Методическо ръководство за адаптиране на учебното съдържание за V – VII клас

За обучението на ученици със специални образователни потребности
в центрове за специална образователна подкрепа

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА

„Разработване на учебни помагала и на методически ръководства, оценяване и одобряване на проекти на учебни помагала за подпомагане на обучението, организирано в чужбина, на проекти на учебници и на проекти на учебни комплекти“

МОДУЛ

„Разработване на учебни помагала за обучението на ученици със специални образователни потребности и методически ръководства за адаптиране на учебното съдържание“

Методическо ръководство за адаптиране на учебното съдържание

за V – VII клас за обучението на ученици със специални образователни потребности в центрове за специална образователна подкрепа

Разработено от авторски екип
към Центъра за специална образователна подкрепа
„Петко Р. Славейков“ – гр. Плевен

АЗ·БУКИ
Национално издателство за образование и наука

Методическо ръководство за адаптиране на учебното съдържание за V – VII клас за обучението на ученици със специални образователни потребности в центрове за специална образователна подкрепа
Разработено от авторски екип към Центъра за специална образователна подкрепа „Петко Р. Славейков“ – Плевен

Авторски екип: инж. Десислава Павлова, Диана Николова, Веселка Бакиш, Нели Булева, Росица Найденова, Емилия Станиславова, Владимир Иванов, Павлина Дескова, ас. Христина Фидосиева, Анни Петкова, Бойко Бенчев, Маринела Филипова-Димитрова, проф. д.п.н. Анелия Гърбачева, доц. д.п.н. Милен Замфиров, д-р Мария Караиванова, 2020 г.
Графичен дизайн: Мариана Маркова-Петкова, 2020 г.

Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“
1113 София, бул. „Цариградско шосе“ 125, бл. 5
тел. 02/ 4250470; e-mail: azbuki@mon.bg; www.azbuki.bg; www.azbuki.eu
Графично оформление: Иво Христов, 2020 г.
Първо издание, 2020 г.
Формат: 210х280 мм; 865 страници

e-ISBN: 978-619-7065-76-3

Български език V – VII клас

География и икономика V – VII клас

Информационни технологии V – VII клас

История и цивилизации V – VII клас

Литература V – VII клас

Математика V – VII клас

Музика V – VII клас

Технологии и предприемачество V – VII клас

Физическо възпитание и спорт V – VII клас

Човекът и природата V – VI клас

Биология и здравно образование VII клас

Български език V клас

Български език VI клас

Български език VII клас

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА, НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ

Законът за предучилищното и училищното образование регламентира равен достъп до образование и отговорността на образователните институции да предоставят подкрепа за личностно развитие и качествено образование на всяко дете и ученик, независимо от вида и степента на увреждания и специалните образователни потребности.

Настоящите учебно помагало и методическо ръководство са разработени на основата на различни научни подходи, дидактически принципи и методи и всички те – вплетени в предписанието за осигуряване на реципрочността в отношенията: преподаване, образователно съдържание, индивидуален капацитет, индивидуални потребности, формиране на компетентности за самостоятелен живот.

Акцентът е поставен върху подготовката и провеждането на учебния процес, организиран около индивидуалното ниво на развитие на учениците и приспособяващ се към техните интереси и очаквания – както учебни, така и социокултурни, и предпрофесионални. Регулирането на тази взаимовръзка освен че изисква поддържането на динамично равновесие между дидактическите и социалните аспекти на процеса, го поставя и в синхрон със специфичния ритъм и стил на осъществяване, за да бъде преподаването притегателно и атрактивно, знанието – разнообразно и полезно, а ученето – интересно и стимулиращо.

Научни подходи за регулиране и осъществяване на учебния процес

За създаване на научно-методическата рамка на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес, чиито допълнителни ресурси и инструменти са включени в настоящото учебно помагало за ученици и методическо ръководство за учители, избраните научни подходи са два – екологичният и компетентностният.

Навлизането на екологичните идеи в науките за образованието (в 90-те г. на XX век) води до съществени промени в разбирането за развитието на детето и на обучението на ученика. Благодарение на тях се стига и до обновяване на професионалния речник с термини и понятия като „индивидуални способности“, „специални образователни потребности“, „педагогическо взаимодействие“, „педагогическа ситуация“, „ресурси“, „фактори на образователната среда“, „индивидуални фактори“, „фасилитатори“, „бариери“, „рискове“…, които са в широка употреба в образователните практики. Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ООН, екологичният подход е избран за очертаване линиите на „осигуряване на приобщаващото и справедливото качествено образование, и насърчаване на възможностите за обучение през целия живот за всички“, в което се откриват концептуалните опори на съвременния образователен процес, представен в разделението на ролите, функциите и отговорностите на двете основни лица – учителя и ученика, и на двата основни процеса – преподаването и ученето.

С екологичната визия за **обучението (преподаването и ученето), респ. за педагогическата ситуация**, се осигуряват живата достъпност до класната стая и възможността да се стои лице в лице с действителния образователен процес, в който участието на ученика е пряко свързано с функционалното предназначение и влиянието на средата. Екосистемният модел на научна интерпретация създава предпоставките за разпознаване на всеки детайл от образователната среда и нейните субекти (дирекция, учители, педагогически специалисти), ресурси

(професионални, материални, дидактически) и функционално организираната обстановка, осигуряваща посрещането на потребностите на учители и ученици, и всички те – поставени във взаимодействие. От друга страна, екологичната визия осветлява новото разбиране за увреждането, в частност за състоянието на интелектуална недостатъчност (умствена изостаналост), като се показва значимостта както на ограниченията в начина на живот, произтичащи от индивидуалните фактори (недостатъчност, неспособности), така и на факторите на самата среда, действащи в този случай като фасилитатори или бариери на учебния процес. Екологичният подход съдейства още и за това учителят и педагогическите специалисти да се откъснат от разбирането за интелектуалната недостатъчност като за болест, за сбор от симптоми и процеси на комплексно изоставане в развитието, защото така те биха продължавали да я превръщат в оправдание и по този начин в отнемане на правото на естествено индивидуално развитие. Присъединяването им към еколого-антропологичния модел за тълкуване на увреждането, създаден от П. Фужейрола, се постига убедеността, че „не е възможно състоянието на увреждане да бъде редуцирано единствено до оценяването на ограничените функционални способности, без да бъде съобразявано влиянието на променливите на околната среда в условията на реалния живот“.[1]

Ролята на този подход е да осигури моделирането на учебния процес и да определи опорните точки за неговата реализация. Основавайки се на педагогическото взаимодействие на учителя и ученика, опосредствано от начините на преподаване и на процесите на усвояване на знания и умения, учебното помагало и методическите ръководства са в съответствие на:

– индивидуалния капацитет и способности (нива на развитие), придружавани от конкретните потребности, интереси и очаквания, на единството от ндивидуални фактори, които са „мярата“ за готовността на ученика за участие в учебния процес;

– начина и стила на преподаване и на функционалната реорганизация на образователната среда или на факторите на училищната среда и класната стая, които улесняват, окуражават, стимулират към активно участие.

На свой ред, позоваването на компетентностния подход при разработване на учебните програми по класове е основно изискване при определяне на образователното съдържание, цели, задачи и избора на дейности.

Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ЮНЕСКО, насочени към превръщането на разпространението на знания в двигател на икономическото и социалното развитие, компетентностният подход насочва към широкото разбиране на ефикасността и полезността на знанието, както и към обединяването на неговите дидактически и социални конотации. Изследванията показват, че той осигурява мобилизацията на индивидуалния капацитет и придобитите знания в полза на постигане на отчетливост на професионалната подготовка и квалификации.[2]

Ролята на този подход в процеса на разработване на учебни помагала и методически ръководства се открива в ясното „сливане“ на линиите на учебната със социалната и предпрофесионалната информираност и предвиденото упражняване на учениците в различни практически умения. Всяка тема включва разнообразни примери, предоставящи аргументи в полза на формиращите се умения, и преобразуването им в отчетливи компетенции. Ос-

1. Fougeyrollas, P. (2010) La funambule, le fil et la toile. Transformations réciproques du sens du handicap., ULaval.

2. Christian Chauvigné et Jean-Claude Coulet (2017) L’approche par compétences : un nouveau paradigme pour la pédagogie universitaire ? p. 15 – 28 https://doi.org/10.4000/rfp.2169

вен тов, компетентностният подход е определящ по отношение на дизайна и организацията на педагогическото взаимодействие и на модификациите на взаимоотношенията учители – ученици – учебен клас. Той е в основата на непрекъснатото обновяване на учебния процес, дефинирано по отношение на случващото се като преподаване и обработване на знанието в момента и това, което трябва да бъде постепенно постигнато и да се прояви на следващ етап като умения. Обвързаността на екологичния и компетентностния подход е определяща по отношение на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес. И двата подхода са основани на взаимодействието на индивидуалния капацитет, впоследствие на уменията и силата на влияние на факторите на образователната среда, които са част от контекста на социалните и икономическите промени.

И двата подхода подкрепят очакванията на учителя и имат за цел тяхното взаимодействие в стимулирането на активното участие на учениците в учебния процес, насочвайки ги да предприемат инициативи, да бъдат самостоятелни в изпълнението на задачите, да показват отговорност и ангажираност, да се включват в работата по всички учебни дисциплини, да сменят дейностите, да проявяват очакваните емоции, задоволство и отношение към другите.

Цели и принципи на учебния процес

Разработените учебни ресурси по всяка дисциплина имат за цел подпомагане на обучението на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност и множество увреждания, като:

– подготвят, развиват и осигуряват уменията за тяхното активно участие в учебния процес;

– съдействат за развитие на социалния им потенциал;

– насочват към формиране на самостоятелност и постепенна готовност за поемане на отговорност по отношение на професионалната и житейската реализация.

Разработеното учебно помагало представлява референтната рамка за осъществяване на образователния избор от страна на специалистите, учениците и родителите.

Съдържанието му включва сбор от образователни теми, придружавани от конкретни образователни цели и очаквани, реално постижими резултати, очертаващи линиите на компетентностно развитие на ученика през съответния клас, както и през цялото му училищно обучение.

Образователното адаптирано учебно съдържание е основано на компетентностния подход и е съобразено с характеристиките и потребностите на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност, като следва да се има предвид, че „да бъдеш компетентен, означава да можеш да използваш съответните ресурси за ефективно справяне с различни ситуации“, в това число и с такива с образователен характер. „Връзката между ученика и неговото действие свидетелства за неговото намерение и за формата на практически разсъждения в съответствие с неговата мисловна структура. Показването на умишленост, дори в най-обикновени действия, означава, че той е наясно с това, което прави.“[3]

За да се постигне успешната реализация на учебния процес, е необходимо специалистите да се ползват от единни разбирания за взаимодействието на силните страни на всеки

3. Programme éducatif destiné aux élèves ayant une déficience intellectuelle profonde. Programme de formation de l'école québequoise (2011)

http://www.education.gouv.qc.ca/fileadmin/site_web/documents/dpse/formation_jeunes/ProgEducDestineElevesDefIntelProfonde_PFEQ_f.pdf

ученик и подходящите за него ресурси (осигурени от средата). За тази цел трябва да се посочат предварително създадените конкретни условия в образователната среда, но и специфичните **принципи и методи**, полезните начини на взаимодействие учител – ученик, за да може впоследствие да се формулират най-подходящите образователни задачи и да се изберат ефикасните начини на действие.

Действащи принципи

През последните години организираното обучение се основава на принципите на диференциация и индивидуализация, достъпност и последователност, нагледност, атрактивност и функционална полезност.

Да се **диференцира**, означава откъсване от „фронталната педагогика“ и създаване на организация на работа, която поставя всеки ученик в оптимална ситуация.[4] Тази организация се състои в използването на всички налични ресурси за провеждане на най-ползотворни дидактически ситуации, осигуряващи активното участие на всеки ученик. Изборът на знанието има индивидуално предназначение и неговата нарастваща трудност води към постигане на компетентности, които се проявяват в различни образователни и житейски ситуации.

От специален коментар се нуждае принципът на достъпност, придружаван от този на последователност. Принципът на достъпност се прилага както хоризонтално – чрез поетапно нарастване на сложността от задача към задача във всеки учебен ресурс, така и вертикално – в една и съща задача сумарно учениците от различните равнища работят на „етажи“. Принципът на последователност е свързан с процесите на преподаване и получаване на знания, на обработване, натрупване и усвояване на знания, които имат функционален смисъл с индивидуално предназначение. От особено значение са и принципите за **нагледност, атрактивност и функционална полезност**, поддържани в целия процес на боравенето със знания. Единствено чрез ползването на разнообразие от методи, на завладяваща комуникация и отношения може да се достигне и да се поддържа активното участие на ученика в учебния процес.

Организация и реализация на учебния процес

Методическото ръководство включва избирани теми, придружавани от образователно съдържание, цели и задачи, които ще се постигнат с учебното помагало.

В тази част се отделя внимание на професионалните умения на учителя, изразени в доброто познаване на силните страни и срещаните трудности, както и на основните подходи в преподаването.

Проведените изследвания посочват, че в условията на осигуреното разбираемо, достъпно и адаптирано педагогическо взаимодействие, поддържането на спокойни отношения и жива и окуражаваща комуникация, постоянната подкрепа и насърчаване се постига формирането на умения за активно участие на учениците с интелектуални затруднения в учебния процес.[5]

---

4. Филип Перену, За диференциалната педагогика, консултирано на 1.09.2020 г. https://www.unige.ch/fapse/SSE/teachers/perrenoud/php_main/OUVRAGES/Perrenoud_1997_A.html

5. Гърбачева, А. (2014). Хронотопография на прехода от образователна интеграция към инклузия. Импакт за познавателното и социалното развитие на 6 – 9-годишните деца в състояние на интелектуална недостатъчност. Дисертационен труд.

Изброените стратегии на преподаване разкриват начини за подготовка, организация и провеждане на педагогическото взаимодействие, те показват как силните страни и умения на ученика се превръщат в двигателя на активността и желанието за действие и как учителят „заобикаля трудностите“, за да придвижи ученика към успех и към показване на своите умения в различни ситуации. [6]

Първа стратегия – разбираемост на знанието

За да се създаде подходящата обстановка за обучение на учениците с интелектуални затруднения, е важно да се познават техните предпочитания за това къде и как да се провеждат различните дейности.

За тази цел е важно да се осигури подходящата за ученика функционално структурирана образователна среда за възприемане, обмисляне и действие със знанието, постъпващо от околната среда и света. Необходимо е образователната среда (физическа, материална, дидактическа) да бъде предварително подготвена, да отразява контекста на темата, да активира и разпредели ролите и отношенията на учениците в класа. Функционалната реорганизация на образователното пространство да бъде в подкрепа на разбирането на темата, целта, задачите за изпълнение. Аранжиментът на предметния и дидактично-материалния свят на класната стая, изборът на ресурси да бъдат адаптирани спрямо интересите, мотивацията и желанието за участие. Предварителното структуриране на пространството означава, че е определено работно място за всеки, като се позиционират и местата за групова и за индивидуална работа. Мястото на ученика е в близост до предлаганата подкрепа.[7]

Специфичният капацитет на познавателни способности на учениците често изисква да се провокира припомнянето на предварителните знания, което улеснява възприемането и разбирането на новото знание.

Учителят трябва да работи така, че съобщаваното да съответства на интересите на ученика, и да се стреми към резултати, които са полезни и функционални за него. Той може да преведе ученика през всички негови знания и различни учебни ситуации, за да се постигнат значими връзки между това, което знае, и това, което се изисква в новата ситуация. Едновременно с това, учителят може да поддържа интереса към приближаване на крайния резултат, като за тази цел е подготвил неговото изображение или непрекъснато показва и улеснява с припомнянето на познатите знания и умения.

Втора стратегия – избор на сложността на задачите

Изпълнението на поставените задачи се състои в приспособяването на ученика към различни условия и обстоятелства, за да постигне целта си. Естествено е, че една от неговите основни трудности е качеството на обработване на информация. Колкото е по-сложна една задача, толкова повече време е необходимо за нейното изпълнение, като непрекъснато се следи за осигуряването на необходимата подкрепа, за да не се нарушава последователността на действията. Учителят организира преподаването така, че то да следва стъпките на последователността на действието и да подчертава връзките между всяка стъпка, като ограничи възникването на всяка възможност за физически препятствия. С други думи, изборът

6. Названието и някои акценти в описанието на педагогическите стратегии са заимствани от Образователната програма за ученици с интелектуална недостатъчност от Министерството на образованието (2011). Квебек, Канада.

7. Гърбачева, А. (2015). Екологичният подход в инклузивното образование.

на сложността на задачата се определя от прага, до който ученикът може да бъде функционален, за да покаже своите постижения и самостоятелност.

Трета стратегия – привличане и поддържане на вниманието

Вниманието е основен познавателен механизъм, който позволява обработването и управлението на информацията. Вниманието е това познавателно умение, което е необходимо при научаване на нови неща.[8] Свойствата и характеристиките на вниманието определят силата и динамиката на познавателните процеси, неговата продължителност позволява на ученика да се съсредоточи върху дадена задача и да я изпълни в срок, въпреки проявите на разсейване. Учениците с интелектуални затруднения се отличават с трудности във вниманието, с честа загуба на концентрация и разсейване дори от най-малките шумове наоколо, което преминава в неспособност за поддържане на интерес, дори до загуба на интерес към предложената задача. Слабостите на селективното внимание при идентифициране на съществените информации се оказват основното предизвикателство за процесите на учене поради влиянието, което носят към разбирането и създаването на връзки.

Познавателните усилия, необходими за поддържане на продължително внимание, са предизвикателство дори при наличието на интересни и важни информации. Учениците трудно фиксират вниманието си, макар че случайно и спонтанно могат да се върнат безрезултатно към обекта на учене, поради разсеяност от някакъв предмет от околната среда или вътрешно усещане. Без подкрепата на учителя ученикът рискува да насочи вниманието си към други стимули и да загуби интерес към предложената задача.

Поради тези причини учителите трябва да изберат завладяващи интереса материали и атрактивно представяне на образователното съдържание. Подсилвайки комуникацията с използването на сигнални думи, произнесени заинтригуващо като „Погледни внимателно!“, или с интригуващи въпроси „Готови ли сте?“. Промяната в тона и гласа, както ускоряването или забавянето на говора също добавят интензитет към словесното послание, подкрепено с мимика и жестове.

Четвърта стратегия – подкрепа на мотивацията и поддържането на усилия

Мотивацията се определя като интереса и движещата сила към действие, към постигането на определени цели. Отнася се до началото, насочеността и постоянството в поведението, желанието и готовността да се извърши определена дейност. Мотивацията стимулира усилията към постигането на желаните цели. Учениците с интелектуални затруднения се отличават със слаба или специфична насоченост на мотивацията, разпознавана в липсата на инициатива за действие, при създадено впечатление за добра наблюдателност и информираност в зависимост от личните интереси (познаване на телевизионните предавания, непропускане на рожденитe дати на приятели, репертоара на предпочитани музиканти или неработните дни и празниците). Последвана от слабото самоуважение (предизвикано от перманентния неуспех в дейността), тези две характеристики се превръщат в мощен стимул на трайния неуспех в училище. При съчетание с лесно ранимия Аз-образ на децата се очертава необходимостта от постоянна и често доста интензивна подкрепа.

Очевидно е, че мотивацията за учене е външно зависима и до голяма степен в зависимост от способността на учителя да разпознава и най-малкия напредък от ученика и да му покаже признателност. Успехът е най-добрият подсилващ фактор!

---

8. https://neuro-english.eu/cognitive-skills/

Мотивацията се показва след най-малкия напредък и веднага след постъпилата положителна оценка.

Колкото повече са успехите, толкова повече ще бъдат насърчителните изрази и толкова по-силно ще бъде съгласието за участие в учебния процес и в изпълнението на предложените задачи.

Сред придружаващите преподаването методи се разпознават: съдействие, подкрепа, поощрение, похвала, игра, индивидуална работа, могат да се добавят словесното насърчаване, намигването или усмивката. Всички те са най-лесните начини за изграждане и поддържане на мотивацията на учениците. Тези жестовете придобиват още по- голямо значение, когато са придружени със словесни обяснения и публично съобщаване на положителните оценки и споделеното задоволство от изпълнението на задачата.

Пета стратегия – консолидиране на ученето

Ученето трябва да бъде интересно и предизвикателно, за да бъде по-лесно и да бъде търсено повторно. Ученикът с интелектуални затруднения среща значителни трудности при възприемането, обмислянето и съхраняването на информация. За да не се превръща във вътрешна бариера за активното участие в учебния процес, за тази цел учителят предвижда провеждането на многократни упражнения на дадено умение до устойчивост на неговата проява и превръщането ѝ в компетентност. Всяко повторение е съчетавано с влагане на усилия и упражняване на съзнателен контрол върху това, което прави, за да се научи. Учителят трябва да предложи на ученика множество възможности за упражняване на определени специфични умения, за да се превърнат в автоматизми, които подпомагат развитието на компетентности.

Учителят трябва да участва във всички упражнения, като използва стимули със стабилни форми и значения – например да представя фигури винаги по един и същи начин и да използва една и съща дума всеки път, за да обозначи една и съща реалност. Снимки, пиктограми и картини също могат да се използват, за да напомнят на учениците за това, което вече са направили или научили. Активното приложение на назоваваното, посочваното, повторението могат да преминат в поддържането на диалози и приложение на специфични методи като „четене за двама“, „рисуване и говорене“.

Шеста стратегия – предпочитаната визуална верига

Провеждането на учебния процес се основава на традиционните методи и средства на преподаване – инструкция, обяснение, наблюдение, упражнение, демонстрация, разказ, придружавани и от други техники, които показват висока ефикасност и полезност. Една от тях е обобщена в активната роля на нагледността и визуализацията.

В учебната ситуация възприемането на информациите се основава на преноса им през най-малко две сензорни вериги. Обикновено това са зрителната и слуховата. Всички знания постъпват на базата на сетивата. При учениците с интелектуални затруднения източник на информация са обикновените действия на помирисване, докосване, гледане и удряне. Поради тези причини учителят се ползва от различни средства, които осигуряват нагледност, демонстрация, показване на пиктографски инструкции, поставянето в зрителното поле на ученика на различни правила и предписания за конкретни действия. Разбира се, тази стратегия винаги е съчетана и с други.

Седма стратегия – улесняване на трансфера (преноса) на знания

Трансферът на знания се отнася до способността за използване на дадени знания и уме-

ния в дадена ситуация, когато те са придобити в друга. Това е една от основните техники в преподаването и осъществяването на учебния процес, чрез която учителите провокират учениците към преноса на знания и умения от една към друга ситуация и в различен контекст.

Преносът на знания и умения изисква и способността на ученика да се адаптира към нова ситуация.

Изследванията показват, че учителят не се ползва от една-единствена стратегия, напротив, преподаването винаги се основава на различни стратегии и включва широко разнообразие от методи, като най-видима е значимостта на използването на т.нар. хетерорегулаторни образователни стратегии и методи.

Например по време на работа с учениците учителят едновременно съчетава техники, за да се избегне разсейването на учениците, като следи за изпълнението на поставените цели, предоставя конкретни средства на всеки за изпълнение на задачата, като предварително е настроил нейната трудност спрямо успеха на всеки ученик. Други примери насочват към правилото, че показаният неуспех изисква повече подкрепа и обратно – показаният успех означава, че подкрепата трябва да се намали. На ученика трябва да се дава все по-висока отговорност и да бъде насърчаван към самостоятелно изпълнение на задачите, както и към полагане на непрекъснати усилия, за да се достигне до постижение. При учениците с интелектуални затруднения подкрепата е предоставена от учителя, тя е интерактивна и може да приеме формата на пряко насочване, проява на съвместно внимание, вербални или жестове за подкрепа. Когато той е приспособен към ситуацията, показва умения и става все по-инициативен при изпълнение на задачите, ръководната роля на учителя намалява.

Създаването на условия и боравенето с подходящите стратегии и методи на преподаване са основните фактори за стимулиране и поддържане на активното участие на учениците в учебния процес. Ученето е основен фактор за тяхното комплексно развитие и формирането на познавателни, социални и предпрофесионални компетентности.

Фронталната стратегия на преподаване невинаги се оказва приложима или ако тя се прилага, трябва да е придружавана и от индивидуална работа.

Изисква се заобикаляне на срещаните трудности и трябва да се знае, че ученикът бързо губи интерес. Освен това времето невинаги е достатъчно за изпълнението на дадена задача и в този случай учителят продължава работата до нейното завършване.

Обобщаващият подход за всички предложени стратегии е конструктивното обединяване на екологичния и компетентностния подход, създаващи последователност в процесите на преподаване и на получаване на знания, тяхното обработване, натрупване и усвояване, като насоката е към селекцията на тези, които имат функционален смисъл и значение.

Често се оказва, че учениците в състояние на интелектуална недостатъчност избързват, правят грешки, губят интерес и се отказват от изпълнението на задачата.

Атрактивна възможност за подтикване на ученика към продължаване на работата е предоставяне на възможността да избира с какво да се занимава и какви знания предпочита. Учителят знае, че децата предпочитат интензивната комуникация, демонстрират бързо запомняне на лесно достъпни и полезни информации, участват в учене чрез действие (извършване на дейности, които стимулират запомнянето) и педагогическото взаимодействие да е на тази основа. Поддържането на положителни емоционално-оценъчни отношения с детето е предпоставка за постигане на личностното му развитие. Сътрудничеството между самите ученици и съвместната работа с другите са основните форми на т.нар. колективно учене. Те се изслушват, помагат си, изчакват реда си, изразяват се самостоятелно, поддържат интереса помежду си и взаимно се мотивират да изпълнят задачата докрай.

Адаптацията на обучението по учебната дисциплина изисква система от дейности, диференцирани от учителя на класа и адресирани към индивидуалните потребности на учениците с цел непрестанното активиране на тяхното участие в учебния процес.

Методическите ръководства в частта по Български език за V, VI, VII клас съдържат методически насоки за всяка тема от Учебните помагала, приложими при организиране на обучение и подкрепа за личностно развитие на обучаващите се ученици със специални образователни потребности в ЦСОП.

Те са съзвучни на принципната постановка, изведена от Анелия Гърбачева по следния начин: „Осигуряването на подходящите условия за комплексно и оптимално развитие на всяко дете в състояние на интелектуална недостатъчност и аутистичен спектър на развитие е предизвикателство, което изисква постоянната адаптация на образователната практика“[9].

Както посочва Мира Цветкова-Арсова: „При ученици с умерена и тежка степен на интелектуална недостатъчност е необходимо предвиждане, преподаване и овладяване на адекватни когнитивни умения, които да кореспондират с реалните възможности и потенциал на ученика. В такива случаи е наложителна значителна адаптация на традиционно преподавания учебен материал и опростяването му в необходимата степен, т.е. на т.нар. функционални когнитивни знания и умения“[10]. За тази цел в помагалата по български език са предложени следните видове адаптация.:

На ниво учебна програма по **Български език и литература, компонент Български език (общообразователна подготовка)**:

– обединяване**,** свързано с приобщаването на елементи от дадена тема към елементи от друга при съблюдаване на възможна логическа връзка.

На ниво учебно съдържание:

– редуциране на обема на знанията;

– специално отношение към термините, някои от които се въвеждат като представа, но не и като терминологично означение (с възможност за включването му в по-горен клас).

На ниво компетентности:

Предвидените в учебната програма компетентности се адаптират според индивидуалните възможности на учениците. Във връзка с това, в аспекта на компетентностите по български език и литература, учениците условно са разделени на три равнища според степента на възможност за овладяване на знания, умения и отношения, които съответно са заложени като очаквани резултати в техните индивидуални учебни програми.

– Към първо равнище се отнасят ученици с най-ниска степен на развитие на езикови и комуникативни компетентности – преобладаващо невербални, ползващи алтернативни методи за комуникация и с неразвита писмена дейност.

– Към второ равнище – ученици, които са отчасти вербални, в процес на огрaмотяване, т.е. нямат изградена добра четивна техника – от възможност да четат малки думи до двусловни изречения, частично развита писмена реч от възможност да пишат малки думи до кратки изречения – твърде често само по модел или образец.

– Към трето равнище – ученици с най-добър обем на възможности – вербални, огрaмотени, с развита, макар и на ниско равнище писмена дейност[11].

---

9. Гърбачева, Анелия. Методика за функционална оценка и работа с деца с умствена изостаналост и аутистичен спектър на развитие. София, 2015, с. 3.

10. Цветкова-Арсова, Мира. Педагогика на деца и ученици с множество увреждания. София, 2015, с. 138.

11. Трите равнища са въведени, аргументирани и апробирани за първи път във връзка с развитието на

Така се уточняват ясно и структурирано целите, задачите, методите и очакваните резултати от обучението. Към всяка тема и към всяка задача от нея в Методическото ръководство вниманието на педагога се насочва към специфичните детайли в педагогическата работа, даващи възможност за успешно въздействие и взаимодействие с учениците в процеса на обучение и за конкретно очакваните резултати от него.

IV. На ниво „дидактически принципи“

Водеща роля играят принципите на диференциация и индивидуализация, достъпност и последователност, нагледност, атрактивност и функционална полезност. Да се диференцира, означава откъсване от „фронталната педагогика“ и създаване на организация на работа, която поставя всеки ученик в оптимална ситуация. Тази организация се състои в използването на всички налични ресурси за провеждане на най-ползотворни дидактически ситуации, осигуряващи активното участие на всеки ученик. Изборът на знанието има индивидуално предназначение и неговата нарастваща трудност води към постигане на компетентности, които се проявяват в различни образователни и житейски ситуации.

От специален коментар се нуждае принципът на достъпност, придружаван от този на последователност. Принципът на достъпност се прилага както хоризонтално – чрез поетапно нарастване на сложността от задача към задача във всеки учебен ресурс, така и вертикално: в една и съща задача сумарно учениците от различните равнища работят на „етажи“. Условното разпределение в три равнища, коментирано по-горе, дава възможност за специфично приложение на движението от лесно към трудно и от просто към сложно. Започва се от първия етаж, в който участват всички, след това учениците от второ и трето равнище надграждат втори етаж в задачата, като тези от първо равнище остават на първия. Накрая учениците от трето равнище надграждат трети етаж на сложност или трудност, а чрез тях (ако поемат ролята на учителя в процеса на четене, писане или говорене) останалите ученици продължават да упражняват нивото, до което са се придвижили в обучителния процес по същата задача.

Принципът на последователност е свързан с процесите на преподаване и получаване на знания, на обработване, натрупване и усвояване на знания, които имат функционален смисъл с индивидуално предназначение.

От особено значение са и принципите за нагледност, атрактивност и функционална полезност, поддържани в целия процес на боравенето със знания. Единствено чрез ползването на разнообразие от методи, на завладяваща комуникация и отношения може да се достигне и да се поддържа активното участие на ученика в учебния процес.

V. На ниво методически подходи:

Методите и средствата на преподаване са: инструкция, обяснение, наблюдение, упражнение, демонстрация, разказ, като се съблюдава:

– активна роля на нагледността и визуализацията[12];

речта в: Булева, Нели. Модели на учебни игри. В: Александрова, Божидара, Нели Булева. Помагало за практическо приложение на еко играчки при ученици с изоставане в нервно-психическото развитие (модели за изследване, учебни игри). Пловдив: Астарта, 2015.

12. Илюстративният материал в помагалото ползва следните източници:

– авторски компютърни рисунки, изработени в Paint;

– графични символи, които се предлагат от Word;

– фрагменти от фотографии на автора – личен архив;

– включено участие на педагога във всички упражнения;

– активно приложение на посочването, повторението, диалога, беседата;

– приложение на специфични методи като „четене за двама“, „рисуване и говорене“ и др.

Придружаващите методи са: съдействие, подкрепа, поощрение, похвала, игра, индивидуална работа[13]. Не бива да се забравя, че фронталната стратегия на преподаване невинаги се оказва приложима. Ако тя се прилага, трябва да е придружавана и от индивидуалната работа.

Избраният подход за разработване на учебните ресурси се базира на известната теоретична постановка „преобладаване на нагледно-образната над словесно-логическата памет“ при учениците с интелектуална недостатъчност и множество увреждания, както и на обстоятелството, че при тях „нагледно-образната памет запазва своята доминираща позиция още дълго време“[14] след предучилищната възраст. Този подход се основава на постъпването на информация през два сензорни канала – зрителен и слухов, което се реализира чрез прилаганите зрителни и слухови опори. По този начин се постига синхрон между нагледност и комуникация. За целта в помагалата се ползват различни типове визуализация:

– картинка дума – когато картинката присъства в текста на мястото на думата;

– илюстрация на дума – когато картинката е поставена непосредствено след изписаната дума. Този подход е водещ и има следното основание: „Децата с МР (ментална ретардация – бел. моя) трудно запаметяват поредица от думи, но по-добре се справят с картини на същите обекти, преди това маркирани с думи“[15];

– нагледна опора – картинки, които подпомагат отговор на въпрос върху преподадена информация или преразказ;

– картинки тип комикс – с изписани реплики, включително и диалог. Този подход към визуализацията има важна роля именно в помагалото по български език;

– графики с геометрични фигури и символи;

– визуално-кинетични схеми – картинки, които изискват посочване с насочено движение на ръката.

Отделните подходи се ползват профилирано според целите на съответната задача. Но от друга страна, трябва да се подчертае и постоянно да се има предвид, че в един и същи подход симултанно се проявяват поне още два, т.е. една и съща ситуация действа различно при различните равнища.

– При учениците от първо равнище илюстрацията на изписана дума се ползва всъщност като картинка дума.

– При учениците от второ и трето равнище картинката дума е и нагледна опора.

Принципното положение, което по-долу ще бъде напомняно по всеки повод, е, че учебните помагала предлагат модели за работа, по които педагогът може да разработва допълнителни учебни ресурси с различен илюстративен материал, както и да ги интерпретира на живо според възможностите на своите ученици.

– фрагменти и компютърни колажи от „свободни картинки“, публикувани като изображения със свободен безплатен достъп на следния адрес: https://pixabay.com/bg/

Останалите адреси на изображения са цитирани в помагалото.

13. Гърбачева, Анелия. „Приобщаване“ и „участие“ в образователния процес. 2017, Интернет ресурс, с. 28.

14. Караджова, Катерина. Психолого-педагогически измерения на умствената изостаналост. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005, с. 73.

15.Милиев, Димитър. Психология на аномалното развитие. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 2009, с. 189.

Контрол с поглед

Технологията за контрол с поглед дава възможност на ученика само с насочване и задържане на погледа да общува чрез синтезирана реч като обратна връзка; да пише; да учи; да рисува; да използва компютър; да използва интернет.

Учениците с двигателни затруднения с помощта на контрол с поглед могат да използват не само специализирани обучителни материали и софтуер, но и всички останали електронни обучителни материали (например електронни учебници, сайтове с видеоуроци, сайтове с адаптирано учебно съдържание и т.н.).

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[16] (червеното кръгче е мястото на погледа).

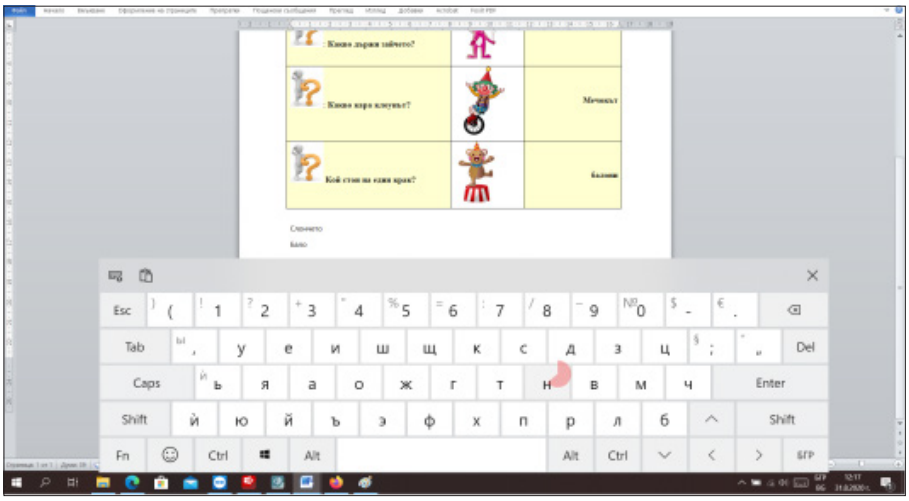

Фигура 1. Тестова задача по български език

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[17] (червеното кръгче е мястото на погледа).

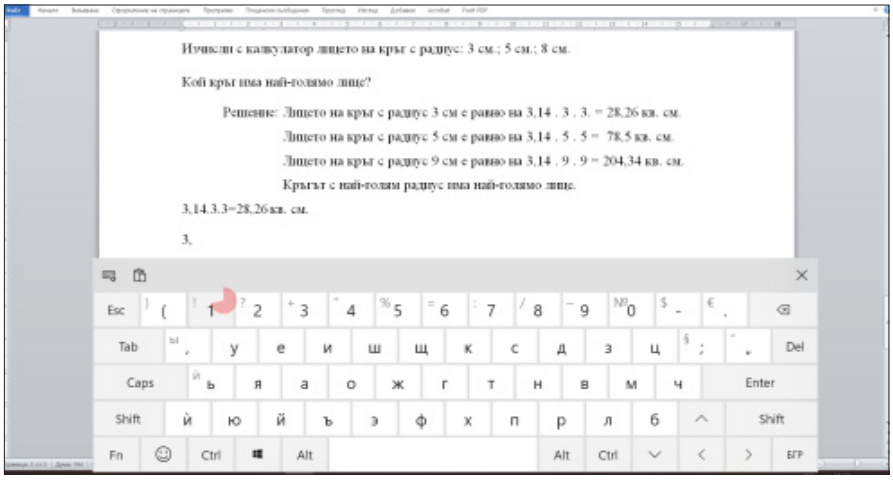

Фигура 2. Тестова задача 2

16. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

17. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

Софтуер за комуникация и обучение

Софтуерът Communicator 5 (Tobii Dynavox)[18] дава възможност да се създаде индивидуален профил на всеки ученик, да се редактира, да се добавят или създават страници по съответния учебен предмет. Предлага различни модули, които позволяват комуникация чрез символи (графични изображения) или текст, като избраните/написаните думи, фрази, изречения се произнасят със синтезирана реч.

В зависимост от степента на увреждане, ученикът може да използва мишка, тъчскрийн или устройство за управление с поглед при работа с компютър.

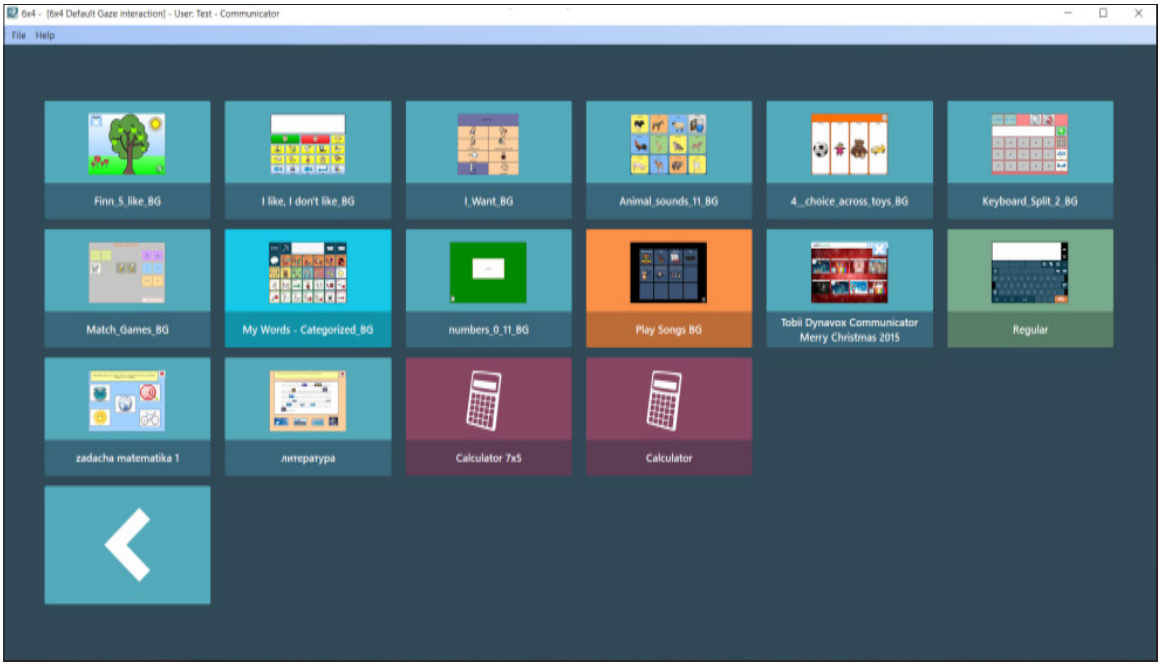

Фигура 3. Индивидуален профил на ученик

18. https://www.tobiidynavox.com/software/windows-software/communicator-5/

Фигура 4. Приложение за комуникация чрез символи от Communicator 5

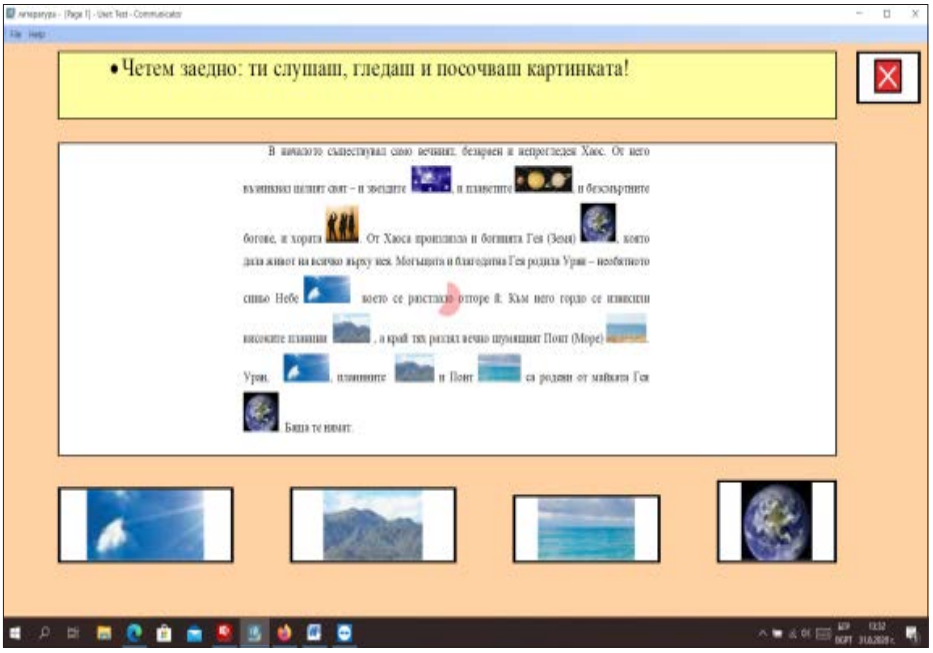

Фигура 5. Обучително занимание по литература в Communicator 5

Използваният софтуер за допълваща и алтернативна комуникация дава възможност на всеки педагогически специалист да го прилага в пряката си работа по съответния учебен предмет за определени задачи съобразно възможностите на ученика за развиване на различни познавателни функции.

В методическото ръководство за краткост ще се ползват следните думи или словосъчетания: учебна програма (без изписване на целия ѝ надслов), ученици (без уточняване на интелектуална недостатъчност и множество увреждания), помагало и ръководство без пълните заглавия.

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

V КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

Научно-методическа рамка, научни подходи, принципи и методи 5

Езикът – средство за общуване..... 21

Диалог. Представяне и самопредставяне 23

Официално и неофициално общуване..... 25

Текстът в общуването. Строеж на текста. План на текст..... 27

Повествованието, описанието и разсъждението в текста. Отговор на житейски въпрос..... 28

Речниково и граматично значение на думата 30

Видове думи според речниковото им значение и звуковия им състав..... 32

Правопис и правоговор на думата в зависимост от нейния морфемен строеж..... 33

Звукови промени. Подвижно Ъ. Непостоянно Ъ..... 35

Изменяеми части на речта. Местоимение. Лично местоимение. Възвратно лично местоимение. Притежателно местоимение. Възвратно притежателно местоимение 36

Време на глагола. Минало свършено време. Минало несвършено време. Нелични глаголни форми (причастия). Употреба на минало свършено и минало несвършено деятелно причастие 38

Неизменяеми части на речта. Наречие. Предлог..... 40

Главни части в простото изречение. Второстепенни части в простото изречение..... 42

Литература 43

ЕЗИКЪТ – СРЕДСТВО ЗА ОБЩУВАНЕ

Темата „Езикът – средство за общуване“ е адаптиран вариант на съответната тема в учебната програма по български език и литература, компонент български език, за V клас (общообразователна подготовка), наричана за по-кратко напред в ръководството „учебна програма“. В учебното съдържание се набляга на информация за същността на общуването и начините, по които се осъществява.

Образователна цел: да се овладеят знания за езика като основно средство за общуване, за неговия строеж.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: познава строежа на езика (звукове/букви, думи, изречения). Ориентира се в ситуацията на общуване, определя участниците и условията на общуване.

За постигането на тези компетентности се работи върху: ориентиране в комуникативни ситуации; развитие на слуховото внимание; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане.

Нови понятия: общуване, участници, условия

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите:

Важно е да се поясни смисълът на думата и на дейността общуване, тъй като учениците нямат разбиране за понятието. Има специални препратки и към алтернативните начини за общуване като управление на компютър с поглед и системата PECS[1]. Знанията по темата са илюстрирани с картинки, които учителят да ползва при поднасянето на информацията. С учениците от първо равнище се работи чрез насочване на погледа към съответната картинка, даване на кратка инструкция и посочването ѝ с помощ. С учениците от второ равнище се изисква да се разгледат картинките и според възможностите да се назоват думи като „гледа“, „показва“, „говори“, „пише“. С учениците от трето равнище се работи чрез насочващи въпроси по картинките и изискване за обратна информация чрез отговори с кратки изречения.

Задача 1 съответства на социокултурната област на компетентност: разбира зависимостта на езиковите средства от речевата ситуация и ги използва в съответствие с нея. Задачата предполага диалог и може да се разиграе от учителя по много различни начини. Първо, самият учител да възпроизведе репликите на „синьото човече“ и да получи отговор от комуникативно дете в паралелката. След това четящо дете следва да прочете репликите в синьото балонче. На този етап трябва да се осъзнаят ситуациите „поздрав“ и „въпрос“, както и необходимостта от отговор.

В този процес невербалните ученици, т.е. учениците от първо равнище, следва да посочват героите и балончетата с цел осъзнаване на начало и край на комуникация.

Ученикът, който е прочел репликата, може да я задава на своите съученици. След като се усвои стандартен отговор „Благодаря. Добре съм“, учителят може да добави писмена задача за учениците на второ и трето равнище, свързана с преписване или диктовка. Крайната цел е да се постави акцент на процеса питам – отговарям, общувам, получавам информация.

Задачи 2, 3 и 4 съответстват на езиковите и комуникативните компетентности. Преди

1. Frost, L., A. Bondy. The Picture Exchange Communication System. Training Manual. Pyramid Educational Consultants, 2002.

тяхното изпълнение има подадена кратка информация за звукове, букви и изречения. **Задача 2** е свързана с работа за уменията на учениците да слушат, да запомнят и да повтарят звука, който чуват. **Задача 3** е ориентирана към различаване на букви от други символи. При учениците от първо равнище тя се изпълнява с помощ. Изисква се посочване, а при които е възможно – и ограждане. За другите учителят може да постави изискване и да се разпознае коя е буквата. При учениците от трето равнище учителят изисква максимална самостоятелност при изпълнението на задачата.

Задача 4 е свързана с четене, разбиране и писане, което означава, че е с по-висока степен на сложност и се отнася за част от учениците от второ равнище и всички от трето.

Задачите са градирани по трудност и изискват за учениците от първо равнище ориентация в звукове при слушане, а за останалите – зрително различаване на буква от друг символ, ориентация в състава на езика, произнасяне на прочетеното, възпроизвеждане на прочетеното. Комуникативната компетентност за учениците от трето равнище се изразява и в работа с писмен текст. За учениците от първо и второ равнище учителят прочита и разяснява условията на задачите, а за учениците от трето равнище може да се изиска сами да прочетат условието на задачата и да се ориентират в учебното задание.

Всички задачи могат да се възпроизвеждат многократно с различни материали, подготвени от педагога.

ДИАЛОГ. ПРЕДСТАВЯНЕ И САМОПРЕДСТАВЯНЕ

Темата „Диалог. Представяне и самопредставяне“ е зададена в учебната програма в раздела за комуникативни компетентности. Включва слушане, говорене, четене, писане, моделиране, влизане в роля, градирани по сложност според трите равнища на учениците. Преди всичко, всеки един термин от темата следва да бъде въведен отделно и да бъде пояснен. Особено специфично е т.нар. самопредставяне, което функционира в помагалото чрез израза „представя себе си“.

Образователна цел: да се овладеят знания за диалога като форма на речево общуване с изразена ситуативна природа.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: участва в диалог в официална и в неофициална обстановка, като съобразява своите въпроси и отговори с тези на останалите участници в диалога. Умее да изслушва събеседника си, като проявява толерантност и учтивост в общуването. Представя себе си и друг човек.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– развитие на усета за различие между „говоря за себе си – говоря за друг“;

– развитие на социалната компетентност със знание и ориентация в институцията „семейство“.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1. Първо е въведено самопредставянето, което става по подражание на диалога между двамата герои – Иван и Ани. Всеки ученик в същите словесни конструкции следва да представи себе си на съучениците си. Педагогът трябва да заостри вниманието към конструкцията „Аз съм...“ и активно да следи зрителната комуникация между учениците, която в случая е свидетелство за разбиране на диалога.

Оттук нататък задачите са насочени към овладяване на умения за представяне, като целта е силно да се активира осъзнаването на отношения. Във връзка с развитието на тези основни социокултурни и комуникативни компетентности у учениците се предлага използването на възможностите на интегрирания модул „Генеалогично моделиране“, разработен и апробиран експериментално от Мария Караиванова[2]. Интегрираният модул може да се ползва по различни предмети ***„ефективно за социокогнитивното развитие на учениците с умствена изостаналост…“*** (Караиванова, 2011, 11 – 12). Това допринася за: ***„обогатяване на учебното съдържание; алгоритмизация и евристика с дидактична цел; развитие на мотивационната сфера; повишаване на успеваемостта“*** (с. 12). Въпросната система залага на фигурното оразличаване на половете (Караиванова, 2011):

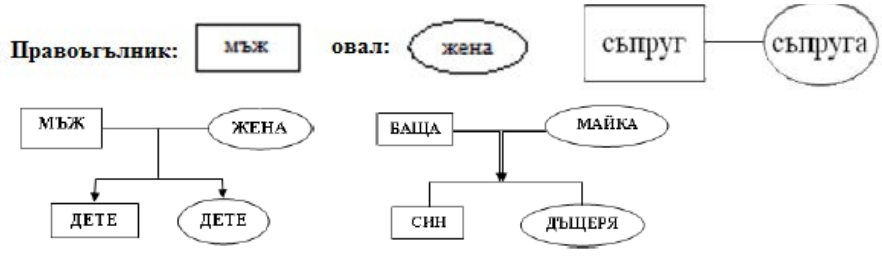

„Разположението на получената структура изявява ***кръвна връзка между децата***

2. Караиванова, Мария. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10 – 15 години). Автореферат на дисертация, Пловдив, 2011. https://procedures.uni-plovdiv.bg/docs/procedure/160/15985642972147140594.pdf

(подсказваща стрелка към ненасочен граф),и отразява ***хода на времето*** от ***минало към бъдеще*** – ***по вертикала*** с посока на стрелките ***от горе надолу***, а ***по хоризонтала*** (условно) с посока ***от ляво надясно***“ (Караиванова, 2011, с. 29). В ресурсите на учебното помагало, особено по литература, както и по другите предмети (математика, история, дори по музика и други) по всеки повод, който се отнася до определяне на родствени отношения, се оползотворяват възможностите на посочения интегриран модул, като при усложняване на графа на съответните места ще се дават допълнителни препратки. А в настоящата тема е най-подходящият момент да се въведе за първи път този модел за работа по български език, тъй като той подкрепя, на първо място, възможността нагледно да се направи самопредставяне и представяне. Тук се въвежда изразът „картинка на семейство“, който ще се ползва нататък. В създаването ѝ се използват фигури, чието разчертаване е дадено в тема по математика, а тук се поднасят чрез шапките на двете деца. От учениците се изисква да се ориентират по фигурите и движейки пръст по свързващите линии, да говорят и представят модела на семейство. Огрaмотените ученици трябва да записват имена във фигурите, а другите – да оцветяват. Има вариант и за използване на снимки на близките хора от семейството, които се поставят на точното място в картинката.

ОФИЦИАЛНО И НЕОФИЦИАЛНО ОБЩУВАНЕ

Темата „Официално и неофициално общуване“ е втора в учебната програма. Тук очакваните резултати от обучението са учениците да постигнат основни компетентности като проява на адекватно речево поведение чрез уместно използване на формулите на речевия етикет.

За да се постигнат тези резултати на достъпно ниво при всеки ученик според индивидуалните му възможности, е необходимо първо да се изгради елементарна ориентация за спецификата на официалното и неофициалното общуване, като отправна точка за това е най-вече добиване на представа у ученика кое е мястото на общуване и кои са участниците в него. За учениците от първо равнище тази ориентация се извършва с помощта на картинки на ниво „гледам, посочвам“, а за учениците от второ и трето равнище се поставя цел да се развиват социокултурни компетентности чрез умението да задават въпроси и да дават отговори. В същото време, се затвърдяват и обогатяват езиковите възможности чрез уместно използване в речевата практика на синтактични конструкции по модел, съобразен с вида на общуването (официално или неофициално). Във връзка с комуникативните компетентности важен акцент е изграждане на умението у учениците да изслушват събеседника си при участие в диалог и да се формират правоговорни и по възможност правописни навици по отношение на често употребявани думи.

Образователна цел: да се овладеят знания за спецификата на официалното и неофициалното речево общуване и представа за речеви етикет.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: проявява адекватно речево поведение. Използва уместно формулите на речевия етикет включително.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– ориентиране в комуникативни ситуации;

– развитие на социокултурната компетентност „общуване“ чрез адекватно за ситуацията задаване на въпрос и даване на отговор.

Нови понятия: официално и неофициално общуване, речев етикет.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1. Насочена е към ориентация за вида на общуване според участниците в общуването. За да се изпълни задачата, се изискват следните умения от учениците: гледат, познават, разбират, посочват, свързват. Има два варианта на работа. За учениците от първо равнище чрез насочване на погледа към картинката, докато слушат учителя, и посочването ѝ накрая с помощ или самостоятелно. Ако учителят е казал, докато се гледа картинката: „Децата говорят“, то после се дава инструкция: „Посочи децата!“. За учениците от второ равнище се изисква да назоват участниците в разговора. След това с помощ чрез насочващи въпроси да се установи, че официално се общува с учителката и лекаря, и да се свържат двете картинки, а картинките с приятелите и близките хора да се оградят. Тук се предлага множествен избор и със сигурност е необходима професионална подкрепа в работата с дадения ученик. За ученици от трето равнище се набляга на възможността за елементи на самостоятелна работа. Учителят дава насочващи въпроси, а съответният ученик се ориентира, посочва и свързва, ако може сам. Изисква се и отговор на зададените въпроси първо от ниво с една дума, а после и с цяло изречение.

Задача 2 е насочена е към ориентация за вида на общуване според участниците

в общуването. С учениците от първо равнище се работи по картинките чрез посочване. С учениците от второ равнище се прибавя изискването и да назовават кого виждат на двете картинки, после с помощ да се четат изреченията и да се извърши вариант на диференциране на вида общуване. А при учениците от трето равнище се изисква съответно най-високо ниво на работа: и отговор с цели изречения, и четене, и елементи на самостоятелност при разграничаване на вида общуване според участниците в него.

Задача 3 е с по-високо ниво на сложност и съдържа две части. Предназначена е за работа с някои ученици от второ равнище и всички от трето. Ученици от второ равнище, които могат да четат малки думи, изпълняват с помощ от учителя чрез насочващи въпроси свързването на изреченията. При учениците от трето равнище се изисква самостоятелно четене и изпълнение на задачата, след което учителят извършва проверка и оценка на изпълнението ѝ, като при допусната грешка оказва помощ за нейната корекция. Втората част е свързана с писмена дейност, но това не изключва варианта за учениците от второ равнище учителят да окаже помощ и заданието да се изпълни устно.

ТЕКСТЪТ В ОБЩУВАНЕТО. СТРОЕЖ НА ТЕКСТА. ПЛАН НА ТЕКСТ

Темата „Текстът в общуването. Строеж на текста“ е трета в учебната програма. Към нея има адаптирано учебно съдържание по тема за развиване на комуникативните компетентности „План на текст“.

Образователна цел: да се овладее основно знание за видовете текст, техните функции, техния строеж и на тази основа – умението за изработване на план.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: осмисля текста като средство за общуване. Умее да извлича информация от текст. Може да определя темата. Ползва с помощ плана като средство за ориентиране в съдържанието и в структурата на текста.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– развитие на умението за „общуване“ чрез текст;

– работа върху проследяване на последователност „стъпка по стъпка“;

– развитие на писмената дейност (четене – писане).

Нови понятия: тема на текста, подтеми в текста, ключови думи в текста.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото е затвърдена представа за текста като продукт на обединяването на думите в изречение и на изреченията в текст.

Задача 1 има за цел да представи различните видове устен и писмен текст чрез практическа дейност с визуализирани ситуации. Базира се на слушане, четене и посочване за учениците от първо равнище. Тук е осъществена подготовка за литературата, като са въведени ключови категории, значението на които е дадено в речника: произведение/творба и няколко жанра от прозата: разказ, приказка, легенда и роман, какъвто се разглежда в последната тема по литература.

Задача 2 също е съчетание от придобиване на ново знание и практическа работа. Тя въвежда функциите на текстовете, като се избягват сложни термини и се залага на обяснително дефиниране през говора на едно дете. Тя е реално достъпна и с четене, и с говорене за учениците от второ и трето равнище. Учениците от първо равнище работят по картинката.

Задача 3 е предназначена за четене с разбиране. Предложен е кратък текст, който е свързан със сезоните. За учениците от първо равнище учителят може да ползва наличен картинен материал, както и помагалото по литература. Тази задача е подготвителна за въвеждащото се след нея ново знание.

Новото знание е свързано със строежа на текста и има ключово значение в този учебен ресурс, тъй като залага основите на важни езикови и комуникативни компетентности, които ще се ползват в целия курс на обучение и по български език, и по литература. Тук съвсем основателно се подготвя пряката връзка тема – заглавие и подтема – план.

Задача 4 дава реализация на новото знание, като съчетава съответните бинарни зависимости в една таблица, която се ползва за слушане, четене и посочване. Тя е предназначена основно за учениците от трето равнище. Останалите ученици, докато се вербализират подтемите и точките на плана, следва отново да работят с подсигурените картинни опори. Важно е обаче учениците от второ равнище да бъдат стимулирани за посочване по таблицата, следейки цветовете, чрез които се символизират четирите сезона.

ПОВЕСТВОВАНИЕТО, ОПИСАНИЕТО И РАЗСЪЖДЕНИЕТО В ТЕКСТА. ОТГОВОР НА ЖИТЕЙСКИ ВЪПРОС

Темата съответства на Тема 4 от учебната програма по български език за V клас и същевременно е обединена с тема „Отговор на житейски въпрос“ от раздела за развиване на комуникативните компетентности. Основна цел на поставените учебни задачи е учениците да осмислят и реализират процесите говоря – слушам – пиша, както и описвам – разказвам – доказвам. При езиковите компетентности се очакват следните резултати: „владее определени езикови средства и ги използва уместно в речевата практика“, „служи си с определени синтактични конструкции според целта на общуване“.Очакваният резултат при комуникативните компетентности е: умее да изслушва събеседник; разбира смисъла на казаното или прочетеното с определена комуникативна задача; говори, като спазва, според възможностите си, правилата на книжовния изговор. При невербалните ученици всички тези компетентности се изграждат на нива: следи диалог, разбира, проследява с поглед, посочва.

Образователна цел: да се овладее познание за езиковия текст като средство за общуване между хората чрез спецификата на описание, разказ, отговор на житейски въпрос.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: ориентира се и възприема с помощ описателен текст. Създава в устна форма текст, в който с помощ и опори изразява конкретни съждения по житейски проблем и създава описание.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– развитие на умението за „общуване“ чрез текст;

– умение за водене на диалог с ясно заявяване на желание чрез описание;

– диференциране и връзка между желание и възможност;

– осъзнаване на социалната компетентност „взаимопомощ“.

– развитие на писмената дейност (четене – писане).

Нови понятия: описание, отговор на въпрос.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се въвежда знание за техниката на описанието.

С централно значение в този раздел е **Задача 1**, която обхваща всички възможни умения и дейности: да се генерира представа, свързана с желание, да се осмислят нейните компоненти, да се обединят в цялостен вербализиран образ (визуализация – вербализация); да се състави описание; описанието да се включи в комуникативна ситуация – диалог; да се стимулира творчески подход чрез лична инициатива за промяна на описанието; да се проследи цялостната ситуация; да се разкаже възприетото.

Задача 2 е формулирана кратко, но е желателно педагогът да не я подценява. Всеки един ученик може да влиза в различни роли – на купувач, на продавач, на свидетел от посетителите в магазина. По този начин той ще усвои всички умения и дейности. Затова на заниманието трябва да се отдели достатъчно време в няколко учебни часа. Преподавателят трябва да използва за невербалните ученици различни материали – якетата на самите деца, картинки, материали (кожа, плат, копче, цип и др.). При диалога продавач – купувач е желателно продавачът да опише яке, което предлага, като подменя част от думите с други думи от изброените в таблицата.

Задача 3 се базира на предходните две задачи, като се изисква разиграният вече диа-

лог и постигнато описание да се преобразуват в разказ.

Ако възможностите на паралелката позволяват, към тази задача може да се приобщи усвоеното вече умение за създаване на план: купувачът описва, продавачът предлага, купувачът решава. Идеята за план се извежда по практически път след разиграна ситуация и се обобщават стъпка по стъпка нейните етапи. В следващи разиграни ситуации педагогът може да постъпи обратно – да се състави план, с което се задава алгоритъм на действие, и тогава се разиграва ситуация или разказ.

Последната част от този учебен материал дава пояснение за същността на отговор на житейски въпрос Това е свързано с темата от раздела за развиване на комуникативни компетентности, като активно съчетава образователни и възпитателни цели и формира социокултурни ценностни компетентности. Под краткото теоретично обяснение по въпроса е предложена **Задача 4**: таблица с картинки, подредени под два важни въпроса, като крайната цел от работата е да може да се конструира разказ в две части. В първата се установява чрез разглеждане на картинките и насочващи въпроси от учителя какво могат да правят приятелите заедно. А във втората се открива по същия начин какво е помощ, как може да се окаже, и при ученици от трето равнище може да се стигне и до обяснението защо трябва да се помага на приятел.

РЕЧНИКОВО И ГРАМАТИЧНО ЗНАЧЕНИЕ НА ДУМАТА

Темата „Речниково и граматично значение на думата“ в учебното помагало съответства на Тема 5 в учебната програма със същото заглавие. Тук очакваните резултати от овладените знания, умения и отношения при учениците в трите равнища са преди всичко в областта на езиковите компетентности. Изисква се според възможностите на отделните равнища учениците да са ориентирани или да използват езикови средства, свързани с лексикални, граматични и синтактични явления.

Образователна цел: да се обобщят знанията за думите като части на речта (по-конкретно изменяемите части на речта) в съчетание с информация за смисъла и разликата между речниковото и граматичното значение на думата.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: осмисля думата като единство от речниково и граматично значение. Правилно и целесъобразно използва многозначните думи според конкретния контекст. Работи с речник.

За постигането на тези компетентности се работи върху: развитие на речниковия фонд с цел уместно използване на думата; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; диференциране на думите като различни части на речта; осмисляне на думата като единство от речниково и граматично значение; развитие на писмена дейност.

Нови понятия: речниково значение, граматично значение,

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото на учебния ресурс се дава информация за частите на речта. Основните групи изменяеми части на речта са определени като група на предметите, на признаците и на действията, т.е. тук все още не се въвеждат названията съществително име, прилагателно име и глагол. Следва информация за петте изменяеми части на речта, поднесена в табличен вид с картинни опори.

Задача 1, която препраща към речника в края на помагалото. Ориентация по работа с речник е възможна частично с учениците от второ равнище и с учениците от трето равнище. С учениците от първо равнище се работи само с картинния материал от таблицата.

Задача 2 е насочена към достъпен ресурс за работа, свързан с речниковото и граматичното значение на думите, като предлага картинки на две съществителни имена и два глагола.

– За учениците от първо равнище погледът се насочва към картинките и се работи за разпознаване първо на предметите, а после на действията, които се извършват с тези предмети, като очакваният резултат е учениците да могат да ги посочат. Педагогът преценява, според индивидуалната необходимост на учениците, дали преди изпълнението на задачата е нужно да се разиграва с реални предмети и имитация на действията, а след това да премине към съотнасянето предмет – картинка и действие – картинка. Крайният етап е, с помощ или самостоятелно, учениците да съотнесат чрез свързване предмет – действие.

– За учениците от второ равнище се изисква след инструкция на учителя „Посочи молива“ и т.н. ученикът сам или с насочване да посочи картинката. А вторият етап е да се назове думата, като това може да се случи или чрез повторна реч, или самостоятелно. Следва етапът на свързване на картинките, което също може да се извърши с насочване или самостоятелно от ученика. За учениците от второ и трето равнище, които четат, задачата включва съотнасяне на дума с картинка, което също може да се реализира с помощ или самостоятелно.

Следва кратко ново знание за същността на „граматично значение“, което веднага бива

включено в практическа употреба в задачата за ново знание.

Задача 3 е с висока степен на трудност и съдържа голяма концентрация от знания, което предполага няколко неща: първо, по нея може да се работи продължително време – колкото прецени педагогът; второ, за учениците от първо равнище е предложена картинна опора, която е единственият възможен ресурс за работа.

– За учениците от второ равнище се предлага като опора за знанията цветови подход, т.е. различните части на речта, както и техните граматични признаци имат в таблицата различно оцветяване. За тях учителят не изисква запаметяване на понятията, а работи единствено по практически път – назоваване на думите с активно използване на картинната опора.

– С учениците от трето равнище се използва пълният ресурс на заданието.

Темата съдържа концентрация на голям обем от основни знания по български език и съответно нека се приеме само като примерен модел за работа. По нея учителят е редно да работи по своя преценка достатъчно брой учебни часове, като диференцира стъпките на знанията и ги допълва и упражнява с всичко необходимо от личните си ресурси в неговата функционално структурирана учебна среда.

ВИДОВЕ ДУМИ СПОРЕД РЕЧНИКОВОТО ИМ ЗНАЧЕНИЕ И ЗВУКОВИЯ ИМ СЪСТАВ

Темата „Видове думи според речниково им значение и звуковия им състав“ е съответна на Тема 6 в учебната програма със същото заглавие.

Образователна цел: да се постигне елементарна ориентация за многозначност на думите, както и отдиференцирането на омоними и антоними, съчетано с практическа адекватна езикова употреба .

Компетентности като очаквани резултати от обучението: разпознава многозначни думи, омоними и антоними.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– развитие на речниковия фонд с цел уместно използване на думата;

– развитие на вниманието към контекста при говор;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– развитие на устна свързана реч;

– развитие на писмена дейност.

Нови понятия: многозначност на думата, различно значение, обратно значение.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учебният ресурс започва с въвеждане на информация за многозначност на думите, която веднага е последвана от задача за новото знание.

Задача 1 включва работа за многозначност на думата. Алгоритъмът на работа с учениците от трите равнища е по познатия вече модел. По-високото ниво на работа тук е включването не на една дума, а на словосъчетания.

Задача 2 предлага работа в таблица с изречения и свързването им със съответната на тях картинка. Изреченията трябва да бъдат довършвани с дума устно или писмено (от ученици, при които това е възможно). В първата и втората колона се предлага работа с думата „крака“, която вече е позната от Задача 1, а в следващите колони се въвежда нова дума – „глава“, и практическото тълкуване на нейната многозначност.

Тук е мястото, на което педагогът трябва да акцентира на фината разлика между многозначните думи и думите омоними, към които е насочено вниманието в следващата задача. При многозначните думи между основното им значение и останалите им значения има смислова връзка, докато при омонимите между различните значения на думите няма никаква смислова връзка. Това се осъзнава по практически път чрез примерите в двете задачи, и то най-вече чрез картинните опори.

Задача 3 включва работа за омоними и е насочена частично към учениците от второ равнище и изцяло към тези от трето. При трудно четящите ученици – второ равнище – учителят оказва подкрепа, като прочита изречението, а ученикът слуша и после с помощ посочва съответната картинка, като се изисква да я назове. При учениците от трето равнище се изисква и да четат, и да се ориентират по картинките, и после се включва и писмена работа.

Задача 4 включва знания за антоними и може да се работи с учениците и от трите равнища, като учениците от второ и трето равнище могат да четат и пишат.

Темата е примерна и не изчерпва всички възможности нито на учебния материал, нито

на вариантите за учебни задачи, но покрива целите в програмата учениците да се ориентират във видовете думи според речниковото им значение и звуковия им състав, както и тяхната уместна употреба.

ПРАВОПИС И ПРАВОГОВОР НА ДУМАТА В ЗАВИСИМОСТ ОТ НЕЙНИЯ МОРФЕМЕН СТРОЕЖ

Темата в учебното помагало „Правопис и правоговор на думата в зависимост от нейния морфемен строеж“ включва примерен модел на адаптирано учебно съдържание по съответната тема от учебната програма със същото заглавие и пореден номер.

Не се въвежда терминът „морфемен строеж“, но е дадено олекотено описание на строежа на думата и са въведени всички останали ключови термини: корен, представка, наставка и окончание. Не се засяга последният елемент от учебното съдържание – формообразуващата морфема определителен член. Въпреки че не е упоменато, педагогът може да въведе работа с правописен и правоговорен речник.

Образователна цел: умение за откриване и осмисляне частите на думата, развитие на умението за словообразуване с осъзнаване на съответното лексикално значение.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: ориентира се в морфемите в думата. Работи с правописен и с правоговорен речник.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– натрупване на речников фонд;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– развитие на зрителна наблюдателност;

– работа с графични символи и ориентация във форми и пространствена позиция;

– работа върху умение за разделяне на части по определен критерий.

– работа върху писмена дейност в посока словообразуване.

Нови понятия: корен, представка, наставка, окончание.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се въвежда основната информация и терминология по темата. Предложената таблица илюстрира новото знание и същевременно е база за **Задача 1,** която следва да възпроизведе предложения модел върху останалите думи в таблицата. Следва да обърнем внимание на специално подбрания символ – човече с мегафон, който има условно триъгълна форма и се обръща според това дали разпръсква представки или наставки, като се съотнася с графичния символ на морфемата.

През рубриката „Запомни!“ се въвеждат най-често ползваните представки и се изисква с всички тях да бъдат създадени думи с един и същи корен, което е условието на **Задача 2**.

Задача 3 следва алгоритъма на задача 1, като въвежда аналогична работа с наставки.

В **Задача 4** условието е леко усложнено спрямо аналогичното от Задача 2, тъй като тук се изисква подбор от наставки.

Задача 5, която довършва този учебен ресурс, се отнася до окончанията. Учителят следва да обърне внимание на предложения ясен критерий за различаване на окончанието от наставката! В таблицата са предложени три ситуации – със съществително, прилагателно и глагол, както и различни от гледна точка на морфемния строеж думи. Следва задание за писмена работа. Думите трябва да се препишат в тетрадки, след което отделните им части да се оградят с възприетите за целта геометрични фигури.

Учебният ресурс е с високо ниво на сложност, а от друга страна, е възлов за развитието на езиковите компетентности. Затова трябва да му бъде отделено максимално количество време в брой учебни часове. В техните рамки могат да се интегрират знания за правоговор и правопис, знания за различните части на речта и техните граматични характеристики и пр.

ЗВУКОВИ ПРОМЕНИ. ПОДВИЖНО Ъ. НЕПОСТОЯННО Ъ

Темата „Звукови промени. Подвижно Ъ. Непостоянно Ъ“ изцяло съответства като заглавие и поредност на тема от учебната програма по български език за V клас.

Образователна цел: ориентация за същността и зависимостта между правоговор и правопис на думите, които се използват в речта; овладяване на знания за звуковите промени в българската фонетична система.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: правилно изговаря и пише думи с непостоянно Ъ, с подвижно Ъ.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– развитие на слуховото внимание;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– развитие на фонематичния слух;

– развитие на зрителна наблюдателност при позиции на букви в думата.

Нови понятия: подвижно Ъ, непостоянно Ъ.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задачите са насочени към уменията на учениците да слушат, проверяват и записват, да забелязват и с помощ от учителя да сравняват.

Задача 1 насочва вниманието на учениците към три действия: „чувам, казвам, пиша“. За учениците от първо равнище се използва работа с картинките, изобразяващи ухо и пишеща ръка. При тях се работи изцяло на „чувам – показвам“. Изпълнението на задачата в пълния ѝ вариант е насочено към учениците на второ и трето равнище. Учителят показва картинката – символ за „чувам“, произнася думата и насочва устно вниманието на учениците върху последния звук. След като се уточни какво чуват, следва призивът за всички, които могат, да превърнат думата в множествено число. За ученици, които не могат, думата се изговаря от учителя. При възможност вербалните ученици да се справят със задачата, се изисква те да я изговорят. Следва отново анализ какво се е чуло този път. Последният етап от работа върху задачата е за пишещите, като може да се подходи индивидуално според тяхното ниво: едни пишат изцяло с помощ от учителя, други преписват под инструкция на учителя и ако има такива, които пишат под диктовка, то на тях учителят диктува.

Задача 2 предвижда практическа работа за подвижно „ъ“ и непостоянно „ъ“. С учениците от първо равнище се работи по картинките. Може да се изисква имитация, като учителят отработва инструкцията „дръж – държа“.

С учениците от второ равнище се работи и по картинките, и по изписаните думи, които се прочитат от четящите. За учениците от трето равнище се предлага и писмена работа с думите. След като се насочи вниманието им към изписаните думи в квадратчетата и се направи сравнение за мястото на „ъ“ в двете думи, се поставя задача да препишат в тетрадките, а при които е възможно, може да се диктуват думите. С картинките за непостоянно „ъ“ се постъпва аналогично.

Задачите са само две, но са обемни, базирани на достатъчен брой примери, който може да бъде увеличен от преподавателя според възможностите на групата и според интереса на самите ученици.

ИЗМЕНЯЕМИ ЧАСТИ НА РЕЧТА. МЕСТОИМЕНИЕ. ЛИЧНО МЕСТОИМЕНИЕ. ВЪЗРАТНО ЛИЧНО МЕСТОИМЕНИЕ. ПРИТЕЖАТЕЛНО МЕСТОИМЕНИЕ. ВЪЗВРАТНО ПРИТЕЖАТЕЛНО МЕСТОИМЕНИЕ

„Изменяеми части на речта. Местоимение. Лично местоимение. Възвратно лично местоимение. Притежателно местоимение. Възвратно притежателно местоимение“ в учебното помагало включва примерен модел на адаптирано учебно съдържание по следните теми от учебната програма по български език за V клас: „Изменяеми части на речта. Местоимение“ , „Лично местоимение. Възвратно лично местоимение“ и „Притежателно местоимение. Възвратно притежателно местоимение“.

В този учебен ресурс, въпреки акцента върху местоименията, учителят има възможност да работи върху останалите изменяеми части на речта. Задачите предполагат да се обърне внимание на съществителните собствени имена и на прилагателните, като по практически път се дава ориентация за лице на местоимение. Ресурсът специално започва с местоимението „аз“, тъй като при учениците, както е известно, съществува „затруднение при формиране на глаголни времена, избягване употребата на отрицателни и положителни частици, както и на използването на Аз-формата“[21].

Образователна цел: овладяване същността и функциите на местоименията с ключовото знание и умение за заместване на имена.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: разпознава с помощ изменяемите части на речта. Разпознава местоименията като заместващи и свързващи думи в изречението и в текста. Разпознава личното местоимение. Правилно използва формите на личното местоимение. Разпознава притежателното местоимение. Използва местоименията като заместващи и свързващи думи; правилно ги изговаря и пише. Правилно употребява в речта си притежателното местоимение.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– ориентиране в комуникативни ситуации;

– развитие на усета към „аз-форма“;

– изграждане на способност за полово диференциране чрез „той“ и „тя“;

– развитие на ориентация спрямо притежанието.

Нови понятия: изменяеми части на речта, лично местоимение, притежателно местоимение.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 въвежда пълни и кратки форми на местоименията от 1 лице и насочва към работа по представяне, в което да се употребяват съответните местоимения. По подражание на картинките в паралелката тази задача следва да се реализира на живо чрез самопредставяне и представяне. Тук съществува един важен детайл: в самото условие с червени букви е въведено възвратно местоимение, което преподавателят трябва активно да употребява при всяко поставяне на тази задача. Целта е практическо овладяване и разбиране при слушане на лично възвратно местоимение.

---

21. **Попова, Десислава.** Комуникативни нарушения при разстройства от аутистичния спектър. В: Педагогически алманах, 2020, 1, 82 – 86, с. 84.

Задача 2 предлага работа върху формите на местоименията от 2 лице, аналогично на първа задача. Тук учителят може да включи различни варианти на емоционална реакция – учудване, шеговитост, изразени в картинния диалог чрез въпросителни изречения.

Задача 3 въвежда 3 л. ед. . и мн.ч. на личните местоимения. Тук се набляга и върху по-сложна комуникативна ситуация, при която посочваш един обект, а разговаряш с друг и освен това включва практическа работа върху мъжки и женски род. За учениците от трето равнище е предложена и творчески тип задача с измисляне на име, както и неговото записване. В този случай се работи върху правоговор и правопис на съществителни собствени имена.

Въведени са герои с весели имена и по техен образец учениците от трето ниво могат да се изявят в изнамирането на подобни именувания. Учениците от първо ниво работят чрез картинките или чрез подражание на картинните герои.

Задача 4 въвежда притежателните местоимения чрез разговор между героите, като учителят изиска, първо, учениците да слушат, второ, учениците от второ и трето равнище да четат. С учениците от първо равнище се работи по картинните опори и по подражание.

Вторият етап от задачата усложнява ситуацията с въвеждането на двете човечета, които си говорят. В техните реплики са употребени притежателни местоимения от 3 л. ед. ч., 2 и 3 л. мн. ч. ук на спонтанен принцип е интегрирано и възвратно местоимение. Тази задача е с най-висока степен на сложност. По нейния модел по преценка на учителя могат да се правят множество упражнения, вкл. и кратки драматизации.

ВРЕМЕ НА ГЛАГОЛА. МИНАЛО СВЪРШЕНО ВРЕМЕ. МИНАЛО НЕСВЪРШЕНО ВРЕМЕ. НЕЛИЧНИ ГЛАГОЛНИ ФОРМИ (ПРИЧАСТИЯ). УПОТРЕБА НА МИНАЛО СВЪРШЕНО И МИНАЛО НЕСВЪРШЕНО ДЕЯТЕЛНО ПРИЧАСТИЕ

Темата включва примерен модел на адаптирано учебно съдържание по същата тема от учебната програма, която е под № 12 („Време на глагола. Минало свършено и минало несвършено време“), и Тема 13 „Нелични глаголни форми (причастия). Употреба на минало свършено и минало несвършено деятелно причастие в текста“.

Не се предвижда въвеждане и осмисляне на термините минало свършено и минало несвършено време. Глаголите се включват в текстовете по логиката на времевото ситуиране на събитията, като се стимулира спонтанната употреба на времената, базирана на речевите възможности на учениците, под контрола на педагога. В рубриката „Запомни“ учениците се подготвят за възприемането на тези термини, но се предлага те да бъдат въведени в шести клас. Разбира се, всеки педагог е свободен да прецени този момент според нивото на учениците си.

Образователна цел: да се овладее знание и умение за минало свършено и минало несвършено време на глаголите и минало деятелно причастие.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: ориентира се във формите на минало свършено и на минало несвършено време. С помощ използва и съвместно употребява минало свършено и минало несвършено време. Употребява правилно и уместно глаголните времена (сегашно време, минало свършено време, минало несвършено време и бъдеще време). Възприема художествен текст с употребата на минало свършено и минало несвършено деятелно причастие в текст.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– развитие на усета за време през представата за настояще, минало, бъдеще;

– умение за адекватна практическа употреба на глаголите в минало време;

– развитие на умението за общуване чрез кратък разказ за близкото минало;

– развитие на умението за разказ в далечно минало.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото на тази тема е обърнато специално внимание на въпроса за време на глагола поради известния факт, че учениците имат затруднения при ориентация във времето. Затова е предложена и схема с насочени линии и фигура на момче с цел онагледяване, но и реализиране на междупредметна връзка с историята, където се използва линия на времето.

Задача 1 въвежда четене на текст с глаголи в сегашно, минало свършено и минало несвършено време в 1 лице. Глаголите са изписани с червени букви за зрителна ориентация. Не се включва картинен материал поради „аз“ формата, в която се говори. Предлага се учениците от второ и трето равнище да „драматизират“ с книга в ръка текста, като могат да заемат позициите на човечето от предходната страница и да сменят книгата за четене, която държат. Именно това ще подпомогне ориентацията и ще бъда „жива опора“ за учениците от първо равнище.

Задача 2 насочва към работа върху текст с картинки и се използва методическият похват „четене за двама“. Тя е с глаголи в 3 и 1 лице. Учителят чете изреченията и когато се стигне до картинката, учениците от първо равнище посочват четящото момче, а при втори

прочит учениците от второ и трето равнище изговарят глагола. Особено важно е да се обърне внимание на различните ударения в първото и второто изречение: четѐ – чѐте.

Задача 3 предлага използването на похвата „рисувам и говоря“ и цели да се поставя акцент не върху рисунката, а върху процеса на рисуване (дори да е само драскане). Целта е да се вербализира всяко действие, например: „Взимам синия молив“ „Рисувам топка“, „Оставям синия молим“, „Взимам жълтия молив“, „Рисувам слънце“ и т.н. Следващият етап в тази задача е преразказ в минало време на извършените и вербализирани действия. От ученика се очаква да произнесе: „Взех синия молив, нарисувах топка, оставих синия молив...“. Последният етап от работата е наблюдавалите процеса да възпроизведат същия разказ в 3 л. минало време.

В края на учебния ресурс се въвежда ново знание и е приобщен текст от помагалото по литература. Причастията, които са обект на наблюдение, са изписани с червени букви. За да бъдат отдиференцирани от глаголите, тук е въведен самият термин „причастие“ и е обяснен начинът му на получаване чрез замяна на окончанието „х“ с наставката „л“. Той като принципът на словообразуване е единен, и тук не се налага въвеждането на термините минало свършено и минало несвършено – те остават на равнището на обяснението за свършено и несвършено действие.

Задача 4 препраща към помагалото по литература и изисква отново среща с древногръцкия мит за сътворението, за да бъдат посочени в „оригинала“ и останалите причастия, употребени в него.

НЕИЗМЕНЯЕМИ ЧАСТИ НА РЕЧТА. НАРЕЧИЕ. ПРЕДЛОГ

Темата „Неизменяеми части на речта. Наречие. Предлог“ в учебното помагало включва примерен модел на адаптирано учебно съдържание по тема № 14 със същото заглавие в учебната програма по Български език за V клас. Учебният ресурс покрива пълния обем от предвидени нови знания със съответното терминологично облекчаване.

В тази тема отново се акцентира върху езиковата област на компетентност, като се предвижда учениците да се ориентират по практически път, като се въвеждат и термините „наречие“ и „предлог“. Необходимо е да се наблегне върху правилната и уместна употреба на наречията и предлозите в речевата практика. За учениците, при които е възможно, се прилагат и упражнения за правописни и правоговорни правила при употребата на съответните неизменяеми части на речта: слято изписване, наблюдение и отговор на въпросите „какво чувам – какво пиша“ като продължаващо обучение по темата за звукови промени.

Образователна цел: да се овладеят знания за наречието и предлога като неизменяеми части на речта и тяхната правилна и уместна употреба в речевата практика.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: разпознава наречието и предлога в изречението. Правилно и уместно употребява наречието и предлога в речевата практика. Прилага правописните и правоговорните правила при употреба на наречие и предлог.

За постигането на тези компетентности се работи върху: ориентация в пространството; диференциране и връзка между слухово възприемане и двигателна реакция с пространствено позициониране.

Нови понятия: неизменяеми части на речта, наречия, предлог

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите:

В началото се предлага опростена информация относно неизменяемите части на речта. **Задача 1** е свързана с работа по картинки. Наблюдава се пространствената позиция на ръцете на две балерини, като се въвежда и отработва с движения на живо представата за „нагоре“, „надолу“, „напред“ и „назад“.

за учениците от първо равнище се предвижда наблюдение на картинките и изпълнение на инструкциите;

за учениците от второ равнище се предвижда повторение на изреченията и командите;

за учениците от трето равнище се предвижда да четат изреченията над картинките, да ги възпроизвеждат без текстова опора, да четат командите под картинките и да влизат в ролята на учител, който не само задава задача, но и евентуално коригира неправилното й изпълнение.

Задачата може да създаде емоционална и разведряваща обстановка, включваща и физически движения. В този процес могат да участват всички ученици, включително и с другарска взаимопомощ. Същевременно за учениците от второ и трето равнище задачата развива наблюдателност и критичност, което активно спомага за изграждане на пространствена ориентация с вербална връзка.

Задача 2 предполага четене, устно или писмено допълване на наречия за време и място. След съставяне на изречения от учениците от второ и трето равнище могат да се прибавят имитации за учениците от първо равнище. Те могат да бъдат подсказани както от

преподавателя, така и от самите ученици във второ и трето равнище. Например изреченията „Вървя бавно“, „Тичам бързо“, „Говоря тихо.“, „Викам силно“ подлежат на кратки драматизации с артистични изпълнения със или без говор. Ако тази форма се приложи, се съблюдава следната активност:

– учениците от първо равнище участват чрез имитация, като се стимулира вниманието и емоционалната реакция;

– учениците от второ равнище могат да разпознават действията по изпълнени кратки театрални етюди от техните съученици;

– учениците от трето равнище могат да проявят творческа инициатива в създаването на драматизациите и етюдите.

Задача 3 включва работа за предлози по картинки. Учителят може да възложи и писмена работа в два варианта на сложност съответно за учениците от второ и трето равнище – да се препишат предлозите и изреченията или да се дадат записани изреченията, но да липсват предлозите, а учениците да ги попълват. С някакъв предмет задачата за предлози може да се разиграва в учебната аудитория, включително и чрез скриване и търсене на предмета. Това гарантира участието на всички ученици.

ГЛАВНИ ЧАСТИ В ПРОСТОТО ИЗРЕЧЕНИЕ. ВТОРОСТЕПЕННИ ЧАСТИ В ПРОСТОТО ИЗРЕЧЕНИЕ

Темата в учебното помагало включва примерен модел на адаптирано учебно съдържание по темите: № 15 „Главни части в простото изречение“, № 16 „Второстепенни части в простото изречение“. Тук акцентът е върху езиковите компетентности с цел учениците да овладяват езикови средства със синтактични явления, като ги използват уместно в речевата практика. Търси се разнообразие в синтактичните конструкции и постепенно синтактично обогатяване на речта.

В задачите не са въведени термините просто изречение, синтаксис и имената на частите на изречението, а овладяването на речевите умения се стимулира чрез типичните въпроси, с които се откриват частите на изречението. Важно е да се активизира умението за задаване на тези въпроси, което е свързано и с комуникативната компетентност. Ето защо в описанието на темата под заглавието също се набляга върху тези въпроси, които подпомагат по-достъпното обяснение на синтактичния анализ. Всички задачи са под знака на уменията да се гледа, слуша, посочва, отговаря, чете и пише.

Образователна цел: да се получи обща ориентация по практически път за частите на изречението.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: открива подлога и сказуемото в изречението. Разпознава функциите на допълнението като второстепенна част в простото изречение.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– умение за адекватно задаване на въпрос;

– ориентация и диференциация на обект и предмет на действието.

Нови понятия: главни части в изречението, второстепенни части в изречението.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 предлага изречение и цялостна картинка. След това картинката се фрагментира, като символизира поредната част от изречението, открита със съответния въпрос.

– с учениците от първо равнище се работи чрез посочване на съответната картинка, а учителят произнася въпроса, както и отговора;

– с учениците от второ равнище има варианти на работа – учителят произнася въпроса, ученикът назовава устно или учителят назовава, ученикът прави опит за възпроизвеждане на въпроса;

– с учениците от трето равнище, с помощ или самостоятелно, се предвижда четене, задаване на въпрос, даване на отговор, конструиране на цялостно изречение.

Крайната цел на задачата е интегриране и на писмена дейност.

Задача 2. Включва работа за второстепенни части, като обогатява:

1. с пряко допълнение;

2. с непряко допълнение.

Предложението е модел, който учителят може да обогати и с други второстепенни части. По принцип задача 2 се отработва с методиката на задача 1.

ЛИТЕРАТУРА

1. Александрова, Божидара, Нели Булева. Помагало за практическо приложение на еко играчки при ученици с изоставане в нервно-психическото развитие (модели за изследване, учебни игри). Пловдив: Астарта, 2015.
2. Гърбачева, Анелия. Методика за функционална оценка и работа с деца с умствена изостаналост и аутистичен спектър на развитие. София, 2015.
3. Гърбачева, Анелия. „Приобщаване“ и „участие“ в образователния процес. 2017, Интернет ресурс.
4. Караджова, Катерина. Психолого-педагогически измерения на умствената изостаналост. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005.
5. Караиванова, Мария. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10 – 15 години). Автореферат на дисертация, Пловдив, 2011. https://procedures.uni-plovdiv.bg/docs/procedure/160/15985642972147140594.pdf
6. Милиев, Димитър. Психология на аномалното развитие. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 2009.
7. Минева, Станка. Обучението в детската градина – лесно и интересно. В: Образование и технологии, 2015, 6, 97 – 102.
8. Михайлова, Весела, Йовка Тишева, Руска Станчева, Борислав Борисов. Книга за учителя по български език за V клас. София: Просвета, 2017.
9. Цветкова-Арсова, Мира. Педагогика на деца и ученици с множество увреждания. София, 2015.
10. Попова, Десислава. Комуникативни нарушения при разстройства от аутистичния спектър. В: Педагогически алманах, 2020, 1, 82 – 86.
11. Frost, L.; A. Bondy. The Picture Exchange Communication System. Training Manual. Pyramid Educational Consultants, 2002.

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

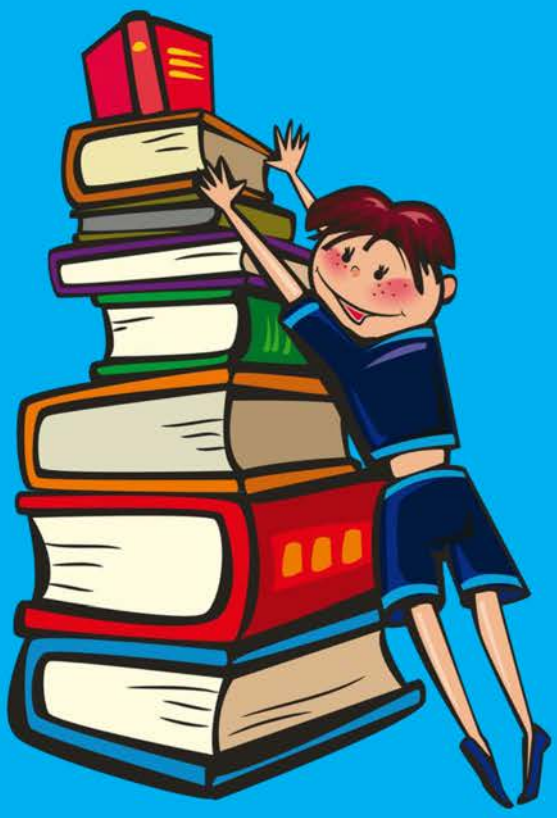

VI КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

Текстът в научното общуване **46**

Извличане и обработване на информация от урочна статия. Отговор на научен въпрос **47**

Показателно местоимение **49**

Въпросително местоимение **51**

Относително местоимение. Отрицателно местоимение Неопределително местоимение. Обобщително местоимение **53**

Звукови промени в думата. Променливо Я **54**

Сегашно деятелно причастие. Минало страдателно причастие. Деепричастие **56**

Минало неопределено време. Минало предварително време. Бъдеще време в миналото **58**

Съюз. Междуметие. Частица **60**

Еднородни части в простото изречение **62**

Сложно съчинено изречение **64**

Обява и делова покана **65**

Литература **67**

ТЕКСТЪТ В НАУЧНОТО ОБЩУВАНЕ

Темата „Текстът в научното общуване“ в учебното помагало е първата тема в учебното съдържание по учебната програма за шести клас. Очакваните резултати са овладяване на знания, умения и отношения от езиковата област на компетентност на ниво елементарна принципна ориентация в явлението научен текст.

Образователна цел: да се овладее познание за научния текст и за формите на научно общуване.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: ориентира се в спецификата на научното общуване. Разграничава различните елементи на научния текст в езиково и структурно отношение.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– развитие на речниковия фонд;

– развитие на слуховото и зрителното внимание;

– възпитаване на отношение към книги, учебници, списания;

– елементарни умения за диференциация и систематизация;

– работа върху умението за пренасяне на знания в нова ситуация.

Нови понятия: научен текст, термини.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото е въведено адаптирано описателно обяснение на „научен текст“. След това в таблица се предлага информация за формите на научно общуване. Знанието се предлага с картинен материал и в този смисъл е достъпно за работа с учениците от всички равнища.

– За учениците от първо равнище е предвидено посочване на картинка по време на работа.

– Учениците от второ равнище следва да посочват и да назовават отделните форми на общуване.

– Учениците от трето равнище биха могли да четат, да възпроизвеждат информацията и да участват в кратка беседа за разясняване на разликите между различните форми.

Задача 1 въвежда проблема за класификацията на науките. Обикновено това знание се поднася чрез разделянето им на природни, хуманитарни, социални, формални и пр. Подобен подход е съвършено недостъпен за учениците и като терминология, и като осмисляне на съдържанието, което си крие зад всеки термин. Затова родовият признак е прескочен и е приложено видово деление. За да се създаде обаче „реалистичен“ поглед, т.е. да се разбере, че това са само примери, които не изчерпват видовете науки, чрез две картинки се визуализира обемността на знанието. Същевременно в последната илюстрация и репликата в облачето е заложен позитивен заряд за стремежа към учене, независимо от обстоятелствата. Атрактивността на картинния материал позволява под най-различни форми задържане върху упражнението до изчерпване на интереса.

Задача 2 развива езиковите компетентности. Тя показва спецификата, която притежава един научен текст. Подадена е опростена, но точна дефиниция за „термин“, отделни изрази, типични за изказа в областта на научните текстове и общуване.

ИЗВЛИЧАНЕ И ОБРАБОТВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ОТ УРОЧНА СТАТИЯ. ОТГОВОР НА НАУЧЕН ВЪПРОС

Темата „Извличане и обработване на информация от урочна статия“ съвсем логично е обединена с темата за развиване на комуникативните компетентности „Отговор на научен въпрос“.

Очакваните резултати са овладяване на знания, умения и отношения от езиковата област на компетентност на ниво елементарна ориентация и познаване на различните видове текст, а от сферата на социокултурната област – умение с помощ да извлича информация.

Залага се на връзката с учебния предмет Човекът и природата.

Образователна цел: да се овладее умението за извличане на научна информация, както и принципното умение за учене. Да се изградят представи и първоначални умения за научно изказване под формата на отговор на научен въпрос.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: извлича, подбира, преценява с помощ информация от урочна статия за изпълнение на определена комуникативна задача. Създава в устна форма с помощ отговор на научен въпрос в малък обем, като спазва книжовни езикови правила.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– развитие на речниковия фонд;

– развитие на слуховото и зрителното внимание;

– елементарни умения за диференциация и систематизация;

– работа върху умението за пренасяне на знания в нова ситуация.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Първоначално се въвежда знание за извличане и обработка на информация. Важният акцент в новото знание е представен в една високоинформативна таблица. В нея всеки етап е разбит на три фази, показани по хоризонтал с един и същи цвят чрез просветляване или наситщане на нюанса. По този начин се диференцират три стъпки с точно определен алгоритъм на действие. Таблицата е изключително важна, тя може да се припомня периодично, докато се създадат, ако е възможно, навици за работа с урочни текстове – писмени или устни. Картинният материал е скромен, но дава възможност за частична работа с учениците от трето равнище. Предложеният подход от първата страница обслужва и останалите задачи от учебния ресурс.

Следва запознаване с текст за ябълковото дърво, което е най-конкретно от сферата на ботаниката. Текстът е с научно звучене, но изключително достъпен и ясно оформен по подтези. Отделни думи в него – елипсовиден, овален, овощна градина – са включени и в речника. Затова **Задача 1**, която съответства на първата стъпка „подготовка“, директно насочва към търсене на непознатите думи в речника.

За учениците от първо равнище е предвидено посочване на картинка по време на прочита. Като краен резултат се очаква, когато в последното изречение се достигне до думата „зелен“, да се посочи по-горе разположената картинка на зелена ябълка, а при думата „жълт“ да се направи второ посочване на последната картинка в изречението.

– Учениците от второ равнище следва да посочват и да назовават отделните елементи, като се наблегне на разграничаването между ябълково цветче, плод и думата „цвят“ в известния ѝ смисъл.

– Учениците от трето равнище биха могли да четат, да възпроизвеждат информацията.

Задача 2 навлиза в същността на темата, като ползва второто ниво на таблицата, което се попълва с извлечената конкретна информация от текста за ябълковото дърво. Пред нас е пълно съответствие с целите и задачите, които следва да се постигнат от този етап на работа. Ето защо педагогът трябва да отдели достатъчно време, тъй като в случая е достъпно да се постигне максимално очакваният образователен ефект. Освен това в този момент се отработва ключовото умение за учене.

Задача 3, която атакува най-сложния, трети етап от работа върху урочна статия, е предоставен на инициативата на педагога, но с активното ползване на предложената вече таблица в началото на учебния ресурс.

Въвежда се като ново знание какво означава да се отговори на научен въпрос и как се структурира такъв отговор.

Подбран е научен въпрос, който е пряко свързан с предложения текст и същевременно изнася знанието до равнището на научен принцип в съответната научна сфера.

Учебният ресурс е с голям потенциал за пълноценно покриване на знанията и е с ключово значение като възможност за постигането на образователни цели и задачи за корекционно въздействие.

ПОКАЗАТЕЛНО МЕСТОИМЕНИЕ

Темата „Показателно местоимение“ в учебното помагало е третата тема в съдържанието на учебната програма. Учебните ресурси по нея са адаптирани така, че след изпълнение на поставените задачи да се постигнат резултати от областта на езиковата компетентност на ниво използване на показателните местоимения като заместващи и свързващи думи и тяхното правилно изговаряне/писане.

Образователна цел: овладяване същността и фуннкциите на показателните местоимения с ключовото знание и умение за заместване на имена чрез посочване.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: разпознава показателното местоимение. Използва показателните местоимения; правилно ги изговаря и пише.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– ориентиране в комуникативни ситуации;

– развитие на пространствения гнозис;

– развитие на устната свързана реч;

– развитие на умението за четене с разбиране.

Нови понятия: показателно местоимение.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага описателна дефиниция на показателно местоимение. За преподавателя е важно да постави акцент на два момента: в случая говоренето се съчетава с показване. Въведено е (макар и с известна крайност) разбирането за близо и далече и тези представи са обвързани с набора от показателни местоимения по линията този – онзи. Предполага се, че това ще има силен обучителен ефект и че ще внесе порядък в речта и ясни критерии за педагогически реакции в хода на заниманието. *Новото знание е илюстрирано с две картинки и човече, което показва.*

Задача 1 предлага знания за местоименията „това“, „тези“. Тя е напълно достъпна за учениците от всички равнища, още повече че се „разиграва“ с познати герои.

В **Задача 2** е предложен текст под картинката, на която има топки и балони. Първо, педагогът насочва учениците към разглеждане на картинната опора, на която следва да се посочат обектите: деца, топки, балони и съответните им цветове. При този етап учениците от второ и трето равнище могат да говорят по картинката, а учениците от първо равнище да следят техните наблюдения и да посочват. Този етап е подходящ за самостоятелна колективна дейност, която само да бъде направлявана от педагога. След това започва работа с текста.

Задача 3 тръгва от финалното за Задача 2 наблюдение, че не е посочено на кого са балоните. Въвеждат се новите герои в помагалото – Весел и Весела. Целта е след запознаване с тях вниманието да се върне към картинката от началото на задачата и да се довърши работата с нея, като се уточни на кого са „онези балони“. В случая е важно да се отработи начално умение за продължаване на дейност след прекъсване.

Задача 4 предлага кратко упражнение за местоименията „онези“, „онзи“. Тя започва с прочитане на първото изречение. То препраща чрез местоимението „онези“ към картинката в **Задача 1** напълно съзнателно, за да може по практически път, връщайки се да се наблюдава предмет нагоре в листа, да се осъзнае, че с новата дума се посочват предмети на далечно

разстояние. Следва работа по следващите две изречения, илюстриращи чрез позицията на синия и червения балон близко и далечно място на даден предмет. Чрез червения балон, който е отдалечен от картинката, се въвежда показателното местоимение „онези“.

– За учениците от първо равнище се изиска посочване по картнките. То може да се съчетава с насочване на вниманието към цветовете на топките и балоните.

– За учениците от второ равнище е предвидена активна вербално-двигателна изява, която трябва да се стимулира в хода на цялото занимание. Под контрол трябва да се държи ориентацията близо – далече и вербализацията й чрез показателните местоимения.

– За учениците от трето равнище е предвидена активна работа със самите текстове – четене, запомняне, осъществяване на логически връзки между героите от учебния ресурс и довършване на задача след временно прекъсване. Препоръчително е учителят да включи за тях и писане – или да препишат дадените изречения, или да се даде диктовка.

Моделът, по който са въведени новите знания, може да се използва, за да се извършват многократни упражнения, докато се изработи навикът за естествен процес на говорене и посочване, като е удобно и ползотворно да се използват всякакви налични нагледни ресурси.

ВЪПРОСИТЕЛНО МЕСТОИМЕНИЕ

Темата в учебното помагало „Въпросително местоимение“ изцяло съответства на съответната по номер и заглавие тема в учебната програма за шести клас. С въвеждането на въпросителните местоимения продължава усвояването и на показателните.

Образователна цел: овладяване на същността и фуннкциите на въпросителните местоимения с ключовото знание и умение за задаване на въпроси и водене на диалог.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: разпознава въпросителните местоимения. Използва правилно формите на въпросителното местоимение.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– ориентиране в комуникативни ситуации;

– развитие на умението за диференциране на различната роля на думите в изречението (кой, какво);

– работа върху въпросително изречение;

– развитие на устната свързана реч;

– развитие на писмената дейност (четене – писане).

Нови понятия: въпросително местоимение.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се дава кратка информация за новите знания за въпросителни местоимения и след нея те се предлагат за практическо овладяване чрез три упражнения. Предвиден е важен акцент: въпросителният знак, който е въведен визуално чрез човечетата, облегнати върху него.

Задача 1 акцентира върху въпросителните местоимения „Кой“ и „Какво“. Тя е подходяща за колективна работа в паралелката, като:

– учениците от първо равнище посочват картинките;

– учениците от второ равнище активно вербализират отговорите и постепенно, към края на задачата, започват сами да формулират устно и въпросите;

– учениците от трето равнище четат, отговарят устно, след това учителят дава писмено упражнение. Думите от третата колонка, записани с главна буква, дават подсказка, че с тях започва изречението отговор. Тук педагогът може да постави задача и за групова работа: учениците, разделени по двойки: един задава въпроса, а друг отговаря.

Задача 2 предлага упражнение за овладяване на въпросителното местоимение „Колко“. Тук подходът е интересен, защото използва междупредметна връзка с математиката, тъй като именно по тази дисциплина най-много се използва въпросителното местоимение „Колко“. В табличен вид е поднесена елементарна текстова задача и илюстративен материал, чрез работата с който ще бъде възможна за учениците и от трите равнища.

Задача 3 упражнява отново местоимението „Какво“, но в съкратения и популярен вариант „Що“ – известен най-вече като въпрос в гатанките. Затова именно ресурсът е атрактивно насочен към работа с две гатанки, които са подходящо онагледени с картинки, и по тази причина също е подходящ по описаните вече модели да се работи с всички ученици. Предполага се, че задачата при изпълнението й ще достави освен достъпност и приятни емоционални преживявания, които дават добър мотив за овладяване на нови знания.

В рубриката „Запомни!“ присъства информация за дефинираните въпросителни местоимения, което е необходимо, защото прави препратка и към знанията за въпросително изречение.

ОТНОСИТЕЛНО МЕСТОИМЕНИЕ. ОТРИЦАТЕЛНО МЕСТОИМЕНИЕ НЕОПРЕДЕЛИТЕЛНО МЕСТОИМЕНИЕ. ОБОБЩИТЕЛНО МЕСТОИМЕНИЕ

Темата обединява в един учебен ресурс две тези от учебната програма: „Относително местоимение. Отрицателно местоимение“, „Неопределително местоимение. Обобщително местоимение“. Мотив за това е възможността те успешно да се включат в диалогични ситуации, на базата на които пряко се вижда тяхното различие и съотнасяне.

Образователна цел: овладяване на същността и функциите на различните видове местоимения и адекватната им употреба в различни речеви ситуации.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: разпознава относителните местоимения и отрицателните местоимения. Ориентира се в употребата на неопределително местоимение и обобщително местоимение със спонтанна свързана реч.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– ориентиране в комуникативни ситуации;

– развитие на умението за диференциране на различната роля на думите в изречението;

– развитие на устната свързана реч;

– развитие на писмената дейност (четене – писане).

Нови понятия: относително местоимение, отрицателно местоимение, неопределително местоимение, обобщително местоимение.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Първоначално се дава информация за новите местоимения и в теорията се показва и начинът им на образуване на базата на въпросителните.

Задача 1 базира усвояването на относителните местоимения на основата на поговорки. Те са снабдени и с илюстративен материал. Изисква се директното им наизустяване, чрез което освен всички други възпитателни и корекционни цели се предполага, че самите местоимения пряко ще влязат в речта. Трябва да се има предвид, че илюстрациите, разбира се, залагат на прекия смисъл на думите, но не всяка може да достигне до дълбокия иносказателен смисъл, което трябва да бъде постигнато от преподавателя чрез беседа.

Задача 2 комбинира останалите три типа местоимения в единна диалогична ситуация между майката и палавото дете. И репликите, и картинният материал са подходящи за работа с учениците от трите равнища.

– учениците от първо равнище посочват картинките;

– учениците от второ равнище активно вербализират местоименията и по-леките изречения;

– учениците от трето равнище четат, възпроизвеждат, драматизират.

Последната **Задача 3** предполага качествен отскок в умението за употреба на местоименията, тъй като комбинира в текст всички изучени местоимения: какъв, каква, на кого, никого, който, някой, никой, всеки, всички. **Залага се на спонтанния речев опит.** Целта на предложените текстове е да се ползват като модел за импровизирани диалогични ситуации върху налични в стаята предмети с неизвестен притежател. Задача 3 е предназначена за работа с учениците от второ и трето равнище. В нея учениците от първо равнище могат да участват като зрители на импровизираните диалози.

ЗВУКОВИ ПРОМЕНИ В ДУМАТА. ПРОМЕНЛИВО Я

Тема „Звукови промени в думата. Променливо Я“ от учебното помагало е с адаптирани учебни ресурси по седма тема със същото заглавие в съдържанието на учебната програма. Акцентът в работата по тази тема е учениците да получат езикови компетентности на ниво правилното изговаряне и писане на често употребявани думи.

Образователна цел: овладяване на звуковите промени в думата като предпоставка за правопис и правоговор.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: спазва правилото за променливо Я. Правилно изговаря и пише често употребявани думи.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– развитие на фонематичния слух;

– работа върху правоговорни и правописни правила;

– развитие на писмената дейност (четене – писане).

Нови понятия: променливото Я.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Материалът за променливо „я“ започва с уточняване на термина, без да се пояснят други фактори. Целта е терминът да работи при необходимост като средство за напомняне на подобни граматически ситуации.

Задача 1 въвежда два примера чрез модели на думите и оцветени квадратчета, в които да се проследи промяната. Вторият пример изисква и изписване на буквата „е“.

Задача 2 надгражда първата с текст, в който са включени многократни употреби на думи с променливо Я. Текстът следва да се възприема чрез посочване при прочит от учителя, чрез четене от учениците от трето равнище, чрез преразказ с посочване на картинките. Целта е да се затвърди правоговорът на думите и да се достигне до тяхната спонтанна употреба в речта чрез точно произнасяне.

При учениците от първо равнище се работи само с картинния материал. Може да се направи опит и за посочване на буквите *я* и *е* като абстрактни символи на звукова промяна.

При учениците от второ равнище се набляга на вербални упражнения, които трябва да механизират употребата на думите с променливо Я.

При учениците от трето равнище се включват активно четенето и писането.

Задача 3 осъществява интегрална връзка с темата „Фолклорен/традиционен календар“, изучавана по Литература в V клас. Тъй като календарът е разделен на сезони, всеки сезон се оползотворява като повод за упражняване на някаква граматическа особеност. Така се открива възможността за въвеждане на двойно „т“ при членуване, на двойно „н“, както и изучаваните в конкретната тема звукови промени.

Предложеното упражнение може да се реализира с различни нива на сложност според индивидуалните възможности на учениците в паралелката. Чрез кратки разкази за всеки сезон учителят може да въведе и други думи с участието на променливо „я“, както и да затвърди знанието за изписването на „есенна“, „есенно“, „есенни“.

– При учениците на първо равнище остава опората на картинния материал и посочването.

– При учениците на второ равнище следва да се стимулира говоренето със завършени изречения и правоговора в тях.

– При учениците на трето равнище е желателно да се стимулира писането.

Предложените илюстративни картини дават възможност и за още допълнителна работа по преценка на педагога.

Работата с учебния ресурс в тази тема би могъл да даде добри резултати, дори ако не се възприеме принципът, а просто се запаметят предложените думи. Те се ползват активно в българския език, имат честа употреба в художествени текстове, в разговорната реч и сами по себе си представляват знание, което намира широко приложение.

СЕГАШНО ДЕЯТЕЛНО ПРИЧАСТИЕ. МИНАЛО СТРАДАТЕЛНО ПРИЧАСТИЕ. ДЕЕПРИЧАСТИЕ

Темата „Сегашно деятелно причастие. Минало страдателно причастие. Деепричастие“ съответства на теми със същото заглавие под номер 8 и 9 в учебната програма, като в настоящия учебен ресурс са обединени.

Особеност на обединяването е и специфичният начин, по който се въвежда деепричастието. На него не е отделена част от учебния ресурс и не е дадена специална таблица или теория. Считаме, че деепричастието надхвърля потенциала на речниковия фонд и естествената реч на обучаваните ученици. То превишава по сложност техните възможности. Ето защо е приобщен различен и оригинален подход: деепричастието с червени буки се появява в инструкциите към задачите, като в скоби се пояснява неговият смисъл. Препоръчва се преподавателите не само да не го избягват, а дори да усилят употребата на деепричастия. Целта е учениците да формират слухов опит и разбиране на чужда реч с участието на деепричастие, като натрупат спонтанни впечатления, без да се изисква употреба от тяхна страна. Оставя се на инициативата на учителя дали самият термин, който присъства в заглавието, ще бъде даден в някое от заниманията.

Образователна цел: ориентация в същността на сегашно деятелно и минало страдателно причастие, знания за тяхното образуване и граматичните им признаци.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: разпознава причастията и разбира техния смисъл в спонтанна свързана реч. Спазва особеностите в правоговора. Разпознава деепричастие.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на пасивния и активния речник;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– развитие на зрителна наблюдателност при позиции на букви в думата;

– развитие на устна свързана реч;

– развитие на писмена дейност.

Нови понятия: сегашно деятелно причастие, минало страдателно причастие.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Първоначално се въвежда принципно теоретично знание за причастията, което не е направено в пети клас – там миналото деятелно причастие е част от друг урок и се въвежда като задача върху изучаван по литература материал.

Новото знание се придружава от таблица, която на пръв поглед е леко усложнена, но при вглеждане и опора върху цветовете, ясно се вижда идеята: да се покаже кои признаци нямат прилагателните имена, които признаци нямат глаголите и как причастието заимства рода от прилагателните имена и съответно – времето от глаголите. Същевременно на таблицата се забелязва, че всички дадени в нея части на речта имат число.

Задача 1 е друг, картинно-схематичен, прочит на таблицата. Цветната схема ясно демонстрира частичното застъпване на причастието с прилагателното име и с глагола, а всички кръгове влизат в една елипса, обединени по признака число. С тази схема може да се постигне лесно очакваното разбиране. Именно тук за първи път е интегрирано деепричастие в заданието. Граматичното знание е приложимо частично за учениците от второ равнище и

изцяло за тези от трето равнище. Но схемата дава възможност учениците от първо равнище да работят с цветовете, които специално са подбрани, като в засичащите се участъци от кръговете се смесват цветовете.

Задача 2 директно въвежда сегашното деятелно причастие, като върху примери демонстрира начина на образуване, характерните изрази с участието на причастие и пояснителната форма на представяне на израза. Включен е атрактивен картинен материал, който се ползва от учениците от първо равнище.

Задача 3 прилага аналогичен подход към миналото страдателно причастие. Тук обаче е много важно да се разбере, че трансформираните изречения подменят подлога чрез разместване на синтактичната конструкция, което обуславя и страдателната форма. Теорията е сложна и се спестява, но предложената задача е напълно достъпна за практическа работа – устна с учениците от второ равнище и писмена за учениците от трето.

Задача 4, която е изцяло достъпна за учениците от трето равнище, изисква създаването на цели изречения с изразите от задача 2. Тя приобщава, когато е възможно, и писмена дейност.

МИНАЛО НЕОПРЕДЕЛЕНО ВРЕМЕ. МИНАЛО ПРЕДВАРИТЕЛНО ВРЕМЕ. БЪДЕЩЕ ВРЕМЕ В МИНАЛОТО

Темата „Минало време“ в учебното помагало адаптира учебно съдържание чрез обединяване на три теми от учебната програма под номера 10, 11, 12: „Минало неопределено време“, „Минало предварително време“ , „Бъдеще време в миналото“. В случая адаптацията на тези учебни ресурси започва още от заглавието на темата, предложено в обобщен вариант, тъй като по този начин е по-достъпно и разпознаваемо от четящите ученици.

Поради сложността на тази тема, която принципно изисква екзистенциален опит за време, в самото начало се появява кратко пояснение относно принципната възможност да се говори по различни начини за миналото. Затова и в речника към помагалото е включена именно думата „минало“, осмислянето на която е важно за обучението и по история, и по литература.

Необходимо е да се напомни, че в пети клас е въведена общата ориентация за минало, настояще, бъдеще и чрез практически задачи са отработени глаголите в минало свършено и минало несвършено време. Тук обаче, след краткия преговор на практическата им употреба (**Задача 1**), в рубриката „Запомни“ за първи път се въвеждат самите термини: минало свършено и минало несвършено време. За останалите минали времена, които са обект на изучаване тук, не се предлага съпътстващата ги терминология поради високото й ниво на сложност за учениците.

Образователна цел: овладяване различните форми на минало време на глаголите в различни по тип комуникативни ситуации.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: ориентира се в реч и текст с употреба на различни форми за минало време. Уместно употребява форми за минало време с насочване и подкрепа.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– ориентиране в комуникативни ситуации;

– развитие на времевата ориентация;

– развитие на устната свързана реч;

– развитие на писмената дейност (четене – писане).

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 въвежда игров подход: лелята на познатите вече герои е възнамерявала да им сготви вкусни ястия, но те са я изпреварили. Това дава възможност в една битова ситуация спонтанно да се отработят различни глаголни форми и да се въведат конструкциите „щях да…“ „вече беше...“. Атрактивността на картинния материал дава възможност на учениците от първо равнище да участват през цялото време на заниманието чрез посочване.

За учениците от второ и трето равнище задачата изисква активно говорене и усвояване на характерните форми на изказ. Учителят може да предвиди и писане за учениците на трето равнище, но този подход в случая има съпътстваща функция и повече служи за съсредоточаване. По-важно е вербалното усвояване на „щях да…“ и „вече беше….“, за да се изпробва разказ за намерения и предварително приключили действия в миналото.

По предложения модел ученици от трето равнище биха могли да съставят кратки разкази. Педагогът може да задава идеи, като подсеща всеки ученик за случки от училищния живот.

Задача 2 пренася действието към ситуации, свързани с минали намерения или събития в неопределено време. Тук е подаден примерен модел, който да бъде основа за диалози, поставени в рамката на словесните конструкции: „Ходил ли си…“ („Бил ли си...“, „Правил ли си…“) и съответните отговори. За да се постигне обучителен ефект, педагогът трябва да изисква пълни отговори „Ходил съм…“ „Не съм ходил“, „Щях да ходя…“ и т.н.

Ефектът от заниманието би бил толкова по-голям, колкото по-реалистични и естествени са диалозите, подпомагани от учителя.

Задача 3 е насочена към стимулиране на комуникативните компетентности на базата на придобитите езикови знания и умения. Тя е предназначена за учениците от трето равнище.

Темата за миналите времена не би могла да даде явни резултати при ученици от първо равнище. Но при учениците от второ и трето равнище тя може да даде положителни резултати в посока на обогатяване на речта и на комуникативните им умения.

СЪЮЗ. МЕЖДУМЕТИЕ. ЧАСТИЦА

Темата „Съюз. Междуметие. Частица“ от учебното помагало съответства на тема 13 на учебната програма. Оттам изцяло съвпадат и компетентностите като очаквани резултати в края на обучението, а именно: „Разпознава съюзи, междуметия и частици в изречение. Уместно употребява съюзи, междуметия и частици в речевата практика. Владее правописа на съюзи, междуметия и частици“ (учебна програма). Тук адаптацията се състои в ограничаване обема на учебния ресурс и в предложените учебно-игрови методически похвати за работа.

Поради сравнителната достъпност на този материал в началото са въведени самите термини, които присъстват и в речника. Те са представени чрез своята функция в речта, а не чрез оформени дефиниции.

Образователна цел: да се овладее употребата на основни съюзи, частици и междуметия и да се постигне адекватна употреба в речта.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: разпознава съюзи, междуметия и частици в изречение. Уместно употребява определени съюзи, междуметия и частици в речевата практика. Владее правописа на съюзи, междуметия и частици.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– ориентиране в комуникативни ситуации;

– развитие на усета за групиране на вещи и за изключване чрез мотивиран избор;

– развитие на устната свързана реч;

– развитие на писмената дейност.

Нови понятия: съюз, междуметие, частица.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 въвежда употребата на съюзите „и“ и „или“. Чрез рубриката „Запомни“ се подчертава тяхната роля – за свързване и за „избор“. Именно в тази посока са и предложените изречения. В единия случай се употребява съюзът „или“ като форма на избор – предпочитание, а в другия – съюзът „и“ като форма на свързване. Преподавателят може да отработва това умение за подбор на съюзите в множество подобни изречения, както и в практически ситуации от ежедневието: „Какво искаш – бонбон или близалка?“, „Какво ще облечеш – блуза или риза?“.

– При учениците от първо равнище упражнението се извършва чрез посочване.

– При учениците от второ и трето равнище се търси ефект на съзнателна употреба на съюзите, като се набляга на техния функционален избор. И двете групи ученици следва да усвоят уменията на вербално ниво, а тези от трето равнище – и писмено.

Задача 2 въвежда знания за частиците чрез изречения с въпроси и отговори, поместени за по-голяма прегледност в таблица. Тук целта е да се механизира употребата на отрицателната частица „не“. Паралелно с това влиза в употреба и частицата „ли“. В рубриката „Запомни!“ специално се набляга на това, че двете частици се изписват отделно от думите. Ето защо към задачата може да се предвиди и писане при учениците от трето равнище.

Задача 3 въвежда употреба на междуметията. Сега на преден план излизат реакциите на човечетата, които изразяват различни емоции чрез записаните над тях възклицателни междуметия. Тук трябва да се заложи на емоционално оцветената реч и да се работи върху

осъзнаването на нюансите, които се носят от междуметията Олеле, Ух, Ох, Ах. Естествено, учителят може да ползва педагогическия си опит и да разиграе ред учебни игри за разпознаване на чувствата, които се изразяват с този вид междуметия. Най-популярната сред тях е откриване чрез имитации. Първо педагогът имитира болка, яд, възхищение, а учениците познават и вербализират. После се дава роля на ученик. Със сигурност този театрален етюд предизвиква ярки емоционални реакции.

Задача 4 се основава на атрактивните упражнения за звукоподражателните междуметия, но този път – насочени към най-достъпното ниво на тяхното практическо познаване и умения за вербална имитация. За специалните педагози е известно, че при всички невербални ученици още в първите терапевтични стъпки при рехабилитацията на комуникативните нарушения се прилага работа по разпознаване и предизвикване на звукоподражания. Разбира се, тук идва и трудният момент, касаещ българския език – лесни за разпознаване, а максимално трудни за четене и писане. Задачата предлага разпознаване на животните от картинките и изпълнение на съответните звукоподражания. При учениците от второ и трето равнище е редно да се постави акцент и на четенето и писането на тази част на речта.

В заключение следва да се обобщи, че упражненията по български език за междуметията могат да породят множество оригинални допълнителни идеи, като в работата си педагозите могат да се опрат на емоционалните реакции на учениците, а тези реакции, разбира се, създават, от своя страна, и успешна мотивация за овладяване на знания.

ЕДНОРОДНИ ЧАСТИ В ПРОСТОТО ИЗРЕЧЕНИЕ

Темата „Еднородни части на изречението“ се съотнася с тема 14 в учебната програма. Тук адаптацията на учебните ресурси касае както обема на материала, така и предложения подход за овладяване на знанието, защото теоретичната информация от дял „Синтаксис“ в българската граматика, на която трябва да се опре новото знание, при учениците е силно редуцирана и без съпътстващата я терминология (подлог, сказуемо, допълнение са термини и представи, на които новото знание няма как да се опре). Ето защо по тази тема се очаква учениците по практически път да усетят що е еднородност, и очакваният резултат от тях в края на обучението по темата е да могат да се ориентират и/или да разпознават еднородните части с помощ, както и да ги използват устно в речта си.

И така, както се подчерта, разясняването на еднородните части на изречението е сложна за преподаване и упражняване тема. В началото й се залага на еднотипния описателен подход: героите, които извършват едно и също действие, думите, които пояснят действието.

Образователна цел: да се овладее употребата на основни съюзи, частици и междуметия и да се постигне адекватна употреба в речта.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: ориентира се в еднородни части в простото изречение. Уместно използва еднородни части при спонтанен говор.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– ориентиране в практически ситуации с адекватно речево структуриране;

– развитие на усета за функционално групиране на вещи;

– развитие на устната свързана реч;

– развитие на писмената дейност (четене – писане).

Нови понятия: съюз, междуметие, частица.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 въвежда вече познати герои и предмети. Тук целта е да се постигне обединяване на нов принцип, като се разбере, че момичетата и момчетата могат да извършват едно и също действие и съответно да играят с всички предмети. Въвеждането на тази задача има съществена методическа стойност: тя позволява предварително абстрахиране на еднородността, преди думите да се съчетаят в изречение, с което се избягва трудно осъществимият аналитичен метод на осмисляне.

– За учениците от първо равнище задачата се свежда до посочване на героите и играчките по картинката.

– За учениците на второ равнище е съществено назоваването на фигурите по логиката на еднородното им групиране.

– За учениците на трето равнище се изисква умението да пояснят, че детските фигури са герои, които могат да извършват едно и също действие, а останалите изображения са играчки, с които децата могат едновременно да играят.

– За учениците от второ и трето равнище се предвижда свързване на картинките, които могат да бъдат еднородни части на изречението, а за тези от трето равнище – четене, подчертаване и ограждане в предложените изречения.

Задача 2 въвежда шеговито разместване на еднородните думи. Тя обаче изисква достатъчна степен на осъзнатост за абсурдността на направените размествания. Задачата внася

по-високо ниво на разбиране и осмисляне само за учениците от второто и третото равнище, тъй като предполага вербализация, беседа и устно или писмено възстановяване на вярната подредба на думите.

Задача 3 е с интердисциплинарен подход, тъй като се опира на фрагменти от изучени в пети клас приказки. В случая обаче става обединяване и на елементи от различни приказки, за да се намесят еднородни части. Задачата съдържа три компонента, които обхващат в концентриран вид различни възможности и различни части на речта, обединени като еднородни части на изречението. Предвидено е и свързване със съюза „и“, и със съюза „или“.

– При учениците от първо равнище се работи на принципа на посочването.

– При учениците от второ равнище се говори и посочва.

– При учениците от трето равнище се предвижда процес на четене с разбиране.

СЛОЖНО СЪЧИНЕНО ИЗРЕЧЕНИЕ

Темата „Сложно съчинено изречение“ е последната в учебното помагало за шести клас и съответно последна тема 15 в учебната програма. Тя се въвежда с разяснение на сложно съчинено изречение.

Образователна цел: да се придобие знание за сложни синтактични конструкции и съответните пунктуационни знаци при съчетаването на прости изречения в сложни с употреба на различни съюзи.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: разпознава съчинителни връзки в сложното изречение. Правилно оформя пунктуационно и използва уместно сложни съчинени изречения в текст, който създава.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– развитие на устната свързана реч;

– развитие на писмената дейност (четене – писане).

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Началната информация се дава с цел да се проследи получаването на сложно съчинено изречение от две прости.

В **Задача 1** се въвежда графичен подход – таблица, която дава възможност на първия ред да се видят в различни графи двете прости изречения, а на втория ред, чрез сливане на клетките, да се възприеме и визуално полученото от тях сложно изречение. Съюзът попада на мястото на разделителната отвесна черта от първия ред на таблицата.

За по-достъпно усвояване на граматическия момент отново се залага на познати герои и илюстрации от изучени в пети клас приказки.

Задача 2 предоставя възможност да се изпълни това, което показва моделът по-горе, но с усложнено задание в количествен аспект: създаване на сложно съчинено изречение от три прости.

Задача 3 възлага самостоятелна работа по картинки. При нея трябва да се конструират самите прости изречения и след това да се премине към тяхното обединяване в сложни съчинени.

– Учениците от първо равнище участват и в трите задачи чрез посочване на илюстративния материал.

– Учениците от второ равнище следва активно да вербализират и простите, и сложните изречения. Те могат пълноценно да реализират и последната задача по устен път.

– Учениците от трето равнище имат възможност да четат и да пишат.

Важен момент при учениците от трето равнище е да се осъзнае, че при създаването на сложно изречение второто просто изречение започва с малка буква, освен ако не съдържа собствено име. За тази цел могат да се направят поредица от аналогични упражнения, създадени от преподавателя по предложения модел.

Темата за сложни съчинени изречения допуска въвеждане на елементарни анализи върху изучавани текстове. Крайният очакван резултат от обучението при учениците, които могат да достигнат това ниво на овладяване на знания, е да разпознават съчинителни връзки в сложното изречение, правилно да ги оформят пунктуационно и уместно да използват сложни съчинени изречения.

ОБЯВА И ДЕЛОВА ПОКАНА

Тази тема е от раздела за развиване на комуникативните компетентности в компонента Български език в учебната програма. Както е известно, за теми с такова съдържание, се предвижда свободно разпределение в рамките на 17 часа. В помагалото тя напълно съзнателно е ситуирана като последен ресурс, за да оползотвори всички придобити компетентности през учебната година. Очакваният резултат е учениците да могат да обработват информация, да я представят синтезирано във връзка с факти, събития, личности в зависимост от комуникативната задача. Предвиждат се и умения за работа по електронен път. Задължително се използва натрупаното умение да се спазват книжовни езикови правила, включващи и уменията за официално общуване.

Образователна цел: практическо овладяване на всички налични знания за различни по тип писмени комуникативни ситуации.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: подбира с помощ подходяща информация и я представя синтезирано в зависимост от конкретна комуникативна задача. Предава информация с помощ в устна и в писмена форма чрез обява и покана. Спазва книжовни езикови правила.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– ориентиране в комуникативни ситуации;

– развитие на писмената дейност (четене – писане);

– усъвършенстване на умението за официално и неофициално общуване.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 е свързана с изработването на покана. Избрано е събитие, характерно за училищния живот, което по традиция е най-емоционално за учениците – коледното тържество на класа. Поканата се адресира до Директора, за да се въведе и учтивата форма на обръщение.

В таблицата, намираща се след рубриката за новите знания, са разположени ключовите данни, които след това върху даден образец на покана се преобразуват в делови текст. Тук е особено активно участието на учениците от трето равнище, които следва по възможност да допълнят липсващите фрагменти в официалната покана. Само при част от тях преподавателят обръща внимание на графичното оформление на поканата.

Учениците от второ равнище активно следва да участват с устното поднасяне на поканата, още повече че във въвеждащия текст специално се подчертава, че поканата е устна или писмена като вид.

Задача 2 разнообразява работата върху изработването на поканата с избор на подходящата картинка и с възможност за лична инициатива с рисунка на първата страница. Тук е възможното участие на учениците от първо равнище. Като цяло обаче, те могат през цялото време да бъдат емоционално съпричастни, а на един по-късен момент, когато такава покана би била отнесена до Директора, чрез личното си участие да схванат смисъла на цялата дейност.

Задача 3, макар и лишена от картинен материал, е достатъчно атрактивна за учениците от второ и трето равнище. Тя активизира натрупани до този момент социокултурни компетентности и в същото време ги организира и подрежда. Заниманието протича чрез слушане, четене, беседа, в която учителят заостря вниманието към необходимите данни за връзка.

Особено важен очакван резултат е в хода на беседата според посочения канал за връзка да се съобрази къде би могла да стои такава обява. Би било желателно учениците сами да се досетят коя е обявата, която не може да породи обратна връзка поради пропусната ключова информация.

При необходимост могат да се ползват предварително подготвени или демонстрирани в интернет обяви.

ЛИТЕРАТУРА

Александрова, Божидара, Нели Булева. Помагало за практическо приложение на еко играчки при ученици с изоставане в нервно-психическото развитие (модели за изследване, учебни игри). Пловдив: Астарта, 2015.

Гърбачева, Анелия. Методика за функционална оценка и работа с деца с умствена изостаналост и аутистичен спектър на развитие. София, 2015.

Гърбачева, Анелия. „Приобщаване“ и „участие“ в образователния процес. 2017, Интернет ресурс.

Караджова, Катерина. Психолого-педагогически измерения на умствената изостаналост. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005.

Милиев, Димитър. Психология на аномалното развитие. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 2009.

Минева, Станка. Обучението в детската градина – лесно и интересно. В: Образование и технологии, 2015, 6, 97 – 102.

Михайлова, Весела, Йовка Тишева, Руска Станчева, Борислав Борисов. Книга за учителя по български език за VI клас. София: Просвета, 2017.

Цветкова-Арсова, Мира. Педагогика на деца и ученици с множество увреждания. София, 2015.

Попова, Десислава. Комуникативни нарушения при разстройства от аутистичния спектър. В: Педагогически алманах, 2020, 1, 82 – 86.

Frost, L.; A. Bondy. The Picture Exchange Communication System. Training Manual. Pyramid Educational Consultants, 2002.

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

VII

КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО

РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

Текстът в масовата комуникация 70

Извличане и обработване на информация от медиен текст 72

Художествен текст 74

Думата като лексикално средство в текста 76

Думата в речниковия състав на българския език 78

Редактиране на текст. Звукови промени в думата 80

Наклонение на глагола 82

Преизказни глаголни форми 83

Съвместна употреба на глаголни времена и наклонения. Пряко, непряко и полупряко предаване на чужда реч. Анотация 85

Съставно сказуемо 86

Обособени части в простото изречение. Дискусия 88

Сложно съставно изречение. Сложно смесено изречение 89

Литература 91

ТЕКСТЪТ В МАСОВАТА КОМУНИКАЦИЯ

Темата „Текстът в масовата комуникация“ в учебното помагало е пряко съотнесена като поредност с учебната програма. Като учебно съдържание е внимателно адаптирана, от една страна, по причина на научната сложност на учебния материал, а от друга – на значимостта на темата за развитие на социокултурните и комуникативните компетентности на учениците, което препраща пряко към тяхната житейска ориентация и достъпно социално включване.

Темата е сложна и като терминологично съдържание. Както вече се подчерта, въпреки нейната актуалност, тя изисква сериозна адаптация, за да може да се преподава на учениците със спазване на принципите и на научност, и на достъпност. Един от най-важните в случая очаквани резултати от ученика е да „разбира инструкции и работи по зададен модел в училищна и в извънучилищна среда“ (по учебната програма). Необходимо е да се въведат някои термини, защото това има отношение към преследваната за тези ученици адекватност към заобикалящия ги свят. Термините, на които е поставен акцент, са медия и съответните медии – вестник, радио, телевизия, интернет/сайт. Въвежда се и понятието „новина“. Разчита се на спонтанно придобит опит в домашната среда, от телевизията и от работата с компютър.

Образователна цел: да се овладее познание за медии и масова комуникация.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: ориентира се в ситуацията на общуване в масовата комуникация. Разпознава различните медии и специфичния начин на разпространение на медийни текстове чрез всяка тях.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– осъзнаване на медийната сфера на общуване;

– слухова и зрителна памет;

– развитие на комуникативните компетентности;

– работа върху умението да формираш отношение.

Нови понятия: средства за масова комуникация.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се въвеждат ключовите думи вестник, радио, телевизия и интернет, които в **Задача 1** трябва да се свържат със съответните им материални носители. Това е задача за нови знания, придобивани с активното участие на учениците. Задачата е привидно лека, но съдържа опасност от смесването на две групи понятия – медиите и техническия им източник. Тази опасност се подсилва и от терминологичното съвпадение при две от медиите и съответните им източници – вестника и радиото. Ето защо не бива да се подценява точното формулиране на заданието. Медията е телевизията, а източникът е телевизорът. Медията е интернет, а източникът е компютър (би могъл да бъде таблет, телефон...). Следователно учителят може да разширява представите, но не бива да се смесват понятията.

– При учениците от първо равнище задачата се реализира чрез посочване.

– При учениците от второ равнище се предвижда назоваване.

– При учениците от трето равнище задачата се реализира чрез четене и посочване.

- Към новите знания се включва и изключително важната ориентация във функциите на медийната комуникация. Това е дадено и с кратка теория, и с изображение, което показва лична реакция.

Задача 2 изисква теоретичното знание да се разпознае в репликите на героя.

Задача 3 следва да насочи вниманието към типовете комуникация. Като подготовка за тази задача се ползва буквалният превод на латинската дума „медия“, а именно „среда“. Учителят трябва да спомогне учениците да разберат или да усетят интуитивно, че медиите всъщност са посредник между събитието и аудиторията. Задачата има за цел да „подреди“ в съзнанието на учениците факторите, чрез които се осъществява комуникацията.

– При учениците от първо равнище тази задача се осъществява по аналогичен начин с посочване и с необходимата подкрепа от страна на педагога.

– При учениците от второ равнище трябва да се стимулира освен работата с нагледния материал и вербализация.

– При учениците от трето равнище се изисква употребата не само на думи, но и на изречения, чрез които се съобщава връзка. Например: „От вестника научаваме новина, като четем“, „Новините по телевизията се гледат и слушат, а понякога се четат“.

Задача 4 има за цел да покаже един интересен аспект на медийното общуване: безличната масовост на информацията и реакциите на отделния човек. Това е илюстрирано с картинките и изисква наблюдение с помощ на преподавателя.

В рамките на заниманието се предвижда провеждането на беседа с учениците, като по всеки повод се стимулира споделянето на личния опит, придобит в семейна среда.

ИЗВЛИЧАНЕ И ОБРАБОТВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ОТ МЕДИЕН ТЕКСТ

Темата „Извличане и обработване на информация от медиен текст“ в учебното помагало също е пряко съотнесена като поредност с тема от учебната програма. Адаптацията на учебния ресурс и значимостта му за развитие на компетентностите на учениците са аналогични на Тема 1. Но тук се прибавя и сложната за специалния педагог задача, определена в учебната програма, учениците да постигнат умението чрез предложени теми и дейности да извличат и/или подбират информация от медийни текстове. Естествено това се постига със спазването на принципа за достъпност и прилагането на специална подкрепа и помощ от страна на педагога.

Образователна цел: да се овладее познание за начина на извличане на информация от медиен текст.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: търси, подбира, извлича и преценява информация от различни медийни текстове (на хартиен и на електронен носител).

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– слухова и зрителна памет;

– работа върху четене с разбиране; критичност в осмислянето и подбор на информацията;

– развитие на комуникативните компетентности;

– работа върху умението да формираш отношение.

Нови понятия: информационна бележка, интервю.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учебният ресурс започва с работа върху новото понятие информация и въвежда знание за медиен текст. Чуждата дума информация става достъпна, когато се въведе през идеята за знание, което е полезно за човек.

Основният ресурс по темата е медиен текст – т.нар. информационна бележка. Подбран е текст от интернет, който е адаптиран и към него е подаден линк. Изборът на текста не е случаен, тъй като се отнася до събитие за топготвачи, а това съответства на една от възможните професии, които повечето центрове за специална образователна подкрепа предлагат на учениците си от VIII до X клас като професионално обучение. Неговото четене с разбиране е условие на **Задача 1**. Към материала е приложена илюстрация, която е за работа с невербалните ученици. Те могат да посочват по нея това, върху което педагогът заостри вниманието. Но самата илюстрация няма друга връзка с текста освен темата „готвачи“.

В **Задача 2** е предложена таблица, която е от три колони. Първата колона съдържа въпросите, на които обикновено отговаря всяка журналистическа информация за дадено събитие. Втората колона съдържа отговорите, които се намират в самата информационна бележка. Учениците от второ и трето равнище следва сами да назоват приблизително подобен отговор, като го открият с необходимия брой прочити. След като се достигне до отговора, учениците от трето равнище следва чрез четене да „проверят“ дали техният отговор съвпада съдържателно с дадения във втората колона на таблицата. Най-съществения момент, след

извличането на информацията, е нейната обработка. Тя се отнася до преценката на извлечените данни от гледна точка на личния интерес съм събитието и възможността за включване в него. Третата колона се интерпретира по два начина – първо, като пример за преценката на въображаем читател, а след това – като възможност за лична реакция на учениците от трето равнище, които биха могли да заявят своето отношение.

На задачата следва да се отдели необходимото време според индивидуалните възможности на учениците, за да може да даде резултат. Като крайна цел следва да се разбере, че това, което достига до тях чрез медиите, е източник на ценна информация, ако умеят да извличат и обработват данни.

Задача 3 може да достави радост и да бъде повод за артистични импровизации. В нея се препраща към видеоклип, на който дете интервюира деца. С помощ от учителя учениците от второ и трето равнище биха могли сами да вземат интервю.

Целият учебен ресурс предполага активна подпомагаща дейност от страна на учителя, както и много изобретателност в постигането на етапните задания.

Сложността на темата, която предполага достатъчен обем от предварителен социален и комуникативен опит, е проблемна за включване на учениците от първо равнище. Самият модел на комуникация и автокомуникация през писмена информационна бележка или вербално общуване при интервюто изключва невербалните ученици. В учебния ресурс е подсказано, че учителят може да ползва подбран от него картинен материал, свързан с готварската професия, или снимки от коледно тържество (по повод интервюто), за да даде възможност за тяхното включване в учебния процес и стимулирането им към изразяване на адекватни емоционални реакции, свързани с познати дейности или събития.

ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ

Темата „Художествен текст“ в учебното помагало продължава да следва същата поредност от учебната програма.

Образователна цел: да се овладее познание за художествен текст, за неговата специфика и последователността от стъпки за извличане на информация.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: търси, извлича, подбира, ориентира се с помощ в информация от художествен текст за изпълнение на определена комуникативна задача.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху езикови компетентности;

– умение за работа в поредност от стъпки с времева ориентация.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото е предпоставена възможността различните видове текст да се съпоставят, да се разширят знанията и да се извърши сравнение. За целта се предлага таблица, в която е използвана ключовата дума „долина“. Чрез нея може да се проследи как тя функционира в три различни текста: географско дефиниране в науката, медиен текст – съобщение за събитие в Долината на розите, и откъс от Вазова творба. Поставя се акцент върху това, че научният текст дава знания, медийният текст дава информация, художественият текст вълнува.

Под формата на ново знание, което веднага ще бъде приложено практически, се въвежда адаптирана информация за феномена художествен текст, като се акцентира на основните специфични компоненти на художественото писане. Те са представени през призмата на писателя. Информацията залага на усвоявани по различни поводи знания: сравнение, метафора (но без въвеждане на термина, а само с разказното определение като заместване на една дума с друга); възклицателни изречения; описание и диалог, повторения, одушевяване на природата и предметния свят (отново в обяснителен вид без термин), а също неофициално общуване в диалози.

Задача 1 прилага предложеното ново знание в практическа работа, която се опира на натрупани в предходните години представи и ползва откъси както от изучавани вече по литература произведения, така и реплики, които подготвят работата по литература в VII клас. Задачата е с високо ниво на сложност. Много е важно да се обърне внимание на това, че определени изречения могат да се свържат с различни стилистични фигури или художествени похвати, например от един стихов ред може да се направи връзка и с възклицателно изречение, и с разговор с природата или родината. Затова в броя на отделните текстове в дясната и лявата колона няма точно съответствие.

– За учениците на първо равнище се дава частична възможност за работа чрез картинките по описания вече начин.

– За учениците на второ равнище последната задача се извършва по устен път.

– При учениците на трето равнище се стимулира осъзнатото свързване и разбиране на художествения език.

Задача 2 въвежда идеята за разделяне на художествения текст на части с цел извли-

чане на информация по определени стъпки. Тази задача осъществява пряка връзка с обучението по литература за VII клас. Подбраната творба е „Една българка“, включена в учебното съдържание. По този начин през учебния ресурс по български език учителят може да подготви възприемането на разказа. Препоръчва се при работата по тази задача педагогът да предложи сбит преразказ, като постави няколко акцента. Първо, баба Илийца има болно внуче и е тръгнала към манастира в планината, където Бог ще му даде здраве, ако отецът се помоли. Думата „отец“ е въведена в шести клас, а в речника към настоящото пособие е включена думата „манастир“. Второ, поставя се акцент на срещата между баба Илийца и момъка. Тук също има подготвени опори в материала от шести клас, където е въведено и словосъчетанието „борец за свобода“. Следва кратко описание на случката в манастира, като целта е да се подчертае, че баба Илийца не остава на нощува там, а тръгва сама през нощта, за да помогне на момъка. Тези няколко момента следва да се открият от вербалните ученици по слухово възприетия сбит преразказ стъпка по стъпка. След това да се проследи колко точки има планът. Ако по разпределението на преподавателя разказът вече е въведен по литература, то връзката става двустранна – от знанието на сюжета към плана и от него – към цялостно обхващане на литературната творба.

Предполага се, че тази задача значително би улеснила работата върху Вазовата творба, а на един по-късен етап би спомогнала за нейното разбиране и цялостна представа за съдържанието ѝ. Така се постига целта „извличане на информация от художествен текст“.

ДУМАТА КАТО ЛЕКСИКАЛНО СРЕДСТВО В ТЕКСТА

Темата „Думата като лексикално средство в текста“ в учебното помагало продължава да спазва последователността на учебната програма. Темата позволява намирането на интересни начини за адаптация, като се използват учебни ресурси, близки до натрупания житейски опит на учениците.

Учебното съдържание трябва да формира усет към начина на говорене, към разликата между сухото информативно говорене и експресивната реч. За учениците това е сложен процес, който предполага наличие на достатъчно богат социален и комуникативен опит. Въпреки това, тук се дава възможност да се разширяват техните знания, умения и отношения и да се предизвиква мотивация за ориентиране в лексиката, за разбиране на речта и на тази база – за формиране на макар и елементарна, но адекватна преценка на конкретна ситуация.

Учебният ресурс залага на задачи, които, както вече се подчерта по-горе, са близки до достъпни житейски и битови ситуации. Снабден е с достатъчно илюстративен материал, за да подпомага работата с невербални ученици.

Образователна цел: овладяване на различни типове говорене според подбора на думите като лексикално средство с акцент върху експресивната реч.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: разпознава неутрална и експресивна лексика в текст. Използва изразните възможности на думите в речевата практика. Ориентира се в значението на експресивната лексика в диалог.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху свързана реч в различни по тип комуникативни ситуации;

– работа върху адекватност на емоционалната реакция;

– работа върху изразяване на емоционалната реакция с адекватни думи;

– работа върху адекватност на речевата интонация.

Нови понятия: изразни възможности на думите.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 изисква наблюдателност и чувствителност към изразяването на спонтанни емоции. Безразличието, раздразнението и умилението са потърсени в лицеизраза на трите човечета и се придружават със съответни реплики.

– За учениците от първо равнище упражнението протича по познатия начин чрез посочване. Тук обаче се разчита на адекватна реакция спрямо картинно изображение на определена емоция. Осъзнатото насочване към съответното изображение следва да бъда крайна цел на тази задача на обучителния процес при тези ученици.

– При учениците от второ равнище се очаква разбиране и изразително озвучаване на репликите.

– За учениците от трето равнище е предвидено писане. Необходимо е да се запишат трите глагола и по възможност да се извлекат техните семантични различия.

Задача 2 се фокусира върху подбрания глагол във всяка реплика от същата картинка. Задачата е важна, тъй като тя касае темата на учебния ресурс. Предвидена е и писмена работа.

Задача 3 развива усета към комуникация и приемането на послание чрез начина на говорене в диалог. Тя е насочена към формирането на социална компетентност и практическа

ориентация.

При учениците от първо равнище се очаква да посочват една и съща картинка при възприемане на думите голяма – огромна, шоколадова – страхотна.

– Учениците от второ равнище следва да участват активно в устното възпроизвеждане на упражнението и в беседата, в която трябва да изразят своето отношение към различното представяне на тортата.

– Учениците от трето равнище четат и изразяват отношение. Педагогът следва да поощрява артистичното поднасяне на предложените текстове.

Задача 4 изисква мотивиран избор на базата на езикова компетентност! Желателно е при учениците от трето равнище отговорът да бъде защитен с аргументи.

Като цяло, при тези задачи всички устни изяви и на учителя, и на учениците трябва да се осъществяват с изразителна речева интонация, чиято експресивност би била най-прекият вход към смисъла на експресивната лексика.

ДУМАТА В РЕЧНИКОВИЯ СЪСТАВ НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Темата „Думата в речниковия състав на българския език“ изцяло съвпада със съответния номер и заглавие в учебната програма по дисциплината. Тя е много съществена, тъй като включва в себе си и практическото учение за ориентация в избор на подходящ речник и търсене на думите в него.

Образователна цел: овладяване на видовете думи в българския език според неговия речников състав и осмисляне на единството на всички думи, употребявани с езика, които имат различни връзки и отношения. Повишаване на езиковите и комуникативните компетентности.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: разпознава домашни думи и чужди думи (чуждици и заемки); остарели думи. Ориентира се в ролята на чужди думи и на остарели думи в текст. Умее да прави справка с речник.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– формиране на начални умения за самостоятелна работа, свързана с българския език;

– работа върху усета за свое – чуждо на езикова основа;

– отношение към остарелите думи, което е във връзка с литературните компетентности.

Нови понятия: речников състав на езика, домашни думи, чужди думи – чуждици и заемки.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Първоначално се дава информация за самото явление „речников състав“.

Задача 1 фокусира вниманието върху речниците като книжни тела със съответните заглавия. Ползвани са илюстрации на реални издания от различни години, като се прави избор на 4 типа речници – правописен речник на българския език, тълковен речник, речник на чуждите думи и един по-нов речников подход – речник на новите думи в българския език. Задачата има за цел само да даде информация, но трябва да се оползотвори максимално, а не формално. Разбира се, преподавателят може да добави към тази задача демонстрация чрез електронни речници.

Задача 2 придвижва знанието една стъпка напред. Тя вече се насочва към самата общност на думите в езика, като ги разделя на групи по възприетата съвременна терминология. Предложен е атрактивен илюстративен материал. Важен момент от тази задача е инструкцията за свързване на всяка група със съответния речник от Задача 1.

Задача 3 е със сериозно ниво на сложност, тъй като изисква достатъчен речников фонд при самите ученици и в известна степен вече изграден усет към словото, т.е. базисни езикови компетентности. Ето защо е необходимо всяка дума да се подложи да своеобразен анализ. Преподавателят е улеснен, тъй като подбраните „заемки“ са два спорта и две изучавани учебни дисциплини. По-сложен се оказва подборът на чуждици, тъй като масово навлязлата покрай компютърните комуникации терминология на настоящия етап стои в междинна позиция между термини, заемки и чуждици, като своеобразен модерен жаргон. Трудно е да се подбере „чиста“ чуждица, за която да се разчита, че би била в някаква степен достъпна или известна на самите ученици. В крайна сметка, изборът падна на думата инструкция, фешън и лайквам.

Илюстративният материал цели да се посочи в коя количка с надпис ще влязат заемките, в коя – чуждиците. Направена е визуална разлика в това, че в количката за заемки няма какво друго да влезе осен думите от колонките. Докато в количката за чуждиците биха могли да влязат български или по-достъпни думи, които съответстват на предложените в колонките чуждици. Т.е. в количката ще влязат и предложените аналози в българския език, и самите чуждици, за да се разбере, че при тези думи има възможност за избор.

Задача 4 допълва знанията в учебния ресурс чрез интегрирана връзка с литературата върху т.нар. остарели думи.

– При учениците от първо равнище се работи по преценка на преподавателя с разнообразния картинен материал.

– Учениците от второ равнище следва да участват активно в устното възпроизвеждане на всички предложени думи.

– Учениците от трето равнище четат и изразяват отношение. Може да се включат и писмени задачи, както и работа с речници.

РЕДАКТИРАНЕ НА ТЕКСТ. ЗВУКОВИ ПРОМЕНИ В ДУМАТА

Темата „Редактиране на текст“ в учебното помагало е тема от раздела за развиване на комуникативните компетентности в учебната програма. В нея е реализирано съчетаване с адаптирани учебни ресурси от тема 6 в учебната програма „Звукови промени в думата“.

Съдържанието на учебния ресурс е много полезно за учениците, тъй като съчетава преговор на правописа и активира умението им за четене, писане, разбиране на текст. При адаптирането на учебното съдържание са съхранени предложените в учебниците технически подходи на редактирането чрез съответни стрелки, скоби, подчертавания и задрасквания, които доближават работата до реалната ситуация на редакторския процес и същевременно биха създали интерес у учениците.

Образователна цел: умение за редактиране на текст чрез практическото приложение на граматически знания и усет за синтаксис и стил.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: ориентира се с помощ в случаи на несъответствие между изговор и правопис. Изговаря и пише домашни думи според правоговорните и правописните правила. Познава и използва с насочване и опори различни начини за редактиране на текст, за да постигне правилност и уместност на изказа. Спазва изучените книжовни езикови правила.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– диференциация и връзка между зрителна и слухова представа;

– развитие на свързаната реч и изработване на критерий за такава;

– развитие на езиковите компетентности;

– работа върху правопис и правоговор;

– писмена дейност (четене – писане).

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Ключовата редакторска дейност „разместваме“ е оползотворена в **Задача 1** първоначално за кратък преговор на промяна на мястото на „ъ“ в думите.

След това тя се пренася и върху разместването на думи – **Задача 2.** Създадени са изречения, в които е очевидна необходимостта дадена дума да премине напред или назад в изречението. Малко по-сложни за редактиране са последните две изречения от задачата. Педагогът трябва да положи усилия по посока на необходимостта учениците от трето равнище да осъзнаят двусмислието в тези изречения, което трябва да се избегне. В първото от тях може да се създаде впечатление, че куклата е подарила на някого приятелка. За да се избегне, следва „една приятелка“ да премине в началото на изречението. В следващото изречение може да се създаде впечатление, че момичето е облякло на себе си рокля, която е на куклата. По тази причина „роклята“ трябва да мине пред „на куклата“. Желателно е педагогът да подготви и други изречения, които да подлежат на редактиране чрез разместване. Предполага се, че самият метод на отбелязване на разместването също би имал обучителен ефект поради специфичната насочена графика на начупената стрелка.

За учениците на първо равнище този материал е недостъпен, но едно проследяване на траекторията на стрелките би бил възможен подход. При учениците от второ равнище упражненията могат да се провеждат пълноценно по устен път.

Задача 3, по аналогия с първата, отново залага на кратък преговор – този път по отно-

шение на „променливото Я“. След това процесът на заместване се пренася върху думите в текста. Подчертана е важната роля на заместването за избягване на повторенията. Това, на свой ред, е повод за преговор на местоименията.

Задача 4 предлага картинен сюжет, който може да подпомогне работата с учениците от първо равнище. За останалите ученици в самата задача инструкциите са ясно определени и дават посоката на работа.

С най-високо ниво на сложност е **Задача 5**. Тя се осъществява върху вече редактирания в предната задача текст, като са пропуснати важни уточняващи изрази. Задачата се реализира след устна беседа с учениците от второ и трето равнище. Необходима е активна помощ от страна на педагога и при писменото реализиране на редакцията – трябва да бъде посочено мястото, в което следва да се впишат допълнените думи и изрази.

Очаква се добър обучителен ефект, тъй като упражненията са атрактивни и стимулиращи вниманието.

НАКЛОНЕНИЕ НА ГЛАГОЛА

Темата „Наклонение на глагола“ в учебното помагало съответства на същата тема под № 7 в учебната програма.

Акцент в учебния ресурс са повелителното и условното наклонение на глаголите. Повелителното наклонение е подходящо за учебен материал, тъй като упражнява една характерна комуникативна ситуация, свързана с разбирането на инструкции, която е съществена част от социалния опит на учениците. Основният подход в работата е преобразуването на съобщителни изречения в подбудителни. Очаква се и творчески подход – употреба на повелително наклонение според ситуацията, а не чрез прякото преобразуване, което следва да се стимулира от педагога като допълнителни упражнения, освен подадените примери.

Образователна цел: овладяване на две ключови наклонения на глаголите, които обуславят развитие и на езикови, и на комуникативни компетентности. Разпознаване и правилно образуване на различните форми на наклоненията.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: ориентира се в спецификата на наклонението като начин за изразяване на отношение на говорещото лице към глаголното действие. Разпознава и образува форми на изявително наклонение, на повелително наклонение, ориентира се в смисъла на на условното наклонение. Ориентира се във възможности на видовете наклонения в текст според целта на общуване.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху езикови компетентности;

– комуникативни компетентности с речева адекватност при позволение и забрана;

– развитие на комуникативното умение за официално общуване;

– писмена дейност (четене – писане).

Нови понятия: наклонение на глагола, повелително наклонение, условно наклонение.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Първоначално е дадена достатъчна по обем теоретична информация, включително и за образуването на повелително наклонение.

Задача 1 оползотворява именно коментирания по-горе подход: изисква се глагол в повелително наклонение, който да даде команда за продължаване или прекратяване на действието. Възможностите са изписани и се възприемат слухово или чрез четене. Задачата може да се реализира с учениците от трите равнища чрез трите постоянно ползвани действия – посочване, вербализиране, четене.

Задача 2 допълва езиковите компетентности, като включва множествено число и образуване на сложни форми на повелителното наклонение.

На принципа на тези две задачи педагогът може да организира разнообразни учебни игри, да включва всички ученици, които да влизат в различни роли, защото работата с този учебен ресурс е не само достатъчно достъпна за тях, но и предизвиква изразяване на различни емоции. За учениците от трето равнище може да се постави устна или писмена задача за съставяне на списък с различни правила, и то за различни места в заобикалящия ги свят (в училище, в магазина, в парка и т.н.)

Задача 3 е посветена на условното наклонение, като с всеки следващ пример се

увеличава изискването за самостоятелна изява на учениците от трето равнище, за които е принципно предназначена.

ПРЕИЗКАЗНИ ГЛАГОЛНИ ФОРМИ

Темата „Преизказни глаголни форми“ изцяло съвпада по номер и заглавие с темата в учебната програма.

Образователна цел: усвояване на знанието за преизказни глаголни форми и на изключително важното комуникативно умение за преразказ на събитие, на което говорещият не е свидетел.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: разпознава преизказни глаголни форми в текст. Ориентира се в преизказни глаголни форми в дадена ситуация на общуване.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху езикови компетентности;

– комуникативни компетентности с речева адекватност;

– писмена дейност (четене – писане).

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Темата за преизказните глаголни форми е принципно съществена, но значително превишаваща възможностите на учениците и изцяло недостъпна за учениците от първо и от второ равнище, които нямат развита свързана реч.

Към учебния ресурс е предложен специален методически подход с цялостна сюжетна ситуация. Затова той няма да се коментира по задачи, а ще се представи цялостната му концепция.

Преди всичко трябва да се подчертае, че е предложен в достатъчно количество интересен и достъпен илюстративен материал, който може да оползотвори времето за работа с учениците от първо и второ равнище, при които се изисква посочване и/или назоваване.

Идеята на учебния ресурс е следната.

В основата, като материал за работа, стои кратка забавна случка с момче, което е обещало да отиде на гости на свой приятел, но не се е появило. На другия ден започва да обяснява причината, като по този повод с множество глаголи разяснява куп комични ситуации с движение от дома до хлебарницата и обратно, тъй като при всеки „курс“ забравя или хляба, или чадъра. Тази сюжетна основа и нейната словесна реализация подсигуряват голям брой изречения в минали времена.

Първият етап е свързан с диалог между момчетата. Едното обяснява, разказва, а другото на всяко изречение коментира, обръщайки в преизказни форми глаголите (във второ лице), като същевременно пита или предполага. Така миналото време и преизказните форми влизат в ситуация на пряк диалог.

Много е важно текстът да се чете по редове, а не по колони, за да се следи диалогът

между двете момчета, който визуално се разгръща по хоризонтал.

След като се разиграе цялата ситуация, която е скрепена с илюстрации, се преминава към нова задача с по-високо ниво на сложност. Първо целият разказ на момчето е даден без прекъсване, в естествената последователност на събитията и в минало време.

След това другото момче преразказва на друг свой приятел случката изцяло с преизказни форми на глаголите. Тук има и допълнителна образователна задача: преразказът, за разлика от диалога, вече тече в 3 л., където има граматична особеност, свързана с отпадането на глагола „съм“!

Ресурсът дава възможност за весели драматизации.

СЪВМЕСТНА УПОТРЕБА НА ГЛАГОЛНИ ВРЕМЕНА И НАКЛОНЕНИЯ. ПРЯКО, НЕПРЯКО И ПОЛУПРЯКО ПРЕДАВАНЕ НА ЧУЖДА РЕЧ. АНОТАЦИЯ

Темата „Съвместна употреба на глаголни времена и наклонения. Пряко, непряко и полупряко предаване на чужда реч. Анотация“ обединява теми №9 и №14 със същите заглавия и темата „Анотация“, която е от раздела за развиване на комуникативните компетентности. Обединяването се стимулира вторично и от подбрания текст из „Бай Ганьо“, който, освен че включва съвместна употреба на различни глаголни времена и наклонения, съдържа и пряка и непряка реч и следва да бъде максимално оползотворен.

Образователна цел: усвояване на знанието за съвместна употреба на изучените глаголни времена и наклонения, на пряка и непряка реч и ориентация за тяхното фукциониране в различни по жанр текстове.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: ориентира се при съвместна употреба на глаголни времена и наклонения в художествен текст. Познава правилата за пряко и непряко предаване на чужда реч в текст. Извлича с помощ информация от анотация с оглед на конкретна комуникативна задача. Познава анотацията като вид текст. Спазва книжовни езикови правила.

За постигането на тези компетентности се работи върху: разширяване на речниковия фонд; работа върху езикови компетентности; комуникативни компетентности с речева адекватност; писмена дейност (четене – писане).

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото на работния ресурс се въвежда информация за съвместната употреба на различните глаголни времена и наклонения.

Задача 1 предвижда четене с разбиране на откъс от „Бай Ганьо“. Тук се реализира пряка връзка със съответната тема от учебната програма по литература. Самият текст визуално чрез цветови подход е разделен на три дяла, което в края на ресурса оказва подкрепа при откриването на пряката реч. Освен това в текста са подчертани глаголите и наклоненията, които ще бъдат подложени на „анализ“ в **Задача 2**. Тя предвижда определяне на времето и наклонението, писмена дейност и малък количествен анализ, за да се извлече изводът кое време се среща най-често.

Въвежда се ново знание за пряка и непряка реч и веднага след това – **Задача 3.** Първото ѝ условие трябва да се подпомогне активно от учителя. Предлага се и кратка драматизация на епизода с пряка реч.

Следва ново знание за анотация. Подбран е пример с анотация на компакт диск с детски песни за различни празници. Анотацията е достъпна, дава повод да се споменат всички най-обичани и очаквани празнични дни, адресатът ѝ е широк – и ученици, и деца, и учители. В края ѝ се ползва и повелително наклонение.

Задача 4 е аналогична в голяма степен на задача 2, но този път без помощта на подчертаване.

Учениците от първо равнище участват с помощ на учителя, като следят цветовете и илюстративния материал в текста от „Бай Ганьо“, както евентуално и диска при анотацията.

Учениците от второ равнище посочват и назовават глаголите и разпознават визуално пряката реч.

За учениците от трето равнище е необходима по-голяма по обем работа, тъй като е включено и изискване за писане.

СЪСТАВНО СКАЗУЕМО

Темата „Съставно сказуемо“ в учебното помагало е десетата тема и в учебното съдържание на учебната програма. Предложената адаптация на учебния ресурс го превръща в приятен и интересен модел за работа на основата на богат илюстративен материал. Наблегнато е на съставно глаголно сказуемо, което активно влиза в речта и е важно поради известните затруднения на учениците с преобладаваща аграматична реч. Не е отделяно внимание на съставното именно сказуемо, тъй като това има повече теоретична стойност – то функционира спонтанно в речевия потенциал на обучаваните. Необходима е още една уговорка: въвежда се терминът „съставно глаголно сказуемо“, но на принципа на „име“ – т.е. терминологичният израз е съвършено непроницаем за учениците, тъй като в ресурсите не функционира терминологията на думите като части на изречението. Борави се само с морфологичната терминология.

Образователна цел: овладяване на съставно сказуемо.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: разпознава съставно сказуемо в изречение. Правилно образува и използва съставно сказуемо в речевата практика.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху езикови компетентности;

– комуникативни компетентности с речева адекватност при изразяване на отношение към дадено действие;

– развитие на времепространствените представи и на времевата последователност начало – продължение – край;

– различаване на „необходимост“ и „възможност“;

– писмена дейност (четене – писане).

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Първоначално се въвежда теоретична информация, като терминологията се включва по описания по-горе начин. Предприета е следната методическа стъпка: първо съставното глаголно сказуемо се въвежда в спонтанна реч като употреба, а под картинния материал се изписват като кратък разказ всички изречения, които чрез цветови подход маркират „специалния глагол“ и връзката „да“.

Задача 1 изисква именно тази последователност на действие: прочитане на изреченията, поставени като реплики в балони, а след това прочитане на текста под картинката, към който насочват цветните букви, за да се види, че става цял разказ. Цветовият подход и поставените над всяка реплика човечета подготвят дадената по-обстойна теоретична информация на следващата страница.

Задача 2 предоставя модел за работа чрез отделни изречения с нови глаголи и превръщането им евентуално в свързана реч.

Задача 3 всъщност поднася прецизно диференцираната теоретична информация, като въвежда функциите на специалния глагол! Те са дадени в стрелки с точната терминология, която се ползва в това знание. Тук отново се появяват човечетата от първата картина, чиито

позиция преди на репликите, а сега – на функциите, както и изразителни жестове с ръцете, обединяват цялото практическо и теоретично знание.

Ресурсът към тази задача съдържа богат материал за работа в необходимия брой часове по преценка на педагога.

Активен обучителен процес следва да протече при изпълнението на **Задача 4.** С помощта на две картинни опори – четящо и играещо човече – следва да се получи по-разгърнат разказ, който има свой сюжет, размишление и извод. Задачата предлага интересен методически похват за осъзнаване на съставното глаголно сказуемо и той е свързан с особената позиция и роля на картинния материал: картините илюстрират само втората част на съставното сказуемо, докато първата е изписана. В първата половина „да“ е изписано с червени букви. Към края то „влиза в картинката“, т.е. не се изписва Допуска се, че произнасянето на първата част от съставното сказуемо ще предизвика спонтанно употребата на свързващата частица „да“, която е важен фактор в разглеждания граматически случай, често пропускан от тези ученици.

Целият учебен ресурс е предвиден за групова работа.

– Учениците от първо равнище работят активно с картинния материал. Крайната цел е при изпълнението на Задача 4 да посочват ритмично всяка следваща картинка, проследявайки заедно с учителя прочита или разказа на своите съученици.

– Учениците от второ равнище могат да вербализират всяка едно действие, ползвайки картинните опори: първата част на съставното сказуемо се произнася от четящия учител или ученик от трето равнище, а благодарение на картинната опора се предизвиква устно довършване на втората част заедно с частицата „да“.

– Учениците от трето равнище участват с четене, изговаряне на втората част от съставното сказуемо, илюстрирана със синия герой, и писане. При писмено изпълнение на задачата учителят отново трябва да акцентира върху особеностите на правописните правила и да оказва непрекъсната помощ и контрол.

ОБОСОБЕНИ ЧАСТИ В ПРОСТОТО ИЗРЕЧЕНИЕ. ДИСКУСИЯ

Темата „Обособени части в простото изречение. Дискусия“ обединява съответната съвпадаща по номер и заглавие тема от учебната програма и тема „Дискусия“ от раздела за развиване на комуникативните компетентности.

Образователна цел: изграждане на умение за водене на дискусия с аргументация на собствена теза и адекватна употреба на обособени части в простото изречение.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: ориентира се в темата на дискусията. Участва в дискусия, като проявява толерантност и учтивост към събеседниците. Спазва правоговорните изисквания; съобразява интонацията и силата на гласа си с конкретната речева ситуация. Разпознава обособени части в изречението.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху езикови компетентности;

– комуникативни компетентности с речева адекватност при изразяване на отношение към дадено действие;

– писмена дейност (четене – писане)

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учебният ресурс започва с теоретична информация за дискусията. Бързо се преминава към конкретна дискусионна ситуация. Оригиналната идея на ресурса се изразява в това, че формира екип от ученици и екип от родители, в чиито реплики именно се появяват обособените части, и то като коментар на изложени преди това тези в дискусията.

Дискусията се разиграва в „реално време“ – водеща учителка, таблица от два екипа, която се следи отново по хоризонтал, като репликите на ученическия екип са над картинната опора, а тези на родителите – под нея. Така се вижда коя реплика идва първа. Освен това с помощта на балончето от комиксите се маркира кой от съответния екип говори в момента.

За тема е избран възможно най-актуален и много близък до учениците проблем, който е широко дискутиран по принцип – за ползата и вредата от компютърните игри. Така се съвместяват образователни и възпитателни задачи.

След дискусията е дадена теоретична информация за обособени части и е насочено вниманието към онези реплики, в които има думи и изрази, изписани с червени букви.

Учителят трябва обезателно да спази инструкцията за прочитане на съответните изречения СЪС и БЕЗ обособените части, за да се разбере, че те не променят смисъла, а го допълват и обогатяват.

Учебният ресурс органично вплита обособените части в една пряко комуникативна ситуация, което е предпоставка за по-адекватна ориентация на учениците от трето равнище.

Ясно е, че темата предполага различни педагогически идеи и инициативи за разиграване на дискусии по същата или други теми според потенциала на учениците.

Учениците от първо равнище участват с помощ от учителя, като следят илюстративния материал. Желателно е да се посочва не най-общо говорещият екип, а конкретният участник, подсказан чрез балончето.

Учениците от второ равнище посочват и назовават говорещите и могат да вербализират ключови думи от аргументациите.

За учениците от трето равнище е необходима по-голяма по обем работа, тъй като е включено и изискване за четене и писане.

СЛОЖНО СЪСТАВНО ИЗРЕЧЕНИЕ. СЛОЖНО СМЕСЕНО ИЗРЕЧЕНИЕ

Темата „Сложно съставно изречение“ в учебното помагало съответства на Тема 12 в учебната програма. В последната задача се прибавят минимални знания, които са учебен ресурс и от тема 13 „Сложно смесено изречение“, т.е. в учебния ресурс има адаптирано учебно съдържание от две теми, като втората се засяга фрагментарно. Не се набляга на разнообразието на видовете сложни съставни изречения, а само на логиката на тяхното конструиране, като се изключва третият композиционен момент – подчинено изречение, което прекъсва главното.

Образователна цел: овладяване на сложни изречения с акцент върху подчинеността на дадено изречение в условията на сложно съставно и сложно смесено изречение.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: разпознава с помощ подчинителни връзки в сложното изречение. Разпознава с помощ и опори главно и подчинено изречение в сложното съставно изречение. Разграничава с помощ и опори съчинителни от подчинителни връзки в сложното смесено изречение. Има ориентация за сложно смесено изречение.

Нови понятия: сложно съставно изречение, главно и подчинено изречение, сложно смесено изречение.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Темата за сложно съставно изречение се въвежда със знание за сложно изречение и чрез пример – кратък преговор за сложно съчинено изречение. Заедно с информацията се припомня и графичният табличен подход, който е важен, тъй като активно участва и в преподаването и упражняването на новото знание. За осмисляне на далеч по-сложната ситуация със сложното съставно изречение и с явлението „подчинено“ изречение към табличния подход се добавя и оцветяване. На розов фон се поставят главните изречения, а на „безличния“ сив фон – подчинените. Това дава две възможности – осмисляне на различната роля на съставните части на изречението чрез визуална опора и възможност за наблюдаване на тяхното разместване в следващите задачи.

Веднага след примера със сложно съчинено, чрез същия герой – Ром от легендата, изучавана в пети клас, се показва и пример за сложно съставно изречение. След него следва подробна информация за конструкцията на сложното съставно изречение със съответните термини.

Задача 1 изисква последователен прочит само на розовата колона, след това само на сивата колона и едва накрая – на целите изречения. При прочита на всеки розов правоъгълник учениците трябва да разберат информацията: кой, какво, кого, на кого... Много е важно педагогът да постигне следния ефект: учениците от второ и трето равнище да осъзнаят, че изречението не е свършило, но вече е ясно какво съобщава то.

При прочита на сивите правоъгълници трябва да се усети, че информацията е непълна и неясна. Усилията на педагога трябва да бъдат насочени към активизиране на процеса „разбиране“, като всеки прочетен фрагмент се подлага на специална беседа.

С учениците от първо равнище не може да се постигне адекватно участие по тази тема. Те могат да бъдат включени, като посочват розовия или сивия цвят или да преговарят картинките, поместени в изреченията. Докато педагогът ги подпомага да проследяват с пръст цветните правоъгълници от таблицата, той може в същото време чрез тяхната ръка да стимулира останалите ученици за ритмично визуално проследяване на изреченията.

Задача 2 е сигурна проверка до каква степен е разбрана първата задача. Тук информацията на сив фон е разместена и от учениците се иска да свържат началото с продължението. За учениците от второ равнище се изисква повторна реч при всяко изречение, като се стимулира процесът на запаметяване.

Задача 3 намесва вече по-сложната ситуация с възможността главното и подчиненото изречение да разместват местата си. Тук съответно се предвижда и по-голяма активност от страна на самите ученици: те трябва реално да получат нови изречения чрез разместване.

Задача 4 въвежда информативно сложното смесено изречение. Методически тя съчетава двата типа изучени изречения – сложно съчинено и сложно съставно. В таблиците е съхранен приложеният до настоящия момент методически подход: самостоятелните изречения на розов фон, подчиненото – на сив. Работата протича на два етапа, като по познатия начин двата розови фрагмента чрез сливане на клетките пораждат сложното съчинено изречение в началото и така с участието на учениците се достига до крайния резултат.

Предложените по тази тема упражнения целят развитие на речта и активно подпомагат работата върху свързана реч.

ЛИТЕРАТУРА

Александрова, Божидара, Нели Булева. Помагало за практическо приложение на еко играчки при ученици с изоставане в нервно-психическото развитие (модели за изследване, учебни игри). Пловдив: Астарта, 2015.

Гърбачева, Анелия. Методика за функционална оценка и работа с деца с умствена изостаналост и аутистичен спектър на развитие. София, 2015.

Гърбачева, Анелия. „Приобщаване“ и „участие“ в образователния процес. 2017, Интернет ресурс.

Караджова, Катерина. Психолого-педагогически измерения на умствената изостаналост. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005.

Милиев, Димитър. Психология на аномалното развитие. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 2009.

Михайлова, Весела, Йовка Тишева, Руска Станчева, Борислав Борисов. Книга за учителя по български език за VII клас. София: Просвета, 2018.

Цветкова-Арсова, Мира. Педагогика на деца и ученици с множество увреждания. София, 2015.

Попова, Десислава. Комуникативни нарушения при разстройства от аутистичния спектър. В: Педагогически алманах, 2020, 1, 82 – 86.

Frost, L.; A. Bondy. The Picture Exchange Communication System. Training Manual. Pyramid Educational Consultants, 2002.

География и икономика V клас

География и икономика VI клас

География и икономика VII клас

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА, НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ

Законът за предучилищното и училищното образование регламентира равен достъп до образование и отговорността на образователните институции да предоставят подкрепа за личностно развитие и качествено образование на всяко дете и ученик, независимо от вида и степента на увреждания и специалните образователни потребности.

Настоящите учебно помагало и методическо ръководство са разработени на основата на различни научни подходи, дидактически принципи и методи и всички те – вплетени в предписанието за осигуряване на реципрочността в отношенията: преподаване, образователно съдържание, индивидуален капацитет, индивидуални потребности, формиране на компетентности за самостоятелен живот.

Акцентът е поставен върху подготовката и провеждането на учебния процес, организиран около индивидуалното ниво на развитие на учениците и приспособяващ се към техните интереси и очаквания – както учебни, така и социокултурни, и предпрофесионални. Регулирането на тази взаимовръзка освен че изисква поддържането на динамично равновесие между дидактическите и социалните аспекти на процеса, го поставя и в синхрон със специфичния ритъм и стил на осъществяване, за да бъде преподаването притегателно и атрактивно, знанието – разнообразно и полезно, а ученето – интересно и стимулиращо.

Научни подходи за регулиране и осъществяване на учебния процес

За създаване на научно-методическата рамка на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес, чиито допълнителни ресурси и инструменти са включени в настоящото учебно помагало за ученици и методическо ръководство за учители, избраните научни подходи са два – екологичният и компетентностният.

Навлизането на екологичните идеи в науките за образованието (в 90-те г. на XX век) води до съществени промени в разбирането за развитието на детето и на обучението на ученика. Благодарение на тях се стига и до обновяване на професионалния речник с термини и понятия като „индивидуални способности“, „специални образователни потребности“, „педагогическо взаимодействие“, „педагогическа ситуация“, „ресурси“, „фактори на образователната среда“, „индивидуални фактори“, „фасилитатори“, „бариери“, „рискове“…, които са в широка употреба в образователните практики. Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ООН, екологичният подход е избран за очертаване линиите на „осигуряване на приобщаващото и справедливото качествено образование, и насърчаване на възможностите за обучение през целия живот за всички“, в което се откриват концептуалните опори на съвременния образователен процес, представен в разделението на ролите, функциите и отговорностите на двете основни лица – учителя и ученика, и на двата основни процеса – преподаването и ученето.

С екологичната визия за **обучението (преподаването и ученето), респ. за педагогическата ситуация**, се осигуряват живата достъпност до класната стая и възможността да се стои лице в лице с действителния образователен процес, в който участието на ученика е пряко свързано с функционалното предназначение и влиянието на средата. Екосистемният модел на научна интерпретация създава предпоставките за разпознаване на всеки детайл от образователната среда и нейните субекти (дирекция, учители, педагогически специали-

сти), ресурси (професионални, материални, дидактически) и функционално организираната обстановка, осигуряваща посрещането на потребностите на учители и ученици, и всички те – поставени във взаимодействие. От друга страна, екологичната визия осветлява новото разбиране за увреждания, в частност за състоянието на интелектуална недостатъчност (умствена изостаналост), като се показва значимостта както на ограниченията в начина на живот, произтичащи от индивидуалните фактори (недостатъчност, неспособности), така и на факторите на самата среда, действащи в този случай като фасилитатори или бариери на учебния процес. Екологичният подход съдейства още и за това учителят и педагогическите специалисти да се откъснат от разбирането за интелектуалната недостатъчност като за болест, за сбор от симптоми и процеси на комплексно изоставане в развитието, защото така те биха продължавали да я превръщат в оправдание и по този начин в отнемане на правото на естествено индивидуално развитие. Присъединяването им към еколого-антропологичния модел за тълкуване на увреждания, създаден от П. Фужейрола, се постига убедеността, че „не е възможно състоянието на увреждане да бъде редуцирано единствено до оценяването на ограничените функционални способности, без да бъде съобразявано влиянието на променливите на околната среда в условията на реалния живот“.[1]

Ролята на този подход е да осигури моделирането на учебния процес и да определи опорните точки за неговата реализация. Основавайки се на педагогическото взаимодействие на учителя и ученика, опосредствано от начините на преподаване и на процесите на усвояване на знания и умения, учебното помагало и методическите ръководства са в съответствие на:

– индивидуалния капацитет и способности (нива на развитие), придружавани от конкретните потребности, интереси и очаквания, на единството от ндивидуални фактори, които са „мярата“ за готовността на ученика за участие в учебния процес;

– начина и стила на преподаване и на функционалната реорганизация на образователната среда или на факторите на училищната среда и класната стая, които улесняват, окуражават, стимулират към активно участие.

На свой ред, позоваването на компетентностния подход при разработване на учебните програми по класове е основно изискване при определяне на образователното съдържание, цели, задачи и избора на дейности.

Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ЮНЕСКО, насочени към превръщането на разпространението на знания в двигател на икономическото и социалното развитие, компетентностният подход насочва към широкото разбиране на ефикасността и полезността на знанието, както и към обединяването на неговите дидактически и социални конотации. Изследванията показват, че той осигурява мобилизацията на индивидуалния капацитет и придобитите знания в полза на постигане на отчетливост на професионалната подготовка и квалификации.[2]

Ролята на този подход в процеса на разработване на учебни помагала и методически ръководства се открива в ясното „сливане“ на линиите на учебната със социалната и предпрофесионалната информираност и предвиденото упражняване на учениците в различни практически умения. Всяка тема включва разнообразни примери, предоставящи аргументи в полза на формиращите се умения, и преобразуването им в отчетливи компетенции. Ос-

1. Fougeyrollas, P. (2010) La funambule, le fil et la toile. Transformations réciproques du sens du handicap., ULaval.

2. Christian Chauvigné et Jean-Claude Coulet (2017) L'approche par compétences : un nouveau paradigme pour la pédagogie universitaire ? p. 15 – 28 https://doi.org/10.4000/rfp.2169

вен тов, компетентностният подход е определящ по отношение на дизайна и организацията на педагогическото взаимодействие и на модификациите на взаимоотношенията учители – ученици – учебен клас. Той е в основата на непрекъснатото обновяване на учебния процес, дефинирано по отношение на случващото се като преподаване и обработване на знанието в момента и това, което трябва да бъде постепенно постигнато и да се прояви на следващ етап като умения. Обвързаността на екологичния и компетентностния подход е определяща по отношение на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес. И двата подхода са основани на взаимодействието на индивидуалния капацитет, впоследствие на уменията и силата на влияние на факторите на образователната среда, които са част от контекста на социалните и икономическите промени.

И двата подхода подкрепят очакванията на учителя и имат за цел тяхното взаимодействие в стимулирането на активното участие на учениците в учебния процес, насочвайки ги да предприемат инициативи, да бъдат самостоятелни в изпълнението на задачите, да показват отговорност и ангажираност, да се включват в работата по всички учебни дисциплини, да сменят дейностите, да проявяват очакваните емоции, задоволство и отношение към другите.

Цели и принципи на учебния процес

Разработените учебни ресурси по всяка дисциплина имат за цел подпомагане на обучението на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност и множество увреждания, като:

– подготвят, развиват и осигуряват уменията за тяхното активно участие в учебния процес;

– съдействат за развитие на социалния им потенциал;

– насочват към формиране на самостоятелност и постепенна готовност за поемане на отговорност по отношение на професионалната и житейската реализация.

Разработеното учебно помагало представлява референтната рамка за осъществяване на образователния избор от страна на специалистите, учениците и родителите.

Съдържанието му включва сбор от образователни теми, придружавани от конкретни образователни цели и очаквани, реално постижими резултати, очертаващи линиите на компетентностно развитие на ученика през съответния клас, както и през цялото му училищно обучение.

Образователното адаптирано учебно съдържание е основано на компетентностния подход и е съобразено с характеристиките и потребностите на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност, като следва да се има предвид, че „да бъдеш компетентен, означава да можеш да използваш съответните ресурси за ефективно справяне с различни ситуации“, в това число и с такива с образователен характер. „Връзката между ученика и неговото действие свидетелства за неговото намерение и за формата на практически разсъждения в съответствие с неговата мисловна структура. Показването на умишленост, дори в най-обикновени действия, означава, че той е наясно с това, което прави.“[3]

---

3. Programme éducatif destiné aux élèves ayant une déficience intellectuelle profonde. Programme de formation de l’école québequoise (2011)

http://www.education.gouv.qc.ca/fileadmin/site_web/documents/dpse/formation_jeunes/ProgEducDestineElevesDefIntelProfonde_PFEQ_f.pdf

За да се постигне успешната реализация на учебния процес, е необходимо специалистите да се ползват от единни разбирания за взаимодействието на силните страни на всеки ученик и подходящите за него ресурси (осигурени от средата). За тази цел трябва да се посочат предварително създадените конкретни условия в образователната среда, но и специфичните **принципи и методи**, полезните начини на взаимодействие учител – ученик, за да може впоследствие да се формулират най-подходящите образователни задачи и да се изберат ефикасните начини на действие.

Действащи принципи

През последните години организираното обучение се основава на принципите на диференциация и индивидуализация, достъпност и последователност, нагледност, атрактивност и функционална полезност.

Да се **диференцира**, означава откъсване от „фронталната педагогика“ и създаване на организация на работа, която поставя всеки ученик в оптимална ситуация.[4] Тази организация се състои в използването на всички налични ресурси за провеждане на най-ползотворни дидактически ситуации, осигуряващи активното участие на всеки ученик. Изборът на знанието има индивидуално предназначение и неговата нарастваща трудност води към постигане на компетентности, които се проявяват в различни образователни и житейски ситуации.

От специален коментар се нуждае принципът на достъпност, придружаван от този на последователност. Принципът на достъпност се прилага както хоризонтално – чрез поетапно нарастване на сложността от задача към задача във всеки учебен ресурс, така и вертикално – в една и съща задача сумарно учениците от различните равнища работят на „етажи“. Принципът на последователност е свързан с процесите на преподаване и получаване на знания, на обработване, натрупване и усвояване на знания, които имат функционален смисъл с индивидуално предназначение. От особено значение са и принципите за **нагледност, атрактивност и функционална полезност**, поддържани в целия процес на боравенето със знания. Единствено чрез ползването на разнообразие от методи, на завладяваща комуникация и отношения може да се достигне и да се поддържа активното участие на ученика в учебния процес.

Организация и реализация на учебния процес

Методическото ръководство включва избирани теми, придружавани от образователно съдържание, цели и задачи, които ще се постигнат с учебното помагало.

В тази част се отделя внимание на професионалните умения на учителя, изразени в доброто познаване на силните страни и срещаните трудности, както и на основните подходи в преподаването.

Проведените изследвания посочват, че в условията на осигуреното разбираемо, достъпно и адаптирано педагогическо взаимодействие, поддържането на спокойни отношения и жива и окуражаваща комуникация, постоянната подкрепа и насърчаване се постига формирането на умения за активно участие на учениците с интелектуални затруднения в учебния процес.[5]

---

4. Филип Перену, За диференциалната педагогика, консултирано на 1.09.2020 г. https://www.unige.ch/fapse/SSE/teachers/perrenoud/php_main/OUVRAGES/Perrenoud_1997_A.html

5. Гърбачева, А. (2014). Хронотопография на прехода от образователна интеграция към инклузия. Импакт за познавателното и социалното развитие на 6 – 9-годишните деца в състояние на интелектуал-

Изброените стратегии на преподаване разкриват начини за подготовка, организация и провеждане на педагогическото взаимодействие, те показват как силните страни и умения на ученика се превръщат в двигателя на активността и желанието за действие и как учителят „заобикаля трудностите“, за да придвижи ученика към успех и към показване на своите умения в различни ситуации. [6]

Първа стратегия – разбираемост на знанието

За да се създаде подходящата обстановка за обучение на учениците с интелектуални затруднения, е важно да се познават техните предпочитания за това къде и как да се провеждат различните дейности.

За тази цел е важно да се осигури подходящата за ученика функционално структурирана образователна среда за възприемане, обмисляне и действие със знанието, постъпващо от околната среда и света. Необходимо е образователната среда (физическа, материална, дидактическа) да бъде предварително подготвена, да отразява контекста на темата, да активира и разпредели ролите и отношенията на учениците в класа. Функционалната реорганизация на образователното пространство да бъде в подкрепа на разбирането на темата, целта, задачите за изпълнение. Аранжиментът на предметния и дидактично-материалния свят на класната стая, изборът на ресурси да бъдат адаптирани спрямо интересите, мотивацията и желанието за участие. Предварителното структуриране на пространството означава, че е определено работно място за всеки, като се позиционират и местата за групова и за индивидуална работа. Мястото на ученика е в близост до предлаганата подкрепа.[7]

Специфичният капацитет на познавателни способности на учениците често изисква да се провокира припомнянето на предварителните знания, което улеснява възприемането и разбирането на новото знание.

Учителят трябва да работи така, че съобщаваното да съответства на интересите на ученика, и да се стреми към резултати, които са полезни и функционални за него. Той може да преведе ученика през всички негови знания и различни учебни ситуации, за да се постигнат значими връзки между това, което знае, и това, което се изисква в новата ситуация. Едновременно с това, учителят може да поддържа интереса към приближаване на крайния резултат, като за тази цел е подготвил неговото изображение или непрекъснато показва и улеснява с припомнянето на познатите знания и умения.

Втора стратегия – избор на сложността на задачите

Изпълнението на поставените задачи се състои в приспособяването на ученика към различни условия и обстоятелства, за да постигне целта си. Естествено е, че една от неговите основни трудности е качеството на обработване на информация. Колкото е по-сложна една задача, толкова повече време е необходимо за нейното изпълнение, като непрекъснато се следи за осигуряването на необходимата подкрепа, за да не се нарушава последователността на действията. Учителят организира преподаването така, че то да следва стъпките на последователността на действието и да подчертава връзките между всяка стъпка, като огра-

---

на недостатъчност. Дисертационен труд.

6. Названието и някои акценти в описанието на педагогическите стратегии са заимствани от Образователната програма за ученици с интелектуална недостатъчност от Министерството на образованието (2011). Квебек, Канада.

7. Гърбачева, А. (2015). Екологичният подход в инклузивното образование.

ничи възникването на всяка възможност за физически препятствия. С други думи, изборът на сложността на задачата се определя от прага, до който ученикът може да бъде функционален, за да покаже своите постижения и самостоятелност.

Трета стратегия – привличане и поддържане на вниманието

Вниманието е основен познавателен механизъм, който позволява обработването и управлението на информацията. Вниманието е това познавателно умение, което е необходимо при научаване на нови неща.[8] Свойствата и характеристиките на вниманието определят силата и динамиката на познавателните процеси, неговата продължителност позволява на ученика да се съсредоточи върху дадена задача и да я изпълни в срок, въпреки проявите на разсейване. Учениците с интелектуални затруднения се отличават с трудности във вниманието, с честа загуба на концентрация и разсейване дори от най-малките шумове наоколо, което преминава в неспособност за поддържане на интерес, дори до загуба на интерес към предложената задача. Слабостите на селективното внимание при идентифициране на съществените информации се оказват основното предизвикателство за процесите на учене поради влиянието, което носят към разбирането и създаването на връзки.

Познавателните усилия, необходими за поддържане на продължително внимание, са предизвикателство дори при наличието на интересни и важни информации. Учениците трудно фиксират вниманието си, макар че случайно и спонтанно могат да се върнат безрезултатно към обекта на учене, поради разсеяност от някакъв предмет от околната среда или вътрешно усещане. Без подкрепата на учителя ученикът рискува да насочи вниманието си към други стимули и да загуби интерес към предложената задача.

Поради тези причини учителите трябва да изберат завладяващи интереса материали и атрактивно представяне на образователното съдържание. Подсилвайки комуникацията с използването на сигнални думи, произнесени заинтригуващо като „Погледни внимателно!“, или с интригуващи въпроси „Готови ли сте?“. Промяната в тона и гласа, както ускоряването или забавянето на говора също добавят интензитет към словесното послание, подкрепено с мимика и жестове.

Четвърта стратегия – подкрепа на мотивацията и поддържането на усилия

Мотивацията се определя като интереса и движещата сила към действие, към постигането на определени цели. Отнася се до началото, насочеността и постоянството в поведението, желанието и готовността да се извърши определена дейност. Мотивацията стимулира усилията към постигането на желаните цели. Учениците с интелектуални затруднения се отличават със слаба или специфична насоченост на мотивацията, разпознавана в липсата на инициатива за действие, при създадено впечатление за добра наблюдателност и информираност в зависимост от личните интереси (познаване на телевизионните предавания, непропускане на рождените дати на приятели, репертоара на предпочитани музиканти или неработните дни и празниците). Последвана от слабото самоуважение (предизвикано от перманентния неуспех в дейността), тези две характеристики се превръщат в мощен стимул на трайния неуспех в училище. При съчетание с лесно ранимия Аз-образ на децата се очертава необходимостта от постоянна и често доста интензивна подкрепа.

Очевидно е, че мотивацията за учене е външно зависима и до голяма степен в зависи-

8. https://neuro-english.eu/cognitive-skills/

мост от способността на учителя да разпознава и най-малкия напредък от ученика и да му покаже признателност. Успехът е най-добрият подсилващ фактор!

Мотивацията се показва след най-малкия напредък и веднага след постъпилата положителна оценка.

Колкото повече са успехите, толкова повече ще бъдат насърчителните изрази и толкова по-силно ще бъде съгласието за участие в учебния процес и в изпълнението на предложените задачи.

Сред придружаващите преподаването методи се разпознават: съдействие, подкрепа, поощрение, похвала, игра, индивидуална работа, могат да се добавят словесното насърчаване, намигването или усмивката. Всички те са най-лесните начини за изграждане и поддържане на мотивацията на учениците. Тези жестовете придобиват още по- голямо значение, когато са придружени със словесни обяснения и публично съобщаване на положителните оценки и споделеното задоволство от изпълнението на задачата.

Пета стратегия – консолидиране на ученето

Ученето трябва да бъде интересно и предизвикателно, за да бъде по-лесно и да бъде търсено повторно. Ученикът с интелектуални затруднения среща значителни трудности при възприемането, обмислянето и съхраняването на информация. За да не се превръща във вътрешна бариера за активното участие в учебния процес, за тази цел учителят предвижда провеждането на многократни упражнения на дадено умение до устойчивост на неговата проява и превръщането ѝ в компетентност. Всяко повторение е съчетавано с влагане на усилия и упражняване на съзнателен контрол върху това, което прави, за да се научи. Учителят трябва да предложи на ученика множество възможности за упражняване на определени специфични умения, за да се превърнат в автоматизми, които подпомагат развитието на компетентности.

Учителят трябва да участва във всички упражнения, като използва стимули със стабилни форми и значения – например да представя фигури винаги по един и същи начин и да използва една и съща дума всеки път, за да обозначи една и съща реалност. Снимки, пиктограми и картини също могат да се използват, за да напомнят на учениците за това, което вече са направили или научили. Активното приложение на назоваваното, посочваното, повторението могат да преминат в поддържането на диалози и приложение на специфични методи като „четене за двама“, „рисуване и говорене“.

Шеста стратегия – предпочитаната визуална верига

Провеждането на учебния процес се основава на традиционните методи и средства на преподаване – инструкция, обяснение, наблюдение, упражнение, демонстрация, разказ, придружавани и от други техники, които показват висока ефикасност и полезност. Една от тях е обобщена в активната роля на нагледността и визуализацията.

В учебната ситуация възприемането на информациите се основава на преноса им през най-малко две сензорни вериги. Обикновено това са зрителната и слуховата. Всички знания постъпват на базата на сетивата. При учениците с интелектуални затруднения източник на информация са обикновените действия на помирисване, докосване, гледане и удряне. Поради тези причини учителят се ползва от различни средства, които осигуряват нагледност, демонстрация, показване на пиктографски инструкции, поставянето в зрителното поле на ученика на различни правила и предписания за конкретни действия. Разбира се, тази стратегия винаги е съчетана и с други.

Седма стратегия – улесняване на трансфера (преноса) на знания

Трансферът на знания се отнася до способността за използване на дадени знания и умения в дадена ситуация, когато те са придобити в друга. Това е една от основните техники в преподаването и осъществяването на учебния процес, чрез която учителите провокират учениците към преноса на знания и умения от една към друга ситуация и в различен контекст.

Преносът на знания и умения изисква и способността на ученика да се адаптира към нова ситуация.

Изследванията показват, че учителят не се ползва от една-единствена стратегия, напротив, преподаването винаги се основава на различни стратегии и включва широко разнообразие от методи, като най-видима е значимостта на използването на т.нар. хетерорегулаторни образователни стратегии и методи.

Например по време на работа с учениците учителят едновременно съчетава техники, за да се избегне разсейването на учениците, като следи за изпълнението на поставените цели, предоставя конкретни средства на всеки за изпълнение на задачата, като предварително е настроил нейната трудност спрямо успеха на всеки ученик. Други примери насочват към правилото, че показаният неуспех изисква повече подкрепа и обратно – показаният успех означава, че подкрепата трябва да се намали. На ученика трябва да се дава все по-висока отговорност и да бъде насърчаван към самостоятелно изпълнение на задачите, както и към полагане на непрекъснати усилия, за да се достигне до постижение. При учениците с интелектуални затруднения подкрепата е предоставена от учителя, тя е интерактивна и може да приеме формата на пряко насочване, проява на съвместно внимание, вербални или жестове за подкрепа. Когато той е приспособен към ситуацията, показва умения и става все по-инициативен при изпълнение на задачите, ръководната роля на учителя намалява.

Създаването на условия и боравенето с подходящите стратегии и методи на преподаване са основните фактори за стимулиране и поддържане на активното участие на учениците в учебния процес. Ученето е основен фактор за тяхното комплексно развитие и формирането на познавателни, социални и предпрофесионални компетентности.

Фронталната стратегия на преподаване невинаги се оказва приложима или ако тя се прилага, трябва да е придружавана и от индивидуална работа.

Изисква се заобикаляне на срещаните трудности и трябва да се знае, че ученикът бързо губи интерес. Освен това времето невинаги е достатъчно за изпълнението на дадена задача и в този случай учителят продължава работата до нейното завършване.

Обобщаващият подход за всички предложени стратегии е конструктивното обединяване на екологичния и компетентностния подход, създаващи последователност в процесите на преподаване и на получаване на знания, тяхното обработване, натрупване и усвояване, като насоката е към селекцията на тези, които имат функционален смисъл и значение.

Често се оказва, че учениците в състояние на интелектуална недостатъчност избързват, правят грешки, губят интерес и се отказват от изпълнението на задачата.

Атрактивна възможност за подтикване на ученика към продължаване на работата е предоставяне на възможността да избира с какво да се занимава и какви знания предпочита. Учителят знае, че децата предпочитат интензивната комуникация, демонстрират бързо запомняне на лесно достъпни и полезни информации, участват в учене чрез действие (извършване на дейности, които стимулират запомнянето) и педагогическото взаимодействие да е на тази основа. Поддържането на положителни емоционално-оценъчни отношения с детето е предпоставка за постигане на личностното му развитие. Сътрудничеството между самите ученици и съвместната работа с другите са основните форми на т.нар. колективно

учене. Те се изслушват, помагат си, изчакват реда си, изразяват се самостоятелно, поддържат интереса помежду си и взаимно се мотивират да изпълнят задачата докрай.

Адаптацията на обучението по учебната дисциплина изисква система от дейности, диференцирани от учителя на класа и адресирани към индивидуалните потребности на учениците с цел непрестанното активиране на тяхното участие в учебния процес.

Методическото ръководство по География и икономика е предназначено за прилагане при организиране на обучение и подкрепа за личностно развитие на обучаващите се ученици със специални образователни потребности V – VII клас в ЦСОП.

Методическото ръководство описва насоките при работа с учебното помагало, включващо разработени теми/подтеми на учебното съдържание, структурирано и адаптирано според учебната програма по География и икономика за V – VII клас (общообразователна подготовка), утвърдени от МОН. Разработените учебни ресурси по теми/подтеми от учебното помагало покриват необходимия обем от предвидените нови знания със съответното терминологично облекчаване за ученици с умствена изостаналост и множество увреждания.

Методическото ръководство дава насоки за поставянето и работата по примерни задачи и упражнения с различни равнища по степен на сложност, насочени към овладяване на базисни знания, умения и отношения, свързани с учебния предмет и изграждането на дигитални компетентности на ученика, интегрирани и прилагани в различни предметни области.

Всеки специалист при използване на методическото ръководство и учебното помагало има право да направи своя избор спрямо предложения учебен материал и да организира учебните часове по География и икономика съобразно възможностите и потребностите на учениците.

Познавателната активност на учениците със специални образователни потребности е различна. Условно е направено разделяне в очакванията на постигнатите резултати и успеваемостта при изпълнение на задачите и упражненията на три равнища по степен на сложност за всяка тема/подтема, съобразени с индивидуалните възможности и специалните потребности на учениците.

Първо равнище съответства на ниво познавателна активност, определяща се с: прояви на неспокойство и колебливост при включване в учебните дейности, желание за изява само с подкрепа от страна на учителя, приобщаване към групата чрез разширяване на възможностите за общуване, придобиване на усещане за значимост при използването на допълваща и алтернативна комуникация – помагащи технологии – управление на компютър с поглед в учебния процес.

Второ равнище – съответства на ниво познавателна активност, определяща се с: несигурно и плахо включване в учебните дейности, търсене на опора и помощ от учителя, развиване на познавателните способности чрез подобряване на възприятията, мисленето и паметта, овладяване и спазване на правила, повишаване на жизнената си активност.

Трето равнище – съответства на ниво познавателна активност, определяща се с: мотивация, интерес и адекватност в учебните дейности, преобладаване на знания, умения и отношения, справяне с предлаганите задачи, и успеваемост с насоки и помощ от страна на учителя, придобиване на елементарни умения за пренос на знания.

Контрол с поглед

Технологията за контрол с поглед дава възможност на ученика само с насочване и задържане на погледа да общува чрез синтезирана реч като обратна връзка; да пише; да учи;

да рисува; да използва компютър; да свири на различни музикални инструменти; да използва интернет.

Учениците с двигателни затруднения с помощта на контрол с поглед могат да използват не само специализирани обучителни материали и софтуер, но и всички електронни обучителни материали (например електронни учебници, сайтове с видеоуроци, сайтове с адаптирано учебно съдържание и т.н.).

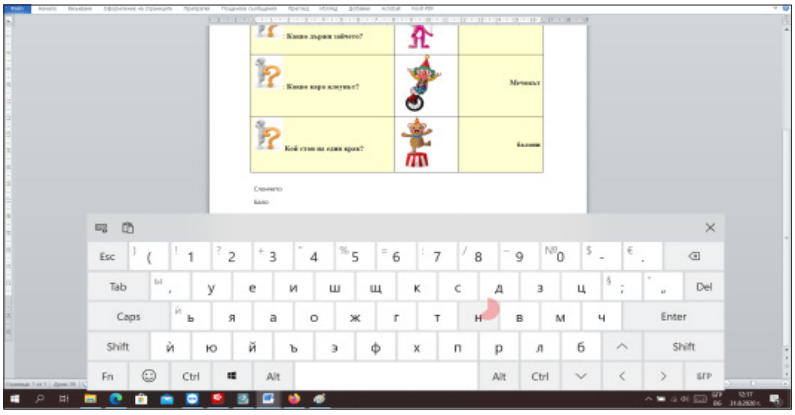

Фигура 1. Тестова задача

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[9] (червеното кръгче е мястото на погледа).

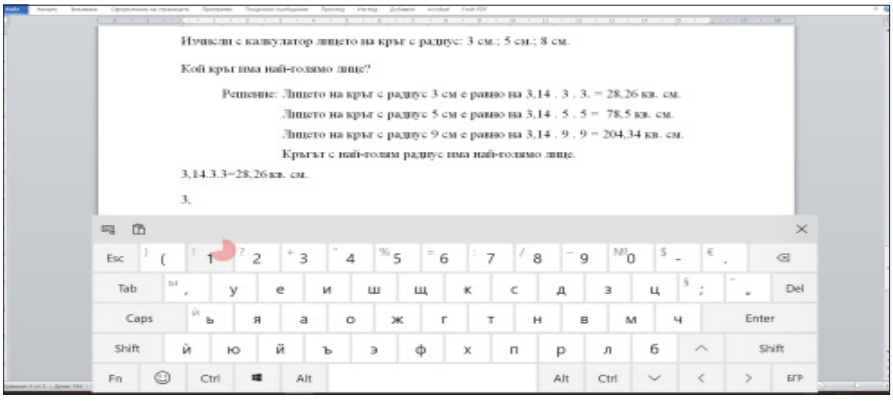

Фигура 2. Тестова задача

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[10] (червеното кръгче е мястото на погледа).

9. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

10. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

C5

Софтуер за комуникация и обучение

Софтуерът Communicator 5 (Tobii Dynavox)[11] дава възможност да създадете индивидуален профил на всеки ученик, да редактирате, да добавяте или създавате страници по съответния учебен предмет. Предлага различни модули, които позволяват комуникация чрез символи (графични изображения) или текст, като избраните/написаните думи, фрази, изречения се произнасят със синтезирана реч.

В зависимост от степента на увреждане, ученикът може да използва мишка, тъчскрийн или устройство за управление с поглед при работа с компютър.

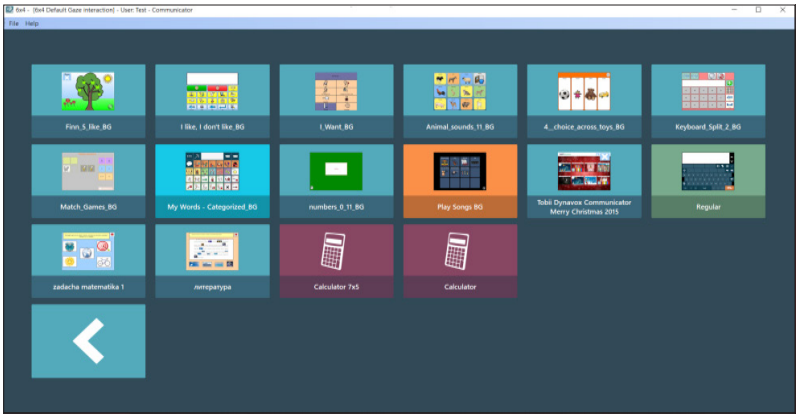

Фигура 3. Индивидуален профил на ученик

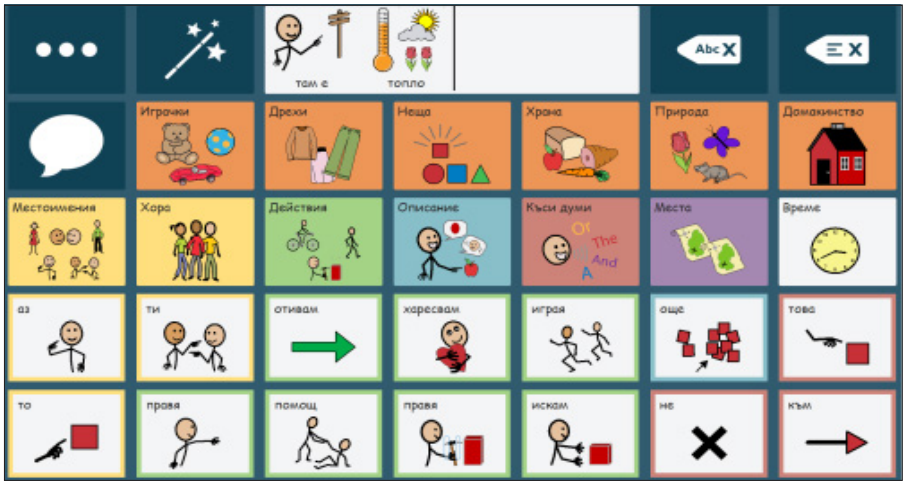

Фигура 4. Приложение за комуникация чрез символи от Communicator 5

11. https://www.tobiidynavox.com/software/windows-software/communicator-5/

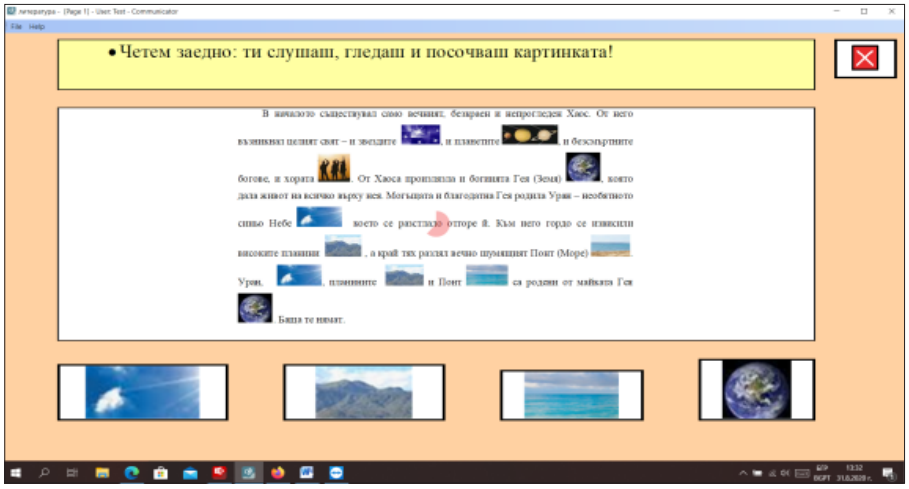

Фигура 5. Обучително занимание в Communicator 5

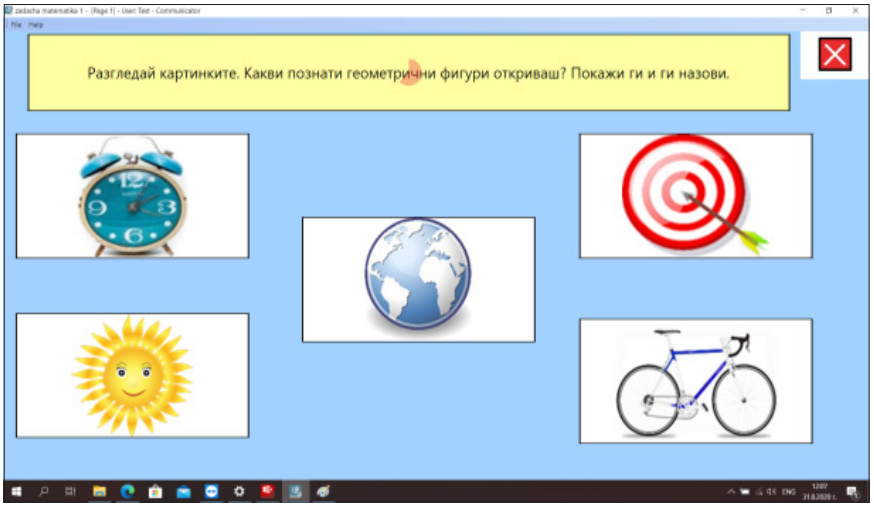

Фигура 6. Тестова задача в Communicator 5

Използваният софтуер за допълваща и алтернативна комуникация дава възможност на всеки педагогически специалист да го прилага в пряката си работа по съответния учебен предмет за определени задачи съобразно възможностите на ученика за развиване на различни познавателни функции.

ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА

V
КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА,
НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ 93

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
География – древна и съвременна наука..... 107

ГЕОГРАФСКА ИНФОРМАЦИЯ
Ориентиране в природата. Географски глобус и географска карта
Градусна мрежа 109

ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ
Планетата Земя – форма, размери и движения
Строеж на Земята
Сушата и водата на Земята – континенти и океани.....111

ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА
Релеф и полезни изкопаеми
Климат – фактори и елементи
Климатични пояси и области 113

ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА
Световен океан. Водите на сушата. Почви, растителност и животински свят
Природни зони на Земята.....115

ГЕОГРАФИЯ НА ОБЩЕСТВОТО И СТОПАНСТВОТО
Население на Земята. Селища. Политическа карта на света
Стопанство 117

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Географско положение, големина, брегове и опазване на Африка
Релеф и полезни изкопаеми. Климат 119

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Климатични пояси и области. Води. Природни зони..... 121

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Население и политическа карта. Стопанство. Страни в Африка 123

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Антарктида..... 125

ЛИТЕРАТУРА 126

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

География – древна и съвременна наука

„География – древна и съвременна наука“ е първата подтема на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „Географска информация“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна ориентация какво се учи по география, и да разпознават по картини пътешествениците Христофор Колумб, Вашку да Гама и Фернандо Магелан.

Нови понятия: география, пътешественици.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни Задача 1, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н), чрез който учениците ще бъдат ориентирани какво ще учат по география.

Задача 1. Предложени са три науки – изобразително изкуство, география и музика. Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на най-ниско равнище (ще се назовават от тук нататък ученици първо равнище) учителят насочва погледа на ученика към всека една от изписаните думи и назовава: „Тук пише изобразително изкуство“, „Тук пише география“, „Тук пише музика“. След това дава инструкция да се огради „география“, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици с повече възможности за овладяване на знания (ще се назовават от тук нататък ученици второ равнище) учителят дава инструкция самите те да прочетат какво е написано. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Предметът, който ще учим, е …….“. Ученикът трябва да изговори думата география. След това се дава инструкция географията да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици с най-добри възможности за овладяване на знания (ще се назовават от тук нататък трето равнище) се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Какво е написано?“. Ученикът отговаря: „Това е изобразително изкуство“. След като ученикът състави три изречения с думите, учителят пита кое от трите неща е древна и кое – съвременна наука. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на география, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 2 картинки с изображения на планина и пустиня.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е планина“ и „Това е пустиня“. След това дава инструкция да се огради фиг. 1 – планината, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците каква е природата на България, че с нейното изучаване се занимава науката география. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Природата на България е …….“. Ученикът трябва да изговори думите планина, море и равнина. След това се дава инструкция фиг.1 да бъде оградена, действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е грамотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени 3 картинки с изображения на пътешествениците Христофор Колумб, Вашку да Гама и Фернандо Магелан.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Христофор Колумб“, „Това е Вашку да Гама“, „Това е Фернандо Магелан“. След това дава инструкция да се огради фиг. 1 – Христофор Колумб, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са Христофор Колумб, Вашку да Гама и Фернандо Магелан. След това се дава инструкция **фиг. 1** да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ГЕОГРАФСКА ИНФОРМАЦИЯ
Ориентиране в природата
Географски глобус и географска карта
Градусна мрежа

„Ориентиране в природата“, „Географски глобус и географска карта“, „Градусна мрежа“ са подтеми на „Географска информация“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява за ориентиране в природата, за посоките на света, за екватора като мислена линия, която разделя земята на Северно и Южно полукълбо. Отнася се до област на компетентност географска информация.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна информация какво е ориентиране, за начини за ориентиране – по Слънцето, по картата, по местни признаци, за да разпознават посоките на света, за земната ос, за полюсите, за екватора и за Северното и Южното полукълбо.

Нови понятия: ориентиране, земна ос, полюси и екватор.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Въвежда се първата ориентация в природата по Слънцето, по карта, по местни признаци по практически път чрез нагледност.

Задача 1. Подготвя се разпознаване на посоките на света – север, юг, изток и запад. Учителят назовава: „Това са посоките на света“. Ученикът с пръстче обхожда по чертежа посоката север, слиза надолу и показва посоката юг, посоката изток към посоката запад и изговаря съответно: „Това е север“, „Това е юг“, „Това е изток“ и „Това е запад“.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят помага, като насочва погледа на ученика към посоките на света и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно).

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция и при нужда помага самите те да назоват какво виждат на чертежа. Ученикът трябва да изговори посоките. След това се дава инструкция посоките да бъдат посочени; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква самостоятелно да извършват оказаните дейности и да ги описват, като използват географска лексика.

Задачите, с които се овладява посоките, са два типа:

– ученик определя посоките, които учителят обхожда по чертежа;

– ученик обхожда по посоките, които учителят задава.

В **Задача 2** са предложени две посоки на света – изток и запад.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към посоките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно).

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват кои посоки виждат на картинката. Учителят обяснява на учениците от коя посока изгрява

Слънцето. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Слънцето изгрява от...“. Ученикът трябва да изговори посоката. След това се дава инструкция посоката изток да бъде показана, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** е предложена картина на Земята със земна ос, трябва да се покаже земната ос.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към земната ос и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е земна ос“. След това дава инструкция да се посочи земната ос, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват земната ос. Учителят обяснява на учениците какво е земна ос. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Мислената ос, около която Земята се върти денонощно, е...“. Ученикът трябва да изговори земна ос. След това се дава инструкция земната ос да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени Северно и Южно полукълбо, които трябва да се покажат и назоват.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какви полукълба виждат. Учителят обяснява на учениците кои са Северно и Южно полукълбо. След това се дава инструкция да бъдат показани и назовани, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ

Планетата Земя – форма, размери и движения

Строеж на Земята

Сушата и водата на Земята – континенти и океани

„Планетата Земя – форма, размери и движения“, „Строеж на Земята“ и „Сушата и водата на Земята – континенти и океани“ са подтеми на „Планетата Земя“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки (от книга с илюстрации или определен електронен носител). Отнася се до област на компетентност „Планетата Земя“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за Земята в Слънчевата система, нейната големина и форма, за вътрешния строеж на Земята – ядро, мантия и земна кора,за континентите и океаните.

Нови понятия: континент и океан.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани каква е формата на планетата Земя.

В **Задача 1** са предложени 3 фигури –триъгълник, кръг и квадрат.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от фигурите и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е триъгълник“, „Това е кръг“, „Това е квадрат“. След това дава инструкция да се огради **фиг. 2** – кръга, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват фигурите. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Планетата Земя има формата на...“. Ученикът трябва да изговори думата „кръг“. След това се дава инструкция кръгът да бъде ограден, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.

В **Задача 2** са предложени трите части на Земята– земна кора, мантия и земно ядро.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от частите на Земята и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: земна кора, мантия, земно ядро. След това дава инструкция да се покажат частите на Земята, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват частите на Земята. Учителят обяснява на учениците кои са частите на Земята. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Частите на Земята са ..., ... и ...“.

Ученикът трябва да изговори думите„земна кора“, „мантия“ и „земно ядро“. След това се дава инструкция частите на Земята да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителя пита: „Кои са частите на Земята?“. Ученикът отговаря: „Това са земно ядро, мантия и земна кора“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване и назоваване на частите на Земята, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени три думи на брой континенти – пет, шест и седем.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват броя континенти. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Континентите са ...“. Ученикът трябва да изговори думата „седем“. След това се дава инструкция буква в) седем да бъде посочена, действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени континенти и океани.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват континентите и океаните. Учителят обяснява на учениците кои са континентите и океаните. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. След даване на правилния отговор следва инструкцията континентите и океаните да бъдат свързани с имената на континентите и океаните, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА

Релеф и полезни изкопаеми

Климат – фактори и елементи

Климатични пояси и области

„Релеф и полезни изкопаеми“, „Климат – фактори и елементи“ и „Климатични пояси и области“ са подтеми на „География на природата“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки (от книга с илюстрации или определен електронен носител). Отнася се до област на компетентност „География на природата“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за форми на релефа (планина, хълм, плато, низина, равнина), за време и климат, за основните климатични пояси (екваториален, тропичен, умерен, полярен) и планинската климатична област.

Нови понятия: климат.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани каква е формата на Земята.

В **Задача 1** са предложени 3 картинки – море, планина и равнина.

Препоръчват се следните начини на работа.

– Учениците на първо равнище да определят и назовават обектите на картинките, да определят и посочват с помощ или самостоятелно на коя картинка е изобразена планина – **фиг 2.**

– Учениците от второ равнище работят по инструкции, а учителят води тези, които имат нужда от подкрепа (допълнителни указания или водене „ръка в ръка“).

– Учениците на трето равнище самостоятелно дават отговори, като ползват картинната опора. С които е възможно, се работи за четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени три характеристики на климата – горещ, умерен и студен, а учениците трябва да определят какъв е климатът на България.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват климата на България. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Климатът на България е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „умерен“. След това се дава инструкция „умерен“ да бъде посочен, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Какъв е климатът на България?“, ученикът отговаря: „Той е умерен“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване на „умерен“. При поставената задача учениците трябва да оградят подточка „б“, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

За да се изпълни **Задача 3**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани какви са климатичните пояси на Земята.

В **Задача 3** е предложена картинка – климатични пояси на Земята.

Препоръчват се следните начини на работа:

– Учениците на първо равнище работят по инструкции, а учителят води тези, които имат нужда от подкрепа (допълнителни указания или водене „ръка в ръка“).

– Учениците от второ равнище да определят и назовават поясите в картинката, да определят и посочват с помощ или самостоятелно къде е полярният пояс.

– Ученици на трето равнище самостоятелно дават отговори, като ползват картинната опора. С които е възможно, се работи за четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА

Световен океан

Водите на сушата
Почви, растителност и животински свят

Природни зони на Земята

„Световен океан“, „Водите на сушата“, „Почви, растителност и животински свят“ и „Природни зони на Земята“ са подтеми на „География на природата“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки (от книга с илюстрации или определен електронен носител). Отнася се до област на компетентност „География на природата“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за свойствата на водата в Световния океан (температура, соленост), за разумно поведение при наводнение, за особеностите на растителния и животинския свят.

Нови понятия: Световен океан.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани къде се намира солената вода на Земята.

В **Задача 1** са предложени 3 картинки – море, река и водопад.

Препоръчват се следните начини на работа.

– Учениците на първо и второ равнище работят по инструкции, а учителят води тези, които имат нужда от подкрепа (допълнителни указания или водене „ръка в ръка“).

– Учениците от второ равнище да определят и назовават обектите на картинките, да определят и посочват с помощ или самостоятелно на коя картинка е море.

– Ученици на трето равнище самостоятелно дават отговори, като ползват картинната опора. С които е възможно, се работи за четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 4 картинки, изобразяващи вода – ледник, езеро, река и блато.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: ледник, езеро, река и водопад. След това дава инструкция да се покаже фиг. 3 – реката, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват изобразеното на картинките. Учителят обяснява на учениците какви са водите на картинките. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Водите на ледника, езерото, реките и блатото са ...“. Ученикът трябва да изговори дума „сладки“. След това се дава инструкция реката да бъде посочена, а действието се извършва с помощ

или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени 3 картинки – кит, слон и агне.

Препоръчват се следните начини на работа.

– Учениците на първо равнище работят по инструкции, а учителят води тези, които имат нужда от подкрепа (допълнителни указания или водене „ръка в ръка“).

– Учениците от второ равнище да определят и назовават обектите на картинките, да определят и посочват с помощ или самостоятелно на коя картинка е слон.

– Ученици на трето равнище самостоятелно дават отговори, като ползват картинната опора. С които е възможно, се работи за четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени думи– един, два и три.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назовават природните пояси. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Студените природни пояси са ...“. Ученикът трябва да изговори думата „два“. След това се дава инструкция „два“ да бъде посочен, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „ Колко са студените природни пояси?“, ученикът отговаря: „Студените природни пояса са два“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване на „два“. При поставената задача учениците трябва да оградят подточка „б“, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА ОБЩЕСТВОТО И СТОПАНСТВОТО

Население на Земята

Селища

Политическа карта на света

Стопанство

„Население на Земята“, „Селища“, „Политическа карта на света“ и „Стопанство“ са подтеми на „География на обществото и стопанството“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки (от книга с илюстрации или определен електронен носител). Отнася се до област на компетентност „География на обществото и стопанството“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за основните човешки раси, за особеностите на видовете селища (град, село), за някои международни организации (ООН, ЕС, НАТО) и влиянието на природните и обществените фактори върху развитието на стопанството.

Нови понятия: миграция и икономика.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани кои са основните раси на Земята.

Задача 1. Предложени са три картинки на основните раси: негроидна, монголоидна и европеидна.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). След това дава инструкция да се огради фиг. 3 – картинката с европееца, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. След това се дава инструкция картинката с европееца да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 3 картинки с изображения на град, село и хижа.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е град“, „Това е село“, „Това е хижа“. След това дава инструкция да се огради фиг. 1 – град, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват

какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е град и село. След това се дава инструкция картинката град да бъде оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

В **Задача 3** са предложени 3 картинки с изображения на знамена на НАТО, ООН и ЕС.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е знамето на НАТО“, „Това е знамето на ООН“, „Това е знамето на ЕС“. След това дава инструкция да се огради **фиг. 3** – знамето на ЕС, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са НАТО, ООН и ЕС. След това се дава инструкция картинката със знамето на ЕС да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно

В **Задача 4** са предложени 3 картинки с изображения на завод, влак и град.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). След това дава инструкция да се огради фиг. 2 – влак и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е завод, влак и град. След това се дава инструкция картинката с влак да бъде оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Географско положение, големина, брегове и опазване на Африка

Релеф и полезни изкопаеми

Климат

„Географско положение, големина, брегове и опазване на Африка“, „Релеф и полезни изкопаеми“ и „Климат“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки (от книга с илюстрации или определен електронен носител). Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за географското положение, големината и границите на Африка, да описват бреговете по карта, за релефа и климата на Африка.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждана е физическа географска карта на Африка. Учениците могат да я разпознават и чрез нея ще бъдат ориентирани кои са океаните и моретата, граничещи с Африка.

В **Задача 1** са предложени думите „океани“, „морета“, „Средиземно“, „Червено“, „Атлантически“ и „Индийски“.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват думите в първата колона – океани и морета. Учителят обяснява на учениците кои са океаните и моретата, граничещи с континента Африка. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Моретата са ...“, „Океаните са ...“. Ученикът трябва да ги изговори. След това се дава инструкция Средиземно и Червено да се свържат с моретата, а Атлантически и Индийски – с океани, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията океани и морета да бъдат свързани с имената, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 3 картинки – гора, пустиня и планина.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). Учителят назовава изображенията: „Това е гора“, „Това е пустиня“, „Това е планина“. След това дава инструкция да се посочи **фиг. 2** – пустинята, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват изобразеното на картинките. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учи-

телят казва: „Най-голямата пустиня на Земята е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „Сахара“. След това се дава инструкция **фиг. 2** да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.

В **Задача 3** са предложени три вида климат – студен, горещ и умерен.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват климатите. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Климатът на Африка е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „горещ“. След това се дава инструкция буква „б“ – горещ, да бъде посочена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Какъв е климатът на Африка?“. Ученикът отговаря: „Той е горещ“. Следва инструкцията да се огради и назове правилният отговор, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Климатични пояси и области

Води

Природни зони

„Климатични пояси и области“, „Води“ и „Природни зони“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки (от книга с илюстрации или определен електронен носител и географски карти). Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за климатичните пояси, за водите на Африка, за природните зони и планинската област в Африка.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждана е физическа географска карта на Африка. Учениците могат да я разпознават и чрез нея ще бъдат ориентирани кои са реките на Африка.

В **Задача 1** са предложени три реки на Африка – Конго, Нил и Замбези.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от реките на Африка и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: река Конго, река Нил, река Замбези. След това дава инструкция да се покаже река Нил, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват реките на Африка. Учителят обяснява на учениците кои са реките на Африка. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „ Най-дългата река в Африка и в света е ...“. Ученикът трябва да изговори дума „Нил“. След това се дава инструкция река Нил да бъде посочена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Коя е най-дългата река в Африка и в света?“. Ученикът отговаря: „Това е река Нил“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване и назоваване на река Нил, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 3 картинки с изображения на хипопотам, камила и пингвин.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е хипопотам“, „Това е камила“, „Това е пингвин“. След това дава инструкция да се посочи **фиг. 2** – камилата, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват из-

образеното на картинките. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Най-характерното животно в пустинята е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „камила“. След това се дава инструкция камилата да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.

В **Задача 3** са предложени 3 картинки с изображения на палма, баобаб и акация.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е палма“, „Това е акация“, „Това е баобаб“. След това дава инструкция да се огради **фиг. 2** – баобабът, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е палма, акация и баобаб. След това се дава инструкция картинката на баобаба да бъде оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Население и политическа карта

Стопанство

Страни в Африка

„Население и политическа карта“, „Стопанство“ и „Страни в Африка“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки (от книга с илюстрации или определен електронен носител и географски карти). Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за населението на Африка – расов състав, бит и култура, за съвременното състояние на стопанството на Африка, за страната Египет.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани кое е местното население на Африка.

В **Задача 1** са предложени 3 картинки с изображения на негър, европейка и китаец.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е негър“, „Това е европеец“, „Това е китаец“. След това дава инструкция да се огради **фиг. 1** – картинката с негъра, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са негрите – местното население на Африка. След това се дава инструкция **фиг. 1** да бъде оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.Учителят пита: „ Какво виждаш на картинките?“. Ученикът отговаря: „Това е негър“. След като ученикът състави три изречения по трите картинки, учителят пита кое от трите изображения е на негър. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на картинката, а ако ученикът е огрaмотен – се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **задача 2** са предложени три столици – Лагос, Кайро и Претория.

Препоръчват се следните начини на работа:

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват столиците. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Столицата на Египет е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „Кайро“. След това се дава инструкция столицата Кайро да бъде посочена, а действието се извършва с помощ или са-

мостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Коя е столицата на Египет?“. Ученикът отговаря: „Столицата на Египет е Кайро“. Следва инструкцията да оградят и назоват правилния отговор, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени 3 картинки с изображения на банани, памук и маслини.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това са банани“, „Това е памук“, „Това са маслини“. След това дава инструкция да се посочат бананите и маслините – действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват картинките. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Плодовете, отглеждани в Африка, са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „банани“ и „маслини“. След това се дава инструкция **фиг. 1** и **фиг. 3** да бъдат оградени, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Антарктида

„Антарктида“ е подтема на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки (от книга с илюстрации или определен електронен носител и географски карти). Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за географското положение, големината и границите на Антарктида и за природата на Антарктида.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждана е и може да бъде разпозната физическа географска карта на Антарктида, чрез която учениците ще бъдат ориентирани кои са океаните, граничещи с Антарктида.

В **Задача 1** са предложени континентът Антарктида и три океана: Тихи, Атлантически и Индийски.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват континента и океаните. Учителят обяснява на учениците кои са океаните, граничещи с континента Антарктида. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Океаните са ...“. Ученикът трябва да изговори океаните. След това се дава инструкция Атлантически океан, Тихи океан и Индийски океан да се свържат с континента Антарктида, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията океаните да бъдат свързани с континента Антарктида, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

За да се изпълни **Задача 2**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани за земята на Антарктида, покрита с лед и сняг. В **Задача 2** са предложени 3 картинки – пустиня, земя, покрита с лед и сняг, и град.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). След това дава инструкция да се посочи земя, покрита с лед и сняг, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват картинките. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Земята, покрита с лед и сняг, е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „Антарктида“. След това се дава инструкция **фиг. 2** да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.

За да се изпълни **Задача 3**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани кое животно е пингвин.

В **Задача 3** са предложени три картинки с изображения на животни – тюлен, пингвин и кит.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). Учителят назовава изображенията: „Това е тюлен“, „Това е пингвин“, „Това е кит“. След това дава инструкция да се посочи **фиг. 2** – пингвин, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са пингвините. След това се дава инструкция картинката с пингвина – **фиг. 2**, да бъде оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.Учителят пита: „ Какво виждаш на картинките?“. Ученикът отговаря: „Това е тюлен“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на картинката, а ако ученикът е огрaмотен – се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача

ЛИТЕРАТУРА

Лаков, Тодор, Диана Ботева-Боянова, Александър Николов. История и цивилизации V клас. София: Просвета, 2016.

https://bg.wikipedia.org/wiki/

ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА

VI
КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО
РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Географско положение, граници, брегове и опазване на Южна Америка. Релеф и полезни изкопаеми
Климат, климатични пояси и планинска област. Води..... 129

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Природни зони
Население и политическа карта
Стопанство. Страни в Южна Америка..... 131

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Географско положение, големина, брегове и опазване на Северна Америка. Релеф и полезни изкопаеми
Климат, климатични пояси и области 133

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Води. Природни зони 135

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Население и политическа карта. Стопанство. Страни в Северна Америка 137

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Географско положение, големина, брегове и опазване на Азия
Релеф и полезни изкопаеми. Климат, климатични пояси и области 139

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Води. Природни зони 141

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Население и политическа карта. Стопанство. Страни в Азия 143

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Географско положение, големина, брегове и опазване на Австралия. Природа. Население на Австралийски съюз..... 145

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Океания
Океаните на земята..... 147

ЛИТЕРАТУРА 148

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Географско положение, граници, брегове и опазване на Южна Америка

Релеф и полезни изкопаеми

Климат, климатични пояси и планинска област

Води

„Географско положение, граници, брегове и опазване на Южна Америка“, „Релеф и полезни изкопаеми“, „Климат, климатични пояси и планинска област“ и „Води“ са първите четири подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за географското положение, големината и границите на Южна Америка, релефа на Южна Америка, за климатичните пояси и планинската климатична област в Южна Америка, за водите на Южна Америка – езера (Маракаибо и Титикака), водопади (Анхел и Игуасу) и реки (Амазонка, Парана и Ориноко).

Нови понятия: фиорди.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани какво е фиорд.

Задача 1. Предложени са три картинки на фиорд, река и остров.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е фиорд“, „Това е река“, „Това е остров“. След това дава инструкция да се огради фиордът, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Дълбоко вдадени в сушата заливи са ...“. Ученикът трябва да изговори думата „фиорди“. След това се дава инструкция фиордът да бъде ограден, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 3 картинки с изображения на гора, планината Анди и низината на Ориноко. Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). След това дава инструкция да се оградят планината, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват

какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какви са високите Анди. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Високи планини в Южна Америка са ...“. Ученикът трябва да изговори думата „Анди“. След това се дава инструкция картинките да бъдат оградени; действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени три климатични пояса – студен, умерен и горещ.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват климатичните пояси на Южна Америка. След това се дава инструкция умерен и горещ да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

За да се изпълни **Задача 4**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани какво е водопад, езеро и река.

В **Задача 4** са предложени 3 картинки с изображения на водопада Анхел, езерото Титикака и кораб по река Амазонка.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). След това дава инструкция да се огради езерото Титикака, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на картинката, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Природни зони

Население и политическа карта

Стопанство

Страни в Южна Америка

„Природни зони“, „Население и политическа карта“, „Стопанство“ и „Страни в Южна Америка“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за природните зони и планинската област в Южна Америка, за населението на Южна Америка – расов състав, бит и култура, за съвременното стопанство на Южна Америка и страните Бразилия и Аржентина.

Ново понятие: индианци.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1. Предложени са три картинки на кондор, колибри и щраус.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). След това дава инструкция да се огради колибрито, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Най-малките в света птички са ...“. Ученикът трябва да изговори думата „колибри“. След това се дава инструкция колибрито да бъде оградено, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е грамотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 2 картинки с изображения на индианец и негри.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е индианец“, „Това са негри“. След това дава инструкция да се огради индианецът, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кое е местното население – индианците. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Местното население в Южна Америка са ...“. Ученикът трябва да изговори думата „индианци“. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с

цяло изречение. Учителят пита: „Какво виждаш на картинката?“. Ученикът отговаря: „Това е индианец“. След като ученикът състави две изречения по двете картинки, учителят пита на коя от двете картинки е изобразен индианец. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на картинката, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени три столици – Бразилия, Буенос Айрес и Лима.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Коя е столицата на Бразилия?“. Ученикът отговаря: „Столицата на Бразилия е Бразилия“. След даване на правилния отговор следва инструкцията да оградят и назоват правилния отговор, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени 3 картинки с изображения на захарна тръстика, кафе и памук.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е захарна тръстика“, „Това е кафе“, „Това е памук“. След това дава инструкция да се огради кафето, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е захарна тръстика, кафе и памук. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Географско положение, големина, брегове и опазване на Северна Америка

Релеф и полезни изкопаеми

Климат, климатични пояси и области

„Географско положение, големина, брегове и опазване на Северна Америка“, „Релеф и полезни изкопаеми“ и „Климат, климатични пояси и области“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за географското положение, големината и границите на Северна Америка, за релефа и полезните изкопаеми на Северна Америка, за климатичните пояси и области в Северна Америка.

Нови понятия: торнадо и ураган.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В **Задача 1** са предложени три острова – Огнена земя, Гренландия и Мадагаскар.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват островите. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Най-големият остров на Земята е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „Гренландия“. След това се дава инструкция Гренландия да бъде посочена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

Задача 2. Предложени са три картинки на Гранд каньон, Кордилери и Мисисипска низина.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е канон“, „Това са планини“, „Това е низина“. След това дава инструкция да се оградят планините, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Високи планини в Северна Америка са ...“. Ученикът трябва да изговори думата „Кордилери“. След това се дава инструкция Кордилерите да бъдат посочени и оградени, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени 3 картинки с изображения на въглища, нефт и руда.

Препоръчват се следните начини на работа:

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това са въглища“, „Това е добиване на нефт“, „Това е руда“. След това дава инструкция да се огради добиване на нефт, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са полезните изкопаеми в Северна Америка. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „В Мисисипската низина има големи запаси на ...“. Ученикът трябва да изговори думата „нефт“. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огramотен – се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В Задача 4 са предложени 2 картинки с изображения на торнадо и ураган.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). След това дава инструкция да се огради торнадото, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е ураган и торнадо. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Вятър, който се спуска във формата на фунийка, е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „торнадо“. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огramотен – се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Води

Природни зони

„Води“ и „Природни зони“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за водите на Северна Америка – езера (Големи американски езера и Голямо солено езеро) и Ниагарски водопад, за природните зони и планинската област в Северна Америка.

Нови понятия: тайга, прерии и тундра.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани кои са река Мисисипи, Ниагарския водопад и река Макензи.

Задача 1. Предложени са три картинки на река Мисисипи, Ниагарския водопад и река Макензи.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е река“, „Това е водопад“, „Това е река“. След това дава инструкция да се огради водопадът, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Водопадът, показан на картинката, е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „Ниагарски“. След това се дава инструкция Ниагарският водопад да бъде посочен и ограден, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Висок водопад в Северна Америка?“. Ученикът отговаря: „Това е Ниагарският водопад“. След като ученикът състави три изречения по картинките, учителят пита кое от трите неща е Ниагарският водопад. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на водопада, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 3 картинки с изображения на пума, бяла мечка и броненосец.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това са пума“, „Това е бяла мечка“, „ Това е броненосец“. След това дава инструкция да се огради бялата мечка, и действието се извършва с помощ

или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са животните: пума, бяла мечка и броненосец. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Полярно животно е ...“. Ученикът трябва да изговори думите „бялата мечка“. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е грамотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

За да се изпълни **Задача 3**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани какво е тайга, прерия и тундра.

В **Задача 3** са предложени 3 картинки с изображения на тундра, прерия и тайга.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). След това дава инструкция да оградят прериятa, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е тундра, прерия и тайга. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е грамотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Население и политическа карта

Стопанство

Страни в Северна Америка

„Население и политическа карта“, „Стопанство“ и „Страни в Северна Америка“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за населението на Северна Америка – расов състав, бит и култура, за съвременното стопанство на Северна Америка и за страните САЩ и Канада.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани какви са европейците и ескимосите.

В **Задача 1** са предложени три картинки с изображения на европеец, ескимоска и мексиканец.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е европеец“, „Това е ескимоска“, „Това е мексиканец“. След това дава инструкция да се огради ескимоската, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват картинките на хора. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „В Северна Америка местното население са индианци и ...“. Ученикът трябва да изговори думата „ескимоси“. След това се дава инструкция ескимоската да бъде посочена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията да оградят и назоват правилния отговор, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 3 столици: Отава, Вашингтон и Мексико.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват столиците. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Столицата на САЩ е ...“. Ученикът трябва да изговори името на столицата „Вашингтон“. След това се дава инструкция столицата да бъде посочена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с

цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията да оградят и назоват правилния отговор, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

За да се изпълни **Задача 3**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани кои са столиците на САЩ и Канада.

В **Задача 3** са предложени 2 картинки с изображения на столиците Отава и Париж.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Отава“ и „Това е Париж“. След това дава инструкция да се покаже Отава, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са столиците на Канада и САЩ. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Столицата на Канада е ...“. Ученикът трябва да изговори дума „Отава“. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на картинката, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Географско положение, големина, брегове и опазване на Азия

Релеф и полезни изкопаеми

Климат, климатични пояси и области

„Географско положение, големина, брегове и опазване на Азия“, „Релеф и полезни изкопаеми“ и „Климат, климатични пояси и области“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за географското положение, големината и границите на Азия, за релефа на Азия и климатичните пояси и области в Азия.

Ново понятие: полуостров.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации, географска карта на Азия или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани кои са полуостровите на Азия.

В **Задача 1** са предложени континент Азия и полуострови: Арабия, Индостан, Балкански и Индокитай.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват континента и полуостровите. Учителят обяснява на учениците кои са полуостровите на Азия. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Континентът е ...“, „Полуостровите са ...“. Ученикът трябва да изговори континента и полуостровите. След това се дава инструкция Азия да се свърже с полуостровите на Азия, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията континентът Азия да бъде свързан с имената на полуостровите на Азия, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

За да се изпълни **Задача 2**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани какво са Западносибирска равнина, връх Еверест и Тибетското плато.

В **Задача 2** са предложени 3 картинки с изображения на Западносибирска равнина, връх Еверест и Тибетското плато.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно).

В този момент учителят назовава: „Това са равнина“, „Това е връх Еверест“, „ Това е плато“. След това дава инструкция да се огради връх Еверест, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са Западносибирска равнина, връх Еверест и Тибетското плато. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Най-високият връх на Земята е ...“. Ученикът трябва да изговори думите „Еверест“. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Какво виждаш на картинката?“. Ученикът отговаря: „Това е равнина“. След като ученикът състави три изречения по трите картинки, учителят пита на коя от трите картинки е връх Еверест. След даване на правилния отговор, следва инструкцията за ограждане на картинката, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени три климатичните пояси – студен, умерен и горещ.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват климатичните пояси. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Климатичните пояси на Азия са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „студен“, „умерен“ и „горещ“. След това се дава инструкция буквите а), б) и в) да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Води

Природни зони

„Води“ и „Природни зони на Азия“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: да получат елементарна представа за водите на Азия – езера (Байкал, Каспийско море и Мъртво море), река (Об, Яндзъ, Хуанхъ, Ганг, Тигър и Ефрат), за природните зони и планинската област в Азия.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани кои са големи пълноводни реки – Об, Енисей, Хуанхъ, Яндзъ, Ганг и Инд, и Каспийско море е най-голямото езеро на Земята.

Задача 1. Предложени са две картинки – на Каспийско море и река Хуанхъ.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е езеро“ и „Това е река“. След това дава инструкция да се огради Каспийско море, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Най-голямото езеро на Земята е ...“. Ученикът трябва да изговори думите „Каспийско море“. След това се дава инструкция Каспийско море да бъде посочено и оградено, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „ Кое е най-голямото езеро на Земята?“. Ученикът отговаря: „Това е Каспийско море“. След като ученикът състави две изречения по картинките, учителят пита кое от двете неща е Каспийско море. След даване на правилния отговор, следва инструкцията за ограждане на езерото, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 3 картинки с изображения на каучуково дърво, хининово дърво и ориз.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). След това дава инструкция да се огради каучуковото дърво, и действието се извършва с по-

мощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са каучуково дърво, хининово дърво и ориз. След това се дава инструкция картинката с каучуковото дърво да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Какво виждаш на картинката?“. Ученикът отговаря: „Това е каучуково дърво“. След като ученикът състави три изречения по трите картинки, учителят пита кое от трите картинки е каучуково дърво. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на картинката, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени 3 картинки с изображения на тапир, тибетски як и тигър. Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). След това дава инструкция да се посочи и огради тибетски як, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е тапир, тибетски як и тигър. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Население и политическа карта

Стопанство

Страни в Азия

„Население и политическа карта“, „Стопанство“ и „Страни в Азия“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за населението на Азия, за съвременното стопанство на Азия, за страните Япония, Китай, Турция и Република Корея.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1. Предложени са три картинки на представители на три раси – монголоидна, европеидна и негроидна.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е китаец“, „Това е негър“ и „Това е европейка“. След това дава инструкция да се огради картинката с китаеца, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Представител на монголоидната раса е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „китаец“. След това се дава инструкция картинката с китаеца да бъде посочена и оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 3 картинки с изображения на влак, влака-стрела и парен локомотив.

Препоръчват се следните начини на работ.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е влак“, „Това е влак-стрела“, „Това е парен локомотив“. След това дава инструкция да се посочи и огради влакът-стрела, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са локомотив, влак-стрела и влак. След това се дава инструкция картинката с влака-стрела да бъде посочена и оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Какво виждаш на картинката?“. Ученикът отговаря: „Това е влак“. След като ученикът състави три изречения по трите картинки, учителят пита на коя

от трите картинки е влакът-стрела. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на картинката, а ако ученикът е грамотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени 3 картинки с изображения на Йерусалим, Великата китайска стена и оризова плантация.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Йерусалим“, „Това е Великата китайска стена“ и „Това е оризова плантация“. След това дава инструкция да се посочи и огради Великата китайска стена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е град Йерусалим, Великата китайска стена и оризова плантация. След това се дава инструкция картинката с Великата китайска стена да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е грамотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени думи на български, китайски и японски език.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват езиците. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Най-говоримият език в Азия е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „китайски“. След това се дава инструкция буквата б) да бъде посочена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Географско положение, големина, брегове и опазване на Австралия

Природа

Население на Австралийски съюз

„Географско положение, големина, брегове и опазване на Австралия“, „Природа“ и „Население на Австралийски съюз“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за географското положение, големината и границите на Австралия, за населението на континента – расов състав, бит и култура и стопанство на Австралийския съюз.

Ново понятие: риф.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В **Задача 1** са предложени континент Австралия и океани: Тихи и Индийски.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват континента и океаните. Учителят обяснява на учениците кои са океаните, граничещи с Австралия. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Океаните, граничещи с Австралия, са ... и ...“. Ученикът трябва да изговори „Тихи и Индийски“. След това се дава инструкция Австралия да се свърже с океаните, граничещи с нея, а действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 2 картинки с изображения на Големия бариерен риф и река Мъри.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). След това дава инструкция да се огради рифът, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са Големият бариерен риф и река Мъри. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „По крайбрежието на Австралия се намира Големият бариерен ...“. Ученикът трябва да изговори думата „риф“. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени 3 картинки с изображения на ескимоска, абориген и министър-председателя на Австралийския съюз Скот Морисън.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е ескимоска“, „Това е абориген“ и „Това е Скот Морисън“. След това дава инструкция да се оградиа боригенът, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са аборигените. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Местното население на Австралия е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „ аборигени“. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

В **Задача 4** са предложени три изображения на кенгуру, столицата Канбера и коала.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват животните. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Животните, живеещи единствено в Австралия, са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „кенгуру“ и „коала“. След това се дава инструкция картинките с животните да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Океания

Океаните на земята

„Океания“ и „Океаните на земята“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за островните групи – Меланезия, Микронезия, Полинезия и Нова Зеландия, за природата на Океания и за географското положение, границите и големината на океаните по карта: Тихи океан, Атлантически океан, Индийски океан, Северен ледовит океан.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В **Задача 1** са предложени трите основни групи – Меланезия, Микронезия, Полинезия.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от групите и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Меланезия“, „Това е Микронезия“, „Това е Полинезия“. След това дава инструкция да се посочат областите и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват основните групи. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Основните области са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „Меланезия“, „Микронезия“ и „Полинезия“. След това се дава инструкция областите да бъдат посочени и свързани с островите, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията да посочат и свързват правилния отговор, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 3 картинки на индианец, маори и папуаси.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от групите и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е индианец“, „Това е маори“, „Това е папуаси“. След това дава инструкция да се посочи маори, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват местното население на Нова Зеландия. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Местното население на Нова Зеландия е ...“. Ученикът трябва да изговори името на думата „маори“. След това се дава инструкция картинката с маори да бъде посочена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор

с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията да оградят и назоват правилния отговор, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени 2 картинки с изображения на коралов остров и айсберг.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). След това дава инструкция да се покаже айсбергът, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво са коралов остров и айсберг. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Голям леден блок, откъснал се от ледник, е ...“. Ученикът трябва да изговори дума „айсберг“. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

В **Задача 4** са предложени два океана – Тихи и Арктически.

Препоръчват се следните начини на работа:

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват океаните. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Най-големият океан е ...“, „Най-малкият океан е ...“. Ученикът трябва да изговори думите „Тихи“ и „Арктически“. След това се дава инструкция океаните – най-голям и най-малък, да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ЛИТЕРАТУРА

Цанкова, Люсила , Емилия Лазарова, Георги Бърдаров, Нели Гетова.
География и икономика VI клас. София: Просвета плюс, 2016
https://bg.wikipedia.org/wiki/

ГЕГРАФИЯ И ИКОНОМИКА

VII
КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО
РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Географско положение, граници, големина и брегове на Европа
Релеф на Европа
Полезни изкопаеми 152

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Климат
Води
Природни зони 154

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Население
Политическа карта 156

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Стопанство
Страни в Европа 158

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Географско положение, граници, брегова линия на Балканския полуостров
Природата на Балканския полуостров 160

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ
Население, политическа карта и стопанство на Балканския полуостров
Балкански страни 162

ГЕОГРАФИЯ НА БЪЛГАРИЯ
Географско положение, граници и големина
Релеф и полезни изкопаеми 164

ГЕОГРАФИЯ НА БЪЛГАРИЯ
Климат и води
Почви, растителност и животински свят.
Опазване на природната среда в България 166

ГЕГРАФИЯ НА БЪЛГАРИЯ
Дунавска равнина
Старопланинска област 168

ГЕОГРАФИЯ НА БЪЛГАРИЯ
Краищенско-Средногорска област
Тракийско-Странджанска област 170

ГЕОГРАФИЯ НА БЪЛГАРИЯ
Рило-Родопската област
Българско черноморско крайбрежие 172

ГЕОГРАФИЯ НА БЪЛГАРИЯ
Население и селища в България
Държавно устройство и административно-териториално деление на България 174

ГЕОГРАФИЯ НА БЪЛГАРИЯ
Стопанство на България
Основни стопански дейности в България..... 176

ЛИТЕРАТУРА 177

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Географско положение, граници, големина и брегове на Европа

Релеф на Европа

Полезни изкопаеми

„Географско положение, граници, брегове и опазване на Европа“, „Релеф на Европа“ и „Полезни изкопаеми“ са първите три подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за географското положение, големината и границите на Европа, релефа на Европа, за полезните изкопаеми на Европа.

Нови понятия: равнина и низина.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1. Предложени са континента Европа и граничещите с него континенти и океани.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всеки един от континентите и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Европа“, „Това е Азия“, „Това е Африка“. След това дава инструкция да се посочат континентите, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват кои са континентите и океаните. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Океаните, граничещи с Европа, са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „Атлантически и Северен ледовит океан“. След това се дава инструкция океаните да бъдат посочени и свързани с Европа, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** е предложена карта на Европа.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към географската карта и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Европа“ и „Това е остров“. След това дава инструкция да се посочи остров Великобритания, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картата. Учителят обяснява на учениците кой е най-големият остров на Европа. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Най-големият остров в Европа е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „Великобритания“. След това се дава инструкция островът да бъде ограден; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с

цяло изречение. Учителят пита: „Кой е най-големият остров на Европа?“. Ученикът отговаря: „Това е остров Великобритания“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване и ограждане на острова, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени една равнина – Източноевропейска, и две низини – Долнодунавска и Средиземноморска.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват низините и равнината. След това се дава инструкция равнината да бъде посочена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

В **Задача 4** са предложени 3 картинки с изображения на въглища, каменна сол и медна руда.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). След това дава инструкция да се огради фиг.1 – въглищата, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са горивните полезни изкопаеми. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Климат

Води

Природни зони

„Климат“, „Води“ и „Природни зони“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за климатичните пояси и планинската климатична област в Европа, за водите на Европа – реките Волга, Дунав, Рейн, за природните зони и планинската област в Европа.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани кой е умереният пояс, разположен в континента Европа.

Задача 1. Предложени са годишните времена на умерения климатичен пояс – пролет, лято, есен и зима.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всеки един от сезоните и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е пролет“, „Това е лято“, „Това е есен“ и „Това е зима“. След това дава инструкция да се посочат годишните времена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват кои са годишните времена. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Годишните времена в умерения пояс на Европа са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „пролет, лято, есен и зима“. След това се дава инструкция годишните времена да бъдат посочени, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 3 картинки на реки: Волга, Дунав и Рейн.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е река Волга“, „Това е река Дунав“ и „Това е река Рейн“. След това дава инструкция да се посочи река Дунав, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са големите реки в Европа. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Картинка-

та в средата е на река ...“. Ученикът трябва да изговори думата „Дунав“. След това се дава инструкция реката да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Коя река е изобразена на втората картинка?“. Ученикът отговаря: „Това е река Дунав“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване и ограждане на река Дунав, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени 3 природни зони в умерения и субтропичния климатичен пояс – Зона на твърдолистните вечнозелени гори и храсти, Зона на степите и лесостепите и Зона на горите в умерения пояс.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват природните зони. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Природни зони в умерения и субтропичния климатичен пояс са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „зона на гори и храсти, зона на степите и лесостепите и зона на горите“. След това се дава инструкция зоните да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Население

Политическа карта

„Население“ и „Политическа карта“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за населението на Европа (брой, разпределение, расов и религиозен състав, езикови групи, бит и култура), съвременната политическа карта на Европа.

Нови понятия: Европейски съюз и НАТО.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани какво е населението на Европа.

Задача 1. Предложено е място: първо, трето и пето.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяко едно от местата и се посочват от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е първо място“, „Това е трето място“, „Това е пето място“. След това дава инструкция да се посочи трето място, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват кои са местата. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „На кое място по брой на население е Европа ...“. Ученикът трябва да изговори думите „трето място“. След това се дава инструкция третото място да бъде посочено, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „На кое място по брой на население е Европа?“. Ученикът отговаря: „Това е трето място“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване на трето място, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В Задача 2 са предложени символи на религиите – християнство и ислям.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е християнство“ и „Това е ислям“. След това дава инструкция да се посочи християнството, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои религии са християнство и ис-

лям. След това се дава инструкция „християнство“ да бъде оградено; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Коя религия е разпространена в Европа?“. Ученикът отговаря: „Това е християнството“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване и ограждане на кръста, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени Западна Европа и Източна Европа.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията да оградят, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са знамената на ЕС и НАТО. След това се дава инструкция **фиг. 1** да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Стопанство

Страни в Европа

„Стопанство“ и „Страни в Европа“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за съвременното стопанство и териториалното разпределение на основни стопански дейности в Европа, страни в Северна, Западна, Средна, Южна и Източна Европа, за страните Швеция, Великобритания, Франция, Германия, Италия и Русия.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки и географски карти, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани какво е земеделието в Европа.

Задача 1. Предложени са думи: старо и модерно.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към думите – модерно и старо, и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е старо“ и „Това е модерно“. След това дава инструкция да се посочи модерно, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво е земеделието в Европа. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Земеделието в Европа ...“. Ученикът трябва да изговори думата „модерно“. След това се дава инструкция модерно да бъде посочено, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.Учителят пита: „Какво е земеделието в Европа?“. Ученикът отговаря: „То е модерно“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване на модерно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

За да се изпълни **Задача 2**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки и географска карта на Европа, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани кои са страните в Северна и Западна Европа.

В **Задача 2** са предложени картинки от столиците Стокхолм и Париж.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към картинките на столиците и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този

момент учителят назовава: „Това е Стокхолм“ и „Това е Париж“. След това дава инструкция да се посочи столицата Париж, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

„ За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. След това се дава инструкция Париж да бъде ограден; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

В **Задача 3** са предложени картинки от столиците Мадрид и Рим.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са столиците Мадрид и Рим. След това се дава инструкция Рим – Колизеум, да бъде ограден; действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени картини от столиците Берлин и Москва.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са столиците Берлин и Москва. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Столицата на Русия е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „Москва“. След това се дава инструкция Москва да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Географско положение, граници, брегова линия на Балканския полуостров

Природата на Балканския полуостров

„Географско положение, граници, брегова линия на Балканския полуостров“ и „Природата на Балканския полуостров“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за географското положение, големината и границите на Балканския полуостров, за природата на Балканския полуостров, за растителността и животинския свят на Балканския полуостров.

Ново понятие: полуостров.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки и географски карти, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани какво е географското положение на Балканския полуостров.

Задача 1. Предложени са полуостровите: Балкански и Апенински.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всеки един от полуостровите и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Балкански“ и „Това е Апенински“. След това дава инструкция да се посочи Балканският полуостров, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват кои са полуостровите. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „На кой полуостров е разположена нашата родина ...“. Ученикът трябва да изговори думите „Балкански полуостров“. След това се дава инструкция Балканският полуостров да бъде посочен, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Кой е полуостровът, на който е разположена нашата родина?“. Ученикът отговаря: „Това е Балканският полуостров“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване на Балканския полуостров, а ако ученикът е грамотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

За да се изпълни **Задача 2**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки и географски карти, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани кои са ограждащите морета на Балканския полуостров – Адриатическо, Йонийско и Егейско море.

Задача 2. Предложени са Балканския полуостров и ограждащите го морета – Адриатическо, Йонийско и Егейско море.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват кои са континентите и океаните. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Моретата, ограждащи Балканския полуостров, са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „Адриатическо, Йонийско и Егейско море“. След това се дава инструкция моретата да бъдат посочени и свързани с Балканския полуостров, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени 3 картини с изображения на кипарис, бадем и маслина.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е кипарис, бадем и маслина. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Дървото на картинките е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „кипарис“. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен,се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ

Население, политическа карта и стопанство на Балканския полуостров

Балкански страни

„Население, политическа карта и стопанство на Балканския полуостров“ и „Балкански страни“ са подтеми на „География на континентите и страните“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на континентите и страните“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за населението, съвременната политическа карта и съвременното стопанство на Балканския полуостров, за страните на Балканския полуостров – Румъния, Сърбия, Македония и Гърция.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки и географски карти, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани какво положение заема Балканският полуостров.

Задача 1. Предложени са 3 геометрични фигури на триъгълник, кръст и успоредник.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от фигурите и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е триъгълник“, „Това е кръст“ и „Това е успоредник“. След това дава инструкция да се посочи кръстът, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво положение заема Балканският полуостров. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Какво положение заема Балканският полуостров ...“. Ученикът трябва да изговори думата „кръстопътно“. След това се дава инструкция кръстът да бъде посочен, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Какво положение заема Балканският полуостров?“. Ученикът отговаря: „Това е кръстопътно положение“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване на кръстопътно – кръста, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени картини от столиците София и Букурещ.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са столиците София и Букурещ. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Столицата на Румъния е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „Букурещ“. След това се дава инструкция Букурещ да бъде ограден; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Коя е столицата на Румъния?“. Ученикът отговаря: „Това е Букурещ“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване и ограждане на Букурещ, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени картинки от столиците Скопие и Белград.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са столиците Скопие и Белград. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Столицата на Сърбия е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „Белград“. След това се дава инструкция Белград да бъде ограден; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Коя е столицата на Сърбия?“. Ученикът отговаря: „Това е Белград“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване и ограждане на Белград, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА БЪЛГАРИЯ

Географско положение, граници и големина

Релеф и полезни изкопаеми

„Географско положение, граници и големина“ и „Релеф и полезни изкопаеми“ са първите две подтеми на „География на България“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до области на компетентност „География на България“ и „Географска информация“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за географското положение и границите на България, за главните черти на релефа, за типичните полезни изкопаеми и тяхното териториално разпределение.

Ново понятие: котловина.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки и географски карти, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани какво е географското положение на България.

Задача 1. Предложена е географска карта на България и граничещите ѝ държави – Румъния, Сърбия, Северна Македония, Гърция и Турция.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от страните, граничещи с България и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Румъния“, „Това е Сърбия“, „Това е Северна Македония“, „Това е Гърция“ и „Това е Турция“. След това дава инструкция да се посочат страните, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват кои са държавите, граничещи с България. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Държавите, граничещи с България, са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „Румъния, Сърбия, Северна Македония, Гърция и Турция“. След това се дава инструкция държавите да бъдат посочени, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Кои са държавите, граничещи с България?“. Ученикът отговаря: „Това са Румъния, Сърбия, Северна Македония, Гърция и Турция“. След даване на правилния отговор, следва инструкцията за показване на държавите, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **задача 2** са предложени граници: северна, източна, западна и южна, държави: Румъния, Сърбия, Северна Македония, Гърция, Турция и Черно море .

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват границите и държавите. Учителят обяснява на учениците кои са границите и държавите, граничещи с България. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учи-

телят казва: „Границите на България са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „северна, източна, западна и южна“. След това се дава инструкция границите да се свържат с държавите; действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени картинки на мостове на река Дунав на Видин и Русе.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват мостовете. След това се дава инструкция фиг. 2 – Дунав мост – Русе, да бъде посочен, а действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени 3 картинки с изображения на Дунавската равнина, Рила планина и Софийската котловина.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво са равнини, планини и котловини. След това се дава инструкция картинките да бъдат показани, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА БЪЛГАРИЯ

Климат и води

Почви, растителност и животински свят. Опазване на природната среда в България

„Климат и води“ и „Почви, растителност и животински свят. Опазване на природната среда в България“ са подтеми на „География на България“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до области на компетентност „География на България“ и „Географска информация“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за климатичните области в България, за водите: реките Искър, Янтра, Марица, Камчия, Струма, Места, Тунджа, Арда и Седемте рилски езера, за почвите, растителността и животинския свят.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки и географски карти, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани кои са кл

Задача 1. Предложени са климатичните области: умерена, преходна, средиземноморска, черноморска и планинска.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от климатичните области в България и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е умерена“, „Това е преходна“, „Това е средиземноморска“, „Това е черноморска“ и „Това е планинска“. След това дава инструкция да се посочат климатичните области, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват кои са климатични области в България. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Климатични области в България са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „умерена, преходна, средиземноморска, черноморска и планинска“. След това се дава инструкция климатичните области да бъдат посочени, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени картинки на минерален извор, Седемте рилски езера и река Марица.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това са Седемте рилски езера“ и „Това е река Марица“. След това дава инструкция да се посочат фиг. 1 Седемте рилски езера и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са Седемте рилски езера. След това се дава инструкция **фиг. 1** Седемте рилски езера да бъдат оградени; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор, следва инструкцията за показване и ограждане на **фиг. 1**, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени пет главни типа почви: черноземни, смолници, горски, планинско-ливадни и алувиално-ливадни.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват типовете почви. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Петте главни типа почви са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „черноземни, смолници, горски, планинско-ливадни и алувиално-ливадни“. След това се дава инструкция типовете почви да бъдат посочени и свързани, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

В **Задача 4** са предложени думи на планина Странджа, Стара планина и Дунавската равнина.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат написано на картинките. Учителят обяснява на учениците в коя планина е разпространен дъбът. След това се дава инструкция буква а) да бъде посочена и оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ГЕГРАФИЯ НА БЪЛГАРИЯ

Дунавска равнина

Старопланинска област

„Дунавска равнина“ и „Старопланинска област“ са подтеми на „География на България“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до области на компетентност „География на България“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за Дунавската равнина – географско положение и обхват, релеф, полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят, за Старопланинската област по: географско положение и обхват, релеф, полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1. Предложени са части на Дунавската равнина: западна, средна и източна.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от частите на Дунавската равнина и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е западна“, „Това е средна“ и „Това е източна“. След това дава инструкция да се посочат частите на Дунавската равнина и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват кои са частите на Дунавската равнина. След това се дава инструкция частите на Дунавската равнина да бъдат посочени, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** е предложена географска карта на България.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от природните области на България и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). След това дава инструкция да се посочи номер 3 – Дунавската равнина, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картата. Учителят обяснява на учениците коя е Дунавската равнина. След това се дава инструкция Дунавската равнина да бъде посочена и оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложена географска карта на България.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от природните области на България и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е 3 – Дунавската равнина“, „Това е 2 – Старопланинска област“, „Това е 1 – Тракийско-Странджанската област“ и „Това

е 4 – Краищенско-Средногорска област. След това дава инструкция да се посочат номер 2 – Старопланинска област, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картата. Учителят обяснява на учениците коя е Старопланинска област. След това се дава инструкция Старопланинската област да бъде посочена и оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

В **Задача 4** са предложени две части на Старопланинската област: северна и южна.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват двете части на Старопланинската област. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Двете части на Старопланинската област са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „северна и южна“. След това се дава инструкция двете части да бъдат посочени и свързани, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

В **Задача 5** са предложени 2 картинки на скалните образувания – Белоградчишките скали и Ритлите.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат написано на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са Белоградчишките скали. След това се дава инструкция Белоградчишките скали да бъдат посочени и оградени, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ГЕОГРАФИЯ НА БЪЛГАРИЯ
Краищенско-Средногорска област
Тракийско-Странджанска област

„Краищенско-Средногорска област“ и „Тракийско-Странджанска област“ са подтеми на „География на България“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до области на компетентност „География на България“ и „Географска информация“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за Краищенско-Средногорската област – географско положение и обхват, релеф, полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят, за Тракийско-Странджанската област – географско положение и обхват, релеф, полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят.

Ново понятие: ждрело.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани какво е ждрело.

В **Задача 1** са предложени 2 картинки на ждрелото на р. Ерма и Буйновското ждрело.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е ждрелото на р. Ерма“ и „Това е Буйновското ждрело“. След това дава инструкция да се посочи ждрелото на р. Ерма, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат написано на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е ждрело. След това се дава инструкция ждрелото на р. Ерма да бъде посочено и оградено, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на ждрелото на р. Ерма, а ако ученикът еограмотен – се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **задача 2** са предложени 3 картини на Розовата долина, природен парк „Витоша“ и река Тунджа.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат написано на картинките. Учителят обяснява на учениците кой е природен парк „Витоша“. След това се дава инструкция фиг. 2 – парк „Витоша“ да бъде посочен и ограден, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** е предложена географска карта на България.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от природните области на България и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). След това дава инструкция да се посочи номер 1 – Тракийско-Странджанската област, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картата. Учителят обяснява на учениците коя е Тракийско-Странджанската област. След това се дава инструкция ТракийскоСтранджанската област да бъде посочена и оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени 3 картинки на планини – Рила, Родопи и Сакар.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат написано на картинките. Учителят обяснява на учениците коя е ниската планина Сакар. След това се дава инструкция Сакар да бъде посочена и оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА БЪЛГАРИЯ
Рило-Родопската област
Българско черноморско крайбрежие

„Рило-Родопската област“ и „Българско черноморско крайбрежие“ са подтеми на „География на България“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до области на компетентност „География на България“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за Рило-Родопската област – географско положение и обхват, релеф, полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят, за Българското черноморско крайбрежие – географско положение и обхват, релеф, полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В **Задача 1** са предложени 3 картини на планински курорта – Боровец, Банско и Пампорово.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Боровец“, „Това е Банско„ и „Това е Пампорово“. След това дава инструкция да се посочи Банско и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат написано на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са планинските курорти. След това се дава инструкция Банско да бъде посочено и оградено, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 3 планини – Родопи, Рила и Пирин.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват низините и равнината. След това се дава инструкция планините да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Кои големи планини обхваща Рило-Родопската област?“. Ученикът отговаря: „Това са планините Родопи, Рила и Пирин“. След даване на правилния отговор следва инструкцията да оградят и назоват планините, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени части на Българското черноморско крайбрежие – северно, средно и южно.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от частите и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този

момент учителят назовава: „Това е северното черноморско крайбрежие“, „Това е средното“, „Това е южното“. След това дава инструкция да се посочат частите на Българското черноморско крайбрежие, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват частите на Българското черноморско крайбрежие. Учителят обяснява на учениците кои са частите. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Частите на Българското черноморско крайбрежие са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „северно, средно и южно“. След това се дава инструкция частите на Българското черноморско крайбрежие да бъдат свързани, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Кои са частите на Българското черноморско крайбрежие?“. Ученикът отговаря: „Това са северно, средно и южно“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване и ограждане на частите, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени 3 картини на грозде, паламуд и смокиня.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат написано на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са черноморските риби. След това се дава инструкция фиг. 2 рибата паламуд да бъде посочена и оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ГЕОГРАФИЯ НА БЪЛГАРИЯ

Население и селища в България

Държавно устройство и административно-териториално деление на България

„Население и селища в България“ и „Държавно устройство и административно-териториално деление на България“ са подтеми на „География на България“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до области на компетентност „География на България“ и „Географска информация“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за населението на България по брой, разпределение, състав, градско и селско население, за административно-териториалните единици в България.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите:

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани къде живее по-голямата част от населението в България.

Задача 1. Предложени са 2 картини на град Варна и село Ключ.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е град“ и „Това е село“. След това дава инструкция фиг. 1 да се посочи градът, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват кои са видове селищата в България. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „По-голямата част от населението в България живее в ...“. Ученикът трябва да изговори думата „град“. След това се дава инструкция градът да бъде посочен, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Къде живее по-голямата част от населението в България?“. Ученикът отговаря: „Това е градът“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване на града, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

За да се изпълни задача 2, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани кои са певците, спортистите и художниците на България.

В **Задача 2** са предложени картини на носии: гръцка, българска и японска.

Препоръчват се следните начини на работа:

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците коя е българска народна носия. След това се дава инструкция фиг. 2 да бъде оградена; действието се извършва с по-

мощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени 2 картини на държавни символи – знаме и герб.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват типовете почви. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Държавните символи са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „знаме“ и „герб“. След това се дава инструкция държавните символи – знаме и герб, да бъдат посочени и свързани, а действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** е предложена карта на 28 области на България.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват кои области виждат на картата. Учителят обяснява на учениците кои са 28-те области на България. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Областите на България са ...“. Ученикът трябва да изговори числото „28“. След това се дава инструкция областите да бъдат посочени, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ГЕОГРАФИЯ НА БЪЛГАРИЯ

Стопанство на България

Основни стопански дейности в България

„Стопанство на България“ и „Основни стопански дейности в България“ са подтеми на „География на България“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „География на България“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за основните етапи от развитието на стопанството на България, за съвременното стопанство по основни дейности.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани за развитието на икономиката в България в периодите, през които преминава.

В **Задача 1** са предложени 3 века –X век, първата половина на XX век и началото на XXI век.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е X век“, „Това е XX век“ и „Това е XXI век“. След това дава инструкция да се посочи XX век, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какви векове виждат написани в фигурите. Учителят обяснява на учениците през кой век България е сред най-изостаналите страни в Европа. След това се дава инструкция първата половина на XX век да бъде посочен и ограден, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на първата половина на XX век, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 3 години – 1990, 2000 и 2007.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват годините. След това се дава инструкция годината 2007 да бъде посочена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „През коя година България е приета в ЕС?“. Ученикът отговаря: „Това е 2007 година“. След даване на правилния отговор следва инструкцията да

оградят и назоват2007 година, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

За да се изпълни **Задача 3**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани какво се развива в България – промишленост, транспорт, туризъм.

В **Задача 3** са предложени 3 картини на летище София, метрото и магистрала Струма.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кое е метрото. След това се дава инструкция метрото да бъде посочено, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени 3 картини на ТЕЦ , АЕЦ и ВЕЦ.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат написано на картинките. Учителят обяснява на учениците коя е атомната електроцентрала „Козлодуй“. След това се дава инструкция фиг. 2 АЕЦ да бъде посочена и оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ЛИТЕРАТУРА

География и икономика VII клас Издателска къща „Анубис“. Антон Попов, Климент Найденов, Даниела Ангелова, Людмила Любенова

Интернет източници

https://bg.wikipedia.org/wiki/

https://m.president.bg/bg/cat74/Darjavni-simvoli

Информационни технологии V клас

Информационни технологии VI клас

Информационни технологии VII клас

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА, НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ

Законът за предучилищното и училищното образование регламентира равен достъп до образование и отговорността на образователните институции да предоставят подкрепа за личностно развитие и качествено образование на всяко дете и ученик, независимо от вида и степента на увреждането и специалните образователни потребности.

Настоящите учебно помагало и методическо ръководство са разработени на основата на различни научни подходи, дидактически принципи и методи и всички те – вплетени в предписанието за осигуряване на реципрочността в отношенията: преподаване, образователно съдържание, индивидуален капацитет, индивидуални потребности, формиране на компетентности за самостоятелен живот.

Акцентът е поставен върху подготовката и провеждането на учебния процес, организиран около индивидуалното ниво на развитие на учениците и приспособяващ се към техните интереси и очаквания – както учебни, така и социокултурни, и предпрофесионални. Регулирането на тази взаимовръзка освен че изисква поддържането на динамично равновесие между дидактическите и социалните аспекти на процеса, го поставя и в синхрон със специфичния ритъм и стил на осъществяване, за да бъде преподаването притегателно и атрактивно, знанието – разнообразно и полезно, а ученето – интересно и стимулиращо.

Научни подходи за регулиране и осъществяване на учебния процес

За създаване на научно-методическата рамка на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес, чиито допълнителни ресурси и инструменти са включени в настоящото учебно помагало за ученици и методическо ръководство за учители, избраните научни подходи са два – екологичният и компетентностният.

Навлизането на екологичните идеи в науките за образованието (в 90-те г. на XX век) води до съществени промени в разбирането за развитието на детето и на обучението на ученика. Благодарение на тях се стига и до обновяване на професионалния речник с термини и понятия като „индивидуални способности“, „специални образователни потребности“, „педагогическо взаимодействие“, „педагогическа ситуация“, „ресурси“, „фактори на образователната среда“, „индивидуални фактори“, „фасилитатори“, „бариери“, „рискове“…, които са в широка употреба в образователните практики. Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ООН, екологичният подход е избран за очертаване линиите на „осигуряване на приобщаващото и справедливото качествено образование, и насърчаване на възможностите за обучение през целия живот за всички“, в което се откриват концептуалните опори на съвременния образователен процес, представен в разделението на ролите, функциите и отговорностите на двете основни лица – учителя и ученика, и на двата основни процеса – преподаването и ученето.

С екологичната визия за **обучението (преподаването и ученето), респ. за педагогическата ситуация**, се осигуряват живата достъпност до класната стая и възможността да се стои лице в лице с действителния образователен процес, в който участието на ученика е пряко свързано с функционалното предназначение и влиянието на средата. Екосистемният модел на научна интерпретация създава предпоставките за разпознаване на всеки детайл от образователната среда и нейните субекти (дирекция, учители, педагогически специали-

сти), ресурси (професионални, материални, дидактически) и функционално организираната обстановка, осигуряваща посрещането на потребностите на учители и ученици, и всички те – поставени във взаимодействие. От друга страна, екологичната визия осветлява новото разбиране за увреждания, в частност за състоянието на интелектуална недостатъчност (умствена изостаналост), като се показва значимостта както на ограниченията в начина на живот, произтичащи от индивидуалните фактори (недостатъчност, неспособности), така и на факторите на самата среда, действащи в този случай като фасилитатори или бариери на учебния процес. Екологичният подход съдейства още и за това учителят и педагогическите специалисти да се откъснат от разбирането за интелектуалната недостатъчност като за болест, за сбор от симптоми и процеси на комплексно изоставане в развитието, защото така те биха продължавали да я превръщат в оправдание и по този начин в отнемане на правото на естествено индивидуално развитие. Присъединяването им към еколого-антропологичния модел за тълкуване на увреждания, създаден от П. Фужейрола, се постига убедеността, че „не е възможно състоянието на увреждане да бъде редуцирано единствено до оценяването на ограничените функционални способности, без да бъде съобразявано влиянието на променливите на околната среда в условията на реалния живот“.[1]

Ролята на този подход е да осигури моделирането на учебния процес и да определи опорните точки за неговата реализация. Основавайки се на педагогическото взаимодействие на учителя и ученика, опосредствано от начините на преподаване и на процесите на усвояване на знания и умения, учебното помагало и методическите ръководства са в съответствие на:

– индивидуалния капацитет и способности (нива на развитие), придружавани от конкретните потребности, интереси и очаквания, на единството от ндивидуални фактори, които са „мярата“ за готовността на ученика за участие в учебния процес;

– начина и стила на преподаване и на функционалната реорганизация на образователната среда или на факторите на училищната среда и класната стая, които улесняват, окуражават, стимулират към активно участие.

На свой ред, позоваването на компетентностния подход при разработване на учебните програми по класове е основно изискване при определяне на образователното съдържание, цели, задачи и избора на дейности.

Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ЮНЕСКО, насочени към превръщането на разпространението на знания в двигател на икономическото и социалното развитие, компетентностният подход насочва към широкото разбиране на ефикасността и полезността на знанието, както и към обединяването на неговите дидактически и социални конотации. Изследванията показват, че той осигурява мобилизацията на индивидуалния капацитет и придобитите знания в полза на постигане на отчетливост на професионалната подготовка и квалификации.[2]

Ролята на този подход в процеса на разработване на учебни помагала и методически ръководства се открива в ясното „сливане“ на линиите на учебната със социалната и предпрофесионалната информираност и предвиденото упражняване на учениците в различни практически умения. Всяка тема включва разнообразни примери, предоставящи аргументи

1. Fougeyrollas, P. (2010) La funambule, le fil et la toile. Transformations réciproques du sens du handicap., ULaval.

2. Christian Chauvigné et Jean-Claude Coulet (2017) L’approche par compétences : un nouveau paradigme pour la pédagogie universitaire ? p. 15 – 28 https://doi.org/10.4000/rfp.2169

в полза на формиращите се умения, и преобразуването им в отчетливи компетенции. Освен тов, компетентностният подход е определящ по отношение на дизайна и организацията на педагогическото взаимодействие и на модификациите на взаимоотношенията учители – ученици – учебен клас. Той е в основата на непрекъснатото обновяване на учебния процес, дефинирано по отношение на случващото се като преподаване и обработване на знанието в момента и това, което трябва да бъде постепенно постигнато и да се прояви на следващ етап като умения. Обвързаността на екологичния и компетентностния подход е определяща по отношение на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес. И двата подхода са основани на взаимодействието на индивидуалния капацитет, впоследствие на уменията и силата на влияние на факторите на образователната среда, които са част от контекста на социалните и икономическите промени.

И двата подхода подкрепят очакванията на учителя и имат за цел тяхното взаимодействие в стимулирането на активното участие на учениците в учебния процес, насочвайки ги да предприемат инициативи, да бъдат самостоятелни в изпълнението на задачите, да показват отговорност и ангажираност, да се включват в работата по всички учебни дисциплини, да сменят дейностите, да проявяват очакваните емоции, задоволство и отношение към другите.

Цели и принципи на учебния процес

Разработените учебни ресурси по всяка дисциплина имат за цел подпомагане на обучението на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност и множество увреждания, като:

– подготвят, развиват и осигуряват уменията за тяхното активно участие в учебния процес;

– съдействат за развитие на социалния им потенциал;

– насочват към формиране на самостоятелност и постепенна готовност за поемане на отговорност по отношение на професионалната и житейската реализация.

Разработеното учебно помагало представлява референтната рамка за осъществяване на образователния избор от страна на специалистите, учениците и родителите.

Съдържанието му включва сбор от образователни теми, придружавани от конкретни образователни цели и очаквани, реално постижими резултати, очертаващи линиите на компетентностно развитие на ученика през съответния клас, както и през цялото му училищно обучение.

Образователното адаптирано учебно съдържание е основано на компетентностния подход и е съобразено с характеристиките и потребностите на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност, като следва да се има предвид, че „да бъдеш компетентен, означава да можеш да използваш съответните ресурси за ефективно справяне с различни ситуации“, в това число и с такива с образователен характер. „Връзката между ученика и неговото действие свидетелства за неговото намерение и за формата на практически разсъждения в съответствие с неговата мисловна структура. Показването на умишленост, дори в най-обикновени действия, означава, че той е наясно с това, което прави.“[3]

---

3. Programme éducatif destiné aux élèves ayant une déficience intellectuelle profonde. Programme de formation de l’école québequoise (2011)

   http://www.education.gouv.qc.ca/fileadmin/site_web/documents/dpse/formation_jeunes/ProgEducDestineElevesDefIntelProfonde_PFEQ_f.pdf

За да се постигне успешната реализация на учебния процес, е необходимо специалистите да се ползват от единни разбирания за взаимодействието на силните страни на всеки ученик и подходящите за него ресурси (осигурени от средата). За тази цел трябва да се посочат предварително създадените конкретни условия в образователната среда, но и специфичните **принципи и методи**, полезните начини на взаимодействие учител – ученик, за да може впоследствие да се формулират най-подходящите образователни задачи и да се изберат ефикасните начини на действие.

Действащи принципи

През последните години организираното обучение се основава на принципите на диференциация и индивидуализация, достъпност и последователност, нагледност, атрактивност и функционална полезност.

Да се **диференцира**, означава откъсване от „фронталната педагогика“ и създаване на организация на работа, която поставя всеки ученик в оптимална ситуация.[4] Тази организация се състои в използването на всички налични ресурси за провеждане на най-ползотворни дидактически ситуации, осигуряващи активното участие на всеки ученик. Изборът на знанието има индивидуално предназначение и неговата нарастваща трудност води към постигане на компетентности, които се проявяват в различни образователни и житейски ситуации.

От специален коментар се нуждае принципът на достъпност, придружаван от този на последователност. Принципът на достъпност се прилага както хоризонтално – чрез поетапно нарастване на сложността от задача към задача във всеки учебен ресурс, така и вертикално – в една и съща задача сумарно учениците от различните равнища работят на „етажи“. Принципът на последователност е свързан с процесите на преподаване и получаване на знания, на обработване, натрупване и усвояване на знания, които имат функционален смисъл с индивидуално предназначение. От особено значение са и принципите за **нагледност, атрактивност и функционална полезност**, поддържани в целия процес на боравенето със знания. Единствено чрез ползването на разнообразие от методи, на завладяваща комуникация и отношения може да се достигне и да се поддържа активното участие на ученика в учебния процес.

Организация и реализация на учебния процес

Методическото ръководство включва избирани теми, придружавани от образователно съдържание, цели и задачи, които ще се постигнат с учебното помагало.

В тази част се отделя внимание на професионалните умения на учителя, изразени в доброто познаване на силните страни и срещаните трудности, както и на основните подходи в преподаването.

Проведените изследвания посочват, че в условията на осигуреното разбираемо, достъпно и адаптирано педагогическо взаимодействие, поддържането на спокойни отношения и жива и окуражаваща комуникация, постоянната подкрепа и насърчаване се постига формирането на умения за активно участие на учениците с интелектуални затруднения в учебния процес.[5]

---

4. Филип Перену, За диференциалната педагогика, консултирано на 1.09.2020 г. https://www.unige.ch/fapse/SSE/teachers/perrenoud/php_main/OUVRAGES/Perrenoud_1997_A.html

5. Гърбачева, А. (2014). Хронотопография на прехода от образователна интеграция към инклузия. Им-

Изброените стратегии на преподаване разкриват начини за подготовка, организация и провеждане на педагогическото взаимодействие, те показват как силните страни и умения на ученика се превръщат в двигателя на активността и желанието за действие и как учителят „заобикаля трудностите“, за да придвижи ученика към успех и към показване на своите умения в различни ситуации. [6]

Първа стратегия – разбираемост на знанието

За да се създаде подходящата обстановка за обучение на учениците с интелектуални затруднения, е важно да се познават техните предпочитания за това къде и как да се провеждат различните дейности.

За тази цел е важно да се осигури подходящата за ученика функционално структурирана образователна среда за възприемане, обмисляне и действие със знанието, постъпващо от околната среда и света. Необходимо е образователната среда (физическа, материална, дидактическа) да бъде предварително подготвена, да отразява контекста на темата, да активира и разпредели ролите и отношенията на учениците в класа. Функционалната реорганизация на образователното пространство да бъде в подкрепа на разбирането на темата, целта, задачите за изпълнение. Аранжиментът на предметния и дидактично-материалния свят на класната стая, изборът на ресурси да бъдат адаптирани спрямо интересите, мотивацията и желанието за участие. Предварителното структуриране на пространството означава, че е определено работно място за всеки, като се позиционират и местата за групова и за индивидуална работа. Мястото на ученика е в близост до предлаганата подкрепа.[7]

Специфичният капацитет на познавателни способности на учениците често изисква да се провокира припомнянето на предварителните знания, което улеснява възприемането и разбирането на новото знание.

Учителят трябва да работи така, че съобщаваното да съответства на интересите на ученика, и да се стреми към резултати, които са полезни и функционални за него. Той може да преведе ученика през всички негови знания и различни учебни ситуации, за да се постигнат значими връзки между това, което знае, и това, което се изисква в новата ситуация. Едновременно с това, учителят може да поддържа интереса към приближаване на крайния резултат, като за тази цел е подготвил неговото изображение или непрекъснато показва и улеснява с припомнянето на познатите знания и умения.

Втора стратегия – избор на сложността на задачите

Изпълнението на поставените задачи се състои в приспособяването на ученика към различни условия и обстоятелства, за да постигне целта си. Естествено е, че една от неговите основни трудности е качеството на обработване на информация. Колкото е по-сложна една задача, толкова повече време е необходимо за нейното изпълнение, като непрекъснато се следи за осигуряването на необходимата подкрепа, за да не се нарушава последователността на действията. Учителят организира преподаването така, че то да следва стъпките на

пакт за познавателното и социалното развитие на 6 – 9-годишните деца в състояние на интелектуална недостатъчност. Дисертационен труд.

6. Названието и някои акценти в описанието на педагогическите стратегии са заимствани от Образователната програма за ученици с интелектуална недостатъчност от Министерството на образованието (2011). Квебек, Канада.

7. Гърбачева, А. (2015). Екологичният подход в инклузивното образование.

последователността на действието и да подчертава връзките между всяка стъпка, като ограничи възникването на всяка възможност за физически препятствия. С други думи, изборът на сложността на задачата се определя от прага, до който ученикът може да бъде функционален, за да покаже своите постижения и самостоятелност.

Трета стратегия – привличане и поддържане на вниманието

Вниманието е основен познавателен механизъм, който позволява обработването и управлението на информацията. Вниманието е това познавателно умение, което е необходимо при научаване на нови неща.[8] Свойствата и характеристиките на вниманието определят силата и динамиката на познавателните процеси, неговата продължителност позволява на ученика да се съсредоточи върху дадена задача и да я изпълни в срок, въпреки проявите на разсейване. Учениците с интелектуални затруднения се отличават с трудности във вниманието, с честа загуба на концентрация и разсейване дори от най-малките шумове наоколо, което преминава в неспособност за поддържане на интерес, дори до загуба на интерес към предложената задача. Слабостите на селективното внимание при идентифициране на съществените информации се оказват основното предизвикателство за процесите на учене поради влиянието, което носят към разбирането и създаването на връзки.

Познавателните усилия, необходими за поддържане на продължително внимание, са предизвикателство дори при наличието на интересни и важни информации. Учениците трудно фиксират вниманието си, макар че случайно и спонтанно могат да се върнат безрезултатно към обекта на учене, поради разсеяност от някакъв предмет от околната среда или вътрешно усещане. Без подкрепата на учителя ученикът рискува да насочи вниманието си към други стимули и да загуби интерес към предложената задача.

Поради тези причини учителите трябва да изберат завладяващи интереса материали и атрактивно представяне на образователното съдържание. Подсилвайки комуникацията с използването на сигнални думи, произнесени заинтригуващо като „Погледни внимателно!“, или с интригуващи въпроси „Готови ли сте?“. Промяната в тона и гласа, както ускоряването или забавянето на говора също добавят интензитет към словесното послание, подкрепено с мимика и жестове.

Четвърта стратегия – подкрепа на мотивацията и поддържането на усилия

Мотивацията се определя като интереса и движещата сила към действие, към постигането на определени цели. Отнася се до началото, насочеността и постоянството в поведението, желанието и готовността да се извърши определена дейност. Мотивацията стимулира усилията към постигането на желаните цели. Учениците с интелектуални затруднения се отличават със слаба или специфична насоченост на мотивацията, разпознавана в липсата на инициатива за действие, при създадено впечатление за добра наблюдателност и информираност в зависимост от личните интереси (познаване на телевизионните предавания, непропускане на рождените дати на приятели, репертоара на предпочитани музиканти или неработните дни и празниците). Последвана от слабото самоуважение (предизвикано от перманентния неуспех в дейността), тези две характеристики се превръщат в мощен стимул на трайния неуспех в училище. При съчетание с лесно ранимия Аз-образ на децата се очертава необходимостта от постоянна и често доста интензивна подкрепа.

8. https://neuro-english.eu/cognitive-skills/

Очевидно е, че мотивацията за учене е външно зависима и до голяма степен в зависимост от способността на учителя да разпознава и най-малкия напредък от ученика и да му покаже признателност. Успехът е най-добрият подсилващ фактор!

Мотивацията се показва след най-малкия напредък и веднага след постъпилата положителна оценка.

Колкото повече са успехите, толкова повече ще бъдат насърчителните изрази и толкова по-силно ще бъде съгласието за участие в учебния процес и в изпълнението на предложените задачи.

Сред придружаващите преподаването методи се разпознават: съдействие, подкрепа, поощрение, похвала, игра, индивидуална работа, могат да се добавят словесното насърчаване, намигването или усмивката. Всички те са най-лесните начини за изграждане и поддържане на мотивацията на учениците. Тези жестовете придобиват още по- голямо значение, когато са придружени със словесни обяснения и публично съобщаване на положителните оценки и споделеното задоволство от изпълнението на задачата.

Пета стратегия – консолидиране на ученето

Ученето трябва да бъде интересно и предизвикателно, за да бъде по-лесно и да бъде търсено повторно. Ученикът с интелектуални затруднения среща значителни трудности при възприемането, обмислянето и съхраняването на информация. За да не се превръща във вътрешна бариера за активното участие в учебния процес, за тази цел учителят предвижда провеждането на многократни упражнения на дадено умение до устойчивост на неговата проява и превръщането ѝ в компетентност. Всяко повторение е съчетавано с влагане на усилия и упражняване на съзнателен контрол върху това, което прави, за да се научи. Учителят трябва да предложи на ученика множество възможности за упражняване на определени специфични умения, за да се превърнат в автоматизми, които подпомагат развитието на компетентности.

Учителят трябва да участва във всички упражнения, като използва стимули със стабилни форми и значения – например да представя фигури винаги по един и същи начин и да използва една и съща дума всеки път, за да обозначи една и съща реалност. Снимки, пиктограми и картини също могат да се използват, за да напомнят на учениците за това, което вече са направили или научили. Активното приложение на назоваваното, посочваното, повторението могат да преминат в поддържането на диалози и приложение на специфични методи като „четене за двама“, „рисуване и говорене“.

Шеста стратегия – предпочитаната визуална верига

Провеждането на учебния процес се основава на традиционните методи и средства на преподаване – инструкция, обяснение, наблюдение, упражнение, демонстрация, разказ, придружавани и от други техники, които показват висока ефикасност и полезност. Една от тях е обобщена в активната роля на нагледността и визуализацията.

В учебната ситуация възприемането на информациите се основава на преноса им през най-малко две сензорни вериги. Обикновено това са зрителната и слуховата. Всички знания постъпват на базата на сетивата. При учениците с интелектуални затруднения източник на информация са обикновените действия на помирисване, докосване, гледане и удряне. Поради тези причини учителят се ползва от различни средства, които осигуряват нагледност, демонстрация, показване на пиктографски инструкции, поставянето в зрителното поле на ученика на различни правила и предписания за конкретни действия. Разбира се, тази стратегия винаги е съчетана и с други.

Седма стратегия – улесняване на трансфера (преноса) на знания

Трансферът на знания се отнася до способността за използване на дадени знания и умения в дадена ситуация, когато те са придобити в друга. Това е една от основните техники в преподаването и осъществяването на учебния процес, чрез която учителите провокират учениците към преноса на знания и умения от една към друга ситуация и в различен контекст.

Преносът на знания и умения изисква и способността на ученика да се адаптира към нова ситуация.

Изследванията показват, че учителят не се ползва от една-единствена стратегия, напротив, преподаването винаги се основава на различни стратегии и включва широко разнообразие от методи, като най-видима е значимостта на използването на т.нар. хетерорегулаторни образователни стратегии и методи.

Например по време на работа с учениците учителят едновременно съчетава техники, за да се избегне разсейването на учениците, като следи за изпълнението на поставените цели, предоставя конкретни средства на всеки за изпълнение на задачата, като предварително е настроил нейната трудност спрямо успеха на всеки ученик. Други примери насочват към правилото, че показаният неуспех изисква повече подкрепа и обратно – показаният успех означава, че подкрепата трябва да се намали. На ученика трябва да се дава все по-висока отговорност и да бъде насърчаван към самостоятелно изпълнение на задачите, както и към полагане на непрекъснати усилия, за да се достигне до постижение. При учениците с интелектуални затруднения подкрепата е предоставена от учителя, тя е интерактивна и може да приеме формата на пряко насочване, проява на съвместно внимание, вербални или жестове за подкрепа. Когато той е приспособен към ситуацията, показва умения и става все по-инициативен при изпълнение на задачите, ръководната роля на учителя намалява.

Създаването на условия и боравенето с подходящите стратегии и методи на преподаване са основните фактори за стимулиране и поддържане на активното участие на учениците в учебния процес. Ученето е основен фактор за тяхното комплексно развитие и формирането на познавателни, социални и предпрофесионални компетентности.

Фронталната стратегия на преподаване невинаги се оказва приложима или ако тя се прилага, трябва да е придружавана и от индивидуална работа.

Изисква се заобикаляне на срещаните трудности и трябва да се знае, че ученикът бързо губи интерес. Освен това времето невинаги е достатъчно за изпълнението на дадена задача и в този случай учителят продължава работата до нейното завършване.

Обобщаващият подход за всички предложени стратегии е конструктивното обединяване на екологичния и компетентностния подход, създаващи последователност в процесите на преподаване и на получаване на знания, тяхното обработване, натрупване и усвояване, като насоката е към селекцията на тези, които имат функционален смисъл и значение.

Често се оказва, че учениците в състояние на интелектуална недостатъчност избързват, правят грешки, губят интерес и се отказват от изпълнението на задачата.

Атрактивна възможност за подтикване на ученика към продължаване на работата е предоставяне на възможността да избира с какво да се занимава и какви знания предпочита. Учителят знае, че децата предпочитат интензивната комуникация, демонстрират бързо запомняне на лесно достъпни и полезни информации, участват в учене чрез действие (извършване на дейности, които стимулират запомнянето) и педагогическото взаимодействие да е на тази основа. Поддържането на положителни емоционално-оценъчни отношения с детето е предпоставка за постигане на личностното му развитие. Сътрудничеството между

самите ученици и съвместната работа с другите са основните форми на т.нар. колективно учене. Те се изслушват, помагат си, изчакват реда си, изразяват се самостоятелно, поддържат интереса помежду си и взаимно се мотивират да изпълнят задачата докрай.

Адаптацията на обучението по учебната дисциплина изисква система от дейности, диференцирани от учителя на класа и адресирани към индивидуалните потребности на учениците с цел непрестанното активиране на тяхното участие в учебния процес.

Методическото ръководство по Информационни технологии е предназначено за прилагане при организиране на обучение и подкрепа за личностно развитие на обучаващите се ученици със специални образователни потребности в ЦСОП.

Методическото ръководство описва насоките при работа с учебното помагало, включващо разработки на теми/подтеми на учебното съдържание, структурирано и адаптирано според учебните програми по Информационни технологии за V – VII клас (общообразователна подготовка), утвърдени от МОН. Разработените учебни ресурси по теми/подтеми от учебното помагало покриват необходимия обем от предвидените нови знания със съответното терминологично облекчаване за ученици с умствена изостаналост и множество увреждания.

Методическото ръководство дава насоки за поставянето и работата по примерни задачи и упражнения с различни равнища по степен на сложност, насочени към овладяване на базисни знания, умения и отношения, свързани с учебния предмет и изграждането на дигитални компетентности на ученика, интегрирани и прилагани в различни предметни области.

Всеки специалист при използване на методическото ръководство и учебното помагало има право да направи своя избор спрямо предложения учебен материал и да организира учебните часове по Информационни технологии съобразно възможностите и потребностите на учениците. Поставените задачи по темите от вида „Открий, посочи и отбележи“; „Посочи, повтори и отбележи с X верните отговори!“; „Свържи със стрелка...“, се разпечатват предварително като работен лист. Учителят избира начина на изпълнение, като могат да се извършат само част от действията – открий, посочи, повтори, в зависимост от конкретната ситуация и условията на работа.

Познавателната активност на учениците със специални образователни потребности е различна. Условно е направено разделяне в очакванията на постигнатите резултати и успеваемостта при изпълнение на задачите и упражненията на три равнища по степен на сложност за всяка тема/подтема, съобразени с индивидуалните възможности и специалните потребности на учениците.

III равнище – съответства на ниво познавателна активност, определяща се с: мотивация, интерес и адекватност в учебните дейности при овладяване на знания, умения и отношения, справяне с предлаганите задачи и успеваемост с насоки и помощ от страна на учителя, придобиване на елементарни умения за пренос на знания.

II равнище – съответства на ниво познавателна активност, определяща се с: несигурно и плахо включване в учебните дейности, търсене на опора и помощ от учителя, развиване на познавателните способности чрез подобряване на възприятията, мисленето и паметта, овладяване и спазване на правила, повишаване на жизнената си активност.

I равнище съответства на ниво познавателна активност, определяща се с: прояви на неспокойство и колебливост при включване в учебните дейности, желание за изява само с подкрепа от страна на учителя, приобщаване към групата чрез разширяване на възможностите за общуване, придобиване на усещане за значимост при използването на допълваща и алтернативна комуникация – помагащи технологии – управление на компютър с поглед в учебния процес.

Учениците, използващи допълваща и алтернативна комуникация – помагащи технологии – контрол с поглед в учебния процес, се включват в изпълнение на задачите и упражненията, като на компютъра, който използват, е инсталирано устройството за работа: контрол с поглед. Системата за подпомагане на комуникацията дава възможност за управление с поглед и общуване. Ученикът може да пише, да учи, да рисува, да извършва основни операции с компютър и да използва интернет.

Учебното съдържание във всяка тема/подтема от учебното помагало става чрез прочитане от учителя на разказите на робота Всичкознайко, запознаващ с новите понятия на елементарно ниво и чрез сравнения от заобикалящата действителност.

В Методическото ръководство са описани насоките за работа с адаптирания учебен материал по Информационни технологии, структуриран по степен на сложност, позволяващ в организацията на учебните часове да бъде включена както индивидуална, така и диференцирана работа с учениците с умствена изостаналост и множество увреждания. Акцентира се върху:

– насоките при изпълнение на поставените задачи и упражнения за постигане на очакваните резултати на три равнища на познавателна активност;

– придобиване на систематизирани знания и умения по информационни технологии и компонентите на компютърната система;

– формиране на умения за търсене на информация по дадена тема в интернет;

– безопасно ползване на услугата електронна поща;

– създаване и форматиране на текст на ниво символи и абзац.

ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

V

КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА,
НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ 179

КОМПЮТЪРНА СИСТЕМА И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ
Въведение в информационните технологии и компютърните системи 192

КОМПЮТЪРНА СИСТЕМА И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ
Диалог на потребителите с компютърни приложения 194

КОМПЮТЪРНА СИСТЕМА И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ
Носители на информация и устройства за достъп до носители
на информация 196

КОМПЮТЪРНА СИСТЕМА И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ
Организация на данните 198

ИНТЕРНЕТ
Използване на интернет в ежедневието. Правила за безопасна работа в интернет... 200

ИНТЕРНЕТ
Електронна поща
Изпращане и получаване на електронно писмо.
Прикачени файлове 202

ИНТЕРНЕТ
Търсене на информация по зададена тема 203

ЗВУК И ВИДЕОИНФОРМАЦИЯ
Работа със звукова и видеоинформация 204

СЪЗДАВАНЕ И ОБРАБОТКА НА ГРАФИЧНО ИЗОБРАЖЕНИЕ
Зареждане, обработване и запазване на графично изображение 206

СЪЗДАВАНЕ И ОБРАБОТКА НА ГРАФИЧНО ИЗОБРАЖЕНИЕ
Цветови палитри. Избор на цвят и оцветяване на контур
по графично изображение 207

СЪЗДАВАНЕ И ОБРАБОТКА НА ГРАФИЧНО ИЗОБРАЖЕНИЕ
Инструменти за изчертаване и рисуване със свободна ръка 208

СЪЗДАВАНЕ И ОБРАБОТКА НА ГРАФИЧНО ИЗОБРАЖЕНИЕ
Вмъкване на текст в графично изображение
Преобразуване на графично изображение и на части от него.

Отпечатване на графично изображение 210
КОМПЮТЪРНА ТЕКСТООБРАБОТКА
Основни понятия и правила при компютърна обработка на текстове. Зареждане, редактиране и съхраняване на текстов документ
Форматиране на текст на ниво символи и на ниво абзац 212

ОБРАБОТКА НА ТАБЛИЧНИ ДАННИ
Електронни таблици – предназначение, основни елементи, експериментиране с данни
Диаграми 213

КОМПЮТЪРНА ПРЕЗЕНТАЦИЯ
Основни елементи в компютърната презентация. Разглеждане и демонстриране на готова презентация
Създаване и съхраняване на кратка презентация, съдържаща текст и изображения 215

ЛИТЕРАТУРА 216

КОМПЮТЪРНА СИСТЕМА И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

Въведение в информационните технологии и компютърните системи

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е представена в две части поради въвеждането на основни термини и понятия в Информационните технологии и индивидуалните особености на учениците в класа.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: посочване, разпознаване и назоваване основните компоненти на една компютърна система с общо предназначение.

Нови понятия: хардуер, софтуер.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Понятието „информационни дейности“ се споменава информативно поради невъзможността на учениците да формират и анализират дейностите, свързани със технологиите, за събиране, съхраняване и обработка на информация.

За изпълнение на **Задача 1** е необходимо учениците да разгледат посочените картинки с изображение на различни устройства на компютъра – мишка, принтер, монитор, слушалки, компютър и клавиатура. За различните равнища на познавателна активност се поставят различни по сложност изпълнения.

Всички ученици трябва да изпълнят подточка а) от поставената задача, като посочат входните периферни устройствата от картинките – клавиатура, мишка и микрофон. Те се подпомагат и насочват от учителя, който при указанието за изпълнение на задачата предварително посочва на картинките показаните устройствата и назовава техните имена. Изпълнението на подточка а) от задачата съответства на очакваните резултати за I равнище на познавателна активност при учениците.

При изпълнението на подточка б) от поставената задача учениците назовават имената на всички показани устройства, като учителят ги показва и дава насочващи въпроси, целящи подсещане и самостоятелно назоваване на имената. Изпълнението на подточка б) от задачата съответства на очакваните резултати за II равнище на познавателна активност при учениците.

При изпълнението на подточка в) от поставената задача учениците трябва самостоятелно да отбележат с „X“ показаните входните периферни устройства, като спазват границите на квадратчето под картинките. Изпълнението на подточка в) от задачата съответства на очакваните резултати за III равнище на познавателна активност при учениците.

За изпълнение на **Задача 2** е необходимо учениците да се запознаят предварително с основните понятия за хардуер и софтуер чрез примери и демонстрация от учителя. След като разгледат посочените картинки с изображения, те трябва да изпълнят решението на трите подточки, съответстващи на трите нива на познавателна активност на учениците. Крайната цел при изпълнение на **Задача 2** е разграничаване на понятията хардуер и софтуер.

При изпълнение на подточка а) от поставената задача се очаква учениците да посочат втората и третата картинка. Като ключови думи за подсещане се използва определението за софтуер от речника на новите понятия. Постигането на очакваните резултати са за I равнище на ниво познавателна активност при учениците.

При изпълнение на подточка б) от поставената задача е необходимо учениците да назоват елементите на компютъра, които наричаме хардуер – съответства на II равнище на познавателна активност при учениците.

При изпълнение на подточка в) от поставената задача учениците трябва да отбележат с „Х“ при спазване границите на квадратчето на втората и третата картинка.

При изпълнение на **Задача 3** учителят трябва да прочете правилата за работа в компютърния кабинет, част от тях са верни, а другите са грешни. Ученикът с ниво на познавателна активност, съответстващо на I равнище, само слуша правилата. Ученикът с ниво на познавателна активност, съответстващо на II равнище, повтаря само верните правила, насочван от учителя, и се опитва да отбележи с „Х“, като не спазва границите на квадратчето. Ученикът с ниво на познавателна активност, съответстващо на III равнище, отбелязва самостоятелно с „Х“ верните правила, като спазва границите на квадратчето.

При поставяне на **Задача 1, Задача 2** и **Задача 3** някои от учениците могат да останат на изпълнение на подточка а) или подточка б) в зависимост от индивидуалните си възможности и потребности, а други да достигнат до изпълнение на подточка в).

КОМПЮТЪРНА СИСТЕМА И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

Диалог на потребителите с компютърни приложения

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е представена в две части поради въвеждането на основни термини и понятия в Информационните технологии и индивидуалните особености на учениците в класа.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: посочване и разпознаване на иконите от работния плот, лента със задачите и менюто „Старт“.

Нови понятия: икона, компютърна програма, интерфейс.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Предварително се обяснява понятието икона – собствен облик на програмата – и се посочват най-използваните икони от работния плот; работен плот – екранът на компютъра, появяващ се най-често при включване на компютъра; интерфейс – начинът на използване и взаимодействието на компютъра с човека чрез използване на бутони.

За изпълнение на **Задача 1** е необходимо учениците предварително да разгледат снимката на работния плот на компютъра. За различните равнища на познавателна активност се поставят различни по сложност изпълнения.

Всички ученици трябва да изпълнят подточка а) от поставената задача, като посочат къде се намират работният плот, иконите, менюто „Старт“. Те се подпомагат и насочват от учителя, който при указанието за изпълнение на задачата предварително посочва елементите от работния плот. Изпълнението на подточка а) от задачата съответства на очакваните резултати за I равнище на ниво познавателна активност при учениците.

При изпълнението на подточка б) от поставената задача учениците повтарят имената на означените с кръгчета елементи на работния плот, като учителят ги показва и дава насочващи въпроси, целящи подсещане за самостоятелно назоваване. Изпълнението на подточка б) от задачата съответства на очакваните резултати за II равнище на познавателна активност при учениците.

При изпълнението на подточка в) от поставената задача учениците трябва самостоятелно да свържат със стрелка означението с цифрата в кръгчето на работния плот с неговото определение. Изпълнението на подточка в) от задачата съответства на очакваните резултати за III равнище на познавателна активност при учениците.

За изпълнение на **Задача 2** е необходимо учениците предварително в учебните часове по математика да са работили с калкулатор и да са извършвали аритметичните действия събиране и изваждане на двуцифрени числа. Учителят трябва да прочете въпроса „Кое приложение на компютъра е стартирано?“ към задачата, а учениците да назоват неговото име. Крайната цел е постигане на очаквания резултат: разпознаване на калкулатор и съотнасяне на изображението към реалния предмет.

За изпълнението на **Задача 3** е необходимо да се използва компютър и да се стартира приложението „Калкулатор“. Учителят преминава през всички работни места на учениците в компютърния кабинет и показва стартирането на приложението. Очаква се самостоятелно стартиране на приложението след направени поне три демонстрации. Затова е препоръчително изпълнението на подобни задачи в часовете по Информационни технологии с цел затвърждаване на умения за работа с калкулатор и пренос на знания за извършване на ари-

тметични действия с помощта на калкулатор, формирани в учебните часове по математика.

Посоченият и онагледен пример за събиране на едноцифрени числа дава алгоритъма от действия при събиране на едноцифрени числа с помощта на калкулатор чрез използване на последователност на натискане на бутони с цифри и знаци.

Чрез използването на картинки с описание на последователността от действия при събиране на едноцифрени числа се очаква автоматизиране на уменията за работа с калкулатор и приложение на практическите умения при пазаруване в по-късен етап от развитието на учениците.

Ученикът с ниво на познавателна активност, съответстващо на I равнище, може да натиска само един и същи бутон, но той ще осъзнава използването на приложението „Калкулатор“ и щракването на левия бутон на мишката. Ученикът с ниво на познавателна активност, съответстващо на II равнище, стига до изпълнение само на записа на задачата и щракване на няколко различни бутона от калкулатора. При ученика с ниво на познавателна активност, съответстващо на III равнище, се очаква самостоятелно изпълнение на задачата, като се използва частична помощ от страна на учителя.

КОМПЮТЪРНА СИСТЕМА И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

Носители на информация и устройства за достъп до носители на информация

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е представена в синтезиран вид, съответстващ на индивидуалните особености на учениците в класа. Работният лист от учебното помагало покрива пълния обем от предвидените нови знания със съответното терминологично облекчаване.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: запознаване сосновните носители на информация и възможност за разпознаване с помощ и насочващи въпроси от страна на учителя.

Нови понятия: твърд диск, оптични дискове, стик с флаш памет и карта памет.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Предварително учителят обяснява понятията и показва различните носители на информация като предмети и ги включва в устройствата, където работят. Демонстрацията е бавна, с кратко и точно обяснение чрез използване на терминологията и новите понятия от дадената подтема. След онагледяването следва прочитане с цел повторение на терминологията на разказа на робота Всичкознайко. Пристъпва се към изпълнение на задачите от работния лист на учебното помагало.

За изпълнение на **Задача 1** е необходимо учениците предварително да разгледат картинките с показаните различни носители на информация. За различните равнища на познавателна активност се поставят различни по сложност изпълнения.

Всички ученици трябва да изпълнят подточка а) от поставената задача, като посочат на компютъра, на който работят, носителите на информация – твърд диск и поставеният на всяко работно място оптичен диск, намиращи се в компютърния кабинет. След това трябва да ги разпознаят на картинките и да ги посочат. Задават се насочващи въпроси от страна на учителя. Изпълнението на подточка а) от задачата съответства на очакваните резултати за I равнище на познавателна активност при учениците.

При изпълнението на подточка б) от поставената задача учениците повтарят имената на показаните носители на информация от картинките, като учителят ги назовава и показва, дава насочващи въпроси, целящи подсещане. Изпълнението на подточка б) от задачата съответства на очакваните резултати за II равнище на познавателна активност при учениците.

При изпълнението на подточка в) от поставената задача учениците трябва самостоятелно да отбележат с „X“ показаните носители на информация, като спазват границите на квадратчето. Изпълнението на подточка в) от задачата съответства на очакваните резултати за III равнище на познавателна активност при учениците.

Целта при изпълнение на задача 1 е постигане на очаквания резултат: разпознаване на основните носители на информация.

За изпълнение на **Задача 2** е необходимо учениците да свържат със стрелка носителите на информация с устройствата за работа, в които се включват. Извършва се самостоятелно или с помощ и насоки от страна на учителя в зависимост от равнището на познавателна активност. Изпълнението на задачата съответства на следните очаквани резултати за II рав-

нище на познавателна активност при учениците: до две грешки при свързване; неправилни и излизащи от таблицата – черти; за III равнище на познавателна активност при учениците се очаква до една грешка при свързване и прави и неизлизащи от таблицата стрелки.

За изпълнението на **Задача 3** от работния лист се очаква кратък отговор на посочените въпроси. Като очакван резултат се постига: посочване на устройствата на компютъра на работното място на ученика в компютърния кабинет и назоваване на техните имена, съответно за I равнище и за II равнище на познавателна активност при учениците, а за III равнище на познавателна активност при учениците се очаква с две-три думи в свързано изречение да опишат за какво се използват.

КОМПЮТЪРНА СИСТЕМА И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

Организация на данните

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е свързана с придобиване на елементарни знания и формиране на умения за извършване на основните информационни дейности. Паралелно с въвеждането на новите понятия се извършва затвърждаването на въведените в предходните подтеми. Те са част от основния понятиен апарат, който всеки ученик трябва да натрупа, за да участва пълноценно в учебните часове.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: запознаване с основните действия при работата с файлове и папки – копиране, изтриване, преместване, преименуване; разграничаване на файл от папка. Извършването на самите действия и формирането на трайни умения става поетапно в процеса на обучение на ученика, съответстващо на индивидуалните потребности. Част от тях могат да достигнат само до извършване на операциите изтриване и преместване на файлове.

Нови понятия: основните действия при работата с файлове и папки.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Предварително учителят обяснява кратко и точно основните действия при работата с файлове и папки и демонстрира на компютъра, като може да използва интерактивна бяла дъска. Използват се файлове с разширение *.docx и .jpeg* с цел формиране на понятията и терминологията по практически път, онагледяване, сравнение и разграничаване на двата вида файлове. След онагледяването се преминава към прочитане на разказа на робота Всичкознайко с цел повторение.

За изпълнението на **Задача 1** е необходимо използването на компютър и предварително записване на пет текстови файла с кратки имена в папката „Моите документи“. Учителят демонстрира и пояснява отварянето на папката на всяко работно място. Очаква се постигане на следните резултати. За всички равнища – разграничаване на файл от папка, като се използва признакът оцветяване: съответно син – файл, и жълт – папка. Всички ученици могат да посочат първия файл в папката. Учениците на II равнище и III равнище на познавателна активност самостоятелно преброяват файловете в папката. Самостоятелно или с помощ от страна на учителя прочитат името на първия файл.

За изпълнение на **Задача 2** е необходимо учениците да разгледат посочените картинки с три изображения – два файла и папка. За различните равнища на познавателна активност се поставят различни изпълнения по сложност. Всички ученици трябва да изпълнят подточка а) от поставената задача, като посочат картинката с папка. Насочващият въпрос от учителя: „В какъв цвят са оцветени папките на компютъра?“, служи за ориентиране на учениците.

При изпълнението на подточка б) от поставената задача учениците II равнище и III равнище на познавателна активност самостоятелно преброяват файловете и папките, като разграничават новите понятия – файл и папка. Учениците III равнище на познавателна активност изпълняват подточка в) – отбелязване с „Х“ на файловете в посочените квадратчета.

Изпълнението на **Задача 3** е предназначено за ученици с II равнище и III равнище на познавателна активност. Очаква се учениците да изпълнят подточка а), като визуално определят разширението на два файла – *.docx и .jpeg,* по фигури, цвят, икона, без да могат да

четат. Изпълнението на подточка б) и в) се очаква само за учениците III равнище на познавателна активност, защото те могат да четат кратки думи на български език и са изпълнили същия тип задачи в предходните подтеми.

Изпълнението на **Задача 4** е предназначена за ученици с III равнище на познавателна активност. Предварително задачата се прочита и разяснява от учителя, като отново повтаря определенията на действията на достъпно и елементарно ниво. Очаква се учениците да свържат със стрелки двойките: Копирай – Запазване на файла, с който работим, и създаване на същия на друго място; Преименувай – Смяна на името на файла; Изтрий – Премахване на файл.

ИНТЕРНЕТ

Използване на интернет в ежедневието. Правила за безопасна работа в интернет

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е свързана с придобиване на елементарни знания и формиране на умения за работа в интернет. Паралелно с въвеждането на новите понятия се извършва и затвърждаването на основни термини, въведени в предходните подтеми.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: даване на примери от учениците за ролята на интернет в ежедневието и изброяване на правилата за безопасна работа в интернет.

Нови понятия: уеб сайт, уеб адрес и браузер.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Обяснение на елементарно ниво и бавна демонстрация от учителя на отваряне на браузер, посочване и разпознаване на икона чрез използване на сравнение на елементите с изучени геометрични фигури и използване на характерни цветове.

Прочитането на разказа на робота Всичкознайко от учителя цели запознаване с ролята на интернет в ежедневието чрез примери.

За изпълнение на задача 1 е необходимо учениците да разгледат посочените картинки с три изображения с най-често използваните браузери. Учителят назовава и посочва имената на браузърите, като се цели механично запомняне. За различните равнища на познавателна активност се поставят различни по сложност изпълнения на задачата.

Всички ученици трябва да изпълнят подточка а) и подточка б), като намерят посочените картинки на работния плот на компютъра, с който работят. При посочване и сравняване на картинките с иконите от работния плот се цели насочване на вниманието и запомнянето на отличителните признаци – форма и цвят на трите браузъра. Учениците III равнище на познавателна активност, самостоятелно или с помощ от страна на учителя, изпълняват подточка в) – отбелязват с „Х“ в квадратчето наличния браузер на своя компютър – те могат да бъдат един, два или три в зависимост от инсталираните в компютърния кабинет.

За изпълнението на **Задача 2** е необходим компютър. Изпълнява се от всички ученици, независимо от равнището на познавателна активност. Целта е формиране на умения за точност при работа с мишка. Учителят предварително прави демонстрация на изпълнение на задачата. При работа с мишката учениците с неправилен захват имат нужда от насочване и помощ, затова се поставя ръката върху тази на ученика и заедно се извършва щракване с десен бутон върху иконата. Изпълнението се повтаря няколко пъти, за да може обучаваният да координира движенията на ръката.

Изпълнението на **Задача 3** е предназначено за ученици с II равнище и III равнище на познавателна активност. Очаква се изпълнение на подточка а), като посочат мястото, където се изписва уеб адресът на сайта, който се търси. При изпълнението на подточка б) се очаква учениците да назоват името на показания браузер, като учителят ги насочва с въпроси. Подточка в) от задачата е свързана със символно ориентиране на екрана на компютъра.

Изпълнението на **Задача 4** е предназначена за ученици с III равнище на познавателна

активност. Необходимо е предварително прочитане и разясняване от учителя, като се очаква кратък отговор на посочените въпроси. Може да се направи кратък анализ от учителя за използването на интернет по другите учебни предмети от индивидуалния учебен план на ученика и възможността за предвиждане на интегриране на знания в другите теми/подтеми от учебното съдържание. Дадените примери от учениците за използване на интернет вкъщи насочват учителя за взаимодействието с родителите и даването на насоки за работа. Третият въпрос цели мотивиране на учениците за използване на работата с компютър с цел забавление, което води до използване на умения за работа с мишка и координация на движенията око – ръка.

ИНТЕРНЕТ

Електронна поща

Изпращане и получаване на електронно писмо. Прикачени файлове

Учебното съдържание на двете подтеми е адаптирано в един общ учебен ресурс. Заедно с въвеждането на новите понятия се извършва затвърждаване на термини, интегрират се знания по учебния предмет История и цивилизация V клас.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разбиране и дефиниране с прости думи и на елементарно ниво предназначението на електронната поща, нейното използване и приложението в ежедневния живот – създаване и изпращане на електронно съобщение. Полагат се основите на запознаване и спазване на правилата за безопасна работа с електронна поща.

Нови понятия: електронна поща, електронно писмо, електронен адрес.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят обяснява на елементарно ниво и демонстрира отварянето на електронна поща АБВ чрез браузер, като запознава учениците само с нейния знак, насочва вниманието към отличителните форми и цветове, като сравнява с „плик за писмо, очертан в зелено“. Запознава учениците с текстовите полета, които се попълват при използване на електронната поща, осъществяващо се в по-късен етап от обучението. Въвежда термина „парола“ и запознава на елементарно ниво с предназначението ѝ.

Прочитането на разказа на робота Всичкознайко от учителя цели представяне на дейности от ежедневието чрез примери, при които се използва електронната поща.

За изпълнение на **Задача 1** е необходимо учениците да разгледат посочените картинки с три изображения на писма и дейности. Първата картинка показва писмо от древността, втората – хартиено писмо, и третата – е свързана с писането и изпращането на електронно писмо от различни електронни устройства. Учителят посочва, разказва и задава въпроси по картинките, свързани с писане, изпращане и получаване на писма от древността до наши дни. За различните равнища на познавателна активност се поставят различни по сложност изпълнения на задачата.

Всички ученици изпълняват подточка а), като посочват третата картинка, свързана с изпращане и получаване на електронно писмо. Изпълнението на подточка б) и подточка в) е за ученици с II равнище и с III равнище на познавателна активност, като се очаква те да разкажат с прости думи за писането, изпращането и получаването на различните писма през миналото. С помощ от страна на учителя или самостоятелно изпълняват подточка в), като отбелязват с „Х“ в квадратчето с картинката, на която е показано електронно писмо.

Изпълнението на подточка а) на **Задача 2** е предназначена за всички ученици с цел разпознаване на знака на електронна поща АБВ. При ученици с II равнище и III равнище на познавателна активност се очаква включване чрез посочване на полето за въвеждане на електронния адрес и парола от снимката – подточка б) и подточка в).

Посочването на бутона за влизане в електронната поща се очаква да бъде показан от учениците с III равнище на познавателна активност поради наличието на натрупан житейски опит от гледане на работа в интернет на членовете от семейството.

При изпълнение на поставената **Задача 1** и **Задача 2** някои от учениците могат да останат на решение на подточка а) в зависимост от индивидуалните им възможности и потребности, а други да достигнат до крайното изпълнение.

ИНТЕРНЕТ

Търсене на информация по зададена тема

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е свързана с придобиване на елементарни знания и формиране на умения за търсене на информация по зададена тема в интернет. Паралелно с въвеждането на новите понятия се извършва и затвърждаването на основни термини, въведени в предходните подтеми. Формират се практически умения при търсене на информация в интернет по зададена тема.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: избор на подходящи ключови думи за търсене на информация в интернет.

Нови понятия: ключови думи и фрази, търсещи машини.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прави демонстрация на стартирането на търсачката „Google“, като показва иконата на работния плот, насочва вниманието на учениците към цветовото оформяне. Зарежда страницата на търсачката. Обяснява къде се намират текстовите полета, въвежда ключова дума, свързана с примерна тема при търсене, и показва резултата. За по-добро онагледяване е препоръчително демонстрацията да се повтори още веднъж, но с друга ключова дума или ключова фраза.

Прочитането на разказа на робота Всичкознайко от учителя цели посочване на пример за използването на търсенето на информация при поставена домашна работа по Човекът и природата.

Задача 1 и нейното изпълнение е предназначено за всички ученици. Необходимо е разглеждане на снимката. Очакваният резултат при подточка а) е насочване на вниманието и посочване от ученика на текстовото поле за въвеждане на ключови думи при търсене. При подточка б) се изисква ориентиране на ученика в две равнини: вертикална – екран, и хоризонтална – клавиатура, търсене и показване на основен клавиш Enter.

Задача 2 е свързана с оцветяване на буквите на търсачката Google, като се сравняват и редуват цветовете от дадения образец. По този начин се постига запомняне на визията на буквите на търсачката чрез зрителната памет. Препоръчва се всички ученици да изпълнят задачата.

За изпълнението на задача 3 е необходим компютър. Изпълнява се от всички ученици независимо от равнището на познавателна активност. Целта е формиране на умения за въвеждане на букви и думи в текстовото поле, дори и с правописни грешки, като по този начин се интегрират знания и умения от Българския език и литература – писане на кратки думи и фрази. Учителят подпомага учениците при работа на отделните работни места, като дава кратки насоки за писане на ключовите думи.

Тази учебна задача може да има различни варианти чрез използване на ключови думи, свързани с теми от учебното съдържание по „Човекът и природата, История и цивилизация, Музика. Получените резултати от търсената информация се принтират и ползват в учебните часове по различните учебни предмети.

ЗВУК И ВИДЕОИНФОРМАЦИЯ

Работа със звукова и видеоинформация

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е свързана с придобиване на елементарни знания за разпознаване на компонентите на компютърната система за възпроизвеждане и запис на звук и затвърждаване на стари понятия, свързани с входните периферни устройства.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разпознаване на звукова и видеоинформация.

Нови понятия: тонколони, микрофон, слушалки, звуков файл и видеофайл.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят задава въпроси за получаването на видовете информация – текстова, звукова и видео. Чрез беседа и примери от ежедневието припомня видовете информация: „Как получаваме информация за работното време на магазините. На табелите е написан текст, който прочитаме, по този начин получаваме текстова информация: „Каква информация получаваме, когато слушаме радио?“; „С кои сетива се получава информацията при гледане на филм за природните забележителности на България – очи, уши, докосване с ръце? С очите получаваме видеоинформация“.

Посочва и демонстрира в компютърния кабинет компонентите, които са необходими на една компютърната система, за да може да възпроизведе звук. Пуска звуков файл с песен, като посочва тонколоните, като периферно изходно устройство за възпроизвеждане на звук. Включва слушалки и ги поставя на отделните ученици, като изключва тонколоните, за да могат да направят разликата в устройствата. Тонколоните се използват при слушане на музика от група хора, слушалките са устройства за лична употреба за възпроизвеждане на звук. Включва и изключва микрофона на компютъра, като показва иконата и нейното местоположение в долния десен ъгъл на екрана, демонстрира разликите в начина на означаване.

Учителят прочита разказа на робота Всичкознайко, с цел постигане на многократно повторение за придобиване на елементарни знания за работа и приложение на звуковата и видеоинформация. Представено с примери, синтезираното и адаптирано учебно съдържание, предизвиква интерес и мотивация у учениците за изпълнение на задачите по темата.

Със **Задача 1** се цели разпознаване на устройствата за възпроизвеждане и записване на звук. Необходимо е внимателно разглеждане на картинките от всички ученици и преминаване към изпълнение.

Очакваният резултат за подточка а) е разпознаване на устройствата за възпроизвеждане на звук от картинките за тонколони и слушалки от всички ученици. Картинката на слушалките с вграден микрофон е поставена, за да може учителят да обясни входно-изходно периферно устройство като елемент от компютърната система.

При подточка б) се изисква ориентиране на ученика в набора с картинки и разпознаване на микрофона със слушалките. Изпълнението е за ученици с II равнище и с III равнище на познавателна активност.

Изпълнението на подточка в) е възможно за ученици с III равнище на познавателна

активност, които могат да отбелязват и маркират при поставяне на граници.

Със **Задача 2** се цели разпознаване на включено и изключено устройство за възпроизвеждане на звук. Необходимо е внимателно разглеждане на картинките от всички ученици и преминаване към изпълнение.

Очакваният резултат за подточка а) е откриване на разликите в символите на иконата за включен и изключен звук на компютъра. Учителят насочва вниманието на учениците към символите на иконите. Изпълнението на подточка а) от задачата е предназначено за всички ученици.

При подточка б) се изисква самостоятелно ориентиране и посочване от ученика на разликите в символите за включено и изключено устройство за възпроизвеждане на звук чрез назоваване „Включено“ и „Изключено“. Изпълнението е за ученици с II равнище и с III равнище на познавателна активност.

Изпълнението на подточка в) е възможно за ученици с III равнище на познавателна активност, които могат да отбелязват и маркират при поставяне на граници.

СЪЗДАВАНЕ И ОБРАБОТКА НА ГРАФИЧНО ИЗОБРАЖЕНИЕ

Зареждане, обработване и запазване на графично изображение

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е представена в синтезиран вид, съответстващ на индивидуалните особености на учениците в класа. Представеният обучителен ресурс от учебното помагало покрива необходимия обем от учебното съдържание за ученици с умствена изостаналост и множество увреждания.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разпознаване на иконата на програмата Paint и стартиране на програмата от работния плот.

Нови понятия: графично изображение, компютърна графика и графичен редактор. Понятията са представени опростено и информативно поради невъзможността на учениците да анализират дейности, свързани с информационните технологии.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прилага комбинирано демонстрация и наблюдение при стартиране на програмата Paint, като запознава учениците с нейната икона, насочва вниманието към отличителните форми и цветове, прави аналог с Изобразителното изкуство като сравнява с „палитра с бои и четка“.

За изпълнение на **Задача 1** е необходимо учениците да разгледат посочените картинки с различни изображения – икони и устройства. За различните равнища на познавателна активност се поставят различни по сложност изпълнения.

Всички ученици трябва да изпълнят подточка а) от поставената задача, като посочат двете икони – на браузер и програмата Paint и ги разграничат от устройствата. Те се подпомагат и насочват от учителя, който при указанието на изпълнение на задачата предварително посочва на картинките показаните икони и устройствата и назовава техните имена. Изпълнението на подточка а) от задачата съответства на очакваните резултати за I равнище на познавателна активност при учениците.

При изпълнението на подточка б) от поставената задача учениците посочват само иконата на програмата Paint, като я разграничават от иконата на браузера. Изпълнението на подточка б) от задачата съответства на очакваните резултати за II равнище на познавателна активност при учениците.

При изпълнението на подточка в) от поставената задача учениците трябва самостоятелно да отбележат с „X“ иконата на програмата Paint, като спазват границите на квадратчето под картинките. Изпълнението на подточка в) от задачата съответства на очакваните резултати за III равнище на познавателна активност при учениците.

За изпълнението на **Задача 2** е необходим компютър. Изпълнява се от всички ученици, независимо от равнището на познавателна активност. Учителят предварително прави демонстрация на изпълнение на задачата. Целта е формиране на умения за точност при работа с мишка и стартиране на програми от работния плот.

СЪЗДАВАНЕ И ОБРАБОТКА НА ГРАФИЧНО ИЗОБРАЖЕНИЕ

Цветови палитри. Избор на цвят и оцветяване на контур по графично изображение

„Цветови палитри. Избор на цвят и оцветяване на контур по графично изображение“ е втората подтема от основната Тема 4: „Създаване и обработка на графично изображение“. Тя е свързана с предходната и е препоръчително да няма хронологично разместване на подтемите в процеса на обучение.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: стартиране на програмата Paint от менюто „Старт“ и да придобият умения за работа с цветова палитра – основен и фонов цвят, избор на цвят и умения за оцветяване на фигури.

Нови понятия: цветова палитра чрез сравнение от изобразителното изкуство, представено на елементарно ниво.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прави повторна демонстрация на стартиране на програмата Paint чрез икона, изведена на работния плот на компютъра, като припомня на учениците иконата и отличителните форми и цветове. Запознава учениците с указанията на робота Всичкознайко за последователността при стартиране на програмата Paint от менюто „Старт“ чрез снимки. По този начин се натрупват знания по практически път и се формират трайни умения за точност при стартиране на компютърни програми.

Прави се паралелна демонстрация на стартирането на програмата Paint по два различни начина – чрез икона на работния плот и от менюто „Старт“, с цел формиране на умения за пренос на знания в различни ситуации.

За изпълнението на **Задача 1** е необходим компютър. Изпълнява се от всички ученици, независимо от равнището на познавателна активност. Може да се използват като опора указанията на робота Всичкознайко и снимките към него. Учителят предварително прави демонстрация на изпълнение на задачата. Целта е ориентиране и работа с менюто „Старт“ и неговите подменюта, формиране на умения за избор на програми в зависимост от поставената задача.

За изпълнение на **Задача 2** е необходимо учениците да следват точните указания. За различните равнища на познавателна активност се преминава през двете условия по различен начин – самостоятелно или с помощ от страна на учителя.

При изпълнението на подточка а) и подточка б) от поставената задача, очаквания резултат за учениците с I равнище на познавателна активност е ориентиране в цветовата палитра, посочване с ръка на жълтия цвят, като учителят задава помощни въпроси: „Какъв цвят е слънцето? Намери и посочи на екрана неговия цвят!“. Смяната на фоновия режим е възможна само с помощ от страна на учителя. Снимката на крайния резултат на задачата е поставена с цел насочване на вниманието. Ограждането на използваните инструменти в червено е нагледна опора за преминаване към самостоятелно изпълнение при ученици с II равнище и III равнище на познавателна активност.

Задача 2 е свързана с избора на жълт цвят от цветова палитра и насочващите въпроси от страна на учителя за нейното изпълнение са пропедевтика към следващата подтема: 4.3. Инструменти за изчертаване и рисуване със свободна ръка и задачите към нея в учебното помагало.

СЪЗДАВАНЕ И ОБРАБОТКА НА ГРАФИЧНО ИЗОБРАЖЕНИЕ

Инструменти за изчертаване и рисуване със свободна ръка

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и представена в синтезиран вид в съответствие с получените знания и формираните умения за работа до момента с програмата Paint на учениците с умствена изостаналост и множество увреждания. Представеният обучителен ресурс от учебното помагало съдържа изпълнение на практически задачи, чрез които се постигат очакваните резултати от обучението.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: избор на инструменти за чертане и рисуване със свободна ръка от учениците при създаване на изображение по дадена тема.

Не се въвеждат нови понятия. Използва се сравнение и интегриране на знания, свързани с Изобразителното изкуство – инструменти и материали за рисуване и Човекът и природата – знания за жива и нежива природа.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прави повторение на демонстрация за стартиране на програмата Paint по начин, съобразявайки се с индивидуалните потребности на учениците и постигнатия минимум от знания и умения за стартиране и работа с компютърни програми. Насочва вниманието към полето с инструменти в горната част на екрана с въпросите: „В часовете по Изобразително изкуство използвате молив, гума и четка за рисуване. Намирате ли на екрана тези инструменти? Посочете ги!“. Показва няколко пъти възможното движение с мишката на инструментите – молив, гума, четка, като паралелно прави смяна на цветовете от цветовата палитра и демонстрира избора на дебелина на линията. Необходимо е да се използват сравнения с техниката на работа на тези инструменти в часовете по Изобразително изкуство, като вече натрупан житейски опит, служещ за основа на придобиване на умения за работа с програмата Paint.

Прочитането на разказа на робота Всичкознайко от учителя е повторение на демонстрацията и обясненията на учителя, представени в синтезиран вид по интересен и достъпен начин с цел запомняне на учебното съдържание.

Задача 1 се изпълнява с помощта на компютър и е насочена към всички ученици в класа. Снимките са направени с цел допълнително визуално онагледяване на изпълнението на задачата и е свързано с три подусловия, като очакваните резултати съответстват на трите равнища на познавателна активност.

Учениците с I равнище на познавателна активност се очаква да могат да стартират програмата, да изберат инструмента четка за рисуване със свободна ръка и неговата дебелина. Извършването на операциите с мишката изисква помощ от страна на учителя.

Учениците с II равнище на познавателна активност се очаква да могат да изберат цвят от цветовата палитра, да оформят елементите на слънцето, като следват указанията. Разполагането на елементите на рисунката върху работното поле се извършва помощ от страна на учителя.

Учениците с III равнище на познавателна активност се очаква да могат да изпълнят трите подусловия на задачата самостоятелно с насоки от страна на учителя. Корекцията на рисунката с инструмента гума определя начално формиране на умения за самокорекция по

практичен път чрез умения за естетичност и точност при рисуване.

За изпълнение на **Задача 2** е необходимо учениците да свържат със стрелка изображението на инструмента за рисуване с неговото име. Извършва се самостоятелно или с помощ и насоки от страна на учителя. Изпълнението на задачата съответства на следните очаквани резултати: за I равнище на познавателна активност при учениците – разпознаване на изображенията и драскане в рамките на полето на листа; за II равнище на познавателна активност при учениците – до една грешка при свързване или неправилни и излизащи от таблицата черти; за III равнище на познавателна активност се очаква свързване без грешка и изчертаване на прави, неизлизащи от таблицата стрелки.

СЪЗДАВАНЕ И ОБРАБОТКА НА ГРАФИЧНО ИЗОБРАЖЕНИЕ

Вмъкване на текст в графично изображение

Преобразуване на графично изображение и на части от него. Отпечатване на графично изображение

Учебното съдържание на двете подтеми е адаптирано в един общ учебен ресурс. Заедно с използване на термини и понятия от Информационните технологии, се интегрират знания по учебния предмет Български език и литература V клас и правила при писане на собствени имена.

Затвърждават се стари понятия, свързани с работата в програмата Paint – цветова палитра и инструменти за рисуване. Представеният обучителен ресурс от учебното помагало съдържа изпълнение на практически задачи, чрез които се постигат очаквани резултати от обучението.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: вмъкване кратък текст в графично изображение и спазване на правилата за правопис при вмъкване на текст в графично изображение.

Нови понятия: шрифт, като се използва сравнение и интегриране на знания, свързани с Българския език и литература – правила при писане на главна и малка буква.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят комбинира демонстрация с обяснение за начина на избор на инструмента за вмъкване на текст в картина. Изяснява подробно и точно чрез две повторения операциите, с които се извършва очертаването на текстовото поле на работната област. В него може да се изписва кратък текст и той ще бъде инициалите на собственото и фамилното име на ученика – за I равнище и II равнище на познавателна активност, а за III равнище се вписва пълното собствено и фамилно име. На тези ученици се демонстрира въвеждането на главна буква чрез едновременно натискане на клавиша Шифт/Shift и клавиша на първата буква от името. Действието се извършва от ученика заедно с учителя на всяко работно място с негова помощ и насоки. Прочитането на разказа на робота Всичкознайко от учителя е повторение на демонстрацията и обясненията на учителя, представени в синтезиран вид по интересен и достъпен начин с цел запомняне на учебното съдържание.

Задача 1 се изпълнява с помощта на компютър и е насочена към всички ученици в класа. Учителят стартира файла с рисунка на всеки ученик на неговото работно място, създаден в предишния учебен час. Снимките са направени с цел допълнително визуално онагледяване на изпълнението на задачата и са свързани с три подусловия, като очакваните резултати съответстват на трите равнища на познавателна активност.

Учениците с I равнище на познавателна активност се очаква да могат да намерят бутона „А“ от полето с инструменти и да начертаят текстово поле с помощ. Въвеждането на първите букви от името се извършва с помощ от страна на учителя.

Учениците с II равнище на познавателна активност се очаква да могат да намерят бутона „А“ от полето с инструменти и да начертаят текстово поле, самостоятелно да въведат първите букви от името.

Учениците с III равнище на познавателна активност се очаква да могат да изпълнят трите подусловия на задачата самостоятелно с малки насоки от страна на учителя.

За изпълнение на **Задача 2** е необходимо учениците предварително да разгледат картинките с показаните различни устройства, като ги разпознават. За различните равнища на познавателна активност се поставят различни по сложност изпълнения.

Всички ученици трябва да изпълнят подточка а) от поставената задача, като посочат картинката на принтера. Използва се помощ и насочващи въпроси от страна на учителя. Изпълнението на подточка а) от задачата съответства на очакваните резултати за I равнище на познавателна активност при учениците.

При изпълнението на подточка б) от поставената задача учениците повтарят имената на показаните устройства, като учителят ги назовава и показва, дава насочващи въпроси, целящи подсещане. Изпълнението на подточка б) от задачата съответства на очакваните резултати за II равнище на познавателна активност при учениците.

При изпълнението на подточка в) от поставената задача учениците трябва да разкажат кратко за какво се използват от хората. Изпълнението на подточка в) от задачата съответства на очакваните резултати за III равнище на познавателна активност при учениците.

КОМПЮТЪРНА ТЕКСТООБРАБОТКА

Основни понятия и правила при компютърна обработка на текстове. Зареждане, редактиране и съхраняване на текстов документ

Форматиране на текст на ниво символи и на ниво абзац

Учебното съдържание на двете подтеми е адаптирано в един общ учебен ресурс. Заедно с въвеждането на новите понятия се извършва затвърждаване на термини и понятия, интегрират се знания за представяне и самопредставяне по учебния предмет Български език и литература V клас.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разграничаване на структурните единици на текстов документ – символ, дума, изречение. Формират се първоначални навици и умения при разпознаване на буквите на клавиатурата, натискане на клавишите при въвеждане на текст на български език. Въвеждат се основни правила при въвеждане на компютърен текст – отделяне на думи, препинателни знаци и преминаване на нов ред.

Ученикът прави аналитико-синтетична връзка на много елементарно ниво между разпознаване на буквите на клавиатурата, натискане на клавишите и появата им на работната област на екрана на компютъра.

Нови понятия: символ, ред, дума и изречение в текстов файл, свързани с работата в програмата Word.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прилага комбинирано обяснение, демонстрация и наблюдение при стартиране на програма Word, като запознава учениците с нейната икона, насочва вниманието към отличителните форми и цветове, сравнява със „син правоъгълник“. Отваря два текстови файла – празен и с информация, като прави сравнение на празния текстови файл с празен лист от тетрадка, а текстовия файл със записана информация – с написана домашна работа по български език и литература на лист.

Прочитането на разказа на робота Всичкознайко от учителя цели въвеждане на ключови думи при работа с програма Word.

За изпълнението на **Задача 1** е необходим компютър. Изпълнява се от всички ученици, независимо от равнището на познавателна активност. Целта е затвърждаване на умения за точност при работа с мишка. Учителят предварително прави демонстрация на изпълнение на задачата. При затруднения за работа с мишката учениците с неправилен захват имат нужда от насочване и помощ. Изпълнението се повтаря няколко пъти, за да може обучаваният да координира движенията на ръката.

Изпълнението на **Задача 2** е за всички ученици. Записаните думи са кратки и първите букви от думите са оцветени в червено, за да могат учениците от I равнище на познавателна активност да разпознаят и изпълнят условието от подточка а). Намирането на първите букви от думите на клавиатурата и въвеждането в текстов файл се очаква за учениците с II равнище на познавателна активност, насочвани от учителя. Преписването на думите в текстов документ чрез въвеждане на буквите от клавиатурата се очаква за учениците с III равнище на познавателна активност – самостоятелно или подпомагани от учителя.

Изпълнението на **Задача** е предназначено за ученици с III равнище на познавателна активност. Предварително задачата се прочита и разяснява от учителя, като отново повтаря правилата за въвеждане на букви от клавиатурата, посочва на всяко работно място местоположението на клавиша Enter от клавиатурата, като насочва вниманието към снимката за опора. Очаква се учениците самостоятелно или с помощ да препишат текста, след което учителя записва файла, а ученика само гледа операциите.

ОБРАБОТКА НА ТАБЛИЧНИ ДАННИ

Електронни таблици – предназначение, основни елементи, експериментиране с данни

Диаграми

Учебното съдържание на двете подтеми е адаптирано в един общ учебен ресурс. Заедно с въвеждането на новите понятия се извършва затвърждаване на термини и понятия, интегрират се знания по учебния предмет Математика V клас.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разпознаване на електронни таблици и диаграми, определяне на клетка, ред, колона. Ученикът прави връзка на елементарно ниво между данни и тяхната графична интерпретация, стартира програма Excel.

Нови понятия: ред в таблица, колона в таблица, клетка и диаграма, свързани с работата в програмата Excel.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прилага комбинирано обяснение, демонстрация и наблюдение при стартиране на програма Excel, като запознава учениците с нейната икона, насочва вниманието към отличителните форми и цветове, сравнява със „зелен правоъгълник, надписан с бяла буква „X“. Отваря файл и показва електронна таблица, сравнява с хартиена. Разяснява за какво може да се използва в ежедневието, дава примери.

Прочитането на разказа на робота Всичкознайко от учителя цели повторение на новите понятия – ред и колона, прилагайки ориентация в равнината – по хоризонтала и по вертикала.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с използването на компютър и е предназначено за всички ученици. При подточка а) очакваният резултат е разпознаване на иконата на програма Excel, съотнасянето ѝ към същата иконата на работния плот. При подточка б) учениците трябва да стартират програма Excel, като тези с I равнище на познавателна активност учителя подпомага с напътствия и пряк контакт „ръка в ръка“ върху мишката, при II равнище и III равнище се очаква самостоятелно стартиране на програма Excel. Този тип задачи са многократно изпълнявани в предходните теми.

След изпълнение на задачата от всички се отваря празна таблица, която учителят използва заедно със снимката от учебното помагало за повторение и диференциране на новите понятия – ред, колона, клетка. Оцветените елементи на електронната таблица дават пълно, точно и визуално онагледяване на понятията.

За изпълнение на **Задача 2** е необходимо учениците да свържат със стрелка иконата с името на програма. Извършва се самостоятелно или с помощ и насоки от страна на учителя. Изпълнението на задачата съответства на следните очаквани резултати: за I равнище на познавателна активност при учениците – разпознаване на иконите и драскане в рамките на полето на листа; за II равнище на познавателна активност при учениците – до една грешка при свързване, неправилни и излизащи от таблицата черти; за III равнище на познавателна активност се очаква свързване без грешка и изчертаване на прави, неизлизащи от таблицата стрелки.

Задача 3 е изцяло практическа с интегриране на математически знания за измерване, записване и сравняване на числа. Тя е предназначена за всички ученици, като всеки се включва в зависимост от равнището на познавателна активност.

На снимката е представена таблица с диаграма. Показана е връзката чрез конкретен пример на елементарно ниво, между данни и тяхната графична интерпретация в електронна таблица. Задават се примерни въпроси: „Колко е висок Иван? Колко е висок Петър?“. Сравняват се числата, записани в клетките на колона B при учениците с II равнище и III равнище на познавателна активност. За разчитането на диаграмата се задават примерни въпроси: „С кой цвят е отбелязан ръстът на Иван? С кой цвят е отбелязан ръстът на Петър? Кой правоъгълник е по-висок?“. Очаква се правилен отговор – синия. „Следователно Иван е по-висок, защото синият правоъгълник е по-висок“ – използва се за учениците с I равнище на познавателна активност. Могат да се задават въпроси, свързани с измерване на височина и записване на мерни единици.

КОМПЮТЪРНА ПРЕЗЕНТАЦИЯ

Основни елементи в компютърната презентация. Разглеждане и демонстриране на готова презентация

Създаване и съхраняване на кратка презентация, съдържаща текст и изображения

Учебното съдържание на двете подтеми е адаптирано в един общ учебен ресурс. **Компетентности, като очаквани резултати от обучението:** придобиване на елементарни знания при разглеждане на готова презентация, разпознаване на основните елементи, запознаване със създаването и съхраняването на презентация, съдържаща текст и изображения.

Нови понятия: слайд, мултимедия, тема и автор на презентация.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прилага комбинирано обяснение, демонстрация и наблюдение при стартиране на програма PowerPoint, като запознава учениците с нейната икона, насочва вниманието към отличителните форми и цветове, сравнява с „червен правоъгълник, надписан с бяла буква „Р“. Отваря файл с готова презентация и я показва чрез Слайдшоу. Разяснява за какво се използва – представяне на информация пред публика, запознаване по определена тема в учебните часове и самостоятелно разглеждане.

Прочитането на разказа на робота Всичкознайко от учителя цели представяне и повторение на адаптираното учебно съдържание в синтезиран вид и предизвикване на интерес и мотивация на учениците за разглеждане на готови презентации по зададени теми.

Изпълнението **Задача 1** е свързано с използването на компютър и е предназначено за всички ученици, като очакваният резултат е разпознаване на иконата и стартиране на програма PowerPoint от работния плот, като тези с I равнище на познавателна активност учителят подпомага с напътствия и пряк контакт „ръка в ръка“ върху мишката, при II равнище и III равнище се очаква самостоятелно стартиране на програма PowerPoint. Този тип задачи са многократно изпълнявани в предходните теми. След изпълнение на задачата от всички се отваря празен файл на презентация. Учителят показва и обяснява на всяко работно място основните елементи на презентацията.

Задача 2 е свързана със самостоятелно разглеждане на слайдове от презентацията на тема „Пътешествие в България“. За различните равнища на познавателна активност се поставят различни по сложност изпълнения.

Всички ученици трябва да изпълнят подточка а) от поставената задача, като преброят слайдовете от презентацията на картинките. След това посочват мястото на изписване на темата на презентацията. Уместни са помощ и насочващи въпроси от страна на учителя. Изпълнението на подточка а) от задачата съответства на очакваните резултати за I равнище на познавателна активност при учениците.

При изпълнението на подточка б) от поставената задача учениците посочват мястото на автора, изготвил презентацията. Те трябва да направят разграничаване на текстови полета и начина им на използване при въвеждане на текст, свързан със създаване на презентация. Изпълнението на подточка б) от задачата съответства на очакваните резултати за II равнище на познавателна активност при учениците.

При изпълнението на подточка в) от поставената задача учениците трябва да прочетат темата на презентацията и текста на третия слайд. По този начин се осъществява интегриране на знания от Българския език и литература, свързани с четене на кратък текст. Очаква се свързването на картинките на слайдовете и прочетеният текст да бъде съотнесен към учебния предмет География и икономика. Изпълнението на подточка в) от задачата съответства на очакваните резултати за III равнище на познавателна активност при учениците.

ЛИТЕРАТУРА

Николова, Н., С., Стефанова, Е., Николова, М., Петрова, Д., Константинов, О. Книга за учителя, Информационни технологии V клас, София, Просвета, 2016

Караиванова, М. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10 – 15 години) – дисертация, Пловдив, ПУ „Паисий Хилендарски“, 2011

Учебна програма по Информационни технологии за V клас (Общообразователна подготовка), МОН, 2016

ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

VI КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

ОПЕРАЦИОННА СИСТЕМА И НОСИТЕЛИ НА ИНФОРМАЦИЯ
Основни единици информация 220

ОПЕРАЦИОННА СИСТЕМА И НОСИТЕЛИ НА ИНФОРМАЦИЯ
Операционна система. Файлова структура на организация на данните..... 221

ОПЕРАЦИОННА СИСТЕМА И НОСИТЕЛИ НА ИНФОРМАЦИЯ
Носители на информация и файлови формати 223

КОМПЮТЪРНА ТЕКСТООБРАБОТКА
Въвеждане и редактиране на текст на български и чужд език
Вмъкване и форматиране на графични изображения от библиотека и файл 224

КОМПЮТЪРНА ТЕКСТООБРАБОТКА
Търсене и замяна на текст. Търсене и получаване на помощна информация
Форматиране на страница и отпечатване на текстов документ 226

ОБРАБОТКА НА ТАБЛИЧНИ ДАННИ
Създаване на таблица по модел с данни от различен тип.
Формат на представяне на данните..... 227

ОБРАБОТКА НА ТАБЛИЧНИ ДАННИ
Формули за извършване на аритметични действия с въведените данни.
Функции: сумиране, средноаритметично, максимум и минимум 228

ОБРАБОТКА НА ТАБЛИЧНИ ДАННИ
Характеристики на оформлението на клетките и данните 229

РАБОТА С ГРАФИЧНИ ИЗОБРАЖЕНИЯ
Основни файлови формати при създаване и обработка на изображения
Въвеждане на изображение чрез скенер или цифров фотоапарат.
Обработване и запазване на изображение..... 230

РАБОТА С ГРАФИЧНИ ИЗОБРАЖЕНИЯ
Инструменти за промяна на графично изображение: ориентация, контраст, осветеност, разделителна способност 231

КОМПЮТЪРНА ПРЕЗЕНТАЦИЯ
Създаване на презентация по зададена съдържателна част.
Форматиране на графични и текстови обекти

Използване на звукови файлове и звукови ефекти. Анимационни ефекти и времетраене на слайд. Настройки на дизайна 233

ИНТЕРНЕТ И ИНТЕГРИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ
Същност на глобалната мрежа интернет. Основни начини за достъп до интернет 234

ИНТЕРНЕТ И ИНТЕГРИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ
Средства за комуникация в реално време. Правила за сигурност на децата в интернет 235

ИНТЕРНЕТ И ИНТЕГРИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ
Търсене на материали по зададена тема на български и на чужд език. Авторски права по отношение на информация, публикувана в интернет 236

ЛИТЕРАТУРА 236

ОПЕРАЦИОННА СИСТЕМА И НОСИТЕЛИ НА ИНФОРМАЦИЯ

Основни единици информация

Подтемата е първата по Информационни технологии за VI клас и е адаптирана на ниво учебно съдържание.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: изброяване и сравняване на елементарно ниво основните единици за измерване на информация.

Нови понятия: бит и байт.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят задава въпроси свързани със значението на понятието „информация“: „Какво представлява информацията? Какви видове информация? Какви устройства използваме за нейното получаване и разпространение?“. Акцентира се върху това, че информацията може да се измерва и се записва с мерната единица байт. Прави сравнение с измерване на дължината на отсечка и нейното записване в сантиметри. Примерни въпроси: „Каква информация получаваме при измерване на дължина? Какви мерни единици използваме?“.

С прочитането на разказа на робота Всичкознайко от учителя се цели представяне и повторение в синтезиран вид на адаптираното учебно съдържание за измерване на информация.

При поставяне на **Задача 1** е необходимо учителя да прочете думите и изразите, след това учениците да ги повторят. Демонстрира преброяване на буквите на първата дума „Земя“ и записва броя на буквите под нея. За учениците с I равнище на познавателна активност като резултат се очаква преброяване на буквите, записване с помощ и трудно прочитане на думата. За учениците с II равнище и с III равнище на познавателна активност като резултат се очаква самостоятелно изпълнение на задачата.

При изпълнение на **Задача 2** е необходимо до се акцентира върху броенето не само на буквите, но и на празните квадратчета. Сравнява се празното квадратче с интервал между думите. В началото на задачата се дава определението за байт, за да може ученикът да затвърди новото понятие. Целта е формиране на знания за единици при измерване на информация по практически път. Преброените общо празни квадратчета и квадратчета с букви дават количественото измерване на информацията – байтове. Прави се сравнение коя информация е по-голяма чрез сравняване на броя квадратчета.

ОПЕРАЦИОННА СИСТЕМА И НОСИТЕЛИ НА ИНФОРМАЦИЯ

Операционна система. Файлова структура на организация на данните

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е представена в синтезиран вид, съответстващ на индивидуалните особености на учениците в класа. Работният лист от учебното помагало покрива пълния обем от предвидените нови знания със съответното терминологично облекчаване.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разпознаване на операционната система Windows; запознаване на елементарно ниво с файловата структура на организация на данните.

Нови понятия: операционна система, главен диск и файлова структура.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прочита въпросите на робота Всичкознайко и започва дискусия, свързана със закупуването на нов компютър. Чрез краткия разказ представя в синтезиран вид адаптираното учебно съдържание за операционната система Windows и нейното предназначение. Задава следните примерни въпроси: „Чували ли сте думичката Windows и къде? Познавате ли иконата на Windows?“.

Учителят демонстрира и обяснява устройствата на компютъра чрез стартиране на File Explorer или Windows Explorer. Показва съдържанието на диск и папка. Разказва за предназначението на операционната система, посочва иконата на Windows, като акцентира върху признаците за различаването ѝ.

Задача 1 е предназначена за всички ученици. Целта при изпълнението е отваряне на прозорец с устройствата на компютъра, показващ техния броя и вид. Учителят обяснява начина на означаване на всяко устройство, как се пише неговото име – само с една латинска главна буква – C, D, E и т.н.

За учениците с I равнище на познавателна активност като резултат се очаква разпознаване на иконата и отваряне на прозореца с помощ.

За учениците с II равнище и с III равнище на познавателна активност като резултат се очаква самостоятелно отваряне на прозореца и разпознаване на устройствата.

Изпълнението на **Задача 2** изисква преброяване на устройствата показани на фиг. 2. Целта е визуално запомняне на иконите на устройствата и начина им на означаване.

Изпълнението на **Задача 3** е свързано с разпознаване на иконата на устройството и разграничаване от иконата на показаната програма. Очакваният резултат за всички ученици е разпознаване на изобразяването на главния диск.

Задача 2 и **Задача 3** трябва да бъдат изпълнени предварително, за да могат учениците да свържат иконите със стрелка с името на устройството и неговото означението в **Задача 4**. Извършва се самостоятелно или с помощ, в зависимост от равнището на познавателна активност. Изпълнението на задачата съответства на следните очаквани резултати: за II равнище на познавателна активност – до две грешки при свързване; неправилни и излизащи от таблицата черти; за III равнище на познавателна активност – до една грешка при свързване и прави и неизлизащи от таблицата стрелки.

Учителят обяснява файловата структура на организация на данните, като използва разказа на робота Всичкознайко. Сравнява листата и клоните на дървото с начина на подреждане и свързване на файловете и папките в компютъра. Това е най-достъпният пример, свързан с организация на данни, което е абстрактно понятие за учениците с умствена изостаналост и множество увреждания.

Изпълнението на **Задача 5** изисква преброяването и записването на файловете и папките от картинката на **фиг. 5.**

За учениците с I равнище на познавателна активност като резултат се очаква само преброяване на файловете и папките и разпознаването на техните символи.

За учениците с II равнище и с III равнище на познавателна активност като резултат се очаква самостоятелно изпълнение на задачата.

ОПЕРАЦИОННА СИСТЕМА И НОСИТЕЛИ НА ИНФОРМАЦИЯ

Носители на информация и файлови формати

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, представена е в синтезиран вид с терминологично облекчаване, съобразно индивидуалните потребности на учениците с умствено изоставане и множество увреждания.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различаване на носители на информация при работа с файлове; разпознаване на основните файлови формати за текст, графика, снимки и презентации.

Нови понятия: файлов формат.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят поставя въпроси, свързани с изучените до момента програми: „Коя програма използваме за рисуване? Коя програма използваме за въвеждане на текст? Коя програма използваме за работа с таблици?“. Демонстрира отварянето на папка „Моите документи“ и показва имената и разширенията на записаните файловете. Акцентира върху означението на файлове с различни разширения. Задава въпроси, свързани с програмата, която ги отваря.

Разказът на робота Всичкознайко, използван в учебния час, дава възможност за представяне на учебното съдържание по достъпен начин. Учителят започва дискусия, свързана с начина на означаване на разширенията на файловете, задава въпроси по таблицата на фиг. 1 от подтемата в учебното помагало. Нагледно е представена връзката между разширение, файлов формат и използвана програма.

Задача 1 е предназначена за всички ученици. Целта при изпълнението е разграничаване на името от разширението на записания файл. Необходимо е учениците да оградят с червено името, а със синьо – разширението *Слънчева система.docx.* За учениците с I равнище на познавателна активност като резултат се очаква: разпознаване името на файла и затруднение при определяне на разширението. Ограждането се извършва с помощ. За учениците с II равнище и с III равнище на познавателна активност като резултат се очаква: самостоятелно изпълнение подточка а). Учителят насочва и показва как да се препише името на файла.

За изпълнение на **Задача 2** е необходимо учениците да свържат със стрелка разширението на файла със съответната програмата. Извършва се самостоятелно или с помощ от страна на учителя. Изпълнението на задачата съответства на следните очаквани резултати: за I равнище на познавателна активност при учениците – разпознаване на иконите и драскане в рамките на полето на листа; за II равнище на познавателна активност при учениците – до една грешка при свързване, неправилни и излизащи от таблицата черти; за III равнище на познавателна активност се очаква свързване без грешка и изчертаване на прави, неизлизащи от таблицата стрелки.

КОМПЮТЪРНА ТЕКСТООБРАБОТКА

Въвеждане и редактиране на текст на български и чужд език

Вмъкване и форматиране на графични изображения от библиотека и файл

Учебното съдържание на двете подтеми е адаптирано в един общ учебен ресурс. Новото съдържание се представя чрез изпълнение на задачи, изискващи следване на инструкции, онагледени със снимки.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: въвеждане на текст от клавиатурата и интегриране на знания при препис на кратък текст.

Затвърждават се придобити умения за въвеждане от клавиатурата на букви и спазване на основни правила при въвеждане текст – отделяне на думи с интервал, писане на малка и главна буква, поставяне на препинателни знаци, преминаване на нов ред.

Нови понятия: избор на език и редактиране на текст и библиотека.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прилага комбинирано обяснение и демонстрация при стартиране на програма Word с цел затвърждаване на знания за работа с програмата. Припомня елементите на програмата и основните понятия – символ и дума. Демонстрира действията и операциите при избор език от клавиатурата. Повтаря основните правила при въвеждане на букви и думи, поставяне на интервали и писане на малки и главни букви. Разяснява и показва, действията при вмъкване на графично изображение от файл и библиотека. Прави повторение на демонстрацията с цел създаване на алгоритъм на действията при изпълнение на операцията.

Чрез прочитането на разказа на робота Всичкознайко от учителя се въвежда определение за проект и се представя неговото съдържание. Дава пример – домашна работа по География и икономика, с цел достъпност на представената информация.

За изпълнението на **Задача 1** е необходим компютър. Изпълнява се от всички ученици, независимо от равнището на познавателна активност. Постига се затвърждаване на умения за точност при работа с мишка.

За изпълнението на **Задача 2** е необходимо учениците да направят избор на език от лентата със задачите. Изисква се следване на указанията, прочетени от учителя. Задачата се разделя на части.

Първата част от задачата е изпълнение на подточка а), свързана със сравняване на буквите от снимката с тези от езиковата лента. Изпълнява се от всички ученици. Подобни задачи за сравнение са поставяни многократно в предходните теми. Очаква се самостоятелно справяне на учениците с I равнище на познавателна активност.

При подточка б) учениците трябва да намерят символите „БГР BG“ от езиковата лента и да поставят курсора на мишката върху тях. Поясненията са необходими, защото част от учениците с II равнище на познавателна активност срещат затруднение при четене. Подточка в) от задачата се изпълнява от учениците с II равнище и с III равнище на познавателна активност с помощ.

При поставяне на **Задача 3** учителят прочита текста към нея. Изреченията са кратки и

собствените имена са оцветени в червено, за да могат учениците с I равнище на познавателна активност да ги открият и въведат от клавиатурата, изпълнявайки условието от подточка а). Преписването на текста е задача за учениците с II равнище и III равнище на познавателна активност.

Изпълнението на условията в подточка в) и г) е свързано с редактиране на текст.

Учителят прави индивидуална демонстрация на начина за промяна на цвета на буквите чрез маркиране на думата и използване на бутона „Цвят на шрифта“. Прави аналогично сравнение с програмата Paint. Изпълнението е с помощ и самостоятелно съответно за учениците с II равнище и IIIравнище на познавателна активност.

Учителят обяснява и показва действията при промяна на малки с главни букви чрез маркиране, намиране на бутона за смяна на регистъра и избор на вида на буквите. Очаква се изпълнение на условието само от учениците с III равнище на познавателна активност.

Изпълнението на **Задача 4** е предназначено за ученици с III равнище на познавателна активност. Предварително задачата се прочита и разяснява от учителя. Всяко действие е показано със снимка, като по този начин се въвежда алгоритъмът за действията при вмъкване на графично изображение. Необходимо е точно спазване на инструкциите при изпълнение.

КОМПЮТЪРНА ТЕКСТООБРАБОТКА

Търсене и замяна на текст. Търсене и получаване на помощна информация

Форматиране на страница и отпечатване на текстов документ

Учебното съдържание на двете подтеми е адаптирано в един общ учебен ресурс. Изпълнението на поставените задачи от учениците е индивидуално, като чрез практическа работа се въвежда новото учебно съдържание. Извършва се пренос на придобити умения за работа с компютър в нова ситуация.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: търсене и заменяне на текст в текстов документ чрез задаване на определени критерии – цвят и големина на буквите; спазване на последователността при отпечатване на текстов документ.

Нови понятия: печат на документ, пейзажна или портретна ориентация на листа.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прочита задачите от учебното помагало, като използва обяснение за всяко условие и припомня основните понятия – символ и дума. Повторно демонстрира начина за избор език от езиковата лента. Разяснява основните правила при въвеждане на букви и думи, поставяне на интервали и писане на малки и главни букви. Представя нагледно последователността на действията при отпечатване на текстов документ с цел създаване на алгоритъм при изпълнение на операцията.

Поставената **Задача 1** се предвижда за всички ученици. Учителят прочита задачата и текста към нея. Необходимо е първо да се направи избор на език от учениците, при това действие учителя помага на всяко работно място. Изреченията в текста към задачата са кратки. Собствените имена са оцветени в червено, за да могат учениците с I равнище на познавателна активност да ги открият лесно и да ги въведат от клавиатурата. Преписването на текста е предназначено за учениците с II равнище и с III равнище на познавателна активност.

Изпълнението на **Задача 2** се свързва с търсене на буквата „а“ в текста. Необходимо е да са следват нагледните указания, като по този начин се представя новото учебно съдържание по практически път. Степента на самостоятелност е различна в зависимост от равнищата на познавателна активност на учениците. За учениците с I равнище се очаква намиране на бутона „Търсене“ и записване на буквата „а“ в текстовото поле с помощ. За учениците с II равнище и с III равнище се очаква самостоятелно въвеждане на буквата в прозореца за навигация.

Изпълнението на условието на подточка в) е възможно за всички ученици. Насочването на вниманието към буква „а“ се постига с нейното автоматичното маркиране в жълто при извършената операция търсене. Броенето започва от ляво дясно, като преминава от първи на втори ред и т.н.

Изпълнението на **Задача 3** е предназначено за ученици с III равнище на познавателна активност. Предварително задачата се прочита и разяснява от учителя. Всяко действие е показано със снимка, като по този начин се въвежда алгоритъмът за действията при отпечатване на текстов документ. Необходимо е точно спазване на инструкциите при изпълнение.

ОБРАБОТКА НА ТАБЛИЧНИ ДАННИ

Създаване на таблица по модел с данни от различен тип. Формат на представяне на данните

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, представена е в синтезиран вид с терминологично облекчаване, съобразно индивидуалните потребности на учениците с умствено изоставане и множество увреждания.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: създаване на електронни таблици и прилагане на различни формати на данните на елементарно ниво.

Нови понятия: ред, колона, клетка, адрес на клетката.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят поставя въпросите: „В часовете по кой учебен предмет сте работили с таблици? Какво нанасяме в таблиците? Коя програма използваме за работа с таблици?“. Демонстрира отварянето на програмата Excel и стартирането на нов файл. Използва електронна таблица за обяснение на разликата между ред, колона, клетка и показва разположението им. Дава пример за адрес на клетка: „Клетка с адрес A1 се намира на първия ред по хоризонтала и първа колона по вертикала“. Акцентира върху намирането на клетка по зададен адрес. Учителят демонстрира движение на избрана клетка чрез стрелките на клавиатурата. Въвеждането на използване на клавишите със стрелки разширява областта за работа от клавиатурата.

Разказът на робота Всичкознайко е свързан с поставянето на **Задача 2** – съставяне на списък с програмата Excel, от подтемата в учебното помагало.

За изпълнението на **Задача 1** е необходим компютър. Поставя се за всички ученици, независимо от равнището на познавателна активност. При изпълнението на задачата програмата Excel се стартира по нов начин – чрез клавиша ENTER. Очакваните резултати са свързани с ориентиране и намиране на клавиша на клавиатурата за стартиране на програмата.

Задача 2 е предназначена за всички ученици. Необходимо е да се направи списък на учениците в класа по номер. Целта е въвеждане на данни от различен тип и формиране на умения за въвеждане на данни в клетка. Изпълнението на задачата се разделя на три етапа, в зависимост от равнището на познавателна активност.

Първият етап е свързан с ориентация в електронна таблица и използване на клавишите със стрелки. Вторият етап – въвеждане на цифрови данни в клетките. Третият етап – въвеждане на текстови данни. Следването на точните указания, онагледени със снимки, води до затвърждаване на знания и спазване на последователност при работа.

За учениците с I равнище на познавателна активност като резултат се очаква: използване на клавишите със стрелки за движение на избраната клетка, с помощ от страна на учителя. Изпълнението на задачата за това равнище е само на подточка а) и подточка б).

За учениците с II равнище и с III равнище на познавателна активност като резултат се очаква: самостоятелно изпълнение на подточка а) и подточка б) Учителят индивидуално дава насоки и показва начина на въвеждане на номерата и имената в клетките. Учениците работят само с клавиатурата, очаква се по-бързо ориентиране при намиране на клавишите с букви и цифри. След изпълнението на всеки етап от задачата е необходима похвала с цел мотивация при извършването на следващия етап от задачата.

ОБРАБОТКА НА ТАБЛИЧНИ ДАННИ

Формули за извършване на аритметични действия с въведените данни. Функции: сумиране, средноаритметично, максимум и минимум

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, представено и онагледено с прости примери.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: ориентиране в електронна таблица и извършване на основни аритметични действия с въведени данни.

Нови понятия: ред, колона, клетка, адрес на клетката.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото на всички уроци по темата учителят демонстрира стартирането на програмата Excel и отварянето на нов файл. Обяснява, като използва електронна таблица, разликата между ред, колона, клетка и показва разположението им.

Разказът на робота Всичкознайко е свързан с пример за използването на програмата Excel като калкулатор за извършване на аритметични действия. Дава се пример за събиране на едноцифрени числа, като се използва програмата. Насочва се вниманието към спазване на правилото: „Въвеждането на всеки аритметичен израз започва с знака за равенство = . Завършването е с натискане на клавиша ENTER“.

Акцентира върху пренос на знания и умения за извършване на аритметични действия: събиране и изваждане. Алгоритъмът на операциите е описан в разказа на робота Всичкознайко с цел достъпност и точност.

Поставя се само една задача, като тя може да има различни варианти – събиране на едноцифрени, двуцифрени и трицифрени числа в зависимост от равнището на познавателна активност на учениците. Аритметични действия – събиране, изваждане, умножение и деление, също могат да се сменят в зависимост от индивидуалните потребности на учениците в класа.

Задача 1 се изпълнява с компютър. При изпълнението на задачата е необходимо да се стартира програмата Excel и да се отвори нов файл. Следва се последователността на действията, описани в подточките на задачата. Очакваните резултати са:

– за I равнище на познавателна активност при учениците – намиране на клетката и въвеждане само на цифри с помощ;

– за II равнище и III равнище на познавателна активност – намиране на активната клетка, въвеждане на аритметичния израз и получаване на резултата при натискане на клавиша ENTER, съответно извършена с помощ или самостоятелно.

ОБРАБОТКА НА ТАБЛИЧНИ ДАННИ

Характеристики на оформлението на клетките и данните

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, представено и онагледено с прости примери.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: задаване само на еднаа характеристика – подравняване, за оформлението на клетка и данните в нея; използва средства за автоматично форматиране на клетките.

Нови понятия: ред, колона, клетка, адрес на клетката.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото на урока по темата учителят демонстрира отварянето на програмата Excel и стартирането на нов файл. Обяснява, като използва електронна таблица, разликата между ред, колона, клетка и показва разположението им. Показва начина на разположение на текста и цифрите в клетките. Демонстрира различните начини на оформление в клетката, свързани с подравняване: ляво, дясно, центрирано. Акцентира върху последователността на действията при ориентиране на текст в клетка и разположението на бутоните в полето Подравняване на менюто „Начало“.

Разказът на робота Всичкознайко е свързан с начина на оформление на текст в клетката.

Поставените задачи са кратки, свързани с показване на бутоните в полето „Подравняване“ и ориентиране на учениците в менюто „Начало“. Предвижда се запознаване с терминологията за подравняване в клетка, служеща като основа за представяне на дадената тема в седми клас.

Задача 1 е свързана с предварително разглеждане на таблиците на двете снимки. Посочването на таблицата с информацията в средата на клетките изисква вече придобити умения за ориентация в равнина и е очакван резултат за учениците с I равнище на познавателна активност. За II равнище и III равнище се предвижда самостоятелно отбелязване на информацията в средата на клетките.

Изпълнението на **Задача 2** е за всички ученици, независимо от равнището на познавателна активност. Тя е с ниска степен на сложност. Свързана е с показване на бутоните – подравни отляво, подравни отдясно, центрирано, подравняване в средата, в полето „Подравняване“ и ориентация в менюто „Начало“.

РАБОТА С ГРАФИЧНИ ИЗОБРАЖЕНИЯ

Основни файлови формати при създаване и обработка на изображения

Въвеждане на изображение чрез скенер или цифров фотоапарат. Обработване и запазване на изображение

Учебното съдържание на двете подтеми е адаптирано в един общ учебен ресурс. Заедно с въвеждането на новите понятия се извършва затвърждаване на определения и термини по Информационни технологии в V клас.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разпознаване на основни файлови формати, използвани при създаването и обработката на изображения и различаване на устройствата за сканиране, обработване и запазване на изображение.

Нови понятия: графични файлови формати, скенер и цифрова фотография.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прави демонстрация на файловите формати: .jpg; .gif; .bmp, като отваря различни графични изображения чрез програмата Paint. Показва последователността на операциите при записване на един и същи файл по няколко начина с различни разширения: .jpg; .gif; .bmp. Акцентира върху различаване на картинката и записа с латински букви. Използва таблицата от разказа на робота Всичкознайко с цел онагледяване и повтаряне на представеното учебно съдържание. Дават примери за връзката между файловите формати и вида на графичното изображение – снимка, графика и картинка.

Учителят използва обяснение и предметно-образна нагледност чрез скенера в компютърния кабинет. Изяснява необходимостта от сканиране, като дава примери – сканиране и изпращане на документи по електронната поща; сканиране на снимки на хартиен носител и др. Дава пример за сканиране на кодовете на стоките в хранителните магазини и преобразуването на информацията в цена като дейност, свързана с ежедневието. Обяснява понятието дигитална фотография – записване на снимки, вестници и списания в електронен вид, чрез различни устройства – скенер и фотоапарат.

За изпълнение на **Задача 1** е необходимо учениците предварително да разгледат картинките с показаните различни устройства. Целта при изпълнението е разграничаване на скенер от фотоапарат и посочване на приложението им в ежедневието. Очакват се следните резултати: за учениците с I равнище на познавателна активност – разпознаване на настолен скенер, фотоапарат и сканиращо устройство, използвано в магазините; за учениците с II равнище и с III равнище на познавателна активност – разпознаване на посочените устройства и кратък разказ за тяхното приложение чрез примери.

За изпълнение на **Задача 2** е необходимо учениците да свържат със стрелка разширението на файла със съответния файлов формат. Извършва се самостоятелно или с помощ от страна на учителя. Изпълнението на задачата съответства на следните очаквани резултати: за I равнище на познавателна активност при учениците – разпознаване на изображенията и драскане в рамките на полето на листа; за II равнище на познавателна активност при учениците – до една грешка при свързване, неправилни и излизащи от таблицата черти; за III равнище на познавателна активност се очаква свързване без грешка и изчертаване на

прави, неизлизащи от таблицата стрелки.

Задача 3 е предназначена за ученици с III равнище на познавателна активност. Целта при изпълнението е ограждане само на един файловия формат – .jpg. Тази задача включва постигане на компетентности, свързани с разпознаване на основните графични файлови формати, техните изображения и начина им на записване. Очакваният резултат е ограждане на файловия формат с помощ от страна на учителя.

При изпълнението на поставените задачи от всеки един ученик учителят получава обратна връзка за постигнатите компетентности по дадената тема/подтема.

РАБОТА С ГРАФИЧНИ ИЗОБРАЖЕНИЯ

Инструменти за промяна на графично изображение: ориентация, контраст, осветеност, разделителна способност

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е представена в синтезиран вид, съответстващ на индивидуалните особености на учениците в класа. Представеният обучителен ресурс от учебното помагало покрива необходимия обем от учебното съдържание за ученици с умствена изостаналост и множество увреждания.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: използване на инструменти за промяна на графично изображение – ориентация и изрязване.

Нови понятия: ориентация, контраст и изрязване на графично изображение.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прави демонстрация на ориентиране на картинка върху хартиен лист – „надолу“, „нагоре“ и „странично“. Демонстрира отварянето на програмата Paint, вмъкване, изчертаване и оцветяване на избраната от него фигура. Селектира, завърта наляво или надясно, показвайки смяната на ориентацията, първоначално начертаната фигура. С повторение на действието селектиране изрязва част от нея и показва автоматичното ѝ зареждане на работното поле.

Онагледяването на извършените операции е свързано с постигане на очакваните компетентности от учениците по дадената подтема. Използват се инструментите за промяна на графично изображение само на програмата Paint, защото в учебните часове учениците са работили с нея и е позната за тях.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с начина на ориентиране на графично изображение – надолу, нагоре и странично. Картинките се разглеждат предварително, учителят прочита условията на задачата.

Очакват се следните резултати: за учениците с I равнище на познавателна активност – разпознаване на правилната ориентация на разположение на картинката с дървото; назоваване „надолу“, „нагоре“ и „странично“ ориентиране на посочените картинки. За ориентиране се използва ствола на дървото.

За учениците с II равнище и с III равнище на познавателна активност – самостоятелно свързване на картинката с дърво и текста.

Задача 2 е свързана с вмъкване и промяна на графично изображение. Учителят прочита, разяснява, показва и обяснява задачата от учебното помагало на всички ученици и индивидуално дава насоки на работните места. Снимките са направени с цел допълнително онагледяване изпълнението на задачата.

Изпълнението от учениците на подусловия в задачата съответства на трите равнища на познавателна активност.

– За учениците с I равнище на познавателна активност се очаква: да могат да открият полето „Инструменти“, натиснат бутона определената фигура и запълнят с цвят. Те могат да изпълнят задачата до подусловие б) с помощ.

– За учениците с II равнище на познавателна активност се очаква да могат: да очертаят определената фигура, да запълнят с цвят. Селектирането и завъртането на фигурата става с помощ. Изпълняват задачата до подусловие б) самостоятелно. С помощ достигат до подусловие д).

За учениците с III равнище на познавателна активност се очаква да могат: да изпълнят всички подусловия на задачата. Напълно самостоятелно работят до изпълнение на подточка д), като при следващите подусловия е) и ж) учителя ги насочва с въпроси.

След приключване на изпълнението на **Задача 2** всички ученици получават похвала независимо от крайния резултат: БРАВО! ЗНАЕТЕ КАК ДА ИЗПОЛЗВАТЕ ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРОМЯНА НА ГРАФИЧНО ИЗОБРАЖЕНИЕ!

Изпълнението на **Задача 2** има за цел постигане по практически път на компетентности, свързани с използване на инструменти за промяна на графично изображение на елементарно ниво.

КОМПЮТЪРНА ПРЕЗЕНТАЦИЯ

Създаване на презентация по зададена съдържателна част. Форматиране на графични и текстови обекти

Използване на звукови файлове и звукови ефекти. Анимационни ефекти и времетраене на слайд. Настройки на дизайна

Учебното съдържание на двете подтеми е адаптирано в един общ учебен ресурс.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: придобиване на елементарни знания за създаване на презентация по зададена тема и вмъкване на графични обекти в нея.

Нови понятия: обект, цветова схема и анимационен ефект.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прилага комбинирано обяснение и демонстрация при стартиране на програма PowerPoint, като припомня на учениците нейната икона. Отваря празен файл, нагледно показваполето „Добави заглавие“ и полето „Подзаглавие“, обяснява за какво се използват те – въвеждане на темата и автора на презентацията. Добавянето на слайд от бутона „Нов слайд“ се демонстрира и обяснява няколко пъти. Целта е показване на действия за създаване на структура на нова презентацията. Нагледно се извършва вмъкване на познати геометрични фигури – правоъгълник, кръг и триъгълник. Използват се менюто „Вмъкване“ и бутонът „Фигури“, като се щраква върху бутоните с нарисуваните фигури. Демонстрира се начинът на надписване на фигурите чрез вмъкване на текстово поле и въвеждане на думи от клавиатурата. Естетическият и завършен вид на презентацията се оформя от менюто „Проектиране“ и се избира желаният фон. Учителят разяснява връзката между подходяща тема и дизайн.

Прочитането на разказа на робота Всичкознайко от учителя има за цел повторение на адаптираното учебно съдържание в синтезиран вид, предизвикване на интерес и мотивиране на учениците за работа.

Изпълнението **Задача 1** е повторение на задача по същата тема от V клас и цели затвърждаване на знания и упражняване на придобити умения.

Задача 2 е свързана със създаване на кратка презентацията на тема „Геометрични фигури“. Учителят прочита, разяснява, показва и обяснява задачата от учебното помагало на всички ученици и индивидуално дава насоки по работните места при необходимост. Снимките са направени с цел допълнително онагледяване на изпълнението на задачата.

Изпълнението от учениците на подусловия в задачата съответства на трите равнища на познавателна активност.

– За учениците с I равнище на познавателна активност се очаква да могат да открият полето „Добави заглавие“ и полето „Подзаглавие“. Въвеждането на думите от клавиатурата се извършва с помощ от страна на учителя. Те могат да изпълнят задачата до подусловие б).

– За учениците с II равнище на познавателна активност се очаква да могат да открият полето „Добави заглавие“ и полето „Подзаглавие“. Самостоятелно да въведат буквите на думите от клавиатурата, като преписват от дъската темата на презентацията и нейния примерен автор. Вмъкването на изучените геометрични фигури се извършва с помощ от страна на учителя. Те могат да изпълнят задачата до подусловие д) .

– За учениците с III равнище на познавателна активност се очаква да могат да изпълнят всички подусловия на задачата. Напълно самостоятелно работят до изпълнение на подточка д), като при следващите подусловия е) и ж) учителят насочва с въпроси. За окончателното оформяне на презентацията учителят помага индивидуално в ориентирането и работата с менютата и бутоните.

След приключване на изпълнението на **Задача 2** всички ученици получават похвала независимо от крайния резултат: БРАВО! СЪЗДАДЕ ПЪРВАТА СИ ПРЕЗЕНТАЦИЯ!

ИНТЕРНЕТ И ИНТЕГРИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ

Същност на глобалната мрежа интернет. Основни начини за достъп до интернет

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, представено и онагледено с прости примери.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: описване на интернет като глобална компютърна мрежа с примери; изброяване на основните начини за достъп до интернет; отваряне уеб сайт с различни браузъри.

Нови понятия: компютърна мрежа и интернет.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят демонстрира стартирането на търсачката Google, показвайки иконата на работния плот, и насочва вниманието на учениците. Зарежда страницата на търсачката. Обяснява къде се намира текстовото поле, въвежда ключова дума и показва резултата. Обяснява, че тези действия не могат да бъдат възможни, ако няма интернет. Дава примери за използването на интернет, дефинира понятието глобална мрежа и доставчици на интернет. Демонстрира в компютърния кабинет начините на свързване на компютъра с интернет – директно с кабел и безжично.

Прочитането на разказа на робота Всичкознайко от учителя цели повторно представяне на адаптираното учебно съдържание в синтезиран вид.

Поставените задачи са кратки, свързани с различаване на иконите на браузърите на компютъра и практическото разпознаване на начина на свързване с интернет.

Изпълнението на **Задача 1** е за всички ученици, независимо от равнището на познавателна активност. Тя е с ниска степен на сложност. Свързана е с показване и сравняване на иконите от работния плот с тези от снимката. Очакваните резултати са: за учениците с I равнище на познавателна активност – разпознаване на иконите и стартиране на браузър с помощ; за II равнище и III равнище – самостоятелно разпознаване на иконите и стартиране на браузър. Назоваване имената на браузърите, според възможностите на учениците. Учителят коригира неправилното произнасяне на имената при необходимост.

Задача 2 е свързана с практическа насоченост и се изпълнява от всички ученици. Очакваният резултат е един и същ за всички и се постига по практически път: разпознаване начина на свързване на компютъра с интернет – директно с кабел или чрез безжична връзка.

ИНТЕРНЕТ И ИНТЕГРИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ

Средства за комуникация в реално време. Правила за сигурност на децата в интернет

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, свързана със запознаване и спазване на правила при работа с интернет в учебна среда и в ежедневните дейности.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на възможностите за комуникация в реално време в интернет и спазване на правилата за безопасно поведение в интернет.

Нови понятия: комуникация и разговор в реално време.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят показва на работния плот различни икони на приложенията за комуникация, като задава въпроси: „Познавате ли тези икони? Кои приложения имате инсталирани на вашия компютър или телефон? За какво ги ползвате?“. Целта е разпознаване от учениците на приложения, използвани в дистанционната форма на обучение, свободното време и разговори с близки. Обяснява се функционалното им предназначение в зависимост от вида на дейността – за комуникация с видеовръзка; за обучение и среща с учители и съученици в реално време; за изпращане на съобщения и снимки. Паралелно с обясненията учениците се запознават с правилата за безопасна работа в интернет, като се посочват примери за възможните опасности.

Прочитането на разказа на робота Всичкознайко цели повторно представяне на адаптираното учебно съдържание в синтезиран вид.

Поставените задачи са кратки, с ниска степен на сложност и практическа насоченост. Изпълнението на задачите е за всички ученици, независимо от равнището на познавателна активност. Свързани са с разпознаване на средствата за комуникация в реално време и спазване на правила за безопасна работа в интернет.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разпознаване на част от приложенията за комуникация според възможностите на учениците и тяхното използване от членовете на семейството.

Изпълнението на **Задача 2** изисква прочитане от учителя на правилата за безопасна работа в интернет и дава примери за възможните опасности. Повторението им цели: намаляване на възможността от излагане на себе си и околните на опасни и неприятни ситуации, гарантиране на сигурността.

ИНТЕРНЕТ И ИНТЕГРИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ

Търсене на материали по зададена тема на български и на чужд език. Авторски права по отношение на информация, публикувана в интернет

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, свързана с търсене на материали по зададена тема на български език в интернет и прилагане на дейността в учебна среда и в ежедневните дейности.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: търсене на материали по зададена тема с използване на ключови думи и фрази; намиране и прочитане на информация намерена в интернет.

Затвърждава се и се разширява значението на понятието търсачка.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят демонстрира стартирането на търсачката Google, показвайки иконата на работния плот. Зарежда страницата на търсачката. Обяснява къде се намират текстовото поле, лупата за търсене и микрофонът, който се използва за звуково въвеждане на ключовите думи и фрази. Дава примери за търсене на информация, свързана с изучавани предмети – Васил Левски, България и др. Показва резултата от търсенето. Обяснява, че намерената информация може да бъде текст и снимки.

Прочитането на разказа на робота Всичкознайко цели представяне алгоритъма за търсене на материали по зададена тема с достъпни и разбираеми понятия.

Поставените задачи са кратки, с ниска степен на сложност и практическа насоченост. Изпълнението им е за всички ученици, независимо от равнището на познавателна активност. Свързани са със стартиране на познат браузър и разпознаване на използваните елементи при търсене с Google.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разпознаване на иконата на браузъра, стартиране и показване на елементите при търсене с Google.

Изпълнението на **Задача 2** изисква прочитане и разясняване от учителя. Целта е затвърждаване на умения за въвеждане на думи в текстовото поле, дори и с правописни грешки. Интегрират се знания и умения от Българския език и литература – писане на кратки думи и фрази, в зависимост от индивидуалните възможности на учениците. Учителят подпомага учениците при работа на отделните работни места, като дава кратки насоки за писане на ключовите думи.

ЛИТЕРАТУРА

Николова, Н., С., Стефанова, Е., Николова, М., Петрова, Д., Константинов, О. Книга за учителя, Информационни технологии VI клас, София, Просвета, 2016

Караиванова, М. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10 – 15 години) – дисертация, Пловдив, ПУ „Паисий Хилендарски“, 2011

Учебна програма по Информационни технологии за VI клас (Общообразователна подготовка) МОН, 2016

ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

VII
КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО
РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

КОМПЮТЪРНА СИСТЕМА И ЗАЩИТА НА ДАННИТЕ В НЕЯ
Основни технически параметри на компонентите
на компютърната система 240

КОМПЮТЪРНА СИСТЕМА И ЗАЩИТА НА ДАННИТЕ В НЕЯ
Средства и методи за защита на информация. Използване
на антивирусни програми 242

КОМПЮТЪРНА ТЕКСТООБРАБОТКА
Въвеждане на текст, съдържащ специални знаци и символи. Прехвърляне на данни
между няколко текстови документа 243

КОМПЮТЪРНА ТЕКСТООБРАБОТКА
Създаване, оформяне и редактиране
на таблици със средствата на текстообработваща програма 245

ОБРАБОТКА НА ТАБЛИЧНИ ДАННИ
Проектиране, създаване и форматиране на електронна таблица
Основни операции с клетки и области в електронна таблица
Сортиране на данни по зададени критерии.
Търсене и замяна на данни 247

ОБРАБОТКА НА ТАБЛИЧНИ ДАННИ
Основни типове диаграми. Графична интерпретация на данните.
Копиране на диаграма в отделен лист в таблицата
Отпечатване на таблица и на отделни части от нея 249

ЗВУКОВА И ВИДЕОИНФОРМАЦИЯ
Създаване на видеоклип, съдържащ графична и звукова информация 251

КОМПЮТЪРНА ПРЕЗЕНТАЦИЯ
Създаване на компютърна презентация с вграждане на звукови
и видеообекти 252

КОМПЮТЪРНА ПРЕЗЕНТАЦИЯ
Използване на диаграми, графики,
графични схеми и таблици в презентация
Запазване на презентация в различни файлови формати.
Представяне на презентация пред публика 254

РАБОТА ПО ПРОЕКТ
Основни правила, фази и дейности при разработване на проект 255

Използване на интернет и други източници на информация и ресурси за нуждите на конкретен проект. Зачитане на авторските права на готовите материали
Защита на проект 255

ИНТЕРНЕТ
Социални мрежи и защита на личната неприкосновеност 257

ЛИТЕРАТУРА 258

КОМПЮТЪРНА СИСТЕМА И ЗАЩИТА НА ДАННИТЕ В НЕЯ

Основни технически параметри на компонентите на компютърната система

Подтемата е първата по Информационни технологии за VII клас и е адаптирана на ниво учебно съдържание.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разпознаване и разчитане на основните технически параметри на компонентите на компютърната система.

Нови понятия: постоянна памет, РАМ памет, процесор.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят задава въпроси, свързани с компонентите на компютърната система: „Посочете и назовете елементите на вашия компютър? Кои са външните устройства? В кутията на компютъра има ли скрити устройства? Знаете ли кои са те?“. Акцентира се върху това, че обработката на информацията се извършва от процесора, без него компютърът не може да работи. Той е неговият мозък. За да можем да играем на видеоигри, компютърът трябва да има памет. Основните технически параметри на процесора, РАМ паметта и диска се сравняват с параметри при измерване на кутия – дължина, ширина и височина. Информативно се въвеждат мерните единици за големина на паметта и бързина на процесора. Големината на РАМ паметта се измерва в GB/ГБ – гигабайта, а бързината на процесора се измерва в GHz/ГХц – гигахерца. Целта е получаване на обща представа за техническото устройство и неговата работа.

Прочитането на разказа на робота Всичкознайко от учителя има за цел представяне и повторение в синтезиран вид на адаптираното учебно съдържание, свързано с основните технически параметри на компонентите на компютъра.

При поставяне на **Задача 1** е необходимо учителят да обясни схемата, да посочи и назове компонентите на компютърната система, като проследи връзките. Учениците трябва да повторят казаното от него. Очакваните резултати за учениците с I равнище на познавателна активност са: посочване и назоваване на компонентите на компютърна система; за учениците с II равнище и с III равнище на познавателна активност – кратко обяснение на връзките на компонентите с посочване на примери, според възможностите на учениците.

При изпълнение на **Задача 2** е необходимо учителят да разясни защо трябва да знаем основните технически параметри и техните мерни единици. Учителят обяснява, че напоследък, във връзка с навлизането на информационните технологии, се налага да закупуваме компютри, таблети и „умни“ телефони: „По какъв начин да ги изберем? По цена, външен види или по технически параметри?“.

В условието на задачата се съдържа представяне на характеристиките с цел запомняне на новите понятия и ориентиране в параметрите чрез натрупване на знания по практически път.

Очакват се следните резултати: за учениците с I равнище на познавателна активност: посочване на мястото на записване на параметрите на процесора, РАМ паметта и диска За ориентиране се използва схемата със стрелки.

За учениците с II равнище и с III равнище на познавателна активност – назоваване на

техническите параметри на процесора, РАМ паметта и диска – числена стойност и мерна единица, според възможностите на учениците, дори и с грешки в названията на имената.

Задача 3 е аналогична на **Задача 2**, но в условието и снимката към нея не са поставени ключови думи за досещане. Тя е предназначена за ученици с III равнище на познавателна активност. Очакваните резултати са следните: да се направи избор на характеристиките на продавания компютър, като се използва снимката на **фиг. 3**.; сравнение на параметрите на процесора, РАМ паметта и диска и избор на един от двата отговора. За да направят сравнение, учениците трябва да имат формирани умения за сравняване на двуцифрени числа и умения за пренос на знания при измерване в нова, конкретна ситуация.

КОМПЮТЪРНА СИСТЕМА И ЗАЩИТА НА ДАННИТЕ В НЕЯ

Средства и методи за защита на информация. Използване на антивирусни програми

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, свързана със запознаване на начина на защита на данните в компютърната система и спазване на правила при работа с цел защита на данните.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разбиране на същността на компютърните вируси на елементарно ниво и спазване на конкретни правила за защита.

Нови понятия: компютърен вирус, антивирусна програма и обновяване на софтуер.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят показва на работния плот иконата на антивирусната програма и обяснява нейното предназначение. Показва начина, по който всеки един човек може да различи състоянието на защита на антивирусната програма на своя компютър чрез цветовете, показващи се на иконата. Акцентира върху тяхната символика: зелено – системата е защитена; червено – защитата е спряна или липсва, и жълто – защитата се нуждае от обновяване. Обяснява подробно с примери, че при работа в интернет и социалните мрежи е възможно без наше знание да влезе злонамерена програма в компютъра. Тя се размножава и причинява вреди. Това е компютърен вирус. Разбираме, че компютърът ни е заразен, едва когато започне да работи бавно и тромаво. Съществуват много разработени компютърни антивирусни програми. Някой от тях са платени, а други не. Учителят задава въпроси: „Трябва ли всеки компютър да има антивирусна програма? Как ще работи, ако няма? Откъде се заразяват компютрите?“.

Паралелно с обясненията учениците се запознават със спазване на правила при работа с компютър за намаляване вероятността от проникване и кражба на данни.

Прочитането на разказа на робота Всичкознайко цели повторно представяне на адаптираното учебно съдържание в синтезиран вид.

Поставените задачи са кратки, с ниска степен на сложност и с практическа насоченост. Изпълнението на задачите е за всички ученици, независимо от равнището на познавателна активност.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разпознаване на състоянията на защита на антивирусната програма на компютъра чрез снимките, показани на **фиг. 1** и **фиг.2**. Условията на задачата се изпълняват според възможностите на учениците. Учителят предварително разяснява цветовата символика – червено, зелено и жълто, свързана със защитата на антивирусната програма. Очакваните резултати са: за ученици с I равнище на познавателна активност – откриване на лентата със задачите, намиране на изображението на „щит“ – антивирусната програма; за ученици с II равнище и с III равнище на познавателна активност – самостоятелно посочване на изображението със защитени данни на компютъра.

Изпълнението на **Задача 2** изисква прочитане от учителя на правилата за защита на данните на компютъра и дава примери за възможните опасности. Повторението им цели: намаляване на възможността от излагане на компютъра на проникване от чужди хора и кражба на данни.

КОМПЮТЪРНА ТЕКСТООБРАБОТКА

Въвеждане на текст, съдържащ специални знаци и символи. Прехвърляне на данни между няколко текстови документа

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е представена в синтезиран вид, съответстващ на индивидуалните особености на учениците в класа. Обучителният ресурс от учебното помагало покрива необходимия обем от знания за въвеждане на текст, съдържащ специални знаци и символи, представен достъпно за ученици с умствена изостаналост и множество увреждания.

Затвърждават се придобити умения за въвеждане от клавиатурата на букви, цифри и спазване на основни правила при въвеждане текст – отделяне на думи с интервал, писане на малка и главна буква, поставяне на препинателни знаци, преминаване на нов ред. Голяма част от учебното съдържание се представя чрез изпълнение на задачи, изискващи следване на инструкции, онагледени със снимки.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: вмъкване на символи и специални знаци в текст и запознаване с видовете текстове, изискващи използването на специални знаци и символи.

Нови понятия: специални знаци и символи.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прилага комбинирано обяснение и демонстрация при стартиране на програма Word с цел затвърждаване на знания за работа с програмата. Припомня елементите на програмата и основните понятия – символ и дума. Демонстрира действията и операциите при избор език от клавиатурата. Повтаря основните правила при въвеждане на букви, думи и цифри, поставяне на интервали и писане на малки и главни букви. Разяснява и показва вмъкване на символи и специални знаци в текст чрез използване на менюто „Вмъкване“ и бутона „Символи“. Прави повторение на демонстрацията за вмъкване на символи с цел създаване на алгоритъм на действията.

За изпълнението на **Задача 1** е необходимо да се въведат символи от менюто „Вмъкване“ и бутона „Символи“. Изпълнява се от всички ученици, съобразно възможностите им. При поставяне на задачата учителят прочита текста към нея и демонстрира изпълнението, след което учениците самостоятелно изпълняват условието. Последователността от действията за вмъкване на символи е онагледена на снимката на фиг.1, с което се дава възможност при затруднение да се използват нагледните инструкции.

Очаква се самостоятелно справяне на учениците с I равнище на познавателна активност със стартиране на програмата и разчитане на инструкциите от снимката. Учителят помага при създаването на таблицата, изпълнявайки условието от подточка б).

Преписването на текста е условие на подточка б), поставено за учениците с II равнище и III равнище на познавателна активност. Текстът е кратък, свързан с математически понятия, с цел затвърждаване и пренос на знания, упражняване на умения за работа с клавиатура.

Задача 2 е свързана с форматиране на текста от **Задача 1**, затова двете задачи се изпълняват последователно в един учебен час. Учениците с I равнище на познавателна активност

форматират въведените обикновени дроби, а учениците с II равнище и III равнище форматират въведения текст. Изисква се смяна на шрифт Arial, размер на текста на 16 pt и червен цвят на текста. Учителят прочита условието на задачата и демонстрира изпълнението на подточка а). Учениците изпълняват самостоятелно. След това се прочита и показва изпълнението на подточка б) и учениците го повтарят и т.н. Последователността от действията допълнително е онагледена на снимките на фиг. 2, фиг. 3 и фиг. 4.

Очакваните резултати за I равнище на познавателна активност са: маркиране на текста и промяната на шрифта с помощ от страна на учителя. Изпълнението на задачата е до подточка б). За II – равнище са: самостоятелно маркиране на текста, промяната на шрифта и помощ при ориентиране за намиране на бутона „Цвят на шрифта“. Изпълнението на задачата е до подточка в). За III равнище се очаква самостоятелно изпълнение на задачата.

КОМПЮТЪРНА ТЕКСТООБРАБОТКА

Създаване, оформяне и редактиране на таблици със средствата на текстообработваща програма

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е свързана с придобиване на елементарни знания и формиране на умения за създаване и редактиране на таблица със средствата на текстообработваща програма. Паралелно с формирането на новите умения се упражняват стари, въведени в предходните подтеми.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: проектиране на елементарно ниво, създаване и оформяне на таблици със средствата на текстообработваща програма.

Нови понятия: таблица, създаване и редактиране на таблица. Въведените нови понятия са свързани с таблица и нейното създаване в текстов документ. Операциите при въвеждане на данни и форматиране са аналогични с тези при електронна таблица, изучена в VI клас.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прилага комбинирано обяснение и демонстрация при вмъкване на таблица с цел онагледяване и ориентация в менютата и бутоните. Припомня елементите на таблица и основните понятия – ред, колона, клетка. Показва алгоритъма, обяснявайки начина на избор, маркиране на редове и колони при вмъкване на таблица.

Разяснява и показва въвеждането на данни в таблицата – текст и число, чрез използване на менюто „Начало“ и позициониране на курсора в началото на клетката. Прави повторение на демонстрацията за създаване на таблица и въвеждане на данни в нея.

Разказът на робота Всичкознайко е свързан с разширяване на понятията – ред, колона, клетка.

За изпълнението на **Задача 1** е необходимо да се стартира текстообработващата програма Word, да се отвори нов файл и да се създаде таблица. Използват се менюто „Вмъкване“ и бутонът „Таблица“. Предназначена е всички ученици, съобразно възможностите. При поставяне на задачата учителят прочита текста и демонстрира изпълнението, след което учениците самостоятелно изпълняват условието. Последователността от действията за вмъкване и създаване на таблица е онагледена на снимката на **фиг.1** , с което се дава възможност при затруднение да се използват нагледните инструкции.

Очаква се самостоятелно справяне на учениците с I равнище на познавателна активност със стартиране на програмата. Учителят помага при създаването на таблицата с насочващи въпроси и индивидуална помощ, изпълнявайки условието от подточка б).

За учениците с II равнище и III равнище на познавателна активност се очаква справяне с изпълнението на задачата – съответно с помощ и самостоятелно.

Задача 2 е свързана с въвеждане на текстови данни в таблицата, създадена в **Задача 1.** Текстът е свързван с препис на посочените изучени творби на български автори по литература в VI клас в клетките на таблицата – творба и автор. Изпълнението на тази задача цели: интегриране на знания по учебен предмет, пренос в нова ситуация за формиране на практически умения за работа с компютър. Изпълнява се от всички ученици, съобразно възможностите им. Очаква се самостоятелно въвеждане на букви или думи от посочения текст в клетките за учениците с I равнище на познавателна активност. За учениците с II равнище

и III равнище на познавателна активност се очаква справяне с преписа на текста в определените клетки – съответно с помощ и самостоятелно.

Задача 3 е аналогична от задача в предишната подтема. Преносът на знания и умения е свързан с формиране на трайни умения за работа с компютър в нова ситуация. Изпълнението е свързано със създаване на таблица, форматиране на въведения текст в таблицата от **Задача 1** и **Задача 2**, затова трите задачи се изпълняват последователно в един учебен час. Учениците с I равнище на познавателна активност форматират въведените букви и думи в дадени клетки, а учениците II равнище и III равнище форматират въведения текст. Изисква се смяна на шрифт Arial, размер на текста на 14 pt и зелен цвят на текста. Учителят прочита условието на задачата и демонстрира изпълнението на подточка а). Учениците изпълняват самостоятелно. След това се прочита и показва изпълнението на подточка б) и учениците го повтарят и т.н. Очакваните резултати за I равнище на познавателна активност са: маркиране на текста и промяната на шрифта с помощ от страна на учителя. Изпълнението на задачата е до подточка б). За II равнище са: самостоятелно маркиране на текста, промяна на шрифта и помощ при ориентиране за намиране на бутона „Цвят на шрифта“. Изпълнението на задачата е до подточка в). За III равнище се очаква самостоятелно изпълнение на задачата.

ОБРАБОТКА НА ТАБЛИЧНИ ДАННИ

Проектиране, създаване и форматиране на електронна таблица

Основни операции с клетки и области в електронна таблица

Сортиране на данни по зададени критерии. Търсене и замяна на данни

Трите подтеми са адаптирани на ниво учебно съдържание, обединени в един общ обучителен ресурс на учебното помагало, налагащо се поради трудното възприемане на терминологията, нейното анализиране и синтезиране. Учебният материал е представен с примери, задачите са кратки и онагледени със снимки, свързани с последователността на извършваните действията при обработка на данни.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: създаване на елементарна таблица с текстови и цифрови данни; извършване на основни операции в клетките – форматиране; сортиране на данни по зададени критерии.

Нови понятия: форматиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото на всички уроци по темата учителят демонстрира отварянето на програмата Excel и стартирането на нов файл. Поставя темата на урока и задава примерни въпроси: „Коя програма използваме за работа с таблици? Какви данни нанасяме в таблиците? Преди пазаруване необходимо ли е да изготвим списък с продуктите и цените? За какво може да ни послужи?“.

Обяснява етапите при създаване и оформяне на електронна таблица, данните, които съдържа. Първият етап се нарича „Проектиране“ и е свързан с определяне на броя колони и редове. Вторият етап е самото създаване и въвеждане на данни – текст и цифри. Третият е нейното оформяне – избор на шрифт, размер и цвят, наречено форматиране. Необходимо е да се припомнят понятията ред, колона, адрес на клетка.

Разказът на робота Всичкознайко е свързан с кратко, точно и достъпно представяне на адаптираното съдържание за учениците по темата „Обработка на таблични данни“.

Задача 1 и **Задача 2** са свързани с разглеждане на таблицата на **фиг. 1** – изготвен списък за пазаруване с цената на посочените продукти. Информацията е представена във форма на таблични данни. Целта при изпълнението на задачите е разчитането на информация; посочване на таблични данни по определен критерий – текст, число, дата, пари/валута; сортиране и сравнение на продуктите по цена и ограждане на най-скъпия. Очакваните резултати са: за I равнище на познавателна активност при учениците – откриване и посочване на данни по определен критерий (текст, число, дата, пари/валута с помощ); за II – равнище и III равнище на познавателна активност – разграничаване на табличните данни по определен критерий, сортиране и сравнение на продуктите по цена и ограждане на най-скъпия.

Изпълнението на задача 3 изисква стартиране на програмата MS Excel, отваряне на нов файл, създаване на таблица и въвеждане на данните, чрез преписване от таблицата на **фиг. 1**. Учителят обяснява всяко едно от действията, като отново ги демонстрира и обяснява. Очакваните резултати са: за I – равнище на познавателна активност при учениците

– въвеждане на текст или число само в една или две клетки, с помощ, на предварително създадена от учителя таблица; за II равнище и III равнище на познавателна активност – част от действията – отваряне на нов файл, създаване на таблица, се извършват самостоятелно, а въвеждането на данните – с насоки.

Задача 4 е свързана с извършване на основните операции в електронна таблица – форматиране на клетка. Предназначена е за ученици с II равнище и III равнище на познавателна активност. Роботът Всичкознайко разяснява с разказа си и онагледена снимка на фиг. 2 форматирането на клетка и намирането на менютата и бутоните за извършваните действия. Учителят обяснява последователността при изпълнение на задачата, учениците ги следват, като изпълняват подточките. Очакваните резултати са: оцветяване в червено на най-скъпия продукт от таблицата и удебеляване на шрифта в клетката; клетката с цената се оцветява в жълто. Форматирането се извършва с помощ и насоки от страна на учителя.

Изпълнението на **Задача 5** е предназначено за ученици с II равнище и III равнище на познавателна активност. Свързана е със сортирането на данни. Необходимо е подреждане на имената на продуктите по азбучен ред от списъка за пазаруване. Учителят обяснява последователността при изпълнение на задачата. Условията и последователността на действията от подточките а) и б) са онагледени на снимките на **фиг. 3** и **фиг. 4**. Очакваните резултати са свързани с пренос на знания от учениците в нова ситуация и самостоятелното сортиране на данни по зададени критерии в електронна таблица.

ОБРАБОТКА НА ТАБЛИЧНИ ДАННИ

Основни типове диаграми. Графична интерпретация на данните. Копиране на диаграма в отделен лист в таблицата

Отпечатване на таблица и на отделни части от нея

Двете подтеми са адаптирани на ниво учебно съдържание, представени в синтезиран вид, свързани с интерпретиране на данни, и имат за цел формиране на умения за работа с таблици и диаграми на елементарно ниво съобразно индивидуалните потребности на учениците.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: изброяване на два от основни типове диаграми – линейна и кръгова, и получаване на знания за подготвянето за печат на електронна таблица.

Нови понятия: ред, колона, адрес на клетка и форматиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят демонстрира отварянето на програмата Excel и стартирането на файл със записани таблични данни и диаграми. Обяснява, че данните могат да бъдат представени и по друг начин – с използване на диаграми. Диаграмите са вид графични изображения, които са свързани с данните в таблицата. Използват се при сравнение: върховете на планините в България – по височина; най-дългите реки – по дължина; най-големите градове – по брой жители, и други.

Най-често използваните диаграмите са: линейни – представени във вид на колонни или стълбове, и кръгли диаграми – във вид на пита. Учителят обяснява връзката между таблица и диаграма. Демонстрира действията за вмъкване и използваните менюта и полета. Показва последния етап при работа с електронни таблици – отпечатването. Обяснява, че преди отпечатването задължително се извършва предварителен преглед на това, което ще се отпечатва, за да се намали вероятността от грешки и разход на консумативи и хартия.

Разказът на робота Всичкознайко е свързан с кратко, точно и достъпно представяне на адаптираното съдържание, свързано с основните типове диаграми.

За изпълнението на **Задача 1** е необходимо предварително да се разгледат снимките на фиг. 1 и фиг. 2. Предварително се разяснява и назовава типът на показаните диаграми и критериите с въведени данни. Задачата се поставя за всички ученици, независимо от равнището на познавателна активност. Очакваните резултати са на равнища, съобразно възможностите. За учениците с I равнище на познавателна активност се предвижда – да намерят и посочат линейната диаграма с трите планински върха и да разчетат кой връх е най-висок, като използват най-високия стълб на диаграмата. Изпълнението на задачата за това равнище е само подточка а). За учениците с II равнище на познавателна активност се очаква да намерят и посочат двата вида диаграми, а за III равнище – да разчетат с помощ данните, показани на диаграмите.

Задача 2 е аналогична със задачи от предходните подтеми. Целта е формиране на умения за въвеждане на данни в таблица. Изпълнението изисква стартиране на програмата MS Excel, отваряне на нов файл, създаване на таблица и въвеждане на данните чрез преписване от таблицата на фиг. 2. Учителят обяснява всяко едно от действията, като отново ги

демонстрира и обяснява. Очакваните резултати са: за I равнище на познавателна активност при учениците – въвеждане на текст или число само в една или две клетки, с помощ, на предварително създадена от учителя таблица; за II равнище и III равнище на познавателна активност – самостоятелно изпълнение на част от действията: отваряне на нов файл, създаване на таблица, а действията с помощ са свързани с въвеждането на данни.

Задача 4 е свързана с вмъкване на диаграма от електронна таблица. Предназначена е за ученици с II равнище и III равнище на познавателна активност. Учителят обяснява последователността при изпълнение на задачата, учениците го следват, като изпълняват указанията от снимката, показани на фиг. 4. Вмъкването на диаграма става с използване на менюто „Вмъкване“ и бутона „Диаграми“. Очакваният резултат е вмъкване на диаграма от електронна таблица. Изпълнението е с помощ и насоки от страна на учителя.

Задача 5 е свързана с отпечатване на електронна таблица. Предназначена е за ученици с II равнище и III равнище на познавателна активност. Учителят обяснява последователността при предварителен печат, учениците го следват, като изпълняват указанията. Условията и последователността на действията от подточките а) и б) са онагледени на снимките на фиг. 5 и фиг. 6. Очакваните резултати са свързани с пренос на знания от учениците в нова ситуация и умения за работа с принтер – на елементарно ниво.

ЗВУКОВА И ВИДЕОИНФОРМАЦИЯ

Създаване на видеоклип, съдържащ графична и звукова информация

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е свързана с придобиване на елементарни знания за начина на използване на видеоклиповете в ежедневния живот и търсенето им в интернет.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: търсене на видеоклип в интернет по зададена тема, запознаване с файловите формати, разпознаване на разширението на файл.

Нови понятия: файлов формат.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят задава примерни въпроси: „Къде сте гледали видеоклипове? Каква е темата на видеоклипа и за какво се разказва? Има ли използвани ефекти? Посочете ги!“. Чрез примери от ежедневието, запознава с начина им на използване – реклами, заснемане на семейни спомени, песни и други.

Демонстрира последователността на операциите при търсене на видеоклип по зададена тема, в различни сайтове. Показва стартиране на известни приложения чрез запис в адресното поле. Акцентира върху избора на ключови думи по темата и въвеждането им текстовото поле.

Учителят прочита разказа на робота Всичкознайко с цел запомняне на синтезираната информация, чрез многократно повторение.

Поставя се само една задача с няколко условия с различни нива на сложност. Изпълнението им е в зависимост от индивидуалните възможности и потребности на учениците. Със задачата се цели създаване на алгоритъм при търсене на видеоклип в интернет. Необходимо е внимателно разглеждане на снимките от учениците преди преминаване към изпълнение на условията, описани в подточките. С онагледяване на изпълнението на всяка операция и очертаване с червено на използвания бутон се усвояват знания и формират умения по практически път.

Учителят прочита и демонстрира изпълнението на всяко условия от задачата, след което учениците го изпълняват според индивидуалните възможности. Последователността от действията допълнително е онагледена на снимките на **фиг. 2**, **фиг. 3** и **фиг.4**.

Очакваните резултати за I равнище на познавателна активност са: стартиране на уебсайта YouTube за видеосподеляне, показване на текстовото поле за въвеждане на ключовите думи с помощ от страна на учителя. Изпълнението на задачата е само до подточка б). За II равнище Очакваните резултати са: самостоятелно стартиране на уебсайта за видеосподеляне, въвеждане на ключовите думи с грешки и избор на видеоклип от показаните по темата, с помощ. Изпълнението на задачата е до подточка г). За учениците с III равнище на познавателна активност се очаква самостоятелно изпълнение на задачата с насочващи въпроси от учителя при затруднение.

Условието на задачата от подточка д) е свързано със запомняне и възпроизвеждане на кратък разказ по темата за Васил Левски в часовете по История и цивилизации. Изпълнението се предвижда за ученици с III равнище на познавателна активност.

КОМПЮТЪРНА ПРЕЗЕНТАЦИЯ

Създаване на компютърна презентация с вграждане на звукови и видеообекти

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е свързана с придобиване на елементарни знания за създаване на компютърна презентация.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: търсене в интернет и вмъкване на звукови и видеообекти в презентация.

Нови понятия: презентация, слайд.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прилага комбинирано обяснение и демонстрация при стартиране на програма PowerPoint. Отваря празен файл, нагледно показва полето „Добави заглавие“ и полето „Подзаглавие“, припомня за какво се използват. Показва добавянето на слайд от бутона „Нов слайд“, цели повторение на действията при оформяне на структурата на презентацията. Нагледно извършва вмъкване на видеоклип чрез менюто „Вмъкване“ и бутоните на „Мултимедия“. Демонстрира търсене на видеообект в интернет, копиране на адреса и поставянето му в прозореца „Онлайн видео“. Пуска вградения видеоклип от презентацията, за да се види полученият резултат. Повтаря действията, свързани с вграждане на видеоклип в презентация.

Учителят прочита разказа на робота Всичкознайко, запознаващ с начините на привличане на внимание при създаване на презентация.

Изпълнението **Задача 1** е свързано със създаване на кратка презентацията на тема „Апостолът на свободата – Васил Левски“. Учителят прочита, разяснява, показва и обяснява задачата от учебното помагало на всички ученици и индивидуално дава насоки по работните места при необходимост. Снимките са направени с цел допълнително онагледяване на изпълнението на задачата. Подобен вид задача е поставяна в VI клас по темата „Компютърна презентация“. Целта е повишаване нивото на самостоятелност при работа според индивидуалните възможностите на учениците и прилагане на формирани умения в нова ситуация.

Изпълнението от учениците на подусловия в задачата съответства на трите равнища на познавателна активност.

За учениците с I равнище на познавателна активност се очаква да могат да открият полето „Добави заглавие“ и полето „Подзаглавие“. Въвеждането на думите от клавиатурата се извършва с помощ от страна на учителя. Те могат да изпълнят задачата до подусловие г).

За учениците с II равнище на познавателна активност се очаква да могат да открият полето „Добави заглавие“ и полето „Подзаглавие“. Самостоятелно да въведат буквите на думите от клавиатурата, като преписват от дъската, темата на презентацията и нейния примерен автор. Вмъкването на втори слайд с насоки. Те могат да изпълнят всички условия на задачата с помощ.

За учениците с III равнище на познавателна активност се очаква да могат да изпълнят самостоятелно всички подусловия на задачата.

Изпълнението на **Задача 2** е свързано с предходната. Изисква се вграждане на видеоклипа „Любимата песен на Левски“ в създадената презентация. Учителят предварително

демонстрира отварянето и търсенето на видеоклип в YouTube. Копира адреса, показва използваното меню и бутони за вмъкването в презентация. Снимките са поставени с цел допълнително онагледяване на действията.

Очакваните резултати за трите равнища на познавателна активност на учениците са различни. За учениците с I равнище се очаква да могат да разпознаят, стартират приложението YouTube и покажат полето за въвеждане на ключовите думи. Те могат да изпълнят задачата до подусловие б).

За учениците с II равнище на познавателна активност се очаква да могат самостоятелно да намерят търсената песен и копират адреса. Само с помощ от страна на учителя могат да доведат изпълнението на задачата докрай.

За учениците с III равнище на познавателна активност се очаква да могат да изпълнят самостоятелно всички подусловия на задачата с малки насоки.

След приключване на изпълнението на **Задача 2** всички ученици получават похвала независимо от крайния резултат: БРАВО! ВГРАДИ КЛИП В ПРЕЗЕНТАЦИЯ!

КОМПЮТЪРНА ПРЕЗЕНТАЦИЯ

Използване на диаграми, графики, графични схеми и таблици в презентация

Запазване на презентация в различни файлови формати. Представяне на презентация пред публика

Учебното съдържание на двете подтеми е адаптирано в един общ учебен ресурс.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: придобиване на елементарни знания при разглеждане и използване на диаграми, графики, графични схеми и таблици в презентация.

Нови понятия: диаграми, графики, графични схеми. Въвеждат се в процеса на практическото изпълнение на поставените задачи.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят демонстрира операциите при използване на графични схеми, ориентиране в менюто „Вмъкване“ и бутоните в полето „Илюстрации“. Показва различни готови графики и диаграми. Разглежда подробно вмъкването на графика пирамида. Свързва пирамидата с представянето на хранителна верига, показва начина на добавяне на ниво от бутона „Добави фигура“. Демонстрира начина на записване на готова презентация, като използва файловия формат .pptx .

С прочитането на разказа на робота Всичкознайко от учителя се цели представяне на адаптираното учебно съдържание за използването на диаграми, графики, графични схеми и таблици в компютърните презентации.

Изпълнението **Задача 1** е свързано с разчитането и създаването на графична схема с формата на пирамида, показваща представената хранителна верига: растение – скакалец – жаба – змия – орел. Създаването ѝ става в нова презентация.

Този тип задача, с онагледяване на извършваните действия, е изпълнявана в предходните теми. Целта е формиране на умения чрез практика и постигане на трайни резултати от обучението. За различните равнища на познавателна активност се поставят различни по сложност изпълнения.

Всички ученици трябва да изпълнят подточка а) от поставената задача, свързана със създаване на нова презентация и оформяне на начален слайд. Уместна е помощта и насочващи въпроси от страна на учителя при изпълнението на следващите подточки – до подточка г). Резултатите съответстват на постиженията при учениците с I равнище на познавателна активност.

За учениците с II равнище на познавателна активност се очаква – ориентиране в полетата на менюто и вмъкване на графика на пирамида с помощ. Задължително добавянето на нива на пирамидата става с индивидуално насочване. Вмъкването на текста в нивата на пирамидата се извършва самостоятелно, като въвеждат букви или думи според индивидуалните възможности на учениците. Изпълнението на задачата за това ниво е до подточка д).

За учениците с III равнище на познавателна активност се очаква вмъкване на графика на пирамида, добавяне на нивата с малки насоки. Самостоятелно и правилно ориентиране при въвеждането на текста в различните нива на хранителната верига. Задължително записването на презентацията и изборът на файловия формат са с индивидуална помощ от страна на учителя.

Записването на файлове не може да бъде извършено самостоятелно от учениците, те винаги срещат затруднения при разчитане на изведените съобщения на екрана.

РАБОТА ПО ПРОЕКТ

Основни правила, фази и дейности при разработване на проект

Използване на интернет и други източници на информация и ресурси за нуждите на конкретен проект. Зачитане на авторските права на готовите материали

Защита на проект

Трите подтеми са адаптирани на ниво учебно съдържание и са свързани с придобиване на елементарни знания за работа по проект и прилагане на умения за търсене на информация в интернет. Те са разглеждани в предходните подтеми на темата „Компютърна текстообработка“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: изброяване и прилагане на основни правила и дейности при разработване на проект; реализирането му в екип; използване на интернет за източник на информация и представянето пред публика.

Нови понятия: работата по проект, етапите при разработване: задание на проекта, планиране, реализация и контролиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят прилага беседа за формиране на понятието проект, като го свързва със задачите, поставяни в учебните часове по Технологии и предприемачество. Дава примери, като сравнява изработването на едно изделие с етапите при разработване на проект. Разяснява всеки един от тях поотделно. Посочва начините на създаване на екип, план на дейностите и реализирането им. Обяснява, че домашните работи по зададени теми по учебните предмети – История и цивилизация, География и икономика, Биология и здравно образование, могат да бъдат изготвени като проект от няколко ученици с поставени индивидуални задачи и срокове. Прави демонстрация по примерна тема за търсене на изображения и текст в интернет, като припомня правилата и последователността на действията. Показва основните дейности при работа с текстов документ – маркиране на избраната информация, копиране и поставяне. Форматира и разпечатва информацията. Акцентира върху изпълнението на дейностите, като всеки един член от екипа има конкретни задачи. След тяхното изпълнение всички готови елементи от индивидуалните задачи се събират и оформят в едно цяло. Полученият краен продукт се представя пред публика, спазвайки определени правила – самопредставяне, съобщаване на темата и кратка информация по нея.

Разказът на робота Всичкознайко е свързан с въвеждането на новите понятия и синтезиране на учебното съдържание при разработка на проект.

Поставя се само една групова задача – разработване на проект на тема „Българските революционери“. Преминава се през определени етапи на изпълнение. Всеки ученик от екипа изпълнява задачата в рамките на два учебни часа – търсене и изготвяне на текстов документ с информация за един български революционер. Индивидуалната работа е според възможностите на учениците: подпомагана от учителя – за I равнище на познавателна активност, и насочване при необходимост – за II равнище и III равнище. При определянето на екипа за работа се включват ученици от различните равнища. Целта е прилагане на подхода за обучение

„връстници обучават връстници“ и взаимопомощ при създадената педагогическа ситуация.

Изпълнението на дейностите на всеки етап от разработването на проекта е описано в определена последователност. Учениците прилагат знания за работа с компютър и умения за търсене на информация в интернет, получени и формирани през тригодишния период на обучение по Информационни технологии. Учителят припомня въвеждане на ключови думи, търсене, избор на ресурсни материали и начина на изпълнение на основни дейности – маркиране, копиране, поставяне на информация в текстов документ.

При последния етап от изпълнението на проекта се интегрират знания и умения, получени по Технологии и предприемачество – точност и прецизност при работа.

Очакваните резултати: за учениците с I равнище на познавателна активност – самостоятелно намиране на иконата на търсачката и стартиране. Въвеждането на ключовите думи е с помощ от страна на учениците с II равнище и III– равнище. За учениците с II равнище и III равнище на познавателна активност се очаква самостоятелно изпълнение на основните дейности – маркиране, копиране, поставяне на информация в текстов документ. Принтирането е с помощ от страна на учителя.

Задача 2 е свързана с прочитане от учителя на правилата при представяне на проект. Акцентира и дава насоки за начина на представяне на проекта в часа по История и цивилизация.

ИНТЕРНЕТ

Социални мрежи и защита на личната неприкосновеност

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, свързана с използване на социалните мрежи.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: използване и разпознаване на популярни социални мрежи в интернет.

Нови понятия: потребителски профил, потребителско име, парола.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учителят демонстрира стартирането на търсачката Google, показвайки иконата на работния плот. Зарежда страницата на търсачката. Обяснява къде се намира адресното поле, показва въвеждане на адреса fasebook.com на най-популярната социална мрежа. Дава примери за най-използваните социални мрежи: „Фейсбук/Facebook, „Туитър“/Twitter, „Линкедин“/ LinkedIn, като пише адресите им в адресната лента. Показва резултата от търсенето. Разглеждането на социалните мрежи изисква инсталиране на специална програма – браузър. Задава примерни въпроси: „Коя социална мрежа познавате? Кой от вашите близки я използва и за какво? Какво трябва да бъде инсталирано на вашето устройство, за да може да разглеждате социалните мрежи? Посочете иконите на браузърите, които познавате, и назовете техните имена?“.

Учителят демонстрира създаването на нова регистрация в избрана от него социална мрежа, като по този начин въвежда понятията потребителски профил, потребителско име и парола. Пояснява изискванията при създаване им, за да е защитен и сигурен използваният профил.

Прочитането на разказа на робота Всичкознайко цели повторно представяне на алгоритъма за създаване на потребителски профил, потребителско име и парола. Сложната терминология се обяснява на достъпно ниво за учениците с умствена изостаналост и множество увреждания чрез примери.

Поставените задачи са кратки, с ниска степен на сложност и практическа насоченост. Свързани са със стартиране на познат браузър, намиране на социална мрежа, създаване на потребителско име и парола.

Изпълнението на **Задача 1** е за всички ученици, свързано с разпознаване на иконата на програмата от работния плот нейното стартиране. Очакваните резултати за III равнище на познавателна активност е преписване на името на социалната мрежа от предварително подготвен лист. Въвеждането става с латински букви от клавиатурата, като се избира английски език в полето за езикови предпочитания. Преписът е възможен само с предварително подготвен лист с напечатан адрес и помощ от страна на учителя. Извършва се много бавно, буква по буква, сравнявайки написаните букви с тези от листа.

Изпълнението на **Задача 2** е предназначено за ученици с II равнище и III равнище на познавателна активност. Предварително се изисква прочитане и разясняване от учителя. Целта е формиране на умения за създаване на потребителско име и парола.

Първата част от задачата е разпознаване на „силната“ парола от посочените три. Учителят насочва вниманието на учениците към изискванията при съставяне на парола – съчетаване на малки букви, големи букви, цифри и специални знаци. Тя не трябва да е по-дълга от 8 символа.

Във втората част от задачата се изисква самостоятелно създаване на потребителско име и парола и записването им в празните квадратчета. Учителят наблюдава изпълнението и насочва с допълнителни въпроси при необходимост.

ЛИТЕРАТУРА

Николова, Н., С., Стефанова, Е., Николова, М., Петрова, Д., Константинов, О. Книга за учителя Информационни технологии 7 клас, София, Просвета, 2016

Караиванова, М. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10 – 15 години) – Дисертация, Пловдив, ПУ „Паисий Хилендарски“, 2011

Учебна програма по Информационни технологии за VII клас (Общообразователна подготовка), МОН, 2016

История и цивилизации V клас

История и цивилизации VI клас

История и цивилизации VII клас

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА, НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ

Законът за предучилищното и училищното образование регламентира равен достъп до образование и отговорността на образователните институции да предоставят подкрепа за личностно развитие и качествено образование на всяко дете и ученик, независимо от вида и степента на увреждания и специалните образователни потребности.

Настоящите учебно помагало и методическо ръководство са разработени на основата на различни научни подходи, дидактически принципи и методи и всички те – вплетени в предписанието за осигуряване на реципрочността в отношенията: преподаване, образователно съдържание, индивидуален капацитет, индивидуални потребности, формиране на компетентности за самостоятелен живот.

Акцентът е поставен върху подготовката и провеждането на учебния процес, организиран около индивидуалното ниво на развитие на учениците и приспособяващ се към техните интереси и очаквания – както учебни, така и социокултурни, и предпрофесионални. Регулирането на тази взаимовръзка освен че изисква поддържането на динамично равновесие между дидактическите и социалните аспекти на процеса, го поставя и в синхрон със специфичния ритъм и стил на осъществяване, за да бъде преподаването притегателно и атрактивно, знанието – разнообразно и полезно, а ученето – интересно и стимулиращо.

Научни подходи за регулиране и осъществяване на учебния процес

За създаване на научно-методическата рамка на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес, чиито допълнителни ресурси и инструменти са включени в настоящото учебно помагало за ученици и методическо ръководство за учители, избраните научни подходи са два – екологичният и компетентностният.

Навлизането на екологичните идеи в науките за образованието (в 90-те г. на XX век) води до съществени промени в разбирането за развитието на детето и на обучението на ученика. Благодарение на тях се стига и до обновяване на професионалния речник с термини и понятия като „индивидуални способности“, „специални образователни потребности“, „педагогическо взаимодействие“, „педагогическа ситуация“, „ресурси“, „фактори на образователната среда“, „индивидуални фактори“, „фасилитатори“, „бариери“, „рискове“…, които са в широка употреба в образователните практики. Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ООН, екологичният подход е избран за очертаване линиите на „осигуряване на приобщаващото и справедливото качествено образование, и насърчаване на възможностите за обучение през целия живот за всички“, в което се откриват концептуалните опори на съвременния образователен процес, представен в разделението на ролите, функциите и отговорностите на двете основни лица – учителя и ученика, и на двата основни процеса – преподаването и ученето.

С екологичната визия за **обучението (преподаването и ученето), респ. за педагогическата ситуация**, се осигуряват живата достъпност до класната стая и възможността да се стои лице в лице с действителния образователен процес, в който участието на ученика е пряко свързано с функционалното предназначение и влиянието на средата. Екосистемният модел на научна интерпретация създава предпоставките за разпознаване на всеки детайл от образователната среда и нейните субекти (дирекция, учители, педагогически специалисти), ресурси (професионални, материални, дидактически) и функционално организираната

обстановка, осигуряваща посрещането на потребностите на учители и ученици, и всички те – поставени във взаимодействие. От друга страна, екологичната визия осветлява новото разбиране за увреждания, в частност за състоянието на интелектуална недостатъчност (умствена изостаналост), като се показва значимостта както на ограниченията в начина на живот, произтичащи от индивидуалните фактори (недостатъчност, неспособности), така и на факторите на самата среда, действащи в този случай като фасилитатори или бариери на учебния процес. Екологичният подход съдейства още и за това учителят и педагогическите специалисти да се откъснат от разбирането за интелектуалната недостатъчност като за болест, за сбор от симптоми и процеси на комплексно изоставане в развитието, защото така те биха продължавали да я превръщат в оправдание и по този начин в отнемане на правото на естествено индивидуално развитие. Присъединяването им към еколого-антропологичния модел за тълкуване на увреждания, създаден от П. Фужейрола, се постига убедеността, че „не е възможно състоянието на увреждане да бъде редуцирано единствено до оценяването на ограничените функционални способности, без да бъде съобразявано влиянието на променливите на околната среда в условията на реалния живот“.[1]

Ролята на този подход е да осигури моделирането на учебния процес и да определи опорните точки за неговата реализация. Основавайки се на педагогическото взаимодействие на учителя и ученика, опосредствано от начините на преподаване и на процесите на усвояване на знания и умения, учебното помагало и методическите ръководства са в съответствие на:

– индивидуалния капацитет и способности (нива на развитие), придружавани от конкретните потребности, интереси и очаквания, на единството от ндивидуални фактори, които са „мярата“ за готовността на ученика за участие в учебния процес;

– начина и стила на преподаване и на функционалната реорганизация на образователната среда или на факторите на училищната среда и класната стая, които улесняват, окуражават, стимулират към активно участие.

На свой ред, позоваването на компетентностния подход при разработване на учебните програми по класове е основно изискване при определяне на образователното съдържание, цели, задачи и избора на дейности.

Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ЮНЕСКО, насочени към превръщането на разпространението на знания в двигател на икономическото и социалното развитие, компетентностният подход насочва към широкото разбиране на ефикасността и полезността на знанието, както и към обединяването на неговите дидактически и социални конотации. Изследванията показват, че той осигурява мобилизацията на индивидуалния капацитет и придобитите знания в полза на постигане на отчетливост на професионалната подготовка и квалификации.[2]

Ролята на този подход в процеса на разработване на учебни помагала и методически ръководства се открива в ясното „сливане“ на линиите на учебната със социалната и предпрофесионалната информираност и предвиденото упражняване на учениците в различни практически умения. Всяка тема включва разнообразни примери, предоставящи аргументи в полза на формиращите се умения, и преобразуването им в отчетливи компетенции. Ос-

1. Fougeyrollas, P. (2010) La funambule, le fil et la toile. Transformations réciproques du sens du handicap., ULaval.

2. Christian Chauvigné et Jean-Claude Coulet (2017) L’approche par compétences : un nouveau paradigme pour la pédagogie universitaire ? p. 15 – 28 https://doi.org/10.4000/rfp.2169

вен тов, компетентностният подход е определящ по отношение на дизайна и организацията на педагогическото взаимодействие и на модификациите на взаимоотношенията учители – ученици – учебен клас. Той е в основата на непрекъснатото обновяване на учебния процес, дефинирано по отношение на случващото се като преподаване и обработване на знанието в момента и това, което трябва да бъде постепенно постигнато и да се прояви на следващ етап като умения. Обвързаността на екологичния и компетентностния подход е определяща по отношение на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес. И двата подхода са основани на взаимодействието на индивидуалния капацитет, впоследствие на уменията и силата на влияние на факторите на образователната среда, които са част от контекста на социалните и икономическите промени.

И двата подхода подкрепят очакванията на учителя и имат за цел тяхното взаимодействие в стимулирането на активното участие на учениците в учебния процес, насочвайки ги да предприемат инициативи, да бъдат самостоятелни в изпълнението на задачите, да показват отговорност и ангажираност, да се включват в работата по всички учебни дисциплини, да сменят дейностите, да проявяват очакваните емоции, задоволство и отношение към другите.

Цели и принципи на учебния процес

Разработените учебни ресурси по всяка дисциплина имат за цел подпомагане на обучението на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност и множество увреждания, като:

– подготвят, развиват и осигуряват уменията за тяхното активно участие в учебния процес;

– съдействат за развитие на социалния им потенциал;

– насочват към формиране на самостоятелност и постепенна готовност за поемане на отговорност по отношение на професионалната и житейската реализация.

Разработеното учебно помагало представлява референтната рамка за осъществяване на образователния избор от страна на специалистите, учениците и родителите.

Съдържанието му включва сбор от образователни теми, придружавани от конкретни образователни цели и очаквани, реално постижими резултати, очертаващи линиите на компетентностно развитие на ученика през съответния клас, както и през цялото му училищно обучение.

Образователното адаптирано учебно съдържание е основано на компетентностния подход и е съобразено с характеристиките и потребностите на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност, като следва да се има предвид, че „да бъдеш компетентен, означава да можеш да използваш съответните ресурси за ефективно справяне с различни ситуации“, в това число и с такива с образователен характер. „Връзката между ученика и неговото действие свидетелства за неговото намерение и за формата на практически разсъждения в съответствие с неговата мисловна структура. Показването на умишленост, дори в най-обикновени действия, означава, че той е наясно с това, което прави.“[3]

За да се постигне успешната реализация на учебния процес, е необходимо специалистите да се ползват от единни разбирания за взаимодействието на силните страни на всеки

3. Programme éducatif destiné aux élèves ayant une déficience intellectuelle profonde. Programme de formation de l’école québequoise (2011)

http://www.education.gouv.qc.ca/fileadmin/site_web/documents/dpse/formation_jeunes/ProgEducDestineElevesDefIntelProfonde_PFEQ_f.pdf

ученик и подходящите за него ресурси (осигурени от средата). За тази цел трябва да се посочат предварително създадените конкретни условия в образователната среда, но и специфичните **принципи и методи**, полезните начини на взаимодействие учител – ученик, за да може впоследствие да се формулират най-подходящите образователни задачи и да се изберат ефикасните начини на действие.

Действащи принципи

През последните години организираното обучение се основава на принципите на диференциация и индивидуализация, достъпност и последователност, нагледност, атрактивност и функционална полезност.

Да се **диференцира**, означава откъсване от „фронталната педагогика“ и създаване на организация на работа, която поставя всеки ученик в оптимална ситуация.[4] Тази организация се състои в използването на всички налични ресурси за провеждане на най-ползотворни дидактически ситуации, осигуряващи активното участие на всеки ученик. Изборът на знанието има индивидуално предназначение и неговата нарастваща трудност води към постигане на компетентности, които се проявяват в различни образователни и житейски ситуации.

От специален коментар се нуждае принципът на достъпност, придружаван от този на последователност. Принципът на достъпност се прилага както хоризонтално – чрез поетапно нарастване на сложността от задача към задача във всеки учебен ресурс, така и вертикално – в една и съща задача сумарно учениците от различните равнища работят на „етажи“. Принципът на последователност е свързан с процесите на преподаване и получаване на знания, на обработване, натрупване и усвояване на знания, които имат функционален смисъл с индивидуално предназначение. От особено значение са и принципите за **нагледност, атрактивност и функционална полезност**, поддържани в целия процес на боравенето със знания. Единствено чрез ползването на разнообразие от методи, на завладяваща комуникация и отношения може да се достигне и да се поддържа активното участие на ученика в учебния процес.

Организация и реализация на учебния процес

Методическото ръководство включва избирани теми, придружавани от образователно съдържание, цели и задачи, които ще се постигнат с учебното помагало.

В тази част се отделя внимание на професионалните умения на учителя, изразени в доброто познаване на силните страни и срещаните трудности, както и на основните подходи в преподаването.

Проведените изследвания посочват, че в условията на осигуреното разбираемо, достъпно и адаптирано педагогическо взаимодействие, поддържането на спокойни отношения и жива и окуражаваща комуникация, постоянната подкрепа и насърчаване се постига формирането на умения за активно участие на учениците с интелектуални затруднения в учебния процес.[5]

---

4. Филип Перену, За диференциалната педагогика, консултирано на 1.09.2020 г. https://www.unige.ch/fapse/SSE/teachers/perrenoud/php_main/OUVRAGES/Perrenoud_1997_A.html

5. Гърбачева, А. (2014). Хронотопография на прехода от образователна интеграция към инклузия. Импакт за познавателното и социалното развитие на 6 – 9-годишните деца в състояние на интелектуална недостатъчност. Дисертационен труд.

Изброените стратегии на преподаване разкриват начини за подготовка, организация и провеждане на педагогическото взаимодействие, те показват как силните страни и умения на ученика се превръщат в двигателя на активността и желанието за действие и как учителят „заобикаля трудностите“, за да придвижи ученика към успех и към показване на своите умения в различни ситуации. [6]

Първа стратегия – разбираемост на знанието

За да се създаде подходящата обстановка за обучение на учениците с интелектуални затруднения, е важно да се познават техните предпочитания за това къде и как да се провеждат различните дейности.

За тази цел е важно да се осигури подходящата за ученика функционално структурирана образователна среда за възприемане, обмисляне и действие със знанието, постъпващо от околната среда и света. Необходимо е образователната среда (физическа, материална, дидактическа) да бъде предварително подготвена, да отразява контекста на темата, да активира и разпредели ролите и отношенията на учениците в класа. Функционалната реорганизация на образователното пространство да бъде в подкрепа на разбирането на темата, целта, задачите за изпълнение. Аранжиментът на предметния и дидактично-материалния свят на класната стая, изборът на ресурси да бъдат адаптирани спрямо интересите, мотивацията и желанието за участие. Предварителното структуриране на пространството означава, че е определено работно място за всеки, като се позиционират и местата за групова и за индивидуална работа. Мястото на ученика е в близост до предлаганата подкрепа.[7]

Специфичният капацитет на познавателни способности на учениците често изисква да се провокира припомнянето на предварителните знания, което улеснява възприемането и разбирането на новото знание.

Учителят трябва да работи така, че съобщаваното да съответства на интересите на ученика, и да се стреми към резултати, които са полезни и функционални за него. Той може да преведе ученика през всички негови знания и различни учебни ситуации, за да се постигнат значими връзки между това, което знае, и това, което се изисква в новата ситуация. Едновременно с това, учителят може да поддържа интереса към приближаване на крайния резултат, като за тази цел е подготвил неговото изображение или непрекъснато показва и улеснява с припомнянето на познатите знания и умения.

Втора стратегия – избор на сложността на задачите

Изпълнението на поставените задачи се състои в приспособяването на ученика към различни условия и обстоятелства, за да постигне целта си. Естествено е, че една от неговите основни трудности е качеството на обработване на информация. Колкото е по-сложна една задача, толкова повече време е необходимо за нейното изпълнение, като непрекъснато се следи за осигуряването на необходимата подкрепа, за да не се нарушава последователността на действията. Учителят организира преподаването така, че то да следва стъпките на последователността на действието и да подчертава връзките между всяка стъпка, като ограничи възникването на всяка възможност за физически препятствия. С други думи, изборът

6. Названието и някои акценти в описанието на педагогическите стратегии са заимствани от Образователната програма за ученици с интелектуална недостатъчност от Министерството на образованието (2011). Квебек, Канада.

7. Гърбачева, А. (2015). Екологичният подход в инклузивното образование.

на сложността на задачата се определя от прага, до който ученикът може да бъде функционален, за да покаже своите постижения и самостоятелност.

Трета стратегия – привличане и поддържане на вниманието

Вниманието е основен познавателен механизъм, който позволява обработването и управлението на информацията. Вниманието е това познавателно умение, което е необходимо при научаване на нови неща.[8] Свойствата и характеристиките на вниманието определят силата и динамиката на познавателните процеси, неговата продължителност позволява на ученика да се съсредоточи върху дадена задача и да я изпълни в срок, въпреки проявите на разсейване. Учениците с интелектуални затруднения се отличават с трудности във вниманието, с честа загуба на концентрация и разсейване дори от най-малките шумове наоколо, което преминава в неспособност за поддържане на интерес, дори до загуба на интерес към предложената задача. Слабостите на селективното внимание при идентифициране на съществените информации се оказват основното предизвикателство за процесите на учене поради влиянието, което носят към разбирането и създаването на връзки.

Познавателните усилия, необходими за поддържане на продължително внимание, са предизвикателство дори при наличието на интересни и важни информации. Учениците трудно фиксират вниманието си, макар че случайно и спонтанно могат да се върнат безрезултатно към обекта на учене, поради разсеяност от някакъв предмет от околната среда или вътрешно усещане. Без подкрепата на учителя ученикът рискува да насочи вниманието си към други стимули и да загуби интерес към предложената задача.

Поради тези причини учителите трябва да изберат завладяващи интереса материали и атрактивно представяне на образователното съдържание. Подсилвайки комуникацията с използването на сигнални думи, произнесени заинтригуващо като „Погледни внимателно!“, или с интригуващи въпроси „Готови ли сте?“. Промяната в тона и гласа, както ускоряването или забавянето на говора също добавят интензитет към словесното послание, подкрепено с мимика и жестове.

Четвърта стратегия – подкрепа на мотивацията и поддържането на усилия

Мотивацията се определя като интереса и движещата сила към действие, към постигането на определени цели. Отнася се до началото, насочеността и постоянството в поведението, желанието и готовността да се извърши определена дейност. Мотивацията стимулира усилията към постигането на желаните цели. Учениците с интелектуални затруднения се отличават със слаба или специфична насоченост на мотивацията, разпознавана в липсата на инициатива за действие, при създадено впечатление за добра наблюдателност и информираност в зависимост от личните интереси (познаване на телевизионните предавания, непропускане на рожденитe дати на приятели, репертоара на предпочитани музиканти или неработните дни и празниците). Последвана от слабото самоуважение (предизвикано от перманентния неуспех в дейността), тези две характеристики се превръщат в мощен стимул на трайния неуспех в училище. При съчетание с лесно ранимия Аз-образ на децата се очертава необходимостта от постоянна и често доста интензивна подкрепа.

Очевидно е, че мотивацията за учене е външно зависима и до голяма степен в зависимост от способността на учителя да разпознава и най-малкия напредък от ученика и да му покаже признателност. Успехът е най-добрият подсилващ фактор!

---

8. https://neuro-english.eu/cognitive-skills/

Мотивацията се показва след най-малкия напредък и веднага след постъпилата положителна оценка.

Колкото повече са успехите, толкова повече ще бъдат насърчителните изрази и толкова по-силно ще бъде съгласието за участие в учебния процес и в изпълнението на предложените задачи.

Сред придружаващите преподаването методи се разпознават: съдействие, подкрепа, поощрение, похвала, игра, индивидуална работа, могат да се добавят словесното насърчаване, намигването или усмивката. Всички те са най-лесните начини за изграждане и поддържане на мотивацията на учениците. Тези жестовете придобиват още по- голямо значение, когато са придружени със словесни обяснения и публично съобщаване на положителните оценки и споделеното задоволство от изпълнението на задачата.

Пета стратегия – консолидиране на ученето

Ученето трябва да бъде интересно и предизвикателно, за да бъде по-лесно и да бъде търсено повторно. Ученикът с интелектуални затруднения среща значителни трудности при възприемането, обмислянето и съхраняването на информация. За да не се превръща във вътрешна бариера за активното участие в учебния процес, за тази цел учителят предвижда провеждането на многократни упражнения на дадено умение до устойчивост на неговата проява и превръщането ѝ в компетентност. Всяко повторение е съчетавано с влагане на усилия и упражняване на съзнателен контрол върху това, което прави, за да се научи. Учителят трябва да предложи на ученика множество възможности за упражняване на определени специфични умения, за да се превърнат в автоматизми, които подпомагат развитието на компетентности.

Учителят трябва да участва във всички упражнения, като използва стимули със стабилни форми и значения – например да представя фигури винаги по един и същи начин и да използва една и съща дума всеки път, за да обозначи една и съща реалност. Снимки, пиктограми и картини също могат да се използват, за да напомнят на учениците за това, което вече са направили или научили. Активното приложение на назоваването, посочването, повторението могат да преминат в поддържането на диалози и приложение на специфични методи като „четене за двама“, „рисуване и говорене“.

Шеста стратегия – предпочитаната визуална верига

Провеждането на учебния процес се основава на традиционните методи и средства на преподаване – инструкция, обяснение, наблюдение, упражнение, демонстрация, разказ, придружавани и от други техники, които показват висока ефикасност и полезност. Една от тях е обобщена в активната роля на нагледността и визуализацията.

В учебната ситуация възприемането на информациите се основава на преноса им през най-малко две сензорни вериги. Обикновено това са зрителната и слуховата. Всички знания постъпват на базата на сетивата. При учениците с интелектуални затруднения източник на информация са обикновените действия на помирисване, докосване, гледане и удряне. Поради тези причини учителят се ползва от различни средства, които осигуряват нагледност, демонстрация, показване на пиктографски инструкции, поставянето в зрителното поле на ученика на различни правила и предписания за конкретни действия. Разбира се, тази стратегия винаги е съчетана и с други.

Седма стратегия – улесняване на трансфера (преноса) на знания

Трансферът на знания се отнася до способността за използване на дадени знания и умения в дадена ситуация, когато те са придобити в друга. Това е една от основните техники в преподаването и осъществяването на учебния процес, чрез която учителите провокират учениците към преноса на знания и умения от една към друга ситуация и в различен контекст.

Преносът на знания и умения изисква и способността на ученика да се адаптира към нова ситуация.

Изследванията показват, че учителят не се ползва от една-единствена стратегия, напротив, преподаването винаги се основава на различни стратегии и включва широко разнообразие от методи, като най-видима е значимостта на използването на т.нар. хетерорегулаторни образователни стратегии и методи.

Например по време на работа с учениците учителят едновременно съчетава техники, за да се избегне разсейването на учениците, като следи за изпълнението на поставените цели, предоставя конкретни средства на всеки за изпълнение на задачата, като предварително е настроил нейната трудност спрямо успеха на всеки ученик. Други примери насочват към правилото, че показаният неуспех изисква повече подкрепа и обратно – показаният успех означава, че подкрепата трябва да се намали. На ученика трябва да се дава все по-висока отговорност и да бъде насърчаван към самостоятелно изпълнение на задачите, както и към полагане на непрекъснати усилия, за да се достигне до постижение. При учениците с интелектуални затруднения подкрепата е предоставена от учителя, тя е интерактивна и може да приеме формата на пряко насочване, проява на съвместно внимание, вербални или жестове за подкрепа. Когато той е приспособен към ситуацията, показва умения и става все по-инициативен при изпълнение на задачите, ръководната роля на учителя намалява.

Създаването на условия и боравенето с подходящите стратегии и методи на преподаване са основните фактори за стимулиране и поддържане на активното участие на учениците в учебния процес. Ученето е основен фактор за тяхното комплексно развитие и формирането на познавателни, социални и предпрофесионални компетентности.

Фронталната стратегия на преподаване невинаги се оказва приложима или ако тя се прилага, трябва да е придружавана и от индивидуална работа.

Изисква се заобикаляне на срещаните трудности и трябва да се знае, че ученикът бързо губи интерес. Освен това времето невинаги е достатъчно за изпълнението на дадена задача и в този случай учителят продължава работата до нейното завършване.

Обобщаващият подход за всички предложени стратегии е конструктивното обединяване на екологичния и компетентностния подход, създаващи последователност в процесите на преподаване и на получаване на знания, тяхното обработване, натрупване и усвояване, като насоката е към селекцията на тези, които имат функционален смисъл и значение.

Често се оказва, че учениците в състояние на интелектуална недостатъчност избързват, правят грешки, губят интерес и се отказват от изпълнението на задачата.

Атрактивна възможност за подтикване на ученика към продължаване на работата е предоставяне на възможността да избира с какво да се занимава и какви знания предпочита. Учителят знае, че децата предпочитат интензивната комуникация, демонстрират бързо запомняне на лесно достъпни и полезни информации, участват в учене чрез действие (извършване на дейности, които стимулират запомнянето) и педагогическото взаимодействие да е на тази основа. Поддържането на положителни емоционално-оценъчни отношения с детето е предпоставка за постигане на личностното му развитие. Сътрудничеството между

самите ученици и съвместната работа с другите са основните форми на т.нар. колективно учене. Те се изслушват, помагат си, изчакват реда си, изразяват се самостоятелно, поддържат интереса помежду си и взаимно се мотивират да изпълнят задачата докрай.

Адаптацията на обучението по учебната дисциплина изисква система от дейности, диференцирани от учителя на класа и адресирани към индивидуалните потребности на учениците с цел непрестанното активиране на тяхното участие в учебния процес.

Методическото ръководство по История и цивилизации е предназначено за прилагане при организиране на обучение и подкрепа за личностно развитие на обучаващите се ученици със специални образователни потребности V – VII клас в ЦСОП.

Методическото ръководство описва насоките при работа с учебното помагало, включващо разработени теми/подтеми на учебното съдържание, структурирано и адаптирано според учебната програма по История и цивилизации за V – VII клас (общообразователна подготовка), утвърдени от МОН. Разработените учебни ресурси по теми/подтеми от учебното помагало покриват необходимия обем от предвидените нови знания със съответното терминологично облекчаване за ученици с умствена изостаналост и множество увреждания.

Методическото ръководство дава насоки за поставянето и работата по примерни задачи и упражнения с различни равнища по степен на сложност, насочени към овладяване на базисни знания, умения и отношения, свързани с учебния предмет, и изграждането на дигитални компетентности на ученика, интегрирани и прилагани в различни предметни области.

Всеки специалист при използване на методическото ръководство и учебното помагало има право да направи своя избор спрямо предложения учебен материал и да организира учебните часове по История и цивилизации съобразно възможностите и потребностите на учениците.

Познавателната активност на учениците със специални образователни потребности е различна. Условно е направено разделяне в очакванията на постигнатите резултати и успеваемостта при изпълнение на задачите и упражненията на три равнища по степен на сложност за всяка тема/подтема, съобразени с индивидуалните възможности и специалните потребности на учениците.

– Първо равнище съответства на ниво познавателна активност, определяща се с: прояви на неспокойство и колебливост при включване в учебните дейности, желание за изява само с подкрепа от страна на учителя, приобщаване към групата чрез разширяване на възможностите за общуване, придобиване на усещане за значимост при използването на допълваща и алтернативна комуникация – помагащи технологии – управление на компютър с поглед в учебния процес.

– Второ равнище – съответства на ниво познавателна активност, определяща се с: несигурно и плахо включване в учебните дейности, търсене на опора и помощ от учителя, развиване на познавателните способности чрез подобряване на възприятията, мисленето и паметта, овладяване и спазване на правила, повишаване на жизнената си активност.

– Трето равнище – съответства на ниво познавателна активност, определяща се с: мотивация, интерес и адекватност в учебните дейности преобладаване на знания, умения и отношения, справяне с предлаганите задачи и успеваемост с насоки и помощ от страна на учителя, придобиване на елементарни умения за пренос на знания.

Контрол с поглед

Технологията за контрол с поглед дава възможност на ученика само с насочване и за-

държане на погледа да общува чрез синтезирана реч като обратна връзка; да пише; да учи; да рисува; да използва компютър; да свири на различни музикални инструменти; да използва интернет.

Учениците с двигателни затруднения с помощта на контрол с поглед могат да използват не само специализирани обучителни материали и софтуер, но и всички останали електронни обучителни материали (например електронни учебници, сайтове с видеоуроци, сайтове с адаптирано учебно съдържание и т.н.).

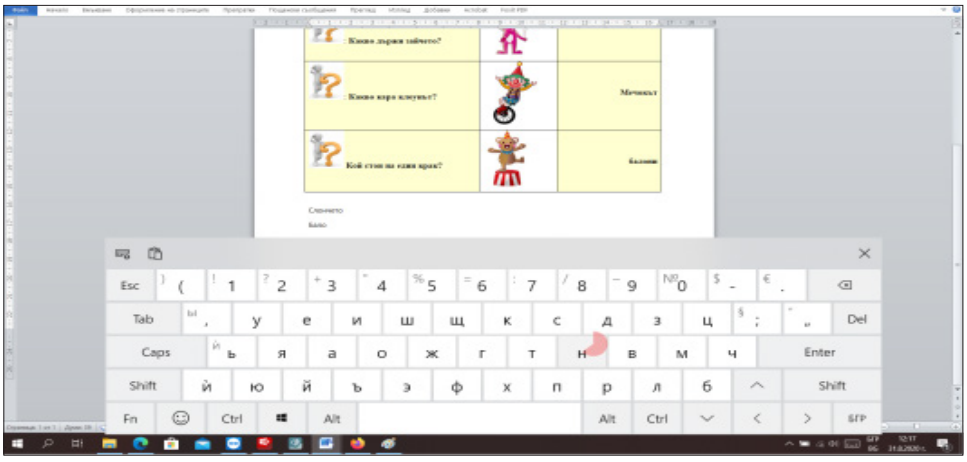

Фигура 1. Тестова задача

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[9] (червеното кръгче е мястото на погледа).

Фигура 2. Тестова задача

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[10] (червеното кръгче е мястото на погледа).

9. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

10. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

C5

Софтуер за комуникация и обучение

Софтуерът Communicator 5 (Tobii Dynavox)[11] дава възможност да създадете индивидуален профил на всеки ученик, да редактирате, да добавяте или създавате страници по съответния учебен предмет. Предлага различни модули, които позволяват комуникация чрез символи (графични изображения) или текст, като избраните/написаните думи, фрази, изречения се произнасят със синтезирана реч.

В зависимост от степента на увреждане, ученикът може да използва мишка, тъчскрийн или устройство за управление с поглед при работа с компютър.

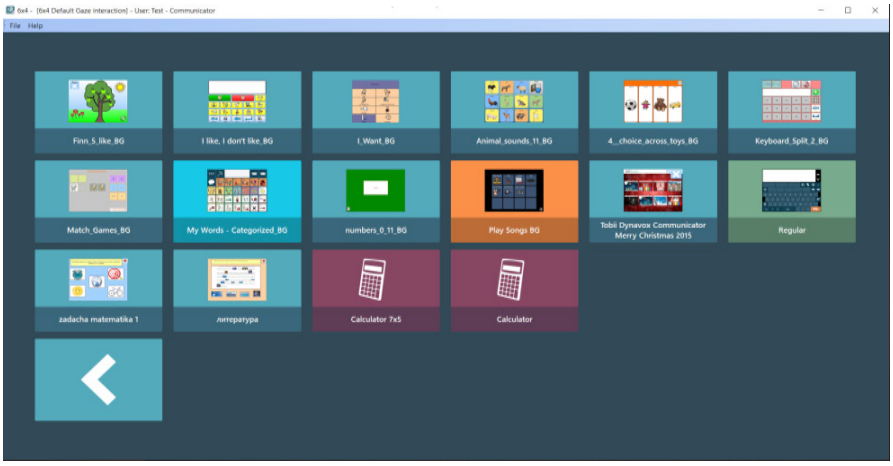

Фигура 3. Индивидуален профил на ученик

Фигура 4. Приложение за комуникация чрез символи от Communicator 5

11. https://www.tobiidynavox.com/software/windows-software/communicator-5/

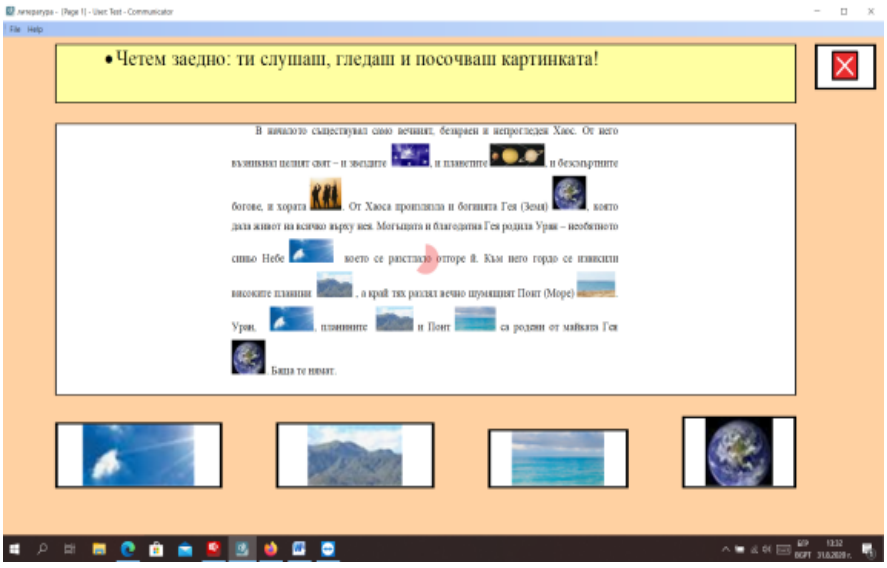

Фигура 5. Обучително занимание в Communicator 5

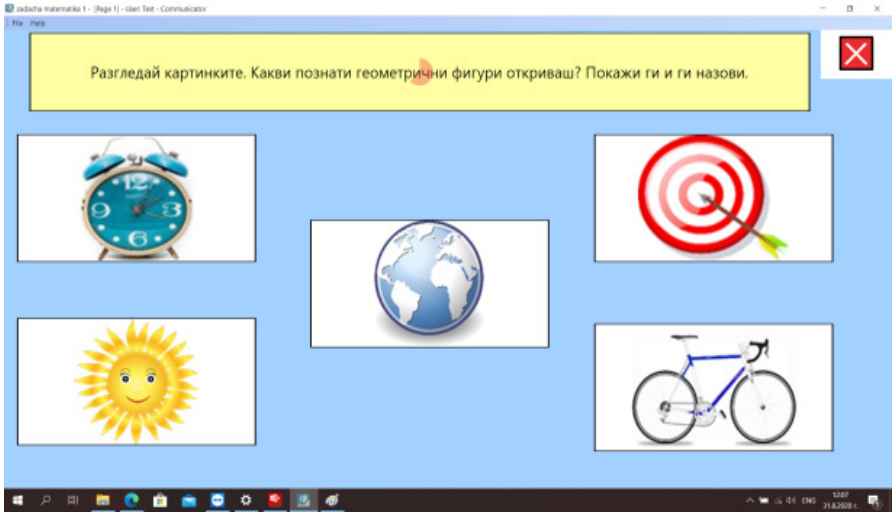

Фигура 6. Тестова задача в Communicator 5

Използваният софтуер за допълваща и алтернативна комуникация дава възможност на всеки педагогически специалист да го прилага в пряката си работа по съответния учебен предмет за определени задачи съобразно възможностите на ученика за развиване на различни познавателни функции.

ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ

V КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА,
НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ 260

ИСТОРИЯТА И НЕЙНИТЕ ИЗТОЧНИЦИ
Исторически източници..... 274

ИСТОРИЯТА И НЕЙНИТЕ ИЗТОЧНИЦИ
Времето в историята..... 276

ПРАИСТОРИЯ
Общество и всекидневен живот 278

ПРАИСТОРИЯ
Културно наследство 280

ПЪРВИТЕ ЦИВИЛИЗАЦИИ
Държавност 282

ПЪРВИТЕ ЦИВИЛИЗАЦИИ
Владетел и държава. Общество и всекидневен живот 284

ПЪРВИТЕ ЦИВИЛИЗАЦИИ
Културно наследство. Религия в Древен Египет и Месопотамия 286

ДРЕВНА ЕЛАДА И ЕЛИНИСТИЧЕСКИЯТ СВЯТ
Държавност 288

ДРЕВНА ЕЛАДА И ЕЛИНИСТИЧЕСКИЯТ СВЯТ
Общество и всекидневен живот. Културно наследство. Религия 290

ДРЕВНА ТРАКИЯ
Държавност. Общество и всекидневен живот. Културно наследство. Религия..... 292

ДРЕВЕН РИМ
Държавност. Обществен и всекидневен живот на Древен Рим 294

ДРЕВЕН РИМ
Културно наследство. Религия 296

ЛИТЕРАТУРА 297

ИСТОРИЯТА И НЕЙНИТЕ ИЗТОЧНИЦИ

Исторически източници

Исторически източници е първата подтема на „Историята и нейните източници“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „Исторически източници“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна ориентация какво се учи по история, и да разпознават по картини някои исторически източници: веществени и писмени.

Нови понятия: история, веществени и писмени източници.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез който учениците ще бъдат ориентирани какво ще учат по история. Между тях е включена картинка с изображение на цар.

Задача 1. Предложени са 3 картинки с изображения на море, планина и цар с корона. Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на най-ниско равнище (ще се назовават от тук нататък ученици първо равнище) учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е море“, „Това е планина“, „Това е цар“. След това дава инструкция да се огради царят, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици с повече възможности за овладяване на знания (ще се назовават от тук нататък ученици второ равнище) учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума.Учителят казва: „По история ще учим за този ...“. Ученикът трябва да изговори думата цар. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици с най-добри възможности за овладяване на знания (ще се назовават от тук нататък трето равнище) се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.

Учителят пита: „ Какво виждаш на картинката?“.Ученикът отговаря: „Това е планина“. След като ученикът състави три изречения по трите картинки, учителят пита за кое от трите неща ние ще учим по история. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на картинката, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени 3 картинки с изображения на слънце, монети и животно.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е слънце“, „Това е монета“, „Това е животно“. След това дава инструкция да се огради монетата, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво

виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са историческите източници (извори) – писмени и веществени, че с тяхното изучаване се занимава науката история. Веществени източници са оръдията на труда, съдовете, оръжията, монети, останките от строежите, произведения на изкуството и други. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Веществен източник е ...“. Ученикът трябва да изговори думата монета. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „ Какво виждаш на картинката?“.Ученикът отговаря: „Това е слънце“. След като ученикът състави три изречения по трите картинки, учителят пита кое от трите неща е към веществените източници. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на картинката, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени 3 картинки с изображения на каменна плоча с надписи, монети и човек.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са писмени източници – написани върху камък, животинска кожа или хартия. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ИСТОРИЯТА И НЕЙНИТЕ ИЗТОЧНИЦИ

Времето в историята

Времето в историята е втората подтема на „Историята и нейните източници“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез използване на линия на времето и преобразуване на години във векове. Отнася се до област на компетентност „Исторически източници“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна ориентация колко години е един век, как са подредени на линията на времето вековете преди и след Христа, да разпознават арабските и римските цифри, да могат да преобразуват години във векове.

Нови понятия: век, линия на времето.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Въвежда се първата ориентация за време в историята по практически път чрез линия на времето.

Задача 1. Подготвя се измерване на времето към бъдеще и към минало.

Учителят назовава: „Това е линия на времето“. Ученикът с пръстче обхожда по линия на времето бъдеще (от Рождество Христово надясно) и минало (от Рождество Христово наляво) и изговаря съответно:„Това е след Христа“, „Това е преди Христа“.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят помага, като насочва погледа на ученика към линията на времето, и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно).

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция и при нужда помага самите те да назоват какво виждат на линия на времето. Ученикът трябва да изговори вековете, които са преди и след Христа. След това се дава инструкция вековете да бъдат посочени; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква самостоятелно да извършват оказаните дейности и да ги описват, като използват историческата лексика.

Обяснителните изречения преди **Задача 2** учителят онагледява по чертежите, като обхожда по линия на времето столетията и въвежда означенията на вековете, след като учениците ги отброяват. По аналогия се въвеждат вековете преди Христа.

Задачите, с които се овладява линия на времето, са два типа:

– ученик определя век, който учителят обхожда по линия на времето;

– ученик обхожда по линия на времето век, който учителят задава.

В **Задача 2** е предложена линия на времето, в която да се попълнят годините преди и след Христа с арабски цифри.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на линия на времето. Учителят обяснява на учениците кои са годините преди и след Христа. След това се дава инструкция годините да бъдат написани и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени арабски и римски цифри, но трябва само арабските цифри

да се посочат и оградят.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Какво виждаш?“.Ученикът отговаря: „Това са цифри – арабски и римски“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и ограждане на арабските цифри, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени арабски и римски цифри, които трябва да се свържат със стрелка.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какви цифри виждат. Учителят обяснява на учениците кои са арабските и римските цифри. След това се дава инструкция арабските цифрите да бъдат свързани с римските цифри, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

Преди **Задача 5** учителят изяснява датировката, като онагледява обясненията с обхождане на линия на времето. След това може да даде практическо правило: „Век се определя, като към числото на стотиците се прибави единица. Вековете се състоят от години и се записват с числа. Получава се дата. Първата цифра показва колко стотици години са изминали, а следващите – в кой век влизаме. Например 213 година – изминали са 200 години (2. век) и с 13 години влизаме в (3. век)“.

В **Задача 5** са предложени години, които трябва да се определят като векове.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.

ПРАИСТОРИЯ

Общество и всекидневен живот

„Общество и всекидневен живот“ е първата подтема на „Праистория“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност „Исторически източници“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за основни характеристики на старокаменната епоха, за възникване на земеделието и животновъдството.

Нови понятия: оръдия на труда и кремък.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В **Задача 1** са предложени 3 картинки с изображения на коте, склон и оръдия на труда. Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е коте“, „Това са оръдия на труда“, „Това е слон“. След това дава инструкция да се оградят оръдията на труда, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Хората в своята трудова дейност си служат с ...“. Ученикът трябва да изговори думите „оръдия на труда“. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

В **Задача 2** са предложени три картинки с изображения на кремък, балон и мотор. Препоръчват се следните начини на работа.:

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е кремък“, „Това е балон“, „Това е мотор“. След това дава инструкция да се огради кремъкът, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е кремък. Кремък е много твърд камък, който при удар един в друг се люспи. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Кремък е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „камък“. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът еограмотен – се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени 3 картинки с изображения на змия, жираф и овца. Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са животните, отглеждани от първите хора. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Животното е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „овца“. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоя-

телно.

В **Задача 4** са предложени три картинки с изображения на цвете, птица и житни растения. Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е птица“, „Това е цвете“, „Това са житни растения“. След това дава инструкция да се посочи и подчертае; действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е житно растение. Край жилищата първите хора започнали да разкопават земята и да засяват събраните семена. Това било началото на земеделието. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Житно растение е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „жито“. След това се дава инструкция картинката да бъде подчертана, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

В **Задача 5** са предложени три картинки с изображения на балон, рисунка в пещера и глинени статуетки и съдове. Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е житно растение. Край жилищата първите хора започнали да разкопават земята и да засяват събраните семена. Това било началото на земеделието. След това се дава инструкция картинката да бъде подчертана, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ПРАИСТОРИЯ

Културно наследство

„Културно наследство“ е втората подтема на „Праистория“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност национално и световно историческо и културно наследство.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за паметници на праисторическото изкуство: рисунки от пещерите Ласко (Франция), Алтамира (Испания), Магура (България).

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани какви са пещерните рисунки. Между тях е включена картинка с изображение на рисунка в пещерата Ласко.

В **Задача 1** са предложени 3 картинки с изображения на пате, цвете и пещерна рисунка. Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е пещерна рисунка“, „Това е пате“, „Това е цвете“. След това дава инструкция да се подчертае пещерната рисунка, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Първите хора са рисували в пещерата ...“. Ученикът трябва да изговори думата„рисунки“. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.

В **Задача 2** са предложени три държави– Германия, Франция и Испания.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от държавите и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Германия“, „Испания“, „Франция“. След това дава инструкция да се оградят Франция и Испания, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват държавите. Учителят обяснява на учениците кои са държавите, в които са открити най-древните пещерни рисунки. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Пещерни рисунки има в ... и ...“. Ученикът трябва да изговори думите „Испания и Франция“. След това се дава инструкция буквите да бъдат оградени, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с

цяло изречение. Учителят пита: „Кои са написаните държави?“, ученикът отговаря: „Това е Испания“ . След като ученикът състави три изречения по трите държави учителят пита в кои от трите държави има пещерни рисунки. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на държавата, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** е предложена рисунка от Магурата с изображения на хора, птици и животни.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картината. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „На пещерната рисунка има ...“. Ученикът трябва да изговори думата „хора“. След това се дава инструкция хората да бъдат посочени на картинката, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Какво виждаш на картинката?“.Ученикът отговаря: „Това са животни“. След даване на правилния отговор следва инструкцията да напишат под картината думите, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ПЪРВИТЕ ЦИВИЛИЗАЦИИ

Държавност

„Древен Египет“ и „Държавите в Месопотамия“ са подтеми на „Държавност“ при „Първите цивилизации“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки (от книга с илюстрации или определен електронен носител). Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за първите цивилизации – Древен Египет и Месопотамия, градове-държави Ур и Урук, законите на Хамурапи).

Нови понятия: цивилизация и град-държава.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В **Задача 1** са предложени 3 държави – Италия, Древен Египет и България.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от държавите и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Италия“, „Това е Древен Египет“, „Това е България“. След това дава инструкция да се огради Древен Египет, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват държавите. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Първата цивилизация е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „Египет“. След това се дава инструкция държавата да бъде оградена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.

В **Задача 2** са предложени две първи цивилизации (Месопотамия и Египет) и три реки (Тигър, Ефрат и Нил).

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от първите цивилизации и реките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Месопотамия“, „Египет“, „Нил“, „Тигър“ и „Ефрат“. След това дава инструкция да се свържат Египет и Нил, Месопотамия – с Тигър и Ефрат, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват първите цивилизации и реките. Учителят обяснява на учениците кои са първите цивилизации и реките около тях. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Първите цивилизации са ... и ...“. Ученикът трябва да изговори думите „Египет и Месопотамия“. След това се дава инструкция първите цивилизации да бъдат свързани с реките, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителя пита: „Кои са първите цивилизации?“.Ученикът отговаря: „Това са Египет и Месопотамия“. След като ученикът състави две изречения по двете цивилизации,

учителят пита кои са реките покрай тях. След даване на правилния отговор следва инструкцията за свързване на цивилизацията с реките, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени три града-държави с имена на Ур, Урук и София.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват имената на градовете-държави . След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Град-държава е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „Ур“. След това се дава инструкция Ур да бъде посочен, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Кои са градове-държави?“.Ученикът отговаря: „Това са Ур и Урук“. След даване на правилния отговор следва инструкцията да оградят правилните отговори, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени три имена на царе – Хамурапи, Самуил и Саргон.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват имената на царете. След това предлага ученикэт да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Цар е ...“. Ученикът трябва да изговори думата „Хамурапи“. След това се дава инструкция Хамурапи да бъде посочен, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

ПЪРВИТЕ ЦИВИЛИЗАЦИИ

Владетел и държава. Общество и всекидневен живот

„Владетел и държава“, „Общество и всекидневен живот“, „Общества в Древен Египет и Месопотамия“ и „Всекидневие на хората в Древен Египет и Месопотамия“ са подтеми на „Първите цивилизации“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за обществените групи в Древен Египет и Месопотамия, за обществото, стопанските дейности и всекидневието на хората.

Нови понятия: жрец, свободни хора и роби.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани кои са фараоните в Древен Египет.

В **Задача 1** е предложена картинка на фараон със знаците на властта на владетеля. Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всеки един от знаците на властта и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е брада“, „Това е жезъл“, „Това е камшик“. След това дава инструкция да се посочи жезълът, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват знаците на властта на фараона. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Знаци на властта на фараона са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „камшик, жезъл и брада“. След това се дава инструкция камшик, жезъл и брадата на фараона да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.Учителят пита: „Кои са знаците на властта на фараона?“.Ученикът отговаря: „Това са брада, камшик и жезъл“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване на знаците на фараона, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** е предложена обществена пирамида на Древен Египет.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват обществата, разделени по групи. Учителят обяснява на учениците кои са древните общества в Древен Египет. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Обществени групи са ... и ...“. Ученикът трябва да изговори думи „фараон, жреци, писари и занаятчии, земеделци и роби“. След това се дава инструкция фараонът, който стои на върха на пирамидата, да бъде оцветен с жълт цвят, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с

цяло изречение. Учителят пита: „Кои са обществата в Древен Египет?“.Ученикът отговаря: „Това са робите“. След даване на правилния отговор следва инструкцията фараонът, който стои на върха на пирамидата, да бъде оцветен с жълт цвят, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** е предложен исторически извор на Херодот „История“ – „Земеделието в Месопотамия“.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Кои са трите вида растения?“.Ученикът отговаря: „Това са житото, просото и овесът“. След даване на правилния отговор следва инструкцията да подчертаят правилните отговори, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ПЪРВИТЕ ЦИВИЛИЗАЦИИ

Културно наследство. Религия в Древен Египет и Месопотамия

„Културно наследство“ и „Религия в Древен Египет и Месопотамия“ са обединени подтеми на „Първите цивилизации“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за културното наследство и религия в Древен Египет и Месопотамия,за паметници на архитектурата и изкуството от Древен Египет и Месопотамия.

Нови понятия: египетските пирамиди и мумия.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В **Задача 1** са предложени картинки на бог Озирис, бог Сет и пате.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картините и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е бог Сет“, „Това е бог Озирис“, „Това е пате“. След това дава инструкция да се посочат боговете, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват боговете на Египет. След това се дава инструкция боговете да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени две картини – на пирамиди в Древен Египет и море.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.

В **Задача 3** е предложен исторически извор на „Митът на Озирис“ и се оползотворяват възможностите на интегрирания модул „Генеалогично моделиране“, разработен и апробиран експериментално от Мария Караиванова (Караиванова, 2011). Интегрираният модул може да се ползва по различни предмети ***„ефективно за социокогнитивното развитие на учениците с умствена изостаналост…“*** (Караиванова, 2011, 11 – 12). „Историческият заряд, изграждащ личността, се трупа през целия живот и има мирогледно значение – определя самосъзнанието на човека и влияе върху всички аспекти на неговата реализация. Интегрираният общообразователен модул „Генеалогично моделиране“ предлага ***нов подход*** към изучаване на историческия пласт в човешкото познание“ (Караиванова, 2011, 25 – 26). Въпросната система залага на фигурното оразличаване на половете (Караиванова, 2011):

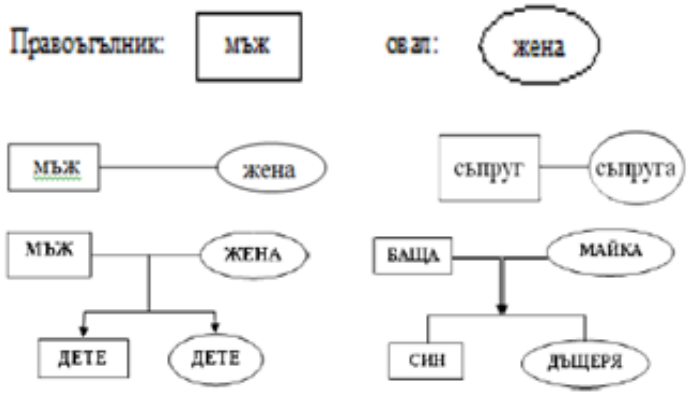

„Разположението на получената структура изявява ***кръвна връзка между децата*** (подсказваща стрелка към ненасочен граф) и отразява ***хода на времето*** от ***минало към бъдеще*** – ***по вертикала*** с посока на стрелките ***от горе надолу***, а ***по хоризонтала*** (условно) с посока ***от ляво надясно***“ (Караиванова, 2011, с. 29) При усложняване на графа на съответните места ще се дават допълнителни препратки.

Препоръчват се следните начини на работа.

Изложението на мита е подходящо да се прави с опора на родословие. От митологията е известно че Сет, Озирис и Изида са братя и сестра. Този факт дава възможност изложението да започне от семейството, впоследствие да последва бракът на Озирис и Изида и след него – конфликтът между братята. Такава е хронологичната последователност, която съответства на социалния опит на децата.

Решение на задачата предполага съвместно четене на текста, при което учениците определят имената, които съответстват на празните фигури.

– Ученици на първо равнище участват в дейността с предоставени от учителя изображения на боговете.

– За ученици на второ равнище могат да се използват готови елементи на схемата, като ги поставят на съответните места.

– За ученици на трето равнище се изисква самостоятелно да попълнят имената на боговете и работа със задаване на въпроси и отговори с цяло изречение.

ДРЕВНА ЕЛАДА И ЕЛИНИСТИЧЕСКИЯТ СВЯТ

Държавност

„Древна Елада“, „Гръцкият полис“, „Спарта и Атина“ и „Империята на Александър Велики“ са подтеми на „Държавност“ на тема „Древна Елада и елинистическият свят“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за елементи на държавност в полиса (Спарта, Атина), за исторически личности (Филип II, Александър Велики).

Нови понятия: демокрация и полис.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани какво е троянски кон.

В **Задача 1** са предложени картинки на крава, дървен кон и кон. Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е крава“, „Това е дървен кон“, „Това е кон“. След това дава инструкция да се посочи дървеният кон, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват дървения кон. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Спечелването на Троянската война е чрез ...“. Ученикът трябва да изговори думите „дървен кон“. След това се дава инструкция дървеният кон да бъде посочен, действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученика е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени Спарта и Атина и тяхното управление.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват полисите и тяхното управление. Учителят обяснява на учениците кои са Атина и Спарта, какво е тяхното управление. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Атина и Спарта има ...“. Ученикът трябва да изговори думи„демокрация“ и „войници“. След това се дава инструкция Атина да се свърже с демокрация, а Спарта – с войници, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.След даване на правилния отговор следва инструкцията Спарта и Атина да бъдат свързани с войници и демокрация, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени две думи – мъже и жени.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват мъжете и жените. Учителят обяснява на учениците кои са участвали в управлението на елинското общество. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „В управлението участвали единствено само ...“. Ученикът трябва да изговори дума „мъжете“. След това се дава инструкция мъжете да се покажат, действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** е предложена таблица Пелопонеска война.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Кои са участниците в Пелопонеската война?“. Ученикът отговаря: „Това са Атина и Спарта“. След даване на правилния отговор следва инструкцията да се напишат в таблицата, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 5** е предложена таблица Пелопонеска война.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпроси и отговори с цяло изречение. След даване на правилните отговори следва инструкцията да се свържат Балканите и Индия с Александър Велики, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ДРЕВНА ЕЛАДА И ЕЛИНИСТИЧЕСКИЯТ СВЯТ

Общество и всекидневен живот. Културно наследство. Религия

„Общество и всекидневен живот“, „Култура“ и „Религия на Древна Елада“ са подтеми на „Древна Елада и елинистическият свят“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки. Отнася се до област на компетентност фундаментите на съвременния свят.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за древногръцкия театър като място за общуване между хората и за олимпийските игри, за спортове, включени и в съвременните олимпиади, за главните елински богове (Зевс, Хера, Атина, Дионис, Аполон, Артемида).

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В **Задача 1** са предложени роля на жената в Древна Елада – домакиня, майка и съпруга.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват ролята на жената. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Ролята на жената е ...“. Ученикът трябва да изговори думите „домакиня, майка и съпруга“. След това се дава инструкция ролите да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване на ролите на жената в Древна Елада, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

За да се изпълни **Задача 2**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани кои са главните елински богове.

В **Задача 2** са предложени картинки на Зевс, рибар и лъв.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е бог Зевс“, „Това рибар“, „Това е лъв“. След това дава инструкция да се посочи бог Зевс, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват бог Зевс. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Царят на боговете е ...“. Ученикът трябва да изговори думата Зевс. След това се дава инструкция Зевс да бъде посочен, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Кой е Зевс?“.Ученикът отговаря: „Това е царят на боговете“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване и подчертаване на бог Зевс, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени картинки на богини, лалета и лебед.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват богините. Учителят обяснява на учениците кои са богините – Атина, Хера и Артемида. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Това са ...“. Ученикът трябва да изговори думата „богини“. След това се дава инструкция картината с богините да се покаже, назове и огради, действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени картини на офис сграда, театър и олимпийски игри.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Какво са дали на света древните гърци?“.Ученикът отговаря: „Това са театърът и олимпийските игри“. След даване на правилния отговор следва инструкцията да се свърже театърът с олимпийските игри, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ДРЕВНА ТРАКИЯ

Държавност. Общество и всекидневен живот. Културно наследство. Религия

„Държавност“, „Обществен и всекидневен живот“, „Културно наследство“ и „Религия“ са обединени подтеми на „Древна Тракия“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки и исторически извори. Отнася се до област на компетентност фундаментите на съвременния свят и национално и световно историческо и културно наследство.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за Одриското царство като пример за държавно обединение, за обектите на тракийското културно наследство, включени в списъка на ЮНЕСКО (Организация на обединените нации за образование, наука и култура).

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани кои са одриските царе, гробниците и златното Панагюрско съкровище.

В **Задача 1** централната фигура в историята на Одриското царство се представя чрез модел на родствените отношения (Караиванова, 2011).

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище с въпроси и отговори на учениците се дава възможност те да покажат степента, в която владеят родствените връзки, и се попълва тяхната схема.

В **Задача 2** се предлага следното.

– Учениците на първо и второ равнище да определят и назовават обектите в картинки, да определят и посочват с помощ или самостоятелно на коя картинка е изобразена маската на Терес.

– Учениците от второ равнище работят по инструкции, а учителят води тези, които имат нужда от подкрепа (допълнителни указания или водене„ръка в ръка“).

– Ученици на трето равнище самостоятелно дават отговори, като ползват картинната опора. С които е възможно, се работи за четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** изложението е представено така, че да разкрие максимално идейното съдържание на мита. Представена е магическата сила на музиканта Орфей. По опорно родословие е разкрита причинно-следствената връзка между любовта на Орфей и проникването му в подземното царство.

Учениците от трето равнище в беседа по текста дават отговори с цели изречения. В хода на беседата попълват родословието със съответните имена според степента си на огрaмотеност.

В **Задача 4** са предложени картинки на гробницата при село Свещари, златното Панагюрско съкровище и Казанлъшката гробница.

– Учениците от първо и второ равнище разпознават картинките според възможностите си: самостоятелно или с помощ.

“Учениците от трето равнище правят сортировката и установяват съответствие между название и картинка в самостоятелна словесна описателност.

ДРЕВЕН РИМ

Държавност. Обществен и всекидневен живот на Древен Рим

„Държавност“ и „Обществен и всекидневен живот“ са обединени подтеми на „Древен Рим“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за образите на Ромул и Рем, представени в митологията, за политиката на Рим за разширяване териториите на държавата чрез войни, за исторически личности (Юлий Цезар и Октавиан Август), за обществените групи в Древен Рим.

Нови понятия: патриции, плебеи и сенат.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани кои са Ромул, Рем, Юлий Цезар и Октавиан Август.

В **Задача 1** е предложена картина на Капитолийската вълчица.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към картинката и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това са Ромул и Рем“. След това дава инструкция да се посочат Ромул и Рем под Капитолийската вълчица, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват имената на Рем и Ромул. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Основатели на Рим са ...“. Ученикът трябва да изговори думите Рем и Ромул. След това се дава инструкция братята под Капитолийската вълчица да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпроси и отговори с цяло изречение. Учителят пита: „Кои са основателите на Рим?“, ученикът отговаря: „Това е Рем“, „Това е Ромул“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване и назоваване на Ромул и Рем, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени групи в Рим – патриции, рицари и плебеи.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват групите в Рим. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Групите в Рим са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „плебеи и патриции“. След това се дава инструкция плебеите и патрициите да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Кои са групите в Рим?“, ученикът отговаря: „Това са патриции и плебеи“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване на

патрициите и плебеите. При поставената задача учениците трябва да оградят подточките „а“ и „б“, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени исторически извор и картинки на море, въздух и суша.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпроси и отговори с цяло изречение. Учителят пита: „Къде се водят войните на Октавиан Август?“, ученикът отговаря: „По суша и море“. След даване на правилния отговор следва инструкцията да се свържат сушата и морето, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** е предложена таблица с римското общество.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Римското общество се състояло от ...?“, ученикът отговаря: „Това са свободни хора и роби“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за попълване на таблицата на римското общество – свободни хора и роби, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ДРЕВЕН РИМ

Културно наследство. Религия

„Културно наследство“ и „Религия“ са обединени подтеми на „Древен Рим“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят“, национално и световно историческо и културно наследство.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за предназначението на характерни паметници на римската култура (амфитеатър, терми), за характерни паметници на римската антична култура (Колизея), за главни римски богове (Юпитер, Юнона, Минерва, Марс, Веста) и за възникването на християнството.

Нови понятия: амфитеатър, аквадукт, форум, християнство, апостоли и църква.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани кои са боговете, паметниците на римската култура и християнството.

В **Задача 1** са предложени картини на амфитеатър и аквадукт.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картините и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е амфитеатър“,„Това е аквадукт“. След това дава инструкция да се посочат амфитеатърът и аквадуктът, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват имената на амфитеатъра и аквадукта. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Паметници на римската култура са ...“. Ученикът трябва да изговори думите амфитеатър и аквадукт. След това се дава инструкция амфитеатърът и аквадуктът да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпроси и отговори с цяло изречение. Учителят пита: „Кои са паметниците на римската култура?“, ученикът отговаря: „Това е амфитеатърът“, „Това е аквадуктът“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване и назоваване на амфитеатъра и аквадукта, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени картини на форум, арка и терми.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват форум, арка и терми. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Паметници на римската култура са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „форум, арка и терми“. След това се дава инструкция форум, арка и терми да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.Учителят пита: „Кои са паметниците на римската култура?“, ученикът отговаря: „Това са форум, арка и терми“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за показване и ограждане на форум, арка и терми, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени исторически извор и родословие на римски богове чрез модел на родствените отношения (Караиванова, 2011).

Препоръчват се следните начини на работа:

– За ученици на трето равнище чрез беседа се дава възможност учениците да покажат степента, в която владеят родствените връзки, и се попълва тяхната схема.

В **Задача 4** са предложени имената на Йоан, Исус Христос и Павел.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Кое е името на Божия син и спасител?“, ученикът отговаря: „Това е Исус Христос“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на правилния отговор б) Исус Христос, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ЛИТЕРАТУРА

Караиванова, Мария. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10 – 15 години). Автореферат на дисертация, Пловдив, 2011. https://procedures.uni-plovdiv.bg/docs/procedure/160/15985642972147140594.pdf

Лаков, Тодор, Диана Ботева-Боянова, Александър Николов. История и цивилизации V клас, София: Просвета, 2016.

ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ

VI
КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ В ЕВРОПЕЙСКОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ 300

ИСТОРИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНА ЕВРОПА (V – XI В.) 302

БЪЛГАРИЯ ДО НАЧАЛОТО НА XI ВЕК
ИСТОРИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНА ЕВРОПА (V – XI В.)
Общество и всекидневен живот 306

ИСТОРИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНА ЕВРОПА (V – XI В.)
Култура и културно наследство. Религия 308

СРЕДНОВЕКОВНИЯТ СВЯТ (XII – XV В.)
БЪЛГАРСКА ДЪРЖАВА (XII – XIV В.)
Държавност 310

СРЕДНОВЕКОВНИЯТ СВЯТ (XII – XV В.)
БЪЛГАРСКА ДЪРЖАВА (XII – XIV В.)
Общество и всекидневен живот 312

СРЕДНОВЕКОВНИЯТ СВЯТ (XII – XV В.)
БЪЛГАРСКА ДЪРЖАВА (XII – XIV В.)
Култура и културно наследство. Религия 314

БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ (XV – XVII В.)
Държавност. Общество и всекидневен живот 316

БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ (XV – XVII В.)
Култура и културно наследство. Религия 318

ЛИТЕРАТУРА 319

ВЪВЕДЕНИЕ В ЕВРОПЕЙСКОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ

„Въведение в Европейското средновековие“ е първата тема на История и цивилизации за VI клас. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез използване на хронологични и пространствени ориентири при определяне на Средновековието. Елементарна представа за епохата на Средновековието. Отнася се до област на компетентност „Национално и световно историческо и културно наследство и исторически източници“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за Средновековието (Ранно, Същинско и Късно), нововъведенията като барут, компас и нови типове кораби.

Нови понятия: Средновековие и църква.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

От **Задача 1** до **Задача 2**: ориентация за Средновековието по практически път чрез линия на времето.

Задача 1. Подготвя се измерване на времето от Античност към Средновековие и към Ново време. Учителят назовава: „Това е линия на времето/. Ученикът с пръстче обхожда по линия на времето Античност, Средновековие и Ново време и изговаря съответно: „Това е Античност“, „Това е Средновековие“ и „Това е Ново време“.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят помага, като насочва погледа на ученика към линията на времето и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно).

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция и при нужда помага самите те да назоват какво виждат на линията на времето. Ученикът трябва да изговори епохите, които са Античност, Средновековие и Ново време. След това се дава инструкция епохите да бъдат посочени, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква самостоятелно да извършват оказаните дейности и да ги описват, като използват историческата лексика.

Обяснителните изречения преди **Задача 2** учителят онагледява по чертеж две, като обхожда по линия на времето вековете на Средновековието и въвежда означенията на вековете, след като учениците ги отброяват.

Задачите, с които се овладява линия на времето, са два типа:

– ученик определя век, който учителят обхожда по линия на времето;

– ученик обхожда по линия на времето век, който учителят задава.

В **Задача 2** е предложена линия на времето за началото и края на Средновековието.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят помага, като насочва погледа на ученика към линията на времето и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно).

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция и при нужда помага самите те да назоват какво виждат на линия на времето. Ученикът трябва да изговори периодите, които са Ранно, Същинско и Късно. След това се дава инструкция епохите да бъдат посоче-

ни, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква самостоятелно да извършват оказаните дейности и да ги описват, като използват историческата лексика.

В **Задача 3** са предложени 4 картинки с изображения на компас, нов тип кораб, театър и барут.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е компас“. „Това е кораб“, „Това е театър“, „Това е барут“. След това дава инструкция да се оградят компасът, корабът и барутът, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са нововъведенията през Средновековието – компаса, нов тип кораби и барута. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Нововъведенията са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „компас, барут и нови типове кораби“. След това се дава инструкция картинките да бъдат оградени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за ограждане на картинките, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ИСТОРИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНА ЕВРОПА (V – XI В.)

„Държавност“ е първата подтема на „История на средновековна Европа (V – XI в.)“, която включва Великото преселение на народите – раждането на Средновековна Европа, могъществото на Византия, държавата на франките и арабският халифат.Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят, човекът в историята и исторически източници“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за форми на държавно управление: Византия, Франкска държава и Арабски халифат, за исторически личности: Юстиниан I, Карл Велики, за ролята на исляма.

Нови понятия: папа, патриарх, варвари, ислям, Коран и свещена война.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В **Задача 1** са предложени столиците на Западната Римска империя – Рим, и на Византия – Константинопол.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Столица на Византия е ...“. Ученикът трябва да изговори думата Константинопол. След това се дава инструкция столиците да бъдат свързани с държавите, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.

В **Задача 2** са предложени две картинки с изображения на папа и патриарх. Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е папа“, „Това е патриарх“. След това дава инструкция да се посочат папата и патриархът, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е папа и патриарх. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Духовните глави на Рим и Константинопол са ...“. Ученикът трябва да изговори думите„папа и патриарх“. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Какво виждаш на картинката?“, ученикът отговаря: „Това е папа“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване на картинката, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** е предложен исторически извор за управлението на Юстиниан.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор

с цяло изречение. Учителят пита: „Кой е градът, записан в историческия извор за Юстиниан?“, ученикът отговаря: „Това е Константинопол“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за подчертаване на името в историческия извор, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени исторически извор за Карл Велики и имена на владетели – Аспарух, Карл Велики и Юстиниан.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват името на Карл Велики. Учителят обяснява на учениците какво е династия на Каролингите. След това предлага на ученика да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Името на владетеля от династията на Каролингите е ...“. Ученикът трябва да изговори думите „Карл Велики“. След това се дава инструкция буква б) да бъде оградена, действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 5** са предложени две картинки с изображения на библия и коран, думите – християнство и ислям.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за свързване със стрелка на картинките с религиите, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

БЪЛГАРИЯ ДО НАЧАЛОТО НА XI ВЕК

„Създаване и укрепване на Българското ханство“, „България през първата половина на IX в.“, „Християнизация на българската държава“, „Могъщество на България при Симеон Велики“ и „Завладяване на Българското царство от Византия“ са обединени подтеми на „България до началото на XI век“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят и човекът в историята“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за форми на държавно управление в България, за исторически личности: Аспарух, Крум, Омуртаг, Маламир, Борис I, Симеон Велики, Петър, Самуил, за ролята на християнството.

Ново понятие: хан.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани кои са българските владетели.

Препоръчват се следните начини на работа.

В **Задача 1** централната фигура в историята на „Стара Велика България“ се представя чрез модел на родствените отношения (Караиванова, 2011).

– За ученици на второ равнище могат да се използват готови елементи на схемата, като ги поставят на съответните места.

– За ученици на трето равнище се изисква самостоятелно да попълнят имената на владетелите и работа със задаване на въпроси и отговори с цяло изречение.

В **Задача 2** изложението е представено така, за да разкрие максимално династията на Крум, и се представя чрез модел на родствените отношения (Караиванова, 2011).

В родословието на владетелите е разкрита причинно-следствената връзка между баща, син и внук. Решението на задачата предполага съвместно четене на текста, при което учениците определят имената, които съответстват на празните фигури.

– Ученици на първо равнище участват в дейността с предоставени от учителя изображения на владетелите.

– За ученици на второ равнище могат да се използват готови елементи на схемата, като ги поставят на съответните места.

– За ученици на трето равнище се изисква самостоятелно да попълнят имената на владетелите и работа със задаване на въпроси и отговори с цяло изречение.

В **Задача 3** изложението е представено така, за да разкрие максимално владетелите Борис I, Симеон Велики, Петър чрез модел на родствените отношения (Караиванова, 2011).

Учениците от трето равнище в беседа задават въпроси и дават отговори с цели изречения. В хода на беседата попълват родословието със съответните имена според степента си на огрaмотеност.

В **Задача 4** са предложени исторически извор за завладяването на България от Византия и имена на владетели – Самуил, Симеон Велики и Петър.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват името на цар Самуил. Учителят обяснява на учениците за цар Самуил и неговата решителност в борбите срещу Византия. След това предлага на ученика да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Името на последния български владетел на Първата българска държава е...“. Ученикът трябва да изговори думите „цар Самуил“. След това се дава инструкция буква б) да бъде оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огрaмотен – се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ИСТОРИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНА ЕВРОПА (V – XI В.)

Общество и всекидневен живот

„Общество и всекидневен живот“ е втората подтема на „История на средновековна Европа (V – XI в.)“, която включва „Общество и всекидневие в Западна Европа“, „Общество и всекидневие във Византия“ и „Общество и всекидневие на българите“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят, човекът в историята“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за трите съсловия в Западна Европа, Византия и България, за всекидневието на средновековните хора, за промени в българското общество след покръстването.

Ново понятие: рицар.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани какво ще учат по Средновековие. Между тях са включени картинки с изображения на селяни, рицари, духовници, крале и императори от средновековието.

В **Задача 1** са предложени картинки на рицар и групи на молещи се, воюващи рицари и трудещи се.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е рицар. След това предлага на ученика да довърши изречението с дума. Учителят казва: „От аристокрацията са ...“. Ученикът трябва да изговори думата рицари. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.

В **Задача 2** са предложени аристократите във Византия – бедни, богати и селяни.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват аристократите във Византия. Учителят обяснява на учениците какво е аристократ. След това предлага на ученика да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Аристократите са...“. Ученикът трябва да изговори думата богати. След това се дава инструкция буква б) да бъде посочена и оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. Учителят пита: „Какви са аристократите?“, ученикът отговаря: „Те са богати“. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и ограждане на вярната буква, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени картинки на хляб, ананас и зеле.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е хляб“, „Това е ананас“ и „Това е зеле“. След това дава инструкция да се посочат хлябът и зелето, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват картинките. Учителят обяснява на учениците кои са плодове и кои зеленчуци. След това предлага на ученика да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Храната на селянина са...“. Ученикът трябва да изговори думите „хляб и зеле“. След това се дава инструкция картинките на хляб и зеле да бъдат посочени и подчертани, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ИСТОРИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНА ЕВРОПА (V – XI В.)

Култура и културно наследство. Религия

„Култура и културно наследство“ и „Религия“ са трета и четвърта подтема на „История на средновековна Европа (V – XI в.)“, която включва „Култура и културно наследство на християнска Европа“, „Делото на св.св. Кирил и Методий и техните ученици“, „Златният век на българската култура“, „Християнска църква“ и „Възникване и разпространение на исляма“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят, човекът в историята и национално и световно историческо и културно наследство“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за паметници от епохата с национално и световно културно значение: църквата „Св. София“ в Константинопол, Мадарския конник, Златната църква в Преслав, за делото на св. св. Кирил и Методий и техните ученици, за книжовните школи в Преслав и Охрид и за християнството и исляма.

Нови понятия: керамична плоча и икона.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани за културното наследство и религия през Средновековието. Между тях са включени картинки с изображения на икони, църкви, създателите на славянската азбука и техните ученици.

В **Задача 1** са предложени картинки на статуя, църквата „Света София“ и икона на Христос.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е статуя“, „Това е църква“ и „Това е икона“. След това дава инструкция да се посочи църквата, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е църква и икона. След това предлага на ученика да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Християнският храм е ...“. Ученикът трябва да изговори думата църква. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена и назована, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.

В **Задача 2** са предложени картини на Охридската книжовна школа, имена на столици-София, Преслав и Охрид.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват книжовните школи в България. Учителят обяснява на учениците какво е школа. След това

предлага на ученика да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Книжовни школи са...“. Ученикът трябва да изговори думите „Плиска и Охрид“. След това се дава инструкция буквите б) и в) да бъдат посочени и оградени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

В **Задача 3** са предложени картинки на керамичната икона „Тодор Светослав“, Златната църква в Преслав и Мадарския конник.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват картинките. Учителят обяснява на учениците какво е икона, църква и паметник. След това се дава инструкция картинката на иконата да бъде посочена и подчертана, а действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени владетелите – Аспарух, княз Борис I и Самуил.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и ограждане на вярната буква, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 5** са предложени религиите – християнска и мохамеданска, и Исус Христос и Мохамед.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.

СРЕДНОВЕКОВНИЯТ СВЯТ (XII – XV В.)
БЪЛГАРСКА ДЪРЖАВА (XII – XIV В.)
Държавност

„Държавност“ е първата подтема на „Средновековният свят (XII – XV в.) и „Българска държава (XII – XIV в.)“, която включва „Централизация на държавната власт в Западна Европа“, „Кръстоносните походи“, „България при Асеневци (до 1241 г.)“ и „Завладяване на България и Балканите от османците“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят и човекът в историята“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за династията на Асеневци, за възстановяването на българското царство, за кръстоносните поход, за османското завоевание на българските земи.

Ново понятие: кръстоносни походи.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани за кръстоносните походи, династията на Асеневци и завладяване на България от османските завоеватели. Между тях са включени картинки с изображения на икони, църкви, Кирил и Методий и Асеневци.

В задача 1 са предложени градове – Дубровник, Венеция и Охрид.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват градовете – центрове на търговия. Учителят обяснява на учениците какво е търговия. След това предлага на ученика да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Центрове на търговията са ...“. Ученикът трябва да изговори думите „Дубровник и Венеция“. След това се дава инструкция буквите а) и б) да бъдат посочени и оградени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и ограждане на верните букви, а ако ученикът еограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени кръстоносни походи –два, три, четири.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от буквите и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е две“, „Това е три“ и „Това е четири“. След това дава инструкция на ученика да покаже с пръст, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват кръстоносните походи. Учителят обяснява на учениците какво е кръстоносен поход. След това се дава инструкция буквата в) да бъде посочена и оградена, а действието се извършва с помощ

или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и ограждане на вярната буква, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** изложението е представено така, че да разкрие максимално родословието на Асеневции, и се представя чрез модел на родствените отношения (Караиванова, 2011).

По опорно родословие е разкрита причинно-следствената връзка между братя и синове.

Учениците от трето равнище в беседа по текста дават отговори с цели изречения. В хода на беседата се изясняват родствените отношения, в които те се намират помежду си. След това попълват родословието със съответните имена според степента си на огramотеност.

В **Задача 4** са предложени царства – Търново, Варна и Видин.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват последните български царства на Втората българска държава. Учителят обяснява на учениците за края на Втората българска държава. След това се дава инструкция буквите а) и в) да бъдат посочени и оградени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

СРЕДНОВЕКОВНИЯТ СВЯТ (XII – XV В.)
БЪЛГАРСКА ДЪРЖАВА (XII – XIV В.)
Общество и всекидневен живот

„Общество и всекидневен живот“ е третата подтема на „Средновековният свят (XII – XV в.)“ и „Българска държава (XII – XIV в.)“, която включва „Възникване и облик на средновековните градове“, „Обществата в Западна Европа и Византия XII – XIV век“ и „Българско общество XII – XIV век“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят и човекът в историята“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за възхода на градовете, за представителни съсловни органи в Англия и Франция, за културните растения, отглеждани от българския селянин.

Ново понятие: катедрала.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани за средновековния град, катедрали, съсловия в средновековното общество и храната на българския селянин.

В **Задача 1** са предложени замък, катедрала и камбана.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от буквите и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е замък“, „Това е катедрала“ и „Това е камбана“. След това дава инструкция на ученика да покаже с пръст, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват катедрала. Учителят обяснява на учениците какво е катедрала. След това предлага на ученика да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Голям и висок в Западна Европа е ...“. Ученикът трябва да изговори думата катедрала. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена и оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и ограждане на вярната картинка, а ако ученикът е грамотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени картинки на селянин, духовник и аристократ.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е селянин, духовник и аристократ“. След това дава инструкция на ученика да покаже с пръст, а действието се извършва с помощ или самостоя-

телно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват селянин, духовник и аристократ. Учителят обяснява на учениците кои са съсловията в Западна Европа и Византия. След това се дава инструкция картинките да бъдат посочени и свързани с фигурите, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и свързване със съответната фигурата, а ако ученикът е ограмотен – се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени картини на зеле, броколи, грозде и жито.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват зеленчуците и житното растение. Учителят обяснява на учениците с какво са се хранели българите през Средновековието. След това се дава инструкция картинките на зеле, грозде и жито да бъдат посочени и оградени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и ограждане на верните букви, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

СРЕДНОВЕКОВНИЯТ СВЯТ (XII – XV В.)
БЪЛГАРСКА ДЪРЖАВА (XII – XIV В.)
Култура и културно наследство. Религия

„Култура и културно наследство“ и „Религия“ са трета и четвърта подтема на „Средновековният свят (XII – XV в.) и „Българска държава (XII – XIV в.)“, която включва „Културното наследство на западноевропейското Средновековие“, „Културно наследство на Византия и византийски свят“, „Култура и културно наследство на България“ и „Църквата и религията в живота на средновековния човек“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез разказ и беседа. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят и национално и световно историческо и културно наследство“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за университетите като средища на ново образование, за паметници на националната култура със световно значение: Боянска църква, Лондонско четвероевангелие, Ивановски скални църкви, за православени книжовни и културни центрове (Света гора на Атон), за православието и католицизма.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани за първите университети, книжовни и културни центрове в Византия и България.

В **Задача 1** са предложени картинки на нота, университет и кола.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от буквите и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е нота, университет и кола“. След това дава инструкция ученикът да покаже с пръст, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват университет и нота. Учителят обяснява на учениците какво е университет. След това предлага на ученика да довърши изречението с дума. След това се дава инструкция картинките да бъдат посочени и оградени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и ограждане на верните картинки, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени картинки на манастир в Света гора – български, турски и гръцки.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват български, турски и гръцки. Учителят обяснява на учениците какви са манастирите в Света гора. След това се дава инструкция буквите а) и в) да бъдат посочени и оградени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и ограждане на буквите, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени картини на Ивановските скални църкви, Боянската църква и страница от Лондонското евангелие.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват църквите. След това се дава инструкция картинките на църквите да бъдат посочени и оградени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и ограждане на верните картинки, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** е предложена схема на християнството: католицизъм и християнство.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и свързване със съответната фигурата, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ (XV – XVII В.)

Държавност. Общество и всекидневен живот

„Държавност“ и „Общество и всекидневен живот“ са първата и втората подтема на „Българските земи под османска власт (XV – XVII в.)“, която включва „Османската политическа система“, „Съпротива срещу османската власт“, „Демографски промени в българските земи“ и „Контакти и конфликти във всекидневието“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез разказ и беседа. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят и национално и световно историческо и културно наследство“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за устройството на Османската империя, за основни характеристики на стопанския и обществения живот в града, за съпротивителните действия на българите срещу османската власт.

Нови понятия: султан, везир, кадия и еничари.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани за султана, еничарите и хайдутите.

В **Задача 1** са предложени картинки на еничар и султан.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е еничар и султан“. След това дава инструкция ученика да покаже с пръст, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват еничар и султан. Учителят обяснява на учениците какво е султан. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. След това се дава инструкция картинките да бъдат посочени и огради, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и ограждане на вярната картинка, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени линия на времето и години на въстания.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят помага, като насочва погледа на ученика към линията на времето и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно).

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция и при нужда помага самите те да назоват какво виждат на линия на времето. Ученикът трябва да изговори годините, които са на въстанията. След това се дава инструкция годините да бъдат посочени, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква самостоятелно да извършват оказаните дейности и да ги описват, като използват историческата лексика.

В **Задача 3** са предложени имена на войводите Чавдар и Страхил и на цар Симеон Велики.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват войводите. Учителят обяснява на учениците какви са манастирите в Света гора. След това се дава инструкция буквите а) и б) да бъдат посочени и оградени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и ограждане на буквите, а ако ученикът е грамотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени думи на църква, махали и области.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват махали. Учителят обяснява на учениците какво е махала. След това се дава инструкция буквата б) да бъде посочена и оградена, действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е грамотен – се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ (XV – XVII В.)

Култура и културно наследство. Религия

„Култура и културно наследство“ и „Религия“ са третата и четвъртата подтема на „Българските земи под османска власт“ (XV – XVII в.), която включва „Българска култура (XV – XVI Iв.)“ и „Православието – опора на българите“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез разказ и беседа. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят и човекът в историята“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за исторически събития във фолклора, за центрове на българската култура през XV – XVII в. – Рилския и Бачковския манастир, и за светци мъченици за християнската вяра.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.),чрез които учениците ще бъдат ориентирани за манастирите и светци мъченици.

В **Задача 1** са предложени имената на Крали Марко и войводите Чавдар и Страхил.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват Крали Марко. Учителят обяснява на учениците кой е Крали Марко. След това се дава инструкция буквата а) да бъде посочена и оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор, следва инструкцията за посочване и ограждане на буквата, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени картинки на манастир и катедрала.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е манастир и катедрала“. След това дава инструкция ученикът да покаже с пръст, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват манастирите. Учителят обяснява на учениците какво е манастир. След това предлага на ученика да довърши изречението с дума. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена и оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и ограждане на верните картинки, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени народна песен и името на Балканджи Йово.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват името Йово. Учителят обяснява на учениците кои са мъчениците. След това се дава инструкция името да бъде посочено и написано, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване и ограждане на верните картинки, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ЛИТЕРАТУРА

Караиванова, Мария. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10 – 15 години). Автореферат на дисертация, Пловдив, 2011. https://procedures.uni-plovdiv.bg/docs/procedure/160/15985642972147140594.pdf

Павлов, Пламен, Александър Николов, Райна Гаврилова, Мария Босева. История и цивилизации VI клас София: Просвета, 2017.

ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ

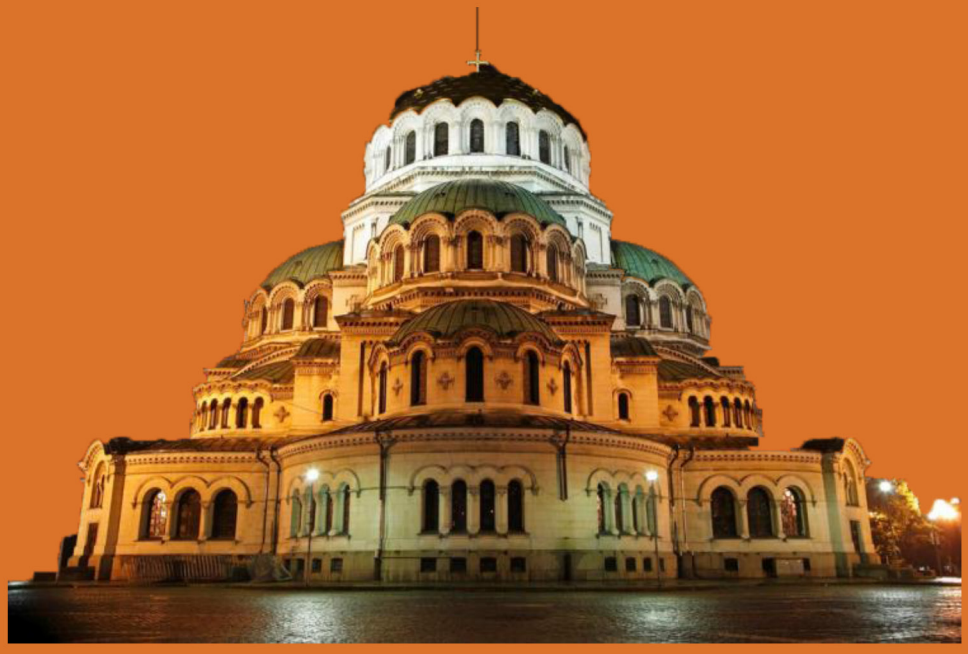

VII КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

БЪЛГАРСКО ВЪЗРАЖДАНЕ (XVIII – XIX В.)
Идеи и политики: Новото време и българите 322

БЪЛГАРСКО ВЪЗРАЖДАНЕ (XVIII – XIX В.)
Идеи и политики: Начало на организирано националноосвободително движение .. 324

БЪЛГАРСКО ВЪЗРАЖДАНЕ(XVIII – XIX В.)
Общество и всекидневен живот. Култура и културно наследство 326

БЪЛГАРИЯ ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО
ДО КРАЯ НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА
Държавност и политика..... 328

БЪЛГАРИЯ ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО КРАЯ
НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА
Държавност и политика..... 330

БЪЛГАРИЯ ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО КРАЯ
НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА
Общество и всекидневен живот. Култура и културно наследство 332

БЪЛГАРИЯ СЛЕД ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА ДО 1989 г.
Държавност и политики 334

БЪЛГАРИЯ СЛЕД ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА ДО 1989 г.
Общество и всекидневен живот. Култура и културно наследство 336

БЪЛГАРИЯ СЛЕД 1989 ГОДИНА
Държавност и политики.
Общество и всекидневен живот. Култура 338

ЛИТЕРАТУРА 339

БЪЛГАРСКО ВЪЗРАЖДАНЕ (XVIII – XIX В.)

Идеи и политики: Новото време и българите

„Идеи и политики“ е първата тема на „Българско възраждане (XVIII – XIX в.)“, която включва „Новото време и българите“, „Първите будители: Паисий Хилендарски и Софроний Врачански“, „Новото българско училище“ и „Движение за независима църква“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Човекът в историята и исторически източници“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за Българското възраждане като преход на българското общество към Новото време, за делото на Паисий Хилендарски и Софроний Врачански, за църковната независимост.

Нови понятия: Ново време и екзархия.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани какво ще учат по Средновековие. Между тях са включени картинки с изображения на Паисий Хилендарски, Софроний Врачански, Антим I, Рибния буквар, Габровското светско училище и фабриката на Добри Желязков.

В **Задача 1** са предложени картинки на библиотека, печатна преса и фабриката на Добри Желязков.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е библиотека“, „Това е печатна преса“, „Това е фабрика“. След това дава инструкция да се посочи фабриката, действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Първата българска ...“. Ученикът трябва да изговори думата фабрика. След това се дава инструкция фабриката да бъде показана и оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени исторически извор и три картинки с изображения на Паисий Хилендарски, Софроний Врачански и Петър Берон.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Паисий Хилендарски“, „Това е Софроний Врачански“, „Това е Петър Берон“. След това дава инструкция да се посочи Паисий Хилендарски,

и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците за Паисий Хилендарски, Софроний Врачански и Петър Берон. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „История славянобългарска е написал ...“. Ученикът трябва да изговори думите Паисий Хилендарски. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени две картинки на Рибния буквар и Петър Берон.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват картинките на буквара и Петър Берон. Учителят обяснява на учениците какво е написал Петър Берон. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Петър Берон е написал ...“. Ученикът трябва да изговори думите Рибен буквар. След това се дава инструкция картинката да бъде оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

В **Задача 4** са предложени Рибен буквар, екзарх, Петър Берон и Антим I.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

БЪЛГАРСКО ВЪЗРАЖДАНЕ (XVIII – XIX В.)

Идеи и политики: Начало на организирано националноосвободително движение

„Идеи и политики първата тема на Българско възраждане (XVIII – XIX в.)“, която включва „Начало на организирано националноосвободително движение“, „Българско националноосвободително движение (1869 – 1875“г.)“, „Априлско въстание 1876 г.“ и Руско-турска освободителна война (1877 – 1878 г.)“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Човекът в историята и исторически източници“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за дейността на Васил Левски, Любен Каравелов, Георги Раковски, за избухването и последиците от Априлското въстание (1876 г.), за Руско-турската освободителна война (1877 – 1878 г.).

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н), чрез които учениците ще бъдат ориентирани какво ще учат за националноосвободително движение. Между тях са включени картинки с изображения на Васил Левски, Любен Каравелов, Георги Раковски, Априлско въстание и Руско-турската война (1877 – 1878 г.).

В **задача 1** са предложени картинки на Любен Каравелов, Георги Раковски и Васил Левски.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Любен Каравелов“, „Това е Георги Раковски“, „Това е Васил Левски”. След това дава инструкция да се посочи Георги Раковски, действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици второ равнище учителят дава инструкция ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „На втория портрета е ...“. Ученикът трябва да изговори името Георги Раковски. След това се дава инструкция Раковски да бъде показан и ограден, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени исторически извор и три имена на – Любен Каравелов, Георги Раковски и Васил Левски.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват имената на Любен Каравелов, Георги Раковски и Васил Левски. Учителят обяснява на учениците за Любен Каравелов и Васил Левски. След това предлага ученикът да довърши изречението

с имената на основателите на БРЦК. След това се дава инструкция буквите а) и в) да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване на буквите а) и в), а ако ученикът е грамотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени думи – две, три и четири.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват картинките на буквара и Петър Берон. Учителят обяснява на учениците колко са революционните окръзи. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Революционните окръзи са ...“. Ученикът трябва да изговори думата четири. След това се дава инструкция буквата в) да бъде оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е грамотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени държавите Русия и Турция, Англия и Русия, Турция и Франция.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е грамотен – се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

БЪЛГАРСКО ВЪЗРАЖДАНЕ(XVIII – XIX В.)

Общество и всекидневен живот. Култура и културно наследство

„Общество и всекидневен живот“ и „Култура и културно наследство“ са втората и трета тема на „Българско възраждане (XVIII – XIX в.)“, които включват подтеми „Стопански промени през XVIII – XIX век“, „Промени в българското общество през Възраждането“, „Светът на възрожденските българи“ и „Българска култура през Възраждането“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Човекът в историята, исторически източници и национално и световно историческо и културно наследство“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението учениците да получат елементарна представа за стопанските промени в българските земи, за ролята на стопанското развитие през Възраждането върху живота на българите, за „европеизацията“ в облеклото на възрожденските българи, за традиционни и нови празници, налагащи се в българското общество през Възраждането.

Нови понятия: чифлик и читалище.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани какво ще учат за всекидневието и културата през Възраждането. Между тях са включени картинки с изображения на работилници, чифлици, читалища, мостове и къщи.

В **Задача 1** са предложени три занаята: кожарство, дърводелство и ковачество.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени картинки на кожарска работилница, картоф, фабрика на Добри Желязков и царевица.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е работилница, картоф, фабрика и царевица“. След това дава инструкция да се посочат картофът и царевицата, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват имената на работилница, картоф, фабрика и царевица. Учителят обяснява на учениците за новите американски култури. След това предлага ученикът да довърши изречението с имената на културите. След това се дава инструкция картофът и царевицата да бъдат посочени, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение. След даване на правилния отговор следва инструкцията за посочване на

царевицата и картофа, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени градовете Търново, Пловдив и София.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват имената на градовете Търново, Пловдив и София. Учителят припомня на учениците кои са Кирил и Методий. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Градът, в който за първи път се празнува празникът на българската просвета, е ...“. Ученикът трябва да изговори думата Пловдив. След това се дава инструкция буквата б) да бъде оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** са предложени картинки на Рибния буквар, покрития мост в Ловеч и Рилския манастир.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е покрит мост. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикънт е огрaмотен – се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

БЪЛГАРИЯ ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО КРАЯ НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Държавност и политика

„Държавност и политика“ е първата тема на „България от Освобождението до края на Втората световна война“, която включва „Възникване на българския национален въпрос“, „Изграждане на Княжество България“, „Съединението на Източна Румелия с Княжество България и неговата защита“, „България в края на XIX век“ и „Българите извън пределата на свободна България“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Човекът в историята и исторически източници“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за българския национален въпрос, като резултат от решенията на Берлинския конгрес от 1878 г., за устройството на Княжество България според Търновската конституция, за последиците от Съединението на Източна Румелия с Княжество България, за причините за Сръбско-българската война.

Нови понятия: конституция, държавен преврат и абдикация.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В **Задача 1** са предложени три думи – едно, две и три.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват частите едно, две и три. Учителят обяснява на учениците за Княжество България и Източна Румелия. След това предлага ученикът да довърши изречението с думата две. След това се дава инструкция буквата б) да бъде посочена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени градовете – Пловдив, София и Велико Търново.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват имената на градовете Пловдив, София и Велико Търново. Учителят обяснява на учениците коя е столицата на България. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Столицата на България е ...“. Ученикът трябва да изговори думата София. След това се дава инструкция буквата б) да бъде оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени думите Съединение, Източна Румелия, Сърбия и Княжество България.

Препоръчват се следните начини на работа:.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват

думите Съединение, Източна Румелия, Сърбия и Княжество България. Учителят припомня на учениците кои са Източна Румелия и Княжество България. След това предлага ученикът да довърши изречението с думи. Учителят казва: „Съединяват се ...“. Ученикът трябва да изговори думите Източна Румелия и Княжество България. След това се дава инструкция да бъдат свързани, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

В **Задача 4** са предложени картинки на княз Фердинанд, Стефан Стамболов – политик и княз Александър Батенберг.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 5** са предложени картинки на Гоце Делчев, Даме Груев и екзарх Йосиф I.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кой е Гоце Делчев. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Ученикът трябва да изговори думите Гоце Делчев. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

БЪЛГАРИЯ ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО КРАЯ НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Държавност и политика

„Признаване на независимостта на България“, ДВойни за национално обединение (1912 – 1918 г.)“, „България в периода между двете световни войни“ и „България в годините на Втората световна“ са обединени подтеми на „Държавност и политика“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картини и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят и човекът в историята“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за обявяването на Независимостта през 1908 г. във вътрешно- и външнополитически аспект, за Балканската, Междусъюзническата, Първата и Втората световна война, за освободителното движение на българите в Македония и Одринско и за исторически личности: Фердинанд, Борис III.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В **Задача 1** са предложени картинки на Александър Малинов – политик, цар Фердинанд и Димитър Петков – политик.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е политик и цар“. След това дава инструкция да се посочи царят, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кой е царят. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Ученикът трябва да изговори думата цар. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена, действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени думите: територии Тракия, Македония и Дунавска равнина.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват думите Тракия, Македония и Дунавска равнина. Учителят обяснява на учениците коя е Македония. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „Поделената област е ...“. Ученикът трябва да изговори думата Македония. След това се дава инструкция буква б) да бъде оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени думите Антантата и Централните сили.

Препоръчват се следните начини на работа:

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват думите Антантата и Централните сили. Учителят обяснява на учениците какво са Антантата и

Централните сили. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителят казва: „България участва в ПСВ на страната на ...“. Ученикът трябва да изговори думите Централните сили. След това се дава инструкция буква б) да бъде оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 4** изложението е представено така, че да разкрие максимално владетелите Фердинанд, Борис III и Симеон и се представя чрез модел на родствените отношения (Караиванова, 2011).

По опорно родословие е разкрита причинно-следствената връзка между баща, син и внук.

Учениците от трето равнище в беседа по текста дават отговори с цели изречения. В хода на беседата попълват родословието със съответните имена, според степента си на огрaмотеност.

В **Задача 5** са предложени думите Оста и Великите сили.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

БЪЛГАРИЯ ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО КРАЯ НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Общество и всекидневен живот. Култура и културно наследство

„Развитие на българското стопанство след Освобождението“, „Модернизация на българското общество“ и „Българска култура след Освобождението“ са обединени подтеми на „Общество и всекидневен живот“ и „Култура и културно наследство“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картини и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят, национално и световно историческо и културно наследство и човекът в историята“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за модернизацията на българското общество, за поетите Иван Вазов, Димчо Дебелянов, Пенчо Славейков.

Ново понятие: прогрес.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани кои са българските поети и нововъведенията – телефона, телеграфа, жп линии, пътища, пристанища и обществени сгради.

Задача 1 са предложени картинки на жп гара, Пловдивският панаир и банка.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е гара, панаир и банка“. След това дава инструкция да се посочи панаирът и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е панаирът. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Ученикът трябва да изговори думата панаир. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огramотен –, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени картинки на телефони, трамваи и автомобил.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е телефон, трамвай и автомобил“. След това дава инструкция да се посочи автомобилът и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е автомобилът. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Ученикът трябва да изговори думата автомобил. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени картинки на Димчо Дебелянов, Иван Вазов и Пенчо Славейков.

Препоръчват се следните начини на работа:.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Димчо Дебелянов, Иван Вазов и Пенчо Славейков“. След това дава инструкция да се посочи Иван Вазов, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кой е Иван Вазов. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Ученикът трябва да изговори името на Иван Вазов. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена и оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

БЪЛГАРИЯ СЛЕД ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА ДО 1989 г.

Държавност и политики

„Промяната в политическата система“, „Установяване на тоталитарно управление“ и „България в Източен блок“ са обединени подтеми на „Държавност и политики“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картини и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Фундаментите на съвременния свят и човекът в историята“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за политическото развитие на България, настъпили след Втората световна война, за ролята на СССР във външната политика на България през втората половина на XX век и култа към личността.

Нови понятия: комунистически режим, тоталитарен режим и култ към личността.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани кои са комунистическата партия и нейните лидери.

В **Задача 1** са предложени картинки на Георги Димитров, Васил Коларов и Никола Петков.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Георги Димитров, Васил Коларов и Никола Петков“. След това дава инструкция да се посочи Георги Димитров, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са Георги Димитров, Васил Коларов и Никола Петков. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Ученикът трябва да изговори името на Георги Димитров. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е грамотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени годините 1947 г., 1939 г. и 1950 г.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват годините. Учителят обяснява на учениците през коя година е установен тоталитарен режим в България. След това предлага ученикът да довърши изречението с годината. Ученикът трябва да изговори 1947 година. След това се дава инструкция годината да бъде посочена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е грамотен, се работи и върху умението четене и разбиране

на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени картинки на Велко Червенков, Йосиф Сталин и Симеон Сакскобургготски.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Велко Червенков, Йосиф Сталин и Симеон Сакскобургготски“. След това дава инструкция да се посочи Йосиф Сталин, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кой е Йосиф Сталин. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Ученикът трябва да изговори името на Йосиф Сталин. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена и оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е грамотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

БЪЛГАРИЯ СЛЕД ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА ДО 1989 г.

Общество и всекидневен живот. Култура и културно наследство

„Икономически промени в селото и града“, „Българско общество (1944 – 1989 г.)“ и „Българската култура през втората половина на XX век“ са обединени подтеми на „Общество и всекидневен живот“ и „Култура и културно наследство“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картини и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Национално и световно историческо и културно наследство, фундаментите на съвременния свят и човекът в историята“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за стопански промени, настъпили при комунистическия режим, за нововъведения, подобрили бита на хората и миграции от селото към града.

Нови понятия: национализация и ТКЗС.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани кои са нововъведенията, подобрили бита на хората и ТКЗС.

В **Задача 1** са предложени организации СИВ, ТКЗС и АПК.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват организациите. Учителят обяснява на учениците какво е трудово кооперативно земеделско стопанство в България. След това предлага ученикът да довърши изречението с буквите. Ученикът трябва да изговори ТКЗС. След това се дава инструкция ТКЗС да бъде посочено, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени картинки на радио, телевизор и асфалтиран път.

Препоръчват се следните начини на работа:.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е радио, телевизор и асфалтиран път“. След това дава инструкция да се посочи телевизорът и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците какво е радио, телевизор и път. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Ученикът трябва да изговори думата телевизор. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена и оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огramотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени картинки на писателите Стефан Цанев, Валери Петров и

Емилиян Станев.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Стефан Цанев, Валери Петров и Емилиян Станев“. След това дава инструкция да се посочи Валери Петров, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са писателите Стефан Цанев, Валери Петров и Емилиян Станев. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Ученикът трябва да изговори името на Валери Петров. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е огрaмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

БЪЛГАРИЯ СЛЕД 1989 ГОДИНА

Държавност и политики. Общество и всекидневен живот. Култура

„Краят на комунистическия режим“, „България и обединяваща се Европа“, „Българинът – гражданин на света“ и „Културно развитие на съвременна България“ са обединени подтеми на „Държавност и политики“, „Общество и всекидневен живот“ и „Култура“. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картини и исторически извори. Отнася се до област на компетентност „Национално и световно историческо и културно наследство, фундаментите на съвременния свят и човекът в историята“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: учениците да получат елементарна представа за значението на присъединяването на България към НАТО и Европейския съюз, за промените в ежедневието на българите и многопартийната политическа система.

Нови понятия: БСП, СДС и Европейския съюз.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

За да се изпълнят задачите, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са и могат да се разпознават определен брой картинки, за които учителят е избрал подходящия начин (от книга с илюстрации или определен електронен носител и т.н.), чрез които учениците ще бъдат ориентирани кои са НАТО, Европейският съюз, партии – СДС И БСП, спортисти, писатели и други.

В **Задача 1** са предложени картинки на президенти – Петър Младенов, Желю Желев и Петър Стоянов.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Петър Младенов, Желю Желев и Петър Стоянов“. След това дава инструкция да се посочи Желю Желев и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват президентите. Учителят обяснява на учениците кои са Петър Младенов, Желю Желев и Петър Стоянов. След това предлага ученикът да довърши изречението с името на президента. Ученикът трябва да изговори Желю Желев. След това се дава инструкция картинката с Желю Желев да бъде посочена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е грамотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 2** са предложени картинки на знамената на България, ЕС и НАТО.

Препоръчват се следните начини на работа.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са знамената на България, ЕС и НАТО. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Ученикът трябва да изговори думитеЕвропейски съюз. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена и оградена, а действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на трето равнище се изисква работа със задаване на въпрос и отговор с цяло изречение, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

В **Задача 3** са предложени картинки на спортисти Стефка Костадинова, Веселин Топалов и Григор Димитров.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е Стефка Костадинова, Веселин Топалов и Григор Димитров“. След това дава инструкция да се посочи Григор Димитров и действието се извършва с помощ или самостоятелно.

– За ученици на второ и трето равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са спортистите Стефка Костадинова, Веселин Топалов и Григор Димитров. След това се дава инструкция картинката да бъде посочена, и действието се извършва с помощ или самостоятелно, а ако ученикът е ограмотен, се работи и върху умението четене и разбиране на поставена задача.

ЛИТЕРАТУРА

Якимов, Георги, Искра Баева, Евгения Калинова, Надка Васева. История и цивилизации, VII клас. София: Булвест 2000.

Литература V клас

Литература VI клас

Литература VII клас

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА, НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ

Законът за предучилищното и училищното образование регламентира равен достъп до образование и отговорността на образователните институции да предоставят подкрепа за личностно развитие и качествено образование на всяко дете и ученик, независимо от вида и степента на увреждания и специалните образователни потребности.

Настоящите учебно помагало и методическо ръководство са разработени на основата на различни научни подходи, дидактически принципи и методи и всички те – вплетени в предписанието за осигуряване на реципрочността в отношенията: преподаване, образователно съдържание, индивидуален капацитет, индивидуални потребности, формиране на компетентности за самостоятелен живот.

Акцентът е поставен върху подготовката и провеждането на учебния процес, организиран около индивидуалното ниво на развитие на учениците и приспособяващ се към техните интереси и очаквания – както учебни, така и социокултурни, и предпрофесионални. Регулирането на тази взаимовръзка освен че изисква поддържането на динамично равновесие между дидактическите и социалните аспекти на процеса, го поставя и в синхрон със специфичния ритъм и стил на осъществяване, за да бъде преподаването притегателно и атрактивно, знанието – разнообразно и полезно, а ученето – интересно и стимулиращо.

Научни подходи за регулиране и осъществяване на учебния процес

За създаване на научно-методическата рамка на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес, чиито допълнителни ресурси и инструменти са включени в настоящото учебно помагало за ученици и методическо ръководство за учители, избраните научни подходи са два – екологичният и компетентностният.

Навлизането на екологичните идеи в науките за образованието (в 90-те г. на XX век) води до съществени промени в разбирането за развитието на детето и на обучението на ученика. Благодарение на тях се стига и до обновяване на професионалния речник с термини и понятия като „индивидуални способности“, „специални образователни потребности“, „педагогическо взаимодействие“, „педагогическа ситуация“, „ресурси“, „фактори на образователната среда“, „индивидуални фактори“, „фасилитатори“, „бариери“, „рискове“…, които са в широка употреба в образователните практики. Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ООН, екологичният подход е избран за очертаване линиите на „осигуряване на приобщаващото и справедливото качествено образование, и насърчаване на възможностите за обучение през целия живот за всички“, в което се откриват концептуалните опори на съвременния образователен процес, представен в разделението на ролите, функциите и отговорностите на двете основни лица – учителя и ученика, и на двата основни процеса – преподаването и ученето.

С екологичната визия за **обучението (преподаването и ученето), респ. за педагогическата ситуация**, се осигуряват живата достъпност до класната стая и възможността да се стои лице в лице с действителния образователен процес, в който участието на ученика е пряко свързано с функционалното предназначение и влиянието на средата. Екосистемният модел на научна интерпретация създава предпоставките за разпознаване на всеки детайл от образователната среда и нейните субекти (дирекция, учители, педагогически специали-

сти), ресурси (професионални, материални, дидактически) и функционално организираната обстановка, осигуряваща посрещането на потребностите на учители и ученици, и всички те – поставени във взаимодействие. От друга страна, екологичната визия осветлява новото разбиране за увреждания, в частност за състоянието на интелектуална недостатъчност (умствена изостаналост), като се показва значимостта както на ограниченията в начина на живот, произтичащи от индивидуалните фактори (недостатъчност, неспособности), така и на факторите на самата среда, действащи в този случай като фасилитатори или бариери на учебния процес. Екологичният подход съдейства още и за това учителят и педагогическите специалисти да се откъснат от разбирането за интелектуалната недостатъчност като за болест, за сбор от симптоми и процеси на комплексно изоставане в развитието, защото така те биха продължавали да я превръщат в оправдание и по този начин в отнемане на правото на естествено индивидуално развитие. Присъединяването им към еколого-антропологичния модел за тълкуване на увреждания, създаден от П. Фужейрола, се постига убедеността, че „не е възможно състоянието на увреждане да бъде редуцирано единствено до оценяването на ограничените функционални способности, без да бъде съобразявано влиянието на променливите на околната среда в условията на реалния живот“.[1]

Ролята на този подход е да осигури моделирането на учебния процес и да определи опорните точки за неговата реализация. Основавайки се на педагогическото взаимодействие на учителя и ученика, опосредствано от начините на преподаване и на процесите на усвояване на знания и умения, учебното помагало и методическите ръководства са в съответствие на:

– индивидуалния капацитет и способности (нива на развитие), придружавани от конкретните потребности, интереси и очаквания, на единството от ндивидуални фактори, които са „мярата“ за готовността на ученика за участие в учебния процес;

– начина и стила на преподаване и на функционалната реорганизация на образователната среда или на факторите на училищната среда и класната стая, които улесняват, окуражават, стимулират към активно участие.

На свой ред, позоваването на компетентностния подход при разработване на учебните програми по класове е основно изискване при определяне на образователното съдържание, цели, задачи и избора на дейности.

Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ЮНЕСКО, насочени към превръщането на разпространението на знания в двигател на икономическото и социалното развитие, компетентностният подход насочва към широкото разбиране на ефикасността и полезността на знанието, както и към обединяването на неговите дидактически и социални конотации. Изследванията показват, че той осигурява мобилизацията на индивидуалния капацитет и придобитите знания в полза на постигане на отчетливост на професионалната подготовка и квалификации.[2]

Ролята на този подход в процеса на разработване на учебни помагала и методически ръководства се открива в ясното „сливане“ на линиите на учебната със социалната и предпрофесионалната информираност и предвиденото упражняване на учениците в различни практически умения. Всяка тема включва разнообразни примери, предоставящи аргументи в полза на формиращите се умения, и преобразуването им в отчетливи компетенции. Ос-

1. Fougeyrollas, P. (2010) La funambule, le fil et la toile. Transformations réciproques du sens du handicap., ULaval.

2. Christian Chauvigné et Jean-Claude Coulet (2017) L’approche par compétences : un nouveau paradigme pour la pédagogie universitaire ? p. 15 – 28 https://doi.org/10.4000/rfp.2169

вен тов, компетентностният подход е определящ по отношение на дизайна и организацията на педагогическото взаимодействие и на модификациите на взаимоотношенията учители – ученици – учебен клас. Той е в основата на непрекъснатото обновяване на учебния процес, дефинирано по отношение на случващото се като преподаване и обработване на знанието в момента и това, което трябва да бъде постепенно постигнато и да се прояви на следващ етап като умения. Обвързаността на екологичния и компетентностния подход е определяща по отношение на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес. И двата подхода са основани на взаимодействието на индивидуалния капацитет, впоследствие на уменията и силата на влияние на факторите на образователната среда, които са част от контекста на социалните и икономическите промени.

И двата подхода подкрепят очакванията на учителя и имат за цел тяхното взаимодействие в стимулирането на активното участие на учениците в учебния процес, насочвайки ги да предприемат инициативи, да бъдат самостоятелни в изпълнението на задачите, да показват отговорност и ангажираност, да се включват в работата по всички учебни дисциплини, да сменят дейностите, да проявяват очакваните емоции, задоволство и отношение към другите.

Цели и принципи на учебния процес

Разработените учебни ресурси по всяка дисциплина имат за цел подпомагане на обучението на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност и множество увреждания, като:

– подготвят, развиват и осигуряват уменията за тяхното активно участие в учебния процес;

– съдействат за развитие на социалния им потенциал;

– насочват към формиране на самостоятелност и постепенна готовност за поемане на отговорност по отношение на професионалната и житейската реализация.

Разработеното учебно помагало представлява референтната рамка за осъществяване на образователния избор от страна на специалистите, учениците и родителите.

Съдържанието му включва сбор от образователни теми, придружавани от конкретни образователни цели и очаквани, реално постижими резултати, очертаващи линиите на компетентностно развитие на ученика през съответния клас, както и през цялото му училищно обучение.

Образователното адаптирано учебно съдържание е основано на компетентностния подход и е съобразено с характеристиките и потребностите на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност, като следва да се има предвид, че „да бъдеш компетентен, означава да можеш да използваш съответните ресурси за ефективно справяне с различни ситуации“, в това число и с такива с образователен характер. „Връзката между ученика и неговото действие свидетелства за неговото намерение и за формата на практически разсъждения в съответствие с неговата мисловна структура. Показването на умишленост, дори в най-обикновени действия, означава, че той е наясно с това, което прави.“[3]

За да се постигне успешната реализация на учебния процес, е необходимо специали-

3. Programme éducatif destiné aux élèves ayant une déficience intellectuelle profonde. Programme de formation de l’école québequoise (2011)

http://www.education.gouv.qc.ca/fileadmin/site_web/documents/dpse/formation_jeunes/ProgEducDestineElevesDefIntelProfonde_PFEQ_f.pdf

стите да се ползват от единни разбирания за взаимодействието на силните страни на всеки ученик и подходящите за него ресурси (осигурени от средата). За тази цел трябва да се посочат предварително създадените конкретни условия в образователната среда, но и специфичните **принципи и методи**, полезните начини на взаимодействие учител – ученик, за да може впоследствие да се формулират най-подходящите образователни задачи и да се изберат ефикасните начини на действие.

Действащи принципи

През последните години организираното обучение се основава на принципите на диференциация и индивидуализация, достъпност и последователност, нагледност, атрактивност и функционална полезност.

Да се **диференцира**, означава откъсване от „фронталната педагогика“ и създаване на организация на работа, която поставя всеки ученик в оптимална ситуация.[4] Тази организация се състои в използването на всички налични ресурси за провеждане на най-ползотворни дидактически ситуации, осигуряващи активното участие на всеки ученик. Изборът на знанието има индивидуално предназначение и неговата нарастваща трудност води към постигане на компетентности, които се проявяват в различни образователни и житейски ситуации.

От специален коментар се нуждае принципът на достъпност, придружаван от този на последователност. Принципът на достъпност се прилага както хоризонтално – чрез поетапно нарастване на сложността от задача към задача във всеки учебен ресурс, така и вертикално – в една и съща задача сумарно учениците от различните равнища работят на „етажи“. Принципът на последователност е свързан с процесите на преподаване и получаване на знания, на обработване, натрупване и усвояване на знания, които имат функционален смисъл с индивидуално предназначение. От особено значение са и принципите за **нагледност, атрактивност и функционална полезност**, поддържани в целия процес на боравенето със знания. Единствено чрез ползването на разнообразие от методи, на завладяваща комуникация и отношения може да се достигне и да се поддържа активното участие на ученика в учебния процес.

Организация и реализация на учебния процес

Методическото ръководство включва избирани теми, придружавани от образователно съдържание, цели и задачи, които ще се постигнат с учебното помагало.

В тази част се отделя внимание на професионалните умения на учителя, изразени в доброто познаване на силните страни и срещаните трудности, както и на основните подходи в преподаването.

Проведените изследвания посочват, че в условията на осигуреното разбираемо, достъпно и адаптирано педагогическо взаимодействие, поддържането на спокойни отношения и жива и окуражаваща комуникация, постоянната подкрепа и насърчаване се постига формирането на умения за активно участие на учениците с интелектуални затруднения в учебния процес.[5]

---

4. Филип Перену, За диференциалната педагогика, консултирано на 1.09.2020 г. https://www.unige.ch/fapse/SSE/teachers/perrenoud/php_main/OUVRAGES/Perrenoud_1997_A.html

5. Гърбачева, А. (2014). Хронотопография на прехода от образователна интеграция към инклузия. Импакт за познавателното и социалното развитие на 6 – 9-годишните деца в състояние на интелектуал-

Изброените стратегии на преподаване разкриват начини за подготовка, организация и провеждане на педагогическото взаимодействие, те показват как силните страни и умения на ученика се превръщат в двигателя на активността и желанието за действие и как учителят „заобикаля трудностите“, за да придвижи ученика към успех и към показване на своите умения в различни ситуации. [6]

Първа стратегия – разбираемост на знанието

За да се създаде подходящата обстановка за обучение на учениците с интелектуални затруднения, е важно да се познават техните предпочитания за това къде и как да се провеждат различните дейности.

За тази цел е важно да се осигури подходящата за ученика функционално структурирана образователна среда за възприемане, обмисляне и действие със знанието, постъпващо от околната среда и света. Необходимо е образователната среда (физическа, материална, дидактическа) да бъде предварително подготвена, да отразява контекста на темата, да активира и разпредели ролите и отношенията на учениците в класа. Функционалната реорганизация на образователното пространство да бъде в подкрепа на разбирането на темата, целта, задачите за изпълнение. Аранжиментът на предметния и дидактично-материалния свят на класната стая, изборът на ресурси да бъдат адаптирани спрямо интересите, мотивацията и желанието за участие. Предварителното структуриране на пространството означава, че е определено работно място за всеки, като се позиционират и местата за групова и за индивидуална работа. Мястото на ученика е в близост до предлаганата подкрепа.[7]

Специфичният капацитет на познавателни способности на учениците често изисква да се провокира припомнянето на предварителните знания, което улеснява възприемането и разбирането на новото знание.

Учителят трябва да работи така, че съобщаваното да съответства на интересите на ученика, и да се стреми към резултати, които са полезни и функционални за него. Той може да преведе ученика през всички негови знания и различни учебни ситуации, за да се постигнат значими връзки между това, което знае, и това, което се изисква в новата ситуация. Едновременно с това, учителят може да поддържа интереса към приближаване на крайния резултат, като за тази цел е подготвил неговото изображение или непрекъснато показва и улеснява с припомнянето на познатите знания и умения.

Втора стратегия – избор на сложността на задачите

Изпълнението на поставените задачи се състои в приспособяването на ученика към различни условия и обстоятелства, за да постигне целта си. Естествено е, че една от неговите основни трудности е качеството на обработване на информация. Колкото е по-сложна една задача, толкова повече време е необходимо за нейното изпълнение, като непрекъснато се следи за осигуряването на необходимата подкрепа, за да не се нарушава последователността на действията. Учителят организира преподаването така, че то да следва стъпките на последователността на действието и да подчертава връзките между всяка стъпка, като огра-

---

на недостатъчност. Дисертационен труд.

6. Названието и някои акценти в описанието на педагогическите стратегии са заимствани от Образователната програма за ученици с интелектуална недостатъчност от Министерството на образованието (2011). Квебек, Канада.

7. Гърбачева, А. (2015). Екологичният подход в инклузивното образование.

ничи възникването на всяка възможност за физически препятствия. С други думи, изборът на сложността на задачата се определя от прага, до който ученикът може да бъде функционален, за да покаже своите постижения и самостоятелност.

Трета стратегия – привличане и поддържане на вниманието

Вниманието е основен познавателен механизъм, който позволява обработването и управлението на информацията. Вниманието е това познавателно умение, което е необходимо при научаване на нови неща.[8] Свойствата и характеристиките на вниманието определят силата и динамиката на познавателните процеси, неговата продължителност позволява на ученика да се съсредоточи върху дадена задача и да я изпълни в срок, въпреки проявите на разсейване. Учениците с интелектуални затруднения се отличават с трудности във вниманието, с честа загуба на концентрация и разсейване дори от най-малките шумове наоколо, което преминава в неспособност за поддържане на интерес, дори до загуба на интерес към предложената задача. Слабостите на селективното внимание при идентифициране на съществените информации се оказват основното предизвикателство за процесите на учене поради влиянието, което носят към разбирането и създаването на връзки.

Познавателните усилия, необходими за поддържане на продължително внимание, са предизвикателство дори при наличието на интересни и важни информации. Учениците трудно фиксират вниманието си, макар че случайно и спонтанно могат да се върнат безрезултатно към обекта на учене, поради разсеяност от някакъв предмет от околната среда или вътрешно усещане. Без подкрепата на учителя ученикът рискува да насочи вниманието си към други стимули и да загуби интерес към предложената задача.

Поради тези причини учителите трябва да изберат завладяващи интереса материали и атрактивно представяне на образователното съдържание. Подсилвайки комуникацията с използването на сигнални думи, произнесени заинтригуващо като „Погледни внимателно!“, или с интригуващи въпроси „Готови ли сте?“. Промяната в тона и гласа, както ускоряването или забавянето на говора също добавят интензитет към словесното послание, подкрепено с мимика и жестове.

Четвърта стратегия – подкрепа на мотивацията и поддържането на усилия

Мотивацията се определя като интереса и движещата сила към действие, към постигането на определени цели. Отнася се до началото, насочеността и постоянството в поведението, желанието и готовността да се извърши определена дейност. Мотивацията стимулира усилията към постигането на желаните цели. Учениците с интелектуални затруднения се отличават със слаба или специфична насоченост на мотивацията, разпознавана в липсата на инициатива за действие, при създадено впечатление за добра наблюдателност и информираност в зависимост от личните интереси (познаване на телевизионните предавания, непропускане на рожденитe дати на приятели, репертоара на предпочитани музиканти или неработните дни и празниците). Последвана от слабото самоуважение (предизвикано от перманентния неуспех в дейността), тези две характеристики се превръщат в мощен стимул на трайния неуспех в училище. При съчетание с лесно ранимия Аз-образ на децата се очертава необходимостта от постоянна и често доста интензивна подкрепа.

Очевидно е, че мотивацията за учене е външно зависима и до голяма степен в зависимост от способността на учителя да разпознава и най-малкия напредък от ученика и да му покаже признателност. Успехът е най-добрият подсилващ фактор!

---

8. https://neuro-english.eu/cognitive-skills/

Мотивацията се показва след най-малкия напредък и веднага след постъпилата положителна оценка.

Колкото повече са успехите, толкова повече ще бъдат насърчителните изрази и толкова по-силно ще бъде съгласието за участие в учебния процес и в изпълнението на предложените задачи.

Сред придружаващите преподаването методи се разпознават: съдействие, подкрепа, поощрение, похвала, игра, индивидуална работа, могат да се добавят словесното насърчаване, намигването или усмивката. Всички те са най-лесните начини за изграждане и поддържане на мотивацията на учениците. Тези жестовете придобиват още по- голямо значение, когато са придружени със словесни обяснения и публично съобщаване на положителните оценки и споделеното задоволство от изпълнението на задачата.

Пета стратегия – консолидиране на ученето

Ученето трябва да бъде интересно и предизвикателно, за да бъде по-лесно и да бъде търсено повторно. Ученикът с интелектуални затруднения среща значителни трудности при възприемането, обмислянето и съхраняването на информация. За да не се превръща във вътрешна бариера за активното участие в учебния процес, за тази цел учителят предвижда провеждането на многократни упражнения на дадено умение до устойчивост на неговата проява и превръщането ѝ в компетентност. Всяко повторение е съчетавано с влагане на усилия и упражняване на съзнателен контрол върху това, което прави, за да се научи. Учителят трябва да предложи на ученика множество възможности за упражняване на определени специфични умения, за да се превърнат в автоматизми, които подпомагат развитието на компетентности.

Учителят трябва да участва във всички упражнения, като използва стимули със стабилни форми и значения – например да представя фигури винаги по един и същи начин и да използва една и съща дума всеки път, за да обозначи една и съща реалност. Снимки, пиктограми и картини също могат да се използват, за да напомнят на учениците за това, което вече са направили или научили. Активното приложение на назоваваното, посочваното, повторението могат да преминат в поддържането на диалози и приложение на специфични методи като „четене за двама“, „рисуване и говорене“.

Шеста стратегия – предпочитаната визуална верига

Провеждането на учебния процес се основава на традиционните методи и средства на преподаване – инструкция, обяснение, наблюдение, упражнение, демонстрация, разказ, придружавани и от други техники, които показват висока ефикасност и полезност. Една от тях е обобщена в активната роля на нагледността и визуализацията.

В учебната ситуация възприемането на информациите се основава на преноса им през най-малко две сензорни вериги. Обикновено това са зрителната и слуховата. Всички знания постъпват на базата на сетивата. При учениците с интелектуални затруднения източник на информация са обикновените действия на помирисване, докосване, гледане и удряне. Поради тези причини учителят се ползва от различни средства, които осигуряват нагледност, демонстрация, показване на пиктографски инструкции, поставянето в зрителното поле на ученика на различни правила и предписания за конкретни действия. Разбира се, тази стратегия винаги е съчетана и с други.

Седма стратегия – улесняване на трансфера (преноса) на знания

Трансферът на знания се отнася до способността за използване на дадени знания и умения в дадена ситуация, когато те са придобити в друга. Това е една от основните техники в преподаването и осъществяването на учебния процес, чрез която учителите провокират учениците към преноса на знания и умения от една към друга ситуация и в различен контекст.

Преносът на знания и умения изисква и способността на ученика да се адаптира към нова ситуация.

Изследванията показват, че учителят не се ползва от една-единствена стратегия, напротив, преподаването винаги се основава на различни стратегии и включва широко разнообразие от методи, като най-видима е значимостта на използването на т.нар. хетерорегулаторни образователни стратегии и методи.

Например по време на работа с учениците учителят едновременно съчетава техники, за да се избегне разсейването на учениците, като следи за изпълнението на поставените цели, предоставя конкретни средства на всеки за изпълнение на задачата, като предварително е настроил нейната трудност спрямо успеха на всеки ученик. Други примери насочват към правилото, че показаният неуспех изисква повече подкрепа и обратно – показаният успех означава, че подкрепата трябва да се намали. На ученика трябва да се дава все по-висока отговорност и да бъде насърчаван към самостоятелно изпълнение на задачите, както и към полагане на непрекъснати усилия, за да се достигне до постижение. При учениците с интелектуални затруднения подкрепата е предоставена от учителя, тя е интерактивна и може да приеме формата на пряко насочване, проява на съвместно внимание, вербални или жестове за подкрепа. Когато той е приспособен към ситуацията, показва умения и става все по-инициативен при изпълнение на задачите, ръководната роля на учителя намалява.

Създаването на условия и боравенето с подходящите стратегии и методи на преподаване са основните фактори за стимулиране и поддържане на активното участие на учениците в учебния процес. Ученето е основен фактор за тяхното комплексно развитие и формирането на познавателни, социални и предпрофесионални компетентности.

Фронталната стратегия на преподаване невинаги се оказва приложима или ако тя се прилага, трябва да е придружавана и от индивидуална работа.

Изисква се заобикаляне на срещаните трудности и трябва да се знае, че ученикът бързо губи интерес. Освен това времето невинаги е достатъчно за изпълнението на дадена задача и в този случай учителят продължава работата до нейното завършване.

Обобщаващият подход за всички предложени стратегии е конструктивното обединяване на екологичния и компетентностния подход, създаващи последователност в процесите на преподаване и на получаване на знания, тяхното обработване, натрупване и усвояване, като насоката е към селекцията на тези, които имат функционален смисъл и значение.

Често се оказва, че учениците в състояние на интелектуална недостатъчност избързват, правят грешки, губят интерес и се отказват от изпълнението на задачата.

Атрактивна възможност за подтикване на ученика към продължаване на работата е предоставяне на възможността да избира с какво да се занимава и какви знания предпочита. Учителят знае, че децата предпочитат интензивната комуникация, демонстрират бързо запомняне на лесно достъпни и полезни информации, участват в учене чрез действие (извършване на дейности, които стимулират запомнянето) и педагогическото взаимодействие да е на тази основа. Поддържането на положителни емоционално-оценъчни отношения с детето е предпоставка за постигане на личностното му развитие. Сътрудничеството между

самите ученици и съвместната работа с другите са основните форми на т.нар. колективно учене. Те се изслушват, помагат си, изчакват реда си, изразяват се самостоятелно, поддържат интереса помежду си и взаимно се мотивират да изпълнят задачата докрай.

Адаптацията на обучението по учебната дисциплина изисква система от дейности, диференцирани от учителя на класа и адресирани към индивидуалните потребности на учениците с цел непрестанното активиране на тяхното участие в учебния процес.

Методическите ръководства в частта по Литература за V, VI, VII клас съдържат методически насоки за всяка тема от Учебните помагала, приложими при организиране на обучение и подкрепа за личностно развитие на обучаващите се ученици със специални образователни потребности в ЦСОП.

Те са съзвучни на принципната постановка за „постоянна адаптация на образователната практика“ по цитираната формулировка на проф. д.н. Анелия Гърбачева[9]. В духа на идеята да се постигне „предвиждане, преподаване и овладяване на адекватни когнитивни умения, които да кореспондират с реалните възможности и потенциал на ученика“ и като крайна цел – т.нар. функционални когнитивни знания и умения“[10], тук са приложени следните форми на адаптация.

На ниво учебна програма по Български език и литература, компонент Литература (общообразователна подготовка):

– допълване – в Учебното помагало V клас от раздела за развиване на комуникативните компетентности в компонента ЛИТЕРАТУРА са обхванати два самостоятелни учебни ресурса по темите от учебната програма „Трансформиращ преразказ“ и „Разказ по зададени опори: тема; начало и/или край“;

– обединяване – отнася се единствено до темите от раздела за развиване на комуникативните компетентности;

– допълване и обединяване - в Учебното помагало VI клас при тема I. „ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА“ е допълнен текст от „Българи от старо време“. Подтемата „Из „В Пирин“ (Ив. Вазов)“ е обединена с темата „Описание на пейзаж в художествен текст“, която е от раздела за развиване на комуникативните компетентности. Подтемата „Серафим“ (Йордан Йовков) е обединена с темите за развиване на комуникативните компетентности „Характеристика на герой“ и „Сбит преразказ“.

– **замяна** – в Учебното помагало VI клас (на основание на учебната програма: „Литературните компетентности може да се изграждат на базата на посочените в програмата творби и на други тематично близки текстове по избор на учителя“) – в тема I „ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА“, подтема I.3 „Из моето семейство и други животни“ (Дж. Даръл) е заменена с „Из „В Пирин“ (Ив. Вазов)“; в II „ЧОВЕКЪТ И ИЗКУСТВОТО“ – подтема II.1 „Косачи“ (Елин Пелин) е заменена с подтема „Чудната врата“ (В. Ханчев); главата „Радини вълнения“ из „Под игото“ в съответната подтема към тема „III. ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ“ е заменена с главата „Гост“ из същия роман.

На ниво учебно съдържание:

– поднасяне на съдържанието на по-обемните творби под формата на сбит преразказ;

---

9. Гърбачева, Анелия. Методика за функционална оценка и работа с деца с умствена изостаналост и аутистичен спектър на развитие. София, 2015, с. 3.

10. Цветкова-Арсова, Мира. Педагогика на деца и ученици с множество увреждания. София, 2015, с. 138.

– пропускане на някои недостъпни за учениците понятия (жанрове, ценностни категории), които се представят достъпно и с подбор на други думи; пропускане на сложни за усвояване или превишаващи възможния обем информация фрагменти от текстовете;

– редуциране на обема на знанията – например в Учебното помагало VII клас в подтема II.1 се разглежда само откъс от предвиденото произведение на А. Константинов „Бай Ганьо пътува“, а „До Чикаго и назад“ се споменава информативно;

– съчетаване на образователни, възпитателни и корекционни задачи в заданията: вглеждане в кратки откъси с насочване на вниманието или към цялото, или към детайли, които имат съществено значение за осъществяване на целите в работата на специалния педагог;

– специално отношение към лексиката на изучаваните творби, по отношение на лексиката се прилагат различни подходи – пропускане, съкращаване, преразказ, промяна, касаеща определени думи, за които е преценено, че е целесъобразно да се поднесат със съвременния им правопис и правоговор. В случая не става въпрос за „опорочаване“ чрез „превод“, а за адаптация с професионална цел.

На ниво компетентности

Предвидените в учебната програма компетентности се придобиват частично и според индивидуалните възможности на учениците. Водещо е принципното положение, обобщено от Милен Замфиров по следния начин: „Умствената изостаналост, като състояние на задържано или непълно развитие на интелекта, с нарушение на познавателните, речевите, двигателните и социалните умения на индивида, не е единно разстройство. Популацията на умствено изоставащите е хетерогенна“.[11] Във връзка с това, в аспекта на компетентностите по български език и литература, учениците условно са разделени на три равнища според степента на възможност за овладяване на знания, умения и отношения, които съответно са заложени като очаквани резултати в техните индивидуални учебни програми.

– Към първо равнище се отнасят ученици с най-ниска степен на развитие на езикови и комуникативни компетентности – преобладаващо невербални, ползващи алтернативни методи за комуникация и с неразвита писмена дейност.

– Към второ равнище – ученици, които са отчасти вербални, в процес на овладяване, т.е. нямат изградена добра четивна техника – от възможност да четат малки думи до двусловни изречения, частично развита писмена реч от възможност да пишат малки думи до кратки изречения – твърде често само по модел или образец.

– Към трето равнище – ученици с най-добър обем на възможности – вербални, овладели, с развита писмена дейност[12].

Така се уточняват ясно и структурирано целите, задачите, методите и очакваните резултати от обучението. Към всяка подтема и към всяка задача от нея в методическото ръководство вниманието на педагога се насочва към специфичните детайли в педагогическата работа, даващи възможност за успешно въздействие и взаимодействие с учениците в процеса на обучение и за конкретно очакваните резултати от него.

---

11. Замфиров, Милен. Тенденции в класификацията на лица с умствена изостаналост. В: Професионално образование, 2020, 22, 1, 34 – 44, с. 39.

12. Трите равнища са въведени, аргументирани и апробирани за първи път в: Булева, Нели. Модели на учебни игри. В: Александрова, Божидара, Нели Булева. Помагало за практическо приложение на еко играчки при ученици с изоставане в нервно-психическото развитие (модели за изследване, учебни игри) Пловдив: Астарта, 2015.

На ниво „дидактически принципи“

Водеща роля играят принципите на диференциация и индивидуализация, достъпност и последователност, нагледност, атрактивност и функционална полезност. Да се диференцира, означава откъсване от „фронталната педагогика“ и създаване на организация на работа, която поставя всеки ученик в оптимална ситуация. Тази организация се състои в използването на всички налични ресурси за провеждане на най-ползотворни дидактически ситуации, осигуряващи активното участие на всеки ученик. Изборът на знанието има индивидуално предназначение и неговата нарастваща трудност води към постигане на компетентности, които се проявяват в различни образователни и житейски ситуации.

От специален коментар се нуждае принципът на достъпност, придружаван от този на последователност. Принципът на достъпност се прилага както хоризонтално – чрез поетапно нарастване на сложността от задача към задача във всеки учебен ресурс, така и вертикално: в една и съща задача сумарно учениците от различните равнища работят на „етажи“. Условното разпределение в три равнища, коментирано по-горе, дава възможност за специфично приложение на движението от лесно към трудно и от просто към сложно. Започва се от първия етаж, в който участват всички, след това учениците от второ и трето равнище надграждат втори етаж в задачата, като тези от първо равнище остават на първия. Накрая учениците от трето равнище надграждат трети етаж на сложност или трудност, а чрез тях (ако поемат ролята на учителя в процеса на четене, писане или говорене) останалите ученици продължават да упражняват нивото, до което са се придвижили в обучителния процес по същата задача.

Принципът на последователност е свързан с процесите на преподаване и получаване на знания, на обработване, натрупване и усвояване на знания, които имат функционален смисъл с индивидуално предназначение.

От особено значение са и принципите за нагледност, атрактивност и функционална полезност, поддържани в целия процес на боравенето със знания. Единствено чрез ползването на разнообразие от методи, на завладяваща комуникация и отношения може да се достигне и да се поддържа активното участие на ученика в учебния процес.

На ниво методически подходи

Методите и средствата на преподаване са: инструкция, обяснение, наблюдение, упражнение, демонстрация, разказ, като се съблюдава:

– активна роля на нагледността и визуализацията[13];

– включено участие на педагога във всички упражнения;

– активно приложение на посочването, повторението, диалога, беседата;

– приложение на специфични методи, като „четене за двама“[14] (така наричам занима-

---

13. Илюстративният материал в помагалото ползва следните източници:

– авторски компютърни рисунки, изработени в Paint;

– графични символи, които се предлагат от Word;

– фрагменти от фотографии на автора – личен архив;

– фрагменти и компютърни колажи от „свободни картинки“, публикувани като изображения със свободен безплатен достъп на следния адрес: https://pixabay.com/bg/

Останалите адреси на изображения са цитирани в помагалото.

14. Авторски терминологичен израз по идея от: Разказче за двама. Електронен ресурс в публична група „Помощни материали – обмен и взаимопомощ“. https://www.facebook.com/groups/114222542294737/permalink/1094792667571048

нието, при което учителят чете текста, а ученикът се включва с посочване, назоваване или прочитане на ключови думи), „рисуване и говорене“.

Придружаващите методи са: съдействие, подкрепа, поощрение, похвала, игра, индивидуална работа[15]. Не бива да се забравя, че фронталната стратегия на преподаване невинаги се оказва приложима. Ако тя се прилага, трябва да е придружавана и от индивидуалната работа.

Избраният подход за разработване на учебните ресурси се базира на известната теоретична постановка „преобладаване на нагледно-образната над словесно-логическата памет“ при учениците с интелектуална недостатъчност и множество увреждания, както и на обстоятелството, че при тях „нагледно-образната памет запазва своята доминираща позиция още дълго време“[16] след предучилищната възраст. Този подход се основава на постъпването на информация през два сензорни канала – зрителен и слухов, което се реализира чрез прилаганите зрителни и слухови опори. По този начин се постига синхрон между нагледност и комуникация. За целта в помагалото се ползват различни типове визуализация:

– картинка дума – когато картинката присъства в текста на мястото на думата;

– илюстрация на дума – когато картинката е поставена непосредствено след изписаната дума. Този подход е водещ и има следното основание: „Децата с МР (ментална ретардация – бел. моя) трудно запаметяват поредица от думи, но по-добре се справят с картини на същите обекти, преди това маркирани с думи“[17];

– нагледна опора – картинки, които подпомагат отговор на въпрос върху преподадена информация или преразказ, и картини илюстрации, които подпомагат възприемането на съдържанието;

– картинни тестове;

– графики с геометрични фигури и символи;

– визуално-кинетични схеми – картинки, които изискват посочване с насочено движение на ръката;

– цитирани илюстрации;

– картинен речник.

Отделните подходи се ползват профилирано според целите на съответната задача. Но от друга страна, трябва да се подчертае и постоянно да се има предвид, че в един и същи подход симултанно се проявяват поне още два, т.е. една и съща ситуация действа различно при различните равнища.

– При учениците от първо равнище илюстрацията на изписана дума се ползва всъщност като картинка дума.

– При учениците от второ и трето равнище картинката дума е и нагледна опора.

Принципното положение, което по-долу ще бъде напомняно по всеки повод, е, че учебното помагало предлага модели за работа, по които педагогът може да разработва допълнителни учебни ресурси с различен илюстративен материал, както и да ги интерпретира на живо според възможностите на своите ученици.

Ресурсите са приложими за употреба при следните технологии: контрол с поглед и софтуер за комуникация и обучение.

---

15. Гърбачева, Анелия. „Приобщаване“ и „участие“ в образователния процес. 2017, Интернет ресурс, с. 28.

16. Караджова, Катерина. Психолого-педагогически измерения на умствената изостаналост. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005, с. 73.

17. Милиев, Димитър. Психология на аномалното развитие. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 2009, с. 189.

Контрол с поглед

Технологията за контрол с поглед дава възможност на ученика само с насочване и задържане на погледа да общува чрез синтезирана реч като обратна връзка; да пише; да учи; да рисува; да използва компютър; да използва интернет.

Учениците с двигателни затруднения с помощта на контрол с поглед могат да използват не само специализирани обучителни материали и софтуер, но и всички останали електронни обучителни материали (например електронни учебници, сайтове с видеоуроци, сайтове с адаптирано учебно съдържание и т.н.).

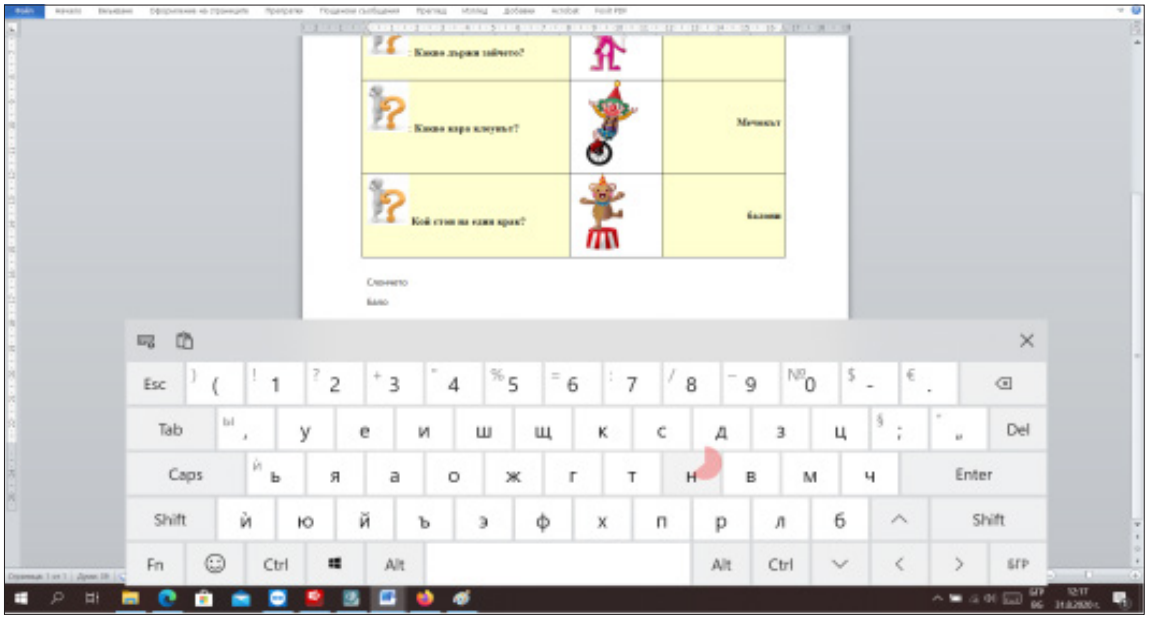

Фигура 1. Тестова задача по български език

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[18] (червеното кръгче е мястото на погледа).

Софтуер за комуникация и обучение

Софтуерът Communicator 5 (Tobii Dynavox)[19] дава възможност да се създаде индивидуален профил на всеки ученик, да се редактира, да се добавят или създават страници по съответния учебен предмет. Предлага различни модули, които позволяват комуникация чрез символи (графични изображения) или текст, като избраните/написаните думи, фрази, изречения се произнасят със синтезирана реч.

В зависимост от степента на увреждане, ученикът може да използва мишка, тъчскрийн или устройство за управление с поглед при работа с компютър.

18. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

19. https://www.tobiidynavox.com/software/windows-software/communicator-5/

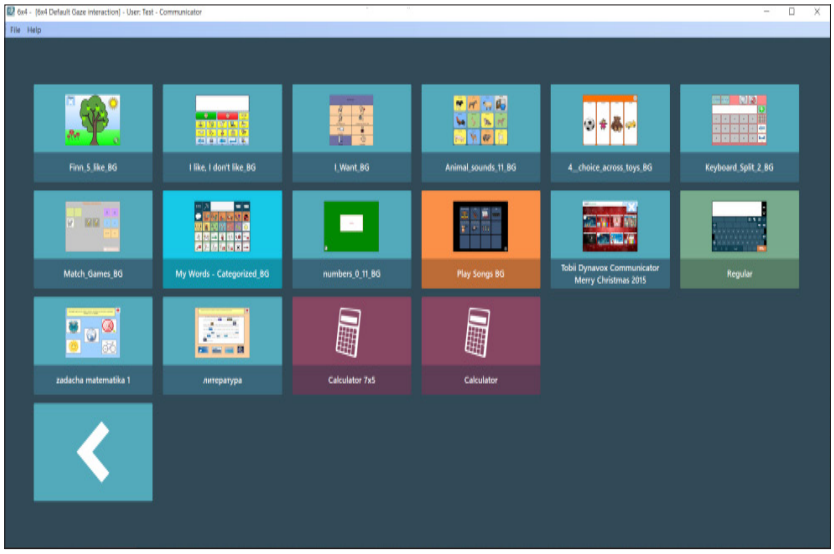

Фигура 2. Индивидуален профил на ученик

Фигура 3. Приложение за комуникация чрез символи от Communicator 5

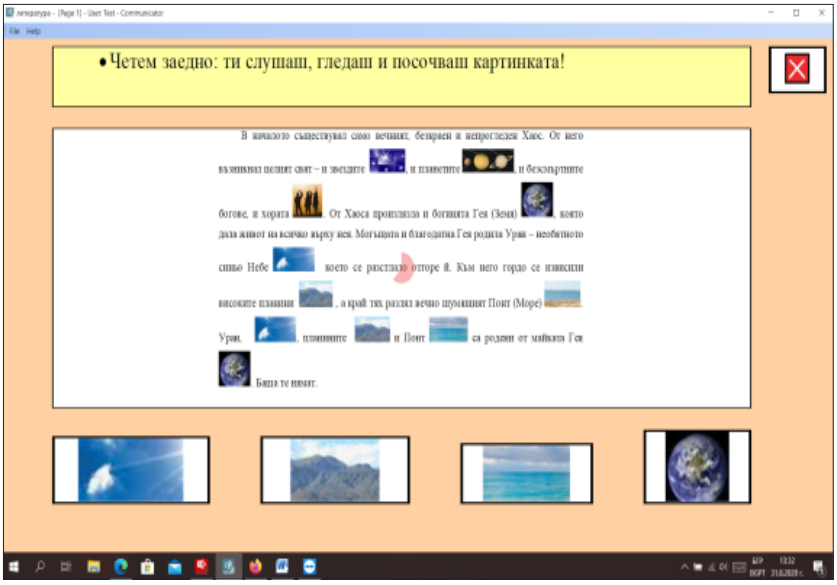

Фигура 4. Обучително занимание по литература в Communicator 5

Използваният софтуер за допълваща и алтернативна комуникация дава възможност на всеки педагогически специалист да го прилага в пряката си работа по съответния учебен предмет за определени задачи съобразно възможностите на ученика за развиване на различни познавателни функции.

В методическото ръководство за краткост ще се ползват следните думи или словосъчетания: учебна програма (без изписване на целия й надслов), ученици (без постоянно уточняване на интелектуална недостатъчност и множество увреждания), помагало и ръководство без пълните заглавия.

ЛИТЕРАТУРА

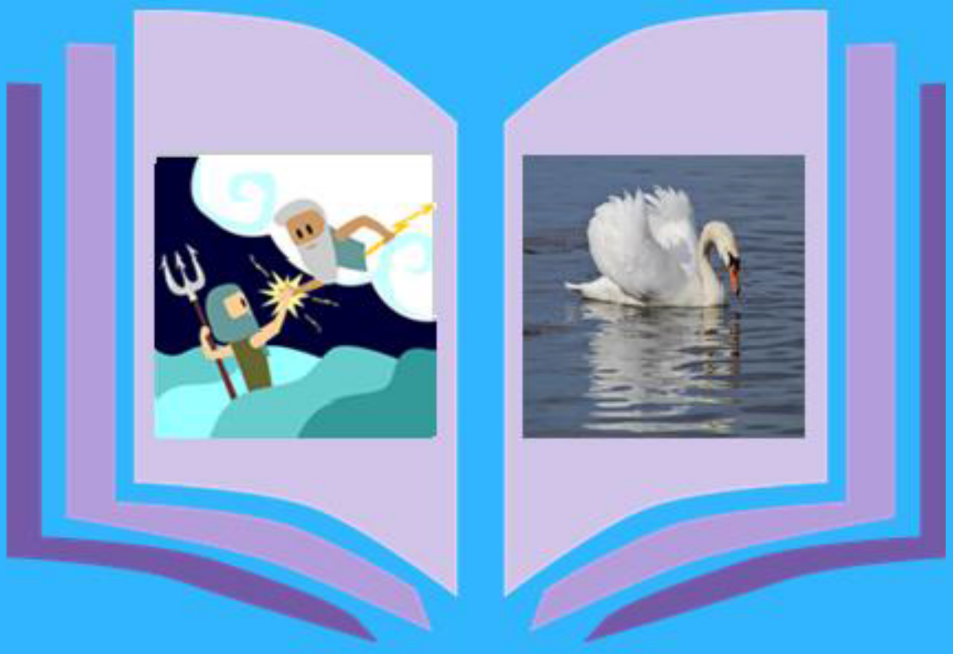

V

КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО

РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА,
НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ 341

МИТОЛОГИЧЕН МОДЕЛ ЗА СВЕТА
Древногръцки мит за произхода на боговете (преразказан от Петър Кърджилов) ... 358

МИТОЛОГИЧЕН МОДЕЛ ЗА СВЕТА
Библейски разказ за Началото на света (преразказан или откъс от „Битие“) 360

ФОЛКЛОРЕН МОДЕЛ ЗА СВЕТА
Господ и дяволът правят света..... 362
Разказ по зададени опори: тема; начало и/или край..... 364

ФОЛКЛОРЕН МОДЕЛ ЗА СВЕТА
Тримата братя и златната ябълка..... 366

ФОЛКЛОРЕН МОДЕЛ ЗА СВЕТА
Златното момиче..... 368

ФОЛКЛОРЕН МОДЕЛ ЗА СВЕТА
Троица братя града градяха..... 370

ФОЛКЛОРЕН МОДЕЛ ЗА СВЕТА
Фолклорен/традиционен календар..... 372

РАЗЛИЧНИ РАЗКАЗИ ЗА ЧОВЕКА И СВЕТА
„Хайдути“ (Хр. Ботев)..... 374

РАЗЛИЧНИ РАЗКАЗИ ЗА ЧОВЕКА И СВЕТА
„Легенда за рома“ (откъс от легендата, преразказана от Михаил Георгиев)..... 375

РАЗЛИЧНИ РАЗКАЗИ ЗА ЧОВЕКА И СВЕТА
„Главатарят, който искал да плени месечината“ 377

РАЗЛИЧНИ РАЗКАЗИ ЗА ЧОВЕКА И СВЕТА
Котаракът в чизми. Разказ по зададени опори. Трансформиращ преразказ 380

РАЗЛИЧНИ РАЗКАЗИ ЗА ЧОВЕКА И СВЕТА
„Грозното патенце“ (Х. Кр. Андерсен) 382

РАЗЛИЧНИ РАЗКАЗИ ЗА ЧОВЕКА И СВЕТА
„Похитителят на мълнии“ (Р. Риърдън)..... 383

ЛИТЕРАТУРА 384

МИТОЛОГИЧЕН МОДЕЛ ЗА СВЕТА

Древногръцки мит за произхода на боговете (преразказан от Петър Кърджилов)

В учебната програма заглавието „Древногръцки мит за произхода на боговете“ (преразказан от Петър Кърджилов) е първа подтема от тема „Митологичен модел за света“. Предложената адаптация на учебното съдържание се изразява в изучване на малък откъс от текста.

Образователна цел: запознаване със съдържанието на древногръцкия мит за сътворението.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познава значението на понятието мит. Ориентира се в древногръцки мит за произхода на боговете. Различава основни персонажи. Намира и извлича информация от древногръцки мит за произхода на света.

За постигането на тези компетентности се работи върху: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; развитие на времепространствените представи; четене с разбиране.

Нови понятия: мит.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на „мит“. Следва предложеният за изучаване откъс от текста, в който има леки съкращения спрямо оригинала[1], а отделни думи са илюстрирани с картинки. Той е адаптиран по този начин, за да може учителят да използва учебния ресурс с всички ученици в паралелката, като прилага методическия похват „четене за двама“. Начинът на неговото приложение за учениците от трите равнища е различен, а именно:

– за учениците от първо равнище – да имат насочено внимание към предложения текст с картинки, да слушат какво чете учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите земя, небе, планини, море. Очакваният резултат е при зададена инструкция – например: „Посочи небето!“, ученикът да се ориентира и да посочи картинката[2];

– за учениците от второ равнище очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата според възможностите им;

– за учениците от трето равнище очакваният резултат е да четат и да отговарят на поставените по текста въпроси, които да бъдат насочени към имената на героите с изискване да кажат името на майката Гея и да я свързват с думата Земя (което би могло да направи препратка към думата „география“), а останалите да се назоват само като Небе, Море и т.н. със същата интегративна връзка. Текстът е адаптиран и за използване със софтуера Communikator 5 на Тоби Daynavox.

---

1. Герджикова, М., О. Попова, И. Кръстева. Литература. V клас. София: БУЛВЕСТ 2000, 2016, с. 19.

2. С оглед на това да се създаде една трайна съвременна представа за земята, във всички помагала при думата „земя“ се ползва картинка на земното кълбо, независимо дали този образ съответства на конкретния митологичен модел. Това е важно за работата с невербални ученици.

Задача 1 и Задача 2 предлагат работа по картинната схема. Това може да се реализира разнообразно не само заради индивидуалните особености на учениците, а и поради възможност за прилагане на различни методически подходи:

– за учениците от първо равнище се използват картинките и работата се съчетава с движение на пръст по стрелките и разбира се, посочване на самите картинки (визуално-кинетичен подход[3]);

– за учениците от второ равнище се прилага устна работа, изисква се проследяване, вербализиране, но и активно търсене на всяка картинка обратно в текста;

– за учениците от трето равнище могат да се приложат следните подходи: 1. работят самостоятелно по разчитане на схемата и връщане към текста за повторно четене и справка; 2. обратен подход – първо се следи текстът, а после се работи със схемата. Учителят може да предложи и писмена работа – записване на думите в тетрадките, като педагогът прави лична преценка в кой етап е удачно да бъде включена.

Задача 3 има за цел по картинната опора в схемата чрез показване по стрелките да се постигне разказ, подобен на следния: „Хаос е баща на звездите, планетите, хората и Гея. Гея е майка на Небето, планините и Морето.“ Добре е разказът първо да бъде възпроизведен от учителя. Отчасти вербалните ученици само посочват и изговарят думите, следейки с помощ или самостоятелно съответните елементи, докато учителят или съучениците говорят. Вербалните и ограмотени ученици трябва с помощ или самостоятелно да съставят посочените две изречения.

Задача 4 чрез два въпроса следва на установи дали знанието е активно и подлежи на извличане на конкретна информация. По образеца преподавателят може да задава различни въпроси.

3**. Минева, Станка.** Обучението в детската градина – лесно и интересно. В: Образование и технологии, 2015, 6, 97 – 102, с. 97.

МИТОЛОГИЧЕН МОДЕЛ ЗА СВЕТА

Библейски разказ за Началото на света (преразказан или откъс от „Битие“)

Втората подтема в учебната програма по литература за V клас е „Библейски разказ за Началото на света“, като е указано, че разказът трябва да се поднесе на учениците или преразказан, или да бъдат запознати с откъс от „Битие“. Адаптацията, която се предлага в учебното помагало, е работа с много малък откъс, а текстът е личен преразказ.

Образователна цел: запознаване със съдържанието на библейския монистичен модел на сътворението на света и човека.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава основни персонажи и особености на времето в библейски разказ за Началото на света, като се ориентира в последователността от събития. Намира и извлича информация от библейски разказ за Началото на света с оглед на конкретна задача.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– развитие на времевата ориентация и усета за времева поредност;

– развитие на представите горе – долу, светло – тъмно;

– четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото е предложено обяснение за Библията, което учителят да поднесе на учениците, като го съчетае с подсигурено от него онагледяване. Следва преразказът на текста. Той е подходящ да бъде поднесен и като сензорна приказка за учениците от първо равнище, след което да се премине към работа с първата задача. Работата по текста предполага да се изградят у учениците умения за слушане с разбиране, като се използва картинна опора.

– За учениците от първо равнище учителят насочва вниманието им към картинките. Той чете, а учениците с помощ или самостоятелно посочват картинката. Очакваният резултат е при подадена от учителя инструкция „Посочи небето!“ ученикът да посочи картинката, въведена като символ на небе, и така – за определен брой от картинките или всичките.

– За учениците от второ равнище учителят поставя повече задачи за работа. Първо, да слушат и следят текста и когато чуят думата, до която има картинка, да я посочат. После учителят започва отново да чете и когато се стигне до картинка, не прочита думата, а изисква от ученика да я назове. Ученици, които могат да четат малки думи, могат да получат следната задача: да следят текста с помощта на учителя и когато се стигне до дума с картинка до нея, да я прочетат сами.

– За учениците от трето равнище се поставят две задачи. Първо, слушат как учителят чете, следейки текста и посочвайки картинките. Второ, те четат.

Очакваните резултати след работата с текста чрез слухово възприемане или четене са учениците да постигнат овладяване на нови думи и разбиране на прочетеното с възможност да дават кратки отговори на въпроси по съдържанието. В подкрепа на учениците, най-вече от първо равнище, картинките от текста са поместени и в картинния речник на по-

магалото и педагогът може да използва този ресурс за изработка на личен картинен речник на всеки ученик.

Задача 1 изисква работа по картинна опора, предложена в таблица.

– С учениците от първо равнище се работи само на ниво инструкция – посочване на картинка с цел генерализиране на резултатите.

– С учениците от второ равнище се работи с помощ от учителя за четене на думите, откриване на съответната картинка и свързване на думите с картинките. Очакваният резултат, след изпълнение на задачата, е при зададен въпрос да се получи кратък отговор, за който учениците ползват отново картинната опора.

– С учениците от трето равнище очакваният резултат е да се постигне не само свързването на картинките с думите, които те четат, но и устно създаване на изречения по картинна опора. Затова учителят насочва учениците да проследят и поредността на случките по дните от текста. Достатъчно е да се образуват поне три свързани изречения.

Задача 2, Задача 3 и Задача 4 са свързани с въпроси, които предполагат беседа, отново четене с разбиране на текста и извличане на информация от него.

ФОЛКЛОРЕН МОДЕЛ ЗА СВЕТА

Господ и дяволът правят света

Фолклорната легенда „Господ и дяволът правят света“ е определена в учебната програма по литература за V клас като първа подтема от втората главна тема „Фолклорен модел за света“. В настоящото учебно помагало се предлага кратък адаптиран вариант на легендата под формата на личен преразказ. Не се изключва вариантът по своя преценка педагогът да разшири информацията за легендата, ако познавателните способности на учениците позволяват, и да включи и тази част, в която се разказва как дяволът иска да удави Господ. Тя обаче предполага работа за разбиране на текста в други аспекти, които в предложената разработка не са обект на внимание.

Образователна цел: запознаване със съдържанието на фолклорна легенда за сътворението, която се базира на дуалистичен модел.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познава характеристиките на жанра легенда. Ориентира се в различията между библейския разказ за Началото на света и легендата „Господ и дяволът правят света“.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– развитие на времепространствените представи;

– ориентация в големина и форма;

– четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага описателно определение за легенда. Следва текстът преразказ на част от легендата с картинна опора. Прилага се описаното вече „четене за двама“.

– С учениците от първо равнище се работи на най-ниско ниво, като учителят насочва погледа и вниманието им към картинките, чрез които се овладяват нови думи. Очакваната обратна връзка е: при подадена кратка инструкция от учителя ученикът с помощ или самостоятелно да посочи съответната картинка.

– При учениците от второ равнище очакваният резултат е да слушат и следят, а като се стигне до картинката, те сами да назоват какво виждат, като след това учителят разказва, а на подходящото място ученикът допълва с думата по картинката. Или следваща стъпка – задава се въпрос, а ученикът с помощ или самостоятелно отговаря според възможностите си. Може да бъде включено и четене на отделни думи.

– За учениците от трето равнище се поставят две задачи: първо слушат как учителят чете, следейки текста и посочвайки картинките, а после те четат.

Задача 1 предлага работа за разбиране на големини и форми по практически път чрез насочване с картинки. С учениците от първо равнище се работи по описания по-горе начин, а с останалите се разширяват възможностите за назоваване, четене, възможност за сравняване чрез картинната опора. Учителят не трябва да забравя известния на специалните педагози факт, че при всички тези ученици има затруднения „при осъществяване на **сравнение** на няколко обекта“[4]. Също така трябва да се отчита и важната особеност, че те установя-

4. Милиев, Димитър (2009), Цит. съч., с. 191.

ват различията по-лесно, отколкото сходствата[5]. Поради това задачата за сравнение залага именно на различия в големини. Очаква се тя да даде добър корекционен ефект в работата.

Задача 2 предлага работа за последователност, която се ситуира с изписаните думи „първо, после, накрая“. Задачата е с по-висока трудност и съответно ще се изпълнява с ориентиране чрез насочващи въпроси от страна на учителя и каквато още помощ той прецени.

Задача 3 изисква поставяне на пореден номер в квадратчетата. Може да се предложат и други достъпни за учениците начини за тяхното попълване. Тук се дава един примерен модел, който може да се използва от педагозите, ако учениците им учат математика по методите на Монтесори[6]:

Задача 4 поставя въпрос, който е свързан не само със съдържанието на текста, но насочва и към междупредметна връзка и с математиката, и с географията.

5. Караджова, Катерина (2005). Цит. съч., с. 90.

6. Ешенбренер, Мари и Сабин Хофман. Моята тетрадка ‚Монтесори‘: Откривам числата /за деца от 4 до 6 г. възраст София: Колибри, 2019, с. 38

Разказ по зададени опори: тема; начало и/или край

Темата „Разказ по зададени опори: тема; начало и/или край“ е от раздел „Развиване на комуникативните компетентности“ в компонента литература от учебната програма. Работата по посочената тема се явява в известен смисъл предизвикателство пред специалния педагог, затова начинът на нейната адаптация има важно значение. Тук тя е свързана с приложение на метод на работа, но не в условията на разказ по въображение, а с предлагане на опори за създаване на преразказ по познат изучаван текст. В случая опорите са познати вече картинки, т.е. адаптацията се изразява в промяна на предмета на заниманието и се редуцира крайната цел.

Образователна цел: създаване на преразказ по различен тип опори: начало, опорни думи.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: създава разказ по зададени опори с помощ. Проследява последователност от събития с изучени персонажи. Спазва книжовни езикови правила.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– затвърждаване на придобития речников фонд;

– развитие на устна свързана реч;

– четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага въвеждане на нови знания, като се пояснява що е „тема“, „план“ и начините, по които се ползват опори като дадено начало или край, за да се създаде разказ или преразказ. За овладяване на тези знания и умения се предлагат три задачи.

Задача 1 е насочена към създаване на свързан устен разказ за началото на трите предходни произведения. Тя има високо ниво на сложност. Истинската реализация на крайната цел може да се постигне с опори и помощ от учителя, и то при много малка част от учениците от трето равнище.

– С учениците от първо равнище се работи по описания модел: инструкция на учителя и посочване на картинка, т.е. ниво на овладяна дума чрез картинка.

– С учениците от второ равнище се очаква назоваване на отделни думи и даване на еднословни или двусловни отговори.

– С учениците от трето равнище, след насочващи въпроси, повторно връщане към задачите от предните теми и всякакъв вид избрани от педагога други похвати, се цели да се стигне до отговори с едно цяло изречение или поредица от няколко свързани.

Ако подаденото начало на текст послужи като тласък за логично продължение на съставяне на още изречения от учениците, то тогава може да се заключи, че очакваният резултат за овладяване на знания, умения и отношения по темата е постигнат.

Задача 2 изисква да се свърже картинка с дума, като в условието се включва пояснение за „опорни думи“.

– За учениците от първо равнище се изисква разпознаване на картинките и тяхното посочване под инструкцията на учителя и с помощ.

– За учениците от второ равнище се изисква да назоват картинките или при възможност да прочетат думите и да ги свържат с картинката с помощ от учителя.

– За учениците от трето равнище се изисква четене и свързване на думите с картинките, като при тях се цели задачата да бъде изпълнена максимално самостоятелно или се очаква даден ученик сам да поиска помощ. Следва работа по съставяне на изречения по опорни думи.

Задача 3 е насочена към умението за проследяване и установяване на последователност от събития. Като пропедевтика за овладяване на дните от седмицата, педагози, които разполагат в базата на своите ЦСОП с ламинирани цветни листове с дните от седмицата, могат да ги използват и да се поставят върху думите от таблицата – например върху първи ден поставят понеделник и т.н. Подходяща е за работа частично с ученици от второ равнище и изцяло с учениците от трето равнище. При учениците от второ равнище, с които може да се реализира задачата, учителят трябва да оказва подкрепа и помощ по време на работата. Учениците от трето равнище следва да работят по възможност самостоятелно: учителят да задава насочващи въпроси и да стимулира учениците да използват текста на преразказа в подтемата „ Бог сътворява света“ за откриване на верния отговор.

Задача 4 изисква разказ по опорите, предложени в **Задача 3**. Може да се реализира цялостно с учениците от трето равнище.

ФОЛКЛОРЕН МОДЕЛ ЗА СВЕТА

Тримата братя и златната ябълка

Народната приказка „Тримата братя и златната ябълка“ е определена в учебната програма като втора подтема от втората главна тема „Фолклорен модел за света“. В настоящата подтема се предлага кратък адаптиран вариант само към началото на приказката под формата на личен преразказ и насочва работата към конкретни цели. Разбира се, това не ограничава педагога да работи на части и – колкото часа е необходимо – върху цялата приказка, съобразявайки се с познавателните способности на учениците си. Тук както и в останалите теми за другите приказки, се предлага модел, по който да се работи с учениците за ориентация в родствените отношения, както и пояснение и модел за обучение чрез картинен тест. Така че акцентът върху краткия откъс от приказката е компенсиран чрез разнообразни идеи и методи за овладяване на знания, умения и отношения от учениците.

Образователна цел: запознаване с жанра „народна приказка“ и въвеждане на представа за тест.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познава значението на понятието народна приказка. Познава приказката „Тримата братя и златната ябълка“. Възпроизвежда с помощ завършека на приказката „Тримата братя и златната ябълка“ след проследяване на сюжета.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– развитие на способността за избор с отхвърляне на възможности;

– развитие на устна свързана реч;

– четене с разбиране.

Нови понятия: вълшебна приказка.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се дават кратки обяснения за народни приказки и как се създават.

Следва текстът с преразказ на началото на приказката. В работата отново се прилага методът „четене за двама“. Тук има различен подход към визуализацията на думите чрез графични изображения, които се ползват и за разработването на картинен тест.

– С учениците от първо равнище се работи на най-ниско ниво, като учителят насочва погледа и вниманието им към графичните изображения, които се превръщат в символи на съответните думи. Очакваната обратна връзка е, при подадена кратка инструкция от учителя, ученикът с помощ или самостоятелно да посочи съответната картинка.

– С учениците от второ равнище очакваният резултат е да слушат и следят, а като се стигне до картинката, те сами да назоват какво виждат, като след това учителят разказва, а на подходящото място ученикът допълва с думата по картинката. Или следваща стъпка - ученикът с помощ или самостоятелно чете отделни думи пред символните картинки, използвайки ги за опора, а след това отговаря на въпроси според възможностите.

– За учениците от трето равнище се поставят познатите две задачи: първо слушат как учителят чете, следейки текста и посочвайки картинките, а после те четат.

Задача 1. Въвежда се работа с картинен тест и служи за овладяване на новото знание какво е тест по практически път. Задачите са описани ясно. В първия въпрос е предложено фигурално съответствие на думите майка и баща, като очертаването на правоъгълник и овал

може преди това да бъде предложено в часовете по математика с цел осъществяване на интегрирана междупредметна връзка.

Задача 2. В нея се предлага комбинация на рисуване и разказване. Учителят може да предложи само оцветяване и после да задава въпроси към учениците, може да предложи оцветяване и после ученикът да опита по оцветените картинки, които се ползват за опора, с помощ или самостоятелно да постигне разказ, а може и да използва методическия похват „рисувам и говоря едновременно“.

Задача 3 допълва **Задача 2**, като се изисква ученикът да ползва за картинни опори своите рисунки и да възпроизведе разказа вече несинхронно с рисуването.

Задача 4 препраща чрез хипервръзка към видео, което съдържа цялата приказка с чудесна анимация. Тя може да се ползва и за занимания в час. На нейна основа се формулира неутрален въпрос какво се е случило с най-малкия брат, което може да се тълкува най-свободно – като преразказ на финала, на цялата приказка, на отделен епизод, който най-много впечатлява. Т.е. запознаването със съдържанието на приказката се предоставя на инициативата на педагога.

ФОЛКЛОРЕН МОДЕЛ ЗА СВЕТА

Златното момиче

Народната приказка „Златното момиче“ е определена в учебната програма по литература за V клас като подтема от втората главна тема „Фолклорен модел за света“.

Образователна цел: усвояване на умението за създаване на план и работа по план.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: ориентира се в приказните опозиционни двойки герои от приказката „Златното момиче“. Тълкува с помощ реакциите на героите в приказката „Златното момиче“.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– развитие на времевите представи чрез ориентация в поредността на събитията;

– развитие на устна свързана реч;

– четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В тази подтема предложените задачи са пречупени през идеята за новото знание „що е план“. Затова той започва първо с кратка информация за това какво представлява план и за какво служи. За практическа работа е предложен кратък план по приказката, който я разделя на три големи части. По предложените задачи има два подхода на работа. Първият е педагогът да работи с учениците по слуховото възприемане на приказката, по четене с разбиране и т.н. и да използва *предложения план* в последния час за обобщение на знанията. Вторият вариант е да се поднесе първо планът, а след това да се работи на части и колкото време прецени учителят, като в тази ситуация в първия час се работи по плана и **Задача 1** . После към другите задачи се връща, когато в работата се е стигнало до съответната част от приказката.

Задача 1 е насочена към изграждане на умения у учениците да разбират, четат и определят последователност с помощ или самостоятелно. За учениците от първо равнище се използват графичните изображения и се въвеждат нови думи по описания вече начин.

Задача 2 предлага запознаване с началото на приказката чрез слухово възприемане на изреченията, по време на което се ползват графичните изображения за опора при разбиране или четене от самите ученици, като специално се изисква те да произнасят думите, които не са изписани, а са представени картинно. За учениците от второ и трето равнище трябва да последва беседа, в която се уточняват родствените отношения. Може да се създаде картинка на семейството, която да послужи за опора при разбирането.

Задача 3. Тук задачата се насочва към определяне на последователност при работа с цветове.

– С учениците от първо равнище се работи по картинките в текста, най-вече за разпознаване на цветовете на реката.

– С учениците от второ равнище може да се стигне освен до назоваване и частично четене на отделни думи.

– С учениците от трето равнище се работи комплексно, като задължително се включва писане. След изпълнението на задачата учителят може да изиска от тях да изброят какви цветове е ставала реката – проверка дали последователността е запомнена, а в случай на затруднение – да се връща към задачата за справка и опора при отговора.

Цветовите опори в учебния ресурс, освен на равнището на съдържанието на самата приказка, действат и на структурно равнище. Тази идея започва още с плана, в който началото и краят са на един и същи фон, за са се осмисли триадата начало – среда – край.

Задача 2 и **Задача 3** цялостно са поставени на съответните за началото и средата цветови фонове. Така естествено се достига до последната **Задача** 4, която на съответстващия фон поставя задача за разказ по плана. Това означава връщане към началото на учебния ресурс и отново работа с план.

ФОЛКЛОРЕН МОДЕЛ ЗА СВЕТА

Троица братя града градяха

Тази подтема е адаптирано учебно съдържание на подтема II.4 „Троица братя града градяха“ в учебната програма.

Особеност е народният диалект, който е практически недостъпен за учениците. Това до голяма степен обуславя подбора от стихови редове, които се предлагат за четене с разбиране, като във втората задача е предложен и кратък речник непосредствено под текста. Сложно за възприемане е и самото баладично съдържание с мотива за вграждането.

Образователна цел: знание за народна песен и за баладичния мотив за вграждането на сянка в строеж.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познава особеностите на народната песен и народната песен „Троица братя града градяха“. Тълкува с помощ народната песен „Троица братя града градяха“ и поведението на героите.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– развитие на устна свързана реч;

– работа върху умението да се прави описание по опори;

– четене с разбиране.

Нови понятия: народна песен.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се дават нови знания за народна песен и адаптирано се поднася достъпна информация на мотива за вграждането.

Задача 1 е по началото на народната песен. Тя изглежда съдържателно-информативна, но носи смисловото натоварване на народната митология през опозицията градеж – рушене. То е свързано и с опозицията ден – нощ, светлина – тъмнина. Тук изключително много трябва да се заложи на илюстративния материал. Краят на тази задача предлага картина, на която се вижда сянката. Това следва да подпомогне осмислянето на сюжетната развръзка.

– За учениците от първо равнище се работи чрез посочване по картинния материал.

– За учениците от второ равнище се предвижда показване по картинката и назоваване чрез ключови думи от народната песен.

– За учениците от трето равнище се приобщава и дейността четене.

Задача 2 се въвежда, след като през призмата на ново знание се дава информация за сюжетното разгръщане на баладичния текст. Като крайна цел трябва да се постигне вербален образ на българската жена и майка. За целта са предложени ключови думи и изрази, които трябва да се извлекат чрез беседа от самия текст, т.е. те не съответстват пряко на текста, а са извличане на обобщена информация от него – своеобразни думи изводи. Задачата предполага работа по картинния материал с учениците от първо равнище. За учениците от второ равнище се предвижда усвояване на отделни думи и от песента, и от предложените опори в третата колона. За учениците от трето равнище крайна цел е създаването на обобщено описание на Струна.

Задача 3 препраща към прекрасно изпълнение на самата народна песен, която е безмензурна и внушава тъжното настроение. Това би внесло силен емоционален момент в часа.

Задача 4 е насочена към разбирането и умението да се възпроизведе знанието за народна песен.

ФОЛКЛОРЕН МОДЕЛ ЗА СВЕТА

Фолклорен/традиционен календар

Тази подтема е адаптирано учебно съдържание на подтема II.5 „Фолклорен/традиционен календар“ в учебната програма.

Целта е да се въведе основна информация за календар, за фолклорен календар, както и идеята за кръгово представяне на годишния календарен цикъл във фолклора.

В отличие от фолклорните календари в учебниците, тук се фиксира мястото на няколко празника: Коледа, Великденски празничен цикъл, Гергьовден, Еньовден и Димитровден. Последните два са подбрани поради ключовото им сезонно място: Еньовден противостои на Коледа и е свързан с лятното слънцестоене, което подпомага и предложената графика; Димитровден е последният есенен празник.

Рисунката на фолклорния календар залага на цветови представи за сезоните, като есента се символизира с червено, тъй като учениците имат предварителна нагласа по възприетия в някои Центрове подход. Останалите сезони се свързват цветово с най-пряката асоциация: бяло – сняг, зелено – пролетно раззеленяване; жълто – лятно слънце.

Образователна цел: знание за календар, за фолклорна празнична система и за фолклорен календар.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познава основни празници от фолклорния/традиционния календар: Коледа, Великден, Гергьовден, Димитровден, Еньовден.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– развитие на времевите представи чрез ориентация в поредността на сезони и празници;

– работа върху геометрични фигури;

– развитие на устна свързана реч.

Нови понятия: обичаи, народни празници, фолклорен календар

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се въвежда обща информация за календар. Включени са изображения на обичайно ползваните календари. След това се дава знанието за фолклорен календар, както и неговото изображение.

– За учениците от първо равнище календарът изпълнява ролята на визуално-кинетични схема – картинка, като учителят изисква насочено движение на ръката по кръга с посочване.

– За учениците от второ равнище се предвижда показване по картинката и назоваване както на сезоните, така и на празниците.

– За учениците от трето равнище се приобщава и дейността четене.

Задача 1, Задача 2, Задача 3 и Задача 4 предполагат разнообразна работа, която може да се осъществи с различни по тип дейности. Тези задачи са посветени на запознаване с празниците, фиксирани на фолклорния календар. Използва се нагледна опора. Към задачите е предвидено, по инициатива на преподавателя, в заниманието да се включи песенен или поетичен материал – фолклорен или авторски – според готовността на учениците и според

изучаваното по други учебни дисциплини. Този елемент от изпълнението би създал емоционална атмосфера и би подпомогнал запаметяването, ако се реализира успешно и артистично. Тук не се дават конкретни методически напътствия, тъй като се очаква елемент на импровизация и съобразяване с индивидуалните възможности на учениците. Преподавателят следва да заостри вниманието към най-популярните празници, които се отбелязват във всяко българско семейство: Коледа и Великден. В тази връзка е включена и допълнителна задача за отработване на типичните поздрави, свързани с тези празници.

Най-съществен елемент от задачи 1 – 4 е идеята самите ученици да назоват празници, свързани с техния имен ден или с имения ден на техни близки. Това активира самостоятелното мислене, предполага приложение на налични знания в нова среда. Подобна задача обаче изисква добра подготвеност от страна на педагога, който трябва да подсигури за заниманието личен източник на информация, за да може да реагира адекватно на всяко спонтанно предложение и да насочи към изписване на празника на точното място според сезона.

Допуска се и мултикултурен подход според състава на паралелката.

Учебният ресурс предоставя възможност за развиване и доизграждане на редица паралелни умения: работа с кръг и други геометрични форми, ориентация в сезоните, символика на цветове, времева ориентация, комуникативни и социокултурни компетентности.

РАЗЛИЧНИ РАЗКАЗИ ЗА ЧОВЕКА И СВЕТА

„Хайдути“ (Хр. Ботев)

„Хайдути“ е първата подтема от трети раздел „Различни разкази за човека и света“ по учебната програма.

Образователна цел: запознаване с творбата на Христо Ботев и придобиване на литературни компетентности, включително и за хайдушкото движение.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава основни герои в „Хайдути“ и постъпките им. Ориентира се в характерни особености на пространството и времето в „Хайдути“.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху умението за описание по ключови думи и картина;

– времепространствена ориентация;

– развитие на устна свързана реч;

– четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Тъй като биографичните данни за българските писатели се въвеждат в по-горните класове, тук в началото на учебния ресурс се поставя акцент върху знание за хайдутите като красива и легендарна част от българската история.

Задача 1 ползва като илюстративен материал две известни картини – фрагмент от „Хайдути“ на художника Стоян Венев и „Български хайдути“ на Феликс Каниц. Подадени са ключови думи и изрази, които следва да се посочват върху илюстративния материал. Думите могат да бъдат намерени в речника към помагалото. Не са включени в речника думите, свързани с оръжия, като се предоставя на учителя да ги разясни с подход по своя преценка.

Задача 2 въвежда началото на творбата. В първите нови знания на страницата е упоменато, че народът пее песни за хайдутите. От учениците се изисква да четат с разбиране и да наизустят този откъс, тъй като той съдържа предвидените за усвояване думи и характерни изрази.

Въвежда се ново знание за литературни подходи в тази творба. По достъпен начин и без съответния термин се дава информация за реторичен въпрос, а също така се загатва идеята за „обърнатото“ време, при което детството на героя се представя, след като вече е очертан неговият завършен легендарен образ.

Задача 3 предвижда работа с литературния текст и на тази основа – довършване на ключови изречения от оригинала.

В таблицата, която е под **Задача 4**, е интегрирана и рубриката „Запомни“.

– За учениците от първо равнище се работи с посочване по картините.

– За учениците от второ равнище се предвижда показване по картинката и усвояване на ключови думи, както и – евентуално – заучаване наизуст на отделни популярни стихове от творбата.

– За учениците от трето равнище се приобщава и дейността четене и учене наизуст.

РАЗЛИЧНИ РАЗКАЗИ ЗА ЧОВЕКА И СВЕТА

„Легенда за рома“
(откъс от легендата, преразказана от Михаил Георгиев)

„Легенда за рома“ е втора подтема от трети раздел „Различни разкази за човека и света“ в учебната програма. Тя въвежда мултикултурен подход, като чрез един изключително красив текст представя съдбата на ромите.

Образователна цел: запознаване с легендата за рома и осмисляне на философски проблеми, свързани със съдбата на цял един етнос.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава основни герои и тяхното поведение в „Легенда за рома“. Определя в „Легенда за рома“ проблеми и конфликти.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– диференциация на отношенията герой – поведение – реплики;

– времепространствена ориентация;

– развитие на устна свързана реч;

– четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото, през призмата на ново знание, се заостря вниманието към легендата като литературен жанр и конкретния смисъл на легендата за рома.

Следва сбит преразказ на легендата с картинни опори в него. Той е достъпен за учениците от всички равнища с типичните модели за работа.

Следва съсредоточаване върху „заклинанията“, като това понятие се включва и като описателно разяснение, и като нова дума в речника.

Задача 1 предоставя възможност за работа на различни равнища. Като начало е много важно да се осмислят позициите на царя и на царицата, които чрез своите реплики въплъщават опозицията добро – лошо, щастие – нещастие. Задачата е с високо ниво на сложност, тъй като задължително изисква осмисляне на съдържанието на всяко едно заклинание. Това предполага и четене с разбиране, и беседа. След това съответно следва посочване и назоваване. На по-високо ниво може да се поставят и други алюзии, като например силата на майчината любов, която при всички случаи бди над щастието на своето дете. Също така следва да се постигне синтез между крайностите, които в съдбата на ромите се оказват органично съчетани.

– За учениците от първо равнище се работи с посочване по картините.

– За учениците от второ равнище се предвижда показване по картинката и усвояване на ключови думи.

– За учениците от трето равнище се приобщава активно дейността четене с разбиране и умението за диференциация на извлечената информация.

Задача 2 носи естествен емоционален момент и към нея в таблицата е приобщена рубриката „Запомни!“.

Задача 3 има силен развиващ ефект – през идея за напевно рецитиране на песента

на Ром да се постигне плавна свързана реч. Ако в групата има музикални ученици, които обичат да пеят, може да се стимулират да създадат своя мелодия.

Задача 4 трябва да се опира на рубриката „Запомни“ и на заклинанията, т.е. тя е краен резултат от задачи 1 и 2.

РАЗЛИЧНИ РАЗКАЗИ ЗА ЧОВЕКА И СВЕТА

„Главатарят, който искал да плени месечината“

„Главатарят, който искал да плени месечината“ е трета подтема от трети раздел „Различни разкази за човека и света“ в учебната програма по литература за V клас.

Образователна цел: запознаване с турската народна приказка и с атмосферата и лексиката на източния фолклор.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познава приказката „Главатарят, който искал да плени месечината“ и тълкува с помощ поведението на героите. Определя в „Главатарят, който искал да плени месечината“ проблеми и конфликти.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– съотнасяне на текст чрез съотнасяне на картина с картина;

– времепространствена ориентация;

– развитие на устна свързана реч;

– работа върху умение за описание и спазване на последователност;

– четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се въвежда ново знание за народна вълшебна приказка. Като „доказателство“ за жанра са приведени думи от началото на текста.

Преразказът на приказката е разделен на части, като се представя началото и веднага е последвано от задача.

Задача 1 е върху думите на бащата, които следва да се съотнесат към картините от крайните две колони. Това е по-високо ниво на сложност, тъй като част от всяко изречение е свързана с портрета на девойката, а другата част – с предметния фонд в третата колона. Например първо се посочват косите на девойката, а при продължението на изречението се посочва килимът в трета колона. При възпроизвеждане на текста следва да се посочват в точно определена последователност двете картинни опори.

– За учениците от първо равнище се работи с посочване по картините, като учителят влага усилия в посочване с точно определена последователност.

– За учениците от второ равнище се предвижда показване по картините и усвояване на ключови думи.

– За учениците от трето равнище се приобщава активно дейността четене с разбиране и умението за диференциация на извлечената информация с пространствено ориентиране по таблицата.

Задача 2 изисква цялостно описание, което се базира на учебния ресурс от тази страница и крайната му цел е постигане на свързана реч. По време на описанието, което се прави от учениците от трето равнище, останалите отново могат да посочват по картините.

Задача 3 се предхожда от сбит преразказ на останалата част от приказката. Тук се работи по план, като картините са разбъркани и следва всяка една от тях да се съотнесе към съответната точка от плана.

РАЗЛИЧНИ РАЗКАЗИ ЗА ЧОВЕКА И СВЕТА

Котаракът в чизми

„Котаракът в чизми“ е четвърта подтема от трети раздел „Различни разкази за човека и света“ в учебната програма.

Образователна цел: знание за авторска приказка.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава основни герои и техните характерни особености в приказката „Котаракът Наставник, или Котаракът в чизми“.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– умение за избор с отхвърляне на неверните възможности;

– ориентация в поредност;

– развитие на устна свързана реч;

– четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се въвежда информация за лично творчество и име на писател. Учителят трябва да предложи на учениците да разгледат портрета на Шарл Перо, и да даде каквато прецени достъпна информация за него, а като краен резултат е необходимо да се постигне социокултурната компетентност у учениците да свързват името на писателя с изучаваното произведение.

В **Задача 1** отново упражнява умението за правене на тест с участието на картинни опори. Отговорите по втория въпрос са дадени „разбъркано“, което надгражда сложността на предходния тест към приказката „Тримата братя и златната ябълка“.

Задача 2 предлага работа по „картинка на семейство“. За прилагането на тази интегрирана технология, разработена от Мария Караиванова[7] и даваща добър корекционен ефект при работата с учениците, вече има конкретно методическо обяснение в методическото ръководство по български език V клас в тема 2 „Диалог. Представяне и самопредставяне“. Първо се възлага на учениците да прочетат изречението. Информацията от него предполага съответна работа по предложената картинка.

Задача 3 изисква не само ситуиране на фигурите на тримата братя, а съотнасяне на трите поредни фигури по реда на раждане на братята. Това е работа за поредност при уточняване на родствените отношенияq т.е. да се осъзнае чрез картинна опора, че първият от ляво надясно син правоъгълник е символът за най-големия брат.

Крайният резултат от работата се очаква да бъде следният, ако картинката се очертае и оцвети в тетрадка:

7. Караиванова, Мария. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10 – 15 години). Автореферат на дисертация, Пловдив, 2011. https://procedures.uni-plovdiv.bg/docs/procedure/160/15985642972147140594.pdf

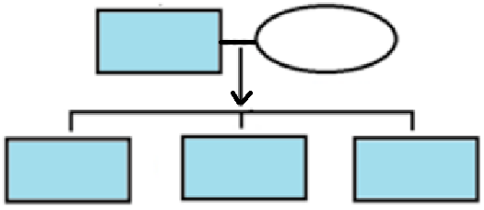

Задача 4 препраща чрез хиперлинк към видео, което съдържа цялата приказка с чудесна анимация. Тя може да се ползва и за занимания в час. На нейна основа се формулира неутрален въпрос какво се е случило с най-малкия брат, което може да се тълкува най-свободно – като преразказ на финала, на цялата приказка, на отделен епизод, който най-много впечатлява. Т.е. запознаването със съдържанието на приказката се предоставя на инициативата на педагога.

Разказ по зададени опори. Трансформиращ преразказ

Темата „Разказ по зададени опори. Трансформиращ преразказ“ съдържа адаптирани учебни ресурси по две теми от учебната програма от раздела за развиване на комуникативните компетентности в компонента литература. Тук се предлага и своеобразен вариант за обобщение, систематизиране и съответно разширяване на уменията на учениците да използват знанията си, да откриват, да сравняват. Очакваният резултат е свързан с развитие на умения от всички области на компетентност. Най-богати възможности за работа има с учениците от трето равнище, при които се предполага, че могат най-добре и все по-самостоятелно да използват гореспоменатите умения.

Образователна цел: умение за работа с познат материал в нова ситуация и първи умения за трансформиращ преразказ.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: създава разказ по зададени опори с помощ. Проследява последователност от събития с изучени персонажи. Създава с помощ трансформиращ преразказ с определена дидактическа задача. Спазва книжовни езикови правила.

За постигането на тези компетентности се работи върху: затвърдяване на придобития речников фонд; ориентация в поредност; развитие на устна свързана реч.

Нови понятия: трансформиращ преразказ

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се въвежда кратка информация за начините да се разказва. Тъй като за основа ще се ползват изучените приказки, се предлага кратък „преговор“ – таблица, в която чрез игров поход следва да се съотнесе картинно представеното заглавие на приказката с изречение от нея. Това съответства на най-важния очакван резултат в областта на социокултурните компетентности, базиращи се на литературни знания на учениците. По таблицата с учениците от първо и второ равнище се работи, като се използват символните картинки от заглавията; при учениците от трето равнище се очаква свързване на заглавието с познато изречение от приказките. Изреченията са подадени без картинки – задачата е да се прочетат по възможност самостоятелно от учениците.

Предложени са примери на трансформиращ преразказ от името на най-малкия брат – на приказката „Трите братя и златната ябълка“ и „Котаракът в чизми“.

Задача 1 въвежда в умението за трансформиращ преразказ, като изисква влизане в ролята на другите двама братя от разказаните приказки. Заданието е с висок коефициент на сложност. Работи се предимно с учениците от трето равнище с активната помощ на педагога, като може да се ползва драматизация или поне влизане на трима от учениците в ролите на трите братя като постоянно персонално присъствие. Учениците от второ равнище могат да участват, ако учителят разказва, а те се включват с отделни опорни думи.

Задача 2 предлага оригинален подход за сравняване на началото на изучените приказки, а именно: „Трите братя и златната ябълка“, „Златното момиче“ и „Котаракът в чизми“, както и „Легенда за рома“. Това отвежда до изясняване на родствените отношения на героите в тях. В първата колона на таблицата са поместени първите изречения от трите приказки, в които отново присъстват илюстрованите думи. А във втората колона се намират картинките на съответните семейства. За тях вече се спомена в методическата разработка. Те служат за

специална допълнителна ориентация и възможност да се използват като опора при разказване. Белите фигури символизират баща или майка, за които не се разказва в текста. Най-сложна е третата картинка, която илюстрира изреченията на приказката „Златното момиче“. Тук педагогът трябва да изясни с помощта на фигурите и придвижване с пръст по свързващите линии отношенията, които имат споменатите герои, като се стигне, ако е възможно, до коментар на популярната от приказките дума „мащеха“.

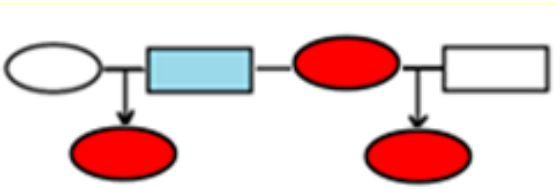

„Златното момиче“

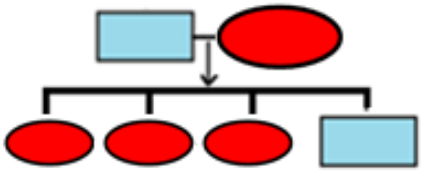

„Легенда за рома“

Различна е схемата по „Легенда за рома“, където за първи път се появяват разнородни фигури при децата. Поставената задача има за крайна цел да се припомнят родствените отношения в трите изучени приказки като опори за начало на разказ.

РАЗЛИЧНИ РАЗКАЗИ ЗА ЧОВЕКА И СВЕТА

„Грозното патенце“ (Х. Кр. Андерсен)

„Грозното патенце“ е пета подтема от трети раздел „Различни разкази за човека и света“ по учебната програма.

Образователна цел: запознаване с шедьовъра на Андерсен и с темата за различния в обществото.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: различава основни герои в приказката „Грозното патенце“. Ориентира се в мотивите за тяхното поведение. Оценява завършека на приказката „Грозното патенце“.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху умението за описание по картина;

– времепространствена ориентация;

– развитие на устна свързана реч;

– четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Първоначално е въведена като ново знание информация за писателя, както и сбит преразказ на приказката.

Задача 1 е описание по картини. Задачата обхваща началния и крайния момент от развитието на героя – грозното патенце, и залага на прекия контраст в образната метаморфоза. Тук преподавателят трябва да активизира личната инициатива на учениците за максимално самостоятелно описание според техните лични наблюдения и речников фонд.

Задача 2 има общ познавателен характер – по повод на началото на приказката се въвеждат с картинки обитателите на птичия двор, които трябва да бъдат разпознавани и посочвани.

– С учениците от първо равнище се работи по картинките.

– С учениците от второ равнище се вербализират понятията в синхрон с показване по картинките, като се стимулира инициативата за самостоятелно намиране на подходящата дума.

– С учениците от трето равнище се работи комплексно. Учителят изисква от тях четене, разпознаване, свързване.

Задача 3 е със значително по-високо ниво на сложност и тя е съчетана и с три рубрики „Запомни“, които представляват пряк извод от всеки ред на таблицата.

В тази задача трябва да се постигне по-висок образователен и корекционен ефект, тъй като тя не се свежда само до пряко съответствие, а предполага и ценностно-емоционална преценка на всяка реплика: неприемането на различния от външните, приемането на различието от майката през оценката за добротата, възхищението от красотата на страничните наблюдатели. Задачата задължително предполага беседа и взаимно усилие за генериране на предложените изводи.

Последната задача се постига на етажи, като учениците от всяко равнище достигат до възможното за тях ниво на конкретност или абстракция.

РАЗЛИЧНИ РАЗКАЗИ ЗА ЧОВЕКА И СВЕТА

„Похитителят на мълнии“ (Р. Риърдън)

„Похитителят на мълнии“ (Р. Риърдън) е шеста подтема от трети раздел „Различни разкази за човека и света“ по учебната програма.

Образователна цел: запознаване с фантастичен роман и умение за пребиваване в различни художествени времена.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познава откъси от „Похитителят на мълнии“ и превъплъщенията на героите в творбата. Съпоставя „Похитителят на мълнии“ с древногръцкия мит.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху умението за диференциация на роли;

– времепространствена ориентация;

– развитие на устна свързана реч;

– четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се въвежда кратка информация за фантастичен роман и за самия писател.

Задача 1 е задача за придобиване на нови знания. Тя има компенсаторен и развиващ характер. Компенсира пропуснатото в първата подтема за пети клас знание за древногръцките богове, тъй като там е заложено на самия акт на сътворяването на света. В същото време, чрез останалите персонажи след Зевс, става и разширяване на предвидената по първа подтема информация за старогръцката митология.

Задача 2 въвежда част от главните герои на романа. Нейна особеност е, че показва всеки герой в две превъплъщения – в тукашния живот и във времето на старогръцката митология. Така всеки един герой има по две роли в едновременност, които са показани в първа и трета колона. В трета колона задачата се усложнява допълнително, тъй като залага на усвоеното в първа задача знание, като всеки един митичен персонаж е показан чрез картина, вместо с име. Очаква се името да бъде произнесено от учениците при посочване на картината.

– С учениците от първо равнище се работи по картинките, като се залага на спонтанен интерес спрямо по-особените за обичайните възприятия изображения на странни същества. Желателно е при сатира и кентавъра да се посочват и отделните елементи от тяхната физиология.

– С учениците от второ равнище се вербализират понятията в синхрон с показване по картинките, като се стимулира инициативата за самостоятелно намиране на подходящата дума във втора задача.

– С учениците от трето равнище се работи комплексно. Учителят изисква от тях четене, разпознаване, свързване.

Задача 3 концентрирано показва крайните точки на сюжета, като най-съществен е направеният извод, тъй като той се отнася до дете с проблеми, сходни на обучаваните ученици от трето равнище.

ЛИТЕРАТУРА

Александрова, Божидара, Нели Булева. Помагало за практическо приложение на еко играчки при ученици с изоставане в нервно-психическото развитие (модели за изследване, учебни игри). Пловдив: Астарта, 2015.

Гърбачева, Анелия. Методика за функционална оценка и работа с деца с умствена изостаналост и аутистичен спектър на развитие. София, 2015.

Гърбачева, Анелия. „Приобщаване“ и „участие“ в образователния процес. 2017, Интернет ресурс.

Ешенбренер, Мари и Сабин Хофман. Моята тетрадка ‚Монтесори‘: Откривам числата (за деца от 4 до 6 г. възраст) София: Колибри, 2019.

Замфиров, Милен. Тенденции в класификацията на лица с умствена изостаналост. В: Професионално образование, 2020, 22, 1, 34 – 44.

Караджова, Катерина. Психолого-педагогически измерения на умствената изостаналост. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005.

Караиванова, Мария. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10 – 15 години). Автореферат на дисертация, Пловдив, 2011. https://procedures.uni-plovdiv.bg/docs/procedure/160/15985642972147140594.pdf

Милиев, Димитър. Психология на аномалното развитие. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 2009.

Минева, Станка. Обучението в детската градина – лесно и интересно. В: Образование и технологии, 2015, 6, 97 – 102.

Хранова, Албена, Любов Шишкова. Книга за учителя по литература за V клас. София: Просвета, 2017.

Цветкова-Арсова, Мира. Педагогика на деца и ученици с множество увреждания. София, 2015.

Разказче за двама. Електронен ресурс в публична група „Помощни материали – обмен и взаимопомощ“.

https://www.facebook.com/groups/114222542294737/permalink/1094792667571048

Frost, L.; A. Bondy . The Picture Exchange Communication System. Training Manual. Pyramid Educational Consultants, 2002.

ЛИТЕРАТУРА

VI

КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО

РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА
„Хубава си, моя горо“ (Л. Каравелов) 387

ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА
„Отечество любезно, как хубаво си ти!“ (Ив. Вазов) 389

ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА
Из „В Пирин“ (Ив. Вазов). Описание на пейзаж в художествен текст 391

ЧОВЕКЪТ И ИЗКУСТВОТО
„Чудната врата“ (В. Ханчев) 393

ЧОВЕКЪТ И ИЗКУСТВОТО
„Художник“ (В. Ханчев) 395

ЧОВЕКЪТ И ИЗКУСТВОТО
Из „Под игото“ (Ив. Вазов): главата „Представлението“ 397

ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ
„Гост“ из „Под игото“ (Иван Вазов) 399

ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ
Из „Принцът и просякът“ (Марк Твен) – първа и трета глава 401

ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ
„Братчетата на Гаврош“ (Хр. Смирненски) 403

ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ
„Серафим“ (Й. Йовков). Характеристика на герой. Сбит преразказ 404

ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ
Из „Автобиография“ (Бр. Нушич): „Урок по география“ 406

ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ
Из „Малкият принц“ (Екзюпери): част XXI 408

ЛИТЕРАТУРА 410

ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА

„Хубава си, моя горо“ (Л. Каравелов)

Подтемата „Хубава си, моя горо“ (Л. Каравелов) съвпада като заглавие и поредност с учебната програма. Адаптацията на учебното съдържание тук предлага специфичен модел: включва се и още един откъс от произведение на писателя, а именно популярният текст от повестта „Българи от старо време“ , започващ с: „Обичам те, мое мило Отечество!“. Причините за това авторско решение са следните: необходимост още от първия ресурс да бъде въведена думата „Отечество“, която после е възлова при работа с произведенията на Вазов; работата по произведението „Хубава си, моя горо“ да бъде адаптирана до достъпния за учениците минимален вариант, което дава възможност да се въведе и допълнителен материал.

Образователна цел: запознаване с два ключови за творчеството на Любен Каравелов текста: поетичен и прозаичен. Осмисляне на патриотичното чувство и ролята на литературата за неговото възпитание.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава в „Хубава си, моя горо“ преживявания, настроения, състояния на героя. Различава в „Хубава си, моя горо“ словосъчетания, в които поне една от думите е употребена с пряко значение, а другата/ другите – с преносно. Осъзнава възхищението от природата като израз на любовта към Отечеството в различни произведения на Любен Каравелов.

За постигането на тези компетентности се работи върху: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; развитие на времепространствените представи; четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото е дадена рубрика, която ще присъства почти във всичките учебни ресурси за VI клас: кратка биографична информация за писателя. Целта е да се получи времева ориентация и запознаване с някои основни и специфични характеристики, касаещи дадения автор. Това отговаря на най-важния очакван резултат в областта на социокултурните компетентности у учениците, а именно да познават даден писател и да го свързват с негово произведение.

Задача 1 е от типа „комуникативна задача“ за нови знания, като се предлага да бъде открит и разгледан портретът на Любен Каравелов, както и да се открие на картата на България родният му град. В нея се осъществяват междупредметни връзки както с информационните технологии, така и с географията – работа с карта за учениците, при които е възможно това.

Задача 2 предлага запознаване със стихотворението **„**Хубава си, моя горо“ чрез хипервръзки за слушане както на рецитация, така и на песента. Тук общият акцент е чрез изразителното поднасяне на словото и в съчетание с музикалното изпълнение да се усети на емоционално ниво настроението: весело или тъжно. Предложена е и илюстративна картина на гора с възможност за работа по развитие на комуникативните компетентности на учениците чрез „описание на пейзаж в художествен текст“. Развитието на литературните компетентности се реализира чрез поставената задача да се търсят в речника думите „скръб“, „жалост“ и „жалее“.

– С учениците от първо равнище се работи по картината – очаква се да се овладее ду-

мата „гора“ и чрез слушане на песента да се постигне емоционална реакция – усещане на настроението.

– С учениците от второ равнище също се разчита на слуховите и зрителните опори, като при тях се набляга и на вербализация, при възможност – и четене на отделни думи, както и постигане на кратки отговори при зададен въпрос.

– С учениците от трето равнище се работи на най-високо ниво –може да се възложи прочитане на откъса от стихотворението, може да се възложи да се научи началото на стихотворението наизуст.

Ресурсът продължава със **Задача 3** – работа по текста от „Българи от старо време“, като върху името на повестта не се поставя акцент.

– За учениците от първо равнище се предполага работа с картинките.

– За учениците от второ равнище се предлага работа чрез похвата „четене за двама“: учителят чете – ученикът с помощ или самостоятелно следи, като опора са отново картинките. Вербалните ученици се стимулират да назовават, а при други е възможно и самостоятелно четене на отделни думи от текста.

– При учениците от трето равнище се въвежда и четене с разбиране, за да се определят преживяванията и настроенията, които се внушават от текста.

Задача 4 води към затвърдяване на наученото чрез картинките. Ако учениците се затруднят да посочат или назоват думите, то учителят ги стимулира да ги открият в текста. Даже това е препоръчително да се направи, защото се отработва работа с текст под формата на търсене на думи в него. За учениците от трето равнище преподавателят може да предвиди и задача за писане, като се стимулират да я изпълнят самостоятелно.

ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА

„Отечество любезно, как хубаво си ти!“ (Ив. Вазов)

Подтемата „Отечество любезно, как хубаво си ти!“ (Ив. Вазов) е втора в учебната програма. Адаптацията на учебното съдържание се състои в предложението да се акцентира само на откъс от началото му, което е достатъчен литературен материал за учениците с цел ориентация в съдържанието и лексиката на произведението, както и на основните идеи и чувства. Това не ограничава преподавателя според педагогическия си опит и индивидуалните възможности на учениците си да поднесе и цялото произведение. В този случай задачите в помагалото предлагат достъпен модел за работа чрез илюстриране на думите с картинки.

Образователна цел: запознаване със стихотворение на Иван Вазов и въвеждане на темата за възхищението от природната красота като компонент от любовта към родината. Знание за стилистичните фигури в литературата.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава в „Отечество любезно, как хубаво си ти“ преживявания, настроения, състояния. Различава словосъчетания, в които поне една от думите е употребена с пряко значение, а другата/другите – с преносно.

За постигането на тези компетентности се работи върху: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; развиване на способността за пренасяне на значения; развиване на устната свързана реч; четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се дава кратка информация за писателя. Тук целта е да се наблегне на огромното литературно наследство, без акцент върху жанровото му разнообразие, а с насочване към голямата обединяваща тема за родината. По този начин педагогът може да изведе обяснение за прозвището „народен поет“.

Задача 1 за нови знания предполага работа по методиката, описана вече към аналогичната **Задача 1** в горния ресурс. Учебният ресурс продължава с текста на изучаваната творба. Тук е предложен и един нов подход при работа с картинките: на мястото, в което се появява глаголът „менят“, се дават четири картинки заедно, за да се възприемат движението и промяната и така по-лесно да се отработи семантиката на тази нова дума.

– За учениците от първо равнище се предлага работа с картинките, като чрез слушане и посочване се въвеждат нови думи.

– За учениците от второ равнище се предвижда работа чрез похвата „четене за двама“. Учителят чете, а ученикът (с помощ или самостоятелно) следи и назовава отделни думи в хода на прочита. Вербалните ученици от това равнище се стимулират да назовават с помощта на картинките, но при други, ако е възможно, се включва и самостоятелно прочитане на отделни думи от изречението.

– Учениците от трето равнище четат текста. Предвижда се педагогът да проведе и беседа върху прочетеното, за да се постигане максимално възможното разбиране.

Задача 2 предлага работа на по-високо ниво, като целта е учениците да познават, да свързват, да четат, да разбират прочетеното.

– Учениците от първо равнище работят с картинките чрез слушане и посочване на въведените нови думи. Тук учителят няма да използва художествената лексика, а конкретни

инструкции, съдържащи само овладяната през картинката нова дума, например: „Посочи долина!“.

– За учениците от второ равнище се предлага вече връзка между картинка и художествена изразност, като се работи с помощ от учителя и преобладаващо вербално.

– За учениците от трето равнище се въвежда максималното ниво на сложност на задачата, като учителят се стреми да стимулира самостоятелното изпълнение на посочените в условието указания.

Задача 3 е насочена към изграждане на литературни компетентности чрез работа по следните умения на учениците: да четат, да наблюдават, да откриват прилики, да разбират видяното на картинките и прочетеното в текста. Тук методическият подход е следният: 1) работа върху една дума или израз, употребени в първата колона със своето пряко значение, скрепено с буквално картинно изображение; 2) откриване на прилика между буквалното картинно изображение и друг обект с подобни качества на следващата картина (втора колона); 3) пренасяне на значението от първата дума/израз върху другия обект, при който са забелязани сходните качества. Работата с учениците, разпределени в трите равнища, е аналогична на гореописаната. Тук обаче сложността е висока и при учениците от първо и второ равнище не се очаква да се случи осъзнат пренос на значения, а само посочване и съответно назоваване на картинния материал.

ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА

Из „В Пирин“ (Ив. Вазов). Описание на пейзаж в художествен текст

Подтемата „Из „В Пирин“ (Ив. Вазов). Описание на пейзаж в художествен текст“ е включена като учебен ресурс в учебното помагало към тема „Човекът и природата“. В учебната програма на това място е предложена подтемата „Из „Моето семейство и други животни“ (Дж. Даръл): подбрани откъси от IV глава“. Авторският избор се базира както на основната задача за адаптация на учебното съдържание, така и на официалното разрешение в учебната програма, дадено в раздел „Кратко представяне на учебната програма“, където е поместено следното: „Литературните компетентности може да се изграждат на базата на посочените в програмата творби и на други тематично близки текстове по избор на учителя.“ В случая изборът на това произведение е продиктуван от естественото продължение от предните две подтеми: не се включва нов автор, а работата по текста е близка и логически следваща. Най-важният мотив е възможността този литературен материал да стане основа за описание на пейзаж, като се обедини със съответната тема за развиване на комуникативните компетентности.

Образователна цел: запознаване с прозаична творба на Иван Вазов и доразвиване на темата за възхищението от природната красота като компонент от любовта към родината. Формиране на умение за художествено описание на пейзаж.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава във „В Пирин“ настроения, състояния. Създава в устна форма описание на пейзаж в художествен текст с цел да изрази представата си за описваните елементи и да изпита естетическо преживяване. Спазва книжовни езикови правила.

За постигането на тези компетентности се работи върху: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; пространствена ориентация; работа върху видове изречения; развиване на устната свързана реч.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото няма описаните в предните две теми рубрики, защото това е второ произведение от Иван Вазов. Затова веднага се предлага текста за изучаване.

Основната цел в работата е учениците да развиват уменията си да слушат, да посочват, да четат и да разбират прочетеното. Тук се увеличава броят на думите, които се въвеждат чрез картинка, като някои са вече познати, други, които са от реални снимки, предлагат възприемане на още по-цялостни образи, които препращат към картинна опора за възприемане на цели изрази в текста.

За учениците от първо равнище се предполага работа с картинките както по описания вече начин, така и с ново допълнение – например не се съобщава думата „планина“, а името Пирин. Но продължава въвеждане само на една дума, която не се обвързва с художествената лексика. Тук не се очаква осъзнаване на прочетеното от учителя или другите ученици, а обвързване по практически път на процесите четене – слушане и съзнателно отчленяване на конкретна дума от речевия поток!

За учениците от второ и трето равнище с текста се работи по описаните начини, като тук се

разширяват вече възможностите за обогатяване на активния речник и овладяване на цели изрази.

Задача 1 изключва работа с учениците от първо равнище. За тях преподавателят да използва допълнителни ресурси (например слушане на народни песни, в които се пее за „Ирин-Пирин“). При учениците от останалите равнища се изграждат умения да се работи с текст, да се откриват брой конкретни изречения, да се преписва – и то с насоченост към конкретна ориентация в редове и последователност.

Задача 2 предлага отново работа с картинки от текста:

– с учениците от първо равнище се работи на ниво инструкция-посочване;

– с учениците от второ равнище се изисква назоваване на картинките и тяхното откриване в текста с насочване от страна на учителя;

– с учениците от трето равнище се изпълнява цялата задача, като се изисква самостоятелност при изпълнението и се работи за лексиката, задават се въпроси, очаква се отговор или с необходимите словосъчетания или с цели изречения.

Задача 3 предлага приятна практическа работа – тип елементарен пъзел от три части, в която да се включат всички ученици според възможностите им. Една от целите е учениците да се насочат към усещането за естетическо удоволствие. В хода на подреждането трябва да се осъзнае „структурата“ на пейзажа. Думата пейзаж следва да се потърси в речника към помагалото.

Задача 4 довежда до крайната цел на **учебния ресурс:** създаване на устно описание на пейзаж, което е с подадено начало. Педагогът трябва да е подготвил този момент с усвояването и разбирането на употребените от писателя изрази и епитети. Картинната опора в случая играе по-дълбок смисъл, тъй като се разчита на връзката наблюдавам – рисувам – рисувам с думи.

ЧОВЕКЪТ И ИЗКУСТВОТО

„Чудната врата“ (В. Ханчев)

Подтемата „Чудната врата“ (В. Ханчев) в учебното помагало е към темата в учебната програма „Човекът и изкуството“. Тук отново има адаптация на учебното съдържание: включване на поетична творба от Веселин Ханчев на мястото на посоченото за изучаване произведение „Косачи“ от Елин Пелин (II.1). Следващата адаптация е, че самата творба е откъс със съкращения[1], като се въвежда и елемент на гатанка, защото самият текст го предполага. Стихотворението е прекъснато на такова място, че да се осъзнае създадената в текста загадка и това да стимулира разсъждение с помощ от учителя чрез насочващи въпроси. Отговорът ще се открие чрез дадения след това финал на стихотворението.

Образователна цел: запознаване със стихотворение на Веселин Ханчев и въвеждане на темата за ролята на книгата в живота на човека. Знание за стилистичните фигури в литературата.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава в „Чудната врата“ преживявания, настроения, състояния. Различава словосъчетания, в които поне една от думите е употребена с пряко значение, а другата/другите – с преносно. Ориентира се в ролята на книгата и на изкуството.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– развиване на способността за пренасяне на значения;

– развиване на устната свързана реч;

– четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Началната рубрика – **Задача 1** за нови знания – спазва създадения в помагалото порядък, като се поднася кратка достъпна информация за поета, съчетана с необходимата работа по разглеждане на портрета му и работа с географска карта.

Следва работа по първата част от стихотворението по обичайния вече начин. Илюстрират се думи с картинки, като очакваните резултати по равнища са следните:

– учениците от първо равнище овладяват чрез картинки нови думи;

– учениците от второ равнище слушат, разбират, назовават или четат думите картинки;

– учениците от трето равнище постигат уменията и да слушат, и да четат, и да разбират на най-високо възможно ниво стихотворната реч. Така че при тях се допуска и участие на беседа, за да получи учителят обратна връзка за степента на разбиране и за да се стимулира развитието на речта на учениците.

Задача 2 предлага също познат вече модел за работа. При учениците от първо и второ равнище подходите са аналогични на гореописаните. За учениците от трето равнище се очаква при възможност уменията да се надградят в следната посока: да се работи с текста на стихотворението, като се провери това ли е редът, в който поетът е дал думите, а после

1. Целият текст на творбата е достъпен в: Танкова, Румяна, Цанко Лалев. Читанка за втори клас. София: Просвета, 2017, с. 129.

учениците да номерират картинките. Също така накрая да се стимулира чрез въпроси и отговори развитие на свързана устна реч.

Задача 3 дава възможност да се работи върху финала на стихотворението, в който се съдържа отговорът на въпроса коя всъщност е шарената врата.

– При учениците от първо равнище се работи през картинката и се въвежда думата „книга“.

– При учениците от второ равнище се използва отново като опора картинката, но при тях ще се работи активно върху разбиране на прочетеното и върху възможността при зададен въпрос да се даде отговор с една дума.

– При учениците от трето равнище се работи на най-високо ниво, като там педагогът провежда беседа и изисква по-точни отговори от учениците, дадени с цели изречения; стимулира учениците за максимално самостоятелно изпълнение на задачата. Именно към тях е насочен и финалният извод в рубриката „Запомни“.

ЧОВЕКЪТ И ИЗКУСТВОТО

„Художник“ (В. Ханчев)

Втората подтемата „Художник“ (В. Ханчев) съвпада със зададеното за изучаване литературно произведение в учебната програма и неговата поредност. В ресурса се предлагат откъси от стихотворението, които имат достъпност за учениците и позволяват постепенно в хода на задачите да се изведе основната идея на творбата.

Образователна цел: запознаване със стихотворение на Веселин Ханчев и въвеждане на темата за ролята на изкуството в живота на човека.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава в „Художник“ преживявания, настроения, състояния. Различава словосъчетания, в които поне една от думите е употребена с пряко значение, а другата/другите – с преносно. Ориентира се в естетическата функция на изкуството.

За постигането на тези компетентности се работи върху: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; развиване на способността за естетическа оценка чрез мотивиран избор.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началната рубрика е поднесена кратка допълнителна информация за поета, която насочва към някои идейно-естетически аспекти в творчеството на Веселин Ханчев, за да се направи логическа връзка с темата „Човекът и изкуството“.

Следва работа по отделни двустишия от стихотворението. Очакваният резултат е учениците да слушат, да четат, да разбират и отговарят на поставени въпроси, като:

– учениците от първо равнище овладяват чрез картинки думите „стая“, „картини“;

– учениците от второ равнище слушат, разбират, назовават или четат думите картинки, като при тях се работи за разбирането, че на първата картинка се вижда празна стая, а на втората се появяват и картини, т.е. работи се за развитие на наблюдателност и възможност за сравнение;

– учениците от трето равнище трябва да постигнат уменията и да слушат, и да четат, и да разбират на по-високо ниво стихотворната реч. Така че при тях се предполага и участие на беседа с цел развитие на речта.

Задача 1 предлага тестов вариант на работа.

– Учениците от първо равнище се стимулират с помощ да насочат погледа си към горните картинки, като учителят концентрира вниманието им и посочвайки, успоредно с това съобщава: „Няма картини./Има картини. Колко е хубаво!“. Разчита се, че чрез употребата на възклицателното изречение по интонацията на гласа ще се получи елементарна ориентация в естетическата оценка и предизвикване на емоционална реакция у учениците.

– Учениците от второ равнище слушат, разбират, посочват сами или с помощ картинките и биват насочени към избора на отговора, като част от тях работят устно и дават еднословен отговор, а други, при които е възможно – ограждат.

– Учениците от трето равнище трябва да постигнат уменията максимално самостоятелно с подходящо насочване от страна на учителя, да осъществят преценката и да открият предложените отговори, за да ги оградят.

Задача 2 предлага работа със следващо двустишие от творбата. Първо се работи по аналогичен на **Задача 1** модел за слушане, четене и разбиране на следващ откъс от стихотворението. Тук присъстват два детайла в работата, които е необходимо да се отработят от учителя според равнищата на учениците. В текста пише „усмивки“, а на картинката е една усмивка, т.е. мн.ч. – ед.ч. (събирателен образ); в другия случай за две думи е въведена една картинка – „деца и светлини“. Това е предложение за развитие на вниманието по време на работа, съчетано с граматически упражнения. На учениците от трето равнище може да се предложи и писмена работа.

– При учениците от първо равнище се въвеждат по познатия начин нови думи, като крайният етап е да се насочи вниманието им към повторно показване на съответната картинка и на мястото ѝ в текста. При тях се избягва коментарът на разминаването текст – картинка, като учителят не въвежда „усмивки“, а „усмивка“.

– При учениците от второ и трето равнище, след работа по изградения вече модел, се предлага и работа с текста за откриване на съответна дума, свързана с картинката.

Задача 3 отвежда до тълкуване на финала на стихотворението, което е възможно да се постигне с учениците от по-високо ниво на познавателна дейност, защото предполага и четене, и разбиране, осъществено чрез въпроси и отговори.

В предложената **Задача 4** за рисуване е препоръчително учителят да включи всички ученици и накрая по практически път с организиране на изложба да се направи ориентация в идеята на изучаваното стихотворение.

ЧОВЕКЪТ И ИЗКУСТВОТО

Из „Под игото“ (Ив. Вазов): главата „Представлението“

Подтемата „Из „Под игото“ (Ив. Вазов): главата „Представлението“ е под номер II.3 в учебната програма. Особеност на този учебен ресурс е малко по-скромното подсигуряване с илюстративен материал. Въпреки това малките илюстрации на втората страница предоставят възможност за тълкуване на условностите на театъра – сцената и завесата, театралните маски и два кадъра с „публика“ – в лице и в гръб.

Образователна цел: запознаване с откъс от първа глава на романа „Под игото“ на Иван Вазов и с функциите на изкуството в живота на хората от всички исторически времена. Осмисляне на художествената условност.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава в главата „Представлението“ от „Под игото“ действията на героите в сюжета. Обяснява мотивацията на героите в главата „Представлението“ от „Под игото“. Ориентира се в ролята на изкуството.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– развиване на способността за извличане на информация;

– развиване на устната свързана реч;

– четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Първоначално се въвежда информация за ролята на изкуството в живота на хората. Това става на фона на общо знание за тематичните мотиви в „Под игото“, за да се подчертае, че успоредно с борбата, просветата, бита в живота на Бяла черква присъства и изкуството. По този повод се дава обща представа за романа, но термините „роман“ и „глава“ се отлагат за следващия учебен ресурс, който отново е върху „Под игото“.

Задача 1 въвежда главните герои от „Под игото“, като се ползва интересен подход: вляво е даден героят от романа, неговата характеристика и място „в живота“ на Бяла черква. В дясната колона се пояснява неговата „функция“ в събитието на представлението. Преподавателят може да ползва различни илюстрации от издания на романа или от интернет. Тук те не са подсигурени, тъй като биха изместили акцента. Задачата трябва да се реализира чрез беседа, в която преподавателят да постигне разбиране, че „участниците“ в представлението се делят на артисти и публика, но всеки има своя принос за общата емоционална атмосфера.

Задача 2 обхваща периода в навечерието на представлението – общата превъзбуда. Думите в текста за четене с разбиране са подчертани, за да послужат за описание с функцията на сбит преразказ. Предложен е и кратък речник на място.

Задача 3 показва реакциите на публиката по време на представлението. Тя е много интересна, но с високо ниво на сложност, тъй като разкрива поведението на хора, които още не са съзрели на нивото на осмисляне на художествената условност. Въпреки това може да се разиграе с различни подходи, включително кратки драматизации, които да компенсират липсата на илюстративен материал.

Задача 4 въвежда края на представлението и зазвучаването на революционната песен. Тя е съчетана и с рубриката „Запомни“.

– Учениците от първо равнище работят с помощ по четирите малки илюстрации, като е желателно (както вече беше споменато) преподавателят да подсигури според своите възможности и допълнителни илюстрации. При разчупване на методите – например при въвеждане на драматизации, те дори могат да влязат сполучливо в ролята на публиката.

– Учениците от второ равнище слушат, разбират, вербализират отделни думи и дори имена на главните герои.

– Учениците от трето равнище трябва да постигнат в максимална степен разбирането на учебния ресурс и да запомнят някои от героите. За осмисляне и подсилване на представите е желателно, ако учениците имат личен опит от посещение на театрални постановки или участия в арттерапевтични занимания, този опит да бъде максимално активиран в часовете.

ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ

„Гост“ из „Под игото“ (Иван Вазов)

Подтемата „Гост“ из „Под игото“ (Иван Вазов)“ в учебното помагало замества посочената в програмата под номер III.1 глава „Радини вълнения“. Залага се на откъс от главата „Гост“, насочващ вниманието към проследяване на родствените отношения в семейството на чорбаджи Марко.

Цялостното самостоятелно четене на Вазовия текст не е достъпно за учениците. За да се постигне определено ниво на разбираемост, е допустимо да се съчетаят два подхода: прочит от ученик на малка част от изречението, в която задължително присъства обръщение по име към един от синовете, и адаптиран от учителя преразказ на останалата част от изречението, защото в оригиналния текст присъстват думи, които е невъзможно да се осмислят от учениците. В случая не става въпрос за „опорочаване“, а за адаптация с професионална цел. В учебния ресурс са предложени редуцираните реплики, които трябва да бъдат осмислени.

За изпълнение на поставените задачи се разчита на предварителен опит: предполага се, че учениците вече са ползвали учебните ресурси по български език и по литература в V клас, където са въведени подобни модели за работа (Караиванова, 2011), назовани „картинки на семейство“. Аналогични модели са предложени в учебните помагала и по други предмети. Ако липсва подобен приемствен опит, в кратка насочваща беседа учениците се ориентират, че в правоъгълниците ще се записват мъжките имена, а в елипсите – женските; правоъгълниците ще се оцветяват в синьо, а елипсите – в розово/червено по избор. Естествено за тези, които не познават термините, учителят не ги въвежда, а оказва помощ чрез посочване на дадената фигура.

По тази подтема няма да се дадат методически указания за задачите, тъй като в самия учебен ресурс те са ясно разписани, включително с инструкциите, които задава учителят, а в рубриките „Запомни“ е поднесена информация какво се очаква от учениците с най-добро ниво на развитие на познавателна дейност. Тук ще се дадат методически насоки за принципа на работа.

Образователна цел: запознаване с откъс от първа глава на романа „Под игото“ на И. Вазов и развитие на умението за извличане на информация от художествен текст.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава в главата „Гост“ от „Под игото“ действията на героите в сюжета. Разбира техните родови връзки и възпитателните мотиви на главния герой. Идентифицира отношенията. За постигането на тези компетентности се работи върху: разширяване на речниковия фонд; развиване на способността за извличане на информация; развиване на устната свързана реч; четене с разбиране.

Анализ методическите подходи

Текстът започва с четене от следното място (чете учителят или ученик, а другите четящи ученици следят): „ – Димитре, не пресягай пред баба си на софрата…“. Учителят акцентира, на първо място, върху обръщението и с помощ чрез насочващи въпроси се стига до извода, че името на този син на чорбаджи Марко е Димитър. Следва преброяване на броя на буквите в името и се търси правоъгълник с този брой квадратчета. Идва ред на оцветяване в синьо за учениците от първо и второ равнище, а за учениците от трето – писане на името с поставяне на всяка буква в квадратче и евентуално (по желание) – оцветяване. На този принцип следва работа за Илия, Гочо, Васил, Аврам, като се налагат допълнителни

уточнения относно Гочо: изясняване, че това е галено име, а във фигурите се търси място за Георги. Продължава се с четеното на момента с баба Иваница и бебето. Нанася се името на бабата, а за бебето се насочва вниманието към рисунката, тъй като не се разбира нито полът, нито името му.

Преминава се към текста за Асен, където се въвежда и жената на Марко, но тъй като не се разбира името ѝ, в картинката се открива само съответната елипса и се оцветява в розово/червено. В цялата схема ще остане празен правоъгълникът, който е символ на бащата на Марко. Работи се за изясняване на родствените отношения, като се уточнява, че такъв герой не се споменава в текста.

Резултатът, който трябва да се постигне:

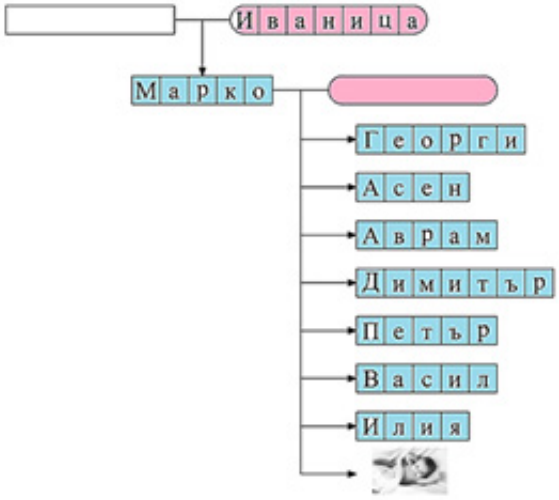

Предложеният модел за работа е само начална иновативна подкрепа в обучението. Той изисква поредица от занимания. Учителят следва да продължи и работата върху непознатите думи, тълкуването на възпитателните методи на чорбаджи Марко и всичко друго, покриващо тематичната област „Човекът и другите“.

ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ

Из „Принцът и просякът“ (Марк Твен) – първа и трета глава

Подтемата „Из „Принцът и просякът“ (Марк Твен) – първа и трета глава“ в учебното помагало е съотнесена с подтема III.2 от програмата, като я покрива изцяло. Тя отговаря и на заложените компетентности като очаквани резултати от обучението: различава и тълкува в откъси от „Принцът и просякът“ действията и развитието на героите в сюжета. Обяснява мотивацията на герой в „Принцът и просякът“ (по учебната програма).

Образователна цел: запознаване с творбата на Марк Твен и основните идеи, които носи произведението.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: рзличава в откъси от „Принцът и просякът“ действията и развитието на героите в сюжета. Обяснява с помощ мотивацията на герой в „Принцът и просякът“. Ориентира се с помощ и опора в характеристика на герои от „Принцът и просякът“.

За постигането на тези компетентности се работи върху: разширяване на речниковия фонд; развиване на умението за описание; развиване на умението за извличане на информация; развиване на устната свързана реч; четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото е поднесена кратка информация за писателя, както и сбит преразказ на романа за обща ориентация в логиката на събитията до тяхната развръзка.

Задача 1 препраща към работа с конкретен детайл, който трябва да насочи учениците към тълкуването на социалното положение на героите. Тук няма друга информация и това изисква предварителна беседа от страна на учителя. Същевременно това повишава социокултурните компетентности на учениците.

– За учениците от първо равнище задачата е достъпна и предполага пълноценна работа по описания модел.

– За учениците от второ равнище се предполага вербализация на подбрани от педагога словесни характеристики на картинния материал – например може да се въведе думата „слама“, която съзнателно не е включена в самия ресурс.

– За учениците от трето равнище може да се предвиди и писане. Те следва, на базата на асоциативното мислене, да изпишат имената на героите, които свързват със съответната картинна илюстрация.

Задача 2 предполага чрез зададените въпроси и наблюдение да се постигне описание и сравнение на двамата герои.

Задача 3 се базира на диалога между принца и просяка. Тя също е методически подход, който се въвежда за първи път. На практика при свързване на репликите с героя, който ги произнася, самите ученици ще произведат комикс. Задачата осъществява: четене с разбиране, тълкуване на пряка реч, осъзнаване на спецификата ѝ, както и препраща към изучавани в пети клас теми като представяне и самопредставяне, диалог и официално и неофициално общуване.

Тук е предложена и опцията да създадат картинка на семейството на двете момчета. Това е приложение на по-високо ниво на интегрирания модул „Генеалогично моделиране“,

разработен и апробиран експериментално от Мария Караиванова[2]. Схемата, която ще се получи, не е сложна, но пък е предоставена изцяло на учениците от второ и трето равнище, като тези от трето равнище следва не само да оцветят фигурите, а да изпишат и имената. За родителите следва да се ползва фамилното име и за бащата, и за майката.

Методически е удачно и удобно да се работи върху лист с квадратчета. Всичко това отговаря на същинския замисъл на технологията на Мария Караиванова. За учителите, които удачно използват този метод, тук се предлага и възможността да се надгради картинката на семейството на Том въз основа на текста от трета глава, където той разказва за своята баба и сестри.

Задача 4 дава най-голяма възможност за тълкуване на „житейски избор“ и за извеждане на умозаключение. Това не е подадено директно, но е подсказано в рубриката „Запомни“. Учителят трябва да проведе беседата в следната посока: от разказа на просяка се получава една весела картина на детски живот и постоянни игри, но се прикрива това, че децата са бедни, безпризорни, необгрижвани, гладни, невъзпитани и т.н. Нещо, което принцът предстои да разбере.

2. Караиванова, Мария. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10-15 години). Автореферат на дисертация, Пловдив, 2011. https://procedures.uni-plovdiv.bg/docs/procedure/160/15985642972147140594.pdf

ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ

„Братчетата на Гаврош“ (Хр. Смирненски)

Подтемата „Братчетата на Гаврош“ (Хр. Смирненски) съответства на трета подтема от трети раздел „Човекът и другите“ от учебната програма. В учебния ресурс по тази подтема изключително важно значение имат предложените авторски илюстрации, включително и като цветови решения: сивият каменен цвят за въвеждане на героите, теменуженият цвят и теменужената нощ (по прекрасния епитет на поета); еднотипният оранжев цвят, който превръща разкошните витрини в безлична маса, защото те са недостъпни за децата. Тук присъства традиционният методически подход текст-илюстрация, който за учениците всъщност е най-трудният вариант на визуализация.

Образователна цел: запознаване със стихотворението на Христо Смирненски и с темата за социалните контрасти.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава в „Братчетата на Гаврош“ преживявания, настроения, състояния на героите. Различава словосъчетания, в които поне една от думите е употребена с пряко значение, а другата/другите – с преносно.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– развиване на умението за описание;

– развиване на умението за извличане на информация;

– развиване на устната свързана реч;

– четене с разбиране.

Първоначално се дава кратка информация за Христо Смирненски, комуникативна **Задача 1** и продължение на биографията с един кратък, но съществен за творбата детайл.

В **Задача 2** описанието на външния вид на гаврошовците е оставено на наблюдателността и инициативата и на педагога, и на учениците. Това означава, че ако на импровизационен принцип се намесят различни елементи или щрихи, педагогът трябва да подпомага учениците от първо равнище при посочването.

Задача 3 през поетичния текст и с помощта на илюстративния материал въвежда контрастите. Както е посочено и в самото условие, следва да се заложи на опорните думи „светъл“, „светлини“, „тъмен“, „тъмни“, „тъмно“. По аналогичен начин се подхожда и към **Задача 4.**

За учениците от първо равнище остава като основен подход посочването, което тук трябва да бъде сериозно подпомагано от учителя.

При учениците от второ и трето равнище в този работен лист основен метод трябва да бъде беседата. Тя трябва да се оползотвори и по отношение на предложените поетични откъси, и по отношение на „метафоричния“ илюстративен материал.

Главната цел на работния лист е да извлече извод за социалните контрасти. Бедни – богати, разкошни – недостъпни, светлини – тъмнина трябва да са опорите, около които да се разгръщат отделните тези в поредицата от беседи. Педагогът може да привлече и допълнителен илюстративен материал, включително и такъв, свързан с творбата на Виктор Юго и неговия герой Гаврош

ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ

„Серафим“ (Й. Йовков). Характеристика на герой. Сбит преразказ

Подтемата „Серафим“ (Й. Йовков). Характеристика на герой“ в учебното помагало обединява: подтема III.4 от учебната програма с темите за развиване на комуникативните компетентности „Характеристика на герой“ и „Сбит преразказ“.

Образователна цел: запознаване с разказа на Йордан Йовков и поставяне на голямата тема за нравствените ценности като обект на литературна интерпретация. Умение за създаване на характеристика на герой.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава и се ориентира в действията на героите в „Серафим“. Създава с помощ и опори предметно описание, свързано с герой от „Серафим“. Създава в устна форма характеристика на герой. Ориентира се в мотивацията на героите за техните действия.

За постигането на тези компетентности се работи върху: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; развиване на умението за описание и характеристика; развиване на умението за извличане на информация; работа върху умението за мотивиран нравствен избор; развиване на устната свързана реч; четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага, както и при останалите подтеми, кратка информация за писателя и **Задача 1** за нови знания. Начинът на работа и целите са вече описани в настоящото методическо ръководство. Следва информация за самия разказ – кратка, полезна и необходима за въвеждане и ориентация на учениците. Предлага се и сбит преразказ.

Задачи могат да се използват за работа по най-различни начини по преценка на педагога. Например възможно е той да подкрепи с дадения ресурс обучението на учениците още в първите часове при изучаване на разказа; може да го използва на части поетапно в различни часове; възможно е и да се работи по него в самия край на процеса, т.е. в последните часове като модел за обобщение и систематизиране. Ако педагогът е решил да въведе целия разказ на учениците си, но на части, то може, когато работи по първата, да използва като подкрепа Задача 2, за да се опише палтото на героя. Ако пък педагогът е решил, че ще акцентира само на най-важното в сюжета и няма да въвежда подробна работа с целия текст на разказа, то тогава може да ползва за опора сбития преразказ още в първите часове при работа по подтемата.

Задача 2 има за цел учениците да слушат, четат, разбират, разделят на части текст, което препраща към идеята за създаване на план. С учениците от второ равнище задачата се изпълнява устно през ориентация по абзаците. Очаква се и възможност за даване на еднословни отговори на въпроси по съдържанието. А с останалите ученици с по-големи възможности може да се стигне до създаване и записване на план. Не е изключен и обратният вариант на работа, а именно учителят да предложи план и от него да се определят частите в сбития преразказ.

Задача 3 предполага работа по създаване на устно описание на палтото на Серафим по предложени две опори: картинна и с думи. При различните ученици е необходимо подходите да бъдат различни и целесъобразно дозирани:

– с учениците от първо равнище се работи с картинката – илюстрация на палтото;

– с учениците от второ равнище се ползва активно картинната опора и частично опорните думи, като се очаква разбиране и обратна връзка с посочване или еднословни отговори;

– с учениците от трето равнище се работи равнопоставено и с двете опори и се очаква постигането на по-висок резултат до възможност да се съставят цели изречения и спазване на тяхната последователност при описанието.

Задача 4 въвежда опит за тълкуване на изученото, т.е. работа в областта на литературните компетентности на учениците. Това е достъпно преди всичко за учениците на трето равнище и се постига чрез беседа. Включва се и работа за комуникативните компетентности чрез „ характеристика на герой“. Задачата е с високо ниво на сложност, тъй като съчетава образователни и възпитателни цели: ориентация в сюжетните действия на героите в последователност и морална преценка, като се предлага явен избор да/не.

Последната илюстрация замества с нов оригинален подход рубриката „Запомни!“.

ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ

Из „Автобиография“ (Бр. Нушич): „Урок по география“

Подтемата „Из „Автобиография“ (Бр. Нушич): „Урок по география“ в учебната програма е под номер III.5. Тук се предлага работа с произведение от световната литература и запознаване с чужд автор. Това има начална кореспонденция с идеите на учебната програма учениците да получат „равноправен диалог между националната и другите култури“. Изборът на произведението има друга важна препратка. Тук се въвежда работа за първи стъпки в осъзнаване на „смешното“ като естетическа категория, което за специалните педагози е професионално предизвикателство и това дава основа за изучаването в VII клас на „Бай Ганьо“ (Алеко Константинов).

Образователна цел: запознаване с популярен откъс от творбата на Бранислав Нушич. Въвеждане на знание за биография и автобиография.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава в откъси от „Автобиография“ действията на героите в сюжета. Проявява разбиране и усет към хумора. Осъществява междупредметни връзки.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– работа върху фантазията и адекватния усет за смешно;

– развиване на устната свързана реч;

– четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се дава типичната рубрика с информация за писателя. Заглавието на произведението препраща към въвеждането на понятията: „биография“ и „автобиография“, които, дори да е невъзможно да влязат като ресурс в активния речник на учениците, а да останат само като елементарна ориентация за тяхната същност, има важно значение за развитие най-вече на социокултурните им компетентности. **Задача 1** е типичната комуникативна задача за работа в интернет и по географска карта. Следва предложената информация за смешното, която като принципна идея се базира на Исак Паси (Паси, 2001), и чак тогава се навлиза в първа работа по произведението чрез кратко съобщаване на съществения момент от текста на литературната творба. С това отново се цели развитие на комуникативните компетентности на учениците, като чрез сбит преразказ се информират за сюжета и за героите. Разбира се, тук съществува неизменната междупредметна връзка, като педагогът може да я използва в работата си двустранно: ако учениците вече имат от географията елементарна ориентация за земята и планетите, се използва пренос на знанията в нова ситуация, ако това не е така, то учителят ги въвежда, за да подкрепи не само работата си в момента по тази подтема, а да даде първооснова за последващо овладяване на тези знания по география.

Задача 2 предлага работа по онзи откъс от текста, в който учителят използва главата на Сретен за глобус. Тук се разчита на работа с картинната опора, като на първа картинка естествено се показва глобус, а след това чрез художествената илюстрация във втората картинка се показва, че главата на момчето е като същия глобус. Третата картинка се ползва за осъзнаване на случката в текста, както и за смешното в нея и води до работа както на четене

с разбиране, така и до развитие на устна свързана реч в съчетание с предизвикана адекватна емоционална реакция у учениците.

Задача 3 насочва към следващата част от текста, по който да се работи с учениците за слушане и/или четене с разбиране.

Задача 4 предвижда работа върху предложения текст по илюстративна опора. Илюстрацията може да се ползва още при прочита на откъса в **Задача 2**. Отделянето на тази част от учебния ресурс подсказва именно идеята да се работи и само по него – възпроизвеждане на описаната ситуация чрез посочване и назоваване на космическите тела и героите и по възможност – кратък преразказ за развиване на устната свързана реч.

За финал в **Задача 5** са въведени картинките на „космическата катастрофа“ и призивът да се наблюдава внимателно, като при адекватно осъзнаване на случката се очаква съответната емоционална реакция на учениците, а именно „да се посмеят“.

ЧОВЕКЪТ И ДРУГИТЕ

Из „Малкият принц“ (Екзюпери): част XXI

Подтемата „Из „Малкият принц“ (Екзюпери): част XXI“ е последна в учебното помагало и съответно последна в учебната програма. Тук също в голяма степен очакваните компетентности се покриват: различава и тълкува в част XXI от „Малкият принц“ действието и развитието на героите в сюжета, обяснява мотивацията на герой (по учебната програма).

Започва се с утвърдения вече подход за представяне на писателя. Специално е представен и самият герой – малкият принц. Обръща се внимание на изключително важното обстоятелство, че самите илюстрации са дело на писателя и затова творбата задължително следва да се изучава по тях. Така е подходено и тук и неслучайно под всяка илюстрация е предоставен коректно линк към електронно издание на книгата. Всеки, който познава историята на създаване на тази безсмъртна творба, знае, че рисунките в нея не са просто илюстрации, а до голяма степен те са генерирали самите литературни идеи, поради което не подлежат на подмяна.

Включена е и формулировката писател разказвач за функциите на повествователя в творбата.

Образователна цел: запознаване със световноизвестната творба на Екзюпери, творческата ѝ история и връзката литература – изобразително изкуство. Въвеждане на философско мислене чрез литературен текст.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава в част XXI от „Малкият принц“ действията на героите в сюжета. Обяснява мотивацията на герой в част XXI от „Малкият принц“.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;
– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;
– работа върху фантазията;
– работа с речник;
– пренасяне на знания;
– развиване на устната свързана реч;
– четене с разбиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 започва атрактивно – препраща към този момент от произведението, в който се намесва прословутата първа рисунка на писателя разказвач, която в детството му всички са оприличавали на шапка, с което са го отказали от рисуването. При срещата му с малкия принц, момчето спонтанно разпознава в рисунката боа, глътнала слон. Тук е въведена и малка шега – възпроизведена е идеята на Екзюпери, но с боа, погълнала камила. Специалният педагог може да оползотвори всички корекционни ефекти от тази предложена задача.

Задача 2 насочва към диалога с лисицата. Тук акцент е речевият етикет, видът общуване, което прави пряка връзка със знанията по български език.

Задача 3 използва малък, но значим за професионалната работа детайл, който може да препрати към знанието на учениците за хранителна верига. Тъй като в думите на лисицата и

в абстрахираната схема редът е различен, се предлагат и два начина за разказване с различна поредност на предпоставките в изречението.

Задача 4 по неизбежност навлиза в най-дълбоките философски идеи на торбата. Те са представени с ключовите думи на лисицата. Тук са въведени нови методически подходи. За първи път се въвежда идеята за речник и азбучен ред. Това прави и пряка препратка към речника на помагалото, който следва веднага след тази подтема. Задачата е изключително богата и многоравнищна. Изисква се: знание за азбучен ред, упражняване на азбуката, осмисляне на самите думи, откриване на думите в текста, което не само им дава нов ред, но и се налага да се разбере принципът на въвеждане на думата в друга основна граматична форма. Над това следва вече да се надгради и съдържателната идея, за което спомагат въпросите в таблицата. Това предполага специалният педагог да посвети на тази задача достатъчен брой учебни часове, за да се оползотворят всичките ѝ корекционни ефекти и цялото знание, което е вложено в нея.

С учениците от първо равнище се работи чрез илюстративния материал, който е достатъчен и атрактивен.

ЛИТЕРАТУРА

Александрова, Божидара, Нели Булева. Помагало за практическо приложение на еко играчки при ученици с изоставане в нервно-психическото развитие (модели за изследване, учебни игри). Пловдив: Астарта, 2015

Гърбачева, Анелия. Методика за функционална оценка и работа с деца с умствена изостаналост и аутистичен спектър на развитие. София, 2015.

Гърбачева, Анелия. „Приобщаване“ и „участие“ в образователния процес. 2017, Интернет ресурс.

Замфиров, Милен. Тенденции в класификацията на лица с умствена изостаналост. В: Професионално образование, 2020, 22, 1, 34 – 44.

Караджова, Катерина. Психолого-педагогически измерения на умствената изостаналост. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005.

Караиванова, Мария. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10 – 15 години). Автореферат на дисертация, Пловдив, 2011.
https://procedures.uni-plovdiv.bg/docs/procedure/160/15985642972147140594.pdf

Милиев, Димитър. Психология на аномалното развитие. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 2009.

Минева, Станка. Обучението в детската градина – лесно и интересно. В: Образование и технологии, 2015, 6, 97 – 102.

Паси, Исак. Смешното. София: КК „Труд“, 2001.

Разказче за двама. Електронен ресурс в публична група „Помощни материали – обмен и взаимопомощ“.
https://www.facebook.com/groups/114222542294737/permalink/1094792667571048

Танкова, Румяна, Цанко Лалев. Читанка за втори клас. София: Просвета, 2017.

Хранова, Албена, Любов Шишкова. Книга за учителя по литература за VI клас. София: Просвета, 2017.

Цветкова-Арсова, Мира. Педагогика на деца и ученици с множество увреждания. София, 2015

Frost, L.; A. Bondy. The Picture Exchange Communication System. Training Manual. Pyramid Educational Consultants, 2002.

ЛИТЕРАТУРА

VII

КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО

РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

БЪЛГАРИНЪТ ВЪВ ВЪЗРОЖДЕНСКИЯ СВЯТ
„Стани, стани, юнак балкански“ и „Вятър ечи, Балкан стене“ (Д. Чинтулов) 413

БЪЛГАРИНЪТ ВЪВ ВЪЗРОЖДЕНСКИЯ СВЯТ
„На прощаване в 1868 г.“ (Хр. Ботев) 415

Отговор на литературен въпрос. Описание на предметна обстановка в художествен текст (върху откъси от „Българи от старо време“ на Л. Каравелов) 417

БЪЛГАРИНЪТ ВЪВ ВЪЗРОЖДЕНСКИЯ СВЯТ
Из „Немили-недраги“ (Ив. Вазов): I, II, III, V, X глава, епилог 419

БЪЛГАРИНЪТ ВЪВ ВЪЗРОЖДЕНСКИЯ СВЯТ
„Една българка“ (Ив. Вазов)..... 421

БЪЛГАРИНЪТ ВЪВ ВЪЗРОЖДЕНСКИЯ СВЯТ
„Опълченците на Шипка“ (Ив. Вазов) 423

БЪЛГАРИНЪТ ВЪВ ВЪЗРОЖДЕНСКИЯ СВЯТ
„Българският език“ (Ив. Вазов)..... 425

ЧОВЕКЪТ В ОБЩЕСТВОТО – НОРМИ, ЦЕННОСТИ И КОНФЛИКТИ
Из „До Чикаго и назад“ и из „Бай Ганьо. Невероятни разкази за един съвременен българин“: „Бай Ганьо пътува“ (Ал. Константинов) 427

ЧОВЕКЪТ В ОБЩЕСТВОТО – НОРМИ, ЦЕННОСТИ И КОНФЛИКТИ
„Неразделни“ (Пенчо Славейков) 429

ЧОВЕКЪТ В ОБЩЕСТВОТО – НОРМИ, ЦЕННОСТИ И КОНФЛИКТИ
„Заточеници“ (Пейо Яворов) 431

ЧОВЕКЪТ В ОБЩЕСТВОТО – НОРМИ, ЦЕННОСТИ И КОНФЛИКТИ
„По жътва“ (Елин Пелин) 433

ЧОВЕКЪТ В ОБЩЕСТВОТО – НОРМИ, ЦЕННОСТИ И КОНФЛИКТИ
„По жицата“ (Йордан Йовков) 435

ЛИТЕРАТУРА 436

БЪЛГАРИНЪТ ВЪВ ВЪЗРОЖДЕНСКИЯ СВЯТ

„Стани, стани, юнак балкански“ и „Вятър ечи, Балкан стене“ (Д. Чинтулов)

Подтемата „Стани, стани, юнак балкански“ и „Вятър ечи, Балкан стене“ (Д. Чинтулов) в учебното помагало е напълно съответстваща на подтема I.1 в учебната програма. Независимо от битуващото предположение, че е достъпно изучването на тези две толкова популярни за българина стихотворения (може би и поради пряката връзка с песните, което пък, от своя страна, допринася за емоционалното внушение), този учебен ресурс изисква специално внимание и адаптация. Съществен фактор за разработване на подтемата е обстоятелството, че възрожденската литература не може да се преподава и възприема, без да са очертани историко-културните условия, в които тя се появява. Това обуславя първата страница на учебния ресурс, която дава максимално сбита и достъпна информация по следните въпроси: какво е Възраждане; в кое историческо време протича то; кои са водещите му ценности. Първият въпрос е въведен именно с тези думи и е уточнено значението на понятието „Възраждане“.

Образователна цел: запознаване със стихотворенията „Стани, стани, юнак балкански“ и „Вятър ечи, Балкан стене“ на Добри Чинтулов и ориентация в ценностите на българина във възрожденския свят.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава основни ценности и норми на българина във възрожденския свят. Разбира смисъла на борбата в епохата на Възраждането и се ориентира в поетичната лексика. Разбира и съпреживява емоционалния строй на стихотворенията и песните.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху умението за описание по ключови думи и картина;

– времепространствена ориентация;

– развитие на устна свързана реч в посока на изразяване на чувства и настроения;

– развиване на читателски опит;

– работа върху извличане на информация от художествен текст.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 въвежда линията на времето, с която учениците работят по различни поводи в различни дисциплини, включително и по история. Тук се набляга на големите исторически етапи, през които се преминава по нашите земи, като вниманието се насочва към периодите от съществуването на българите и България. Много е важно да се забележи в жълтия участък времевата позиция на Възраждането. Тук педагогът задължително трябва да установи междупредметна връзка с дисциплината „история“. Задачата предвижда назоваване и посочване на вековете. Вековете се изписват с арабски числа, което е по-достъпно, а и графично по-възможно.

– Учениците от първо равнище могат да участват чрез посочване по линия на времето, като сигурен ориентир са цветните участъци.

– Учениците от второ равнище вербализират поредността на вековете. Желателно е с

помощ от учителя да формулират цялостни изречения, които указват историческия период на Възраждането.

– Учениците от трето равнище изпълняват всички предвидени писмени задачи.

Най-съществен момент от началото на учебния ресурс е поставената голяма тема за възрожденските ценности, без осмислянето на които е невъзможно да се разбере тематиката на възрожденските творби. Тук акцентът е върху думите учене/просвета и свобода – борба – оръжие. Това е и лексикална подготовка за стиховете на Чинтулов и Ботев.

Информацията за Добри Чинтулов и съответната **Задача 2** за ново знание се въвеждат по възприетия в помагалото за шести клас начин и тук няма да бъдат специално коментирани.

Задача 3 е формулирана за всяка от двете творби поотделно и цели цялостно възприятие на популярните възрожденски песни. Учениците трябва да осмислят, че Чинтулов е създал именно песента – и текста, и музиката. Слуховото възприятие на подбраните и въведени чрез хипервръзка линкове трябва да внуши общия емоционален тонус, който тази песенна култура носи. Учениците могат да пеят едновременно със записа и педагогът трябва всячески да поощрява подобен порив, независимо от реалния звуков ефект. Така ще се постигне истинският смисъл на революционните песни. Именно на емоционалния отклик залага и въпросът с предложените отговори. Необходимо е думите да се изговарят от всички вербални ученици, както и да се ограждат от учениците от трето равнище.

Задача 4 залага на отделни ключови думи, които са общи (със съответните фини различия) и за двете песни. Тези думи могат да се отчленят от звуковия поток и при слушане. Задачата е подпомогната от съответния картинен материал и дава възможност за работа с учениците от всички равнища. Тя може да бъде повод за многократно прослушване и вслушване в творбите. Основните характерни за революционната възрожденска поезия думи са включени и в речника към помагалото.

БЪЛГАРИНЪТ ВЪВ ВЪЗРОЖДЕНСКИЯ СВЯТ

„На прощаване в 1868 г.“ (Хр. Ботев)

Подтемата „На прощаване в 1868 г.“ (Хр. Ботев) в учебното помагало е напълно съответстваща на тематичната област и подтемата в програмата.

Образователна цел: запознаване с творбата на Христо Ботев „На прощаване“ и придобиване на литературни компетентности за смислово изграждане на поема.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава в „На прощаване в 1868 г.“ преживявания, настроения, състояния на героя. Разбира смисъла на борбата в епохата на Възраждането и се ориентира в поетичната лексика. Разбира и съпреживява емоционалния строй на поемата.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– времепространствена ориентация;

– развитие на устна свързана реч;

– развиване на читателски опит;

– работа върху извличане на информация от художествен текст.

Нови понятия: възрожденска поезия.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Началото на учебния ресурс запознава учениците с Христо Ботев с възприетия единен методически подход със характерната **Задача 1** за ново знание.

Въвежда се терминът „поема“ и през идеята, че този жанр наподобява разказ в стихове, се оползотворява възможността за разделяне на части и изработване на план. Обемът на произведението изисква да се работи по него продължителен брой часове и за да се структурират знанията, несъмнено е необходимо да се създаде план. Учителят може да използва предложения тук план, но да прецени в процеса на работата си как да го оползотвори според личния си педагогически подход. Ако преценява, че първо учениците ще възприемат слухово цялото произведение, то може веднага след това да използва плана, за да се определят частите, които впоследствие ще се разглеждат поотделно. Възможни са и други обратни подходи: работа поотделно с частите на произведението и въвеждане на точките от плана една по една при всеки отделен момент от работата. Учениците, при които е възможно, могат да бъдат стимулирани да озаглавят дадената част, с което всъщност те ще създадат съответно плана.

Като **Задача 2** е предложено следното задание: по ключовите изрази в началото на стиховете („Ако ти кажат“ и „Ако ли, мале“) да се открият границите на отделните части. В задачата има и предизвикателство – трябва да се открие целият израз, защото съществува и друг израз, който започва с „Ако ли…“, но обръщението е различно. Тази задача е ползотворна, тъй като дава възможност на учениците от трето равнище да добият цялостен визуален образ за поетичната творба и нейните мащаби.

Задача 3 въвежда метонимния израз „бащино ми огнище“. Дава се възможност чрез картинен и символен подход да се достигне до извода защо бащиното огнище е самата Родина.

– Учениците от първо равнище могат да участват чрез посочване на илюстрациите в третата колона.

– Учениците от второ равнище вербализират ключовите думи. Желателно е с помощ от учителя да формулират цялостни изречения.

– При учениците от трето равнище крайната цел е да се получи разбиране, основано на поредица от логически връзки.

Задача 4 предлага откъс от поемата, като специално се указва, че той е от третата част на предложения в началото план. Подбрана е най-светлата и възторжена част от творбата. В помагалото думата „байряк“ е изписана със съвременния си правопис – байрак. Това е направено с оглед на възможността да не се ограничава речниковият фонд на учениците, но и да не се натоварва с думи, излезли от употреба. Подходът е съобразен с възможностите на учениците, за които е предназначено помагалото, и няма връзка с друг тип концепции по отношение на възрожденската и следосвобожденската ни литература.

Задача 5 ползва познатия подход за свързване на картинки с думи, като се въвеждат и основните атрибути на бунтовниците – пушка, сабя, байрак, и предвижда довършване на изречения със същите думи.

– Учениците от първо равнище могат да участват максимално активно за своите възможности чрез посочване на предложения картинен материал. Той е достатъчно ярък и достъпен, особено в частта със символите на радостта – бръшлян, здравец, венец, китка.

– Учениците от второ равнище трябва активно да вербализират ключовите думи. Желателно е с помощ от учителя да изговорят цялостните изречения, които се предлагат в края на тази задача.

– За учениците от трето равнище е предвидена и писмена работа.

Отговор на литературен въпрос. Описание на предметна обстановка в художествен текст (върху откъси от „Българи от старо време“ на Л. Каравелов)

Темата „Отговор на литературен въпрос. Описание на предметна обстановка в художествен текст (върху откъси от „Българи от старо време“ на Л. Каравелов)“ обединява две теми от раздела за развиване на комуникативните компетентности. За тяхна литературна основа са привлечени откъси от „Българи от старо време“ на Л. Каравелов, което допълва тематичната област в програмата „Българинът във възрожденския свят“. Образът на хаджи Генчо ще даде една по-голяма широта на представата за възрожденския българин и освен това ще предизвика интерес със своята по-голяма достъпност. В случая този подход може да се приеме и като разширяване на знанията на учениците, и като допълнителен материал за работа в часовете за извънкласно четене.

Образователна цел: запознаване с творбата на Любен Каравелов, придобиване на литературни и комуникативни компетентности за предметно описание и отговор на литературен въпрос.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: създава в устна форма описание на предметна обстановка в художествен текст. Създава по опори в устна форма отговор на литературен въпрос в малък обем. Спазва изучените книжовни езикови правила.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху умението за описание по ключови думи и картина;

– развитие на устна свързана реч с изказване на мнение и заемане на позиция;

– упражняване на контрол върху изпълнение на комуникативни и дидактически задачи;

– развиване на читателски опит;

– работа върху извличане на информация от художествен текст.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото на учебния ресурс се предлага обобщение на изученото по първите две теми и на тази основа се възлага **Задача 1** – отговор на литературния въпрос: „Какви са българите от възрожденския свят в творбите на Чинтулов и Ботев?“. Предложена е таблица с ключови думи, по които могат да се съставят изречения, оформящи кратка характеристика на героите. Словесните опори се придържат към лексиката на поетичните творби, но с леки отклонения, които предполагат известна степен на обобщение и възможност за създаване на прозаичен текст. За учениците от първо и второ равнище следва да се оползотвори картинният материал от първите два ресурса. Учениците от трето равнище се стимулират да свържат характеристите и действията с конкретния герой според съдържанието на литературните творби и да съставят кратък текст в свързана реч. Оформянето на отговора става по идея и с подкрепата на педагога.

Ресурсът продължава с текст, в който се представя картината на възрожденското общество – борците за свобода, чорбаджиите, учителят. Това е преход към творбата на Любен Каравелов и към битовия аромат на Възраждането. Същевременно тук обект на внимание става и другата ценност на Възраждането – просветата.

Задача 2 насочва към образа на хаджи Генчо чрез един характерен живописен и смешен детайл – неговите шалвари. Много е важно да се уточни какъв подход е приложен към литературните откъси. Те са своеобразна комбинация между цитат, свободен преразказ и сбит преразказ. Целта е да се отстранят невъзможните за обяснение и разбиране думи, като същевременно се съхранява достъпната лексика и колоритната фразеология на писателя.

– Учениците от първо равнище могат да участват максимално активно за своите възможности чрез посочване на предложения картинен материал.

– Учениците от второ равнище трябва самостоятелно да посочат по картинките верния отговор и активно да вербализират.

– За учениците от трето равнище е предвидено и ограждане.

Задача 3 създава колоритния образ на чифлика, който е и училище. Задачата оползотворява възможността да се интегрира картинен материал за домашни птици и животни. Думата „мисирки“, която не е позната във всички области на България, е подменена с „пуйки“ по мотивите, обяснени по-горе. Целта на този фрагмент от учебния ресурс е учениците, които имат възможност, да създадат описание на училището на хаджи Генчо. Задачата може да се ползва еднакво успешно за учениците от трите равнища.

В **Задача 4** навлиза въпросът за възпитанието чрез известния „възпитателен метод“ на хаджи Генчо. Това е и втори опит за кратък отговор на литературен въпрос „Как хаджи Генчо възпитава децата?“.

БЪЛГАРИНЪТ ВЪВ ВЪЗРОЖДЕНСКИЯ СВЯТ

Из „Немили-недраги“ (Ив. Вазов): I, II, III, V, X глава, епилог

„Из „Немили-недраги“ (Ив. Вазов): I, II, III, V, X глава, епилог“ е под номер I.3. в първия раздел „Българинът във възрождения свят“ от учебната програма.

Образователна цел: запознаване с повестта „Немили-недраги“ на Иван Вазов и придобиване на литературни компетентности, съчетани с исторически познания.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познава понятието повест. Различава в откъсите от „Немили-недраги“ действията и развитието на героите в сюжета. Ориентира се в предметната обстановка и в мотивите на героите.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху умението за описание по ключови думи и картина;

– диференциация на вербален и визуален образ;

– времепространствена ориентация;

– развитие на устна свързана реч;

– развиване на читателски опит;

– работа върху извличане на информация от художествен текст.

Нови понятия: повест.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото на учебния ресурс се дава информация за жанра повест, за темата на повестта „Немили-недраги“ и за смисъла на думата „хъш“.

Задача 1 изисква четене с разбиране, като се ползват и картинните опори. Акцентът е върху светещото прозорче в мъглата и върху вътрешността на кръчмата с фокусиране върху картината, на която Странджата е изобразен като знаменосец.

Следва кратка рубрика за ново знание, която пояснява кой е Странджата и от кои глави са следващите задачи.

Задача 2 изисква описание на Странджата. За картинна опора се ползва забележителната снимка на актьора Константин Кисимов в тази роля. При описанието, до което може да се достигне при учениците от трето равнище, трябва да се ползват паралелно и ключовите думи от текста, и предложената илюстрация.

Задача 3 е върху откъси из знаменитата реч на Странджата. В задачата е формулиран въпросът „За какво мечтае Странджата“. Тук за опора трябва да се ползва илюстрацията – знамето с емблематичния надпис, и отговорът да се поведе към мечтата на Странджата да развее отново байрака.

Задача 4 пренася в последните дни на Странджата и отново поставя акцент върху знамето като най-святото за него. Самото задание превишава по трудност предходните две, тъй като изисква преразказ.

Проблематиката на повестта значително надхвърля възможностите на по-голяма част от учениците, за които е адаптирана. Изисква по-продължително време за работа и съответно усилие. Като максимална цел би могло да се очаква с отделни ученици да се прекрачи границата на конкретиката и да се разбере, че се говори за героизъм, за отдаденост на отечеството. Ако тази най-висока цел не се реализира, педагогът трябва да положи усилия за

постигане на адекватна ориентация в сюжетната линия, в централните събитията и описанията.

– При учениците от първо равнище всички задачи предполагат ползване на илюстрациите от целия учебен ресурс.

– Учениците от второ равнище трябва активно да вербализират опорните думи.

– За учениците от трето равнище са предвидени четене с разбиране и опити за реализиране на описание, извличане на информация от художествен текст и преразказ.

БЪЛГАРИНЪТ ВЪВ ВЪЗРОЖДЕНСКИЯ СВЯТ

„Една българка“ (Ив. Вазов)

Подтемата „Една българка“ (Ив. Вазов) е напълно съответстваща на подтема I.4. от първата тематична област в учебната програма.

Тук при въвеждането на началните нови знания се залага на нов подход – информация за предисторията на създаването на творбата.

През помагалото по български език за седми клас е заложена междупредметна връзка. Там в последната задача към тема „Художествен текст“ е дадено разделяне на разказа на части с цел извличане на информация по определени стъпки. По този начин през учебния ресурс по български език учителят може да подготви възприемането на творбата чрез сбит преразказ. Ако по разпределението на преподавателя разказът вече е въведен по литература, то връзката става двустранна: от знанието на сюжета към плана и от него – към цялостно обхващане на литературната творба.

Образователна цел: запознаване с творбата на Иван Вазов и придобиване на литературни и социокултурни компетентности.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: обяснява отношенията между началото и края на разказа „Една българка“ и оценява значението им за завършеността на текста. Обяснява значението на сюжета в разказа „Една българка“. Различава в „Една българка“ действията и развитието на героите в сюжета. Разпознава и обяснява функциите на структурни елементи на разказа „Една българка“.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху умението за разпознаване на герои по ключови думи;

– времепространствена ориентация: начало – среда – край;

– пренасяне на знания;

– работа върху умението за преценка на нравствено поведение;

– развитие на устна свързана реч;

– развиване на читателски опит;

– работа върху извличане на информация от художествен текст.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В **Задача 1** по литература знанието за „разделяне на части“ се пренася на по-високо композиционно равнище, като се проследяват логическите етапи „начало – среда – край“. Задачата е те да се свържат с предложените илюстрации, за да се проследи по този начин целият сюжет с неговото разположение във времето. Трябва да се обърне внимание, че черно-белите картини символизират събитията през нощта до призори, т.е. средата на разказа е маркирана и цветово, а не само сюжетно. Предполага се, че тази задача значително би улеснила цялостната престава за съдържанието на разказа и целта „извличане на информация от художествен текст“.

Задача 2 изисква разпознаване на герой по описание (опорни думи) и по неговите действия или ситуации, свързани с него. Задачата е предназначена за работа с учениците от второ и трето равнище, като предполага изговаряне, четене, а за тези от трето равнище – и писане.

Задача 3 развива методически идеи от шести клас, предложени за работа при извли-

чане на информация от медиен текст. Същевременно е вкаран елемент на „психологически тест“ – необходимо е чрез отговор да/не определена ситуация да бъде преценена като опасна или не. Това методически е „правене на преки умозаключения („Вярно и невярно)“[1]. Едва след този етап се преминава към извличане на нова информация. Тук има отново препратка към темата „Отговор на литературен въпрос“ от модула за развиване на комуникативните компетентности в учебната програма.

– Предложената в помагалото таблица има и обучителен, и възпитателен ефект. Тя спомага да се достигне до извод за смелостта на героинята, и същевременно поставя въпроса за дълга и в чисто екзистенциален аспект. Ако преподавателят успее да постигне този пренос на литературния „анализ“ върху преценката на учениците от трето равнище, би могло да се каже, че крайната цел е постигната.

– При учениците от първо равнище всички задачи допускат ползване по различни поводи на илюстрациите към **Задача 1**.

1. Здравкова, С., Т. Власева. Четене с разбиране. 3. клас. София: ИК „Анубис“, 2014, с. 4.

БЪЛГАРИНЪТ ВЪВ ВЪЗРОЖДЕНСКИЯ СВЯТ

„Опълченците на Шипка“ (Ив. Вазов)

Подтемата „Опълченците на Шипка“ (Ив. Вазов) е напълно съответстваща на подтема I.5. от първата тематична област в учебната програма. Творбата значително превишава възможностите на учениците и се нуждае от специални подходи за адаптирането ѝ.

Образователна цел: запознаване с творбата на Иван Вазов „Опълченците на Шипка“ и придобиване на литературни компетентности за ода.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познава значението на понятието ода и се ориентира в откъси от „Опълченците на Шипка“. Различава в „Опълченците на Шипка“ преживявания, настроения, състояния на героите.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху умението за описание по ключови думи и картина;

– диференциация на вербален и визуален образ с изразяване на настроения, чувства, впечатления;

– работа върху пренасяне на знания;

– времепространствена ориентация;

– развитие на устна свързана реч;

– развиване на читателски опит;

– работа върху извличане на информация от художествен текст.

Нови понятия: ода.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Първоначално се въвежда необходимата информация за самото историческо събитие, възпято в одата, както и знание за опълченците. Въведен е и в текста, и в речника терминът „ода“.

Началните фрагменти от одата са подсигурени с илюстративен материал от паметника на връх Шипка. Считаме, че този подход е най-подходящ, тъй като се базира на съществуващ обект, който някои от учениците биха могли да са виждали, или в бъдеще да видят. Фотосите са красиви, достъпни за възприемане и могат да подкрепят ключови думи от поетичния текст или да насочат вниманието към представи, които са свързани с възпяваното събитие. Това би дало възможност да се отключат връзки с другите творби, да се стимулира асоциативността и да се работи по посока на разбирането на целия блок от творби в този тематичен раздел.

Задача 1 е насочена към четене с разбиране, а **Задача 2** е изцяло върху илюстративния материал в таблицата.

Продължението на учебния ресурс насочва вниманието върху централната част на творбата и нейния кулминационен момент. Подбраните стихове, описващи боя, имат за картинна опора издание на „Опълченците на Шипка“ с илюстрация на корицата от Симеон Венов. **Задача 3** съдържа две задания: първо, да се забележат пушките и камъните, с които воюват опълченците, като се посочат по картината, и второ, да се забележи поетичният израз „гърди геройски“. Този опит за анализ и тълкуване на поетичната фигура трябва да се осъществи с активната помощ на преподавателя, като се заложи на най-преки асоциации в

логическа верига: гърди (в които е сърцето) – ако гърдите бъдат уцелени, героят ще загине – щом той върви с гърди напред, значи не се бои от смъртта – затова е герой, готов да загине за свободата на България. Ако подобен ред от стъпки се извърви в логическа връзка, целта на задачата е постигната.

Задача 4 се фокусира върху призива на генерал Столетов и залага на възможно най-достъпната визуализация с лавровия венец като символ на слава, победа и мир.

При цялата сложност на литературното знание, което се предлага от тази подтема, учебният ресурс дава възможност за развитие на речниковия фонд, на литературните компетентности и за стимулиране на устната свързана реч.

– При учениците от първо равнище всички задачи предполагат ползване на илюстрациите в ресурса.

– Учениците от второ равнище трябва активно да вербализират опорните думи. При обстоятелствена беседа те биха могли да участват с устни отговори.

– За учениците от трето равнище са предвидени четене с разбиране, опити за елементарен анализ и връзка с предходните творби.

БЪЛГАРИНЪТ ВЪВ ВЪЗРОЖДЕНСКИЯ СВЯТ

„Българският език“ (Ив. Вазов)

Подтемата „Българският език“ (Ив. Вазов) е напълно съответстваща на подтема I.6. от първата тематична област в учебната програма. Ресурсът отново поставя в центъра на вниманието ода на Иван Вазов. Терминът ода вече е въведен, но тук отново се подчертава негово значение на възпев.

Образователна цел: запознаване с творбата на Иван Вазов „Българският език“ и придобиване на литературни компетентности.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разпознава жанрови характеристики на одата, проявени в „Българският език“. Различава в „Българският език“ преживявания, настроения, състояния. Ориентира се в поетичните изразни средства.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху умението за пренасяне на значения с визуализация на знанието;

– развитие на устна свързана реч;

– развиване на читателски опит;

– работа върху извличане на информация от художествен текст.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предоставя кратко знание за времето и повода на написването на произведението. Единствено тук се споменава за хулителите на езика и този мотив повече не участва в адаптираното учебно съдържание, тъй като е преценено, че той ще надхвърли възможностите на учениците. Вниманието изцяло е съсредоточено върху възпевния момент – красотата на българския език.

Задача 1 е разработена подробно, като е вложено усилие в следното: максимално изчерпателно да се усвои съдържателният потенциал на първите три стиха.

Всеки един стих е снабден с картинна опора и с предложено обяснително тълкуване. Преподавателят трябва да отдели необходимото време, за да се оползотвори потенциалът на тази задача. Допуска се, че при отделни ученици от трето равнище би могло да се осмисли адекватно съдържанието по линия на ключовите думи деди – мъки – майка.

Задача 2 пряко изисква наизустяване на откъса.

Учебният ресурс поставя много силен акцент на **Задача 3**. Тя залага на работа върху отделни поетични думи или изрази, които са метафорични, свързани с красиви и ярки епитети или сравнения. Тук и картинният материал, и пояснителните текстове са тълкувателни. Максимално е оползотворена възможността тълкуванията при цялата си достъпност да бъдат адекватни на смисъла или етимологията на думите. Например използваната връзка с меда не бива да се подценява като елементарна. Тя залага на етимологията на думата мелодия, която идва именно от старогръцката дума „мед“. В този смисъл тук е постигната адаптация, която в никакъв случай не елементаризира поетичния смисъл, а го извежда от дълбочина и го прави достъпно видим. На задачата трябва да се отдели достатъчно учебно време. Като крайна цел от нея е реализацията на **Задача 4**, която е разчетена за учениците от трето равнище.

– За учениците от първо равнище са подсигурени достатъчни по количество и достъпни по съдържание картинни опори. Въз основа на тях може да се работи продължително време и при всички задачи от учебния ресурс.

– Учениците от второ равнище трябва активно да вербализират опорните думи, особено в **Задача 1** и **Задача 3**. При обстоятелствена беседа те биха могли да участват с устни отговори.

За учениците от трето равнище са предвидени четене с разбиране, ориентация в литературните подходи и постигане на прозаично описание на основата на поетичните думи и изрази.

ЧОВЕКЪТ В ОБЩЕСТВОТО – НОРМИ, ЦЕННОСТИ И КОНФЛИКТИ

Из „До Чикаго и назад“ и из „Бай Ганьо. Невероятни разкази за един съвременен българин“: „Бай Ганьо пътува“ (Ал. Константинов)

Подтемата „Из „До Чикаго и назад“ и из „Бай Ганьо. Невероятни разкази за един съвременен българин“: „Бай Ганьо пътува“ (Ал. Константинов)“ е съответстваща на подтема II.1 от областта „II. Човекът в обществото – норми, ценности и конфликти“ в учебната програма. В работата по тази подтема с най-голяма значимост е изграждането на основната социокултурна компетентност у учениците за връзката „автор – заглавие – герой“, тъй като по принцип въобще в литературознанието това е много силен акцент. Ето защо в учебния ресурс е обърнато специално внимание дори на съществуващите вицове за героя. Естествено не бива да се пренебрегне и развитието на литературните и комуникативните компетентности, насочени към осъзнаването на елементарно ниво на норми и ценности, уменията за описание и други.

Акцентът в учебния ресурс е върху образа на бай Ганьо. За пътеписа „До Чикаго и назад“ е дадена кратка информация и е осъществена връзка именно чрез името „бай Ганьо“.

Образователна цел: запознаване с творбата на Алеко Константинов „Бай Ганьо“ и придобиване на литературни и социокултурни компетентности.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава и тълкува в откъса от „Бай Ганьо пътува“ действията и репликите на героя. Създава характеристика на герой по опори и извлича информация от нея.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху умението за описание по ключови думи и картина;

– развитие на устна свързана реч;

– развиване на читателски опит;

– работа върху извличане на информация от художествен текст.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учебният ресурс въвежда поетапно информация за Алеко Константинов и веднага след това – за неговия популярен герой. Съвсем съзнателно въпросите са формулирани еднотипно през „Кой е…“.

За бай Ганьо е изработен авторски илюстративен материал. Някои детайли от него са плод на въображение, тъй като главата „Бай Ганьо пътува“ не дава външно описание. Тук с общо придържане към някои атрибути (пояс – ботуши – калпак), останалите са конкретизирани в самата илюстрация с точна цел – да се диференцират материалните символи на родното и чуждото, както и смесицата от национално селско облекло и европейски дрехи. Избегнати са думи като ямурлук, антерия, редингот и др., които излишно биха усложнили задачата.

Предоставена е инициатива за преподавателя като подготовка за първата задача да ползва предварителен илюстративен материал върху народни мъжки носии.

Задача 1 има като крайна цел познавателната дейност да приключи с извода, че външ-

ният вид на героя е комичен поради еклектиката и стремежа за външно подражание на европейския свят.

– Учениците от първо равнище могат да участват чрез посочване по „портрета“ на бай Ганьо. Учителят би могъл да разшири задачата, като включи и мустаците на героя.

– Учениците от второ равнище трябва активно да вербализират опорните думи, включително и израза „българска селска носия“.

– За учениците от трето равнище са предвидени четене и опит за максимално самостоятелна реализация на заданието.

Задача 2 дава информация за сюжетната ос, около която се нанизват всички случки във фейлетоните, т.е. това е вече „биографията“ на бай Ганьо. Нов момент в колоната с отговорите е съчетанието на картинно-словесен подход: само картинка, само текст, съчетание на текст с картинка. Предвидено е преподавателят по своя преценка да намери подхода за обяснението на мускалите с розово масло, на самото розово масло, както и на характеристичния детайл с дисагите. Въпросът къде крие мускалите, е свързан с конкретно място от текста – мускалите бай Ганьо поставя в пояса си.

Задача 3 съдържа подбрани емблематични реплики на бай Ганьо. Тук обаче е поставен и специален въпрос, който трябва да доведе до отговор от рода на: бай Ганьо подозира другите, защото самият той постоянно използва хората.

Последната **Задача 4** изисква предварително запознаване със случката и евентуално разяснение за маневрите на влака. Тук отново има простор за избирателен подход на учителя по отношение на количеството информация и речников фонд, които да бъдат оползотворени в изпълнението на задачата. Самото задание залага на ключовите акценти килимче – гони влака... Дори само този детайл е достатъчен, за да се постигне комичният ефект.

ЧОВЕКЪТ В ОБЩЕСТВОТО – НОРМИ, ЦЕННОСТИ И КОНФЛИКТИ

„Неразделни“ (Пенчо Славейков)

Подтемата „Неразделни“ (Пенчо Славейков) е съответстваща на подтема II.2 от областта „II. Човекът в обществото – норми, ценности и конфликти“ в учебната програма. Тя е снабдена с оригинални илюстрации, които биха подпомогнали съществено възприемането на творбата. Съвсем съзнателно от нея е отстранен моментът със самоубийството и погребването на брега, тъй като този мотив твърде много превишава възприемателните възможности на учениците. Учебният ресурс се съсредоточава върху баладичния момент с дърветата и любовта на младите.

Образователна цел: запознаване с творбата „Неразделни“ на Пенчо Славейков и придобиване на литературни компетентности, включително и за понятието „балада“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познава значението на понятието балада и разпознава нейни жанрови характеристики, проявени в „Неразделни“. Различава в „Неразделни“ преживявания, настроения, състояния на героите.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху умението за описание по ключови думи и картина;

– времепространствена ориентация;

– развитие на устна свързана реч;

– развиване на читателски опит;

– работа върху извличане на информация от художествен текст.

Нови понятия: балада.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Първоначално се дава кратка информация за Пенчо Славейков. Въвежда се и терминът балада.

Задача 1 изцяло разчита на картинния ресурс. Първите две картини показват самите дървета – такива, каквито съществуват в природата. Колажът в третата картина илюстрира тяхното преплитане. Още тук трябва да се заостри вниманието към баладичния мотив, свързан с това, че дървото калина говори.

Задача 2 чрез хипервръзка препраща към популярната песен. Препоръчва се този момент да се включи в обучението, тъй като песента е красива, прочувствена и с великолепно озвучаване на поетичния текст.

Задача 3 пренася в атмосферата на селския бит. Чрез илюстрациите може да се наблюдават дворът, къщата, обликът на влюбените, а също менците и кобилицата. Но основният акцент е слънцето в сърцето.

Задача 4 изисква наизустяване на стиха „За сърцата що се любят, и смъртта не е раздяла...“.

Задача 3 не натрапва многобройни задания. Те са предоставени на учителя, който може да прецени в коя посока да разгърне своята беседа. Отново на преподавателя е оставена инициативата в кой момент и под каква форма да направи логическата връзка между подбраните откъси, за да се разбере, че влюбените млади умират.

– За учениците от първо равнище е предвидена работа по картинния материал.

– Учениците от второ равнище участват чрез назоваване на опорни думи.

– За учениците от трето равнище е предвидено четене с разбиране, наизустяване и опит за извличане на информация и извод от **Задача 3**.

ЧОВЕКЪТ В ОБЩЕСТВОТО – НОРМИ, ЦЕННОСТИ И КОНФЛИКТИ

„Заточеници“ (Пейо Яворов)

Подтемата „Заточеници“ (Пейо Яворов) е съответстваща на подтема II.3 от областта „II. Човекът в обществото – норми, ценности и конфликти“ в учебната програма.

Образователна цел: запознаване с творбата Пейо Яворов и придобиване на литературни компетентности.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава в „Заточеници“ преживявания, настроения, състояния на героите. Ориентира се в поетичната лексика и в значението на изразните средства.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху умението за описание по ключови думи и картина;

– времепространствена ориентация;

– развитие на устна свързана реч;

– работа върху умението за изразяване на чувства, настроения, състояния с помощта на вербалния език;

– развиване на читателски опит;

– работа върху извличане на информация от художествен текст.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Първоначално се дава обичайната информация за писателя, както и за думата „заточеник“. Още тук преподавателят трябва да положи усилия за осмислянето на мотива за отдалечаването и напускането на родния край.

Учебният ресурс залага на поетичните средства.

Задача 1 въвежда началото на творбата, като чрез красиви илюстрации и през предложения кратък „речник“ насочва вниманието към поетичните думи, които ползва Яворов.

Задача 2 се концентрира върху емблематичните природни обекти, споменати в стихотворението. Този момент е оползотворен в ресурса с пълния му капацитет. Картините са съответстващи на имената си и са подредени в същия ред. Разбира се, тук целта не е да се различат една от друга реките или планините, което е принципно непостижима и ненужна задача. Целите, които се преследват, са следните: на най-ниското ниво да се запомни, че първите три имена са на реки, а следващите – на планини. На по-високо ниво – да се съзерцава красотата на родния край. На още по-високо ниво – неговото разнообразие, защото при непосредствено сравнение се вижда различната атмосфера и обаяние на всеки пейзаж. Тук е съвсем очевидна и интердисциплинарната връзка с дисциплината география.

Задача 3 насочва вниманието към поетичните изрази, свързани с родината. Тя е напълно постижима за голяма част от учениците от второ равнище и за всички ученици от трето равнище.

Задача 4 „атакува“ съществения момент – мотива за борбата. Той подлежи на връзка с „гърди геройски“ от „Опълченците на Шипка“, както и с последната задача от „Немили-недраги“. Задачата е насочена предимно към учениците от трето равнище и би могла да бъде постигната от тях в голяма степен пълноценно и адекватно.

– За учениците от първо равнище е предвидена работа по картинния материал.

– Учениците от второ равнище участват чрез назоваване на ключовите поетични думи.

– За учениците от трето равнище са предвидени четене с разбиране и извличане на информация от художествения текст.

ЧОВЕКЪТ В ОБЩЕСТВОТО – НОРМИ, ЦЕННОСТИ И КОНФЛИКТИ

„По жътва“ (Елин Пелин)

Подтемата „По жътва“ (Елин Пелин) в учебното помагало съответства на подтема II.4 в програмата.

Образователна цел: запознаване с творбата на Елин Пелин „По жътва“ и придобиване на литературни компетентности.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: ориентира се в темата на разказа „По жътва“ и в ролята на жътвата и жътварските песни в живота на българите. Различава в „По жътва“ действията и развитието на героите.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– развиване на читателски опит;

– работа върху извличане на информация от художествен текст;

– работа върху умението за описание по ключови думи и картина;

– времепространствена ориентация;

– развитие на устна свързана реч.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Освен представянето на писателя ресурсът обгръща в началото жътвата като труд и ритуал в живота и съзнанието на българския народ. Без това навлизане в смисъла, красотата и жертвената тежест на жътвата и жътварския труд не би могла да се усети атмосферата на разглеждания тук разказ.

В описанието на жътвата е включена информация за това, че много български художници и писатели са вдъхновени от темата за жътвата. Редно е учителят много активно и последователно да проведе идеята да се разгледат картини от големи български художници, които прекрасно илюстрират търсения тук ефект за запознаване с труда на жетварките.

Задача 1 въвежда ключовите думи **сърп**, **житен клас**, **ръкойка**. По своя инициатива преподавателят може да въведе и други ключови думи, например „сноп“. От методическа гледна точка трябва да се обърне внимание на това, че за разлика от други подобни задачи, тук предложените ключови думи могат да се посочват на повече от една картинка. Много е важно преподавателят да стимулира наблюдателността на учениците, като първоначално им предостави възможността сами да съобразят този момент от работата върху заданието. Ако те не успеят, следва да насочи вниманието им, че сърпът присъства в две от картинките, а за житен клас могат да се посочат и трите картинки и т.н.

Задача 2 предлага работа със самия литературен текст. Подбрани са два малки откъса от началото и края. **Задача 2** може да провери дали новите думи от **Задача 1** са усвоени и дали се разпознават в контекста на цели изречения. При прочита на откъсите учениците от първо равнище могат отново да посочват по картините от **Задача 1**.

Сюжетът на разказа по „необходимост“ приобщава темата за жътварските песни. Дадена е и хипервръзка с линк към жътварска песен.

Задача 3 предполага четене с разбиране.

На основата на художественото описание на жетварските песни в **Задача 4** е предложен методически подход за въвеждане на литературната фигура „сравнение“. То е редуцирано до предметното сравнение, като любовта е символизирана със сърце. Избегнати са определенията заради сложната за обяснение дума „свети“.

ЧОВЕКЪТ В ОБЩЕСТВОТО – НОРМИ, ЦЕННОСТИ И КОНФЛИКТИ

„По жицата“ (Йордан Йовков)

Подтемата „По жицата“ (Йордан Йовков) в учебното помагало е последна, както е и в програмата, където учебният ресурс е под номер II.5.

Образователна цел: запознаване с творбата на Йордан Йовков „По жицата“ и придобиване на литературни компетентности.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: различава в „По жицата“ действията и развитието на героите. Ориентира се в символиката и в нравствената позиция на героите с опит за изразяване на лична позиция.

За постигането на тези компетентности се работи върху:

– разширяване на речниковия фонд;

– работа върху умението за описание по ключови думи и картина;

– развиване на читателски опит;

– работа върху извличане на информация от художествен текст;

– работа върху умение за нравствена преценка и прилагане на формираните компетентности в житейски план;

– развитие на устна свързана реч.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Тъй като информацията за Йордан Йовков е въведена в шести клас, тук в началото, по подобие на „Една българка“, се съобщава как писателят е достигнал до идеята за разказа. Поставя се въпросът за това как се раждат художествените текстове. Възможно е да се направи сравнение с казаното за Вазовия разказ: творба по истинска история – творба по идея, продължена от самия писател.

Като задача за ново знание се въвежда текст от края на разказа, защото именно тази картина е вдъхновила популярната илюстрация на творбата. Тук с препратка към изданието се ползва корицата на книгата и увеличен фрагмент от нея. В помагалото специално е посочено и името на художника.

Отново задачата за посочване е малко по-сложна от обичайните: трябва да се слуша или чете текстът и да се посочва това, което се вижда на една и съща картина.

Допълнение към това е **Задача 1**, която въвежда самия символ – бялата лястовичка. Задачата е опростена, но отваря пространство и време за беседа на учителя с учениците за бялата лястовичка като символ на красивото, доброто, на надеждата, на вярата.

Същинската работа с литературния текст е в **Задача 2**, където определени реплики от разказа трябва да се свържат със съответния герой.

Задача 3 съчетава обучителни и възпитателни задачи. Педагогът трябва да положи усилия да се разбере, че отговорите да/не на места уточняват факт от разказа, на други места – личен отговор като в анкета, а накрая – преценка за постъпката на Моканина.

Именно с този патос е формулиран текстът и в последната рубрика „Запомни“, която се явява и своеобразен извод-заключение на целия материал, изучен в седми клас.

ЛИТЕРАТУРА

Александрова, Божидара, Нели Булева. Помагало за практическо приложение на еко играчки при ученици с изоставане в нервно-психическото развитие (модели за изследване, учебни игри). Пловдив: Астарта, 2015.

Гърбачева, Анелия. Методика за функционална оценка и работа с деца с умствена изостаналост и аутистичен спектър на развитие. София, 2015.

Гърбачева, Анелия. „Приобщаване“ и „участие“ в образователния процес. 2017, Интернет ресурс.

Замфиров, Милен. Тенденции в класификацията на лица с умствена изостаналост. В: Професионално образование, 2020, 22, 1, 34 – 44.

Здравкова, С., Т. Власева. Четене с разбиране. III клас. София: ИК „Анубис“, 2014.

Караджова, Катерина. Психолого-педагогически измерения на умствената изостаналост. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005.

Паси, Исак. Смешното. София: КК „Труд“, 2001.

Хранова, Албена, Любов Шишкова. Книга за учителя по литература за VII клас. София: Просвета, 2018.

Цветкова-Арсова, Мира. Педагогика на деца и ученици с множество увреждания. София, 2015.

Frost, L.; A. Bondy. The Picture Exchange Communication System. Training Manual. Pyramid Educational Consultants, 2002.

Математика V клас

Математика VI клас

Математика VII клас

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА, НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ

Законът за предучилищното и училищното образование регламентира равен достъп до образование и отговорността на образователните институции да предоставят подкрепа за личностно развитие и качествено образование на всяко дете и ученик, независимо от вида и степента на увреждания и специалните образователни потребности.

Настоящите учебно помагало и методическо ръководство са разработени на основата на различни научни подходи, дидактически принципи и методи и всички те – вплетени в предписанието за осигуряване на реципрочността в отношенията: преподаване, образователно съдържание, индивидуален капацитет, индивидуални потребности, формиране на компетентности за самостоятелен живот.

Акцентът е поставен върху подготовката и провеждането на учебния процес, организиран около индивидуалното ниво на развитие на учениците и приспособяващ се към техните интереси и очаквания – както учебни, така и социокултурни, и предпрофесионални. Регулирането на тази взаимовръзка освен че изисква поддържането на динамично равновесие между дидактическите и социалните аспекти на процеса, го поставя и в синхрон със специфичния ритъм и стил на осъществяване, за да бъде преподаването притегателно и атрактивно, знанието – разнообразно и полезно, а ученето – интересно и стимулиращо.

Научни подходи за регулиране и осъществяване на учебния процес

За създаване на научно-методическата рамка на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес, чиито допълнителни ресурси и инструменти са включени в настоящото учебно помагало за ученици и методическо ръководство за учители, избраните научни подходи са два – екологичният и компетентностният.

Навлизането на екологичните идеи в науките за образованието (в 90-те г. на XX век) води до съществени промени в разбирането за развитието на детето и на обучението на ученика. Благодарение на тях се стига и до обновяване на професионалния речник с термини и понятия като „индивидуални способности“, „специални образователни потребности“, „педагогическо взаимодействие“, „педагогическа ситуация“, „ресурси“, „фактори на образователната среда“, „индивидуални фактори“, „фасилитатори“, „бариери“, „рискове“…, които са в широка употреба в образователните практики. Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ООН, екологичният подход е избран за очертаване линиите на „осигуряване на приобщаващото и справедливото качествено образование, и насърчаване на възможностите за обучение през целия живот за всички“, в което се откриват концептуалните опори на съвременния образователен процес, представен в разделението на ролите, функциите и отговорностите на двете основни лица – учителя и ученика, и на двата основни процеса – преподаването и ученето.

С екологичната визия за **обучението (преподаването и ученето), респ. за педагогическата ситуация**, се осигуряват живата достъпност до класната стая и възможността да се стои лице в лице с действителния образователен процес, в който участието на ученика е пряко свързано с функционалното предназначение и влиянието на средата. Екосистемният модел на научна интерпретация създава предпоставките за разпознаване на всеки детайл от образователната среда и нейните субекти (дирекция, учители, педагогически специалисти), ресурси (професионални, материални, дидактически) и функционално организираната

обстановка, осигуряваща посрещането на потребностите на учители и ученици, и всички те – поставени във взаимодействие. От друга страна, екологичната визия осветлява новото разбиране за увреждания, в частност за състоянието на интелектуална недостатъчност (умствена изостаналост), като се показва значимостта както на ограниченията в начина на живот, произтичащи от индивидуалните фактори (недостатъчност, неспособности), така и на факторите на самата среда, действащи в този случай като фасилитатори или бариери на учебния процес. Екологичният подход съдейства още и за това учителят и педагогическите специалисти да се откъснат от разбирането за интелектуалната недостатъчност като за болест, за сбор от симптоми и процеси на комплексно изоставане в развитието, защото така те биха продължавали да я превръщат в оправдание и по този начин в отнемане на правото на естествено индивидуално развитие. Присъединяването им към еколого-антропологичния модел за тълкуване на увреждания, създаден от П. Фужейрола, се постига убедеността, че „не е възможно състоянието на увреждане да бъде редуцирано единствено до оценяването на ограничените функционални способности, без да бъде съобразявано влиянието на променливите на околната среда в условията на реалния живот“.[1]

Ролята на този подход е да осигури моделирането на учебния процес и да определи опорните точки за неговата реализация. Основавайки се на педагогическото взаимодействие на учителя и ученика, опосредствано от начините на преподаване и на процесите на усвояване на знания и умения, учебното помагало и методическите ръководства са в съответствие на:

– индивидуалния капацитет и способности (нива на развитие), придружавани от конкретните потребности, интереси и очаквания, на единството от ндивидуални фактори, които са „мярата“ за готовността на ученика за участие в учебния процес;

– начина и стила на преподаване и на функционалната реорганизация на образователната среда или на факторите на училищната среда и класната стая, които улесняват, окуражават, стимулират към активно участие.

На свой ред, позоваването на компетентностния подход при разработване на учебните програми по класове е основно изискване при определяне на образователното съдържание, цели, задачи и избора на дейности.

Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ЮНЕСКО, насочени към превръщането на разпространението на знания в двигател на икономическото и социалното развитие, компетентностният подход насочва към широкото разбиране на ефикасността и полезността на знанието, както и към обединяването на неговите дидактически и социални конотации. Изследванията показват, че той осигурява мобилизацията на индивидуалния капацитет и придобитите знания в полза на постигане на отчетливост на професионалната подготовка и квалификации.[2]

Ролята на този подход в процеса на разработване на учебни помагала и методически ръководства се открива в ясното „сливане“ на линиите на учебната със социалната и предпрофесионалната информираност и предвиденото упражняване на учениците в различни практически умения. Всяка тема включва разнообразни примери, предоставящи аргументи в полза на формиращите се умения, и преобразуването им в отчетливи компетенции. Освен тов, компетентностният подход е определящ по отношение на дизайна и организацията

1. Fougeyrollas, P. (2010) La funambule, le fil et la toile. Transformations réciproques du sens du handicap., ULaval.

2. Christian Chauvigné et Jean-Claude Coulet (2017) L’approche par compétences : un nouveau paradigme pour la pédagogie universitaire ? p. 15 – 28 https://doi.org/10.4000/rfp.2169

на педагогическото взаимодействие и на модификациите на взаимоотношенията учители – ученици – учебен клас. Той е в основата на непрекъснатото обновяване на учебния процес, дефинирано по отношение на случващото се като преподаване и обработване на знанието в момента и това, което трябва да бъде постепенно постигнато и да се прояви на следващ етап като умения. Обвързаността на екологичния и компетентностния подход е определяща по отношение на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес. И двата подхода са основани на взаимодействието на индивидуалния капацитет, впоследствие на уменията и силата на влияние на факторите на образователната среда, които са част от контекста на социалните и икономическите промени.

И двата подхода подкрепят очакванията на учителя и имат за цел тяхното взаимодействие в стимулирането на активното участие на учениците в учебния процес, насочвайки ги да предприемат инициативи, да бъдат самостоятелни в изпълнението на задачите, да показват отговорност и ангажираност, да се включват в работата по всички учебни дисциплини, да сменят дейностите, да проявяват очакваните емоции, задоволство и отношение към другите.

Цели и принципи на учебния процес

Разработените учебни ресурси по всяка дисциплина имат за цел подпомагане на обучението на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност и множество увреждания, като:

– подготвят, развиват и осигуряват уменията за тяхното активно участие в учебния процес;

– съдействат за развитие на социалния им потенциал;

– насочват към формиране на самостоятелност и постепенна готовност за поемане на отговорност по отношение на професионалната и житейската реализация.

Разработеното учебно помагало представлява референтната рамка за осъществяване на образователния избор от страна на специалистите, учениците и родителите.

Съдържанието му включва сбор от образователни теми, придружавани от конкретни образователни цели и очаквани, реално постижими резултати, очертаващи линиите на компетентностно развитие на ученика през съответния клас, както и през цялото му училищно обучение.

Образователното адаптирано учебно съдържание е основано на компетентностния подход и е съобразено с характеристиките и потребностите на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност, като следва да се има предвид, че „да бъдеш компетентен, означава да можеш да използваш съответните ресурси за ефективно справяне с различни ситуации“, в това число и с такива с образователен характер. „Връзката между ученика и неговото действие свидетелства за неговото намерение и за формата на практически разсъждения в съответствие с неговата мисловна структура. Показването на умишленост, дори в най-обикновени действия, означава, че той е наясно с това, което прави.“[3]

За да се постигне успешната реализация на учебния процес, е необходимо специалистите да се ползват от единни разбирания за взаимодействието на силните страни на всеки

3. Programme éducatif destiné aux élèves ayant une déficience intellectuelle profonde. Programme de formation de l’école québequoise (2011)

http://www.education.gouv.qc.ca/fileadmin/site_web/documents/dpse/formation_jeunes/ProgEducDestineElevesDefIntelProfonde_PFEQ_f.pdf

ученик и подходящите за него ресурси (осигурени от средата). За тази цел трябва да се посочат предварително създадените конкретни условия в образователната среда, но и специфичните **принципи и методи**, полезните начини на взаимодействие учител – ученик, за да може впоследствие да се формулират най-подходящите образователни задачи и да се изберат ефикасните начини на действие.

Действащи принципи

През последните години организираното обучение се основава на принципите на диференциация и индивидуализация, достъпност и последователност, нагледност, атрактивност и функционална полезност.

Да се **диференцира**, означава откъсване от „фронталната педагогика“ и създаване на организация на работа, която поставя всеки ученик в оптимална ситуация.[4] Тази организация се състои в използването на всички налични ресурси за провеждане на най-ползотворни дидактически ситуации, осигуряващи активното участие на всеки ученик. Изборът на знанието има индивидуално предназначение и неговата нарастваща трудност води към постигане на компетентности, които се проявяват в различни образователни и житейски ситуации.

От специален коментар се нуждае принципът на достъпност, придружаван от този на последователност. Принципът на достъпност се прилага както хоризонтално – чрез поетапно нарастване на сложността от задача към задача във всеки учебен ресурс, така и вертикално – в една и съща задача сумарно учениците от различните равнища работят на „етажи“. Принципът на последователност е свързан с процесите на преподаване и получаване на знания, на обработване, натрупване и усвояване на знания, които имат функционален смисъл с индивидуално предназначение. От особено значение са и принципите за **нагледност, атрактивност и функционална полезност**, поддържани в целия процес на боравенето със знания. Единствено чрез ползването на разнообразие от методи, на завладяваща комуникация и отношения може да се достигне и да се поддържа активното участие на ученика в учебния процес.

Организация и реализация на учебния процес

Методическото ръководство включва избирани теми, придружавани от образователно съдържание, цели и задачи, които ще се постигнат с учебното помагало.

В тази част се отделя внимание на професионалните умения на учителя, изразени в доброто познаване на силните страни и срещаните трудности, както и на основните подходи в преподаването.

Проведените изследвания посочват, че в условията на осигуреното разбираемо, достъпно и адаптирано педагогическо взаимодействие, поддържането на спокойни отношения и жива и окуражаваща комуникация, постоянната подкрепа и насърчаване се постига формирането на умения за активно участие на учениците с интелектуални затруднения в учебния процес.[5]

---

4. Филип Перену, За диференциалната педагогика, консултирано на 1.09.2020 г. https://www.unige.ch/fapse/SSE/teachers/perrenoud/php_main/OUVRAGES/Perrenoud_1997_A.html

5. Гърбачева, А. (2014). Хронотопография на прехода от образователна интеграция към инклузия. Импакт за познавателното и социалното развитие на 6 – 9-годишните деца в състояние на интелектуална недостатъчност. Дисертационен труд.

Изброените стратегии на преподаване разкриват начини за подготовка, организация и провеждане на педагогическото взаимодействие, те показват как силните страни и умения на ученика се превръщат в двигателя на активността и желанието за действие и как учителят „заобикаля трудностите“, за да придвижи ученика към успех и към показване на своите умения в различни ситуации. [6]

Първа стратегия – разбираемост на знанието

За да се създаде подходящата обстановка за обучение на учениците с интелектуални затруднения, е важно да се познават техните предпочитания за това къде и как да се провеждат различните дейности.

За тази цел е важно да се осигури подходящата за ученика функционално структурирана образователна среда за възприемане, обмисляне и действие със знанието, постъпващо от околната среда и света. Необходимо е образователната среда (физическа, материална, дидактическа) да бъде предварително подготвена, да отразява контекста на темата, да активира и разпредели ролите и отношенията на учениците в класа. Функционалната реорганизация на образователното пространство да бъде в подкрепа на разбирането на темата, целта, задачите за изпълнение. Аранжиментът на предметния и дидактично-материалния свят на класната стая, изборът на ресурси да бъдат адаптирани спрямо интересите, мотивацията и желанието за участие. Предварителното структуриране на пространството означава, че е определено работно място за всеки, като се позиционират и местата за групова и за индивидуална работа. Мястото на ученика е в близост до предлаганата подкрепа.[7]

Специфичният капацитет на познавателни способности на учениците често изисква да се провокира припомнянето на предварителните знания, което улеснява възприемането и разбирането на новото знание.

Учителят трябва да работи така, че съобщаваното да съответства на интересите на ученика, и да се стреми към резултати, които са полезни и функционални за него. Той може да преведе ученика през всички негови знания и различни учебни ситуации, за да се постигнат значими връзки между това, което знае, и това, което се изисква в новата ситуация. Едновременно с това, учителят може да поддържа интереса към приближаване на крайния резултат, като за тази цел е подготвил неговото изображение или непрекъснато показва и улеснява с припомнянето на познатите знания и умения.

Втора стратегия – избор на сложността на задачите

Изпълнението на поставените задачи се състои в приспособяването на ученика към различни условия и обстоятелства, за да постигне целта си. Естествено е, че една от неговите основни трудности е качеството на обработване на информация. Колкото е по-сложна една задача, толкова повече време е необходимо за нейното изпълнение, като непрекъснато се следи за осигуряването на необходимата подкрепа, за да не се нарушава последователността на действията. Учителят организира преподаването така, че то да следва стъпките на последователността на действието и да подчертава връзките между всяка стъпка, като ограничи възникването на всяка възможност за физически препятствия. С други думи, изборът

6. Названието и някои акценти в описанието на педагогическите стратегии са заимствани от Образователната програма за ученици с интелектуална недостатъчност от Министерството на образованието (2011). Квебек, Канада.

7. Гърбачева, А. (2015). Екологичният подход в инклузивното образование.

на сложността на задачата се определя от прага, до който ученикът може да бъде функционален, за да покаже своите постижения и самостоятелност.

Трета стратегия – привличане и поддържане на вниманието

Вниманието е основен познавателен механизъм, който позволява обработването и управлението на информацията. Вниманието е това познавателно умение, което е необходимо при научаване на нови неща.[8] Свойствата и характеристиките на вниманието определят силата и динамиката на познавателните процеси, неговата продължителност позволява на ученика да се съсредоточи върху дадена задача и да я изпълни в срок, въпреки проявите на разсейване. Учениците с интелектуални затруднения се отличават с трудности във вниманието, с честа загуба на концентрация и разсейване дори от най-малките шумове наоколо, което преминава в неспособност за поддържане на интерес, дори до загуба на интерес към предложената задача. Слабостите на селективното внимание при идентифициране на съществените информации се оказват основното предизвикателство за процесите на учене поради влиянието, което носят към разбирането и създаването на връзки.

Познавателните усилия, необходими за поддържане на продължително внимание, са предизвикателство дори при наличието на интересни и важни информации. Учениците трудно фиксират вниманието си, макар че случайно и спонтанно могат да се върнат безрезултатно към обекта на учене, поради разсеяност от някакъв предмет от околната среда или вътрешно усещане. Без подкрепата на учителя ученикът рискува да насочи вниманието си към други стимули и да загуби интерес към предложената задача.

Поради тези причини учителите трябва да изберат завладяващи интереса материали и атрактивно представяне на образователното съдържание. Подсилвайки комуникацията с използването на сигнални думи, произнесени заинтригуващо като „Погледни внимателно!“, или с интригуващи въпроси „Готови ли сте?“. Промяната в тона и гласа, както ускоряването или забавянето на говора също добавят интензитет към словесното послание, подкрепено с мимика и жестове.

Четвърта стратегия – подкрепа на мотивацията и поддържането на усилия

Мотивацията се определя като интереса и движещата сила към действие, към постигането на определени цели. Отнася се до началото, насочеността и постоянството в поведението, желанието и готовността да се извърши определена дейност. Мотивацията стимулира усилията към постигането на желаните цели. Учениците с интелектуални затруднения се отличават със слаба или специфична насоченост на мотивацията, разпознавана в липсата на инициатива за действие, при създадено впечатление за добра наблюдателност и информираност в зависимост от личните интереси (познаване на телевизионните предавания, непропускане на рождените дати на приятели, репертоара на предпочитани музиканти или неработните дни и празниците). Последвана от слабото самоуважение (предизвикано от перманентния неуспех в дейността), тези две характеристики се превръщат в мощен стимул на трайния неуспех в училище. При съчетание с лесно ранимия Аз-образ на децата се очертава необходимостта от постоянна и често доста интензивна подкрепа.

Очевидно е, че мотивацията за учене е външно зависима и до голяма степен в зависимост от способността на учителя да разпознава и най-малкия напредък от ученика и да му покаже признателност. Успехът е най-добрият подсилващ фактор!

---

8. https://neuro-english.eu/cognitive-skills/

Мотивацията се показва след най-малкия напредък и веднага след постъпилата положителна оценка.

Колкото повече са успехите, толкова повече ще бъдат насърчителните изрази и толкова по-силно ще бъде съгласието за участие в учебния процес и в изпълнението на предложените задачи.

Сред придружаващите преподаването методи се разпознават: съдействие, подкрепа, поощрение, похвала, игра, индивидуална работа, могат да се добавят словесното насърчаване, намигването или усмивката. Всички те са най-лесните начини за изграждане и поддържане на мотивацията на учениците. Тези жестовете придобиват още по- голямо значение, когато са придружени със словесни обяснения и публично съобщаване на положителните оценки и споделеното задоволство от изпълнението на задачата.

Пета стратегия – консолидиране на ученето

Ученето трябва да бъде интересно и предизвикателно, за да бъде по-лесно и да бъде търсено повторно. Ученикът с интелектуални затруднения среща значителни трудности при възприемането, обмислянето и съхраняването на информация. За да не се превръща във вътрешна бариера за активното участие в учебния процес, за тази цел учителят предвижда провеждането на многократни упражнения на дадено умение до устойчивост на неговата проява и превръщането ѝ в компетентност. Всяко повторение е съчетавано с влагане на усилия и упражняване на съзнателен контрол върху това, което прави, за да се научи. Учителят трябва да предложи на ученика множество възможности за упражняване на определени специфични умения, за да се превърнат в автоматизми, които подпомагат развитието на компетентности.

Учителят трябва да участва във всички упражнения, като използва стимули със стабилни форми и значения – например да представя фигури винаги по един и същи начин и да използва една и съща дума всеки път, за да обозначи една и съща реалност. Снимки, пиктограми и картини също могат да се използват, за да напомнят на учениците за това, което вече са направили или научили. Активното приложение на назоваването, посочването, повторението могат да преминат в поддържането на диалози и приложение на специфични методи като „четене за двама“, „рисуване и говорене“.

Шеста стратегия – предпочитаната визуална верига

Провеждането на учебния процес се основава на традиционните методи и средства на преподаване – инструкция, обяснение, наблюдение, упражнение, демонстрация, разказ, придружавани и от други техники, които показват висока ефикасност и полезност. Една от тях е обобщена в активната роля на нагледността и визуализацията.

В учебната ситуация възприемането на информациите се основава на преноса им през най-малко две сензорни вериги. Обикновено това са зрителната и слуховата. Всички знания постъпват на базата на сетивата. При учениците с интелектуални затруднения източник на информация са обикновените действия на помирисване, докосване, гледане и удряне. Поради тези причини учителят се ползва от различни средства, които осигуряват нагледност, демонстрация, показване на пиктографски инструкции, поставянето в зрителното поле на ученика на различни правила и предписания за конкретни действия. Разбира се, тази стратегия винаги е съчетана и с други.

Седма стратегия – улесняване на трансфера (преноса) на знания

Трансферът на знания се отнася до способността за използване на дадени знания и умения в дадена ситуация, когато те са придобити в друга. Това е една от основните техники в преподаването и осъществяването на учебния процес, чрез която учителите провокират учениците към преноса на знания и умения от една към друга ситуация и в различен контекст.

Преносът на знания и умения изисква и способността на ученика да се адаптира към нова ситуация.

Изследванията показват, че учителят не се ползва от една-единствена стратегия, напротив, преподаването винаги се основава на различни стратегии и включва широко разнообразие от методи, като най-видима е значимостта на използването на т.нар. хетерорегулаторни образователни стратегии и методи.

Например по време на работа с учениците учителят едновременно съчетава техники, за да се избегне разсейването на учениците, като следи за изпълнението на поставените цели, предоставя конкретни средства на всеки за изпълнение на задачата, като предварително е настроил нейната трудност спрямо успеха на всеки ученик. Други примери насочват към правилото, че показаният неуспех изисква повече подкрепа и обратно – показаният успех означава, че подкрепата трябва да се намали. На ученика трябва да се дава все по-висока отговорност и да бъде насърчаван към самостоятелно изпълнение на задачите, както и към полагане на непрекъснати усилия, за да се достигне до постижение. При учениците с интелектуални затруднения подкрепата е предоставена от учителя, тя е интерактивна и може да приеме формата на пряко насочване, проява на съвместно внимание, вербални или жестове за подкрепа. Когато той е приспособен към ситуацията, показва умения и става все по-инициативен при изпълнение на задачите, ръководната роля на учителя намалява.

Създаването на условия и боравенето с подходящите стратегии и методи на преподаване са основните фактори за стимулиране и поддържане на активното участие на учениците в учебния процес. Ученето е основен фактор за тяхното комплексно развитие и формирането на познавателни, социални и предпрофесионални компетентности.

Фронталната стратегия на преподаване невинаги се оказва приложима или ако тя се прилага, трябва да е придружавана и от индивидуална работа.

Изисква се заобикаляне на срещаните трудности и трябва да се знае, че ученикът бързо губи интерес. Освен това времето невинаги е достатъчно за изпълнението на дадена задача и в този случай учителят продължава работата до нейното завършване.

Обобщаващият подход за всички предложени стратегии е конструктивното обединяване на екологичния и компетентностния подход, създаващи последователност в процесите на преподаване и на получаване на знания, тяхното обработване, натрупване и усвояване, като насоката е към селекцията на тези, които имат функционален смисъл и значение.

Често се оказва, че учениците в състояние на интелектуална недостатъчност избързват, правят грешки, губят интерес и се отказват от изпълнението на задачата.

Атрактивна възможност за подтикване на ученика към продължаване на работата е предоставяне на възможността да избира с какво да се занимава и какви знания предпочита. Учителят знае, че децата предпочитат интензивната комуникация, демонстрират бързо запомняне на лесно достъпни и полезни информации, участват в учене чрез действие (извършване на дейности, които стимулират запомнянето) и педагогическото взаимодействие да е на тази основа. Поддържането на положителни емоционално-оценъчни отношения с детето е предпоставка за постигане на личностното му развитие. Сътрудничеството между

самите ученици и съвместната работа с другите са основните форми на т.нар. колективно учене. Те се изслушват, помагат си, изчакват реда си, изразяват се самостоятелно, поддържат интереса помежду си и взаимно се мотивират да изпълнят задачата докрай.

Адаптацията на обучението по учебната дисциплина изисква система от дейности, диференцирани от учителя на класа и адресирани към индивидуалните потребности на учениците с цел непрестанното активиране на тяхното участие в учебния процес.

Методическото ръководство по Математика за V – VII клас съдържа методически насоки по всяка тема от Учебното помагало по Математика за V – VII клас, предназначено за ученици със СОП (умствена изостаналост и множество увреждания), обучаващи се по индивидуални учебни програми в ЦСОП. Ръководството представя систематизирани дидактични модели, обединяващи опита и добрите педагогически практики, свързани с иновативни подходи и интегрирани педагогически технологии за обучението на ученици със СОП.

Темите в Учебното помагало са разработени в съответствие с изискванията на учебната програма на МОН по Математика за V – VII клас, с очакваните резултати от обучението в различните области на компетентност и с връзката им с отделните ключови компетентности.

Учебното съдържание в Учебното помагалото следва структурата на учебните програми по Математика за V – VII клас (общообразователна подготовка). При разработване на отделните теми са намерили място новите понятия, които са достъпни за учениците със СОП, включени в учебните програми.

Адаптираното учебно съдържание по математика се предлага в система от дидактически задачи с богато онагледяване с картинен материал. Подборът и подредбата на задачите са на три равнища по сложност и са съобразени със степента на познавателните възможности и специалните потребности на учениците. Съответно и учениците със СОП, условно групирани в три равнища според индивидуалните си възможности за овладяване на математически знания, умения и отношения, както следва.

Първо равнище – ученици, при които формирането на знания, умения и отношения се осъществява на емпирико-описателно ниво с опора на сетивния опит и с приоритет на практически значимото знание, поради недоизградена количествена представа и времепространствена ориентация, както и с ограничена възможност да абстрахират представата за числа и тяхната поредност.

Второ равнище – ученици с начална математическа грамотност, с частично формирани представи за сравняване и назоваване на пространствени и количествени отношения, с възможност за овладяване на количествената характеристика на числата и на принципа за изграждане на редицата на естествените числа, с възможност за извършване на аритметичните действия събиране и изваждане с помощ по практически път, с изградена представа за определени геометрични фигури и начални умения за тяхното чертане в квадратна мрежа, с представа за определени мерни единици.

Трето равнище – ученици с изградена начална математическа грамотност, с формирани елементарни умения за учене на базисни знания, умения и отношения в областта на аритметиката, алгебрата и геометрията, с възможност целенасочено да се работи за овладяване на определена математическа терминология и на умения за общуване с използване на математически език при решаване на практически ситуации.

С включените примерни методически разработки за изучаване на адаптираното учебно съдържание от ученици със специални образователни потребности е предоставена възможност специалният педагог да подбере и организира работата си на различни равнища по степен на сложност.

Дидактическата адаптация е съобразена с условното разделение на учениците на три равнища. Дават се насоки за работа с учениците от всяко равнище. Очертават се важни моменти от учебното съдържание по математика. Поставят се акценти при преподаването, посочват се пътища за формиране на практически, комуникативни и социални знания.

Основният подход, който е използван при разработване на учебното помагало, е конкретно-индуктивният с елементи на дедуктивни разсъждения на определени места. Този подход предполага въвеждането на новите знания да се предхожда от достатъчен брой близки до житейския опит на ученика примери, с помощта на които се постига първоначално „материализиране“ на съответното математическо знание.

Новите знания се въвеждат с помощта на задачи, които са онагледени с подходящи картинки, схеми и чертежи. Практическата насоченост на задачите спомага за мотивиране на учениците за изучаване и усвояване на новите знания, алгоритмите за различните аритметични действия и свойствата на тези действия, задълбочаване и разширяване на геометричните знания за основните геометрични фигури и тела, на базата на аксиоми и теореми. Формират се умения за решаване на практически задачи за разчитане и интерпретиране на информация, представена с текст, графики, таблици и диаграми. Това налага широко използване на нагледност чрез визуализация с динамични електронни ресурси.

Учебното помагало спомага за овладяване на ключови компетентности от учениците със специални образователни в областта по математика, като:

– да извършват аритметични действия с помощта на калкулатор при пресмятане на семеен и личен бюджет, което спомага за изграждане на математическа компетентност и основни компетентности в областта на технологиите;

– да извършват измервания върху предмети или модели с форма на изучаваните фигури и тела и пресмятането на техните обеми и лица на повърхнини, което подпомага изграждането на математическа компетентност, основни компетентности в областта на природните науки и технологии;

– да определят положението на точка и да чертаят геометрични фигури върху квадратна мрежа, което подпомага ориентирането по географска карта;

– да изработват модели на изучаваните геометрични тела.

Геометричните знания се изучават на нагледно-практическа основа. По своя характер геометричните знания са абстрактни. Това налага широко използване на нагледността. Тя се прилага по следния начин: от наблюдаване на обекти, предмети и техни отношения от околната действителност (например в класната стая) към модели на геометрични фигури от хартия, дърво, пластмаса до използване на чертежи. Поради конкретно-образното мислене при ученици със специални образователни потребности, обучаващи се в ЦСОП, те се насочват към някои несъществени признаци на наблюдаваните геометрични фигури. С цел да се открояят съществените признаци на изучаваните фигури, е добре да се използва варирането на несъществените им признаци: положение в равнината, размери на страните, цвят, буквено означаване и т.н. За осмисляне на съществените признаци на изучаваните геометрични фигури допринася сравнението, което се осъществява в две основни форми: съпоставяне и противопоставяне. Учениците сравняват модели на триъгълници, модели на различни ъгли с модел на прав ъгъл и т.н. При изучаването на геометрични знания се осъществява връзка с аритметичния материал.

Учебното съдържание по математика в VII клас се характеризира с началото на системното изложение на знанията и строгото математическо доказателство на основните факти и твърдения. След завършването на емпиричния период в изучаването на геометрията

в седми клас започва изграждането на системен училищен курс по геометрия, като най-съществената характеристика е използването на аксиоматичен подход при изграждането на геометрията.

Принципите, на които се подчинява Учебното помагало по математика, са: диференциация и индивидуализация, достъпност и последователност, нагледност, атрактивност и функционална полезност.

Контрол с поглед

Технологията за контрол с поглед дава възможност на ученика само с насочване и задържане на погледа да общува чрез синтезирана реч като обратна връзка; да пише; да учи; да рисува; да използва компютър; да свири на различни музикални инструменти; да използва интернет.

Учениците с двигателни затруднения с помощта на контрол с поглед могат да използват не само специализирани обучителни материали и софтуер, но и всички останали електронни обучителни материали (например електронни учебници, сайтове с видеоуроци, сайтове с адаптирано учебно съдържание и т.н.).

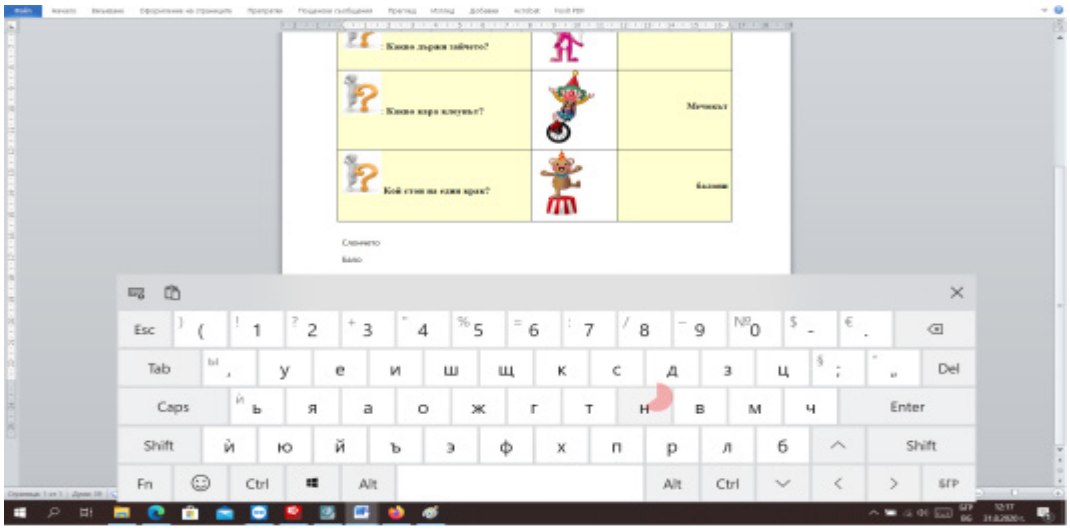

Фигура 1. Тестова задача

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[9] (червеното кръгче е мястото на погледа).

9. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

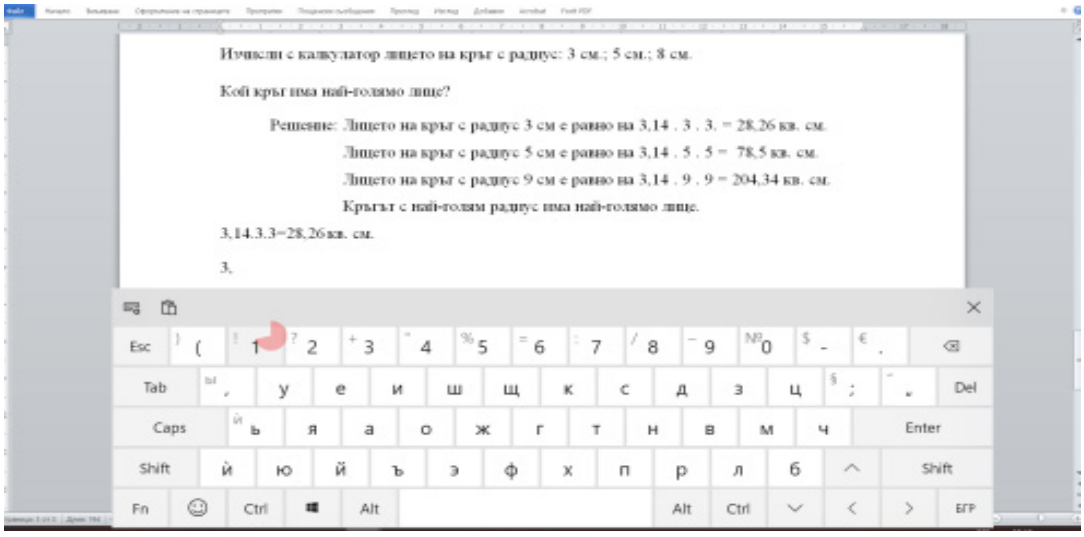

Фигура 2. Тестова задача

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[10] (червеното кръгче е мястото на погледа).

C5

Софтуер за комуникация и обучение

Софтуерът Communicator 5 (Tobii Dynavox)[11] дава възможност да създадете индивидуален профил на всеки ученик, да редактирате, да добавяте или създавате страници по съответния учебен предмет. Предлага различни модули, които позволяват комуникация чрез символи (графични изображения) или текст, като избраните/написаните думи, фрази, изречения се произнасят със синтезирана реч.

В зависимост от степента на увреждане, ученикът може да използва мишка, тъчскрийн или устройство за управление с поглед при работа с компютър.

10. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

11. https://www.tobiidynavox.com/software/windows-software/communicator-5/

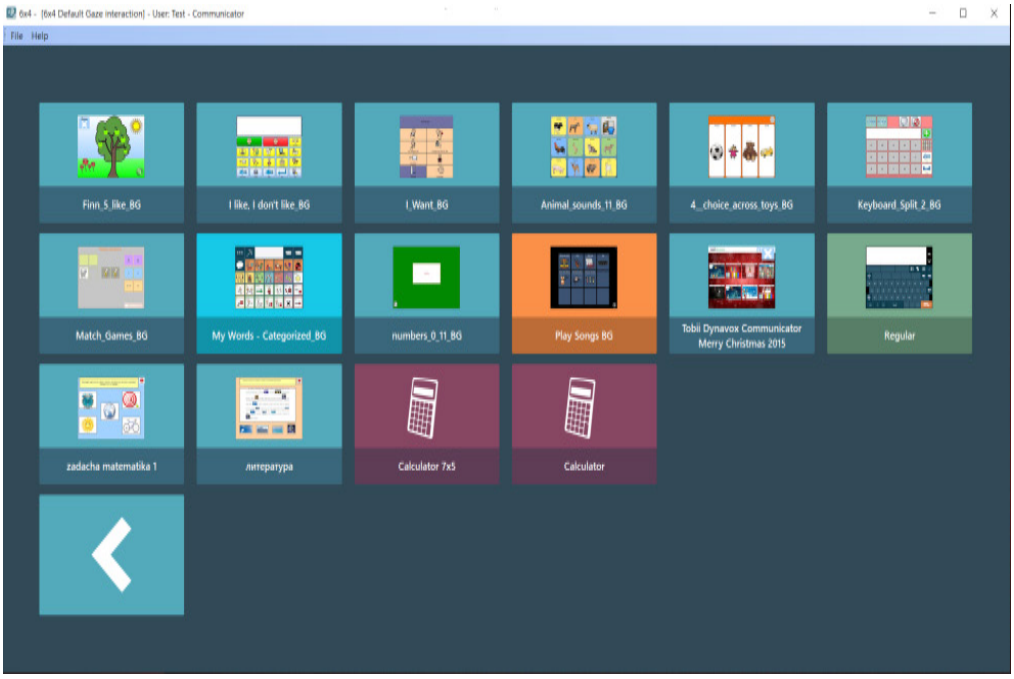

Фигура 3. Индивидуален профил на ученик

Фигура 4. Приложение за комуникация чрез символи от Communicator 5

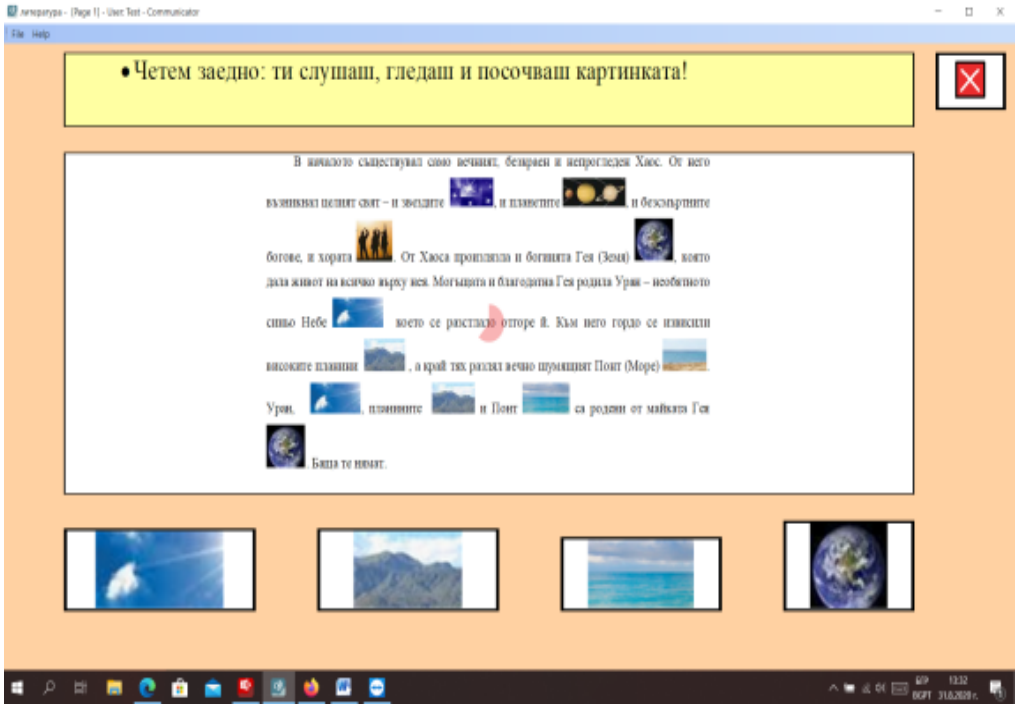

Фигура 5. Обучително занимание в Communicator 5

Фигура 6. Тестова задача в Communicator 5

Използваният софтуер за допълваща и алтернативна комуникация дава възможност на всеки педагогически специалист да го прилага в пряката си работа по съответния учебен предмет за определени задачи съобразно възможностите на ученика за развиване на различни познавателни функции.

МАТЕМАТИКА

V КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА,
НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ 438

ДЕЛИМОСТ
Деление с остатък 456

Кратно и делител на естествено число.
Делимост на сбор и произведение 457

Признаци за делимост на 3 и на 9. Делимост на произведение 458

Представяне на естествени числа като произведение
на прости множители 459

Общ делител и НОД на естествени числа.
Общо кратно и НОК на естествени числа.
Намиране на НОК на естествени числа 461

Обикновени дроби 462

Основно свойство на дробите. Разширяване на дробите
Основно свойство на дробите. Съкращаване на дробите 464

Привеждане на обикновени дроби към общ/най-малък
общ знаменател 465

Сравняване и изобразяване на обикновени дроби
върху числов лъч 466

Събиране на обикновени дроби с равни знаменатели
Изваждане на обикновени дроби с равни знаменатели
Смесени числа. Преминаване на смесено число в неправилна дроб и обратно 467

Събиране на обикновени дроби с различни знаменатели
Изваждане на обикновени дроби с различни знаменатели
Разместително и съдружително свойство на действието събиране
Събиране и изваждане на обикновени дроби. Намиране
на неизвестно събираемо, умалител и умаляемо 469

Умножение на обикновени дроби
Разместително и съдружително свойство на действието умножение
Деление на обикновени дроби 470

Действия с обикновени дроби. Разпределително свойство на умножението относно събирането..... 470

Действие на обикновени дроби. Намиране на неизвестен множител, делимо, делител Част от число. Основни задачи 471

ДЕСЕТИЧНИ ДРОБИ
Десетични дроби. Четене и записване на десетични дроби 472

Сравняване и изобразяване на десетични дроби..... 473

Закръгляване. Оценка на резултата..... 474

Събиране на десетични дроби. Разместително и съдружително свойство на действието събиране. Изваждане на десетични дроби 475

Умножение на десетични дроби с естествено число. Разместително и съдружително свойство на действието умножение. Деление на десетични дроби с естествено число. Умножение на десетични дроби с естествено число. Деление на десетични дроби. Използване на калкулатор. Приложение 477

Намиране на неизвестно събираемо, умаляемо, умалител. Умножение и деление на десетична дроб с 10, 100, 1000 и т.н. Действия на десетични дроби. Разпределително свойство на умножението относно събирането Намиране на неизвестен множител, делимо и делител 478

Превръщане на десетични дроби в обикновени и на обикновени дроби в десетични 479

Процент. Основни задачи Проста лихва..... 480

Четене и интерпретиране на данни. Работа с таблици Представяне на данни. Работа с диаграми..... 481

ОСНОВНИ ГЕОМЕТРИЧНИ ФИГУРИ
Основни геометрични фигури..... 482

Перпендикулярни прави. Разстояние от точка до права 484

Триъгълник. Видове триъгълници. Елементи..... 485

Лице на равнинна фигура
Лице на правоъгълен триъгълник
Лице на триъгълник..... 488

Успоредни прави. Успоредник. Ромб. Лице на успоредник 489

Трапец. Видове трапеци. Обиколка на трапец
Лице на трапец.
Лице на геометрични фигури, съставени от изучените фигури 490

ГЕОМЕТРИЧНИ ТЕЛА
Куб. Елементи, развивка 491

Лице на повърхнина на куб..... 493

Обем на куб. Мерни единици за обем..... 494

Правоъгълен паралелепипед. Елементи, развивка..... 495

Лице на околна повърхнина и на повърхнина на правоъгълен паралелепипед..... 496

Обем на правоъгълен паралелепипед..... 497

ЛИТЕРАТУРА 498

ДЕЛИМОСТ

Деление с остатък

Подтемата „Деление с остатък“ е адаптиран вариант на съответната подтема в учебната програма по математика за V клас (общообразователна подготовка), наричана за по-кратко напред в ръководството „учебна програма“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по подтема „Деление с остатък“ за учениците от трето равнище: да затвърдят знанията и уменията за деление на равни части; да усвоят делението с остатък.

Въвеждат се нови понятия: делител и остатък.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Подтема „Деление с остатък“ започва със **Задача 1**, пресъздаваща реална ситуация, при която с подходящо онагледяване се извършва деление на равни части. Дава се възможност учениците практически да осмислят табличното деление.

При тази задача се включват учениците и от трите равнища. Учениците от първо равнище посочват ябълките и кошниците, броят ябълките и ги разпределят поравно в кошниците. По практичен път стигат до извода, че ябълките са разпределени поравно и няма останали извън кошницата. Учениците от второ и трето равнище решават задачата, като делят 8 на 2 и получават отговор 4, тоест ябълките са разпределени по 4 в 2 кошници.

Със **Задача 2** се въвежда делението с остатък. Учениците на нагледно-практическа основа се запознават с новите понятия делител и остатък. Научават алгоритъма и начина на записване на аритметичното действие деление с остатък, проверка с умножение и прибавяне на остатъка. Особено внимание се обръща на това, че остатъкът е число, по-малко от делителя.

Задача 3 е примерна и е предназначена за упражнение на алгоритъма и начина на записване на действието деление с остатък. Могат да се решават подобни задачи, като с нагледна опора учениците усвояват изучаваната аритметична операция.

Задача 4 е подходяща за учениците от трето равнище, които са усвоили действие УМНОЖЕНИЕ и деление с многоцифрени числа.

Кратно и делител на естествено число
Делимост на сбор и произведение

Подтемата „Делител и кратно на естествено число“ и подтемата „Делимост на сбор и на произведение“ са обединени и са адаптиран вариант на съответните подтеми в учебната програма по математика за V клас.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по подтеми „Делител и кратно на естествено число“ и „Делимост на сбор“, за учениците от трето равнище: да знаят понятията „кратно“ и „делител“ и да ги прилагат при решаване на задачи; да знаят свойствата за делимост на сбор и произведение.

Въвеждат се нови понятия: делител, кратно на естествено число.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 може да се изпълни като дидактическа игра с участието на всички ученици или да се използват картинките от помагалото. Така по естествен път се въвеждат новите понятия: „Когато имаме деление без остатък, както е при първа задача, числото 8 се дели на числата 2 и 4. Казваме, че числата 2 и 4 са делители на числото 8. Числото 8 е кратно на 2 и 4“.

Решението на **Задача 2** е представено чрез онагледяване с картинен материал, за да може чрез броене и разпределяне на предмети поравно в еднакво големи групи учениците с нагледна опора да определят кои са делителите на числото 12 и числото 12 на кои числа е кратно. По този начин ученикът участва в процеса на дефиниране на новите понятия и открива отделни стъпки от алгоритъма за определяне на делител и кратно на естествено число.

Задача 3 представя свойството за делимост на сбор чрез сравняване на двата начина за решаване на примера, а именно, че ако всяко от събираемите на сбора се дели на едно число, то и сборът се дели на това число. Ако само едно от събираемите не се дели на едно число, то и сборът не се дели на това число.

Задача 4 е предназначена за учениците от трето равнище за упражнение.

Признаци за делимост на 2, на 5 и на 10. Признаци за делимост на 3 и на 9. Делимост на произведение

Подтемите „Признаци за делимост на 2, на 5 и на 10“, „Признаци за делимост на 3 и на 9“ и „Делимост на произведение“ са обединени и са адаптиран вариант на съответните подтеми в учебната програма по математика за V клас.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по подтемата за учениците: да знаят признаците за делимост на 2, 3, 5, 9 и 10 и да ги използват в практиката.

Въвеждат се новите понятия: признак за делимост на 2, признак за делимост на 3, признак за делимост на 5, признак за делимост на 9, признак за делимост на 10.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Признаците за делимост трябва да се усвоят трайно, за да може лесно и бързо да се прилагат в темата „Разлагане на прости множители“ и при работа с обикновени дроби. Темата започва с дефинирането на признаците за делимост на 2.

Със **Задача 1** се актуализират знанията за четни и нечетни числа. Активна роля при решаване на задачата имат нагледността и визуализацията.

На всички ученици се предлага да преброят предметите на всеки ред и да ги оградят по двойки. Учителят подпомага учениците от първо равнище при броенето на предметите, ограждането и записването на числата. С помощта на нагледна опора учениците стигат до извода, че когато на реда предметите са оградени по двойки и няма оставащ предмет, числото се дели на две без остатък, на този ред предметите са четен брой или числото, отговарящо на броя на предметите, е четно.

Задача 2 е предназначена за учениците от трето равнище, като при нея се използва правилото, че ако едно число (в случая числото 2) е делител на един от множителите на произведение, то това число е делител на произведението.

Задача 3 онагледява свойството за делимост на произведението. При решаване на подусловията а) и б) се прави изводът, че ако произведението съдържа множител, който се дели на даденото число, то произведението също се дели на това число. Ако множителите не се делят на дадено число, то и произведението им не се дели на това число.

При **Задача 4** учениците от трето равнище трябва да приложат изучените признаци за делимост. За нагледност, задачата е оформена в таблица.

Представяне на естествени числа като произведение на прости множители

Подтемата „Представяне на естествени числа като произведение на прости множители“ е адаптиран вариант на съответната подтема в учебната програма по математика за V клас. Разлагането на естествените числа на прости множители, от своя страна, се прилага при намиране на най-малкото общо кратно на две и повече числа, което е основният въпрос в темата „Делимост“, тъй като намира широко приложение при обикновените дроби. Начинът за намиране на НОК на две и повече числа, който подробно е обяснен в следващата подтема, е застъпен с достатъчен брой задачи, чрез които се цели да се усвои добре алгоритъмът за намиране на НОК, включващ едновременно и разлагане на числа на прости множители.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по подтема „Представяне на естествени числа като произведение на прости множители“ за учениците: да умеят да представят естествено число като произведение на прости множители.

Въвеждат се нови понятия: просто число, съставно число, взаимно прости числа, прост множител.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 е предназначена за учениците от трите равнища и според степента на възможност за овладяване на знанията по темата те изпълняват различни дидактически задачи. Учениците от първо равнище броят топките по редове и с помощ записват техния брой с цифра. Неслучайно са избрани топки с определен цвят, защото те се асоциират с топките от сметалото, което служи за нагледна опора при действията с естествените числа в начален курс. Учениците от второ и трето равнище определят делителите на числата до 10, като нагледно разделят топките и намират съответните делители на даденото число. Вниманието на учениците се насочва към броя на делителите на съответното число. Забелязват, че всички числа след числото 1 имат повече от един делител: числата 2, 3, 5, 7 имат по два делителя; числата 4, 6, 8, 9, 10 имат повече от два делителя; числото 1 има само един делител.

Новите понятия „просто число“ и „съставно число“ се въвеждат на базата на обобщаване на конкретни емпирични факти, получени при решаването на **Задача 1**.

Въведените нови понятия се упражняват с решаването на **Задача 2**, която е предназначена за учениците от трето равнище. Те проверяват броя на делителите на числата до 20. От определението, че простите числа имат точно два делителя – числото едно и самото число, записват простите числа до 20.

С решаване на **Задача 3** се въвежда новото понятие „взаимно прости числа“, което ще се използва при намиране на най-малко общо кратно.

С решаването на **Задача 4**, при която съставните числа се представят като произведение само от прости множители, се дава определението и се формира умението у учениците за разлагане на число на прости множители. Показва се начинът за запис на това действие с вертикална черта.

Задачите 5 и **6** са предназначени за учениците от второ и трето равнище. При решаването на задачите се препоръчва използването на калкулатор за аритметичните действия

умножение и деление.

Задача 5 е за упражнение на уменията за разлагане на числата на прости множители.

При **Задача 6** намирането на произведение на дадени прости множители и записът на действието умножаване на дадени числа представлява разлагането на полученото число при умножението на прости множители.

Общ делител и НОД на естествени числа. Общо кратно и НОК на естествени числа. Намиране на НОК на естествени числа

Подтемата „Общо кратно и НОК на естествени числа. Намиране на НОК на естествени числа“, „Общ делител и НОД на естествени числа“ представлява адаптиран вариант на съответните подтема в учебната програма по математика за V клас. Темата е достъпна за учениците от трето равнище на познавателните възможности.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по дадената подтема: учениците от трето равнище да умеят да намират най-голям общ делител на две числа, общо кратно и най-малко общо кратно на две или три числа.

Въвеждат се нови понятия: общ делител, общо кратно, най-малко общо кратно (НОК).

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Със **Задача 1** се въвежда понятието „най-голям общ делител“ непосредствено след понятието „общи делители“, а чрез него се въвежда и понятието „взаимно прости числа“. Необходимите предварителни знания и умения са свързани с понятието „делител“.

Основната образователна цел на урока е въвеждане на алгоритъм за намиране на общи кратни и на най-малко общо кратно на две или на три естествени числа. Необходимите предварителни знания и умения са свързани с понятието „кратно“. Задачите са систематизирани така, че да изпълнят основната образователна цел. Първо се въвежда понятието „общо кратно“, което след това се упражнява със **Задачи 2** и **3**.

Със **Задача 4** се въвежда понятието „най-малко общо кратно“ и непосредствено след това се дава алгоритъмът за намиране на НОК. Технологията за намиране на НОК на две числа, описана в **Задачи 5, 6** и **7**, се базира на представянето на числата като произведение от прости множители. Показва се и рационалният начин за записване на технологията за намиране на НОК на две или на повече естествени числа. Формирането на уменията за намиране на общи кратни и на най-малко общо кратно на две или на три естествени числа и автоматизирането на тези умения са важни, защото те ще са нужни при аритметичните действията събиране и изваждане да обикновени дроби с различни знаменатели. При решаването на задачите е препоръчително да се използва калкулатор, като учителят оказва дозирана помощ на всяка стъпка за намиране на НОК.

Обикновени дроби

Темата „Обикновени дроби“ е втора от Учебната програма по математика за V клас (общообразователна подготовка). Към нея са включени деветнадесет подтеми, които в Учебното помагало за ученици със специални образователни потребности са разработени и обединени в осем подтеми. Адаптираното учебно съдържание по математика се предлага в система от дидактически задачи, с богато онагледяване с картинен материал. Подборът и подредбата на задачите са на три равнища по сложност и са съобразени със степента на познавателните възможности на учениците за овладяване на знания, умения и отношения по математика и техните индивидуални потребности.

Подтемата „Обикновени дроби“ представлява адаптиран вариант на съответните подтема в учебната програма по математика за V клас и е достъпна за учениците от трите равнища.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по дадената подтема: учениците да разбират какво е дробно число; да могат да четат и записват обикновени дроби; да знаят елементите на обикновена дроб (числител, знаменател и дробна черта) и тяхното значение.

Въвеждат се нови понятия: обикновени дроби, числител, знаменател, дробна черта.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Подтемата „Обикновени дроби“ започва с актуализиране на знанията на учениците за половинка, третинка и четвъртинка с решаване на задача 1. Вниманието на учениците се насочва към разглеждане на предметите и определяне на колко равни части са разделени хлябът, шоколадът и т.н., за изясняване на математическия смисъл на тези понятия. С помощ учениците посочват и съотнасят картинката със съответния текст.

– След това се въвежда понятието обикновена дроб, знаменател, числител, дробна черта и стандартният запис на обикновена дроб.

– С помощта на изображенията се съотнася половинка хляб с една втора от хляба и се изписва $\frac{1}{2}$. Препоръчва се да се работи с реални предмети за онагледяване. Учениците да разделят предметите на равни части (с помощ) при спазване на техниката за безопасност при работа с режещи инструменти. Учениците трябва да умеят да четат и записват обикновени дроби и да разбират смисъла на числител и знаменател. С въвеждане на новото понятие „обикновена дроб“ акцентът е върху значението на елементите ѝ (числител, знаменател и дробна черта).

При **Задача 2** е подходящо да се използва Алгоритъм[1] за моделиране на връзката „образ – число – тон“, така въвеждането на правилна дроб може да се „озвучи“ и алгоритмизира. Прави се междупредметна връзка с учебния предмет „Музика“.

При **Задача 3** се упражняват новите понятия и умението на учениците да четат и записват обикновените дроби. Изграждат се умения за записване и четене на обикновена дроб с помощта на нагледен материал.

При **Задача 4** се прави връзка между геометрични фигури, построени в квадратна мрежа, с дробни числа. Учениците от първо равнище работят с готови материали, предварително очертани граници на геометричните фигури, с помощ определят вида им, оцветяват и

броят квадратчетата. При построяване на геометричните фигури се оказва дозирана помощ на учениците от второ и трето равнище.

Препоръчително е по подтема „Обикновени дроби“ да се направи урок за практически дейности в готварски кабинет. Учениците ще придобият практически умения за правилно и точно разрязване на плодове и зеленчуци, които да се използват за приготвяне на салати и други. Спазването на техниката за безопасност е задължително. Правилни и неправилни дроби

Основно свойство на дробите. Разширяване на дробите
Основно свойство на дробите. Съкращаване на дробите

Подтемата „Правилни и неправилни дроби“, „Основно свойство на дробите. Разширяване на дробите“, „Основно свойство на дробите. Съкращаване на дробите“ е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма по математика за V клас.

Адаптираното учебно съдържание по подтемата е представено с картинен материал, който се съотнася към математическия запис на решението. Чрез използване на нагледно-практическия подход се преодоляват нагледно-образното мислене на учениците с интелектуални затруднения и абстрактният характер на математическите понятия.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по дадената подтема: учениците да разпознават правилни и неправилни дроби; да знаят основното свойство на дробите; да умеят да разширяват и съкращават дроби.

Въвеждат се нови понятия: правилна дроб, неправилна дроб, допълнителен множител.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Със **Задача 1** се актуализират знанията на учениците за обикновени дроби. Определят каква част от кръга е оцветена, и записват обикновената дроб. Учениците от първо и второ равнище с помощта на нагледна опора (кръговете, които предварително са оцветени и разрязани) разделят целия кръг и броят оцветените части. В числителя записват броя на оцветените части, а в знаменателя записват частите, на които е разделен кръгът.

Със **Задачи 2, 3** и **4** се въвеждат емпирично новите понятия: „правилна дроб“ и „неправилна дроб“. Чрез наблюдение и сравняване се стига до извода, че има дроби с по-големи числители от знаменателите, тоест предметите, които разделяме на еднакви равни части са повече от един. Обяснява се какво означава числителят и знаменателят.

Дава се определение на новите понятия, като с наблюдение се стига до извода, че правилните дроби са по-малки от 1, а неправилните са по-големи или равни на 1.

Затвърждаването на новите знания и уменията на учениците от трето равнище за конструиране на обикновени дроби се осъществява при решаването на **Задачи 1, 2, 3** и **5**. Решаването на **Задача 6** подготвя извеждането на теоретичното знание за разширяване на дробите. Опорният чертеж подпомага осмислянето на основното свойство на дробите, онагледява решението и улеснява възприятието.

Задача 7 представлява коментирано упражнение и е предназначена за формиране у учениците на умението за разширяване на дробите. Въвежда се новото понятие – „допълнителен множител“.

Решаването на **Задача 8** дава алгоритъм за съкращаване на дроби, тоест делим числителя и знаменателя на едно и също естествено число. При съкращаването на дробите търсим общ делител на числителя и знаменателя, като използваме признаците за делимост на 2, 3, 5 и 10.

Знанията по подтемата за разширяване и съкращаване на дробите са нужни за решаване на практически задачи, свързани с мерни единици за дължина, за маса, за време и за пари.

Привеждане на обикновени дроби към общ/най-малък общ знаменател

Подтемата „Привеждане на обикновени дроби към общ/най-малък общ знаменател“ е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма по математика за V клас. Подтемата е предназначена за учениците от трето равнище поради абстрактността на учебното ѝ съдържание, което надхвърля възможностите на учениците от първо и второ равнище.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по дадената подтема: учениците да умеят да привеждат обикновени дроби към общ знаменател и към най-малък общ знаменател.

Въвеждат се нови понятия: привеждане към общ знаменател, привеждане към най-малък общ знаменател.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 упражнява разширяване на дробите, като се достига до извода, че когато заменяме няколко дроби с равни на тях дроби, ги привеждаме към общ знаменател. Това е затвърдяване на умението за разширяване на дроби, но се изисква съобразяване с какви допълнителни множители да бъде разширена всяка от дробите.

Задача 2 усложнява заданието вече през представата за общ знаменател. Ползва се същият алгоритъм на действие, но с поставената конкретна цел – намиране на общ знаменател.

Въвежда се определение за най-малък общ знаменател, най-малко общо кратно, като се дава и терминът, и неговото изписване – НОК.

Задача 3 на основата на въведено вече знание и умение за намиране на най-малко общо кратно на две и повече естествени числа се показват начинът и поредицата от стъпки за намиране на най-малък общ знаменател на обикновени дроби: след намирането на НОК на всички знаменатели се демонстрира определянето на допълнителните множители и съответно – разширяването на всяка от дробите.

Задача 4 е предвидена за упражнение. Дадено е само условието с упътване, че НОК на взаимно прости числа е произведението на тези числа. Задачата се решава с помощ от преподавателя.

Усвояването на алгоритъма за привеждане към общ знаменател и за привеждане към най-малък общ знаменател на дробите е важно умение при работа с обикновени дроби.

Сравняване и изобразяване на обикновени дроби върху числов лъч

Подтемата „Сравняване и изобразяване на обикновени дроби върху числова ос“ е адаптиран вариант на съответната подтема от учебната програма по математика за V клас. Подтемата е предназначена за учениците от всички равнища.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по дадената подтема: да умеят да сравняват обикновени дроби и да ги изобразяват върху числовия лъч.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 има за цел чрез визуално-цветови подход да демонстрира големината на всяка една дроб. За целта се ползва разграфен на 20 равни части правоъгълник, т.е. всяко едно квадратче съответства на 1/20. По този начин чрез запълване с различен цвят на квадратчета, съответстващи на числителя, става видимо, че тези с по-голям числител, но равен знаменател, запълват по-голям участък от фигура 1. Чрез тази задача се въвежда и правилото за сравняване на дроби с равни знаменатели.

– За учениците от първо равнище се работи с посочване на цветните участъци и евентуално посочване на отделните едноцветни квадратчета с помощ от преподавателя.

– Учениците от второ равнище извършват същата дейност с вербализиране, като броят.

– Учениците от трето равнище извършват цялата задача, като следва да покрият нейните цели с помощ от учителя.

Задача 2 упражнява въведеното вече правило. Това е коментирано упражнение, предназначено за учениците от трето равнище.

Задача 3 въвежда сравнение на обикновени дроби с различни знаменатели. Даден е достъпен пример с ¼ и ½, при което разделянето може да стане без процедурата по привеждане към общ знаменател. Но след като се види, че червеният участък е по-голям от зеления, а съответните дроби са с по-малък и по-голям знаменател, следва да се премине към привеждане под общ знаменател и съответно – разделяне на червения участък на две четвъртини от кръга. Така се достига и до правилото, че за да бъдат сравнени две дроби с различен знаменател, трябва да се приведат към дроби с равни знаменатели и тогава да се приложи правилото за сравняване на дроби с равни знаменатели.

– При учениците от първо и второ равнище може да се ползва цветната фигура и да се работи върху корекционни задачи – цветови сравнения, сравнения на форми и големини.

Задача 4 започва със сравнение на обикновени дробни числа, които следва да се приведат към дроби. Изписват се в редица по големина като обикновени дроби със знаменател 2. След това, като се запазва порядъкът, целите числа се връщат и при така извършеното сравнение числата са подготвени за нанасяне върху числовия лъч.

Задача 5 е за приложение на новото знание в обратен ред – числата са нанесени върху числовия лъч и следва да бъдат прочетени и сравнени. Тъй като знаменателят е 4, единичната отсечка е разделена на 4 равни части.

Събиране на обикновени дроби с равни знаменатели
Изваждане на обикновени дроби с равни знаменатели
Смесени числа. Преминаване на смесено число в неправилна дроб и обратно

Подтемата обединява три подтеми от учебната програма: „Събиране на обикновени дроби с равни знаменатели“, „Изваждане на обикновени дроби с равни знаменатели“ и „Смесени числа. Преминаване на смесено число в неправилна дроб и обратно“. Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма по математика за V клас. Подтемата е предназначена за учениците от всички равнища.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по дадената подтема: умение за извършване на действия с обикновени дроби и работа със смесени числа: умение да четат и записват смесено число като неправилна дроб и обратно.

Въвеждат се нови понятия: смесено число.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 започва с практически пример, като се ползва нагледно-практически подход. Първо цялото се разделя на части – половини и четвъртини. След това разделената цялост следва да се събере. При събирането се изяснява и алгоритъмът на действие. Задачата продължава със събиране на цяло 1/1 и части от друга цялост, при което се достига до неправилна дроб.

Задача 2 въвежда действие изваждане. Това първоначално се извършва по практически път с работа върху картинка, като се изисква назоваване с дробни числа на една част, на отделени части и на останали части. След това се дава решение, което въвежда подробно алгоритъма на действието изваждане.

Следва теоретично обобщение.

Задача 3 упражнява действията събиране и изваждане на обикновени дроби с равни знаменатели, като се използва за нагледно средство помощна лента. Препоръчва се в час педагогът да работи с реален материал: цяла лента 20 см и още една, която подлежи на разрязване по условието.

– Учениците от първо равнище с помощ разрязват лентите и по образец повтарят дробните числа и т.н.

– Учениците от второ равнище с помощ измерват 20 см от лентата, разделят на 4 равни части по 5 см. Записват дробните числа върху лентите. Учителят демонстрира действие събиране, като подрежда лентите една до друга и ги сравнява с еталоните.

Пример: а) $\frac{1}{4} + \frac{2}{4} = \frac{1+2}{4} = \frac{3}{4}$

$^1/_4$	$^1/_4$	$^1/_4$
$^3/_4$		

– Учениците от трето равнище решават задачите, като използват алгоритъма за съби-

рane и изваждане на обикновени дроби с еднакви знаменатели в числови изрази. Демонстрира се събирането и изваждането с помощта на ленти.

Задача 4 нагледно представя понятието „смесено число“, т.е. числото съдържа цяла и дробна част. Направена е връзка между неправилна дроб и смесено число. След това на тази база се въвежда теоретичното правило. По преценка на учителя следват и други упражнения.

Събиране на обикновени дроби с различни знаменатели
Изваждане на обикновени дроби с различни знаменатели
Разместително и съдружително свойство на действието събиране
Събиране и изваждане на обикновени дроби. Намиране на неизвестно събираемо, умалител и умаляемо

Подтемата обединява следните теми от учебната програма: „Събиране на обикновени дроби с различни знаменатели“; „Изваждане на обикновени дроби с различни знаменатели“; „Разместително и съдружително свойство на действието събиране“; „Намиране на неизвестно събираемо, умалител и умаляемо“ и е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма по математика за V клас.

Подтемата е предназначена за учениците от трето равнище.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по дадената подтема: умение за извършване на действия с обикновени дроби с различни знаменатели. Умения за намиране на неизвестни компоненти при действията събиране и изваждане на обикновени дроби.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 отново се базира на визуално-цветови подход. Правоъгълникът е разделен на 6 части, като жълтата обхваща 3 квадратчета, които са половината, а синята – 2 квадратчета които са една трета. Следва събиране с привеждане към НОК. Визуалната опора е особено важна, за да се види, че оцветените участъци са 5/6, като информативно е и бялото квадратче, което е 1/6.

Следа теоретична част и **Задача 2**, която предоставя материал за упражнение на действие събиране на обикновени дроби с различни знаменатели.

Задача 3 въвежда действие изваждане отново по практически път. Задачата се основава на действие събиране в началото, след което се преминава към новото знание – изваждане.

Задача 4 е за упражнение на изученото в ресурса до този момент.

Задача 5 се базира на разместителното и съдружителното свойство. Целта е да се види, че тези изучени свойства са валидни и при работа с обикновени дроби.

Задача 6 е приложение на разместителното и съдружителното свойство на действие събиране. От учениците се очаква да преценят как да разместят събираемите, за да пресметнат задачата по-лесно.

Дава се обща ориентация за разместително и съдружително свойство на действието събиране.

Задача 7 е свързана с умение за намиране на неизвестно събираемо. Тя е формулирана на принципа на математическите игрови задачи и се опира на знанието за намиране на неизвестно събираемо, умаляемо или умалител при работа с естествени числа.

Задача 8 прави връзка между геометрични и аритметични знания при намиране на страна на равнобедрен триъгълник при дадени обиколка и бедро.

Умножение на обикновени дроби

Разместително и съдружително свойство на действието умножение

Деление на обикновени дроби

Действия с обикновени дроби. Разпределително свойство на умножението относно събирането

Подтемата е предназначена за учениците от трето равнище.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по дадената подтема: умение за извършване на действие умножение и деление с обикновени дроби и приложение на разпределителното свойство на умножението относно събирането.

Въвеждат се нови понятия: реципрочна дроб.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 е върху практически опит с картинна опора. Въвежда се чрез събиране на еднакви събираеми.

След въведеното правило се преминава към **Задача 2** за упражнение.

Задача 3 въвежда умножение на обикновена дроб с обикновена дроб. Ползва се за опора придобитото умение за умножение с цяло число и на негова основа през практически опит (цена на килограм – цена на половин килограм) естествено се преминава към умножение на обикновени дроби. Веднага след това е дадено и теоретичното правило.

Задача 4 е въведена чрез характерния методически подход за усвояване на разпределителното свойство: сравнение на две решения, чийто отговор е една и съща стойност. Разпределителното свойство на умножението относно събирането е вярно и приложимо и при работа с обикновените дроби.

Чрез **Задача 5** се въвежда новото понятие „реципрочна дроб“ и се затвърдяват знанията за действие умножение.

На тази база в **Задача 6** се въвежда действие деление и под нея се дава правилото за деление на обикновена дроб с обикновена дроб.

Задача 7 е за затвърждаване на ученето за деление на обикновени дроби. Ресурсът е достъпен за учениците от трето равнище. Учениците извършват действие умножение и деление с обикновени дроби и умеят да прилагат разпределителното свойство на умножението относно събирането.

Действие на обикновени дроби. Намиране на неизвестен множител, делимо, делител

Част от число. Основни задачи

Подтемата обединява две подтеми от учебната програма: „Действие на обикновени дроби. Намиране на неизвестен множител, делимо, делител“ и „Част от цяло. Основни задачи“ и представлява адаптиран вариант на съответните подтемите от учебната програма по математика за V клас.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците по дадената подтема са: умение да намира неизвестни компоненти при действия умножение и деление на обикновени дроби. Умение да решава основни задачи, свързани с част от цяло.

Въвеждат се нови понятия: част от цяло.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 е свързана с намиране на неизвестен множител, делимо и делител по аналогия с технологията за намиране на неизвестни при действията умножение и деление с естествени числа. В подусловие а) се намира неизвестен множител, а в подусловие б) се намира неизвестно делимо; в подусловие в) – неизвестен делител. У учениците се формира умението да намират неизвестен множител, делимо, делител.

Задача 2 въвежда новото знание за част от цяло. За задачата се ползва картинна опора, която обаче в реална ситуация може да бъде помагало от налични моливи – 16 на брой, от които се отделят 4 по определен признак – подострени.

При наличието на реално предметно помагало в час тази задачата е достъпна до учениците от трите равнища. Очакването при учениците от трето равнище е предварително да разделят 16 на 4, за да имат прогнозата, че трябва да открият 4 подострени молива. Учениците от второ равнище по обратния път първо могат да открият подострените моливи и на тази основа да осмислят, че 4 молива е ¼ от 16. Учениците от първо равнище могат да участват с преброяване и чрез помагалото учителят да извършва с тях различни по тип корекционни дейности.

Задачи 3 и **4** са текстови задачи, в които при различни ситуации се упражнява намиране на част от цяло. Формира се умението у учениците да намират част от цяло в реални практически задачи

ДЕСЕТИЧНИ ДРОБИ

Десетични дроби. Четене и записване на десетични дроби

Темата „Десетични дроби“ е трета от Учебната програма по математика за V клас (общообразователна подготовка). Към нея са включени двадесет и една подтеми, които в Учебното помагало за ученици със специални образователни потребности са разработени и обединени в девет подтеми. Дават се познания за четене и писане на десетичните дроби, за тяхното сравняване и изобразяване върху числов лъч, алгоритъм за събиране и изваждане на десетични дроби. Вниманието е насочено към използването и приложението на знанията за десетични дроби в практически ситуации за пазаруване: разчитане цените на стоки върху етикет и касов бон; сбор и разлика на цените, представени като десетични дроби, и превръщането им в именувани числа. Новите знания се въвеждат с помощта на примери от практиката, за да могат учениците със специални образователни потребности да се справят в реални житейски ситуации. Подборът и подредбата на задачите са извършени съобразно техните обучаващи и развиващи функции и са степенувани на три равнища по сложност.

Подтемата „Десетични дроби. Четене и записване на десетични дроби“ е първата от учебното съдържание, изучаващо десетичните дроби. Представлява адаптиран вариант на съответната подтема от учебната програма за V клас.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по дадената подтема: учениците да познават десетичните дроби; да могат да четат и записват десетични дроби.

Въвеждат се нови понятия: десетична дроб, цяла част на десетична дроб, дробна част на десетична дроб, десетична запетая, десети, стотни, хилядни.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Адаптираното учебно съдържание по темата започва с представянето на 1 дм = 10 см или 1 см = $\frac{1}{10}$ дм, тоест 1 см е една десета от 1 дм. Така се въвежда записът на десетична дроб: $\frac{1}{10}$ = 0,1 ; $\frac{4}{10}$ = 0,4 ; $1\frac{5}{10}$ = 1,5 и се дават знания за състава ѝ. Обръща се внимание на десетичната запетая, която разделя числото на цяла част и дробна част, която е $\frac{1}{10}$ от цялото.

По аналогичен начин в **Задача 2** се въвежда, че 1 ст. = $\frac{1}{100}$ лв. = 0,01 лв. и със **Задача 3** се въвежда, че 1 г = $\frac{1}{1000}$ кг = 0,001 кг.

С използване на интуитивен метод и десетичните дробни разреди се въвеждат десетичните дроби като запис на обикновени дроби със знаменател 10, 100, 1000 и т.н. Така се осигуряват последователност и единност в използването на дробно число, записано по различен начин. Основна част на урока е четенето на десетични дроби. За да разберат учениците, че след прочитане на числото в дробната част се изговаря последната разредна единица – десети, стотни, хилядни, е добре **Задача 4** да се разглежда колективно с класа, като четенето на десетичната дроб се предхожда от подходящи въпроси. Например: Коя е цифрата на десетите и коя е цифрата на стотните на числото 8,35? Коя е последната цифра на числото 0,3? Колко са цифрите в дробната част на числото 25,55?

Тук трябва да се обърне внимание на правилните дроби, на които цялата част е 0 и записът им е с десетична дроб като например 0,8.

Задача 5 дава връзката между обикновени дроби, смесени числа и десетични дроби. Изграждат се умения за записване и четене на десетични дроби с помощта на нагледни материали.

Сравняване и изобразяване на десетични дроби

Подтемата „Сравняване и изобразяване на десетични дроби“ представлява адаптиран вариант на съответната подтема от учебната програма за V клас.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по дадената подтема: да сравняват и изобразяват десетичните дроби върху числов лъч с точност до десети.

Въвеждат се нови понятия: изобразяване на десетични дроби върху числов лъч.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В **Задача 1** от учениците се изисква да представят именуваните числа като десетични дроби, а при **Задача 2** – десетичните дроби с именувани числа. Така се упражнява връзката между представянето на числата и се въвежда свойството за прибавяне и премахване на нули в края на дробната част на десетичните дроби.

При решението на **Задача 3** учениците сами или с дозирана помощ построяват отсечки, представени в см и мм. С нагледна опора – **фигура 1**, се прави сравнение на дължината на отсечките и изводът коя отсечка е с по-голяма дължина.

Правилото за сравняване на десетични дроби се въвежда, като отново се използват знанията на учениците за сравняване на обикновени дроби с еднакви знаменатели.

При сравняване на дробните части за по-добро визуализиране се прави изравняване на броя на цифрите им с прибавяне или премахване на нули.

Десетичните дроби могат лесно да се сравняват, ако се подредят в таблица по разреди, както е показано при решението на **Задача 4**. Вниманието на учениците се насочва към сравняване на числата по цветове и по колони, като започнат от ляво надясно.

Задача 5 може да се представи като дидактическа игра в класната стая. Избират се двама ученици, на които се измерва височината и теглото. След това визуално се сравняват по височина и тегло. Записват се стойностите от измерванията на дъската в десетични дроби и по правилото за сравняване на десетични дроби се разписва решението на задачата.

Втората част от адаптираното учебно съдържание по темата е предназначена да формира умения за изобразяване на десетични дроби върху числов лъч. Онагледяването на **Задача 6** и **Задача 7** се извършва с реални предмети - термометър, чертожна линийка, шивашки сантиметър и др. Вниманието на учениците се насочва към начина на разграфяване на числовия лъч с единична отсечка 1 см, която е разделена на още 10 равни части, с които се отброяват милиметрите.

При **Задача 6** се прави аналогия в представянето на дължината на отсечката 6 см 3 мм = 6,3 см. Първо се изобразява цялата част; от разделената отсечка, след образа на цялата част, се вземат толкова от тях, колкото са десетите. Може да се предложи като допълнителна задача учениците да посочват или нанасят десетични дроби върху разграфен числов лъч, на който единичната отсечка е по-голяма. Учениците от първо и второ равнище с помощ посочват и назовават само цели числа, а учениците от трето равнище посочват, назовават или изобразяват десетични дроби с точност до десетите върху числовия лъч.

Закръгляване. Оценка на резултата

Подтемата „Закръгляване. Оценка на резултата“ изцяло съответства на подтема от учебната програма.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по дадената подтема: умение да закръглява десетични дроби: разбира, преценява; формиране на математически, социални и граждански компетентности за решаване на конкретни житейски проблеми.

Въвеждат се нови понятия: недостиг и излишък.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 се базира на измерване на отсечка, което е дадено и с графично изображение. Задачата въвежда идеята за недостиг и излишък, като ползва и визуална опора. На основата на **Задача 1** се въвеждат определение за закръгляне и съответният знак „≈“.

Отново под формата на ново знание се въвеждат и правилата за закръгляне.

Задача 2 дава условие и решение за закръгляне по правилата с точност до стотни, десети и до цяло число. На подусловие в) е дадено крайното решение, а педагогът следва да поясни процеса. Тук е приложен цветови подход, като с червен цвят е маркирана цифрата на точността на закръгляне, от която се проследява първата цифра след нея и към която се връща погледът, за да се прецени ще остане ли същата, или ще се добави 1. Този подход е подбран специално, тъй като в съзнанието на учениците от обучението по всички останали дисциплини червеното се свързва със „стоп“. Така вниманието се стопира върху мястото на точността, което е и мястото на финалния отговор.

Задача 3, през условна задача, приближава знанието до конкретна практическа ситуация, т.е. знанието оживява с реалистичната си приложимост.

С оглед на компетентностите, поставени като цел, особено важно е последното знание заключение „оценка на резултата“, с особен акцент за закръгляне към по-голямо най-близко число.

Събиране на десетични дроби
Разместително и съдружително свойство на действието събиране
Изваждане на десетични дроби

Тази подтема обединява следните подтеми от учебната програма: „Събиране на десетични дроби“; „Разместително и съдружително свойство на действието събиране“, „Изваждане на десетични дроби“ „Използване на калкулатор. Приложение“. В процеса на обединяване се поставя акцент върху събиране и изваждане и работа с калкулатор.

С решенията на задачите последователно се въвежда алгоритъмът за събиране и изваждане на десетични дроби. Обръща се внимание на начина на подреждането на десетичните дроби в колонка и спазването на правилото „десетична запетая“ под „десетична запетая“. Прави се аналогия с аритметичните действия с естествени числа.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците по дадената подтема: умение за действия с десетични дроби и за работа с калкулатор; владеене на алгоритъма за действията събиране и изваждане.

Въвеждат се нови понятия: десетична точка; алгоритъм за пресмятане на сбор и разлика на десетични дроби с калкулатор.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 чрез конкретна битова ситуация в най-приложимата област – пазаруване и сбор на цени – пряко въвежда действие събиране чрез неговия алгоритъм, визуализиран в решението.

Следва теоретичното представяне на алгоритъма.

Задача 2 е за упражнение на новото знание. Сложността на задачите, изразена в по-сложния „образ“ на самите десетични дроби, е причина в първите задачи да не се предприема събиране с преминаване. То спонтанно се въвежда при работа с калкулатор.

Задача 3 въвежда действие изваждане. Тя е разгърната в няколко подусловия, като интегрира действие събиране в началото, сравняване и накрая – действие изваждане. За трайното усвояване на алгоритъма за събиране и изваждане на десетичните дроби, учениците се мотивират през необходимостта от тяхното изучаване с даване на подходящи примери за приложимостта на тези знания в ежедневните дейности, и най-вече при ситуации за пазаруване.

Отново след задачата, която въвежда практически действието изваждане, се дава и теоретичната постановка.

Въвеждането на работа с калкулатор осъществява междупредметна връзка с дисциплината Информационни технологии, като дава необходимите сведения и инструкции за работа с отделно устройство, а не само за работа с калкулатор в компютъра. Този раздел от учебния ресурс е подкрепен с илюстративен материал и съответни задачи за упражнение.

Работата с калкулатор е важна при пресмятане на десетични дроби, затова подробно е описана последователността за извършване на тези действия. Тук се въвежда понятието „десетична точка“, което е равнозначно на „десетична запетая“. Работи се с реални калкулатори, като е добре на учениците да се покажат различни модели на тези устройства. Прави се аналогия при смятането с естествени числа. Учениците решават подобни задачи в часо-

вете по Информационни технологии с приложението „Калкулатор“ на компютъра.

Накрая на ресурса се дават информативни знания за разместително и съдружително свойство.

Урокът е предназначен за практически дейности. Задачите са свързани с житейски ситуации и допринасят за мотивиране на учениците за учене чрез практика. Практическите задачи подпомагат доизграждането на математическата грамотност и приложение в решаването на реални житейски проблеми.

Умножение на десетични дроби с естествено число.
Разместително и съдружително свойство на действието умножение
Деление на десетични дроби с естествено число
Умножение на десетични дроби с естествено число
Деление на десетични дроби
Използване на калкулатор. Приложение

Подтемата е адаптиран вариант на подтемите от учебната програма за V клас.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците по дадената подтема са: умение за действия с десетични дроби и за работа с калкулатор; владеене на алгоритъма за действията умножение и деление.

Въвеждат се нови понятия: безкрайна десетична дроб; алгоритъм за пресмятане на произведение и частно на десетични дроби с калкулатор.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 отново през практическа ситуация въвежда действие умножение на десетични дроби по методиката за умножение на естествени числа. След това се дава теоретичната формулировка на алгоритъма.

Задача 2 въвежда съответно действие деление на десетична дроб с естествено число. Тя е подкрепена с картинна опора. Поради сложността на операциите, действията умножение и деление на десетични дроби се осъществяват практически чрез работа с калкулатор. Това се упражнява в **Задача 3**, като е даден обстоятелствено и алгоритъмът за работа с калкулатор.

Задача 4 упражнява придобитите нови знания и същевременно прилага знанията за закръгляване. Накрая на ресурса се дават информативни знания за разместително и съдружително свойство, което въвежда и умножение на три числа.

Задача 5 е приложение на знанието за действия с десетични дроби, като изисква в хода на решението действие събиране и действие деление, т.е. условна задача, която предполага преценка за приложение на конкретно аритметично действие.

Урокът е предназначен за практически дейности. Задачите са свързани с житейски ситуации и допринасят за мотивиране на учениците за учене чрез практика. Практическите задачи подпомагат доизграждането на математическата грамотност и приложение в решаването на реални житейски проблеми. Въвеждат се алгоритмите за умножение и деление на десетични дроби. Учениците могат да извършват аритметичните действия с десетични дроби с помощта на калкулатор.

Намиране на неизвестно събираемо, умаляемо, умалител. Умножение и деление на десетична дроб с 10, 100, 1000 и т.н. Действия на десетични дроби. Разпределително свойство на умножението относно събирането Намиране на неизвестен множител, делимо и делител

Подтемата е адаптиран вариант и обединява съответните теми от учебната програма.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците по дадената подтема: умение за намиране на неизвестни компоненти при действията събиране, изваждане, умножение и деление на десетични дроби; умение за умножение с 10, 100, 1000 и т.н.; умение за решаване на текстови задачи с участието на дробни числа, което вгражда математическите компетентности в социалните.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 е предназначена за умножение с 10, 100, 1000. Веднага след пресмятането с калкулатор се въвежда и теоретичното правило с акцент върху преместване на десетичната запетая надясно през толкова знака, колкото са нулите на множителя. Извеждат се и упражняват алгоритмите за умножение и деление на десетични дроби със степени на числото 10.

Задача 2 прилага аналогичен методически подход към делението: първоначално впечатление на отговора при деление с калкулатор и теоретично обобщение.

Задача 3 прилага усвоен вече методически подход при работа с обикновени дроби: дадени са два възможни числови израза с еднакви числа, като целта е след тяхното решение да се сравнят отговорите. На тази база се осмисля разпределителното свойство на умножението относно събирането и в новото знание се дава и съответният буквен запис.

Задача 4 е за упражнение на разпределителното свойство на умножението относно събирането.

От **Задача 5** се преминава към другата образователна цел – намиране на неизвестни компоненти при аритметични действия с десетични дроби. Упражненията в **Задача 5** и **Задача 6** се базират на знанията на учениците за работа с естествени числа.

Учениците се научават как се намира неизвестен компонент при аритметични действия.

Задача 7 е приложение на новите умения при решаване на геометрична задача.

Превръщане на десетични дроби в обикновени и на обикновени дроби в десетични

Подтемата е адаптиран вариант на съответната подтема в учебната програма за V клас (общообразователна подготовка).

Компетентности, като очаквани резултати: учениците да осмислят връзката между обикновена и десетична дроб.

Въвеждат се нови понятия: крайна десетична дроб, безкрайна периодична дроб.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 и **Задача 2** въвеждат базисното умение за превръщане на десетични дроби в обикновени при две различни условия: с цяло число нула и с цяло число, различно от нула, като всяка една задача се следва от теоретична формулировка. Задачите са за учениците от трето равнище и се решават с помощта на преподавател.

Задача 3 усложнява **Задача 2**, като превръща смесеното число в неправилна дроб, което дава връзката между десетична дроб и неправилна обикновена дроб. Резултатът се показва до несъкратима дроб. Предоставя се на педагога да прецени докъде ще придвижи процеса според възможностите на учениците. При междинните пресмятания се препоръчва използването на калкулатор.

Задача 4, която включва превръщане на обикновени дроби в десетични, изцяло е разчетена за работа с калкулатор след усвояване на правилото с разбирането, че дробната черта замества действие деление.

В края на ресурса се въвежда информативно знание за крайна десетична дроб и за безкрайна периодична дроб, тъй като често в практиката при делението се получават безкрайни периодични дроби. Тук се разчита да бъде приложено знанието за закръгляване на десетични дроби с определена точност.

Като крайна цел е учениците да знаят и да умеят да преминават от обикновена в десетична дроб и обратното.

Процент. Основни задачи

Проста лихва

Подтемата е адаптиран вариант на обединените две подтеми от учебната програма: „Процент. Основни задачи“ и „Проста лихва“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението по дадената подтема: знае понятието процент и умее да решава основни задачи, свързани с проценти, като математическо знание в сферата на социалните и гражданските компетентности.

Въвеждат се нови понятия: процент, проста лихва.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото на учебното помагало чрез картинен материал се въвежда символът за означаване на процент, като се разчита на познати ситуации – надписи на опаковки, на магазини при намаление на стоки и др. Целта е да се въведе темата и веднага да се осъзнае нейната широка практическа приложимост. На базата на наблюдение се въвеждат дефиницията за процент и начинът на изписване и четене.

Задача 1 упражнява умението за правилно прочитане и произнасяне на число, означено с проценти.

Задача 2 усложнява условието за изписване и прочит, като задава процента от определено число и осмислянето на 1/100 като запис и прочит през „1%“.

Задача 3 упражнява най-прякото действие за намиране на процент от число и веднага се въвежда информацията, че това може да става с калкулатор. Пояснява се и възможността процентът при работа с калкулатор да се преобразува в десетична дроб и да се приложи действие умножение. Упражняването на работа с калкулатор започва със **Задача 4**. В самото помагало подробно е описан алгоритъмът на работа при пресмятане на процент, като е включен и картинен илюстративен материал.

Задача 5 включва поетапно различни умения: първо трябва чрез цветови подход да се определи каква част от кръга е запълнена, и това да се изрази с обикновена дроб. След това обикновената дроб се разширява до знаменател 100, за да се види процентът. Така се интегрират знания от геометрия и знания за обикновена дроб и процент.

Задача 6 на информативно равнище и чрез решението на задачата въвежда представа за понятието „проста лихва“, което трябва да бъде известно на учениците с оглед на практическа ориентация при необходимост. Учениците знаят що е процент – могат да го четат и записват и умеят да намират число по даден процент.

Четене и интерпретиране на данни. Работа с таблици
Представяне на данни. Работа с диаграми

Тази подтема е адаптиран вариант и обединява две подтеми от учебната програма: „Четене и интерпретиране на данни. Работа с таблици“, „Представяне на данни. Работа с диаграми“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците: изграждане на умения за разчитане на данни, дадени в таблица и в диаграми, както и умението за работа с таблици.

Въвеждат се нови понятия: диаграма, пиктограма.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учебният ресурс започва с наблюдение на таблица, в която са представени достъпни за възприемане и разбиране данни за измерените температури в определен час през всеки ден от седмицата. Работата с таблицата предвижда: ориентация в съдържанието ѝ и възможност за боравене с данните – в случая намиране на средна температура за седмицата. Именно върху понятие за средна стойност е и даденото ново теоретично знание.

Задача 1 въвежда практическа работа за намиране на средна стойност. Следва информативно представяне на видове диаграми – линейна и кръгова.

Задача 2 е текстова задача, условието на която може да се визуализира чрез кръгова диаграма, предимството на която е, че се вижда цялото и неговата част. Самото решение упражнява работа с проценти.

Задача 3 е работа с пиктограма. Предварително е въведена теоретична информация за този вид диаграми. Пиктограмата дава възможност за ефектно картинно онагледяване и упражнява умението за действие умножение и способността за сравняване като корекционна цел на този материал.

Учениците са овладели достъпни средства за представяне на числови данни и за оперирane с тях.

ОСНОВНИ ГЕОМЕТРИЧНИ ФИГУРИ

Основни геометрични фигури

Темата е адаптирана на ниво учебно съдържание от учебната програма по математика за V клас (общообразователна подготовка). Трудността при усвояване на математическите знания идва от конкретно-образното мислене на децата със специални образователни потребности и от абстрактния характер на геометричните понятия. Препоръчително е при онагледяване на геометричните знания да се спазва следната последователност: от наблюдаване на обекти от заобикалящата среда и откриване на форми към модели на геометрични фигури от хартия, дърво, пластмаса до използване на чертежи. Според степента на познавателните възможности на учениците в класа от тях се изисква да определят формата на даден предмет, взаимното положение на обектите; да назовават дадената форма; да я чертаят в квадратната мрежа; да направят модел на фигурата с пръчици, пластилин, от хартия; да извършват измервания върху предмети, модели и чертежи. При разработването на подтемите за онагледяване на задачите е използвана квадратна мрежа. Мрежата онагледява основни математически понятия – точка, права, отсечка, дължина на отсечка, единична мярка и мярка на отсечка. Квадратната мрежа дава възможност за бърз и точен преход от евклидово (абстрактно) към физическо (осезателно) пространство, при което онагледяването прераства в достъпно моделиране с различна степен на сложност. Тя позволява максимално да се индивидуализира овладяването на абстрактни понятия, предоставяйки нужната сетивна подкрепа.

Очакваните резултати от обучението на тема „Основни геометрични фигури“ са учениците да познават основните равнинни геометрични фигури: триъгълник и четириъгълник, да знаят техните елементи, видове, някои техни свойства и признаци. Да могат да намират обиколка и лице на основните равнинни фигури.

Въвеждат се нови понятия: разстояние между две точки, разстояние от права до точка, перпендикулярни прави, лице на правоъгълен триъгълник, четириъгълник, срещуположни страни, съседни страни, диагонал на четириъгълник, успоредни прави, успоредни отсечки, успоредник, ромб, трапец, лице на успоредник, видове трапеци и лице на трапец. Чертежите и схемите са обозначени с букви на кирилица.

Компетентности, като очаквани резултати: разпознаване на изучените в начален курс основни геометрични фигури точка, права, отсечка, лъч и ъгъл.

Въвеждат се нови понятия: числов лъч, сбор и разлика на отсечки.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Урокът е предназначен за практически дейности и учене чрез практика. Необходимо е учениците да разполагат с чертожни инструменти – триъгълник и пергел.

Със **Задача 1** се актуализират знанията на учениците за точка, права, отсечка, лъч и ъгъл. Всеки ученик според степента на познавателните си възможности участва в изпълнението на задачата. Обръща се внимание на стандартното записване на означенията на геометричните фигури.

При сравняване на отсечките АБ и ВГ в **Задача 2** може да се отрежат тънки нишки от канап, които да съответстват на дължините на отсечките АБ и ВГ. Така чрез опредметяване на отсечките учениците определят по-дългата от двете нишки. Затвърждава се знанието,

че разстоянието между две точки А и Б се нарича дължина на отсечката АБ. Учениците от трето ниво определят дължините на отсечките и като изброяват квадратчетата, върху които лежат отсечките АБ и ВГ, ги сравняват.

У учениците се изграждат умения за построяване на отсечка, равна на дадена отсечка, и на отсечка, равна на сбор и на разлика на отсечки.

След **Задача 2** е дадено ново знание за числов лъч. Новото понятие „числов лъч“ се въвежда с цел да се подобри линейната ориентация на учениците в квадратната мрежа. По естествен път учениците сравняват числата, разположени на числовия лъч, като всяко следващо число е получено от прибавянето на едно към предходното. Задачата за събиране и изваждане на числата върху числовия лъч онагледява движението надясно при събирането и наляво – при изваждането, тоест колкото по-надясно се намира едно число, изобразено на числовия лъч, толкова е по-голямо. Практически се определя дължината на отсечка с краища началото на числов лъч и точка от него.

Задача 3 упражнява ориентация върху числов лъч и определяне дължини на отсечки.

Със **Задача 4** у учениците се формират умения за построяване с пергел в квадратна мрежа на отсечка, равна на дадена отсечка, и на отсечка, равна на сбор и на разлика на отсечки. Този процес изисква демонстрация от страна на учителя пред всеки ученик, многократни повторения на действията от учениците, като при нужда се използва помощ при работа с чертожните инструменти.

При решаване на **Задача 5** се систематизират знанията на учениците за видовете ъгли и начина за определянето им с помощта на правия ъгъл на правоъгълния триъгълник.

Перпендикулярни прави. Разстояние от точка до права

Подтемата е адаптиран вариант на подтемата „Перпендикулярни прави. Разстояние от точка до права“ от учебната програма за V клас.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците: да умеят да намират разстояние от точка до права и да построяват перпендикуляр от точка до права.

Въвеждат се нови понятия: перпендикулярни прави, разстояние от точка до права.

Урокът е предназначен за практически дейности и учене чрез практика. Необходимо е учениците да разполагат с чертожни инструменти.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учебният ресурс започва с разяснение на „квадратна мрежа“. Учениците от първо равнище движат пръсти по линиите, наречени прави: по хоризонтала наляво – надясно; по вертикала нагоре – надолу. При пресичане на линиите се образува точка. Показват и назовават точките на чертежа, а учениците от второ и трето равнище ги записват с т. А, т. Б, …., права а, права б.

Задача 1 упражнява посочените умения върху **фиг. 1**.

Задача 2 въвежда чертожна дейност – построяване на две прави в квадратната мрежа. Методическият подход е свързан с пречертаване на показан образец, след което изисква и допълнителна самостоятелна работа върху него за определяне на ъгъл между пресечните прави, който в случая е прав. Това е повод за въвеждане на понятието за перпендикулярни прави, като се акцентира върху това, че всяка хоризонтална права е перпендикулярна на всяка вертикална.

В **Задача 3** по практически път чрез измерване на разстояние от точка до точка и чрез сравняване откриват, че най-краткото разстояние е това, което е отсечка, перпендикулярна на правата. Така се въвежда понятието „разстояние от точка до права“.

В **Задача 4**, след като е усвоена представата за разстояние от точка до права, учениците намират това разстояние с помощта на правоъгълен триъгълник, като построяват перпендикулярни прави и изброяват квадратчетата, за да намерят стойността на разстоянието.

Задача 5 е с повишена сложност. В нея се комбинират две умения: построяването на правоъгълника става с помощта на квадратната мрежа, която задава „размерите“, а диагоналите се сравняват чрез измерване. Трябва да се стигне до извода, че диагоналите в правоъгълника са с равни дължини.

Новите понятия „перпендикулярни прави“ и „разстояние от точка до права“ могат да се осмислят и чрез наблюдение на заобикалящите обекти от класната стая. Важно е обаче да се разбере образователният потенциал на квадратната мрежа. Това е необходимо за чертане в квадратна мрежа в следващите уроци. С подходящи илюстрации се демонстрира използването на триъгълник за чертане на перпендикулярни прави.

Учениците имат знания за перпендикулярни прави и отсечки, разстояние от точка до права. Умеят да намират разстояние от точка до права.

Триъгълник. Видове триъгълници. Елементи

Подтемата е адаптиран вариант на подтемата „Триъгълник. Видове триъгълници. Елементи“ от учебната програма за V клас.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците: да познават геометричната фигура триъгълник и да умеят да разпознават видовете триъгълници според дължините на страните им и ъглите им.

Въвеждат се нови понятия: катет и хипотенуза на правоъгълен триъгълник, височина на триъгълник.

Урокът е предназначен за практически дейности и учене чрез практика. Необходимо е учениците да разполагат с чертожни инструменти.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Чрез наблюдаване на обекти от заобикалящата среда и картинки вниманието на учениците се насочва към това да откриват, посочват и назовават предмети с триъгълна форма. Определят елементите на чертожен триъгълник, като последователно показват и назовават върховете, страните и ъглите му.

След това тези знания ги пренасят върху чертежа на **Задача 1**. Развиват се сензорни способности за овладяване на сензорни еталони. Систематизират се знанията на учениците за видовете триъгълници, придобити в началния етап на обучение. Въвежда се буквена символика на страните на триъгълника **а**, **б**, **в** и формулата за обиколка на триъгълник.

Със **Задачи 4** и **5** се припомня намирането на разстояние от точка до права и се прави паралел с понятието „височина на триъгълник“. Може да се дадат индивидуални задачи за чертане на височини на триъгълник на всеки ученик.

Педагогът може да организира и групова работа с учениците, като се разпределят дейностите за изработване на елементите за украса от разноцветни триъгълници, както е показано на картинката.

Знанията на учениците за елементите на триъгълника, видовете триъгълници според страните и ъглите се систематизират. Могат да намират обиколка на триъгълник.

Лице на равнинна фигура

Подтемата е адаптиран вариант на подтемата „Лице на равнинна фигура“ от учебната програма за V клас.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците: умеят да различават и разпознават правоъгълник и квадрат, знаят техните елементи, намират обиколка и лице на фигурите, умеят да ги чертаят в квадратна мрежа.

Въвеждат се нови понятия: лице на равнинна фигура.

Урокът е предназначен за практически дейности и учене чрез практика. Необходимо е учениците да разполагат с чертожни инструменти.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Знанията и уменията, свързани с правоъгълник и квадрат, се систематизират чрез фронтална беседа, защото урокът е преговорен. Вниманието на учениците се насочва към откриване, посочване и назоваване на предмети с правоъгълна форма в класната стая. След това се разглеждат и картинките от учебния ресурс. Учениците от второ и трето равнище докосват последователно, броят и назовават: „връх“, „ъгъл“, „страна“ на дървена правоъгълна (квадратна) рамка. Учениците от първо равнище с помощ изпълняват задачата и изработват формите от пластилин, пръчици и др. След това елементите на правоъгълник и квадрат се определят върху готови чертежи (**Задача 1**). Тук отново трябва да се обърне внимание на използването на буквената символика както за означаване на елементите на геометричните фигури, така и за записване на формулите за обиколка и лице.

Чрез **Задача 2** продължава работата в квадратна мрежа и първоначално по нея се наблюдава и изчислява обиколка.

Задача 3 интегрира в учебния ресурс изработване на шаблони за семеен граф по методиката на Мария Караиванова.

Моделирането на възлите за семеен граф (**Задача 3**) е включено в темата „Представяне и самопредставяне“ в часа по БЕЛ, като се използва методиката от „Технология за изучаване на генеалогично моделиране в общообразователен процес“[1]. Тук се изработват шаблоните (етикетите) с имената на членовете на семейството. Учениците работят според възможностите си, но всеки се включва в работата. Първо учениците определят членовете на своето семейство и записват техните имена. Изработването на шаблоните започва от собственото име на ученика. В общ случай, ако собственото име съдържа ***n*** букви, правоъгълникът на възела се моделира със страни ***(n + 2)кв. и 3 кв.***

Формата ***овал*** се въвежда като ***производна от правоъгълник***. Страните на правоъгълника се определят по въведеното правило, а след това върховете на правоъгълника се изрязват по диагонал на съответните квадратчета или по очертана дъга, външна за формата.

Учениците от първо равнище може да работят със снимков материал. Имената повтарят по контур, при очертаване на формите получават подкрепа, с помощ отброяват квадратчетата и т.н.

Изработените шаблони се използват при изграждане на останалите интегрални възли от интегриран модул „Аз и моето семейство“, а именно разполагане на възлите за семеен граф и моделиране на връзките в семейния граф.

Лицето (площта) на правоъгълник е равно на броя на квадратите със страна 1 мерна

единица (1 мм, 1 см, 1 дм, 1 м), които покриват фигурата. Измерва се в квадратни мерни единици (1 кв. мм, 1кв. см, 1 кв. дм, 1 кв. м). Със **Задача 5**, чрез подходящо онагледяване и използване на формулата за лице на правоъгълник, се получава формулата за лице на правоъгълен триъгълник, т.е. всеки правоъгълен триъгълник представлява половинката от правоъгълник, а оттам и лицето му е $^1/_2$ (половината) от лицето на правоъгълника.

Задача 4 въвежда намиране на лице, отново с помощта на квадратната мрежа. Така се актуализират мерните единици за повърхнина и техните кратни. Лицето (площта) на правоъгълник е равно на броя на квадратите със страна 1 мерна единица (1 мм, 1 см, 1 дм, 1 м), които покриват фигурата. Измерва се в квадратни мерни единици (1 кв. мм, 1кв. см, 1 кв. дм, 1 кв. м).

Задача 5 е за упражнение на актуализираното знание.

Лице на правоъгълен триъгълник
Лице на триъгълник

Подтемата е адаптиран вариант на две подтеми от учебната програма – „Лице на правоъгълен триъгълник“ и „Лице на триъгълник“ от учебната програма за V клас.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците: умеят да намират лице на различни видове триъгълници, умеят да чертаят в квадратна мрежа и работят с нейния потенциал.

Въвеждат се нови понятия: лице на правоъгълен триъгълник, срещуположни страни, лице на триъгълник. Урокът е предназначен за практически дейности и учене чрез практика. Необходимо е учениците да разполагат с чертожни инструменти.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 включва подходящо онагледяване и използване на формулата за лице на правоъгълник, получава се формулата за лице на правоъгълен триъгълник, т.е. всеки правоъгълен триъгълник представлява половинката от правоъгълник, а оттам и лицето му е $^1/_2$ (половината) от лицето на правоъгълника.

Задача 2 упражнява придобитото знание и ползва умението за работа в квадратна мрежа. Могат да участват учениците от трите равнища – първо равнище чрез посочване върху **фиг. 2**, второ равнище – чрез броене, и трето равнище – чрез изчисление.

Задача 3 въвежда лице на триъгълник, като се дава формулата за лице и знанието се свежда до умножаване на дължината на страната по височината към нея и разделяне на полученото произведение на две.

Като цел в края на подтемата е учениците да са усвоили правилото за намиране на лице на правоъгълен триъгълник и на други видове триъгълници. Да се формират умения у учениците за чертане на геометрични фигури в квадратна мрежа.

Успоредни прави. Успоредник. Ромб. Лице на успоредник

Подтемата е адаптиран вариант и обединява две подтеми от учебната програма: „Успоредни прави. Успоредник. Ромб“ и „Лице на успоредник“.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците: умеят да разпознават видовете четириъгълници и техните елементи и свойства; ориентират се в явлението успоредност на прави; умения за работа в квадратна мрежа.

Въвеждат се нови понятия: успоредни прави, успоредни отсечки, съседни страни, срещуположни страни, диагонал на четириъгълник, успоредник, ромб.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учебният ресурс започва със **Задача 1** – наблюдение на картинните опори, които съдържат различни четириъгълници, и предлага на учениците да разгледат видовете четириъгълници, да ги сравнят и да открият общите им характеристики. Въвеждането на успоредника се предхожда от едно общо разглеждане на геометричната фигура четириъгълник. На чертежа са показани основните му елементи. Може да се използва онагледяване с достъпни електронни ресурси. След това се дефинират понятията „успоредни прави“, „разстояние между две успоредни прави“.

Задача 2 изисква по готов чертеж – **фиг. 3**, да се измерят страните и да се определи кои отсечки са равни, кои – успоредни. След **Задача 2** се въвежда и теоретичното знание за успоредник.

Задача 3 е за учениците от трето равнище и поставя условието да се намерят обиколките на три равнинни фигури по дадени страни. С практическата задача за намиране на обиколките на цветни лехи по дадени размери се въвежда фигурата на трапец, но не и понятието и терминът „трапец“. Упражнява се знанието за успоредник и се въвежда понятието ромб като частен случай на успоредник.

Задача 4 въвежда знанията за намиране на лице на успоредник на нагледно-практическа основа, като успоредникът се преобразува в правоъгълник, който може да се покрие със същия брой квадратчета. Учениците изрязват от успоредника правоъгълния триъгълник и го поставят на противоположната му външна страна. Получава се правоъгълник, който е с размери основата на успоредника и височината му. Тези фигури са равнолицеви. Може да се въведе и формулата за лице на успоредник. Лицето е равно на основата по височината на успоредника.

Трапец. Видове трапеци. Обиколка на трапец
Лице на трапец.
Лице на геометрични фигури, съставени от изучените фигури

Подтемата е адаптиран вариант и обединява следните подтеми от учебната програма: „Трапец. Видове трапеци. Обиколка на трапец“; „Лице на трапец“, „Лице на геометрични фигури, съставени от изучените фигури“

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците: умеят да разпознават фигурата трапец и нейните видове, елементи и свойства.

Въвеждат се нови понятия: трапец, основи на трапец, бедра на трапец, височина на трапец.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1, на базата на картини опори – цветни фигури, изисква да се направи сравнение на успоредника с новата геометрична фигура, на която две от страните не са успоредни. На тази основа се въвежда ново знание за трапец; знание за елементите му и различните видове на фигурата.

Задача 2 е за намиране на обиколка по зададени размери на страните.

Като ново знание се дава информация за намиране лице на трапец и лице на фигура, съставена от различни изучени фигури.

Задачи 3 и **4** упражняват с различни подходи овладения геометричен материал по основната тема, като се предвиждат чертожна дейност и оцветяване.

Задача 4 предоставя на педагога възможност за разнообразни идеи и приложимост. Ако се работи с модели, се развива и фината моторика, разпознаване на основните цветове и затвърдяване на знанията за свойствата на изучените фигури. Учениците работят според възможностите си и с оказване на дозирана помощ. Към **Задача 3** може да се използва и допълнителен ресурс – пъзелът „Танграм“. За повече информация на https://azmogabg.com/tangrams/. Пъзелът се състои от седем части: два големи правоъгълни триъгълника, един среден правоъгълен триъгълник, два малки правоъгълни триъгълника, един успоредник и един малък квадрат. Може елементите да се изработят от картон и да се оцветят или да се ползва играта „Дървен цветен танграм“. Частите се комбинират така, че да се получат различни фигури.

ГЕОМЕТРИЧНИ ТЕЛА

Куб. Елементи, развивка

Темата е адаптирана на ниво учебно съдържание от учебната програма по математика за V клас (общообразователна подготовка). Трудността при усвояване на математическите знания идва от конкретно-образното мислене на учениците със специални образователни потребности и от абстрактния характер на геометричните понятия. Препоръчително е при онагледяване на геометричните знания да се спазва следната последователност: от наблюдаване на обекти от заобикалящата среда и откриване на форми към модели на геометричните тела от хартия, дърво, пластмаса до използване на чертежи. Според степента на познавателните възможности на учениците в класа, от тях се изисква да определят формата на даден предмет, взаимното положение на обектите; да назовават дадената форма; да я чертаят в квадратната мрежа; да направят модел на геометричното тяло с пръчици, пластилин, хартия; да извършват измервания върху предмети, модели и чертежи. При разработването на подтемите за онагледяване на задачите съм използвала квадратна мрежа (вж. информация за образователния потенциал на квадратната мрежа във въведението към Тема № 4).

Очакваните резултати от обучението на тема „Геометрични тела“ са учениците да познават: куб и правоъгълен паралелепипед. Да намират лице на околна повърхнина и пълна повърхнина, както и обем.

Подтемата съответства точно на зададената подтема 5.1. от учебната програма и представлява нейна адаптирана версия.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците: разпознава куб и може да го открива в обекти (предмети) от заобикалящия го свят. Знае основните елементи на куба и техните свойства. Като проявление на математическата компетентност е умението за изработване на модел на изучаваното тяло.

Въвеждат се нови понятия: куб, стена, връх, ръб, развивка.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 илюстрира кубичната форма през различни познати за учениците обекти. Тя трябва да доведе до терминологичния израз „форма на куб“.

От **задача 2**, която изисква наблюдаване на детско кубче, което е в ръцете на учениците, да се премине към новото знание за елементите на куба. Разделът за ново знание вече насочва към наблюдение и ориентация по чертеж – фиг. 3.

Задача 3 е за упражняване на новите знания за елементите на куб, като се изисква разпознаване, назоваване и писане при употреба на буквените означения.

Следващата стъпка от новото знание е тази за срещуположни и съседни стени. Тя води до **Радача 4**, която поставя условие за създаване на чертеж в квадратна мрежа. Картинният материал илюстрира алгоритъма на построението. Тук се въвежда и развивка на куб със съответната цветна илюстрация и следващо я теоретично определение.

Задача 5 отново е свързана с чертожна дейност в квадратна мрежа, като заданието е да се създаде чертеж на развивка на куб. Заданието е достъпно, тъй като развивката е от квадрати, които при оцветяване стават разноцветни и може да включва работа с учениците от всички равнища. Този път обаче учениците от първо равнище ще бъдат включени, когато

е готов крайният продукт от дейността на учениците от трето равнище. Задачата се финализира с изрязване на развивката и създаване на модел на куб. Учениците от второ и първо равнище, които не могат да се справят с изрязването, могат да ползват помощ или готови развивки.

Лице на повърхнина на куб

Подтемата е адаптирана версия на съответната подтема от учебната програма.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците: знаят и разпознават мерните единици за лице на повърхнина и намират лице на повърхнина на куб с определени практически цели.

Въвеждат се нови понятия: лице на повърхнина на куб.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 е пряко изхождаща от практически мотив. Тя изисква да се изчисли колко квадратни сантиметра картон са необходими, за да се изработи развивката, която се вижда в квадратната мрежа. Тръгва се от лицето на развивката, състояща се от 6 еднакви квадрата, и това води до новото знание за лице на повърхнина на куб.

Учениците получават знания за начина за намиране лице на повърхнина на куб.

Задача 2 отново се базира на практическо приложение – този път с идеята за облепване на кутия с формата на куб. Тук е даден и практически съвет хартията да бъде с по-големи от изчислените размери, тъй като е предназначена за облепване.

Учениците придобиват умения за изчисляване лице на повърхнина на куб по зададени данни.

Задача 3 упражнява придобитите умения за изработване на куб, като прави условието по-пряко насочено към оползотворяване на чертежи. Педагогът преценява дали ученикът може да възпроизведе чертежа, дали да изрязва по готови разчертани листове. Задачата се реализира с помощ.

Обем на куб. Мерни единици за обем

Подтемата съответства на същата тема от учебната програма, като се явява нейна адаптирана версия.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците: знаят и разпознават мерните единици за обем и намират обем на куб с определени практически цели.

Въвеждат се нови понятия: обем, обем на куб, куб. см, куб. дм, куб. м.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото на учебния ресурс се въвежда представа за обем (вместимост) и по възприетия методически подход се предлага практическа асоциация за напълване на куб с определено количество вода. Новото знание съдържа както формулата за намиране на обем, така и съответните мерни единици и знанието за литър. Важно е съотнасянето на няколко параметъра: повърхността, която огражда вътрешността, вместимостта на куба (т.е. обемът на тялото) и количеството течност, която може да бъде побрана в него и чийто обем се изразява в литри.

Задача 1 е пряко приложение на новото знание, като прави връзката куб. дм, куб. см и 1 литър.

Задача 2 изисква да се намери обемът на единичното тяло и на цялото тяло, съставено от 4 еднакви куба. За основа на **Задача 3** се използва сравняване на различни цели тела, съставени от различен брой еднакви кубове.

Задача 4 има развиваща цел – да се осмисли зависимостта между размера на основния ръб (или видимата големина на куба) и неговия обем, което има и пряка практическа приложимост и значимост.

Правоъгълен паралелепипед. Елементи, развивка

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците: да разпознават паралелепипед и да могат да го откриват в обекти (предмети) от заобикалящия ги свят. Знаят основните елементи на паралелепипеда и техните свойства. Като проявление на математическата компетентност е умението за изработване на модел на изучаваното тяло.

Въвеждат се нови понятия: правоъгълен паралелепипед; измерения на паралелепипеда: дължина, широчина, височина; развивка на правоъгълен паралелепипед.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 изисква наблюдение на картинен материал за разпознаване на повърхности на фигури и определяне на обединяващи характеристики на предмети с форма на правоъгълен паралелепипед, като формата на стените и основите са правоъгълници.

Новите знания са свързани с определение за паралелепипед и за стени на паралелепипеда. Знанието се придружава и с указание за разглеждане на играчка с подобна форма и опознаването ѝ от геометрична гледна точка. Новите знания се обогатяват и с информация за елементите на паралелепипеда, като се ползва **фиг. 3.**

Задача 2 е приложение на новото знание с конкретно задание за откриване на елементите на правоъгълния паралелепипед, изобразен на същата фигура.

Задача 3 се изпълнява с указание за разрязване на картонена кутия, като по практически път се стига до разбивката на правоъгълен паралелепипед.

Задача 4 е свързана с изминаване на обратния път – от развивка към модел на паралелепипед. В самия учебен ресурс е описан алгоритъмът на действие.

Лице на околна повърхнина и на повърхнина на правоъгълен паралелепипед

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците: намират лице на повърхнина на паралелепипед с определени практически цели; умее да разчита и да чертае развивка в квадратна мрежа.

Въвеждат се нови понятия: лице на околна повърхнина, лице на повърхнина на правоъгълен паралелепипед.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Ресурсът започва със **Задача 1** и инструкции с реализация за нейното решение. Така по практически път се достига до новото знание за лице на околна повърхнина на паралелепипед и лице на повърхнината на паралелепипеда.

Задача 2 упражнява умението за намиране на лице, като въвежда съвсем приложим обект – класната стая. Педагогът по своя преценка може да работи с реални размери на класната стая, като учениците в подходящ момент участват или наблюдават процеса на измерване.

Задача 3 се изпълнява чрез усвояване на практически знания и умения, приложими в ежедневния живот. Практическото приложение е намиране на лице през изчисляване на ролки тапети за конкретна стая. Това е и съвсем убедителен мотив за усвояване на умението за намиране на лице на околна повърхнина.

Допълнителната задача привлича знание от аритметичния материал, като приобщава и фактора цена и с това дава пълна картина на ролята на математическите компетентности в живота.

Обем на правоъгълен паралелепипед

Подтемата е адаптиран вариант на съответната подтема от учебната програма по математика за V клас.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението на учениците: знаят и разпознават мерните единици за обем и намират обем на паралелепипед с определени практически цели.

Въвеждат се нови понятия: обем на правоъгълен паралелепипед.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 изисква върху картинен материал да се разпознаят геометрични тела с форма на правоъгълен паралелепипед сред тела с други форми. Този път целта е да се види нагледно, че и тела с форма на паралелепипед заемат част от пространството, чрез което се активира представата за обем.

Задача 2 поставя пряко условието за намиране на обем. Едва след изграждането на представата за запълване с пластове от кубове се достига и до новото знание и формулата за обем на паралелепипед.

Задача 3 съдържа условие за намиране на кубичните метри въздух в стая, което установява естествена връзка с предходни задачи от ресурсите за паралелепипед.

Задача 4 е с приложение на знанията и уменията в нова ситуация – изчисляване на обема на водата в басейн.

Формираните знания, умения и отношения ще се използват в различни житейски ситуации с разпознаване на заобикалящата ни действителност от ежедневието.

Допълнителната задача предвижда пряка работа с измерване и изчисляване лице и обем на геометрични тела с формата на правоъгълен паралелепипед.

ЛИТЕРАТУРА

Ганчев, Ив., Нинова, Юл. и В. Никова. Методика на обучение по математика, Благоевград, 2002.

Караджова, Катерина. Психолого-педагогически измерения на умствената изостаналост. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005.

Караиванова, М.А. Математическото моделиране като средство за изучаване на музика. – В сб. Юбилеен годишник на АМТИИ. Пловдив, 2009, 101 – 10.

Караиванова, Мария. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10 – 15 години). Автореферат на дисертация, Пловдив, 2011.

Колев, Е., Данова, Д., Тодорова, Т., и Н. Събева-Колева, Математика учебник за V клас, Булвест 2000, 2018.

Нинкова, П., Лилкова, М., Стоева, Т., Ставрева-Нейчева, С., Шаркова, И. КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ Математика V клас, ПРОСВЕТА, София, 2016

Паскалева, З., Алашка, М. и Р. Алашка, Математика V клас, Архимед 2, 2016

Приложение № 15 към т. 15 Учебна програма по математика за V клас (Общообразователна подготовка)

Интернет източници

https://pixabay.com/bg/photos/

https://www.pngegg.com/bg/png-ycrpo

https://procedures.uni-plovdiv.bg/docs/procedure/160/15985642972147140594.pdf https://azmogabg.com/tangrams/

МАТЕМАТИКА

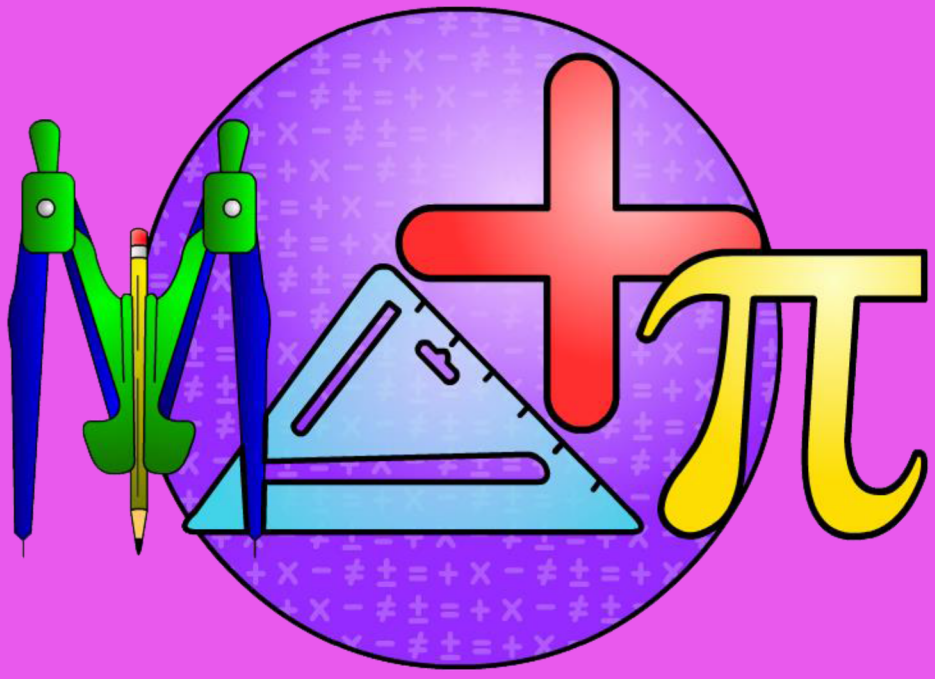

VI КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

ГЕОМЕТРИЧНИ ФИГУРИ И ТЕЛА..... 502

Окръжност. Дължина на окръжност..... 503

Кръг. Лице на кръг..... 504

Многоъгълник. Правилен многоъгълник
Лице на многоъгълник..... 505

Призма. Правилна призма
Лице на повърхнина на права призма..... 506

Обем на права призма..... 507

Пирамида. Правилна пирамида..... 508

Лице на повърхнина на правилна пирамида
Обем на правилна пирамида..... 509

Прав кръгов цилиндър
Лице на повърхнина на прав кръгов цилиндър.
Обем на прав кръгов цилиндър..... 510

Прав кръгов конус.
Лице на повърхнина на прав кръгов конус.
Обем на прав кръгов конус.....511

Сфера. Лице на повърхнина на сфера.
Кълбо. Обем на кълбо.
Практически задачи от ръбести и валчести тела..... 512

РАЦИОНАЛНИ ЧИСЛА
Положителни и отрицателни числа.
Множество на рационалните числа
Изобразяване на рационалните числа върху числовата ос.
Противоположни числа.
Абсолютна стойност (модул) на рационално число..... 513

Сравняване на рационални числа.
Събиране на рационални числа с еднакви знаци.
Събиране на рационални числа с различни знаци.
Свойства на събирането..... 515

Изваждане на рационални числа.
Събиране и изваждане на рационални числа. Разкриване на скоби. Алгебричен сбор.
Намиране на неизвестно събираемо 517

Декартова координатна система. Координати на точка 518

СТЕПЕНУВАНЕ
Действие степенуване на естествени числа.
Числови изрази, съдържащи степени.
Намиране на неизвестни компоненти при действие степенуване 519

Умножение на степен с равни основи.
Деление на степен с равни основи.
Намиране на числови стойности на изрази, съдържащи степени.
Степенуване на произведение.
Степенуване на частно 521

Стандартен запис на число.
Питагорова теорема 522

УРАВНЕНИЯ
Числови равенства. Свойства.
Уравнения от вида аx + в = 0 (а ≠ 0).
Правила за решаване на уравнение
Моделиране на уравнение от вида аx + в = 0 523

ПРОПОРЦИИ
Отношение. Пропорции.
Пропорционалност. Коефициент на пропорционалност.
Основно свойство на пропорциите.
Приложение на пропорциите 524

Права пропорционалност.
Обратна пропорционалност – графика.
Разчитане на данни, представени чрез диаграми и графики 525

ЕЛЕМЕНТИ ОТ ВЕРОЯТНОСТИ И СТАТИСТИКА
Множества и операции с тях. Графично представяне на множества.
Случайно събитие.
Вероятност на случайно събитие като отношение на възможности 526

ЛИТЕРАТУРА 527

ГЕОМЕТРИЧНИ ФИГУРИ И ТЕЛА

Темата „Геометрични фигури и тела“ е една от най-големите по обем в учебното съдържание по математика в VI клас. Тя е адаптирана на ниво учебно съдържание от учебната програма по математика за VI клас (общообразователна подготовка).

Геометричните знания се изучават на нагледно-практическа основа. По своя характер геометричните знания са абстрактни. Това налага широко използване на нагледността. Тя се прилага по следния начин: от наблюдаване на обекти, предмети и техни отношения от околната действителност (например в класната стая) към модели на геометрични фигури от хартия, дърво, пластмаса до използване на чертежи. Поради конкретно-образното мислене при ученици с умствена изостаналост те се насочват към някои несъществени признаци на наблюдаваните геометрични фигури. С цел да се открояят съществените признаци на изучаваните фигури, е добре да се използва варирането на несъществените им признаци: положение в равнината, размери на страните, цвят, буквено означаване и т.н. За осмисляне на съществените признаци на изучаваните геометрични фигури допринася сравнението, което се осъществява в две основни форми: съпоставяне и противопоставяне. Учениците сравняват модели на триъгълници, модели на различни ъгли с модел на прав ъгъл и т.н. При изучаването на геометрични знания се осъществява връзка с аритметичния материал.

Според степента на познавателните възможности на учениците в класа от тях се изисква: да определят формата на даден предмет, взаимното положение на обектите; да назовават дадената форма; да я чертаят в квадратната мрежа; да направят модел на фигурата от пръчици, пластилин, хартия; да извършват измервания върху предмети, модели и чертежи. При разработването на подтемите, за онагледяване на задачите и формиране на чертожни умения у учениците, е използвана квадратна мрежа.

Окръжност. Дължина на окръжност

Подтемата е адаптиран вариант на подтемата „**Окръжност. Дължина на окръжност“** от учебната програма за VI клас. Продължава изучаването на равнинната фигура окръжност, като се разглеждат основни елементи, свойства и формулата за намиране на дължина на окръжност. Много от свойствата и формулите са подходящо илюстрирани. От учениците трябва да се изисква да чертаят окръжност с пергел. Желателно е да работят в тетрадки, разграфени на квадратчета В някои задачи е удачно използването на калкулатор.

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да знаят понятието окръжност и да могат да чертаят окръжност с пергел.

Въвеждат се нови понятия: дължина на окръжност, константа.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 започва с картинен материал, който става визуална опора за възприемането на окръжност и съществено илюстрира огромната приложимост и природно присъствие на тази геометрична фигура. Задачата предвижда посочване и назоваване на всички геометрични фигури, които се забелязват на картинките.

Веднага след това се дава информация за чертожния инструмент пергел и се въвежда определение за радиус.

Следва запознаване с основните термини и означения, свързани с окръжността – радиус, хорда, диаметър, дъга и полуокръжност.

Задача 2 изисква разпознаване, посочване и назоваване на елементите на окръжността върху даден чертеж с приложен цветови подход.

Задача 3 задава създаване на чертеж по зададена отсечка, която се превръща в радиус. Условието на задачата подава точни инструкции за действие с пергел.

Задача 4 изисква практическа работа – чертане, изрязване, обикаляне на окръжността с конец и измерване. На основата на извършените практически дейности се достига до осъзнаване на дължина на окръжност.

Въведено е теоретичното знание за числото π, както и правилото за намиране на дължина на окръжност.

Задача 5 упражнява новото знание и поставя допълнително условие за сравнение на получените дължини и достигането на извода, че окръжността с най-голям диаметър има най-голяма дължина.

Учебният ресурс дава възможност за работа с учениците и от трите равнища, като учениците от първо равнище участват с посочване, тези от второ равнище – с посочване и назоваване на основните терминологични означения, а учениците от трето равнище изпълняват задачите самостоятелно или с помощ на учителя.

Учениците получават знания за геометричната фигура окръжност и могат да намират дължина на окръжност. Формират се чертожни умения у учениците за построяване на окръжност с пергел.

Кръг. Лице на кръг

Подтемата е адаптиран вариант на съответната подтема от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка). Урокът е предназначен за практически дейности и учене чрез практика. Необходимо е учениците да разполагат с чертожни инструменти.

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да знаят понятието кръг и да намират лице на кръг.

Въвеждат се нови понятия: кръг, лице на кръг.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Първоначално се въвежда представа за позицията на точки спрямо окръжността и разбиране за това на какво разстояние се намират те от центъра ѝ.

Задача 1 чрез цветен чертеж изисква посочване на точките, които са вътре в окръжността, които принадлежат на окръжността и които са извън нея. Предвидено е решението да бъде дадено и с цели изречения, които оразличават точките според техните цветове. Задачата дава възможност за участието на учениците и от трите равнища.

На основата на **Задача 1** се въвежда новото понятие за кръг.

Задача 2 е за практическо приложение на новите знания и е свързана със създаване на чертеж и оцветяване в тетрадките. На основата на тази задача се дава и новото знание за лице на кръг.

Към **Задача 2** е включено още едно задание за намиране на лицето на кръг по практически път, като се използва квадратна мрежа и формулата за лице на кръг. Въвежда се и формулата за лице на кръг

Задача 3 е за упражнение върху намиране на лице на кръг, като при изчисленията се използва калкулатор. Учениците получават знания за геометричната фигура „кръг“ и могат да определят лицето на кръг по формулата за лице на кръг.

Многоъгълник. Правилен многоъгълник
Лице на многоъгълник

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да знаят понятието многоъгълник и да посочват неговите елементи, да знаят понятието правилен многоъгълник и да разбират понятията, свързани с него, да умеят да намират обиколка и лице на многоъгълник.

Въвеждат се нови понятия: многоъгълник, апотема на правилен многоъгълник, обиколка на многоъгълник, лице на многоъгълник.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учебният ресурс отново започва със **Задача 1** на базата на картинни опори. Изискват се наблюдателност, различаване на познати от непознати фигури и умение за „изучаване“ на непознатите чрез преброяване на страните и ъглите. Веднага се въвежда понятието многоъгълник и основните термини, свързани с него.

Задача 2 изисква наблюдаване, посочване и записване на елементите на дадения многоъгълник, като приобщава към знанието и умението за намиране на обиколка.

Въвеждат се знания за правилен многоъгълник и апотема.

Задача 3 е предназначена за упражняване на знанието за намиране на обиколка на правилен многоъгълник. Важно е да се осъзнае новият момент – равенството на страните предполага намирането на обиколката чрез действие умножение.

Последните нови знания и задачи от учебния ресурс са предназначени за учениците от трето равнище.

Задача 4 се решава на базата на разделяне на правилния петоъгълник на равнолицеви триъгълници, на които се знаят височината и основата, съответно те се явяват апотема и страна на многоъгълника. По този начин се намира лице на правилен многоъгълник. Лицето на произволен многоъгълник може да се намери като сбор (разлика) от лицата на съставляващите го фигури. Важен момент от решаването на този тип задачи е многоъгълникът да се раздели на познати за учениците фигури. След това да се намерят лицата на съответните фигури. Да се пресметне сборът (разлика) на лицата.

Педагогът следва да прецени до коя стъпка в този учебен ресурс може да измине пътя съответно с учениците от първо, второ и трето равнище.

Призма. Правилна призма
Лице на повърхнина на права призма

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да разпознават права призма, да знаят и описват елементите ѝ, да разпознават развивката на права призма и да използват данните от тях за решаване на задачи, да умеят да намират лице на повърхнина на права призма.

Въвеждат се нови понятия: права призма, правилна призма, околен ръб (височина), основен ръб, основа, околна стена, развивка на права призма, лице на околна повърхнина, лице на околна повърхнина на призма, лице на пълна повърхнина.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

С възприетия методически подход се започва с практическата **Задача 1** за наблюдение и разпознаване на тела на основата на картинни опори. Веднага след това се въвеждаj определението за права призма и основните термини, свързани с нея.

Отново по възприетия подход, **Задача 2** изисква конкретно наблюдение, посочване и назоваване на елементите на права призма. Това упражнение се извършва върху чертежа от фигура 3.

Задача 3 поставя условието за наблюдение на триъгълна и шестоъгълна права призма и определяне броя на стените и броя на ръбовете им. Така се упражняват новите знания за елементите на призма. Стига се до извода, че ако основите са правилни многоъгълници – равностранен триъгълник и правилен шестоъгълник, то призмите са правилни.

Интересно за наблюдение и практическа работа е въвеждането на знанието за развивка на призмата. На тази база и чрез цветова опора се дават новите знания за повърхнина на призма. Препоръчва се използването на реален модел на триъгълна призма и всеки ученик да има възможност да участва при „разгъването“ на призмата.

Задача 4 изисква приложение на формулите за намиране на лице на околна повърхнина и лице на повърхнина. Нейното решение е предназначено за ученици от трето равнище. То трябва да се реализира с помощ от страна на педагога и с активното използване на визуални и материални опори.

Обем на права призма

Подтемата е адаптиран вариант на съответната подтема от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да умеят да пресмятат обем на права призма.

Въвеждат се нови понятия: обем на права призма.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Подтемата започва с актуализиране на знанията за обем на тяло и правилото за намиране на обем на правоъгълен паралелепипед.

Нов момент в методиката по тази подтема е прилагането на **експеримент**. Препоръчва се експериментът да се проведе реално в учебни условия. Това дава възможност за по-добро възприемане и разбиране на понятието обем на тяло от учениците. Учебният ресурс продължава с още едно ново знание – намиране на обем на призма, както и с въвеждането на мерната единица за обем.

Задача 1 прилага знанието за обем на права призма, като задава в условието си да се намери обемът на права триъгълна призма, на която вече са пресметнати лицето на околната повърхнина и лицето на повърхнината ѝ, в предходната подтема в **Задача 4**.

Задача 2 е сходна, но усложнява изходните условия. Конкретната ситуация е свързана с намирането на обем на басейн с форма на шестоъгълна призма. Допълнителна сложност на задачата е необходимостта за преобразуване на мярката на височината от сантиметри в метри. Работата с различни мерни единици и цялостната абстрактност на знанията значително превишават възможностите на учениците от първо и второ равнище. Те биха могли да участват чрез посочване на картинната опора, назоваване на елементите на тялото, но не биха могли да вникнат в същността на самото задание и решение. Това ниво е достъпно за отделни ученици от трето равнище с активната помощ на педагога.

Задача 3 обединява знанието от предходната и новата подтема, като изисква намирането на околната и пълната повърхнина, и обема на кутия. В условието на задачата е привлечен практически момент – изчисление с оглед на подсигуряването на хартия за облепване на кутията. Въвежда се и понятието „вместимост“. В същата задача се обогатяват знанията на учениците за работа с мерни единици, за преминаването от една мерна единица в друга, мерни единици за лице и обем.

Пирамида. Правилна пирамида

Подтемата е адаптиран вариант на съответната подтема от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да разпознават правилна пирамида, да знаят и описват елементите ѝ, да умеят да ги посочват и назовават върху реален модел на пирамида.

Въвеждат се нови понятия: пирамида, връх на пирамида, основен ръб, околен ръб, околна стена, основа, правилна пирамида, височина на правилна пирамида, апотема.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Усвояването на новото геометрично тяло започва с възприетия методически подход: **Задача 1** е за наблюдение на картини с обекти в съответната геометрична форма. Тук пирамидата е повод и за интегративна връзка с историята, тъй като препраща към египетските пирамиди.

Следва представянето на математическото понятие за пирамида и описание на основните термини, свързани с нея.

По възприетия ред за усвояване на новите знания **Задача 2** изисква насочено наблюдение с посочване и назоваване на броя стени и ръбове върху приложените чертежи с цветна основа.

Следва представянето на нови знания за правилна пирамида, височина и апотема.

Задача 3 предвижда и писмена дейност, свързана с описанието на всички елементи, които се наблюдават и изолират на основата на чертеж – фиг. 4. При учениците от трето равнище задачата е със силен обучителен ефект, тъй като включва прилагане на новите знания при разглеждане на конкретен чертеж. Поради абстрактния характер на чертежите на геометричните тела, учениците се нуждаят от подкрепа при определяне на всеки елемент от пирамидата.

Задача 4 повишава сложността, тъй като се изисква създаването на чертеж. Формират се чертожни умения у учениците и се развиват пространствените им представи. В описанието на решението е зададен точният алгоритъм. Необходимо е педагогът да оказва активна помощ в целия процес на реализиране на тази задача. За по-добра визуализация се използва реален модел на пирамида. Така учениците могат да осмислят видимите и невидимите ръбове на геометричното тяло. Видимите ръбове се чертаят с плътна линия, а невидимите – с пунктирани.

Лице на повърхнина на правилна пирамида
Обем на правилна пирамида

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да разпознават развивки на правилна пирамида и да използват данните от тях за решаване на задачи, да умеят да пресмятат повърхнина и обем на правилна пирамида.

Въвеждат се нови понятия: развивка на правилна пирамида, лице на околна повърхнина на правилна пирамида, лице на повърхнина на правилна пирамида, обем на пирамида.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Подтемата започва с развивка на пирамида. Показан е вариант на развивка на правилна четириъгълна пирамида. Обръща се внимание на начина на срязване на геометричното тяло и вида на развивката. В зависимост по кои ръбове срязваме, видът на развивката е различен.

Задача 1 е върху математически модел на пирамида. В самото задание се изисква намирането на лицата на нейни елементи, което упражнява етапи от намирането на лице на тялото. Така чрез задачата се въвежда новото знание за лице на околна повърхнина на пирамида и лице на повърхнина на пирамида.

Условието на **Задача 2** въвежда практическа житейска ситуация – мотивира намирането на лице по повод обвиването на палатка с формата на правилна четириъгълна пирамида.

Учебният ресурс продължава със задача за определяне на обем на пирамида. Тук отново се тръгва с **експеримент**. Този път експериментът изисква трикратно прехвърляне на пясък от един в друг съд. Отново ще подчертаем, че експерименталната дейност е изключително полезна за възприемане и осмисляне на понятието за обем. Затова е желателно педагогът да подсигури условия за реално провеждане на експеримента в учебни условия. Така по практичен път се достига до извода, че обемът на пирамидата е три пъти по-малък от обема на призма със същата основа и височина. Извежда се формулата за обем на правилна пирамида.

Задачи 4 и **5** упражняват новите знания в различни ситуации и мерни единици.

Прав кръгов цилиндър
Лице на повърхнина на прав кръгов цилиндър.
Обем на прав кръгов цилиндър

Подтемите са адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да разпознават прав кръгов цилиндър**,** да знаят и описват елементите му, да разпознават развивка на прав кръгов цилиндър и да използват данните от нея за решаване на задачи, да умеят да пресмятат повърхнина и обем на прав кръгов цилиндър.

Въвеждат се нови понятия: цилиндрична повърхнина, ос на цилиндъра, радиус на цилиндъра, височина на цилиндъра, образуваща на цилиндъра, лице на околна повърхнина, лице на пълна повърхнина на цилиндър, обем на цилиндър.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Подтемата използва вече възприетия метод за представяне на геометричните тела.

Задача 1 е за наблюдение на различни съдове с форма на цилиндър. Този подход сумарно дава и допълнителни ефекти – интересно е да се обърне внимание, че при всяко тяло подбраните изображения са от различни сфери на културата или бита (достатъчно е да се съпоставят картинните опори при пирамида и съответно – при цилиндър). Битовото приложение на цилиндричната форма дава основание **Задача 2** да въведе практически аспект и да работи върху наблюдателността на основа на математическа компетентност – показване и назоваване на предмети от дома и класната стая с формата на цилиндър. Новите знания са свързани с представата за прав кръгов цилиндър и цилиндрична повърхнина.

Чрез **Задача 3** се изисква запознаване с елементите на прав кръгов цилиндър и директното приложение на знанието върху различни предмети с формата на цилиндър. Учебният ресурс продължава с развивка на цилиндър и съответните картинни изображения. През развивката се визуализира правоъгълник, който е и пътят към намиране на лице.

Със **Задача 4** по практически път се извеждат теоретичните знания за околна повърхнина и повърхнина на цилиндър. В същия раздел за ново знание се включва и информацията за обем на цилиндър.

Чрез **Задача 5** се упражнява намирането на обем на кутия с цилиндрична форма и се демонстрира практическото приложение на знанията за прав кръгов цилиндър.

Прав кръгов конус
Лице на повърхнина на прав кръгов конус
Обем на прав кръгов конус

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да разпознават прав кръгов конус**,** да знаят и описват елементите му, да разпознават развивка на прав кръгов конус и използват данните от нея за решаване на задачи, да умеят да пресмятат повърхнина и обем на прав кръгов конус.

Въвеждат се нови понятия: конична повърхнина, ос на конуса, образуваща на конуса, радиус на конуса, височина на конуса, лице на околна повърхнина, лице на повърхнина на конус, обем на конус.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Картинният материал към **Задача 1** за кръгов конус е атрактивен, защото включва привлекателни за учениците обекти от предметния свят. Затова и в задачата се изисква да бъдат назовани самите предмети. След това се преминава към откриване на общото в тяхната форма и нейното назоваване като ново понятие – конус.

Новите знания за конус се въвеждат през представата за завъртян триъгълник, който описва *канонична* повърхност. Въвеждат се елементите на прав кръгов конус.

В **Задача 2**, по възприетия методически подход, се изисква да се посочват и назовават елементите на конусовидното тяло, получено при завъртането на триъгълник с определени размери. Така учениците не само посочват елементите, а ги определят и с техните размери. Следва представянето на развивка на конус и извеждането на формулата за лице на околна и лице на пълна повърхнина на конус.

В **Задача 3** се прилагат усвоените знания за намиране на лице на околна и пълна повърхнина на прав кръгов конус по дадени размери на развивка.

За намирането на обема на конус в **Задача 4** се използва формулата за обем на конус. Изисква се учениците да съобразят, че радиусът на основата е половината от диаметъра на основата. След това се изисква да се изрази 1 куб. дм с 1 литър.

Сложността на знанията за прав кръгов конус изискват оказване на помощ от страна на педагога на учениците от трето равнище, за които учебното съдържание е разбираемо, както и преценка до коя стъпка да бъдат преподадени и усвоени предложените знания и съпътстващите ги задачи.

Сфера. Лице на повърхнина на сфера
Кълбо. Обем на кълбо
Практически задачи от ръбести и валчести тела

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да разпознават сфера и кълбо на базата на познати предмети и да знаят елементите на сфера и кълбо, да умеят да пресмятат лице на повърхнина на сфера и обем на кълбо.

Въвеждат се нови понятия: сфера, кълбо, радиус на сфера, сферична повърхнина, лице на повърхнина на сфера, обем на кълбо.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Топката и глобусът имат формата на сфера. Земното кълбо и портокалът са с формата на кълбо. Така, на базата на близки и разпознаваеми предмети, учениците се запознават с геометричните тела сфера и кълбо.

Новите понятия се въвеждат, като се дават цялата теоретична информация и съответната терминология на елементите.

Задача 1 е свързана с посочване и записване на елементите на сфера, обозначени върху цветния чертеж на **фиг. 2**. Учениците работят с оказване на дозирана помощ от страна на педагога.

Следва въвеждане на формулите за лице на повърхнината на сфера и за обем на кълбо, които се използват при решаване на практически задачи.

Задачи 2 упражнява намирането на лице на повърхнина и обем на тяло, при които се използват съответните формули. Препоръчва се учениците да използват калкулатор при пресмятане на задачите.

Задачите 3, **4** и **5** са практически задачи от ръбести и валчести тела. Упражняват се въведените знания върху конкретни ситуативни задания. Картинният материал е подходящ за занимание с учениците от първо равнище. Учениците от второ равнище могат да вербализират и посочват елементите. С учениците от трето равнище се работи върху същността на поставените задачи с активната помощ на педагога и до това ниво, което е реално постижимо според техните възможности.

РАЦИОНАЛНИ ЧИСЛА

Положителни и отрицателни числа. Множество на рационалните числа

Изобразяване на рационалните числа върху числовата ос

Противоположни числа. Абсолютна стойност (модул) на рационално число

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да знаят и разбират понятията рационално число и абсолютна стойност на рационално число, да знаят свойствата на противоположните числа.

Въвеждат се нови понятия: положително число, отрицателно число, рационално число, множество на рационалните числа, абсолютна стойност, противоположни числа, числова ос.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Изложението на подтемата започва с картинен материал, който на фиг. 1 показва два сезона – зима и лято. Целта е да се направи асоциация със студеното и топлото време и така да се въведат градусите под нулата, чрез което се въвеждат минусовите температури и самият знак минус.

Веднага след това се явява и самият термометър, чиято скала е най-достъпният начин за осъзнаване на движението под и над нулата.

Задача 1 поставя условие за работа с положителни и отрицателни числа, които изразяват температури. Теоретичната информация към задачата дава знание за големината на числата и за нулата. Отрицателните числа са по-малки от нула, а положителните са по-големи от нула. Всяко положително число е по-голямо от всяко отрицателно. Нулата не е нито положително, нито отрицателно число.

След графиката, която показва съвкупността на рационалните числа, се дава и съответното определение за множеството на рационалните числа.

Важен методически „ход“ е поставянето на термометъра хоризонтално, при което се получава и образът на числовата ос.

Задача 2 е свързана с ориентация по числовата ос и въвежда знанието за координата на точка, както и съответния запис.

Задача 3 усложнява практическото приложение на новото знание – тя не само изисква откриването на точка, но поставя условие и за нейното „движение“ наляво и надясно. Важно е да се подчертае и да се запомни, че съответната посока увеличава или намалява числата. Тук влиза и понятието за противоположни числа.

Задача 4 упражнява именно това знание, като залага и на цветови подход, за да се видят противоположните числа. В този вид задачата е подходяща за учениците и от трите равнища. Учениците от първо равнище могат да посочват едноцветните точки,

като сами ги откриват върху числовата ос. Това има развиващ ефект, независимо от степента, в която се осъзнава по същество самото знание.

Сравняване на рационални числа
Събиране на рационални числа с еднакви знаци
Събиране на рационални числа с различни знаци
Свойства на събирането

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да умеят да сравняват и изобразяват рационални числа върху числова ос, да умеят да събират рационални числа, да знаят свойствата на събирането.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 изисква както изобразяването на дадени числа, така и тяхното сравнение по големина. Рационалните числа се изобразяват с точки върху числовата ос. Фиг. 1 отново въвежда важното знание за позицията на по-големите числа върху числовата ос. Колкото е по-голямо едно число, толкова по-надясно е точката, която го изобразява върху числовата ос. Това е умение, на което педагогът трябва да отдели необходимото време, докато се убеди, че учениците от трето равнище осмислят целия процес и неговия математически смисъл по същество.

В новото знание е въведена цялата система за сравняване на две числа. Предполага се, че въпросното обобщение ще стъпи на добра практическа ориентация.

Задача 2 продължава упражненията върху сравняване на числата, като подава и метод за тяхното подреждане спрямо нулата.

Задача 3 е за учениците от трето равнище и представлява текстова задача. Тук се изискват поредица от съобразявания, като това, че „спаднала с 5°“ предполага мислене с отрицателни числа. В решението се предлага първо да се открие по термометъра самият резултат чрез движение с 5 градуса надолу от – 5. Така се достига и до идеята за събиране на отрицателни числа.

Въвежда се и съответното правило за събиране на отрицателните числа. Поради абстрактният характер на въведеното правило е нужно то да се упражнява многократно и самото действие да се онагледява с помощта на числовата ос. Примери за събиране на рационални числа с отрицателни знаци са дадени в **Задача 4**. Педагогът може да използва този метод с различни примери за автоматизиране на уменията за действия с рационални числа.

Веднага след това се въвежда действие събиране на рационални числа с различни знаци и съответното правило. Със **Задача 5** се упражнява това правило и отново за онагледяване на действията се използва числова ос.

При събирането на положителни числа са в сила разместителното и съдружителното свойство. Тези свойства са валидни и при събиране на положителни и отрицателни числа. **Задача 6** е за упражняване на свойствата при събирането, чрез които могат да се решават задачи, като се изисква групиране на събираемите за по-лесно пресмятане.

Целият учебен ресурс може да бъде оползотворен успешно при учениците от второ и

трето равнище поради интереса, който би създала числовата ос.

Учениците от първо равнище могат да извършват движения, очертавайки стрелките в двете посоки. Учениците от второ равнище следва по възможност да произнасят числата. Учениците от трето равнище имат потенциал да реализират действието събиране с помощта на числовата ос. Затова е особено важно в първите стъпки и по двата учебни ресурса, предложени към тази тема, да се положат специални усилия в ориентацията по числовата ос.

Изваждане на рационални числа

Събиране и изваждане на рационални числа. Разкриване на скоби. Алгебричен сбор

Намиране на неизвестно събираемо

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да умеят да събират и изваждат рационални числа, да умеят да пресмятат числови изрази и да разкриват скоби, да знаят що е алгебричен сбор, да умеят да намират неизвестно събираемо.

Въвеждат се нови понятия: алгебричен сбор.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Действието изваждане на рационални числа се свежда до действие събиране на рационални числа. При **Задача 1** се залага на умението за действия върху числовата ос. Стрелките на извършваните движения са сигурна опора за всички ученици.

Новото знание с правилото за свеждане на изваждането до събиране изисква съответните педагогически усилия за достигане до неговото разбиране.

Задача 2 упражнява новото знание.

При решаването на **Задача 3** се въвежда правилото за разкриване на скоби. Когато пред скобите има знак „+“, скобите могат да се премахнат, като знаците в скобите **се запазват**. Когато пред скобите има знак „–“, при разкриване на скобите всички знаци в скобите **се променят**.

Задача 4 упражнява умението за разкриване на скоби при действия с рационални числа. След това се въвежда и новото понятие – **алгебричен сбор.**

Задача 5 е за упражнение на знанията за алгебричен сбор.

В края на учебния ресурс се търси неизвестното число x, което се въвежда чрез решенията на **Задача 6**.

Учебното съдържание по подтемата е с високо ниво на сложност и може да бъде разбрано и усвоено от учениците от трето равнище. Оказва се помощ на учениците от второ равнище при работата върху числова ос. Важно е също така учениците от първо равнище да произнасят числата и да усвоят вербализирането на отрицателните рационални числа.

Декартова координатна система. Координати на точка

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да умеят да построяват точка по зададени координати спрямо декартова координатна система, да умеят да определят координати на точка спрямо декартовата координатна система.

Въвеждат се нови понятия: декартова координатна система, абсциса, ордината, квадранти, наредена двойка.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учебният ресурс започва с информация за декартовата координатна система и е дадено нейното определение. В новото знание се въвеждат и новите понятия за абсциса, ордината, квадрант, както и принципът на представяне на точка в координатната система.

Задача 1 нагледно показва как по дадена точка в координатната система могат да се определят нейните координати, т.е. започва се от точка в системата, а не от координатите. След реализацията на задачата се дават и теоретичните принципи.

Координатите на точките записваме например: А (4 ; 4), Б (-2 ; 3), В (3 ; -2) като наредени двойки. На първо място се записва абсцисата, на второ място – ординатата.

Задача 2 изисква да се построят точки по дадени координати в декартовата координатна система. Задачата е обратна на първа задача. От координатата на абсцисата издигаме перпендикуляр и от координатата на ординатата построяваме перпендикуляр. Пресечната точка на двата перпендикуляра е търсената точка.

Задачите са достъпни за учениците от трите равнища. Учениците от първо равнище броят по абсцисата и ординатата и намират числата по осите. Учениците от второ равнище с помощ определят координатите на дадени точки. Учениците от трето равнище с дозирана помощ умеят да построяват точка по зададени координати спрямо декартова координатна система и умеят да определят координати на точка спрямо декартовата координатна система.

СТЕПЕНУВАНЕ

Действие степенуване на естествени числа

Числови изрази, съдържащи степени

Намиране на неизвестни компоненти при действие степенуване

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да знаят определението на действие степенуване с естествен степенен показател и понятията, свързани с него, да намират неизвестен компонент при действие степенуване, да умеят да представят произведение от равни множители като степен и обратно, да умеят да пресмятат числови стойности на изрази, съдържащи степени, и правилно да използват реда на действията.

Въвеждат се нови понятия: степенуване, степен, основа, степенен показател, точен квадрат, точен куб.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задачи 1 и **2** изискват разлагане на числата 8 и 16 на прости множители. През тяхното произведение се извежда идеята за степенуване, като броят на множителите се превръща в степен.

Новото знание въвежда основната терминология и буквения запис на степенуването.

Задача 3 упражнява новото знание и въвежда и начина на четене (например „две на втора“). По този начин учениците от второ равнище могат да изговарят числата със степен, като ги посочват.

Важно е да бъде осмислено и усвоено даденото след тази задача определение на степенуването, че действието, при което умножаваме числото със същото число много пъти, се нарича **степенуване.**

Задача 4 включва работа с калкулатор, която е възможна, ако е усвоено правилото, че трябва да се възпроизведе действие умножение на един и същи множител според степента. Знанията са разбираеми от учениците на второ и трето равнище.

В **Задача 5** се въвеждат числови изрази със степенуване. Дава се алгоритъмът за пресмятане на числови изрази, съдържащи степени. С този вид задачи могат да се справят учениците от трето равнище.

Следващата **Задача 6** включва намиране на неизвестни компоненти при действие степенуване. Степенният показател, изписан с неизвестното x, се намира, като се разложи числото на прости множители.

Задача 7 установява интегративна връзка с геометрията, като е свързана с намирането на страна на квадрат. Тук крайният резултат е следващата стъпка от придобиваните нови знания – изразът „... на квадрат“.

Така естествено се достига до последната задача от учебния ресурс – намирането на страна на куб и въвеждането на израза „... на куб“.

Учебният ресурс съдържа знание, което би могло да се усвои и да се прилага с помощ на калкулатор. Изключително важно е учениците да усвоят алгоритъма на действие степенуване и да го прилагат при решаване на практически задачи.

Умножение на степен с равни основи
Деление на степен с равни основи
Намиране на числови стойности на изрази, съдържащи степени
Степенуване на произведение
Степенуване на частно

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да умеят да умножават и делят степени с равни основи; да степенуват произведение, частно и степен; да умеят да пресмятат числови стойности на изрази, съдържащи степени, и правилно да използват реда на действия.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

При решаването на **Задача 1**, чрез записване на произведението на степени, се забелязва, че произведението на степени с равни основи е степен със същата основа и показател, равен на сбора от показателите на множителите. Въвежда се новото знание за произведение на степени с равни основи.

Със **Задача 2** се открива начинът за намиране на частно на степен с равни основи. Частното на степените с равни основи е степен със същата основа и показател, равен на разликата на показателите на делимото и делителя.

Задача 3 упражнява реда на действие при числови изрази, съдържащи степени.

Важно е учениците да усвоят правилата при пресмятане на числови изрази чрез многократни коментирани упражнения и след това – с упражнения за самостоятелна работа.

Задача 4 въвежда начина за намиране на степен на произведение, а именно степен на произведение се намира, като се степенува всеки множител и се умножат получените степени.

Задача 5 показва правилото за намиране на степен на частно. Степен на частно се намира, като се степенуват делимото и делителят и се разделят получените степени.

Адаптираното учебното съдържание е достъпно за учениците от трето равнище. Усвояването на новите знания изисква упражняване с примери, при които се оказва дозирана помощ при нужда.

Стандартен запис на число
Питагорова теорема

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да умеят да представят числа в стандартен запис; да знаят Питагоровата теорема и да умеят да намират неизвестна страна на правоъгълен триъгълник при дадени други две страни.

Въвеждат се нови понятия: стандартен запис на число.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задача 1 актуализира знанията на учениците за представяне на естествено число в десетичната бройна система, като се използват степените на числото 10.

Стандартният запис на число се въвежда информативно като пример за записване на много големи или много малки числа.

Акцентът при разработване на подтемата е учениците да се запознаят с известната Питагорова теорема, която дава възможност за намиране на неизвестна страна от правоъгълен триъгълник. Формулира са теоремата и първо се намира хипотенузата по дадени катети с решаването на **Задача 2**.

При **Задача 3** се търси единият катет при дадена хипотенуза и втори катет. Новите знания имат широко приложение при решаване на практически задачи. Адаптираното учебно съдържание е достъпно и показва приложението на степените. При усвояване на алгоритъма за решаване на задачи с използване на Питагоровата теорема учениците от трето равнище могат самостоятелно да работят, като използват калкулатор при сметните операции. Учениците от второ равнище с помощ съставят задачата и извършват пресмятанията. Учениците от първо равнище работят за посочване и назоваване с помощ елементите на правоъгълния триъгълник.

УРАВНЕНИЯ

Числови равенства. Свойства.
Уравнения от вида $ax + в = 0$ $(a \neq 0)$.
Правила за решаване на уравнение
Моделиране на уравнение от вида $ax + в = 0$

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да знаят свойствата на числовите равенства и да умеят да ги прилагат; да знаят понятията, свързани с понятието уравнение; да умеят да решават уравнения и да използват уравнения при моделиране на ситуации.

Въвеждат се нови понятия: числово равенство, уравнение, неизвестно, корен на уравнение.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учебният ресурс започва с въвеждане на ново знание – числово равенство и съответстващите му термини.

След това се въвежда практическа работа. Първият етап от нея, зададен в **Задача 1**, е проверката на числово равенство с цел да се осъзнае еднаквата стойност на двете страни на равенството.

Задача 2 въвежда начина за намиране на неизвестното число x.

С това се дава и следващото ново знание, свързано с термина **уравнение**.

Предложен е картинен материал, в който се демонстрират мястото и „смисълът“ на x като нещо налично, но скрито от погледа като конкретно количествено съдържание. Следват знанията, свързани с понятието за уравнението, и правилата за решаване на уравнения.

Съществен момент от усвояването на учебното съдържание е, че текстовите задачи се моделират с помощта на уравнения. Дават се етапите за моделиране.

Това се демонстрира със **Задача 4**. Педагогът може да въвежда необходимия брой текстови задачи с трудността на дадената, докато учениците от трето равнище усвоят това ниво на употреба на уравнението. За целта може да се ползва и разнообразен картинен ресурс. Чрез посочване и произнасяне на условията и уравненията могат да участват и учениците от второ равнище. За учениците от първо равнище е приложим картинният материал към текстовите задачи.

ПРОПОРЦИИ

Отношение. Пропорции

Пропорционалност. Коефициент на пропорционалност

Основно свойство на пропорциите

Приложение на пропорциите

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да знаят понятието пропорция и понятията, свързани с него; да знаят свойствата на пропорцията; да умеят да прилагат знанията за пропорции в практически задачи; да умеят да представят едно и също количество като отношение, процент или обикновена дроб.

Въвеждат се нови понятия: отношение, пропорция, коефициент на пропорционалност.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Отношението се въвежда първо чрез ново знание – пояснителен текст, в който най-съществено е да се осъзнае, че отношението е свързано с действието деление и че чрез него числата се сравняват. За учениците е важно да се запознаят с пропорциите, тъй като една голяма част от тях имат професионална реализация като готвачи. Затова и знанието за пропорцията е въведено през елементарен пример от рецепта – отношение на брашно към захар за един и съответно за два сладкиша.

Използвана е картинна опора, за да се види нарастването на количеството и на двата продукта при съхраняване на отношението.

Учебният ресурс задава само идеи и модели за преподаване на знанието. То следва да бъде демонстрирано по разнообразни начини с придържане към идеята за практическа приложимост. Педагогът ще прецени с какви материали или картинни опори да упражнява отношенията и пропорциите, докато се достигне до възможното ниво на практическа ориентация.

За учениците от първо равнище материалът може да изпълни различни развиващи задачи, свързани с ориентация в предметния свят и с количествена ориентация. За учениците от второ и трето равнище следва да се формира усет към съхраняване на отношенията при промяна на величините.

Права пропорционалност
Обратна пропорционалност – графика
Разчитане на данни, представени чрез диаграми и графики

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да знаят понятията права и обратна пропорционалност и да умеят да ги прилагат в практически задачи; да умеят да разчитат информация, зададена в таблици, диаграми и графики.

Въвеждат се нови понятия: права пропорционалност, обратна пропорционалност, графика.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Новите понятия се въвеждат чрез решаване на достъпни задачи с практическа насоченост. Адаптираното учебно съдържание започва с определение за пропорционалност и коефициент на пропорционалност.

Със **Задача 1** е даден пример за права пропорционалност с достъпна приложимост: при нарастване на количеството на дадена стока нараства и цената.

Веднага след задачата се въвежда и определението за права пропорционалност.

Задача 2 е съответно пример за обратна пропорционалност – когато се увеличава едната величина, другата намалява. Примерът е от задачи за движение – с увеличаването на скоростта, намалява времето при едно и също разстояние.

Данните се подават в таблици и чрез цветни стрелки се следи промяната. В този вид задачите са достъпни на съответните нива за всички ученици и стават по-лесно възприемчиви.

Задача 3 въвежда представянето и разчитането на данни, представени в таблица и графика. Учениците информативно се запознават с начина за построяване на графика и данните, които могат да се интерпретират. Задачата е достъпна за учениците и от трите равнища.

ЕЛЕМЕНТИ ОТ ВЕРОЯТНОСТИ И СТАТИСТИКА

Множества и операции с тях. Графично представяне на множества

Случайно събитие

Вероятност на случайно събитие като отношение на възможности

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VI клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: знания за множество и елементи на множество; знания за понятието случайно събитие на най-просто ниво (монета, зарче); умеят да пресмятат вероятност на случайно събитие.

Въвеждат се нови понятия: множество, случайно събитие, вероятност.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учебният ресурс започва с новото знание – теоретично въвеждане на представата за множество, елементи и принадлежност.

Задача 1 упражнява графично представяне на множества.

Със своята пряка приложимост това задание може да бъде упражнявано и писмено, и с материални предмети с участието на учениците от всички равнища. Педагогът следва да разиграе по модела различни задания. Развиващият ефект от подобни задачи може да бъде много голям и разностранен. За учениците от първо равнище той има значение за развиване на усета за принадлежност към даден вид на различни обекти. Те могат да посочват и да групират. Учениците от второ равнище следва да посочват, разместват, назовават. Учениците от трето равнище следва да боравят и със съответната терминология, като групират писмено по-абстрактни елементи от „света“ на числата, езика, географията и пр.

Задачи 2 и **3**, които демонстрират случайни събития, съдържат в себе си игров момент и също имат възможност за разнообразно възпроизвеждане в часа с участието на всички ученици. Работата със зар, монета, разноцветни кубове и всякакви други обемни тела може да развие различни качества, като чрез игровия подход да се осмислят вероятностите на събитията.

Учебният материал следва да бъде оползотворен с целия потенциал от корекционно-педагогически задачи.

ЛИТЕРАТУРА

Ганчев, Ив., Нинова, Юл. и В. Никова. Методика на обучение по математика, Благоевград, 2002

Караджова, Катерина. Психолого-педагогически измерения на умствената изостаналост. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005.

Караиванова, Мария. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10 – 15 години). Автореферат на дисертация, Пловдив, 2011.
https://procedures.uni-plovdiv.bg/docs/procedure/160/15985642972147140594.pdf

Колев, Е., Данова, Д., Тодорова, Т., Събева-Колева, Н. и Т. Славчева. Математика, учебник за VI клас, Булвест 2000, 2017

Нинкова, П., Лилкова, М., Стоева, Т., Ставрева-Нейчева, С., Шаркова, И. Книга за учителя Математика VI клас, Просвета, София, 2017

Приложение № 21 към т. 21 Учебна програма по математика за VI клас (Общообразователна подготовка)
https://www.pngegg.com/bg/png-ycrpo

МАТЕМАТИКА

VII КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

ЦЕЛИ ИЗРАЗИ
Рационален израз. Променлива и постоянна величина 530

УРАВНЕНИЯ
Линейни уравнения. Моделиране на линейни уравнения 531

Задачи от движение 532

ОСНОВНИ ГЕОМЕТРИЧНИ ФИГУРИ
Въведение в геометрията. Основни геометрични фигури и построения 533

Съседни ъгли 534

ЕДНАКВИ ТРИЪГЪЛНИЦИ
Еднакви триъгълници. Първи признак за еднаквост на триъгълници.
Втори признак за еднаквост на триъгълници 535

Трети признак за еднаквост на триъгълници.
Правоъгълен триъгълник с ъгъл 30° 536

НЕРАВЕНСТВА
Числови неравенства. Свойства 537

Линейни неравенства с едно неизвестно 538

УСПОРЕДНИК 539

Правоъгълник 540

ЕЛЕМЕНТИ ОТ ВЕРОЯТНОСТИ И СТАТИСТИКА 541

ПОСТРОЕНИЯ С ЛИНИЯ И ПЕРГЕЛ
Построяване на триъгълник 542

ЛИТЕРАТУРА 542

ЦЕЛИ ИЗРАЗИ

Рационален израз. Променлива и постоянна величина

Подтемата е адаптиран вариант на съответната подтема от учебната програма за VII клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да извършват действия (събиране, изваждане, умножение и деление) с цели изрази; да пресмятат стойност на цял израз; знания за рационален израз, константа и променлива величина.

Въвеждат се нови понятия: константа, променлива, рационален израз.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учебният ресурс започва с определение на алгебрата като важна област в математиката и се въвежда идеята, че числата се заместват със символи.

Задача 1 има за цел да упражни различните действия събиране, изваждане, умножение и деление на едно по-високо ниво – чрез разпознаване на самото действие и неговото означение със съответния символ. Така учениците се насочват към възможността да осмислят действията като начин за достигане до определени отговори, като тези от тях, които имат възможност, на практика следва да съставят елементарен числов израз. **Задача 1** залага на изваждането, за да се преодолее евентуалната инерция на започване със събиране.

Предлага се на картинен материал, който визуализира задачите и дава възможност за работа и с учениците от първо равнище.

Следва текстова задача – **Задача 2**, която изисква създаването на числов израз, и на нейната основа се въвеждат и термините константа и променлива.

Задача 3 упражнява знанието чрез геометрична задача, при която обиколката на триъгълник се изразява с x и отново се разясняват константата и променливата. Така се достига до въвеждане на новото понятие – рационални изрази.

Като пример за рационални изрази са формулите за лице на правоъгълник, дължина на окръжност, лице на кръг и се изграждат представи за рационални изрази.

Адаптираното учебно съдържание е достъпно за учениците от трето равнище, тъй като въвежда новите знания в практически приложими задачи. Учениците от второ равнище също могат да участват активно чрез посочване и назоваване на основните термини и изрази. За учениците от първо равнище се предвижда работа с картинния материал.

УРАВНЕНИЯ

Линейни уравнения. Моделиране на линейни уравнения

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VII клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: знаят понятието уравнение и понятията, свързани с него; да умеят да решават линейни уравнения с едно неизвестно.

Въвеждат се нови понятия: линейно уравнение, корен на линейно уравнение.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото на адаптираното учебно съдържание се дава определение за уравнение, както и за корен на уравнението. Равенството, което съдържа неизвестно число, означено с буква, наричаме уравнение.

Отново се залага на идеята за създаване на уравнение с включване на неизвестно число x. **Задачи 1** и **2** упражняват създаването на задачи по картинки и изразяването им чрез уравнение. Акцентът в учебния ресурс не е в сложността на задачите, а в стимулирането на самостоятелност в извършването на математически операции. Изборът на числа в кръга на 10 не е случаен, защото се предполага, че учениците от първо равнище, с помощта на картинния материал, ще успеят да извършат пресмятанията.

Задача 3 усложнява предходните задачи, защото се изисква учениците сами да съставят условието на задачата и след това да моделират линейно уравнение. В решението е представен примерен вариант, но тук може в зависимост от познавателните възможности на учениците да се формулират и други условия на задачата по дадената картинка.

В продължението на учебния ресурс се дава определение за линейно уравнение с едно неизвестно, както и знания за коефициент и свободен член.

Задача 4 е предвидена за упражнение с учениците от трето равнище. Прилагат се знания от VI клас за начина на решаване на уравнения. Важно е учениците да знаят последователността за разкриване на скоби и свеждане до линейно уравнение. Учениците от второ равнище могат да посочват и назовават числа, символи, действия. Учениците от първо равнище биха могли с помощ да работят по предложения картинен материал. .

Задачи от движение

Подтемата е адаптирано учебно съдържание и е свързана с моделиране на линейни уравнения чрез решаване на текстови задачи от движение.

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: извличане на информация от текстова задача, прилагане на формулата за движение, ориентация в схема и таблица.

Въвеждат се новите понятия: път, скорост и време като част от формулата S=v.t, равномерно движение.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите:

Акцентира се върху осъзнаването на движението на обекти и хора и обвързаността с времето и скоростта.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с прилагането на формулата S=v.t. Използван е графичен материал за онагледяване на условието на задачата. При необходимост градовете в **Задача 1** могат да се заменят с познати на ученика.

Изпълнението на **Задача 2** е свързано с движението на ученик към училище. Преминава се към търсене на времето и прилагане на формулата по втори начин.

В изпълнението на **Задача 3** се включват и схематично представяне на дадените величини и отново се затвърждава използването на формулата.

Изпълнението на **Задача 4** е свързано с попълване на таблица и цели автоматизиране на уменията за заместване по познатите формули. За всеки ред от таблицата може да се използва схематично представяне на дадените величини и включване на картинен материал с изброените превозни средства.

ОСНОВНИ ГЕОМЕТРИЧНИ ФИГУРИ

Въведение в геометрията. Основни геометрични фигури и построения

Подтемата е адаптиран вариант на съответната подтема от учебната програма за VII клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да знаят понятията: аксиома, теорема, равнина, пресекателни прави, среда на отсечка; да умеят да откриват основните геометрични фигури в чертежи.

Въвеждат се нови понятия: аксиоми, теореми, равнина, пресекателни прави, среда на отсечка.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Адаптираното учебно съдържание започва с теоретична информация за понятията, използвани в геометрията. В седми клас започва изграждането на системен училищен курс по геометрия, като най-съществената характеристика е използването на аксиоматичен подход при изучаване на геометрията. В учебното помагало са разгледани само част от аксиомите и теоремите, които са достъпни за възприемане и осмисляне от учениците с множество увреждания. Затвърдяват се знанията за геометрични фигури, като се започва от най-простия геометричен обект – точката.

Задача 1 изисква разпознаване на основните геометрични фигури по чертежи. Много е важно педагогът да насочи вниманието към това, че те не само са „разбъркани“ спрямо зададените в таблицата термини, но и някои от фигурите могат да се открият на няколко различни чертежа. Желателно е да се посочат и изговорят с буквеното си означение всички точки, лъчите при ъгъла, както и отсечката върху права или правите в последния чертеж. Това ще подобри наблюдателността и ще стимулира работата с основните геометрични фигури при различни ситуации.

Задача 2 отново изисква свързване с верния отговор, което е подпомогнато чрез пунктираните лъчове. Нейната цел е да упражни знанията за успоредни, пресекателни прави и среда на отсечка.

Съседни ъгли

Подтемата е адаптирано учебно съдържание и е свързана с прилагане на теоремата за съседни ъгли.

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: ориентация в чертеж, прочитане и именуване на ъгли, прилагане на теоремата за съседни ъгли.

Въвежда се новото понятие: съседни ъгли.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Акцентира се върху разбирането за съседни ъгли и техните зависимости, формулирана в „Теорема 1. Сборът от мерките на два съседни ъгъла е равен на 180°“.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с намиране на ъгъл по даден негов съседен ъгъл. Необходимите знания за решаване на тази задача са свързани и с прилагане на знанията за решаване на линейно уравнение с едно неизвестно. При трудности в именуването и прочитането на ъглите в задачата се препоръчва смяна на буквите с такива от българската азбука.

Изпълнението на **Задача 2** е свързано с прилагане на усвоените знания и ориентация в таблица по даден един ъгъл.

ЕДНАКВИ ТРИЪГЪЛНИЦИ

Еднакви триъгълници. Първи признак за еднаквост на триъгълници. Втори признак за еднаквост на триъгълници

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VII клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да знаят първи и втори признак за еднаквост на триъгълниците; да умеят да откриват еднакви триъгълници; да се ориентират в чертеж; да прилагат признаците за еднаквост на триъгълниците.

Въвеждат се нови понятия: еднакви триъгълници, съответни елементи на еднакви триъгълници.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Адаптираното учебно съдържание започва с въвеждането на представата за еднаквост. Залага се на картинен материал от архитектурни обекти, които могат да се наблюдават в заобикалящата действителност.

Следва въвеждане на новото понятие за еднакви триъгълници.

В **Задача 2**, на базата на чертеж на два еднакви триъгълника с различно разположение в пространството и с означени дължини на страните и големини на ъглите, се изисква да се открият равните елементи.

Задачата е подходяща за работа с учениците от трите равнища. Учениците от първо равнище посочват и изговарят еднаквите елементи в триъгълниците с помощ. Учениците от второ равнище посочват, прочитат и сравняват еднаквите елементи в триъгълниците. Учениците от трето равнище изпълняват самостоятелно поставената задача чрез ориентация в чертежа. Работата се улеснява и от предложените цветови подходи.

Задача 3 е практическа – своеобразен експеримент за наслагване. Задачата трябва също да бъде максимално оползотворена, тъй като изисква сръчност и пространствена ориентация за наслагване на равно с равно.

Следват признаците за еднаквост на триъгълници.

Задача 4 прилага новото знание, като изисква да се назове признакът, по който двойките триъгълници се определят като еднакви (**фиг. 9**, **фиг. 10**).

Учебният ресурс е достъпен за учениците от трите равнища. Особено съществено е включването в него на практическа работа с модели на триъгълници.

Трети признак за еднаквост на триъгълници. Правоъгълен триъгълник с ъгъл 30°

Подтемата е адаптиран вариант на съответните подтеми от учебната програма за VII клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да знаят трети признак за еднаквост на триъгълниците; да знаят теоремата за свойството на правоъгълен триъгълник с ъгъл 30°; да умеят да откриват еднакви триъгълници; да се ориентират в чертеж; да прилагат признаците за еднаквост на триъгълниците.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Подтемата започва със **Задача 1**, която следва да сравни еднаквите елементи и да отговори на въпроса еднакви ли са триъгълниците. Така се въвежда и третият признак за еднаквост.

Задача 2 насочва вниманието към ограда на къща и дава важна практическа информация за значимостта на триъгълната фигура в направата на мостове и огради като конструктивен елемент с най-голяма устойчивост и значение за разпределението на натиска. Развиват се наблюдателността и пространствената ориентация на учениците.

Тук е предложен картинен ресурс от реални обекти, който може да бъде обект на внимателно наблюдение и е подходящ за работа с учениците от трите равнища.

Задача 3 повишава нивото на сложност и изисква знание и аналитични процедури. Необходимо е сред множество от „приличащи си“ триъгълници да се открият онези два, които са еднакви, и да се определи по кой признак за еднаквост.

Учебният ресурс включва теоремата с свойство за правоъгълен триъгълник с остър ъгъл 30°. Теоремите в Учебното помагало се изказват, без да се описва доказателството на самата теорема. Достатъчно е учениците да използват тези знания при решаване на задачи.

В **Задача 4** се прилага теоремата за правоъгълен триъгълник с остър ъгъл 30° и предвижда намирането на катет по зададен ъгъл и дължина на хипотенузата, като се работи с x. Във второто подусловие на същата задача се предлага решение при зададен ъгъл и катет срещу него.

Подтемата е подходяща за работа с всички ученици, като последните задачи са достъпни до учениците от трето равнище. Те следва да работят с помощ от педагога.

НЕРАВЕНСТВА

Числови неравенства. Свойства

Подтемата е адаптиран вариант на съответната подтема от учебната програма за VII клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да знаят свойствата на числовите неравенства и да умеят да ги прилагат.

Въвеждат се нови понятия: числово неравенство.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се дава определение за неравенство и информация за съответните знаци, които са нужни за възприемане и осмисляне на свойствата на неравенствата.

По подобие на методическия подход при разработване на подтемата за числови изрази първо се въвежда **Задача 1**, която изисква да се сравнят две групи от обекти, които предварително са установени по брой от самите ученици.

Задача 2 е със същото задание, но е предвидена за самостоятелна работа с учениците от второ и трето равнище. Учениците от първо равнище броят и с помощ сравняват.

Задача 3 усложнява заданието, като цели да демонстрира новото знание, че ако към двете страни на вярно числово неравенство прибавим или извадим едно и също число, получаваме вярно числово неравенство със същия знак. Тук през практическа дейност се достига и до неравенстото **а + с > в + с**

По аналогичен начин, през **Задача 4**, с картинни опори се извежда и следващото правило: ако едно число е по-голямо от друго, което е по-голямо от трето, то първото число е по-голямо от третото.

Последната задача демонстрира възможността за сравняване на три елемента и съответното свойство, произтичащо от това. Въведеното знание е достъпно за учениците от трето равнище. В голяма степен то може да се упражнява с учениците от второ равнище, тъй като всеки етап е снабден с картинни опори. По същата причина задачата дава възможност за участие и на учениците от първо равнище, които следва да посочват.

Подтемата предполага приложението на различни математически подходи: преброяване, записване, сравнение, преценка, овладяване на свойствата на неравенството.

Линейни неравенства с едно неизвестно

Подтемата е адаптирано учебно съдържание и е свързана с решения на неравенства с едно неизвестно.

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да знаят понятието линейно неравенства и вярно числово неравенство; да могат да извличат информация от текстова задача и картинен материал.

Въвеждат се нови понятия: линейно неравенство с едно неизвестно, вярно числово неравенство.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Подтемата започва с въвеждане на новите понятия за линейно неравенство с едно неизвестно и вярно числово неравенство.

Акцентира се върху осъзнаването и прилагането на по-голямо и по-малко и техния пренос в практически ситуации.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с онагледяване от педагогическия специалист на x в уравнението $x > 3$. Препоръчва се използване на дидактични материали, които са познати на ученика. Важен елемент е осъзнаването, че има повече от един верен отговор.

Изпълнението на **Задача 2** е свързано с извличане на информация от текстова задача и картинен материал. За улеснение може да се използва и числовата ос, представена в решението на задачата.

УСПОРЕДНИК

Темата е адаптиран вариант на съответната тема от учебната програма за VII клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да знаят определението за успоредник, елементите му, видовете успоредници, техните свойства и да умеят да използват твърдения, свързани с тях.

Въвеждат се нови понятия: съседни страни, срещуположни страни, срещуположни ъгли.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учебният ресурс започва със **Задача 1**, която е за разпознаване, посочване и назоваване. Тя изисква идентифицирането на различни видове успоредници. Отново важен момент за педагога е да насочи вниманието, че към даден термин могат да се посочват повече от една фигури. Това е съществено, за да се осъзнае, че терминът успоредник може да включи всички участващи в таблицата фигури.

По аналогичен начин в **Задача 2** се дава указание за разпознаване на елементите на четириъгълниците, показани на чертежа. И тази задача изисква даденият елемент да се открие и в двата чертежа.

Особено важна е схемата, която сравнява три фигури – квадрат, правоъгълник и ромб. Тази схема, освен че „застъпва“ общите черти на квадрата с всяка от другите фигури, визуализира това чрез оригиналните фигури, а не чрез абстрактни очертания като елипси например. Ето защо тя би имала важно значение при работа с учениците и от трите равнища.

Задача 3, с поредица от подусловия, въвежда работа с противоположни страни, а през диагонала упражнява и знанието за еднакви триъгълници.

Последната **Задача 4** е за намиране на лице на квадрат. Тя е с високо ниво на сложност, тъй като интегрира множество знания: за диагоналите на квадрата, за равнобедрен триъгълник, еднакви триъгълници, както и умението за създаване на числов израз при решаване на геометрична задача. Достъпна е за учениците от трето равнище, но учениците от второ равнище могат да участват с посочване и назоваване на различните геометрични фигури в чертежа.

Правоъгълник

Подтемата е адаптирано учебно съдържание и е свързана с надграждане на познанията за правоъгълник.

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: ориентация в картинен материал, използване на чертожни инструменти, чертане.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Акцентира се върху разграничаването на правоъгълника от останалите геометрични фигури.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с откриване на правоъгълници в множество от геометрични фигури. Възможно е да се назоват и останалите фигури. Препоръчва се и разширяване на задачата с откриване на правоъгълни предмети в класната стая за пренос на знанията към практическата сфера.

Изпълнението на **Задача 2** е свързано с използването на чертожни инструменти и чертане на правоъгълник по зададени страни. Възможно е маркирането на две по две страните в различен цвят за затвърждаване на знанията за правоъгълник.

ЕЛЕМЕНТИ ОТ ВЕРОЯТНОСТИ И СТАТИСТИКА

Темата е адаптиран вариант на съответната тема от учебната програма за VII клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да умеят да разчитат данни от кръгова диаграма; да умеят да решават задачи по данни от диаграма; да умеят да определят вероятност на изходи със случаен характер.

Въвеждат се нови понятия: възможно събитие, невъзможно събитие.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Темата предоставя възможност за интегративна връзка с часовете по Информационни технологии. Създаването на кръгова диаграма е представено чрез характерна училищна ситуация за разпределение на учениците в клубове по интереси.

Предложена е снимка на оригиналната таблица, в която се вкарват данните при изработване на кръгова диаграма на компютър.

Задача 2 стъпва на З**адача 1**, като се изисква изчисляване броя на учениците от всеки клуб по интереси. При решението на задачата се прилагат знания за намиране на процент от число.

Продължението на темата се концентрира върху вероятности. Актуализира се понятието за вероятност на случайно събитие, както и формулата за определяне на вероятност от случайно събитие.

Интересна и достъпна е **Задача 3**, която създава реалистична ситуация за вероятности при „теглене на късмет“. Чрез различни предмети и чрез различни цветове на едни и същи предмети се в разиграват различни възможности, които обуславят и въпросите към задачата. Именно тук се въвеждат и понятията – възможно и невъзможно събитие.

По зададения модел педагогът има възможност да организира серия от подобни задачи „на живо“, като се изследват различни случаи на вероятности. Игровият потенциал на тези упражнения е изключително подходящ за участие на учениците от трите равнища със съответните възможни форми за включване и осмисляне на различни информационни нива.

ПОСТРОЕНИЯ С ЛИНИЯ И ПЕРГЕЛ

Построяване на триъгълник

Подтемата е адаптиран вариант на съответната подтема от учебната програма за VII клас (общообразователна подготовка).

Предвиждат се следните компетентности, като очаквани резултати от обучението: да построяват триъгълник по дадени две страни и ъгъл между тях; да построяват триъгълник по страна и два прилежащи ъгъла; да построяват триъгълник по три страни.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Задачите за построения са тези задачи, при които трябва да построим геометрична фигура по дадени нейни елементи. Чертожните инструменти, които се използват за геометричните построения, са линия и пергел.

Подтемата включва следните задачи.

1. Да се построи триъгълник по дадени две страни и ъгъл, заключен между тях.
2. Да се построи триъгълник по дадени два ъгъла и страна.
3. Да се построи триъгълник по дадени три страни.

Към всяка задача са дадени подробно описание и илюстрация на отделните етапи, през които преминава построението.

Задачите са достъпни за учениците от трето равнище, които следва да работят с помощ от педагога. Учениците от второ равнище могат да посочват и назовават елементите на триъгълника, а учениците от първо равнище участват чрез наблюдение и посочване. Учебният ресурс се реализира според индивидуалните възможности на учениците в групата и под постоянен контрол.

ЛИТЕРАТУРА

Витанов, Т. и колектив, Математика VII клас, Издателство Анубис, 2018.

Ганчев, Ив., Нинова, Юл. и В. Никова. Методика на обучение по математика, Благоевград, 2002.

Караджова, Катерина. Психолого-педагогически измерения на умствената изостаналост. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005.

Колев, Е., Данова, Д., Тодорова, Т., Събева-Колева, Н. и Т. Славчева. Математика, учебник за VII клас, Булвест 2000, 2018.

Нинкова, П., Лилкова, М., Стоева, Т., Ставрева-Нейчева, С., Шаркова, И. КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ Математика VII клас, Просвета, София, 2018

Приложение № 23 към т. 23 Учебна програма по математика за VII клас, Общообразователна подготовка.

https://www.pngegg.com/bg/png-ycrpo – Изтеглени безплатни картинки

Музика V клас

Музика VI клас

Музика VII клас

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА, НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ

Законът за предучилищното и училищното образование регламентира равен достъп до образование и отговорността на образователните институции да предоставят подкрепа за личностно развитие и качествено образование на всяко дете и ученик, независимо от вида и степента на увреждания и специалните образователни потребности.

Настоящите учебно помагало и методическо ръководство са разработени на основата на различни научни подходи, дидактически принципи и методи и всички те – вплетени в предписанието за осигуряване на реципрочността в отношенията: преподаване, образователно съдържание, индивидуален капацитет, индивидуални потребности, формиране на компетентности за самостоятелен живот.

Акцентът е поставен върху подготовката и провеждането на учебния процес, организиран около индивидуалното ниво на развитие на учениците и приспособяващ се към техните интереси и очаквания – както учебни, така и социокултурни, и предпрофесионални. Регулирането на тази взаимовръзка освен че изисква поддържането на динамично равновесие между дидактическите и социалните аспекти на процеса, го поставя и в синхрон със специфичния ритъм и стил на осъществяване, за да бъде преподаването притегателно и атрактивно, знанието – разнообразно и полезно, а ученето – интересно и стимулиращо.

Научни подходи за регулиране и осъществяване на учебния процес

За създаване на научно-методическата рамка на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес, чиито допълнителни ресурси и инструменти са включени в настоящото учебно помагало за ученици и методическо ръководство за учители, избраните научни подходи са два – екологичният и компетентностният.

Навлизането на екологичните идеи в науките за образованието (в 90-те г. на XX век) води до съществени промени в разбирането за развитието на детето и на обучението на ученика. Благодарение на тях се стига и до обновяване на професионалния речник с термини и понятия като „индивидуални способности“, „специални образователни потребности“, „педагогическо взаимодействие“, „педагогическа ситуация“, „ресурси“, „фактори на образователната среда“, „индивидуални фактори“, „фасилитатори“, „бариери“, „рискове“…, които са в широка употреба в образователните практики. Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ООН, екологичният подход е избран за очертаване линиите на „осигуряване на приобщаващото и справедливото качествено образование, и насърчаване на възможностите за обучение през целия живот за всички“, в което се откриват концептуалните опори на съвременния образователен процес, представен в разделението на ролите, функциите и отговорностите на двете основни лица – учителя и ученика, и на двата основни процеса – преподаването и ученето.

С екологичната визия за **обучението (преподаването и ученето), респ. за педагогическата ситуация**, се осигуряват живата достъпност до класната стая и възможността да се стои лице в лице с действителния образователен процес, в който участието на ученика е пряко свързано с функционалното предназначение и влиянието на средата. Екосистемният модел на научна интерпретация създава предпоставките за разпознаване на всеки детайл от образователната среда и нейните субекти (дирекция, учители, педагогически специалисти), ресурси (професионални, материални, дидактически) и функционално организираната

обстановка, осигуряваща посрещането на потребностите на учители и ученици, и всички те – поставени във взаимодействие. От друга страна, екологичната визия осветлява новото разбиране за увреждания, в частност за състоянието на интелектуална недостатъчност (умствена изостаналост), като се показва значимостта както на ограниченията в начина на живот, произтичащи от индивидуалните фактори (недостатъчност, неспособности), така и на факторите на самата среда, действащи в този случай като фасилитатори или бариери на учебния процес. Екологичният подход съдейства още и за това учителят и педагогическите специалисти да се откъснат от разбирането за интелектуалната недостатъчност като за болест, за сбор от симптоми и процеси на комплексно изоставане в развитието, защото така те биха продължавали да я превръщат в оправдание и по този начин в отнемане на правото на естествено индивидуално развитие. Присъединяването им към еколого-антропологичния модел за тълкуване на увреждания, създаден от П. Фужейрола, се постига убедеността, че „не е възможно състоянието на увреждане да бъде редуцирано единствено до оценяването на ограничените функционални способности, без да бъде съобразявано влиянието на променливите на околната среда в условията на реалния живот“.[1]

Ролята на този подход е да осигури моделирането на учебния процес и да определи опорните точки за неговата реализация. Основавайки се на педагогическото взаимодействие на учителя и ученика, опосредствано от начините на преподаване и на процесите на усвояване на знания и умения, учебното помагало и методическите ръководства са в съответствие на:

– индивидуалния капацитет и способности (нива на развитие), придружавани от конкретните потребности, интереси и очаквания, на единството от ндивидуални фактори, които са „мярата“ за готовността на ученика за участие в учебния процес;

– начина и стила на преподаване и на функционалната реорганизация на образователната среда или на факторите на училищната среда и класната стая, които улесняват, окуражават, стимулират към активно участие.

На свой ред, позоваването на компетентностния подход при разработване на учебните програми по класове е основно изискване при определяне на образователното съдържание, цели, задачи и избора на дейности.

Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ЮНЕСКО, насочени към превръщането на разпространението на знания в двигател на икономическото и социалното развитие, компетентностният подход насочва към широкото разбиране на ефикасността и полезността на знанието, както и към обединяването на неговите дидактически и социални конотации. Изследванията показват, че той осигурява мобилизацията на индивидуалния капацитет и придобитите знания в полза на постигане на отчетливост на професионалната подготовка и квалификации.[2]

Ролята на този подход в процеса на разработване на учебни помагала и методически ръководства се открива в ясното „сливане“ на линиите на учебната със социалната и предпрофесионалната информираност и предвиденото упражняване на учениците в различни практически умения. Всяка тема включва разнообразни примери, предоставящи аргументи в полза на формиращите се умения, и преобразуването им в отчетливи компетенции. Ос-

1. Fougeyrollas, P. (2010) La funambule, le fil et la toile. Transformations réciproques du sens du handicap., ULaval.

2. Christian Chauvigné et Jean-Claude Coulet (2017) L’approche par compétences : un nouveau paradigme pour la pédagogie universitaire ? p. 15 – 28 https://doi.org/10.4000/rfp.2169

вен тов, компетентностният подход е определящ по отношение на дизайна и организацията на педагогическото взаимодействие и на модификациите на взаимоотношенията учители – ученици – учебен клас. Той е в основата на непрекъснатото обновяване на учебния процес, дефинирано по отношение на случващото се като преподаване и обработване на знанието в момента и това, което трябва да бъде постепенно постигнато и да се прояви на следващ етап като умения. Обвързаността на екологичния и компетентностния подход е определяща по отношение на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес. И двата подхода са основани на взаимодействието на индивидуалния капацитет, впоследствие на уменията и силата на влияние на факторите на образователната среда, които са част от контекста на социалните и икономическите промени.

И двата подхода подкрепят очакванията на учителя и имат за цел тяхното взаимодействие в стимулирането на активното участие на учениците в учебния процес, насочвайки ги да предприемат инициативи, да бъдат самостоятелни в изпълнението на задачите, да показват отговорност и ангажираност, да се включват в работата по всички учебни дисциплини, да сменят дейностите, да проявяват очакваните емоции, задоволство и отношение към другите.

Цели и принципи на учебния процес

Разработените учебни ресурси по всяка дисциплина имат за цел подпомагане на обучението на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност и множество увреждания, като:

– подготвят, развиват и осигуряват уменията за тяхното активно участие в учебния процес;

– съдействат за развитие на социалния им потенциал;

– насочват към формиране на самостоятелност и постепенна готовност за поемане на отговорност по отношение на професионалната и житейската реализация.

Разработеното учебно помагало представлява референтната рамка за осъществяване на образователния избор от страна на специалистите, учениците и родителите.

Съдържанието му включва сбор от образователни теми, придружавани от конкретни образователни цели и очаквани, реално постижими резултати, очертаващи линиите на компетентностно развитие на ученика през съответния клас, както и през цялото му училищно обучение.

Образователното адаптирано учебно съдържание е основано на компетентностния подход и е съобразено с характеристиките и потребностите на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност, като следва да се има предвид, че „да бъдеш компетентен, означава да можеш да използваш съответните ресурси за ефективно справяне с различни ситуации“, в това число и с такива с образователен характер. „Връзката между ученика и неговото действие свидетелства за неговото намерение и за формата на практически разсъждения в съответствие с неговата мисловна структура. Показването на умишленост, дори в най-обикновени действия, означава, че той е наясно с това, което прави.“[3]

---

3. Programme éducatif destiné aux élèves ayant une déficience intellectuelle profonde. Programme de formation de l’école québequoise (2011)

   http://www.education.gouv.qc.ca/fileadmin/site_web/documents/dpse/formation_jeunes/ProgEducDestineElevesDefIntelProfonde_PFEQ_f.pdf

За да се постигне успешната реализация на учебния процес, е необходимо специалистите да се ползват от единни разбирания за взаимодействието на силните страни на всеки ученик и подходящите за него ресурси (осигурени от средата). За тази цел трябва да се посочат предварително създадените конкретни условия в образователната среда, но и специфичните **принципи и методи**, полезните начини на взаимодействие учител – ученик, за да може впоследствие да се формулират най-подходящите образователни задачи и да се изберат ефикасните начини на действие.

Действащи принципи

През последните години организираното обучение се основава на принципите на диференциация и индивидуализация, достъпност и последователност, нагледност, атрактивност и функционална полезност.

Да се **диференцира**, означава откъсване от „фронталната педагогика“ и създаване на организация на работа, която поставя всеки ученик в оптимална ситуация.[4] Тази организация се състои в използването на всички налични ресурси за провеждане на най-ползотворни дидактически ситуации, осигуряващи активното участие на всеки ученик. Изборът на знанието има индивидуално предназначение и неговата нарастваща трудност води към постигане на компетентности, които се проявяват в различни образователни и житейски ситуации.

От специален коментар се нуждае принципът на достъпност, придружаван от този на последователност. Принципът на достъпност се прилага както хоризонтално – чрез поетапно нарастване на сложността от задача към задача във всеки учебен ресурс, така и вертикално – в една и съща задача сумарно учениците от различните равнища работят на „етажи“. Принципът на последователност е свързан с процесите на преподаване и получаване на знания, на обработване, натрупване и усвояване на знания, които имат функционален смисъл с индивидуално предназначение. От особено значение са и принципите за **нагледност, атрактивност и функционална полезност**, поддържани в целия процес на боравенето със знания. Единствено чрез ползването на разнообразие от методи, на завладяваща комуникация и отношения може да се достигне и да се поддържа активното участие на ученика в учебния процес.

Организация и реализация на учебния процес

Методическото ръководство включва избирани теми, придружавани от образователно съдържание, цели и задачи, които ще се постигнат с учебното помагало.

В тази част се отделя внимание на професионалните умения на учителя, изразени в доброто познаване на силните страни и срещаните трудности, както и на основните подходи в преподаването.

Проведените изследвания посочват, че в условията на осигуреното разбираемо, достъпно и адаптирано педагогическо взаимодействие, поддържането на спокойни отношения и жива и окуражаваща комуникация, постоянната подкрепа и насърчаване се постига формирането на умения за активно участие на учениците с интелектуални затруднения в учебния процес.[5]

---

4. Филип Перену, За диференциалната педагогика, консултирано на 1.09.2020 г. https://www.unige.ch/fapse/SSE/teachers/perrenoud/php_main/OUVRAGES/Perrenoud_1997_A.html

5. Гърбачева, А. (2014). Хронотопография на прехода от образователна интеграция към инклузия. Им-

Изброените стратегии на преподаване разкриват начини за подготовка, организация и провеждане на педагогическото взаимодействие, те показват как силните страни и умения на ученика се превръщат в двигателя на активността и желанието за действие и как учителят „заобикаля трудностите“, за да придвижи ученика към успех и към показване на своите умения в различни ситуации. [6]

Първа стратегия – разбираемост на знанието

За да се създаде подходящата обстановка за обучение на учениците с интелектуални затруднения, е важно да се познават техните предпочитания за това къде и как да се провеждат различните дейности.

За тази цел е важно да се осигури подходящата за ученика функционално структурирана образователна среда за възприемане, обмисляне и действие със знанието, постъпващо от околната среда и света. Необходимо е образователната среда (физическа, материална, дидактическа) да бъде предварително подготвена, да отразява контекста на темата, да активира и разпредели ролите и отношенията на учениците в класа. Функционалната реорганизация на образователното пространство да бъде в подкрепа на разбирането на темата, целта, задачите за изпълнение. Аранжиментът на предметния и дидактично-материалния свят на класната стая, изборът на ресурси да бъдат адаптирани спрямо интересите, мотивацията и желанието за участие. Предварителното структуриране на пространството означава, че е определено работно място за всеки, като се позиционират и местата за групова и за индивидуална работа. Мястото на ученика е в близост до предлаганата подкрепа.[7]

Специфичният капацитет на познавателни способности на учениците често изисква да се провокира припомнянето на предварителните знания, което улеснява възприемането и разбирането на новото знание.

Учителят трябва да работи така, че съобщаваното да съответства на интересите на ученика, и да се стреми към резултати, които са полезни и функционални за него. Той може да преведе ученика през всички негови знания и различни учебни ситуации, за да се постигнат значими връзки между това, което знае, и това, което се изисква в новата ситуация. Едновременно с това, учителят може да поддържа интереса към приближаване на крайния резултат, като за тази цел е подготвил неговото изображение или непрекъснато показва и улеснява с припомнянето на познатите знания и умения.

Втора стратегия – избор на сложността на задачите

Изпълнението на поставените задачи се състои в приспособяването на ученика към различни условия и обстоятелства, за да постигне целта си. Естествено е, че една от неговите основни трудности е качеството на обработване на информация. Колкото е по-сложна една задача, толкова повече време е необходимо за нейното изпълнение, като непрекъснато се следи за осигуряването на необходимата подкрепа, за да не се нарушава последователността на действията. Учителят организира преподаването така, че то да следва стъпките на

пакт за познавателното и социалното развитие на 6 – 9-годишните деца в състояние на интелектуална недостатъчност. Дисертационен труд.

6. Названието и някои акценти в описанието на педагогическите стратегии са заимствани от Образователната програма за ученици с интелектуална недостатъчност от Министерството на образованието (2011). Квебек, Канада.

7. Гърбачева, А. (2015). Екологичният подход в инклузивното образование.

последователността на действието и да подчертава връзките между всяка стъпка, като ограничи възникването на всяка възможност за физически препятствия. С други думи, изборът на сложността на задачата се определя от прага, до който ученикът може да бъде функционален, за да покаже своите постижения и самостоятелност.

Трета стратегия – привличане и поддържане на вниманието

Вниманието е основен познавателен механизъм, който позволява обработването и управлението на информацията. Вниманието е това познавателно умение, което е необходимо при научаване на нови неща.[8] Свойствата и характеристиките на вниманието определят силата и динамиката на познавателните процеси, неговата продължителност позволява на ученика да се съсредоточи върху дадена задача и да я изпълни в срок, въпреки проявите на разсейване. Учениците с интелектуални затруднения се отличават с трудности във вниманието, с честа загуба на концентрация и разсейване дори от най-малките шумове наоколо, което преминава в неспособност за поддържане на интерес, дори до загуба на интерес към предложената задача. Слабостите на селективното внимание при идентифициране на съществените информации се оказват основното предизвикателство за процесите на учене поради влиянието, което носят към разбирането и създаването на връзки.

Познавателните усилия, необходими за поддържане на продължително внимание, са предизвикателство дори при наличието на интересни и важни информации. Учениците трудно фиксират вниманието си, макар че случайно и спонтанно могат да се върнат безрезултатно към обекта на учене, поради разсеяност от някакъв предмет от околната среда или вътрешно усещане. Без подкрепата на учителя ученикът рискува да насочи вниманието си към други стимули и да загуби интерес към предложената задача.

Поради тези причини учителите трябва да изберат завладяващи интереса материали и атрактивно представяне на образователното съдържание. Подсилвайки комуникацията с използването на сигнални думи, произнесени заинтригуващо като „Погледни внимателно!“, или с интригуващи въпроси „Готови ли сте?“. Промяната в тона и гласа, както ускоряването или забавянето на говора също добавят интензитет към словесното послание, подкрепено с мимика и жестове.

Четвърта стратегия – подкрепа на мотивацията и поддържането на усилия

Мотивацията се определя като интереса и движещата сила към действие, към постигането на определени цели. Отнася се до началото, насочеността и постоянството в поведението, желанието и готовността да се извърши определена дейност. Мотивацията стимулира усилията към постигането на желаните цели. Учениците с интелектуални затруднения се отличават със слаба или специфична насоченост на мотивацията, разпознавана в липсата на инициатива за действие, при създадено впечатление за добра наблюдателност и информираност в зависимост от личните интереси (познаване на телевизионните предавания, непропускане на рожденитe дати на приятели, репертоара на предпочитани музиканти или неработните дни и празниците). Последвана от слабото самоуважение (предизвикано от перманентния неуспех в дейността), тези две характеристики се превръщат в мощен стимул на трайния неуспех в училище. При съчетание с лесно ранимия Аз-образ на децата се очертава необходимостта от постоянна и често доста интензивна подкрепа.

8. https://neuro-english.eu/cognitive-skills/

Очевидно е, че мотивацията за учене е външно зависима и до голяма степен в зависимост от способността на учителя да разпознава и най-малкия напредък от ученика и да му покаже признателност. Успехът е най-добрият подсилващ фактор!

Мотивацията се показва след най-малкия напредък и веднага след постъпилата положителна оценка.

Колкото повече са успехите, толкова повече ще бъдат насърчителните изрази и толкова по-силно ще бъде съгласието за участие в учебния процес и в изпълнението на предложените задачи.

Сред придружаващите преподаването методи се разпознават: съдействие, подкрепа, поощрение, похвала, игра, индивидуална работа, могат да се добавят словесното насърчаване, намигването или усмивката. Всички те са най-лесните начини за изграждане и поддържане на мотивацията на учениците. Тези жестовете придобиват още по- голямо значение, когато са придружени със словесни обяснения и публично съобщаване на положителните оценки и споделеното задоволство от изпълнението на задачата.

Пета стратегия – консолидиране на ученето

Ученето трябва да бъде интересно и предизвикателно, за да бъде по-лесно и да бъде търсено повторно. Ученикът с интелектуални затруднения среща значителни трудности при възприемането, обмислянето и съхраняването на информация. За да не се превръща във вътрешна бариера за активното участие в учебния процес, за тази цел учителят предвижда провеждането на многократни упражнения на дадено умение до устойчивост на неговата проява и превръщането ѝ в компетентност. Всяко повторение е съчетавано с влагане на усилия и упражняване на съзнателен контрол върху това, което прави, за да се научи. Учителят трябва да предложи на ученика множество възможности за упражняване на определени специфични умения, за да се превърнат в автоматизми, които подпомагат развитието на компетентности.

Учителят трябва да участва във всички упражнения, като използва стимули със стабилни форми и значения – например да представя фигури винаги по един и същи начин и да използва една и съща дума всеки път, за да обозначи една и съща реалност. Снимки, пиктограми и картини също могат да се използват, за да напомнят на учениците за това, което вече са направили или научили. Активното приложение на назоваваното, посочваното, повторението могат да преминат в поддържането на диалози и приложение на специфични методи като „четене за двама“, „рисуване и говорене“.

Шеста стратегия – предпочитаната визуална верига

Провеждането на учебния процес се основава на традиционните методи и средства на преподаване – инструкция, обяснение, наблюдение, упражнение, демонстрация, разказ, придружавани и от други техники, които показват висока ефикасност и полезност. Една от тях е обобщена в активната роля на нагледността и визуализацията.

В учебната ситуация възприемането на информациите се основава на преноса им през най-малко две сензорни вериги. Обикновено това са зрителната и слуховата. Всички знания постъпват на базата на сетивата. При учениците с интелектуални затруднения източник на информация са обикновените действия на помирисване, докосване, гледане и удряне. Поради тези причини учителят се ползва от различни средства, които осигуряват нагледност, демонстрация, показване на пиктографски инструкции, поставянето в зрителното поле на ученика на различни правила и предписания за конкретни действия. Разбира се, тази стратегия винаги е съчетана и с други.

Седма стратегия – улесняване на трансфера (преноса) на знания

Трансферът на знания се отнася до способността за използване на дадени знания и умения в дадена ситуация, когато те са придобити в друга. Това е една от основните техники в преподаването и осъществяването на учебния процес, чрез която учителите провокират учениците към преноса на знания и умения от една към друга ситуация и в различен контекст.

Преносът на знания и умения изисква и способността на ученика да се адаптира към нова ситуация.

Изследванията показват, че учителят не се ползва от една-единствена стратегия, напротив, преподаването винаги се основава на различни стратегии и включва широко разнообразие от методи, като най-видима е значимостта на използването на т.нар. хетерорегулаторни образователни стратегии и методи.

Например по време на работа с учениците учителят едновременно съчетава техники, за да се избегне разсейването на учениците, като следи за изпълнението на поставените цели, предоставя конкретни средства на всеки за изпълнение на задачата, като предварително е настроил нейната трудност спрямо успеха на всеки ученик. Други примери насочват към правилото, че показаният неуспех изисква повече подкрепа и обратно – показаният успех означава, че подкрепата трябва да се намали. На ученика трябва да се дава все по-висока отговорност и да бъде насърчаван към самостоятелно изпълнение на задачите, както и към полагане на непрекъснати усилия, за да се достигне до постижение. При учениците с интелектуални затруднения подкрепата е предоставена от учителя, тя е интерактивна и може да приеме формата на пряко насочване, проява на съвместно внимание, вербални или жестове за подкрепа. Когато той е приспособен към ситуацията, показва умения и става все по-инициативен при изпълнение на задачите, ръководната роля на учителя намалява.

Създаването на условия и боравенето с подходящите стратегии и методи на преподаване са основните фактори за стимулиране и поддържане на активното участие на учениците в учебния процес. Ученето е основен фактор за тяхното комплексно развитие и формирането на познавателни, социални и предпрофесионални компетентности.

Фронталната стратегия на преподаване невинаги се оказва приложима или ако тя се прилага, трябва да е придружавана и от индивидуална работа.

Изисква се заобикаляне на срещаните трудности и трябва да се знае, че ученикът бързо губи интерес. Освен това времето невинаги е достатъчно за изпълнението на дадена задача и в този случай учителят продължава работата до нейното завършване.

Обобщаващият подход за всички предложени стратегии е конструктивното обединяване на екологичния и компетентностния подход, създаващи последователност в процесите на преподаване и на получаване на знания, тяхното обработване, натрупване и усвояване, като насоката е към селекцията на тези, които имат функционален смисъл и значение.

Често се оказва, че учениците в състояние на интелектуална недостатъчност избързват, правят грешки, губят интерес и се отказват от изпълнението на задачата.

Атрактивна възможност за подтикване на ученика към продължаване на работата е предоставяне на възможността да избира с какво да се занимава и какви знания предпочита. Учителят знае, че децата предпочитат интензивната комуникация, демонстрират бързо запомняне на лесно достъпни и полезни информации, участват в учене чрез действие (извършване на дейности, които стимулират запомнянето) и педагогическото взаимодействие да е на тази основа. Поддържането на положителни емоционално-оценъчни отношения с детето е предпоставка за постигане на личностното му развитие. Сътрудничеството между

самите ученици и съвместната работа с другите са основните форми на т.нар. колективно учене. Те се изслушват, помагат си, изчакват реда си, изразяват се самостоятелно, поддържат интереса помежду си и взаимно се мотивират да изпълнят задачата докрай.

Адаптацията на обучението по учебната дисциплина изисква система от дейности, диференцирани от учителя на класа и адресирани към индивидуалните потребности на учениците с цел непрестанното активиране на тяхното участие в учебния процес.

Обучението по Музика в прогимназиален етап е насочено към овладяване на базисни знания, умения и отношения, свързани със спецификата на музикалното изкуство във всичките му разнообразни прояви. В часовете по Музика се изграждат когнитивни, социални, творчески компетентности у ученика.

В музикалнообразователния процес се създават условия за по-нататъшно развитие на музикалните способности като съществен фактор за пълноценно общуване с музиката и успешно реализиране на музикалните дейности. В хода на учебната работа се развиват уменията за работа в екип, съобразяване с мнението на другите, стимулират се креативно поведение и интерес към начините за търсене, съхранение и разпространение на музикална информация.

Музиката е изначалният и оригинален език на човечеството. Още от древни времена тя е била неизменна част от бита, културата и ритуалите на хората. Музиката дава възможност на учениците със специални образователни потребности, независимо от затрудненията им, за едно спонтанно и невербално емоционално себеизразяване.

Правилният подход в обучението по музика има за цел да отговори на емоционалните, социалните и когнитивните нужди на ученика със СОП.

Това налага разработване и прилагане на правилна система на обучение по музика. Тази система включва дейности, които довеждат до изпълнение на следните задачи, заложени като знания, умения и компетентности.

1. Да се изгради елементарно умение за възприемане на музиката, за разбиране и преживяване на нейната специфична изразителност.

2. Да се дадат на учениците елементарни знания за музикалното изкуство.

3. Да се развиват спонтанността на учениците, тяхното въображение и физическата активност.

4. Да се създаде положителна емоционална нагласа у учениците при възприемане и слушане на музика.

Съчетаването на музиката с ритмични упражнения помага на учениците със СОП да усвоят различни движения, да усетят ритъма и динамиката на музиката, овладява се вниманието, развива се паметта, провокира се бодро настроение.

Методическото ръководство по музика има за цел да подпомогне учителите, работещи с ученици със СОП в процеса на тяхното обучение в ЦСОП. В него има методически насоки и указания, които могат да улеснят учителя в избора на стратегии в работата му с ученика със СОП и в цялостната организация на работата.

Представеният модел на адаптирано учебно съдържание е разработен въз основа на учебната програма по музика. Количеството и формата на поднесената информация е съобразено със специфичните особености на учениците, обучаващи се в изнесени паралелки в центровете за специална образователна подкрепа.

Представеният модел на адаптиране на учебното съдържание има за цел да разчупи, доколкото е възможно, академичността и по достъпен, практически начин учениците да получат необходимите знания, умения и компетентности по изучавания предмет.

Контрол с поглед

Технологията за контрол с поглед дава възможност на ученика само с насочване и задържане на погледа да общува чрез синтезирана реч като обратна връзка; да пише; да учи; да рисува; да използва компютър; да свири на различни музикални инструменти; да използва интернет.

Учениците с двигателни затруднения с помощта на контрол с поглед могат да използват не само специализирани обучителни материали и софтуер, но и всички останали електронни обучителни материали (например електронни учебници, сайтове с видеоуроци, сайтове с адаптирано учебно съдържание и т.н.).

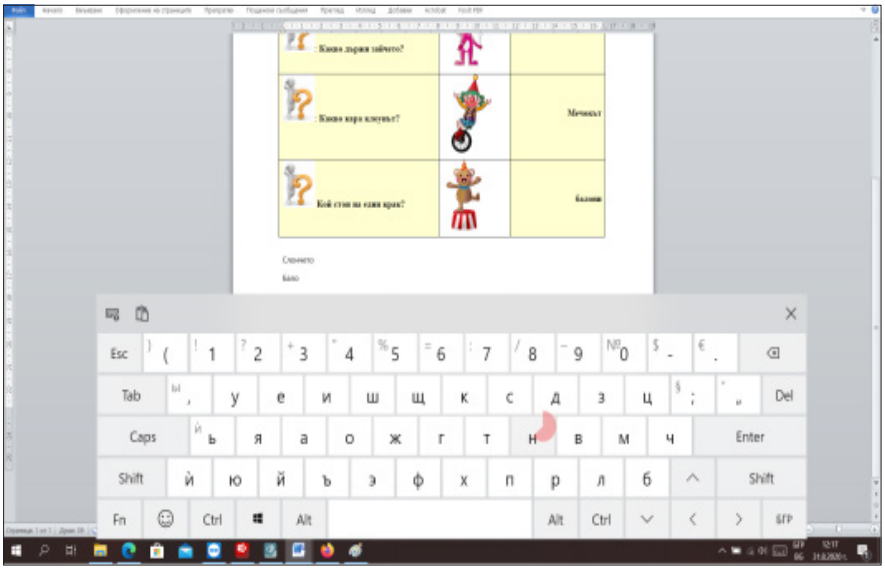

Фигура 1. Тестова задача

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[9] (червеното кръгче е мястото на погледа).

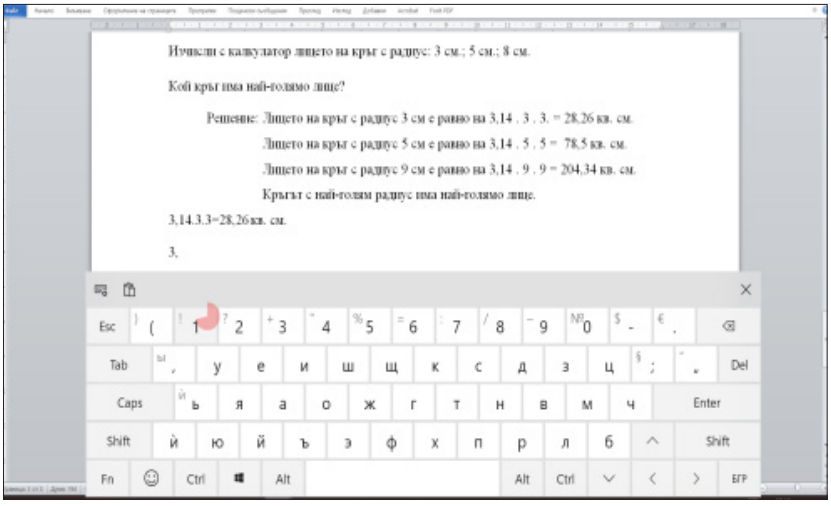

Фигура 2. Тестова задача

9. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[10] (червеното кръгче е мястото на погледа).

Софтуер за комуникация и обучение

Софтуерът Communicator 5 (Tobii Dynavox)[11] дава възможност да създадете индивидуален профил на всеки ученик, да редактирате, да добавяте или създавате страници по съответния учебен предмет. Предлага различни модули, които позволяват комуникация чрез символи (графични изображения) или текст, като избраните/написаните думи, фрази, изречения се произнасят със синтезирана реч.

В зависимост от степента на увреждане, ученикът може да използва мишка, тъчскрийн или устройство за управление с поглед при работа с компютър.

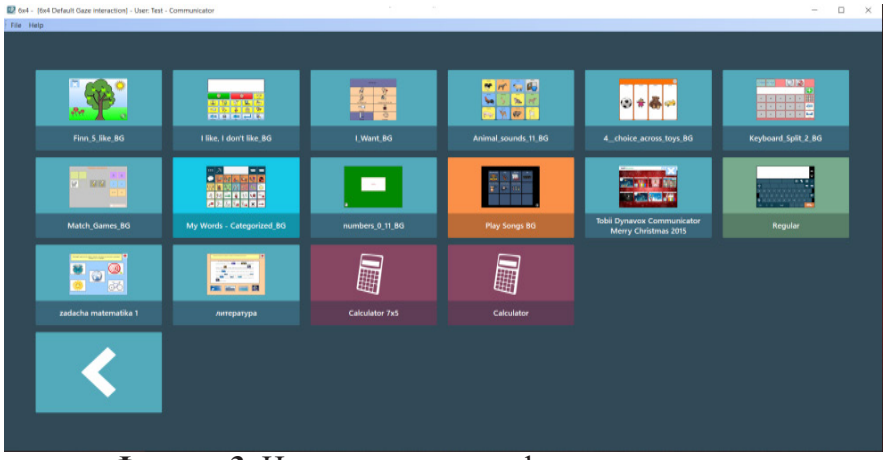

Фигура 3. Индивидуален профил на ученик

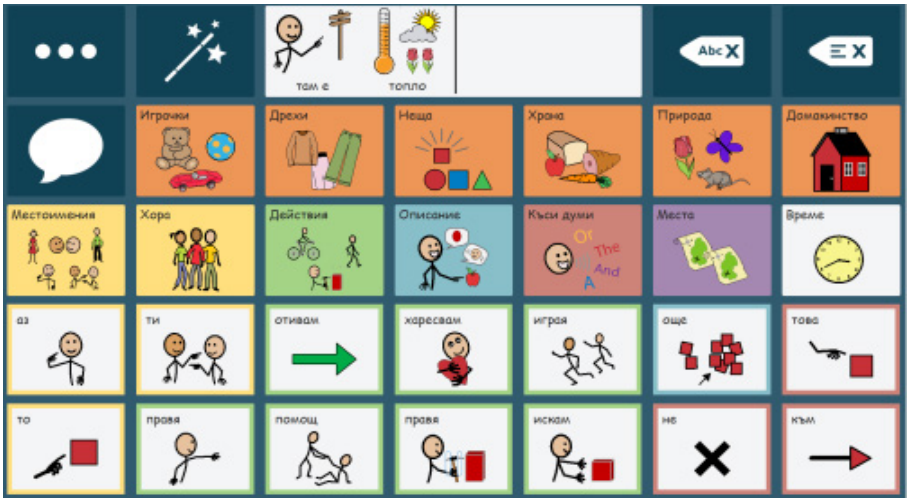

Фигура 4. Приложение за комуникация чрез символи от Communicator 5

10. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

11. https://www.tobiidynavox.com/software/windows-software/communicator-5/

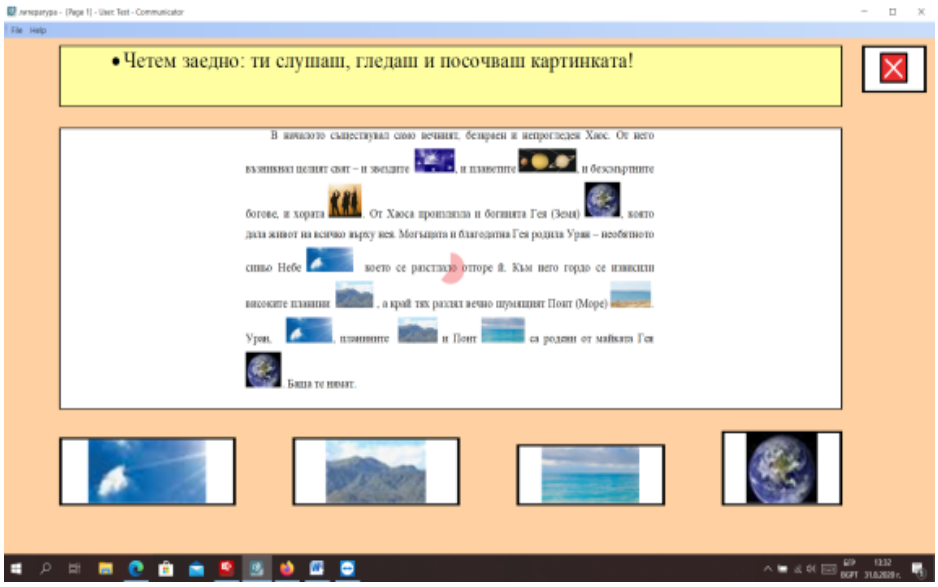

Фигура 5. Обучително занимание в Communicator 5

Фигура 6. Тестова задача в Communicator 5

Използваният софтуер за допълваща и алтернативна комуникация дава възможност на всеки педагогически специалист да го прилага в пряката си работа по съответния учебен предмет за определени задачи съобразно възможностите на ученика за развиване на различни познавателни функции.

МУЗИКА

V
КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО
РЪКОВОДСТВО

СЪРЪРЖАНИЕ

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА, НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ 544

ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНА ИЗРАЗНОСТ 558
Музикални изразни средства 558
Размери: равноделни и неравноделни 558
Безмензурна музика 558

ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНА ИЗРАЗНОСТ 560
Основни групи музикални инструменти 560

ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНА ИЗРАЗНОСТ 562
Инструментални състави 562
Вокални състави: мъжки хор, женски хор, детски хор 562

БЪЛГАРСКА НАРОДНА МУЗИКА 564
Музикално-фолклорни области: Тракия, Пирин, Родопите 564

БЪЛГАРСКА НАРОДНА МУЗИКА 566
Фолклорна музика и обредност 566
Коледа, Сурва, Кукери, Лазаруване, Великден 566

МУЗИКА И ОБЩЕСТВО 567
Първи български композитори 567

МУЗИКА И ОБЩЕСТВО 568
Музиката на официалните празници 568

МУЗИКА И ОБЩЕСТВО 569
Популярна музика и популярна култура 569
Музика и общество 569

Многообразието на танците 570
Танците ръченица, право хоро, пайдушко хоро, дайчово хоро, валс в творчеството на композиторите 570

МУЗИКА И СЪВРЕМЕННИ ТЕХНОЛОГИИ 571

Тема на урока	**ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНА ИЗРАЗНОСТ** Музикални изразни средства Размери: равноделни и неравноделни Безмензурна музика
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава, назовава изразни средства в музиката и съвременните технологии – мелодия, ритъм, метрум, динамика, темпо. 2. Разбира единството на музикалните изразни средства. 3. Разпознава ритмичността на определени български народни мелодии. 4. Умее да слуша мелодия.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Разширяване на речниковия фонд. 2. Обогатяване на музикалната култура. 3. Развитие на фонематичния слух. 4. Развитие на фината моторика. 5. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за V клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.

Насоки за работа	1. Чрез музикално ритмичните игри на учениците се обясняват понятията ритъм, метрум и темпо. 2. Запознават се с ксилофона, като ударен музикален инструмент, и с цифровия код. 3. Движението на мелодията се обяснява чрез числовата редица, изписана на ксилофона. 4. Възпроизвеждането на танцови движения по подражание ще допринесе учениците да направят разлика между двата размера – 4/4 и ¾. 5. Чрез последната музикално- ритмична игра с барабанчета учениците ще усетят неравноделните тактове в българската народна музика.

Тема на урока	**ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНА ИЗРАЗНОСТ** Основни групи музикални инструменти
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава, назовава, посочва на изображение основни музикални инструменти. 2. Разпознава по тембър основни музикални инструменти. 3. Умее да определи към кои групи музикални инструменти спада определен инструмент по външни белези. 4. Знае начина на звукоизвличане на отделните групи музикални инструменти.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Разширяване на речниковия фонд. 2. Обогатяване на музикалната култура. 3. Развитие на фонематичния слух. 4. Развитие на фината моторика. 5. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за V клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали , мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.

Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Разглеждат се предварително табла с изображения на музикални инструменти. Слушат се музикални примери с отделните инструменти. При **Задача 1** се изисква от учениците първо да посочват картинките, а учителят да назовава какво е изобразено на тях. Вербалните ученици могат сами да назовават посочените картинки. След това се отбелязва верният отговор. При **Задача 2** е важно учениците да развият умението да слушат музика и да разпознаят отделните инструменти по техния тембър.

Тема на урока	**ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНА ИЗРАЗНОСТ** Инструментални състави Вокални състави: мъжки хор, женски хор, детски хор
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава, назовава, посочва на изображение инструментални състави. 2. Разпознава звученето на мъжки, женски и детски хор . 3. Умее да определи кои инструменти в кои състави влизат. 4. Различава народен оркестър от симфоничен оркестър.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Разширяване на речниковия фонд. 2. Обогатяване на музикалната култура. 3. Развитие на фонематичния слух. 4. Развитие на фината моторика. 5. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за V клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.

Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Разглеждат се предварително табла с изображения на музикални състави и хорове. Слушат се музикални примери с изпълнения на симфоничен оркестър, духов оркестър и народен оркестър. При **Задача 1** се изисква от учениците първо да посочват картинките, а учителят да назовава какво е изобразено на тях. Вербалните ученици могат сами да назовават посочените картинки. След това се отбелязва верният отговор. При музикално-ритмичната игра учениците се разделят на две групи. Едната група свири мелодията по цифров код, а другата прави акомпанимент с ударни музикални инструменти. Така те сами ще направят оркестър.

Тема на урока	**БЪЛГАРСКА НАРОДНА МУЗИКА** Музикално-фолклорни области: Тракия, Пирин, Родопите
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава, назовава, посочва изучаваните фолклорни области. 2. Разпознава звученето на характерните инструменти за всяка една област. 3. Посочва границите и илюстрира изучаваните музикално-фолклорни области с характерни примери за песни, танци, инструменти, обреди, изпълнители.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Разширяване на речниковия фонд. 2. Обогатяване на музикалната култура. 3. Развитие на фонематичния слух. 4. Развитие на фината моторика. 5. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за V клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.

Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Разглеждат се предварително табла с изображения на носии и музикални инструменти от областите Тракия, Пирин и Родопите. Слушат се музикални примери с изпълнения на песни и инструментали от изучаваните области. При работата с учебното помагало се изисква от учениците да слушат внимателно представените песенни примери и да умеят да усетят разликата в звученето на отделните песни.

Тема на урока	**БЪЛГАРСКА НАРОДНА МУЗИКА** Фолклорна музика и обредност Коледа, Сурва, Кукери, Лазаруване, Великден
Компетентности, като очаквани резултати	1. Знае смисъла, значението и спецификата на основни фолклорни обреди от календарния цикъл. 2. Разпознава наричания и народни песни, свързани с изучаваните.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Разширяване на речниковия фонд. 2. Обогатяване на музикалната култура. 3. Развитие на фонематичния слух. 4. Развитие на фината моторика. 5. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за V клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Разглеждат се предварително табла с изображения на различните видове обреди. Слушат се музикални примери с наричания и песни, свързани с изучаваните обреди. Мултимедийна презентация за отделните обреди. Сюжетно-ролева игра „Коледари“ Слушане и изпълнение на познати песни, свързани с изучаваните народни обичаи.

Тема на урока	**МУЗИКА И ОБЩЕСТВО** Първи български композитори
Компетентности, като очаквани резултати	1. Знае имената и посочва на изображение първите български композитори и ги свързва с изучавани в клас произведения. 2. Пее според възможностите си песни от първите български композитори.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Разширяване на речниковия фонд. 2. Обогатяване на музикалната култура. 3. Развитие на фонематичния слух. 4. Развитие на фината моторика. 5. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за V клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Слушат се песни, композирани от първите български композитори. Слушане и изпълнение на познати песни, композирани от първите български композитори. С изпълнението на песни на учениците се припомнят понятия като ритъм, метрум, динамика.

Тема на урока	**МУЗИКА И ОБЩЕСТВО** Музиката на официалните празници
Компетентности, като очаквани резултати	1. Посочва конкретни творби, свързани с официалните празници Трети март, 24 май, 1 ноември. 2. Пее според възможностите си „Мила Родино!“ и „Върви народе възродени“.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Разширяване на речниковия фонд. 2. Обогатяване на музикалната култура. 3. Развитие на фонематичния слух. 4. Развитие на фината моторика. 5. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за V клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Мултимедийна презентация на тема „Официалните празници на България“. Работа с ксилофона. Изпълнение по цифров код на „Ода на радостта“.

Тема на урока	**МУЗИКА И ОБЩЕСТВО** Популярна музика и популярна култура Музика и общество
Компетентности, като очаквани резултати	1. Знае имената на поне двама представители на българската популярна музика и ги свързва с тяхна репертоарна песен. 2. Разграничава народна и авторска музика в училищния репертоар. 3. Знае три имена на композитори на песни и инструментални произведения от училищния репертоар.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Разширяване на речниковия фонд. 2. Обогатяване на музикалната култура. 3. Развитие на фонематичния слух. 4. Развитие на фината моторика. 5. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за V клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Слушане и изпълнение на познати песни на наши популярни певци. Изработване на ритмичен съпровод на любима песен.

Тема на урока	**МУЗИКА, ДВИЖЕНИЕ, ТАНЦ** Многообразието на танците Танците ръченица, право хоро, пайдушко хоро, дайчово хоро, валс в творчеството на композиторите
Компетентности, като очаквани резултати	1. Усеща метричната пулсация и характера на музиката като жанрови белези. 2. Знае за присъствието на изучаваните танцови жанрове в ежедневието и в празника на хората. 3. Танцува според възможностите си елементи на валс, право хоро, ръченица. 4. Извършва ритмични танцови движения на фона на различна по вид музика.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Разширяване на речниковия фонд. 2. Обогатяване на музикалната култура. 3. Развитие на фонематичния слух. 4. Развитие на фината моторика. 5. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за V клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали , мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Наблюдаване на различни клипове с изучаваните танци. Танцуване на песни под такт 2/4, 3/4 и 7/8.

Тема на урока	**МУЗИКА И СЪВРЕМЕННИ ТЕХНОЛОГИИ**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разбира ролята на съвременните технологии за развитието на музикалната индустрия. 2. Използва основни начини за търсене и събиране и разпространение на музикална информация. 3. Разпознава, изразява емоционално въздействие на музикалното изпълнение и текст върху слушателя.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане чрез беседа на нови понятия – съвременни технологии, аудиокасета, преносима USB. 2. Усвояване на музикална отзивчивост. 3. Емоционално съпреживяване. 4. Открива с помощ и назовава някои от основните средства за възпроизвеждане на музика. 5. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения. 6. Разширяване на речниковия фонд. 7. Обогатяване на музикалната култура. 8. Развитие на фонематичния слух. 9. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, работа с аудио-визуална техника, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за V клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.

Насоки за работа	Техниката за звуковъзпроизвеждане е структурирана и богато онагледена с цел по-ясното и обяснение. По достъпен начин са представени различните начини за достигане на музиката до широката публика. В хода на учебната работа се развиват уменията за работа в екип, съобразяване с мнението на другите, стимулират се креативно поведение и интерес към начините за търсене, съхранение и разпространение на музикална информация. Структурирано е показано как са се променяли и усъвършенствали технологиите до днес.

МУЗИКА

VI

КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО
РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНАТА ИЗРАЗНОСТ
Музикални изразни средства – ритъм, мелодия, темпо, тембър, метрум, динамика. Метроритмичното разнообразие на българския фолклор 575

ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНА ИЗРАЗНОСТ
Основни групи музикални инструменти – струнни, духови, ударни и клавишни..... 577

ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНА ИЗРАЗНОСТ
Инструментални състави: камерни и големи 579

БЪЛГАРСКА НАРОДНА МУЗИКА 581
Музикално-фолклорни области: граници, песни, инструменти, обреди, изпълнители, танци. Шопско, Северна България, Добруджа. Фолклорна музика и обредност. Ладуване, Пеперуда, Герман 581

МУЗИКА И ОБЩЕСТВО
Български композитори класици 583

МУЗИКА И ОБЩЕСТВО 584

Популярна музика и популярна култура. Музиката и съвременните медии. Автор, изпълнител, публика 584

МУЗИКА, ДВИЖЕНИЕ, ТАНЦ
Художествена музика и танци – дайчово хоро, танго, полка, мазурка, менует, гавот 586

МУЗИКА И СЪВРЕМЕННИ ТЕХНОЛОГИИ 587

Тема на урока	**ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНАТА ИЗРАЗНОСТ** Музикални изразни средства – ритъм, мелодия, темпо, тембър, метрум, динамика. Метроритмичното разнообразие на българския фолклор
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разбира ролята на изразните средства в слушана или изпълнявана музика. 2. Умее да се ориентира по изразните средства при разпознаването на инструментална творба. 3. Изпълнява правилно ритмични движения на съответната музика.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане чрез беседа на нови понятия – **метроритъм.** 2. Усвояване на музикална отзивчивост. 3. Емоционално съпреживяване. 4. Открива с помощ и движението на мелодията. 5. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения. 6. Разширяване на речниковия фонд. 7. Обогатяване на музикалната култура. 8. Развитие на фонематичния слух. 9. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/ помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.

Ресурси	Учебник по музика за VI клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	1. Чрез музикално ритмичните игри на учениците се обясняват понятията ритъм, метрум, метроритъм и темпо. 2. Възпроизвеждането на танцови движения по подражание ще допринесе учениците да направят разлика между равноделни и неравноделни размери. 3. Чрез последната музикално-ритмична игра учениците ще усетят движението на мелодията.

Тема на урока	**ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНА ИЗРАЗНОСТ** Основни групи музикални инструменти – струнни, духови, ударни и клавишни
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава, назовава, посочва на изображение основни музикални инструменти. 2. Разпознава по тембър и на външен вид старинни и съвременни електронни/ електрически музикални инструменти: клавесин, китара, електрическа китара, синтезатор. 3. Умее да определи към кои групи музикални инструменти спада определен инструмент по външни белези. 4. Знае начина на звукоизвличане на отделните групи музикални инструменти.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане чрез беседа на нови понятия – електрическа китара, синтезатор. 2. Открива с помощ представители на основните групи музикални инструменти. 3. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения. 4. Разширяване на речниковия фонд. 5. Обогатяване на музикалната култура. 6. Развитие на фонематичния слух. 7. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/ помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси:	Учебник по музика за VI клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали. Мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.

Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Разглеждат се предварително табла с изображения на музикални инструменти. Слушат се музикални примери с отделните инструменти. Набляга се на първообразите на отделните инструменти и на начина на звукоизвличане.

Тема на урока	**ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНА ИЗРАЗНОСТ** Инструментални състави: камерни и големи
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава конфигурацията на изпълнителските състави в различни практики. 2. Различава по състав и тембър изучаваните инструментални състави.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане чрез беседа на нови понятия – **дуо, трио, квартет**. 2. Открива и назовава с помощ отделните видове оркестри. 3. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения. 4. Разширяване на речниковия фонд. 5. Обогатяване на музикалната култура. 6. Развитие на фонематичния слух. 7. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за VI клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.

Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Разглеждат се предварително табла с изображения на музикални състави. Слушат се музикални примери с изпълнения на симфоничен оркестър, духов оркестър, квартет и трио. По достъпен начин са представени различаните формации . В хода на учебната работа се развиват уменията за работа в екип, съобразяване с мнението на другите, стимулира се креативно поведение.

Тема на урока	**БЪЛГАРСКА НАРОДНА МУЗИКА** Музикално-фолклорни области: граници, песни, инструменти, обреди, изпълнители, танци. Шопско, Северна България, Добруджа. Фолклорна музика и обредност. Ладуване, Пеперуда, Герман
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава, назовава, посочва изучаваните фолклорни области. 2. Разпознава звученето на характерните инструменти за всяка една област. 3. Посочва границите и илюстрира изучаваните музикално-фолклорни области с характерни примери за песни, танци, инструменти, обреди, изпълнители. 4. Знае значението на обредите и обичаите.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане чрез беседа на нови понятия – **обред, фолклорна област.** 2. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения. 3. Разширяване на речниковия фонд. 4. Обогатяване на музикалната култура. 5. Развитие на фонематичния слух. 6. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за VI клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.

Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Разглеждат се предварително табла с изображения на носии и музикални инструменти от Шопската, Добруджанската и Северната фолклорна област. Слушат се музикални примери с изпълнения на песни и инструментали от изучаваните области. При работата с учебното помагало се изисква от учениците да слушат внимателно представените песенни примери и да умеят да усетят разликата в звученето на отделните песни.

Тема на урока	**МУЗИКА И ОБЩЕСТВО** Български композитори класици
Компетентности, като очаквани резултати	1. Знае имената и посочва на изображение българските композитори класици и ги свързва с изучавани в клас произведения.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Разпознава, назовава, посочва на изображение някои от изучаваните композитори. 2. Разпознава поне едно произведение написано от композиторите класици.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за VI клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Слушат се песни, композирани от българските композитори класици. Слушане на изпълнения на произведения от класиците.

Тема на урока	**МУЗИКА И ОБЩЕСТВО** Популярна музика и популярна култура. Музиката и съвременните медии. Автор, изпълнител, публика
Компетентности, като очаквани резултати	1. Назовава по основни белези популярната култура и музика у нас. 2. Посочва имената на поне четирима представители на българската популярна музика и ги свързва с тяхна репертоарна песен. 3. Коментира мястото на музиката в предавания и програми на електронните медии. 4. Знае значението на понятията обработка, кавърверсия,
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане чрез беседа на нови понятия – **медия, кавърверсия, обработка**. 2. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения. 3. Разширяване на речниковия фонд. 4. Обогатяване на музикалната култура. 5. Развитие на фонематичния слух. 6. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за VI клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.

Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Слушане и изпълнение на познати песни на наши популярни певци. Изработване на ритмичен съпровод на любима песен.

Тема на урока	**МУЗИКА, ДВИЖЕНИЕ, ТАНЦ** Художествена музика и танци – дайчово хоро, танго, полка, мазурка, менует, гавот
Компетентности, като очаквани резултати	1. Открива танците в творчеството на композиторите. 2. Възпроизвежда според възможностите си основните танцови движения на хоро и танго. 3. Подбира подходяща музика за изпълнение на танц. 4. Различава основни танцови елементи на фолклорния, салонния и модерния танц.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане чрез беседа на нови понятия – **сцена, стил.** 2. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения. 3. Разширяване на речниковия фонд. 4. Обогатяване на музикалната култура. 5. Развитие на фонематичния слух. 6. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за VI клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Наблюдаване на различни клипове с изучаваните танци. Танцуване на музика от различни стилове.

Тема на урока	**МУЗИКА И СЪВРЕМЕННИ ТЕХНОЛОГИИ**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разбира ролята на съвременните технологии за развитието на музикалната индустрия. 2. Използва основни начини за търсене и събиране и разпространение на музикална информация. 3. Разпознава, изразява емоционално въздействие на музикалното изпълнение и текст върху слушателя.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане чрез беседа на нови понятия – **звукозапис, звуконосител.** 2. Усвояване на музикална отзивчивост. 3. Емоционално съпреживяване. 4. Открива с помощ и назовава някои от основните средства за възпроизвеждане на музика. 5. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения. 6. Разширяване на речниковия фонд; 7. Обогатяване на музикалната култура; 8. Развитие на фонематичния слух; 9. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, работа с аудио-визуална техника, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за VI клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.

Насоки за работа	Техниката за звуковъзпроизвеждане е структурирана и богато онагледена с цел по-ясното и обяснение. По достъпен начин са представени различните начини за достигане на музиката до широката публика. В хода на учебната работа се развиват уменията за работа в екип, съобразяване с мнението на другите, стимулират се креативно поведение и интерес към начините за търсене, съхранение и разпространение на музикална информация. Структурирано е показано как са се променяли и усъвършенствали технологиите до днес.

МУЗИКА

VII
КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО
РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНАТА ИЗРАЗНОСТ
Системата от музикални изразни средства като цялостно въздействие върху слушателя.
Метроритмичното разнообразие на българския фолклор заедно с безмензурната музика.
Начини на звучене на музиката (лад – видове, знаци за алтерация). 591

ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНАТА ИЗРАЗНОСТ
Музикални инструменти
Пъстрота на музикалните състави 593

МУЗИКАЛНИ ЖАНРОВЕ И ФОРМИ
Музикални форми
Музикални жанрове 595

БЪЛГАРСКА НАРОДНА МУЗИКА
Фолклорна музика и обредност 597

МУЗИКА И ОБЩЕСТВО
Съвременни български композитори.
Фолклорната музика в модерната и глобалната епоха, многогласието в българските народни песни 598

МУЗИКА И ОБЩЕСТВО
Музиката в живота на хората
Музика, медии и технологии
Съвременното функциониране на музиката 599

МУЗИКА, ДВИЖЕНИЕ, ТАНЦ
Художествена музика и танци 600

ЛИТЕРАТУРА 601

Тема на урока	**ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНАТА ИЗРАЗНОСТ** Системата от музикални изразни средства като цялостно въздействие върху слушателя. Метроритмичното разнообразие на българския фолклор заедно с безмензурната музика. Начини на звучене на музиката (лад – видове, знаци за алтерация).
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разбира ролята на изразните средства в слушана или изпълнявана музика. 2. Умее да се ориентира по изразните средства при разпознаването на инструментална творба. 3. Изпълнява правилно ритмични движения на съответната музика.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане чрез беседа на нови понятия – диез, бекар, бемол. 2. Усвояване на музикална отзивчивост. 3. Емоционално съпреживяване. 4. Открива с помощ движението на мелодията. 5. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения. 6. Разширяване на речниковия фонд. 7. Обогатяване на музикалната култура. 8. Развитие на фонематичния слух. 9. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.

Ресурси	Учебник по музика за VII клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	Чрез музикално ритмичните игри се затвърждават знанията на учениците за ритъм, метрум, метроритъм и темпо. С богато онагледяване и други визуални стимули се обясняват основните знаци в музиката. Възпроизвеждането на танцови движения по подражание ще допринесе учениците да направят разлика между равноделни и неравноделни размери. Чрез последната музикално ритмична игра учениците ще усетят движението на мелодията. Участие трябва да вземе всеки ученик според възможностите си.

Тема на урока	**ЕЛЕМЕНТИ НА МУЗИКАЛНАТА ИЗРАЗНОСТ** Музикални инструменти Пъстрота на музикалните състави
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава, назовава, посочва на изображение основни музикални инструменти. 2. Разпознава по тембър и на външен вид старинни и съвременни електронни/ електрически музикални инструменти: клавесин, китара електрическа китара, синтезатор. 3. Умее да определи към кои групи музикални инструменти спада определен инструмент по външни белези. 4. Знае начина на звукоизвличане на отделните групи музикални инструменти. 5. Умее слухово да разпознае звученето на цигулка, тромпет, барабан.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане чрез беседа на нови понятия – **лютиер, лютня, орган.** 2. Открива с помощ представители на основните групи музикални инструменти. 3. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения. 4. Разширяване на речниковия фонд. 5. Обогатяване на музикалната култура. 6. Развитие на фонематичния слух. 7. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.

Ресурси	Учебник по музика за VII клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Разглеждат се предварително табла с изображения на музикални инструменти. Слушат се музикални примери с отделните инструменти. Набляга се на първообразите на отделните инструменти и на начина на звукоизвличане.

Тема на урока	**МУЗИКАЛНИ ЖАНРОВЕ И ФОРМИ** Музикални форми Музикални жанрове
Компетентности, като очаквани резултати	1. Знае характерни белези на жанровете от сонатно-симфоничния цикъл. 2. Познава характерни белези на музикално-сценичните жанрове. 3. Знае на какви места се използват отделните жанрове .
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане чрез беседа на нови понятия – **соната, симфония, инструментален концерт, опера.** 2. Открива и назовава с помощ отделните видове жанрове. 3. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения. 4. Разширяване на речниковия фонд. 5. Обогатяване на музикалната култура. 6. Развитие на фонематичния слух. 7. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за VII клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.

Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Разглеждат се предварително табла с изображения на оперни певци, симфонични оркестри, композитори, зали за концерти. Слушат се музикални примери с изпълнения на сонати, части от симфонии и опера. По достъпен начин са представени различните форми. В хода на учебната работа се развиват уменията за работа в екип, съобразяване с мнението на другите, стимулира се креативно поведение.

Тема на урока	**БЪЛГАРСКА НАРОДНА МУЗИКА** Фолклорна музика и обредност
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава, назовава, посочва изучаваните обреди и обичаи. 2. Знае смисъла на изучаваните обреди. 3. Ориентира се в обредния календар на българина.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане чрез беседа на нови понятия – **седянка, наричане.** 2. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения, свързани с обредите и обичаите. 3. Разширяване на речниковия фонд. 4. Обогатяване на музикалната култура. 5. Развитие на фонематичния слух. 6. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за VII клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Разглеждат се предварително табла с изображения на различните обреди и обичаи в цялата страна. Слушат се музикални примери с изпълнения на песни и наричания с конкретните обичаи. Работата с учебното помагало изисква от учениците да слушат внимателно представените песенни примери и да умеят да усетят разликата в звученето на отделните песни.

Тема на урока	**МУЗИКА И ОБЩЕСТВО** Съвременни български композитори. Фолклорната музика в модерната и глобалната епоха, многогласието в българските народни песни
Компетентности, като очаквани резултати	1. Знае имената и посочва на изображение българските композитори и ги свързва с изучавани в клас произведения. 2. Открива приликите и разликите между музиката на балканските народи.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Разпознава, назовава, посочва на изображение някои от изучаваните композитори. 2. Разпознава поне едно произведение написано от съвременните композитори. 3. Разпознава някои инструменти от съседните балкански народи.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за VII клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Слушат се песни, композирани от съвременните български композитори. Слушат се музикални примери на изпълнители на балканска музика.

Тема на урока	**МУЗИКА И ОБЩЕСТВО** Музиката в живота на хората Музика, медии и технологии Съвременното функциониране на музиката
Компетентности, като очаквани резултати	1. Посочва конкретни примери на влияние на „глобалното“ в съвременната музика в България и на Балканите. 2. Посочва поне три български музикални явления с международно признание. 3. Знае механизми за обособяване на хитове и топлисти. 4. Знае смисъла и ролята на музиката в съвременни форми на развлечения
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане чрез беседа на нови понятия – **топ листа, хит.** 2. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения. 3. Разширяване на речниковия фонд. 4. Обогатяване на музикалната култура. 5. Развитие на фонематичния слух. 6. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция.
Ресурси	Учебник по музика за VII клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.

Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Слушане и изпълнение на познати песни на наши популярни певци. Изработване на ритмичен съпровод на любима песен. Търсене в интернет на видеоклипове на любими изпълнители.

Тема на урока	**МУЗИКА, ДВИЖЕНИЕ, ТАНЦ** **Художествена музика и танци**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Открива танците в творчеството на композиторите. 2. Възпроизвежда според възможностите си основните танцови движения на хоро и танго. 3. Подбира подходяща музика за изпълнение на танц. 4. Различава основни танцови елементи на фолклорния, салонния и модерния танц. 5. Открива разликите между ритуалния и танца за забавление.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане чрез беседа на нови понятия – **ритуал.** 2. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения. 3. Разширяване на речниковия фонд. 4. Обогатяване на музикалната култура. 5. Развитие на фонематичния слух. 6. Развитие на уменията за работа в група.
Методи, средства	Беседа, сравнение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесна инструкция .

Ресурси	Учебник по музика за VII клас, изд. „Просвета“. Аудио- и видеоматериали, мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	Предварителна подготовка с богато онагледяване. Наблюдаване на различни клипове с изучаваните танци. Танцуване на музика от различни стилове.

ЛИТЕРАТУРА

Караиванова, Мария, Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост, Дисертация, Пловдив, 2011 г.

Технологии и предприемачество V клас

Технологии и предприемачество VI клас

Технологии и предприемачество VII клас

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА, НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ

Законът за предучилищното и училищното образование регламентира равен достъп до образование и отговорността на образователните институции да предоставят подкрепа за личностно развитие и качествено образование на всяко дете и ученик, независимо от вида и степента на увреждания и специалните образователни потребности.

Настоящите учебно помагало и методическо ръководство са разработени на основата на различни научни подходи, дидактически принципи и методи и всички те – вплетени в предписанието за осигуряване на реципрочността в отношенията: преподаване, образователно съдържание, индивидуален капацитет, индивидуални потребности, формиране на компетентности за самостоятелен живот.

Акцентът е поставен върху подготовката и провеждането на учебния процес, организиран около индивидуалното ниво на развитие на учениците и приспособяващ се към техните интереси и очаквания – както учебни, така и социокултурни, и предпрофесионални. Регулирането на тази взаимовръзка освен че изисква поддържането на динамично равновесие между дидактическите и социалните аспекти на процеса, го поставя и в синхрон със специфичния ритъм и стил на осъществяване, за да бъде преподаването притегателно и атрактивно, знанието – разнообразно и полезно, а ученето – интересно и стимулиращо.

Научни подходи за регулиране и осъществяване на учебния процес

За създаване на научно-методическата рамка на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес, чиито допълнителни ресурси и инструменти са включени в настоящото учебно помагало за ученици и методическо ръководство за учители, избраните научни подходи са два – екологичният и компетентностният.

Навлизането на екологичните идеи в науките за образованието (в 90-те г. на XX век) води до съществени промени в разбирането за развитието на детето и на обучението на ученика. Благодарение на тях се стига и до обновяване на професионалния речник с термини и понятия като „индивидуални способности“, „специални образователни потребности“, „педагогическо взаимодействие“, „педагогическа ситуация“, „ресурси“, „фактори на образователната среда“, „индивидуални фактори“, „фасилитатори“, „бариери“, „рискове“…, които са в широка употреба в образователните практики. Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ООН, екологичният подход е избран за очертаване линиите на „осигуряване на приобщаващото и справедливото качествено образование, и насърчаване на възможностите за обучение през целия живот за всички“, в което се откриват концептуалните опори на съвременния образователен процес, представен в разделението на ролите, функциите и отговорностите на двете основни лица – учителя и ученика, и на двата основни процеса – преподаването и ученето.

С екологичната визия за **обучението (преподаването и ученето), респ. за педагогическата ситуация**, се осигуряват живата достъпност до класната стая и възможността да се стои лице в лице с действителния образователен процес, в който участието на ученика е пряко свързано с функционалното предназначение и влиянието на средата. Екосистемният модел на научна интерпретация създава предпоставките за разпознаване на всеки детайл от образователната среда и нейните субекти (дирекция, учители, педагогически специали-

сти), ресурси (професионални, материални, дидактически) и функционално организираната обстановка, осигуряваща посрещането на потребностите на учители и ученици, и всички те – поставени във взаимодействие. От друга страна, екологичната визия осветлява новото разбиране за увреждания, в частност за състоянието на интелектуална недостатъчност (умствена изостаналост), като се показва значимостта както на ограниченията в начина на живот, произтичащи от индивидуалните фактори (недостатъчност, неспособности), така и на факторите на самата среда, действащи в този случай като фасилитатори или бариери на учебния процес. Екологичният подход съдейства още и за това учителят и педагогическите специалисти да се откъснат от разбирането за интелектуалната недостатъчност като за болест, за сбор от симптоми и процеси на комплексно изоставане в развитието, защото така те биха продължавали да я превръщат в оправдание и по този начин в отнемане на правото на естествено индивидуално развитие. Присъединяването им към еколого-антропологичния модел за тълкуване на увреждания, създаден от П. Фужейрола, се постига убедеността, че „не е възможно състоянието на увреждане да бъде редуцирано единствено до оценяването на ограничените функционални способности, без да бъде съобразявано влиянието на променливите на околната среда в условията на реалния живот“.[1]

Ролята на този подход е да осигури моделирането на учебния процес и да определи опорните точки за неговата реализация. Основавайки се на педагогическото взаимодействие на учителя и ученика, опосредствано от начините на преподаване и на процесите на усвояване на знания и умения, учебното помагало и методическите ръководства са в съответствие на:

– индивидуалния капацитет и способности (нива на развитие), придружавани от конкретните потребности, интереси и очаквания, на единството от ндивидуални фактори, които са „мярата“ за готовността на ученика за участие в учебния процес;

– начина и стила на преподаване и на функционалната реорганизация на образователната среда или на факторите на училищната среда и класната стая, които улесняват, окуражават, стимулират към активно участие.

На свой ред, позоваването на компетентностния подход при разработване на учебните програми по класове е основно изискване при определяне на образователното съдържание, цели, задачи и избора на дейности.

Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ЮНЕСКО, насочени към превръщането на разпространението на знания в двигател на икономическото и социалното развитие, компетентностният подход насочва към широкото разбиране на ефикасността и полезността на знанието, както и към обединяването на неговите дидактически и социални конотации. Изследванията показват, че той осигурява мобилизацията на индивидуалния капацитет и придобитите знания в полза на постигане на отчетливост на професионалната подготовка и квалификации.[2]

Ролята на този подход в процеса на разработване на учебни помагала и методически ръководства се открива в ясното „сливане“ на линиите на учебната със социалната и предпрофесионалната информираност и предвиденото упражняване на учениците в различни практически умения. Всяка тема включва разнообразни примери, предоставящи аргументи

1. Fougeyrollas, P. (2010) La funambule, le fil et la toile. Transformations réciproques du sens du handicap., ULaval.

2. Christian Chauvigné et Jean-Claude Coulet (2017) L’approche par compétences : un nouveau paradigme pour la pédagogie universitaire ? p. 15 – 28 https://doi.org/10.4000/rfp.2169

в полза на формиращите се умения, и преобразуването им в отчетливи компетенции. Освен тов, компетентностният подход е определящ по отношение на дизайна и организацията на педагогическото взаимодействие и на модификациите на взаимоотношенията учители – ученици – учебен клас. Той е в основата на непрекъснатото обновяване на учебния процес, дефинирано по отношение на случващото се като преподаване и обработване на знанието в момента и това, което трябва да бъде постепенно постигнато и да се прояви на следващ етап като умения. Обвързаността на екологичния и компетентностния подход е определяща по отношение на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес. И двата подхода са основани на взаимодействието на индивидуалния капацитет, впоследствие на уменията и силата на влияние на факторите на образователната среда, които са част от контекста на социалните и икономическите промени.

И двата подхода подкрепят очакванията на учителя и имат за цел тяхното взаимодействие в стимулирането на активното участие на учениците в учебния процес, насочвайки ги да предприемат инициативи, да бъдат самостоятелни в изпълнението на задачите, да показват отговорност и ангажираност, да се включват в работата по всички учебни дисциплини, да сменят дейностите, да проявяват очакваните емоции, задоволство и отношение към другите.

Цели и принципи на учебния процес

Разработените учебни ресурси по всяка дисциплина имат за цел подпомагане на обучението на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност и множество увреждания, като:

– подготвят, развиват и осигуряват уменията за тяхното активно участие в учебния процес;

– съдействат за развитие на социалния им потенциал;

– насочват към формиране на самостоятелност и постепенна готовност за поемане на отговорност по отношение на професионалната и житейската реализация.

Разработеното учебно помагало представлява референтната рамка за осъществяване на образователния избор от страна на специалистите, учениците и родителите.

Съдържанието му включва сбор от образователни теми, придружавани от конкретни образователни цели и очаквани, реално постижими резултати, очертаващи линиите на компетентностно развитие на ученика през съответния клас, както и през цялото му училищно обучение.

Образователното адаптирано учебно съдържание е основано на компетентностния подход и е съобразено с характеристиките и потребностите на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност, като следва да се има предвид, че „да бъдеш компетентен, означава да можеш да използваш съответните ресурси за ефективно справяне с различни ситуации“, в това число и с такива с образователен характер. „Връзката между ученика и неговото действие свидетелства за неговото намерение и за формата на практически разсъждения в съответствие с неговата мисловна структура. Показването на умишленост, дори в най-обикновени действия, означава, че той е наясно с това, което прави.“[3]

---

3. Programme éducatif destiné aux élèves ayant une déficience intellectuelle profonde. Programme de formation de l’école québequoise (2011)

   http://www.education.gouv.qc.ca/fileadmin/site_web/documents/dpse/formation_jeunes/ProgEducDestineElevesDefIntelProfonde_PFEQ_f.pdf

За да се постигне успешната реализация на учебния процес, е необходимо специалистите да се ползват от единни разбирания за взаимодействието на силните страни на всеки ученик и подходящите за него ресурси (осигурени от средата). За тази цел трябва да се посочат предварително създадените конкретни условия в образователната среда, но и специфичните **принципи и методи**, полезните начини на взаимодействие учител – ученик, за да може впоследствие да се формулират най-подходящите образователни задачи и да се изберат ефикасните начини на действие.

Действащи принципи

През последните години организираното обучение се основава на принципите на диференциация и индивидуализация, достъпност и последователност, нагледност, атрактивност и функционална полезност.

Да се **диференцира**, означава откъсване от „фронталната педагогика“ и създаване на организация на работа, която поставя всеки ученик в оптимална ситуация.[4] Тази организация се състои в използването на всички налични ресурси за провеждане на най-ползотворни дидактически ситуации, осигуряващи активното участие на всеки ученик. Изборът на знанието има индивидуално предназначение и неговата нарастваща трудност води към постигане на компетентности, които се проявяват в различни образователни и житейски ситуации.

От специален коментар се нуждае принципът на достъпност, придружаван от този на последователност. Принципът на достъпност се прилага както хоризонтално – чрез поетапно нарастване на сложността от задача към задача във всеки учебен ресурс, така и вертикално – в една и съща задача сумарно учениците от различните равнища работят на „етажи“. Принципът на последователност е свързан с процесите на преподаване и получаване на знания, на обработване, натрупване и усвояване на знания, които имат функционален смисъл с индивидуално предназначение. От особено значение са и принципите за **нагледност, атрактивност и функционална полезност**, поддържани в целия процес на боравенето със знания. Единствено чрез ползването на разнообразие от методи, на завладяваща комуникация и отношения може да се достигне и да се поддържа активното участие на ученика в учебния процес.

Организация и реализация на учебния процес

Методическото ръководство включва избирани теми, придружавани от образователно съдържание, цели и задачи, които ще се постигнат с учебното помагало.

В тази част се отделя внимание на професионалните умения на учителя, изразени в доброто познаване на силните страни и срещаните трудности, както и на основните подходи в преподаването.

Проведените изследвания посочват, че в условията на осигуреното разбираемо, достъпно и адаптирано педагогическо взаимодействие, поддържането на спокойни отношения и жива и окуражаваща комуникация, постоянната подкрепа и насърчаване се постига формирането на умения за активно участие на учениците с интелектуални затруднения в учебния процес.[5]

---

4. Филип Перену, За диференциалната педагогика, консултирано на 1.09.2020 г. https://www.unige.ch/fapse/SSE/teachers/perrenoud/php_main/OUVRAGES/Perrenoud_1997_A.html

5. Гърбачева, А. (2014). Хронотопография на прехода от образователна интеграция към инклузия. Им-

Изброените стратегии на преподаване разкриват начини за подготовка, организация и провеждане на педагогическото взаимодействие, те показват как силните страни и умения на ученика се превръщат в двигателя на активността и желанието за действие и как учителят „заобикаля трудностите“, за да придвижи ученика към успех и към показване на своите умения в различни ситуации. [6]

Първа стратегия – разбираемост на знанието

За да се създаде подходящата обстановка за обучение на учениците с интелектуални затруднения, е важно да се познават техните предпочитания за това къде и как да се провеждат различните дейности.

За тази цел е важно да се осигури подходящата за ученика функционално структурирана образователна среда за възприемане, обмисляне и действие със знанието, постъпващо от околната среда и света. Необходимо е образователната среда (физическа, материална, дидактическа) да бъде предварително подготвена, да отразява контекста на темата, да активира и разпредели ролите и отношенията на учениците в класа. Функционалната реорганизация на образователното пространство да бъде в подкрепа на разбирането на темата, целта, задачите за изпълнение. Аранжиментът на предметния и дидактично-материалния свят на класната стая, изборът на ресурси да бъдат адаптирани спрямо интересите, мотивацията и желанието за участие. Предварителното структуриране на пространството означава, че е определено работно място за всеки, като се позиционират и местата за групова и за индивидуална работа. Мястото на ученика е в близост до предлаганата подкрепа.[7]

Специфичният капацитет на познавателни способности на учениците често изисква да се провокира припомнянето на предварителните знания, което улеснява възприемането и разбирането на новото знание.

Учителят трябва да работи така, че съобщаваното да съответства на интересите на ученика, и да се стреми към резултати, които са полезни и функционални за него. Той може да преведе ученика през всички негови знания и различни учебни ситуации, за да се постигнат значими връзки между това, което знае, и това, което се изисква в новата ситуация. Едновременно с това, учителят може да поддържа интереса към приближаване на крайния резултат, като за тази цел е подготвил неговото изображение или непрекъснато показва и улеснява с припомнянето на познатите знания и умения.

Втора стратегия – избор на сложността на задачите

Изпълнението на поставените задачи се състои в приспособяването на ученика към различни условия и обстоятелства, за да постигне целта си. Естествено е, че една от неговите основни трудности е качеството на обработване на информация. Колкото е по-сложна една задача, толкова повече време е необходимо за нейното изпълнение, като непрекъснато се следи за осигуряването на необходимата подкрепа, за да не се нарушава последователността на действията. Учителят организира преподаването така, че то да следва стъпките на

пакт за познавателното и социалното развитие на 6 – 9-годишните деца в състояние на интелектуална недостатъчност. Дисертационен труд.

6. Названието и някои акценти в описанието на педагогическите стратегии са заимствани от Образователната програма за ученици с интелектуална недостатъчност от Министерството на образованието (2011). Квебек, Канада.

7. Гърбачева, А. (2015). Екологичният подход в инклузивното образование.

последователността на действието и да подчертава връзките между всяка стъпка, като ограничи възникването на всяка възможност за физически препятствия. С други думи, изборът на сложността на задачата се определя от прага, до който ученикът може да бъде функционален, за да покаже своите постижения и самостоятелност.

Трета стратегия – привличане и поддържане на вниманието

Вниманието е основен познавателен механизъм, който позволява обработването и управлението на информацията. Вниманието е това познавателно умение, което е необходимо при научаване на нови неща.[8] Свойствата и характеристиките на вниманието определят силата и динамиката на познавателните процеси, неговата продължителност позволява на ученика да се съсредоточи върху дадена задача и да я изпълни в срок, въпреки проявите на разсейване. Учениците с интелектуални затруднения се отличават с трудности във вниманието, с честа загуба на концентрация и разсейване дори от най-малките шумове наоколо, което преминава в неспособност за поддържане на интерес, дори до загуба на интерес към предложената задача. Слабостите на селективното внимание при идентифициране на съществените информации се оказват основното предизвикателство за процесите на учене поради влиянието, което носят към разбирането и създаването на връзки.

Познавателните усилия, необходими за поддържане на продължително внимание, са предизвикателство дори при наличието на интересни и важни информации. Учениците трудно фиксират вниманието си, макар че случайно и спонтанно могат да се върнат безрезултатно към обекта на учене, поради разсеяност от някакъв предмет от околната среда или вътрешно усещане. Без подкрепата на учителя ученикът рискува да насочи вниманието си към други стимули и да загуби интерес към предложената задача.

Поради тези причини учителите трябва да изберат завладяващи интереса материали и атрактивно представяне на образователното съдържание. Подсилвайки комуникацията с използването на сигнални думи, произнесени заинтригуващо като „Погледни внимателно!“, или с интригуващи въпроси „Готови ли сте?“. Промяната в тона и гласа, както ускоряването или забавянето на говора също добавят интензитет към словесното послание, подкрепено с мимика и жестове.

Четвърта стратегия – подкрепа на мотивацията и поддържането на усилия

Мотивацията се определя като интереса и движещата сила към действие, към постигането на определени цели. Отнася се до началото, насочеността и постоянството в поведението, желанието и готовността да се извърши определена дейност. Мотивацията стимулира усилията към постигането на желаните цели. Учениците с интелектуални затруднения се отличават със слаба или специфична насоченост на мотивацията, разпознавана в липсата на инициатива за действие, при създадено впечатление за добра наблюдателност и информираност в зависимост от личните интереси (познаване на телевизионните предавания, непропускане на рожденитe дати на приятели, репертоара на предпочитани музиканти или неработните дни и празниците). Последвана от слабото самоуважение (предизвикано от перманентния неуспех в дейността), тези две характеристики се превръщат в мощен стимул на трайния неуспех в училище. При съчетание с лесно ранимия Аз-образ на децата се очертава необходимостта от постоянна и често доста интензивна подкрепа.

Очевидно е, че мотивацията за учене е външно зависима и до голяма степен в зависи-

8. https://neuro-english.eu/cognitive-skills/

мост от способността на учителя да разпознава и най-малкия напредък от ученика и да му покаже признателност. Успехът е най-добрият подсилващ фактор!

Мотивацията се показва след най-малкия напредък и веднага след постъпилата положителна оценка.

Колкото повече са успехите, толкова повече ще бъдат насърчителните изрази и толкова по-силно ще бъде съгласието за участие в учебния процес и в изпълнението на предложените задачи.

Сред придружаващите преподаването методи се разпознават: съдействие, подкрепа, поощрение, похвала, игра, индивидуална работа, могат да се добавят словесното насърчаване, намигването или усмивката. Всички те са най-лесните начини за изграждане и поддържане на мотивацията на учениците. Тези жестовете придобиват още по- голямо значение, когато са придружени със словесни обяснения и публично съобщаване на положителните оценки и споделеното задоволство от изпълнението на задачата.

Пета стратегия – консолидиране на ученето

Ученето трябва да бъде интересно и предизвикателно, за да бъде по-лесно и да бъде търсено повторно. Ученикът с интелектуални затруднения среща значителни трудности при възприемането, обмислянето и съхраняването на информация. За да не се превръща във вътрешна бариера за активното участие в учебния процес, за тази цел учителят предвижда провеждането на многократни упражнения на дадено умение до устойчивост на неговата проява и превръщането й в компетентност. Всяко повторение е съчетавано с влагане на усилия и упражняване на съзнателен контрол върху това, което прави, за да се научи. Учителят трябва да предложи на ученика множество възможности за упражняване на определени специфични умения, за да се превърнат в автоматизми, които подпомагат развитието на компетентности.

Учителят трябва да участва във всички упражнения, като използва стимули със стабилни форми и значения – например да представя фигури винаги по един и същи начин и да използва една и съща дума всеки път, за да обозначи една и съща реалност. Снимки, пиктограми и картини също могат да се използват, за да напомнят на учениците за това, което вече са направили или научили. Активното приложение на назоваваното, посочваното, повторението могат да преминат в поддържането на диалози и приложение на специфични методи като „четене за двама“, „рисуване и говорене“.

Шеста стратегия – предпочитаната визуална верига

Провеждането на учебния процес се основава на традиционните методи и средства на преподаване – инструкция, обяснение, наблюдение, упражнение, демонстрация, разказ, придружавани и от други техники, които показват висока ефикасност и полезност. Една от тях е обобщена в активната роля на нагледността и визуализацията.

В учебната ситуация възприемането на информациите се основава на преноса им през най-малко две сензорни вериги. Обикновено това са зрителната и слуховата. Всички знания постъпват на базата на сетивата. При учениците с интелектуални затруднения източник на информация са обикновените действия на помирисване, докосване, гледане и удряне. Поради тези причини учителят се ползва от различни средства, които осигуряват нагледност, демонстрация, показване на пиктографски инструкции, поставянето в зрителното поле на ученика на различни правила и предписания за конкретни действия. Разбира се, тази стратегия винаги е съчетана и с други.

Седма стратегия – улесняване на трансфера (преноса) на знания

Трансферът на знания се отнася до способността за използване на дадени знания и умения в дадена ситуация, когато те са придобити в друга. Това е една от основните техники в преподаването и осъществяването на учебния процес, чрез която учителите провокират учениците към преноса на знания и умения от една към друга ситуация и в различен контекст.

Преносът на знания и умения изисква и способността на ученика да се адаптира към нова ситуация.

Изследванията показват, че учителят не се ползва от една-единствена стратегия, напротив, преподаването винаги се основава на различни стратегии и включва широко разнообразие от методи, като най-видима е значимостта на използването на т.нар. хетерорегулаторни образователни стратегии и методи.

Например по време на работа с учениците учителят едновременно съчетава техники, за да се избегне разсейването на учениците, като следи за изпълнението на поставените цели, предоставя конкретни средства на всеки за изпълнение на задачата, като предварително е настроил нейната трудност спрямо успеха на всеки ученик. Други примери насочват към правилото, че показаният неуспех изисква повече подкрепа и обратно – показаният успех означава, че подкрепата трябва да се намали. На ученика трябва да се дава все по-висока отговорност и да бъде насърчаван към самостоятелно изпълнение на задачите, както и към полагане на непрекъснати усилия, за да се достигне до постижение. При учениците с интелектуални затруднения подкрепата е предоставена от учителя, тя е интерактивна и може да приеме формата на пряко насочване, проява на съвместно внимание, вербални или жестове за подкрепа. Когато той е приспособен към ситуацията, показва умения и става все по-инициативен при изпълнение на задачите, ръководната роля на учителя намалява.

Създаването на условия и боравенето с подходящите стратегии и методи на преподаване са основните фактори за стимулиране и поддържане на активното участие на учениците в учебния процес. Ученето е основен фактор за тяхното комплексно развитие и формирането на познавателни, социални и предпрофесионални компетентности.

Фронталната стратегия на преподаване невинаги се оказва приложима или ако тя се прилага, трябва да е придружавана и от индивидуална работа.

Изисква се заобикаляне на срещаните трудности и трябва да се знае, че ученикът бързо губи интерес. Освен това времето невинаги е достатъчно за изпълнението на дадена задача и в този случай учителят продължава работата до нейното завършване.

Обобщаващият подход за всички предложени стратегии е конструктивното обединяване на екологичния и компетентностния подход, създаващи последователност в процесите на преподаване и на получаване на знания, тяхното обработване, натрупване и усвояване, като насоката е към селекцията на тези, които имат функционален смисъл и значение.

Често се оказва, че учениците в състояние на интелектуална недостатъчност избързват, правят грешки, губят интерес и се отказват от изпълнението на задачата.

Атрактивна възможност за подтикване на ученика към продължаване на работата е предоставяне на възможността да избира с какво да се занимава и какви знания предпочита. Учителят знае, че децата предпочитат интензивната комуникация, демонстрират бързо запомняне на лесно достъпни и полезни информации, участват в учене чрез действие (извършване на дейности, които стимулират запомнянето) и педагогическото взаимодействие да е на тази основа. Поддържането на положителни емоционално-оце-

нъчни отношения с детето е предпоставка за постигане на личностното му развитие. Сътрудничеството между самите ученици и съвместната работа с другите са основните форми на т.нар. колективно учене. Те се изслушват, помагат си, изчакват реда си, изразяват се самостоятелно, поддържат интереса помежду си и взаимно се мотивират да изпълнят задачата докрай.

Адаптацията на обучението по учебната дисциплина изисква система от дейности, диференцирани от учителя на класа и адресирани към индивидуалните потребности на учениците с цел непрестанното активиране на тяхното участие в учебния процес.

Методическото ръководство по Технологии и предприемачество е предназначено за прилагане при организиране на обучение и подкрепа за личностно развитие на обучаващите се ученици със специални образователни потребности в ЦСОП.

Методическото ръководство описва насоките при работа с учебното помагало, включващо разработени теми/подтеми на учебното съдържание, структурирано и адаптирано според учебната програма по Технологии и предприемачество за V – VII клас (общообразователна подготовка), утвърдени от МОН. Разработените учебни ресурси по теми/подтеми от учебното помагало покриват необходимия обем от предвидените нови знания със съответното терминологично облекчаване.

Методическото ръководство дава насоки за поставянето и работата по примерни задачи и упражнения с различни равнища по степен на сложност, насочени към овладяване на базисни знания, умения и отношения, свързани с учебния предмет, и изграждането на дигитални компетентности на ученика, интегрирани и прилагани в различни предметни области.

Всеки специалист при използване на методическото ръководство и учебното помагало има право да направи своя избор спрямо предложения учебен материал и да организира учебните часове по Технологии и предприемачество съобразно възможностите и потребностите на учениците. Поставените задачи по темите от вида „Открий, посочи и отбележи“, се разпечатват предварително като работен лист. Учителят избира начина на изпълнение, могат да се извършат само действията „открий и посочи“.

Познавателната активност на учениците със специални образователни потребности е различна. Условно е направено разделяне в очакванията на постигнатите резултати и успеваемостта при изпълнение на задачите и упражненията на три равнища по степен на сложност за всяка тема/подтема, съобразени с индивидуалните възможности и потребности на учениците.

Трето равнище – съответства на ниво познавателна активност, определяща се с: мотивация, интерес при овладяване на знания, умения и отношения, справяне с предлаганите задачи, с насоки и помощ от страна на учителя, придобиване на елементарни умения за пренос на знания.

Второ равнище – съответства на ниво познавателна активност, определяща се с: несигурно и плахо включване в дейности, търсене на опора и помощ, развиване на познавателните способности чрез подобряване на възприятията, мисленето и паметта, овладяване и спазване на правила, повишаване на жизнената си активност.

Първо равнище – съответства на ниво познавателна активност, определяща се с: прояви на неспокойство и колебливост при включване в дейности, желание за изява само с подкрепа от страна на учителя, приобщаване към групата чрез разширяване на възможностите за общуване, придобиване на усещане за значимост при използването на допълваща и алтернативна комуникация – помагащи технологии – управление на компютър с поглед в учебния процес.

Контрол с поглед

Технологията за контрол с поглед дава възможност на ученика само с насочване и задържане на погледа да общува чрез синтезирана реч като обратна връзка; да пише; да учи; да рисува; да използва компютър; да свири на различни музикални инструменти; да използва интернет.

Учениците с двигателни затруднения с помощта на контрол с поглед могат да използват не само специализирани обучителни материали и софтуер, но и всички останали електронни обучителни материали (например електронни учебници, сайтове с видеоуроци, сайтове с адаптирано учебно съдържание и т.н.).

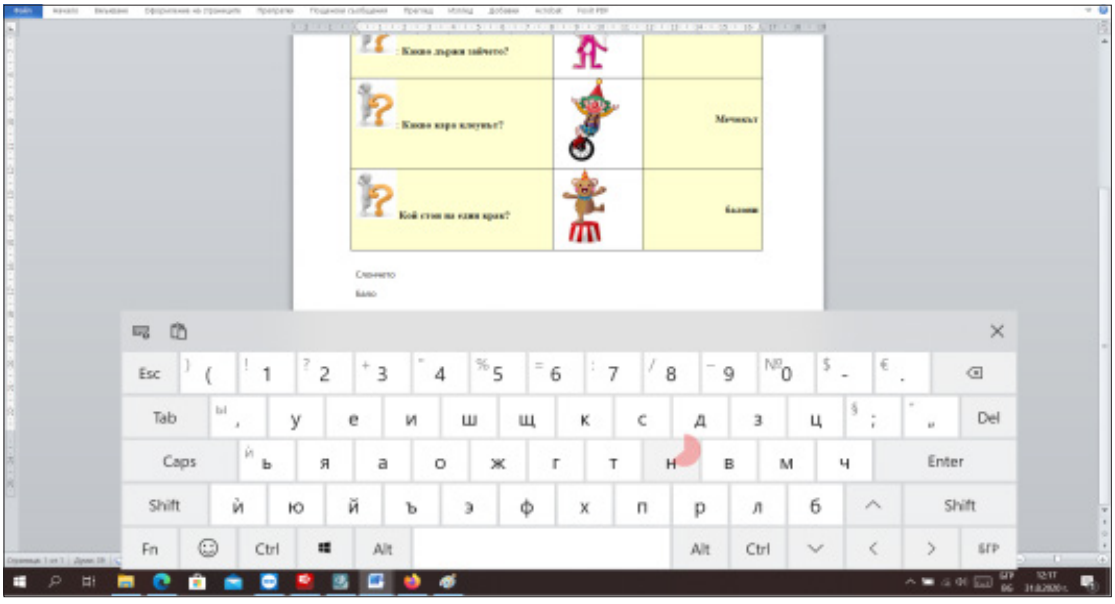

Фигура 1. Тестова задача 1

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[9] (червеното кръгче е мястото на погледа).

9. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

Фигура 2. Тестова задача 2

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[10] (червеното кръгче е мястото на погледа).

Софтуер за комуникация и обучение

Софтуерът Communicator 5 (Tobii Dynavox)[11] дава възможност да създадете индивидуален профил на всеки ученик, да редактирате, да добавяте или създавате страници по съответния учебен предмет. Предлага различни модули, които позволяват комуникация чрез символи (графични изображения) или текст, като избраните/написаните думи, фрази, изречения се произнасят със синтезирана реч.

В зависимост от степента на увреждане, ученикът може да използва мишка, тъчскрийн или устройство за управление с поглед при работа с компютър.

10. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

11. https://www.tobiidynavox.com/software/windows-software/communicator-5/

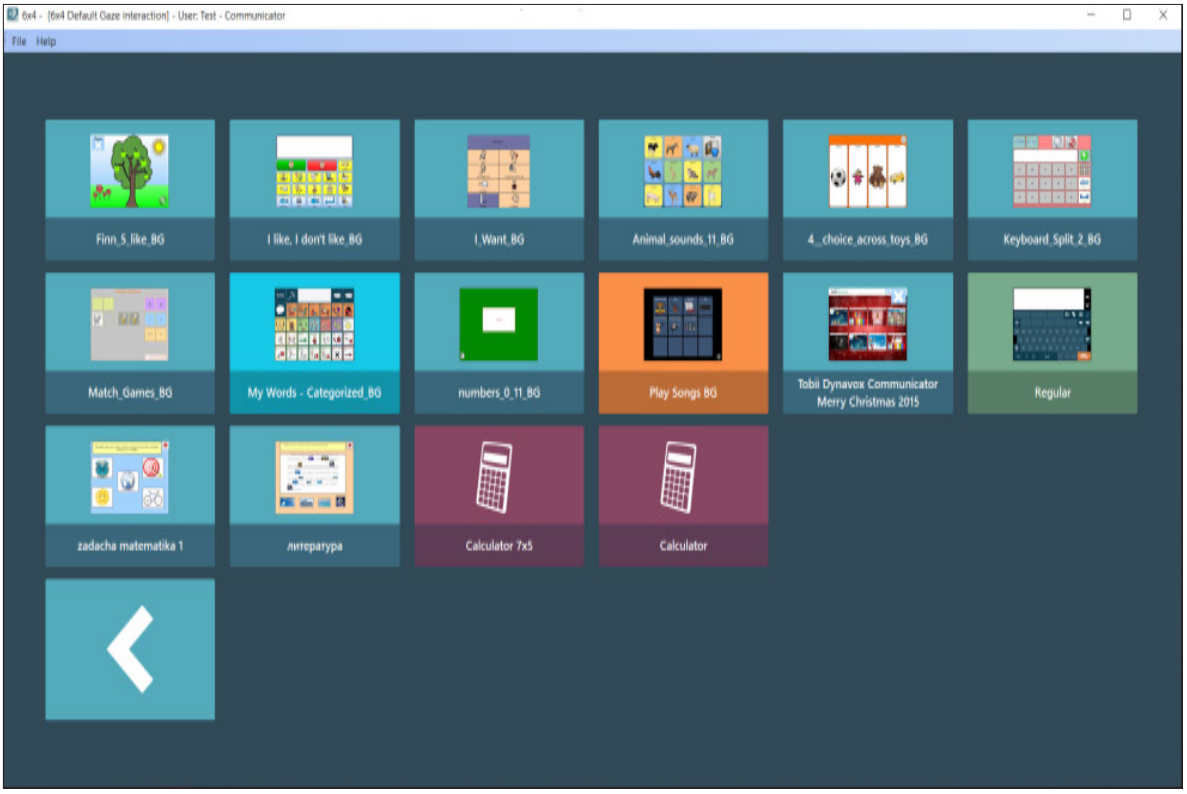

Фигура 3. Индивидуален профил на ученик

Фигура 4. Приложение за комуникация чрез символи от Communicator 5

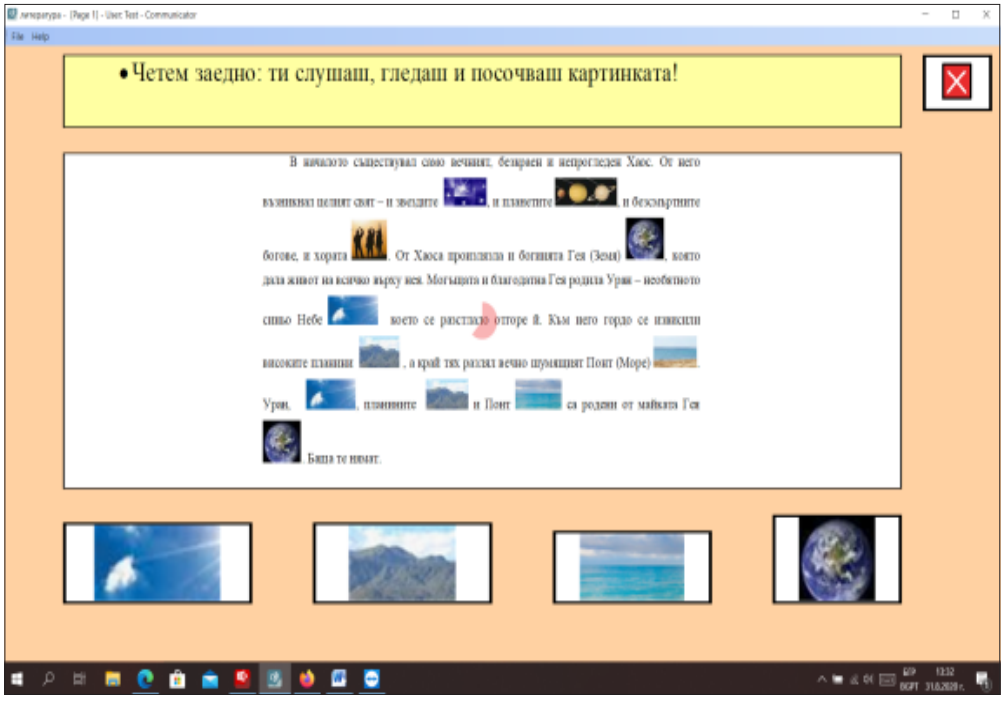

Фигура 5. Обучително занимание използване на Communicator 5

Фигура 6. Тестова задача с използване на Communicator 5

Използваният софтуер за допълваща и алтернативна комуникация дава възможност на всеки педагогически специалист да го прилага в пряката си работа по съответния учебен предмет за определени задачи съобразно възможностите на ученика за развиване на различни познавателни функции.

ТЕХНОЛОГИИ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО

V КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА, НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ **603**

ПРОЕКТИРАНЕ И КОНСТРУИРАНЕ
Изобразяване на изгледи **619**

ПРОЕКТИРАНЕ И КОНСТРУИРАНЕ
Конструкции и конструктивен анализ **621**

ТЕХНИКА
Инструменти за измерване и ръчна обработка **623**

ТЕХНИКА
Битова техника **625**

ТЕХНОЛОГИИ
Съединяване на детайли **627**

ТЕХНОЛОГИИ
Изработване на изделия от дървесни материали **629**

ТЕХНОЛОГИИ
Изработване на изделия от текстил и кожи **631**

ТЕХНОЛОГИИ
Храна и здравословно хранене **633**

ТЕХНОЛОГИИ
Приготвяне на ястия чрез варене и печене **635**

КОМУНИКАЦИИ И КОНТРОЛ
Средства за визуална и гласова комуникация **637**

КОМУНИКАЦИИ И КОНТРОЛ
Средства за контрол **638**

ИКОНОМИКА
Ресурси
Производство, търговия и услуги **640**

ИКОНОМИКА
Бюджет **642**

ПРИРОДАТА В ДОМА
Отглеждане на декоративни растения и билки 643

ПРИРОДАТА В ДОМА
Отглеждане на домашни любимци 645

ЛИТЕРАТУРА 646

ПРОЕКТИРАНЕ И КОНСТРУИРАНЕ
Изобразяване на изгледи

Подтемата „Изобразяване на изгледи“ е първата от темата „Проектиране и конструиране“, включваща адаптирано учебното съдържание и покриващо пълния обем от предвидени нови знания със съответното терминологично облекчаване.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разпознаване на техническа рисунка, скица, чертеж; разграничаване на видовете линии, използвани в чертежите, и определяне на изгледите на изделие с опростена конструкция.

Нови понятия: скица, изгледи, видове линии, техническа рисунка и чертожни инструменти.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Акцентира се върху различаване на техническа рисунка, скица и чертеж. Те са необходими за получаване на предварителна представа за предмета, анализиране на конструкцията, точност и прецизност при изработка.

Предлага се адаптирана и синтезирана информация относно изобразяването на изгледи на изделия с опростена конструкция. Последователността на етапите при изработване на чертеж е онагледена със схема. Учителят посочва и назовава предварително изображенията с техните имена. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище: насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е техническа рисунка“, „Това е скица“, „Това е чертеж“. За учениците от второ и трето равнище се задават примерни въпроси: „С какво се чертае техническата рисунка? Използва ли се линия? Каква е разликата между скица и чертеж?“.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с демонстрация на видовете чертожни инструменти и работата с тях. Учениците са се запознали и разгледали предварително. Необходимо е да се диференцират само чертожните инструменти от всички представени. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е линия“, „Това е пергел“ и т.н. Учителят обяснява предназначението на всички инструменти, като акцентира върху определянето само на чертожните. За учениците от второ равнище се дават инструкции сами да посочат и назоват всички инструменти, задават се насочващи въпроси, свързани с тяхното определяне: „За какво майсторите използват клещите? Вилицата инструмент за чертане ли е?“. Необходима е помощ при отбелязване на чертожните инструменти в посоченото квадратче, свързана с поставяне на граници при очертаване. За учениците от трето равнище се предвижда самостоятелен прочит на задачата, посочване и назоваване.

Изпълнението на **Задача 2** изисква предварителна демонстрация и обяснение от учителя за видовете изгледи, използвайки предмети, намиращи се в стаята – гъба, кутия и др. Акцентира се върху използването на трите вида линии при скициране на изделие. Сравняват се видовете линии с използваните по изобразително изкуство, показвайки разликата, че невидимите ръбове се отбелязват с прекъсвана линия, а в рисунката не се правят. При изпълнението на задачата е необходимо да се определи видът на линиите, посочени в червените кръгчета. За по-добро ориентиране при изпълнение на задачата се използва таблицата на **фиг.6** от Учебното помагало.

. Препоръчва се показване, разчитане на размерите на детайлите от учителя, с цел усвояване на елементарни знания за разчитане на конструкторска документация. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към изображението и обяснение: „Това са линии. Те са различни. Очертанията на изделията се изобразяват с дебела непрекъсната; тънката непрекъсната служи за представяне на размерите. Прекъснатата линия показва ръбовете, които не се виждат“. За учениците от второ равнище се дават инструкции сами да разпознаят видовете линии, използвайки таблицата. Задават се насочващи въпроси, свързани с тяхното определяне: „Коя от линиите е дебела и непрекъсната? Какво е означено с нея“ и т.н. За учениците от трето равнище се предвижда самостоятелен прочит на задачата, определяне на посочените линии, използвайки таблицата с видовете линии.

Задача 3 е свързана с посочване изгледите на показания чертеж – изглед отпред, изглед отгоре, изглед отляво на чертежа. Учителят посочва и назовава предварително изображенията с техните имена. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа, аналогичен на описаните задачи.

Усвоените елементи на графична култура на елементарно ниво се доразвиват и усъвършенстват при изпълнението на индивидуалната практическата **задача 4**. Изпълнява се от всички ученици. Задача е свързана с графична дейност – очертаване на разгъвката на кутията. Учителят съблюдава при изпълнението да не се размества шаблона, очертанията да са точно до шаблона, да не се натиска молива, да не се пропускат страни. Дава индивидуални насоки на учениците съобразно възможностите при изпълнение на практическата задача.

ПРОЕКТИРАНЕ И КОНСТРУИРАНЕ
Конструкции и конструктивен анализ

Подтемата е адаптирано учебно съдържание и е свързана с получаване на система от елементарни знания за конструкциите – предназначение, материали, разположение на детайлите, форма и размери.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разбиране връзката между функция и конструкция при описание на технически обекти и обекти от бита; познаване на изискванията към конструкциите и описване на конструкцията на опростено изделие.

Нови понятия: конструкция, конструиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Акцентира се върху разглеждането на различни предмети и тяхната конструкция - – от една част и съставни изделия. Свързва се функцията на разглежданите изделия с тяхната конструкция. Разглежда се алгоритъмът за анализ на проста конструкция, използваните технически понятия за описване на формата, големината, взаимното разположение и начините на съединяване.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на предмети, с конструкция от една и повече части. Учителят посочва и назовава изображенията с техните имена, разяснява конструкцията и броя на детайлите. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е ключ. Служи за заключване на врата. Направен е само от един детайл“ и т.н. Обясняват се функцията, предназначението и конструкцията на лъжица, вилица. „Това е шкаф. Служи за съхранение на предмети. Той се състои един основен детайл, в който се плъзгат две чекмеджета, и е поставен на четири крака“, по същия начин се обясняват предназначението, броят и разположението на детайлите в конструкцията на чайника. За учениците от второ равнище се дават инструкции сами да посочат и намерят изделията, съставени от един детайл. Насочващите въпроси са свързани с тяхната конструкция: „Какво е изобразено на картинката? За какво служи? Преброй частите на предмета?“. За учениците от трето равнище се предвижда самостоятелен прочит на задачата и изпълнение.

Изпълнението на **Задача 2** е аналогично на **Задача 1**. Свързана е с разглеждане на различни предмети с конструкция с повече от две части. Учителят посочва и назовава предварително изображенията с техните имена, разяснява конструкцията и броя на детайлите. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е стол. Направен е от 8 детайла, основна част за сядане, облегалка, захванатa към основата с две тръбички, и четири крака“ и т.н. За всеки предмет се обясняват предназначението и функцията на предмета, броят и разположението на детайлите в конструкцията. За учениците от второ равнище се дават инструкции сами да посочат и намерят изделията, съставени от един детайл. Насочващите въпроси са свързани с тяхната конструкция: „Какво е изобразено на картинката? За какво служи? Преброй частите на предмета?“. За учениците от трето равнище се предвижда самостоятелен прочит на задачата, посочване, назоваване и отбелязване.

За изпълнението на **Задача 3** се дава възможност на учениците да разгледат илюстрациите, да открият и отбележат подобни едни на други природни и технически обекти. Учителят предварително разяснява приликите между природните и техническите обекти. Препоръчват се различни насоки за работа: за учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и сравняването на природния обект с техническия обект, акцентира на приликите на частите на растенията и животните с отделните детайли на техническия обект; за учениците от второ равнище се дават насочващи въпроси, свързани със самостоятелното намиране на приликите; за учениците от трето равнище се предвижда самостоятелен прочит на задачата, точно определяне на двойките подобни обекти и отбелязване.

Практическата **Задача 4** е свързана с описание на конструкцията на кутия. Учителят прави описание на кутията, като използва нови понятия и технически термини, след това учениците го повтарят: „Кутията има форма на правоъгълен паралелепипед. Нейната дължина е 40 см, ширина – 20 см, и височина – 10 см. Съставена е от два детайла – основен детайл за поставяне на предмети и капак, който се поставя отгоре. Страните на кутията и капакът са съединени с лепило“. С цел лесното ориентиране в изпълнението на задачата, алгоритъмът е представен чрез схема и на отделните етапи. Препоръчват се различни насоки за работа: за учениците от второ равнище се дават насочващи въпроси, свързани със самостоятелното описание на конструкцията; за учениците от трето равнище се предвижда самостоятелно кратко описание.

Учениците от първо равнище само слушат направеното описание на конструкцията на кутията от техните съученици.

ТЕХНИКА
Инструменти за измерване и ръчна обработка

Подтемата включва адаптиране на учебното съдържание, свързано с измерване на маса и линейни размери, примерни задачи за обработване на материали с ръчни инструменти.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: измерване на линейни размери и разпознаване на ръчни инструменти за обработка на материалите.

Нови понятия: измервателен инструмент, контролно-измервателен уред.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Акцентира се върху разликата между мерки и контролно-измервателни уреди, посочват се механични и електронни контролно-измервателни уреди. Демонстрират се средствата за разчертаване, очертаване и центроване при работа с дървесина. Прави се сравнение със средствата, използвани при работа с хартия, картон и прежда в начален етап.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на четири изображения и посочване само на мерките. Учителят посочва и назовава предварително изображенията с техните имена. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище: насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е шлосерска линия“; „Това е дърводелски метър“; „Това са грамове“; „Всички те са мерки за измерване“. За учениците от второ равнище се дават инструкции за назоваване на предметите на изображенията. Използват се насочващи въпроси: „Какви са тези предмети? За какво се използват? Къде сте ги виждали?“. За учениците от трето равнище се предвижда самостоятелен прочит на задачата, посочване и назоваване на мерките.

Изпълнението на **Задача 2** е аналогично на **Задача 1**. Свързано е с разглеждане на четири изображения, посочване и назоваване на измервателните уреди и инструменти. Учителят посочва и назовава всяко от изображенията. Препоръчват се следните насоки за работа: за учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е електронна везна“; „Това е шублер“ и т.н.; за учениците от второ равнище се дават инструкции сами да назоват какво виждат на изображенията, като направят аналог с измервателните уреди в магазините и бита. За учениците от трето равнище се предвижда самостоятелен прочит на задачата, вярно назоваване на измервателните уреди и инструменти, описание на приложението им.

Изпълнението на **Задача 3** е аналогично на **Задача 2**. Свързано е с посочване и назоваване на средствата за разчертаване и очертаване. Целта на задачата е диференциране на средствата. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа, описан в предходните задачи.

Изпълнението на трите задачи има за цел диференциране на понятията и термините за мерки, измервателните уреди и инструменти и средствата за разчертаване и очертаване. Повторението, посочването и назоваването формира трайни знания, свързани с измерване на материалите.

Изпълнението на **Задача 4** е свързано с предварителна подготовка. Учениците знаят основните операции за обработка на материалите, разглеждали са различни инструменти за обработка в кабинета. В задачата се изисква разпознаване на ръчните инструменти от снимките. За тяхното точно определяне снимките са подбрани така,че да показват операциите,

изпълнявани с тях. За трите равнища насоките от учителя са различни: за учениците от първо равнище се предвижда посочване на картинките при назоваване на инструмента от учителя; за учениците от второ равнище – самостоятелно посочване и назоваване; за учениците от трето равнище се предвижда кратко обяснение за използването на инструментите в бита.

Задача 5 е с практическо изпълнение, очертание по контур. Целта е свързване на инструментите с операциите, за които са предназначени. Изпълнява се от всички ученици според възможностите.

Практическата **задача 6** е свързана с прилагане на получените знания и формирани умения за работа с измервателни инструменти. Изпълнява се групово. Препоръчва се учениците от класа да се разделят на екипи по двама. Необходимо е да се измерят дължината и ширината на учебната маса с рулетка. Посочването на точния измервателен инструмент е свързано с точността при измерването. При работа с него не трябва да се изчислява дължината както ако се измерва с дърводелски метър – в случай че масата е с дължина 140 см. Тогава измерването става на два етапа, защото дърводелският метър е с мярка 100 см. Контролно-измервателната дейност е свързана с измерване на линейните размери на предмети от заобикалящата среда.

ТЕХНИКА
Битова техника

Подтемата е адаптирано учебно съдържание и е свързана със запознаване с принципа на действие на някои уреди и машини от битовата техника.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: обяснява принципа на действие на шевна машина, перална машина, готварска печка и кухненски робот на елементарно ниво; спазване на правилата за поддържане и безопасна работа с битова техника.

Нови понятия: машинен елемент, механизъм, машина.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учениците разказват за своите наблюдения от дома за използването и начина на работа на шевната машина, пералната машина, готварската печка и кухненския робот. Разглежда се подробно начинът на експлоатация и използваните продукти за работа с тях. Разказва се историята на шевната машина, показват се снимки на различните видове според начина на задвижване – ръчни, крачни и електрически шевни машини. Показва се машинна част – игла, механизъм – иглен механизъм, и съвкупността на всички механизми в шевната машина Запознават се с принципа на действие на перална машина и готварска печка. Дава се кратка информация за начините на пране и готвене в началото на века. Изяснява се за какво се използва кухненският робот, начините на обработка на хранителните продукти с него.

С цел онагледяване и възприемане на новите понятия е направена схема за начина на свързване на машинни елементи в механизми и образуването на машина. Обясняват се подробно частите на битовите уреди, като се дават примери. Различните устройства за управление – прекъсвачи, програматори, регулатори. Преобразуващата част превръща електрическата енергия в друг вид.

Дискутират се правилата за безопасна работа с електроуредите.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на различни електроуреди, използвани в бита. Учителят посочва, назовава и разяснява тяхното приложение в дома. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е шевна машина. Служи за изработване на облекла“; „Това е перална машина. Служи за пране на мръсните дрехи“; „Това е готварска печка. Служи за приготвяне на вкусни ястия“; „Това е кухненски робот. Служи за рязане, рендосване, пасиране и изтисквane на хранителните продукти“. За учениците от второ равнище се дават инструкции сами да посочат и назоват различните битови уреди. За учениците от трето равнище се предвижда самостоятелен прочит и изпълнение на задачата.

Задача 2 е с практическо изпълнение, свързване на двойките – машина с продукт. Целта е разпознаване на уредите и машините от бита и продуктите, които се използват при работа с тях. Изпълнява се от всички ученици според възможностите.

За изпълнението на **Задача 3** се изисква учителят да прочете правилата за безопасна работа с електроуредите, част от тях са верни, а другите са грешни. Учениците отбелязват самостоятелно с „Х“ верните правила, като спазват границите на квадратче-

то. Препоръчват се три начина на работа: за учениците от първо равнище – само слушат правилата; за учениците от второ равнище – повтарят само верните правила, насочвани от учителя, се опитват да отбележат с „Х“, като спазват границите на квадратчето; за учениците от трето равнище се очаква самостоятелно отбелязване на верните правила.

ТЕХНОЛОГИИ

Съединяване на детайли

Подтемата е първата от тема „Технологии“. Включва адаптиране на учебното съдържание, свързано със съединяване на материали и компоненти според свойствата им.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на различни видове конструктивни съединения: неразглобяеми и разглобяеми; разпознаване на неразглобяеми съединения с лепила, гвоздеи и сглобки.

Нови понятия: неразглобяеми съединения, разглобяеми съединения, съединителни елементи.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учениците се запознават с основните конструктивни съединения, като се показват нагледно образци и макети. Обясняват се най-често използваните неразглобяеми и разглобяеми съединения в изделията от дървесина, с посочване на примери – предмети от близкото обкръжение. Неразглобяеми съединения – дървени лъжици, дъска за рязане, дървени поставки за моливи от една част и други; разглобяеми съединения – дървени играчки, дървени рамки за снимки, столове, маси и шкафове, предмети от учебната стая. Дискутират се начините на съединяване – лепене, с гвоздеи, винтове и сглобки, и приложението им в изделията.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на три изображения на неразглобяемите съединения. Необходимо е да се посочи и назове видът на съединителния елемент от учениците. Първо, учителят ги посочва, назовава и обяснява тяхното приложение, а след това – учениците. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е гвоздей, с него се съединяват рамки, шкафчета и гардероби“; „Това е лепило за дърво, използва се за съединяване на декоративни дървени детайли и поставки“; „Това е сглобка, захванатa с гвоздей, използва се за направата на неразглобяеми рамки“. За учениците от второ равнище се дават инструкции и се използват насочващи въпроси: „Какви съединителни елементи виждате на снимките? Огледайте шкафчетата и гардеробчетата в стаята, намерете съединителни елементи – гвоздеи, сглобки!“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно разпознаване на елементите и тяхното назоваване. Учителят може да постави допълнителен въпрос: „В кои мебели във вашия дом са използвани тези съединителни елементи?“.

Изпълнението на **Задача 2** е аналогично на **Задача 1**, свързано е с разглеждане на три изображения на разглобяеми съединения. Учителят ги посочва, назовава и обяснява тяхното приложение, след което учениците ги повтарят. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище: насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е винт, с него се съединява корпусът на гардероба, защото сглобката е здрава“; „Това е болт с гайка, използва се за съединяване на големи дървени конструкции, изискващи голяма здравина – дървени стълби, покриви“; „Това е сглобка, наречена шлиц и чеп, използва се за направата на разглобяеми рамки“. За учениците от второ равнище се дават инструкции и се използват насочващи въпроси: „Какви съединителни елементи виждате на снимките? Къде вкъщи сте виждали сглобките, изобразени на снимките?“. За учениците от трето равнище се предвижда самостоятелно разпознаване на елементите и тяхното назоваване.

Изпълнението на **Задача 3** е свързано с приложение на елементарни умения, включващи конструкторска дейност. На снимките са показани дървена стойка за рисуване и дървена къща за кукли. Учителят насочва с допълнителни въпроси учениците при затруднение в разпознаването на изделието: „В часовете по изобразително изкуство къде поставяте листовете за рисуване? При рисуване художниците на какво поставят платната? Когато играете с кукли, къде подреждате техните принадлежности?“. За учениците от първо равнище се посочват и преброяват заедно броят на детайлите на снимката. За учениците от второ равнище се предвижда самостоятелно преброяване на детайлите и помощ при определяне на начина на сглобяване. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно ориентиране в снимките, преброяване на детайлите и малки насоки при разпознаване на начина на сглобяване. Насочващите въпроси за начина на сглобяване на детайлите в посочените изделия са свързани със здравината на конструкцията.

Поставените задачи са свързани с формиране на елементарни умения за определяне на конструкция, вида и броя на детайлите в нея, осъществяване на неразглобяеми и разглобяеми съединения.

ТЕХНОЛОГИИ

Изработване на изделия от дървесни материали

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е свързана с формите и механичните свойства на дървесните материали. Представени са необходимият обем от предвидените нови знания със съответното терминологично облекчаване.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на технологични операции за обработка на дървесината; познаване и избор на инструменти и приспособления за осъществяване на технологичен процес; елементарни познания за формите и механичните свойства на дървесните материали.

Нови понятия: механични свойства, форми на материалите, технологична операция, изделие.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учениците се запознават със строежа, формите и свойствата на дървесината чрез посочване на примери. Демонстрира се влакнестият строеж на дървесината с отделяне на влакна от мостра. Показват се различни текстури на снимки или образци. Организира се дискусия за поредицата от операции и последователността при изработване на изделие от различни материали, показана на **фиг. 2**.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на четири изображения на различни форми на дървесни материали. Необходимо е да се посочи и назове видът на формата. Първо, учителят ги посочва, назовава и обяснява тяхното приложение, а след това учениците ги повтарят. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това са дървени греди, те са основен материал за изработване на големи и здрави конструкции – къщи и покриви“; „Това са дъски, използват се за изработване на мебели, пейки“; „Това са летви, използват се за изработване на малки дървени детайли – рамки, стойки и поставки“. За учениците от второ равнище се използват насочващи въпроси: „Какво е показано на снимките? За изработване на какви изделия служат дъските и летвите?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно разпознаване на част от формите и тяхното назоваване – трупи и дъски. Учителят поставя допълнителен въпрос за другите форми: „При ремонта на покриви кой материал, показан на снимките, се използва? За какво се използват летвичките при ремонт в къщи?“.

Изпълнението на **Задача 2** е свързано с разглеждане на изображения на различни технологични операции при обработване на дървесина – очертаване, рязане, лепене, коване, пилене и боядисване. Учителят ги посочва, назовава и обяснява тяхното приложение, като използва схемата на **фиг.2**, след което учениците ги повтарят. За учениците от първо равнище се очаква посочване на снимката на операцията при назоваване на технологичната операция. За учениците от второ равнище се очаква посочване и назоваване на част от операцията, според възможностите и наблюденията, които имат. Учителят ги насочва с въпроси, свързани с приложението на операциите при изработване на дървено изделие: „При изработване на хранилка за птици какво трябва да направим, преди да отрежем детайлите? При изработване на кои изделия използваме лепила и при кои – гвоздеи? Наблюдавайки вашите близки, кога те използват пилата за дърво? Когато дървеното изделие е готово, трябва ли да

го боядисаме?“.

Практическата **Задача 3** е свързана с индивидуална работа за изработване на рамка за снимки от дървени клечки за сладолед. Те са предварително обработени, лесно се набавят като материал и са безопасни за работа от учениците. С цел онагледяване и създаване на технологична последователност на операциите при изработка е направена опростена технологична схема – **фиг.4**. Препоръчват се различни насоки за работа. За учениците от първо равнище – учителят помага във всяка от операциите; за учениците от второ равнище се очаква самостоятелно справяне с изпълнение на операциите, без спазване на изискванията за правилно разположение на детайлите, точност и естетичност при работа с лепило. Учениците от трето равнище могат да изпълнят операциите самостоятелно чрез използване на схемата, с малки насоки и корекции от страна на учителя.

При самостоятелната практическа работа се проявяват компетенциите, свързани с умения за спазване на определена последователност при работа, чрез които се демонстрират знанията, уменията и отношението към трудовите дейности.

ТЕХНОЛОГИИ

Изработване на изделия от текстил и кожи

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, свързано с видовете текстилни материали и тяхното приложение. Заедно с въвеждането на новите знания се формират умения за подбор на ръчни инструменти при съединяване на текстилни изделия.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване и назоваване на видове текстилни материали (конци, прежди, тъкани), кожи и техните свойства; правилен подбор на инструменти и приспособления за изработване на част от тъкано изделие; познаване на ръчни и машинни шевове за съединяване на детайли.

Нови понятия: текстилни материали, народна носия, костюм, кожи.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учениците са запознават с видовете текстилни материали чрез демонстрация. Показват се нагледно начините на усукване – ляв и десен сук, за получаването на прежди и конци. Използва се детски стан, за да се покаже получаването на платовете и начинът на преплитане на нишките. Представя се кратка информация за облеклата от миналото – национална носия и съвременните облекла: дамски и мъжки костюми. Показват мостри на основните видовете шевове: ръчни – тропоска, бод зад игла; машинни – основен съединителен шев и крайни (подгъвни) шевове.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на четири изображения на различни текстилни материали. Необходимо е да се посочи и назове всеки един от тях. Първо учителят ги посочва, назовава и обяснява тяхното приложение, а след това учениците ги повтарят. Препоръчват се различни начини за работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това са влакна, те образуват преждите и конците“; „Това са шевни конци, с тях се съединяват детайли“; „Това са прежди. От тях се плетат пуловери за зимата“; „Това са платове, от тях се изработват облекла – поли, панталони, рокли, сака“. За учениците от второ равнище се използват насочващи въпроси: „Какво е показано на снимките? За изработване на какви изделия служат тези текстилни материали?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно разпознаване на част от текстилните материали – конци, прежди и платове. Учителят поставя допълнителен въпрос: „Коя е най-малката част, която се получава при разделяне?“.

Изпълнението на **Задача 2** е свързано с разпознаване на ръчни и машинни шевове. На снимките са показани ръчни и машинни шевове. За разпознаването на ръчните шевове се използва иглата като опора за ориентиране. Очаква се от всички ученици, независимото от тяхното равнище да разпознаят ръчните шевове, опирайки се на наблюдения. Поставят се насочващи въпроси: „Как вашите близки зашиват скъсаната дреха – с машина или ръчно? По кой инструмент разпознавате дали операцията е ръчна? Кой е по-бързият начин на шиене?“ и др.

Изпълнението на **Задача 3** е свързано с посочване, разпознаване и назоваване на показаните кожени изделия. Очаква се от всички ученици, независимото от тяхното равнище, да ги разпознаят и назоват, опирайки се на наблюдения. Учителят акцентира на използвания материал за изработване – кожи. Насочва вниманието върху здравината на материала и използването му за изработване на изделия за по-дълга употреба във времето.

Практическата **Задача 4** е свързана с обработка на текстилните материали. Изпълнението е строго индивидуално с цел придобиване на умения за практичен живот: зашиване на скъсана дреха. Изисква се съединяване на два детайла с ръчен бод – тропоска, с игла и конец. Учителят съблюдава изпълнението – вдяването на конеца, оформянето на възел, изравняване на детайлите, преди съединяване, начина на пробождане на материала. Дава индивидуални насоки на учениците съобразно възможностите при изпълнение на практическата задача.

ТЕХНОЛОГИИ

Храна и здравословно хранене

Подтемата включва адаптиране на учебното съдържание, свързано със здравословното хранене, основните хранителни вещества и значението им за здравето на човека.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: усвояване на знания за същността на здравословното хранене и основните хранителни вещества; ориентиране в етикетите на опаковките за годността на хранителните продукти.

Нови понятия: хранителни продукти, меню, срок на годност.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учениците се запознават с храненето като един от най-важните процеси за организма. Набавянето на хранителни вещества и количеството на храната са от съществено значение за развитието на организма. Запознават се със същността, значението и приложението на менюто. Акцентира се върху необходимостта от точното му изготвяне и видовете. Дават се примери за всекидневно, празнично и детско меню. Показват се и се разчитат данните от етикетите на опаковките на хранителните продукти.

Организира се дискусия за здравословното хранене, основните хранителни вещества и значението им за здравето на човека. Разглежда се схемата на фиг.1. Задават се примерни въпроси: „Къде е поставено „Храненето“ на схемата? Какъв жизнен процес е? Кои са основните групи хранителни вещества? Прочетете хранителните продукти, отделени във всяка група!“. Целта е формиране на трайни знания за основните хранителни вещества и значението им за здравето на човека.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на три изображения на различни храни. Учителят ги посочва и назовава предварително с техните имена. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище: насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това са плодове“; „Това са шоколадови бонбони“; „Това са зеленчуци“. След това показва и повтаря имената само на здравословните храни. За учениците от второ равнище се дават инструкции за назоваване на продуктите от снимките. Използват се насочващи въпроси: „Какви хранителни продукти са показани на снимките? Кои от тях са ви любими? Кои от тях са здравословни?“. За учениците от трето равнище се предвижда самостоятелен прочит на задачата и верен избор на здравословните хранителни продукти.

Задача 2 е с практическо изпълнение – очертание по контур. Необходимо е да се свърже всяко ястие с неговия вид. Целта е затвърждаване на новото понятие – меню и ястията, от които се състои. Учителят предварително е разяснил какво представлява всекидневно меню и видовете ястия – предястие, основно ястие и десерт. Изпълнява се от всички ученици според възможностите.

Задача 3 е свързана с прилагане на получените знания и формирани умения за разчитане на информацията от етикетите на хранителните продукти. За нейното изпълнение е необходимо предварително учениците да са запознати с алгоритъма за разчитане на етикетите. Обяснява се, че първите две цифри са дата, вторите две цифри са месецът и после се записва годината – с две или четири цифри. Датата, месецът и годината се разделят с наклонена или хоризонтална чертичка. Надписът показва датата, до която може да се използва хранител-

ният продукт, после не трябва да се консумира. Препоръчва се следният начин на работа: за учениците от първо равнище се показва и обяснява написаната дата, като се сравнява с датата към момента. Сравняват се датите във времето – минало, настояще и бъдеще. При дата в миналото срокът на годност на хранителния продукт е изтекла, ако датата е в бъдеще време, хранителният продукт е в срок на годност. За учениците от второ и трето равнище се използват насочващи въпроси: „Коя дата е написана върху етикета на хранителния продукт? Коя дата сме днес? Посочената дата къде се намира в календара – преди или след днешната дата? Какъв е срокът на годност на хранителния продукт?“.

Практическата **Задача 4** е свързана с прилагане на получените знания за хранителните продукти. Изпълнява се индивидуално. Учителят насочва с въпроси учениците да направят избор само на здравословните храни. Препоръчва се учениците да изрежат от рекламни брошури различни хранителни продукти. Подреждането и залепването се извършва с помощ в зависимост от индивидуалните възможности на учениците. Формират се умения за точност и естетичност при работа.

ТЕХНОЛОГИИ

Приготвяне на ястия чрез варене и печене

Подтемата е адаптирано учебно съдържание и е свързана със запознаване с начина на предварителната и топлинната обработка на хранителните продукти.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познава същността на топлинната обработка – варене и печене; познава начини за почистване, измиване, нарязване, обелване, смилане и настъргване; познава начините за измерване на хранителните продукти с различни средства.

Нови понятия: варене, печене, кулинарна рецепта.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Акцентира се върху запознаване с начините за приготвяне на храна чрез топлинна обработка, като се разглеждат основните от тях – варене и печене. Изпълнението на практическите задачи е предпоставка за формиране на кулинарни умения.

Изпълнението на **Задача 1** е с практическо предназначение – свързване на снимките на необходимите продукти за приготвяне на супа със снимката на готова порция супа. От показаните осем снимки три са излишни. Целта е правилно подбиране на хранителните продукти. Изпълнява се от всички ученици според възможностите.

Изпълнението на **Задача 2** изисква предварително разглеждане на снимките с показаните операции за предварителна обработка на хранителните продукти. Изисква се разпознаване на продукта и назоваване на показаната операция за обработка. Проследява се и се очертава пътят на свързване между снимките в определената последователност. По този начин се определя технологията за приготвяне на мусака, представена чрез снимки. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище: насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е кайма. Тя е един от основните продукти в рецептата“; на втората снимка: „Това са картофи. Те са от основните продукти в рецептата. Първо се измиват“; на третата снимка: „Картофите се обелват“; на четвъртата снимка: „Нарязват се с нож на кубчета“; на петата снимка: „Продуктите се смесват с подправките – чубрица, червен и черен пипер, сол и олио“; на шестата снимка: „Ястието се поставя във фурната за печене. Пече се 40 минути при 200^0C“; седмата снимка: „Това е магданоз. Той е подправка. Нарязва се на ситно с нож. Придава естетичен вид на ястието“; на осмата снимка: „Готовото ястие се изважда от фурната. В красива чиния се сипва една порция“. За учениците от второ и трето равнище се използват насочващи въпроси, свързани с операциите от снимките: „Какво се прави първо, преди да се обелят картофите? Измиват ли се след обелване? Трябва ли да внимаваме при рязането на картофите с нож? Картофите на ситно или на едро ги нарязваме? Кои продукти смесваме, преди да поставим мусаката във фурната? Ако печем по-малко време от посоченото в рецептата, каква ще е мусаката? Ако печем по-дълго време от посоченото в рецептата, какво ще стане с мусаката? За да има хубав външен вид, с какво украсяваме порцията?“.

Практическата **Задача 3** е свързана с прилагане на умения за търсене на нова информация. Изпълнява се индивидуално. Всеки ученик трябва да намери рецепта на картофена супа в готварска книга или списание. Препоръчва са те да са богато илюстровани. За учениците от първо и второ равнище се предвижда ориентиране по снимките на ястията. За уче-

ниците от трето равнище се очаква ориентиране чрез търсене на рецептата в съдържанието на готварската книга или списанието. Учителят прочита необходимите продукти, учениците ги повтарят. Запознаването с технологията на приготвянето на картофена супа е по преценка на учителя и индивидуалните възможности на учениците.

КОМУНИКАЦИИ И КОНТРОЛ

Средства за визуална и гласова комуникация

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, свързано с осъществяване на комуникация и разграничаване на дигиталните средствата.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разграничаване по функционални признаци, на средствата за визуална и гласова комуникация; познаване на принципа им на действие.

Нови понятия: мобилен телефон, приложения.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Приоритет в обучението по дадената подтема е запознаване с комуникацията, като основно средство за общуване. Акцентира се върху усвояване на знания за принципа на действие на мобилен телефон и работата с неговите приложения.

Предлага се адаптирана и синтезирана информация относно комуникацията, нейните видове и сетивата, с които възприемаме информацията. Учителят обяснява принципа на действие на дигитални средства за комуникация на елементарно ниво.

Изпълнението на **Задача 1** изисква свързване на всяко от посочените човешки сетива с аналогичното му средство за комуникация. Учителят прави сравнение между око и камера, като посочва възможността да работи и записва информация 24 часа в денонощието, а човешкото око има нужда от почивка. Устните сравнява с микрофон, като средство в мобилния телефон, което може да се използва за гласово разпознаване. Ухото сравнява със слушалки, преобразуващи електрическия сигнал в звуков. Свързване на двойките човешко сетиво – средство за комуникация цели разпознаване на дигиталните средства за комуникация и начина им на използване. Задачата се изпълнява от всички ученици според възможностите.

Изпълнението на **Задача 2** цели използване на придобити знания от учениците за приложението на мобилния телефон. Той съвместява функциите пренос на глас и кратки съобщения, показване на времето и алармиране при събуждане, както и обработка на данни. Освен стандартните гласови функции мобилният телефон може да поддържа и множество допълнителни услуги – достъп до интернет, гледане на телевизия, възможности за забавление и пазаруване. Задачата е свързана с осмисляне от учениците на функциите на тези приложения.

Препоръчват се три начина на работа: за учениците от първо равнище – учителят посочва, назовава и обяснява всяко използвано приложение; за учениците от второ равнище – посочват и назовават според възможностите, насочвани от учителя; за учениците от трето равнище се очаква самостоятелно посочване, свързано с прочитане на текста и кратко обяснение за нуждата от използване на показаните приложения.

КОМУНИКАЦИИ И КОНТРОЛ

Средства за контрол

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е свързана със запознаване с начина на измерване с популярни средства за контрол – термометър и касов апарат.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разграничаване по функционални признаци на средствата за контрол.

Нови понятия: термометър, касов апарат, баркод, дисплей.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учениците се запознават с контрол на топлинни процеси и контрол при покупка на стоки. Дават се примери, използвани в ежедневието. Описват се дигитални средства за измерване и контрол – термометър и касов апарат, показани на снимките в учебното помагало. Обясняват се основните им функции, видът и предназначението им. Акцентира се върху принципа на измерване с термометър, отчитане на данни по скалата и разчитане на дисплей на измерената температура. Посочва се мерната единица. Показват се на картинки термометри за стая и за тяло.

Обяснява се подробно принципът на действие на касов апарат с вградена везна, дават се примери за използването му. Посочва се начинът за записване на вида и количеството от дадена стока, сумирането на цените.

По преценка на учителя и според възможностите на учениците може да се разчете касова бележка.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на снимки на четири измервателни уреда и разпознаване само на измервателните уреди за температура. Учителят посочва и назовава предварително изображенията с техните имена, разяснява приложението им и начина на действие. Учениците повтарят. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е безконтактен термометър, измерващ бързо температурата, без уредът да докосва челото или тялото. Използва се при измерване на телесната температура на много хора за кратко време“. Обясненията за следващите снимки са: „Това е термометър за тяло. При измерване на температурата трябва да е в контакт с него минимум три минути“; „ Това е касов апарат, той сумира цените на закупените стоки, след което принтира касова бележка с крайната обща цена“; „Това е термометър за стая, комбиниран с часовник, използва се за измерване на температурата на въздуха, отчита влажността и показва астрономическия час“; „От показаните уреди температура измерват безконтактният термометър, термометърът за тяло и термометърът за стая“. За учениците от второ равнище се дават инструкции сами да посочат и намерят уредите за измерване на температура. Насочващите въпроси са свързани с тяхната функция: „Кой от показаните термометри измерва температурата на тялото? Кой термометър измерва температурата на въздуха в стаята?“. За учениците от трето равнище се предвижда самостоятелен прочит на задачата, посочване и назоваване на различните видове термометри.

Практическата **Задача 2** е свързана с отчитане на измерената температура на снимките с трите вида термометри – за тяло; за стая – аналогов и електронен. Изпълнява се от всички ученици.

С цел лесното ориентиране при изпълнението на задачата, първо се отчита стойността

на измерената температура в учебната стая с два вида термометър – аналогов и електронен, после се разчитат снимките. Започва се от термометъра пингвин, посочва се дисплеят и се прочита стойността, като се съобщава мерната единица – градус по Целзий. Преминава се през отчитане на стойността на термометъра за тяло. Акцентира се върху отчитане на температура по живачен стълб. Оцветената част съответства на посоченото число на скалата – това е измерената стойност. За учениците от първо равнище се очаква разпознаване и посочване на термометър за стая и термометър за тяло. За второ и трето равнище се очаква самостоятелно отчитане на стойността при електронните термометри и отчитане с помощ при аналоговите термометри.

ИКОНОМИКА

Ресурси

Производство, търговия и услуги

Двете подтеми „Ресурси“ и „Производство, търговия и услуги“ са обединени. Включеното адаптирано на учебно съдържание е свързано със запознаване с различни форми на икономическа активност.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на недостига на ресурсите като основен икономически проблем; познаване и класифициране на видовете ресурси, необходими за производството на стоки и услуги.

Нови понятия: икономика, производство, производител, потребител, търговия.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В тази тема се изграждат елементи на икономическа грамотност, като се изучават основни икономически понятия – потребности, ресурси, избор. Препоръчва се задълбочено обяснение и анализ на понятията, сравнение и съпоставка. Учителят организира дискусия за видовете ресурси и тяхното използване с цел стимулиране активността на учениците. Използват се картинките от учебното помагало по темата. Акцентира се върху съществуването на жизненоважни, важни и луксозни потребности. Препоръчва се учениците самостоятелно да могат да назоват и подредят нуждите и желанията си, като посочат определена необходимост.

Учениците се запознават с основните икономически дейности – производство на стоки, предлагане на услуги и търговия със стоки и услуги. Обсъждат се илюстрациите по темата от учебното помагало, свързани с основните понятия – производител, търговец, потребител и закономерности.

Решаването на поставените задачи подпомага формирането на очакваните резултати.

Задача 1 е с практическо изпълнение, свързана с посочване, назоваване и свързване на всяка потребност с нейната степен по важност. Изпълнява се от всички ученици. Необходимо е посочване и осмисляне, на елементарно ниво, важността на различните потребности. Посочените примери са свързани със заобикалящата ги среда. Вниманието на учениците се насочва към съществуването на жизненоважни, важни и луксозни потребности. Учителят първо посочва, назовава и обяснява показаната потребност, като я свързва с нейната степен на важност. Посочва показаните потребности с нивата им – лукс, важни потребности и жизненоважни потребности. Очакваните резултати за учениците от първо равнище са до три грешки при свързване; за второ равнище – до две грешки при свързване; за трето равнище – до една грешка при свързване.

Изпълнението на **Задача 2** е свързано с разглеждане на четири изображения на различни услуги. Необходимо е да се посочи и назове видът на услугата от учениците и коя професия я предлага. Тази задача има за цел запознаване с най-често използваните услуги и едновременно запознаване с професиите. Първо учителят ги посочва, назовава и обяснява тяхното приложение, а след това – учениците. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е зъболекар. Той се грижи да имаме здрави зъби. Трябва да

ходим често на профилактични прегледи“; „Това е мобилна услуга. Включва използването на интернет, за да можем да използваме различните приложения“; „Това е фризьор. Той подстригва дългите коси и се грижи да бъдем красиви“; „Това е учител, обучаващ възрастни. Показва ни, че ученето, трябва да продължи и след завършване на училище. Хората се обучават чрез различни курсове“. За учениците от второ равнище се дават инструкции и се използват насочващи въпроси: „Какви професии са показани на картинките? Какви дейност са показани!“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно разпознаване на видовете услуги и тяхното назоваване.

Практическата **Задача 3** е свързана с индивидуална работа за изработване на картичка за рожден ден. Моделът е показан на **фиг. 5**. Учителят обяснява, че учениците са производители и могат да използват картичката за продажба и участие в мероприятие с благотворителна цел.

Картичката се изработва чрез апликация. Необходими материали: бял лист, цветни малки листчета, конец, лепило, ножица, молив за очертаване и шаблон на сърце. Препоръчват се различни насоки за работа: за учениците от първо равнище – учителят помага във всяка от операциите; за учениците от второ равнище се очаква самостоятелно справяне с изпълнение на операциите без спазване на изискванията за правилно разположение на детайлите, точност и естетичност при работа с лепило. Учениците от трето равнище могат да изпълнят операциите самостоятелно, с малки насоки и корекции от страна на учителя.

ИКОНОМИКА

Бюджет

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, свързано с разбиране на елементарно ниво на понятията доход, разход, бюджет.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на видовете доходи, получавани от членовете на семейството; разграничаване на видовете разходи в семейството.

Нови понятия: доход, разход, личен бюджет.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Създава се дискусия, насочена към живота на хората в домакинство и към различните задължения на всеки член на домакинството. Обсъждат се източниците на доходи и разходи. Дават се примери, с цел мотивация, за необходимостта от планиране на разходите. Обяснява се понятието личен бюджет. Вниманието на учениците се насочва към оптимално планиране на месечните разходи чрез онагледяване с картинките по темата от учебното помагало.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с отбелязване в квадратчетата под картинките на доходите и разходите за домакинството. Доходът се отбелязва със знака „+“, а разходът – със знака „-“. Първо учителят ги посочва, назовава и обяснява коя показана дейност носи доход и коя дейност е разход. Препоръчват се различни начини за работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „На картинката са показани хора, които се обучават. Всяко обучение се заплаща. Следователно е разход“; „Това е картинка, свързана с получаване на месечна заплата. Получаваме пари, с които можем да пазаруваме. Следователно това е доход“; „На картинката е показано посещение на футболен мач. Това е развлечение, за което заплащаме, затова е разход“; „На картинката е показана печалба от лотарията. Придобиваме доход“. За учениците от второ равнище се използват насочващи въпроси: „Какво е показано на снимките? Посочете от кой вид дейност получаваме доходи? Посочете кой вид дейност изисква заплащане?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно разпознаване, прочитане и отбелязване на доход и разход.

Поставената задача формира умения за разграничаване на видовете доходи и разходи в семейството, като учениците оценяват тяхната важност.

ПРИРОДАТА В ДОМА

Отглеждане на декоративни растения и билки

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и включва формиране на знания и умения за грижи за декоративни растения и билки.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на условия и начини за отглеждане на познати декоративни растения и билки; познаване на начини за сушене и съхраняване на билки и размножаването на растенията чрез семена, стебла и луковици.

Нови понятия: декоративни растения, билки, засаждане.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Представянето на учебното съдържание е насочено към декоративните растения за дома и тяхното място на двора, терасата и помещенията в жилището. Обяснява се разликата между декоративни и селскостопански растения. Представена е информация за начина им на размножаване. Учениците се запознават с билките, тяхното приложение, събиране и начин на сушене и съхраняване. Използват се картинките от учебното помагало по темата. Организира се дискусия, свързана с влиянието с факторите за развитие и растеж на растенията, като се прави междупредметна връзка с Човекът и природата. Представената информация се използва при решаването на поставените задачи.

Задача 1 е свързвана с посочване, назоваване на растенията и определяне на вида – едногодишно, двугодишно и многогодишно. Изпълнява се от всички ученици. Посочените примери са свързани с растения от заобикалящата ги среда. Вниманието се насочва към снимките и наименованията на растенията. Учителят първо посочва, назовава, прочита името и обяснява къде се отглежда. Тази задача има за цел запознаване с най-често срещаните декоративни растения. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това са едногодишни декоративни растения. Размножават се със семена. Показани са петуния и невен. Засаждат се в двора, петуниите могат да се отглеждат в сандъчета на балкона“; „Това са двугодишни растения – камбанки и теменужки. Размножават се със семена. Засаждат се в двора“; „Това са многогодишни растения – божур и карамфил. Размножават се с луковици. Засаждат се в двора“. За учениците от второ равнище се дават инструкции и се използват насочващи въпроси: „Посочете снимките на цветята във вашата градина или балкон. Назовете имената им?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно разпознаване на видовете декоративни растения и тяхното назоваване.

Задача 2 е с практическо изпълнение, свързвана с посочване, назоваване и свързване на начина на размножаване с декоративното растение. Изпълнява се от всички ученици. Необходимо е посочване и осмисляне, на елементарно ниво, и съпоставяне на двойки. Посочени са декоративни растения, които учениците познават. Учителят първо посочва, назовава и обяснява начина на размножаване, като го свързва с растението – кокиче, бръшлян, теменужки. Очакваните резултати за учениците от първо равнище са до две грешки при проследяване на пътечката при свързване; за второ равнище – до една грешка при проследяване на пътечката при свързване; за трето равнище – самостоятелно изпълнение на свързване на двойките без грешки.

Практическата **Задача 3** е свързана с индивидуална работа за засаждане на стайно декоративно растение. Учителят демонстрира изпълнението на задачата.

Задачата изисква запознаване с последователността на действията при засяване на семена, с изискванията и правилата за изпълнение на тези действия. Обясняват се поотделно действията и правилата. Препоръчва се работа по групи – до трима участници от различните равнища. Акцентира се на практическата работа и спазване на изискванията при засаждане. Първо се разрохква пръстта, след това се поставя семенцето в средата на саксията, на 2 см дълбочина. Полива се с вода. Саксията се поставя до прозореца, за да се огрява от слънцето.

Практическото изпълнение формира умения за работа с градински инвентар и разширява знанията за размножаване и отглеждане на стайни растения.

ПРИРОДАТА В ДОМА

Отглеждане на домашни любимци

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, свързано с полагане на основни грижи при отглеждане на домашни любимци.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на условия и начини за отглеждане на домашни любимци и начина им за хранене и поддържане на хигиенна среда.

Нови понятия: домашен любимец.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Представя се информация за отглеждане на домашни любимци. Дава се възможност на учениците да споделят мнения и препоръки, свързани с грижите и условията за отглеждане. Вниманието на учениците се насочва към илюстрациите в учебното помагало. Организира се дискусия, свързана с избора на домашен любимец.

Задача 1 е с практическо изпълнение, свързвана с посочване, назоваване и свързване на двойките снимки – храната с животното, което я използва. Изпълнява се от всички ученици. Необходимо е посочване и осмисляне на елементарно ниво и съпоставяне на двойки. Посочени са различни домашни любимци – рибки, куче и котка, които учениците познават, и храните за тях – сурова риба, кокали и смес на храна за рибки. Учителят първо посочва, назовава и обяснява вида на храната, като я свързва с животното. Очакваните резултати за учениците от първо равнище са до две грешки при проследяване на пътечката при свързване; за второ равнище – до една грешки при проследяване на пътечката при свързване; за трето равнище – самостоятелно изпълнение на свързване на двойките без грешки.

За изпълнението на **Задача 2** се изисква учителят да прочете и обясни различните грижи, характерни за отглеждане на домашните любимци, като част от тях са верни, а другите са грешни. Учениците отбелязват самостоятелно с „Х“ верните, като спазват границите на квадратчето. Препоръчват се три начина на работа: за учениците от първо равнище – само слушат различните грижи; за учениците от второ равнище – повтарят само верните отговори, насочвани от учителя, се опитват да отбележат с „Х“, като спазват границите на квадратчето; за учениците от трето равнище се очаква самостоятелно отбелязване на правилните грижи за домашните любимци.

Задача 3 е свързана с подробно разглеждане на снимките от фиг.1 на учебното помагало по темата. Необходимо е всеки ученик да избере домашен любимец и да посочи ежедневни грижи, от които се нуждае. Акцентира се върху съставяне на кратък разказ, свързан с насочващи въпроси: „Кои домашен любимец си избра? С какво се храни той? Как се почиства неговото място за живеене в къщата? Необходимо ли е да посещава ветеринарен лекар?“. Задачата се изпълнява от учениците от второ и трето равнище, а тези от първо равнище слушат разказите на съучениците си.

С поставената задача се постига формиране на елементарни знания за условията при отглеждане на домашни любимци, начина им на хранене и поддържане на хигиенна среда.

ЛИТЕРАТУРА

Николова, Т., С., Гърневска, С., Ананиева, В., Ананиев. Книга за учителя Технологии и предприемачество V клас, Варна, Бит и техника, 2017

Караиванова, М. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10 – 15 години) – Дисертация, Пловдив, ПУ „Паисий Хилендарски“, 2011

Учебна програма по технологии и предприемачество за V клас (Общообразователна подготовка), МОН, 2016.

ТЕХНОЛОГИИ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО

VI
КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО
РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРОЕКТИРАНЕ И КОНСТРУИРАНЕ
Изобразяване на разрези и сечения
Качество на изделията 649

ТЕХНИКА
Енергийни разходи и жилищни инсталации 651

ТЕХНИКА
Обработваща техника 653

ТЕХНОЛОГИИ
Съединяване на детайли
Изработване на изделия от метални материали 654

ТЕХНОЛОГИИ
Изработване на изделия чрез комбиниране на материали 656

ТЕХНОЛОГИИ
Приготвяне на ястия чрез пържене и задушаване 658

КОМУНИКАЦИИ И КОНТРОЛ
Дигитални средства за контрол
Сигнална и охранителна инсталация 659

ИКОНОМИКА
Специализация и разделение на труда
Себестойност и цена на продукция 661

ИКОНОМИКА
Бюджет
Предприемачество 663

ПРИРОДАТА В ДОМА
Отглеждане на плодове и зеленчуци 665

ПРИРОДАТА В ДОМА
Отглеждане на животни в малка ферма 667

ЛИТЕРАТУРА 668

ПРОЕКТИРАНЕ И КОНСТРУИРАНЕ
Изобразяване на разрези и сечения
Качество на изделията

Подтемите „Изобразяване на изгледи“ и „Качество на изделията“ са обединени в една, включваща адаптирано учебно съдържание и покриващо пълния обем от предвидени нови знания със съответното терминологично облекчаване. Придобитите графичните знания и умения се доразвиват и усъвършенстват.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на начините за изобразяване на вътрешни повърхнини; познаване на критерии и показатели за качество на изделията и представяне на аргументи за оценяване на качеството на елементарно ниво.

Нови понятия: разрез, сечение, секуща равнина, качество и оценка на качеството.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Вниманието на учениците се насочва към предмети, технически и архитектурни обекти с вдлъбнатини, отвори и кухини с невидими повърхнини и тяхното изобразяване чрез мислено направени разрези и сечения. Обяснява се разликата между сечение и разрез чрез онагледяване с изображения в учебното помагало. Направено е терминологично облекчаване на определенията за сечение, разрез и секуща равнина.

Акцентира се върху осмислянето, че качеството на един продукт е съвкупност от важни съществени свойства, белези и особености. Разглеждат се различни продукти и тяхното качество, с различни текстове за качеството им върху етикетите – за съдържание на захар, консерванти, за количеството и вида на опаковката.

Задача 1 е свързана със сравняване на изображенията и определяне на сеченията и разрезите. Показани са два разреза и две сечения. Учителят прочита задачата, насочва вниманието към разликите в изобразяването на сечение и разрез. Обяснява подробно какво е изобразено на всяка картинка и къде е секущата равнина. Целта е да се достигне до осмислянето на начина на изобразяване на разрез и сечение. При сечението се изобразява само фигурата, получена от мисленото разрязване със секущата равнина, а при разреза се изобразява фигурата, получена от секущата равнина и очертанията на детайла зад нея. Необходимо е да се отбележат със знака „-“ изображенията за сечения и със знака „+“ – изображенията за разрез. Препоръчва се различен начин на работа за различните равнища: за учениците от първо равнище се насочва погледът и се показват първо двете сечения, после двата разреза; за учениците от второ равнище се поставя насочващ въпрос: „На кои снимки е показана фигурата, получена само от секущата равнина?“, и се отбелязват верните отговори чрез принципа на елиминиране; за учениците от трето равнище се очаква самостоятелно ориентиране в изобразяването на сечение и разрез и тяхното отбелязване по посочения начин.

Задача 2 включва прилагане на знания, свързани с показателите за качество на изделията. Показани са четири изображения на различни предмети, два от които са счупени. Необходимо е да се отбележат само здравите предмети. Здравината и целостта са показатели за качество. Учителят прочита задачата и припомня критериите за определяне на качество. Използва схемата на **фиг. 2** за обяснение на критериите за оценка на качеството при показаните на снимките предмети. Акцентира се върху критерия, който не е спазен. Следователно

качеството на предмета е лошо. Препоръчва се различен начин на работа за различните равнища: за учениците от първо равнище се насочва погледът и се показват първо счупените предмети, после здравите, обяснява се, че първите са с лошо качество; за учениците от второ равнище се поставя насочващ въпрос: „На кои снимки са показани предмети, където е разрушена формата и са изменени размерите на предметите?“, и се дават насоки за отбелязване на верните отговори; за учениците от трето равнище се очаква самостоятелно отбелязване на предметите с добро качество.

Практическата **Задача 3** е свързана с предоставяне на възможност за описание на свойствата и отличителните белези на предмета – химикалка. По този начин се прави оценяване на качеството на изработено изделие. Учителят прави описание на химикалката, използвайки последователността от схемата на **фиг. 2**, след това учениците го повтарят. Примерно описание: „Химикалката е инструмент за писане, направена от пластмаса. Тя има форма на цилиндър. Удобна е да се държи между пръстите на ръката. При писане не замазва листа, но следата, оставяна от нея, не може да се трие с гума. Няма мирис и вкус. Цената е ниска и достъпна за хората...“ и т.н.

Препоръчват се различни насоки за работа: за учениците от второ равнище – се дават насочващи въпроси, свързани със самостоятелното описание на свойствата и белезите; за учениците от трето равнище се предвижда самостоятелно кратко описание. Учениците от първо равнище само слушат направеното оценяване на качеството на изработено изделие от своите съученици.

ТЕХНИКА

Енергийни разходи и жилищни инсталации

Подтемата включва адаптиране на учебното съдържание, свързано с енергията в бита, жилищните електрически инсталации.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на предназначението на електрическа жилищна инсталация; даване на примери за консуматори на електрическа енергия в дома.

Нови понятия: електрическа инсталация, предпазител, консуматор на електрическа енергия.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учениците се запознават с изразходването на енергия в дома – за отопление, осветление, хигиенизиране, за обработка на материали и продукти, за излъчване на картини и звук, както и с използването на различни преобразуватели – уреди, машини и апарати. Провежда се дискусия, свързана с разглеждане на различни консуматори използвани в бита, преобразуване на електрическата енергия в друг вид – механична, светлинна, топлинна, звукова, слухова, и енергийните разходи вкъщи и възможностите за намаляването им.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на две изображения и посочване на санираната сграда. Примерът за задачата е взет от заобикалящата действителност. Учителят обяснява предимствата на санираните сгради и намаляването на разходите за използваната енергия. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище: насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е несанирана сграда. В нея домакинствата имат големи разходи за отопление, осветление и използване на битови уреди“; „Това е санирана сграда, разходите на живеещите семейства се понижават“. За учениците от второ равнище се използват се насочващи въпроси: „Какви са тези сгради? В коя сграда ще има по-малко разходи за отопление на жилището с климатици?“. За учениците от трето равнище се предвижда самостоятелен прочит на задачата, назоваване и посочване.

Изпълнението на **Задача 2** изисква посочване и назоваване на консуматорите в бита. Изпълнява се от всички ученици. Целта е затвърждаване на понятието консуматор и даване на примери. Свързана е с разглеждане на четири изображения – готварска печка, лаптоп, перална машина и телевизор. Учениците от първо равнище посочват консуматорите при назоваване от страна на учителя, а тези от второ и трето равнище ги посочват и назовават самостоятелно, според възможностите.

Изпълнението на **Задача 3** се извършва от учениците от второ и трето равнище. Свързана е с прочитане на задачата за преобразуване на електрическата енергия в друг вид енергия при работа с готварска печка. Целта на задачата е определяне на преобразуваната енергия, опирайки се на наблюденията – отделяне на топлина при готвене. При отбелязване на верния отговор е възможно насочване от страна на учителя при необходимост.

Изпълнението на трите задачи има за цел диференциране на понятията и термините, свързани с видовете енергия. Повторението, посочването и назоваването на различните електроуреди формира трайни знания, свързани с разпознаване на консуматорите в бита.

Изпълнението на **Задача 4** е свързано с рисуване и забавление. Необходимо е да се на-

рисува най-често използваният консуматор на електрическа енергия вкъщи, като се отдели внимание на отделните му части. Целта на задачата е да се наблегне на детайлите на уредите, използвани в дома, и да се пренесат знанията в рисунка. Отчита се наблюдателността на всеки ученик. Изпълнението е обратната връзка за разбиране на понятието техника и консуматори.

Изпълнява се от всички ученици според индивидуалните възможности. Учителят се намесва само при определяне на разположението на обекта върху листа.

ТЕХНИКА

Обработваща техника

Подтемата е адаптирано учебно съдържание и е свързана с представяне на начините за ръчно и машинно свредловане на елементарно ниво.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на начини за ръчно и машинно свредловане (пробиване).

Нови понятия: пробивна машина, свредловане (пробиване), свредло.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учениците се запознават с операцията свредловане и свредло – инструмент с цилиндрична форма, режещи ръбове и спираловидни канали. Показват се фотоси от учебното помагало по темата на различни пробивни машини – ръчна, електрическа, професионални – настолна. Дават се примери за използването им – пробиване на отвори при изработване на моливници, отвори за сглобки на гардероби и шкафчета, отвори в различни метални детайли. Акцентира се върху правилата за безопасна работа.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на фотоси на различни детайли: болт, свредло, нит, гайка. Необходимо е да се посочи и отбележи свредлото. Целта на задачата е пропедевтика към следващата тема, свързана с обработка на изделия от метал. Учителят прочита имената на останалите детайли, а учениците от първо равнище ги посочват. За учениците от второ равнище се дават инструкции за самостоятелно посочване и назоваване на различните детайли. За учениците от трето равнище се предвижда самостоятелен прочит и изпълнение на задачата.

Изпълнението на **Задача 2** е аналогично на **Задача 1**. Необходимо е учениците да разпознаят машината, работеща със свредло. Целта е придобиване на знания за машините, обработващи метали, и тяхното разпознаване. Показани са три машини – машина за рязане с диск, пробивна машина и машина за шлифоване. Учителят назовава имената на показаните машини, обяснява, за какво се използват. Задачата се изпълнява от учениците от второ и трето ниво, според възможностите.

ТЕХНОЛОГИИ

Съединяване на детайли

Изработване на изделия от метални материали

Подтемата „Съединяване на детайли“ и подтемата „Изработване на изделия от метални материали“ са обединени в едно, включващи адаптиране на учебното съдържание, свързано с получаването и обработването на металните материали.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на неразглобяеми съединения, чиито детайли са свързани чрез нитоване и спояване; разпознаване на формите и технологичните свойства на металните материали и познаване на основните способи за ръчна и машинна обработка на метални материали.

Нови понятия: нит, нитоване, спойка, спояване, поялник, ножица за метал, ножовка, пила.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учениците се запознават с видовете неразглобяеми съединения при металните материали, онагледени с фотоси, в учебното помагало по темата. Обяснява се, че операциите нитоване и спояване, се извършват както ръчно, така и машинно. Показват се най-често срещаните форми, като се включват примери и наблюдения в бита. Акцентира се върху свойствата на металните материали – връзката между физичните и механичните свойства и технологичните и експлоатационните свойства.

Дискутират се начините на съединяване на метални материали – нитоване и спояване, приложението им в изделията от близкото обкръжение.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на две изображения на неразглобяемите съединения. Необходимо е да се посочи и назове начинът на съединяване, показан на фотосите, и видът на съединителният елемент. Първо учителят ги посочва, назовава и обяснява тяхното приложение – в улуците за дъждовна вода, самолетостроенето, а след това учениците ги повтарят. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е нит, а операцията се нарича нитоване“; „Това е спояване. Използва се при съединяване на елементите в електрическите уреди. Използва се припой – калай и почистващо вещество – във вид на паста“. За учениците от второ равнище се дават инструкции и се използват насочващи въпроси: „Какви операции са показани на снимките? Някой вкъщи извършвал ли е тези операции при ремонтиране на битови уреди?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно разпознаване на операциите нитоване и запояване.

Изпълнението на **Задача 2** е свързано с разглеждане на изображения на различни технологични операции при обработване на метални материали – измерване; огъване на тел с клещи; огъване на пръти с чук и наковалня; рязане с ръчна ножовка; рязане с машина с диск; рязане на ламарина с ножица. Учителят ги посочва, назовава и обяснява тяхното приложение, след което учениците ги повтарят. За учениците от първо равнище се очаква посочване на снимката на операцията при назоваване на технологичната операция. За учениците от второ равнище се очаква посочване и назоваване на част от операцията, според възможностите и наблюденията, които имат. Учителят ги насочва с въпроси, свързани с приложението

на операциите при изработване на изделие от метал: „При изработване на свещник от метал какво трябва да направим, преди да отрежем детайлите? При изработване на кои изделия използваме нитоване и при кои – спояване?“.

Изпълнението на **Задача 3** изисква елементарни конструкторски познания. Необходимо е да се разгледа снимката на поставката за салфетки, изработена от тел чрез огъване. Задачата е предназначена за учениците от второ и трето равнище. Целта на задачата е съставяне на кратък разказ. Учителят помага с насочващи въпроси: „Какво изделие е показано? Какъв метален материал е използван? Каква операция е използвана за изработване на изделието? Какви ръчни инструменти са използвани?“.

Поставената задача е свързана с формиране на елементарни умения за определяне на конструкцията, вида и броя на детайлите в нея, използване и осъществяване на операции за обработка на метални материали.

ТЕХНОЛОГИИ

Изработване на изделия чрез комбиниране на материали

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е свързана с определяне на конструкцията на съставни изделия и функцията на отделните им елементи.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: комбиниране на материали според свойствата им в конструкцията на изделие; познаване на техники за художествена обработка на изделия от комбинирани материали.

Нови понятия: декорация, орнамент, декоративни тъкани.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учениците се запознават с различни съставни изделия. Уточнява се от какви материали са изработени отделните конструктивни елементи, каква връзка има между материала и функциите. Предизвиква се дискусия, свързана с техниките за изработване на декоративни елементи. Обяснява се определението за декорация, орнамент и декоративни тъкани чрез снимки от учебното помагало по темата. Показват се българската шевица и макрамето като техники за украсяване на различни изделия.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на три изображения, които са чанта и нейните съставни детайли. Необходимо е да се посочи и назове всеки един от съставните детайли на чантата и материала, от който е направен. Първо, учителят ги посочва, назовава и обяснява каква съставна част са от цялото изделие, а след това учениците ги повтарят. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е кожена чанта“; „Това е цип, с него се закопчава чантата. Той е част от нея. Изработен е от метал и текстил“; „Това е катарама, използвана за захващане на дръжките на чантата. Изработена е от метал“. За учениците от второ равнище се използват насочващи въпроси: „Какъв предмет е показан на снимката? От какви детайли е изработен? Какъв е видът на материала на всеки един детайл?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно разпознаване на частите на чантата и материалите.

Изпълнението на **Задача 2** е свързано с разглеждане на изображения, показващи различни техники за обработване на текстилните материали – макраме, бродерия и апликиране с текстил – вид приложно изкуство. Учителят ги посочва, назовава и обяснява тяхното приложение, след което учениците ги повтарят. За учениците от първо равнище се очаква посочване на снимката при назоваване на техниката за обработване на текстилните материали. За учениците от второ равнище се очаква посочване и назоваване на техниката за обработване на текстилните материали според възможностите и наблюденията, които имат. Учителят ги насочва с въпроси: „Изработеното от нас декоративно пано от възли може ли да послужи за подарък? Какво друго можем да изработим за подарък на нашите майки и баби? Има ли някой от семейството, който да изработва такива декоративни предмети?“.

Изпълнението на **Задача 3** е свързано с разглеждане на снимките – кашпа и кутия, определяне на материалите и техниките, използвани при изработката. Изпълнява се от учениците от второ и трето равнище. Кашпата е направена чрез плетене на една кука на канап, украсена с копчета, миди и други дървени декоративни елементи. Кутията е съставена от основна дървена част, украсена с дантела и залепена бродерия на горната част на капа-

ка. Учителят задава насочващи въпроси, свързани с различните техники за обработка на текстилните материали. Целта е съставяне на кратък разказ по картинка, свързан с материалите, техниката при изработката и приложението.

Практическата **Задача 4** е свързана с индивидуална работа за изработване на пано, като се използва дървено станче. Учителят задава инструкции: „Намотайте прежда около совалката. Завържете внимателно края на преждата, намотана на совалката, към първата нишка, опъната върху рамката на стана. Вземете совалката и започнете да я прокарвате напречно на преждата, опъната върху рамката. Совалката трябва да минава на зиг-заг през напречните нишки – над първата, под втората, над третата, под четвъртата. Когато прокарате совалката през всички нишки, размотайте малко прежда от нея и повторете по същия начин в обратна посока. Продължете да повтаряте, докато не запълните цялата рамка. На всеки 4 – 5 дължини, използвайте гребена, за да съберете преждата към вече изтъканата част. Така ще направите тъканта достатъчно стегната и здрава“.

Препоръчват се различни насоки за работа: за учениците от първо равнище – учителят помага във всяка от операциите; за учениците от второ равнище се очаква самостоятелно справяне с изпълнение на операциите, без спазване на изискванията за правилно разположение на нишките, допуска се прекръстосване през две и три нишки. Учениците от трето равнище могат да изпълнят операциите самостоятелно, с малки насоки и корекции от страна на учителя.

При самостоятелната практическа работа се проявяват компетенциите, свързани с умения за спазване на определена последователност при работа, чрез които се демонстрират знанията, уменията и отношението към трудовите дейности.

ТЕХНОЛОГИИ

Приготвяне на ястия чрез пържене и задушаване

Подтемата е адаптирано учебно съдържание и е свързана със запознаване със същността на топлинната обработка на хранителните продукти чрез пържене и задушаване.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на същността на топлинната обработка на хранителни продукти чрез пържене и задушаване.

Нови понятия: пържене, задушаване.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Акцентира се върху запознаване с начините за приготвяне на храна чрез топлинна обработка, като се разглеждат основните от тях – пържене и задушаване. Изпълнението на практическите задачи е предпоставка за формиране на кулинарни умения. Разширяват се знанията на учениците за топлинната обработка на хранителни продукти. Организира се дискусия за топлинната обработка на хранителните продукти, за пърженето и задушаването и за последователността на операциите при приготвяне на пържени картофи, за получаване на готово ястие.

Изпълнението на **Задача 1** е с практическо предназначение, свързване на снимките на необходимите продукти и съдове със снимката на готовите палачинки. Целта е правилното избиране и запомняне на хранителните продукти. Изпълнява се от всички ученици според възможностите.

Изпълнението на **Задача 2** изисква предварително разглеждане на снимките с показаните операции при приготвяне на пържени картофи. Изисква се разпознаване на операцията и назоваване на показаната операция за обработка. Проследява се и се надписва цифрата под снимката в определената последователност на операциите. По този начин се определя технологията за приготвяне на пържени картофи, представена чрез снимки. Учителят обяснява последователността на операциите, а учениците ги повтарят. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище: насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това са нарязани картофи на пръчки за пържене“; на втората снимка: „Това са картофи и преди да се обелят и нарежат, те се мият“; на третата снимка: „Пържените картофи са готови и са сервирани в чиния“; на четвъртата снимка: „След изимиване картофите се обелват“; на петата снимка: „Нарязаните картофи се поставят във фритюрника с олио, за да се пържат“; на шестата снимка: „Картофите са нарязани, измити и се поставят върху домакинска хартия, за да се изцедят от водата“. За учениците от второ и трето равнище се използват насочващи въпроси свързани с операциите от снимките: „Какво се прави първо, преди да се обелят картофите? Измиват ли се след обелване? Трябва ли да внимаваме при рязането на картофите с нож? Картофите наситно или наедро ги нарязваме? Ако пържим картофите по-малко време от посоченото в рецептата, какви ще бъдат те? Ако пържим по-дълго време от посоченото в рецептата, какво ще стане с картофите?“.

КОМУНИКАЦИИ И КОНТРОЛ
Дигитални средства за контрол
Сигнална и охранителна инсталация

Подтемата „Дигитални средства за контрол“ и подтемата „Сигнална и охранителна инсталация“ са обединени в едно. Адаптирана е на ниво учебно съдържание, свързано със запознаване с различните средства за измерване на потреблението на енергия и вода (електромер, водомер, топломер).

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разбиране на необходимостта от измерване и контрол на количеството изразходвана вода, електрическа и топлинна енергия; познаване функциите на сигнална и охранителна инсталация.

Нови понятия: дигитални средства за контрол, електромер, водомер, топломер, сигнална и охранителна инсталация, домофон, видеофон.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Приоритет в обучението е запознаване с начините и средствата за измерване и контрол на енергийните разходи в дома. Акцентира се върху разграничаване на дигитални средства за измерване на консумираната енергия в бита – водомер, електромер, топломер. Учениците се запознават с комуникациите и някои средства за комуникация и контрол, използвани в ежедневието, а също и с различни сигнални инсталации в дома. Учителят обяснява функциите на звънчева, телефонна, домофонна и сигнално-охранителна битова инсталация в дома, на елементарно ниво.

Изпълнението на **Задача 1** изисква свързване на всеки от посочените измервателни уреди с измерваната от негова величина. Учителят обяснява приложението на електромер и водомер, енергията и водата, която те измерват. Измерваната величина е показана със снимка и надпис. Свързване на двойките – измервателния уред с измерваната величина, цели разпознаване на дигиталните средства за контрол и величината, служеща за измерване. Задачата се изпълнява от всички ученици според възможностите. Свързването по контур дава възможност за изпълнение на задачата от всички ученици.

Изпълнението на **Задача 2** цели разпознаване на средствата, с помощта на които се влиза в дома или в сграда. Целта е формиране на знания за начина им на използване и приложение в ежедневието.

Препоръчват се три начина на работа: за учениците от първо равнище – учителят посочва, назовава и обяснява всяка картинка: „Това са ключове. Те са основното средство за отключване и заключване на вратите с цел предпазване от нежелани гости“; „Това е чип, част от домофонна система. С него се влиза във вход на сграда“; „Това е карта, с нея се влиза във входове на жилища или в училище“; „Това е табло на домофонна система. При влизане в сградата се набират определени цифри, наречени код, след това се чува сигнал и вратата се отваря“. За учениците от второ равнище се задават насочващи въпроси: „С кои от посочените средства вие влизате във входа на вашето жилище? Виждали ли сте тези средства във филми и за какво се използват?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно посочване, назоваване и прочитане на средствата за влизане в жилищата, които са част от различни системи.

Задача 3 е предназначена за учениците от трето равнище. Целта при изпълнението е прилагане на аритметични знания и умения. Поставя се текстова задача, свързана със записване на показанията на измервателните уреди. „Записването на показанията на измервателните уреди се извършва всеки месец, за да може да се отчете месечното потребление на ресурса. Ако миналия месец водомерът ни е показвал 100 m^3, а този месец 110 m^3, то колко m^3 вода сме ползвали за 1 месец?“. Необходимо е учителят да насочи вниманието на учениците, че от втората стойност на измерването се изважда първата стойност. Обяснява се, че второто измерване е за текущия месец, а първото – за миналия. Търсената стойност за един месец се намира като се извади от втората стойност на измерването първата стойност. Посочва се мерната единица – консумацията на вода се измерва в кубически метри.

ИКОНОМИКА

Специализация и разделение на труда

Себестойност и цена на продукция

Двете подтеми „Специализация и разделение на труда“ и „Себестойност и цена на продукция“ са обединени. Включеното адаптирано учебно съдържание е свързано със запознаване на основните форми на икономическа дейност – производство, търговия, услуги.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване и разбиране на специализацията и разделението на труда; разпознаване по основните им белези: себестойност и цена на изделия и кулинарни продукти.

Нови понятия: специализация на труда, разделение на труда, разходи, приходи, себестойност, печалба.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Акцентира се върху знания за различните форми на разделение на труда и неговото значение за развитие на трудовата дейност. Обясняват се понятия и явления, свързани със специализация на труда, разделение на труда. Учителят организира дискусия за видовете професии и специализираните трудови дейности – специализация на труда. Използва картинките от учебното помагало по темата – фиг.1 и фиг.2. Разясняват се с помощта на картинки характерните особености на бизнеса, като се запознават учениците с приход, разход, себестойност, цена. Учениците се запознават с основните икономически дейности – производство на стоки, предлагане на услуги и търговия със стоки и услуги. Решаването на поставените задачи подпомага формирането на очакваните резултати.

Задача 1 е свързана с посочване и назоваване на професиите на показаните картинки. Необходимо е да се посочи дейността, извършвана от всеки един работник, упражняващ професията. Изпълнява се от всички ученици, като посочват различните професии и обясняват на елементарно ниво изпълняваните дейности. Посочените примери са свързани с най-известните 10 професии: градинар, учителка, чистачка, готвачка, художник, военен, компютърен специалист, фризьорка, полицай и лекарка. Вниманието се насочва към дейността, свързана с всяка една от тях. Учителят първо посочва, после назовава и обяснява показаната професия, като я свързва с нейната степен на важност в обществото и икономиката. Очакваните резултати за учениците от първо равнище са посочване на професията на картинката при назоваване от страна на учителя; за второ равнище – посочване и самостоятелно назоваване на част от професиите, затруднение при обяснение на дейностите; за трето равнище – посочване и самостоятелно назоваване на професиите и дейностите.

Задача 2 е предназначена за учениците от трето равнище. Целта при изпълнението е прилагане на аритметични знания и умения. Формирането на знания за цена и продажба е чрез решаване на практическа задача: „Ако сте произвели 100 кг ябълки, а 1 кг ябълки струва 2 лв., то колко пари ще получите при продажбата на пазара. Посочи и отбележи верния отговор!“. Поставя се текстова задача, свързана с производство, цена и печалба. Необходимо е учителят да насочи вниманието на учениците, че ако 1 кг ябълки струват 2 лв., то цената за 100 кг ще бъде умножена по 100. Търсената стойност е 200 лв., парите, които ще получим при продажбата на пазара. Отбелязва се подточка г).

Задача 3 е предназначена за учениците от трето равнище; тя е аналогична на задача 2. Формирането на знания за себестойност и разход е чрез решаване на практическа задача: „При продажбата на 100 кг ябълки са получени приходи за 200 лв. Извършените разходи за 100 кг са 100 лв. Колко е печалбата за 100 кг ябълки? Посочи и отбележи верния отговор!“. Поставя се текстова задача, свързана с производство, цена, разходи и печалба. Необходимо е учителят да насочи вниманието на учениците, че за 100 кг ябълки приходите са 200 лв., а разходите са 100 лв. Печалбата е разликата между приходите и разходите, следователно 200 лв. – 100 лв. = 100 лв. печалба. Отбелязва се подточка в).

Чрез теоретичната информация и разнообразните задачи се усвояват икономически понятия, формират се умения за изчисление на печалба, изгражда се позитивно отношение към труда и бизнеса.

ИКОНОМИКА

Бюджет

Предприемачество

Двете подтеми „Бюджет“ и „Предприемачество“ са обединени. Включеното адаптирано учебно съдържание е свързано с формиране на знания за семеен бюджет и усвояване на знания за предприемачеството, работниците и предприемачите.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на елементите на семейния бюджет; разграничаване и групиране на доходите и разходите в семейния бюджет; идентифициране на ролята на предприемаческите ресурси в пазарното стопанство.

Нови понятия: семеен бюджет, предприемач, инициативност.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Вниманието на учениците се насочва към живота на хората в домакинство, към различните задължения на всеки член на домакинството, към средствата, с които те разполагат. Обяснява се и се разяснява понятието семеен бюджет. Посочват се източниците на доходи и разходи. Акцентира се върху необходимостта от планиране на разходите, онагледено с картинката на **фиг.1** от учебното помагало. Учениците се запознават с предприемачеството и неговата роля за развитието на икономиката и обществото. Обясняват се задълженията, идентифицират се качествата на работниците и предприемачите – инициативност, независимост и новаторство, поемане на риск с цел постигането на печалба.

Задача 1 е свързана с намиране и посочване на картинките на работници и предприемачи. Учениците трябва да разграничат предприемача от работника на базата на характеристиките на дейността му. Учителят прочита задачата и обяснява качествата, необходими на добрия предприемач, и го показва на картинките. Очакваните резултати за първо равнище са при назоваване от учителя посочване на картинката и разпознаване на работник. За второ равнище – самостоятелно намиране, показване и определяне на работник и предприемач. За учениците от трето равнище – намиране, назоваване на работник и предприемач и определяне на тяхната дейност и значение.

Изпълнението на **Задача 2** е свързано с отбелязване в таблицата на доходите и разходите за домакинството. Доходът се отбелязва със знака „+“, а разходът – със знака – с „-“. Първо учителят ги посочва, назовава и обяснява коя показана дейност носи доход и коя дейност е разход. Препоръчват се различни начини за работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и прочитане на показаната дейност, съответстваща на всяка картинка. Очакваните резултати са разпознаване и показване на картинката при прочитане на дейността, срещат се затруднения при определяне на доход или разход. За учениците от второ равнище се очаква разпознаване и посочване на дейността от картинките и определяне на част от тях за доход или разход. Учителят поставя насочващи въпроси към картинките, свързани с думите „Необходимо ли е да се заплаща този вид услуга?“ или „Получаваме ли пари от тази дейност?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно прочитане на всяка дейност, посочена на картинките, и определяне на доход или разход.

Поставената задача формира умения за разграничаване на видовете доходи и разходи в семейството, като учениците оценяват тяхната важност.

Задача 3 е предназначена за учениците от трето равнище. Целта при изпълнението е прилагане на аритметични знания и умения. Формирането на знания за излишък и недостиг в семейния бюджет е чрез решаване на практическа задача: „Определи дали бюджетът на едно домакинство е в излишък, или в недостиг, ако доходите, които получава за 1 месец, са 1800 лв., а разходите му са 1700 лв.?“. Поставя се текстова задача, свързана с изчисления. Необходимо е учителят да насочи вниманието на учениците, че за 1 месец 1800 лв. са доходите в семейството, а разходите му са 1700 лв. Дали ще стигнат парите за изплащане на всички сметки и разходи в семейството, се изчислява, като от доходите се извадят разходите. Търсената стойност е 1800 лв. – 1700 лв. = 100 лв. Парите за 1 месец в семейството са в излишък от 100 лв. и те могат да си позволят допълнителни забавления: посещение на кино, театър, еднодневна екскурзия.

Поставените задачи формират умения за разграничаване и групиране на доходите и разходите в семейния бюджет, дава се възможност за изготвяне на варианти за семеен бюджет на елементарно ниво.

ПРИРОДАТА В ДОМА

Отглеждане на плодове и зеленчуци

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и включва формиране на начални знания в градинарството и умения за отглеждане на плодове и зеленчуци.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на условията и начините за отглеждане на плодовете и зеленчуците; осъществяване на подготвителни и основни аграрни дейности за отглеждане на плодове и зеленчуци.

Нови понятия: аграрни дейности, парник, пестициди, минерални торове.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Представянето на учебното съдържание е насочено към запознаване с основните аграрни дейности, свързани с отглеждането на плодове и зеленчуци. Представят се подготвителни и основни аграрни дейности, а също така и основни инструменти при отглеждане на плодове и зеленчуци. Учениците се запознават с начините за предпазване на растенията от болести и неприятели. Организира се дискусия, свързана с основни аграрни дейности, като се прави междупредметна връзка с Човекът и природата. Представената информация се използва при решаването на поставените задачи.

Задача 1 е свързвана с посочване, назоваване и отбелязване на последователността на аграрните дейности при отглеждане на домати. Изпълнява се от всички ученици. Вниманието се насочва към снимките на дейностите за отглеждане на домати. Учителят първо посочва, после назовава, обяснява и определя последователността на дейностите при отглеждане на домати – засаждане, поливане и бране. Тази задача има за цел запознаване с основните аграрни дейности при отглеждане на домати. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е бране на домати. Започва от месец юни до месец октомври. Това е последната дейност при отглеждане на домати“; „Това е засаждане на вече покълналото семе от домата. Извършва се през месец април. Една от първите дейности при отглеждането“; „Това е поливане на растението на домата. Водата е основен фактор за развитието на растението. Поливането се извършва през период около 3 дни през пролетта и всеки ден през лятото, необходимо е да се следи за изсъхване на почвата“; „Първата аграрна дейност от показаните на снимките при отглеждане на домати е засаждане, втората е поливане и третата – бране на доматите“. За учениците от второ равнище се дават инструкции и се използват насочващи въпроси: „Посочете снимките, които са свързани със засаждане на домата? На коя снимка се извършва поливане? Може ли да се поливат растенията през месец? Коя е последната аграрна дейност за прибиране на реколтата от домати?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно разпознаване на аграрните дейности и надписване на цифрите за тяхната последователност.

Задача 2 изисква посочване, назоваване и отбелязване на болните растения. Изпълнява се от всички ученици. Необходимо е посочване и осмисляне, на елементарно ниво, признаците на заболяло растение – пожълтяване и сбръчкване на листата, изсъхване на плода. В основата на тези знания са наблюденията върху растенията, отглеждани в градината на село, и знанията, получени по Човекът и природата, свързани с растежа и развитието на растенията. Учителят първо посочва, назовава и обяснява кои от посочените

растения са болни. Растението, показано на първата снимка, има жълти петна по листата, което е признак за заболяване. Гроздето от третата снимка е изсъхнало и е придобило тъмнолилав цвят, което също е признак за заболяване. Очакваните резултати за учениците от първо равнище са маркиране чрез отбелязване на първата и третата снимка с помощ от страна на учителя, като посочва всяка снимка. За второ равнище се очаква маркиране, като се използват насочващи въпроси за откриване на снимките с болните растения. За трето равнище се очаква самостоятелно изпълнение на поставената задача.

За изпълнението на **Задача 3** се изисква учителят да прочете и обясни правилата при отглеждане на растенията, като част от тях са верни, а другите са грешни. Учениците отбелязват самостоятелно с „Х“ верните, като спазват границите на квадратчето. Препоръчват се три начина на работа: за учениците от първо равнище – само слушат различните правила; за учениците от второ равнище – повтарят само верните отговори, насочвани от учителя, се опитват да отбележат с „Х“, като спазват границите на квадратчето; за учениците от трето равнище се очаква самостоятелно отбелязване на правила при отглеждане на растенията.

С поставените задачи при учениците се формират умения за разпознаване на аграрните дейности при отглеждане на зеленчуци и плодове.

ПРИРОДАТА В ДОМА

Отглеждане на животни в малка ферма

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, свързано с разпознаването на домашните животни и начините за отглеждането им.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на основните хигиенни и здравословни фактори при отглеждане на животни; познаване на начините за хранене и поддържане на хигиенна среда при отглеждане на животните в малка ферма (в птицеферма, свинеферма, кравеферма, овцеферма и др.).

Нови понятия: ферма, допълнителен доход, семеен бизнес.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Представя се информация за отглеждане на домашни животни. Дава се възможност на учениците да споделят мнения и препоръки, свързани с грижите и условията за отглеждане. Разглежда се влиянието на различните фактори при отглеждане на домашни животни. Вниманието на учениците се насочва към илюстрациите в учебното помагало. Организира се дискусия, свързана с отглеждането на различни животни във ферми.

Задача 1 е с практическо изпълнение, свързана с откриване, посочване и свързване на двойките – домашните животни с продукта, за който се отглеждат. Изпълнява се от всички ученици. Необходимо е посочване и осмисляне на елементарно ниво и съпоставяне на двойки. Посочени са различни животни – крави, овце, кокошки, които учениците познават, и продуктите, които се получават – месо, яйца и мляко. Учителят първо посочва, назовава животното, после го свързва с продукта. Очакваните резултати за учениците от първо равнище са до две грешки при свързване; за второ равнище са до една грешки при свързване; за трето равнище – самостоятелно изпълнение на свързване на двойките без грешки.

Задача 2 е свързана с откриване, посочване и отбелязване на подовото отглеждане на животни. Изпълнява се от всички ученици. Вниманието им се насочва към снимките на дейностите за отглеждане на кокошки и зайци. Учителят първо посочва, после назовава, обяснява начините за отглеждане, показани на снимките. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е отглеждане на кокошки. Те са в едно голямо помещение. Могат да се разхождат, снасят яйцата си по пода. Този начин на отглеждане е подов“; „Това са зайци. Могат да се движат свободно на определеното за отглеждане място“; „Това също са кокошки, но те се отглеждат в клетки. Не могат да се движат, само ядат и пият вода от специални хранилки. Подът на клетката е под наклон и при снасяне на яйцата те се претъркулват и падат в специален улей, от който после се събират“ За учениците от второ равнище се дават инструкции и се използват насочващи въпроси: „Посочете снимките, на които животни са на пода? На коя снимка са показани клетки за отглеждане на животни?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно разпознаване на подовото отглеждане на животни и отбелязването им.

С поставените задачи се придобиват елементарни знания за условията и начините на отглеждане на селскостопанските животни. Дава се възможност учениците да се запознаят със селскостопанския бизнес като източник на допълнителни доходи за домакинството.

ЛИТЕРАТУРА

Николова, Т., С., Гърневска, С., Ананиева, В., Ананиев. Книга за учителя Технологии и предприемачество VI клас, Варна, Бит и техника, 2017

Караиванова, М. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10 – 15 години) – Дисертация, Пловдив, ПУ „Паисий Хилендарски“, 2011

Учебна програма по технологии и предприемачество за VI клас (Общообразователна подготовка), МОН, 2016.

ТЕХНОЛОГИИ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО

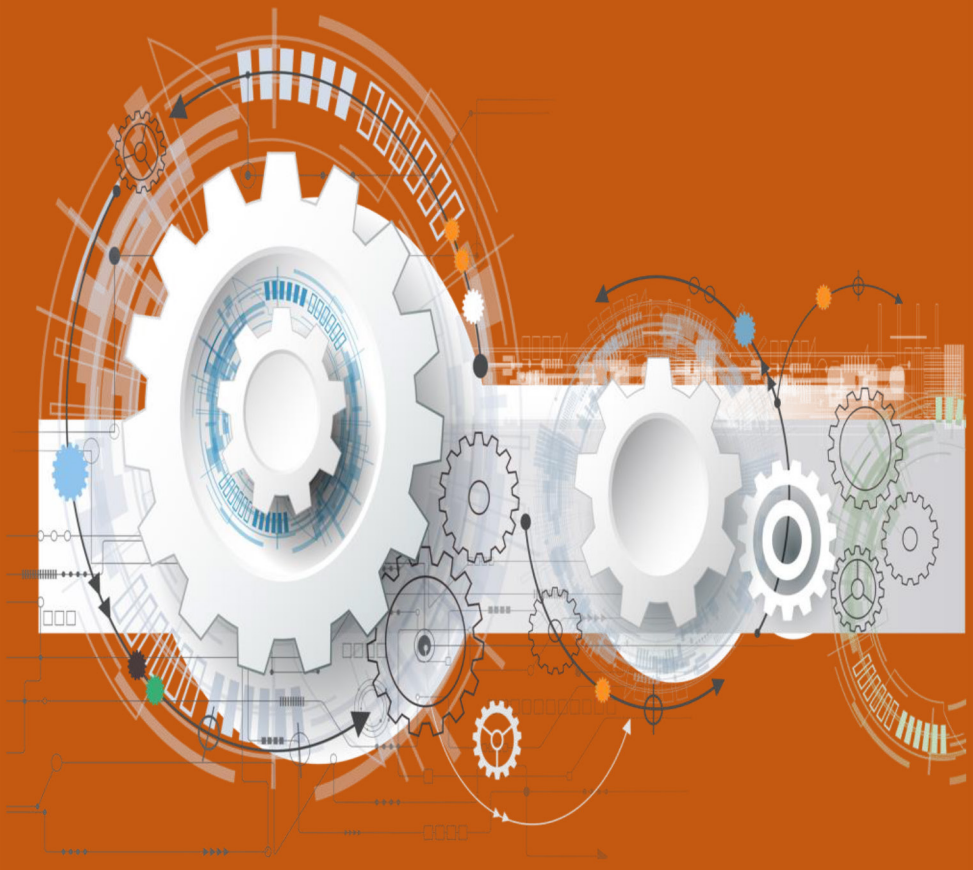

VII
КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО
РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРОЕКТИРАНЕ И КОНСТРУИРАНЕ
Проектиране на технически обекти
Компютърна графика 671

ТЕХНИКА
Измервателни уреди
Градивни елементи на технически обекти 673

ТЕХНИКА
Електронни елементи и схеми
Обработваща и монтажна техника 675

ТЕХНОЛОГИИ
Монтажни и довършителни операции 677

ТЕХНОЛОГИИ
Приготвяне на ястия чрез комбинирана топлинна обработка 679

ТЕХНОЛОГИИ
Съхраняване на хранителни продукти 681

КОМУНИКАЦИИ И КОНТРОЛ
Устройства и системи за комуникация 682

КОМУНИКАЦИИ И КОНТРОЛ
Електронни устройства за контрол и управление
Видеокамера 683

ИКОНОМИКА
Фирма
Бюджет 685

ИКОНОМИКА
Професия и кариера 687

ПРИРОДАТА В ДОМА
Агро- и зоотехнически дейности в личното стопанство 688

ПРИРОДАТА В ДОМА
Екологично стопанство 690

ЛИТЕРАТУРА 691

ПРОЕКТИРАНЕ И КОНСТРУИРАНЕ

Проектиране на технически обекти

Компютърна графика

Подтемите „Проектиране на технически обекти“ и „Компютърна графика“ са обединени в една, включваща адаптирано учебно съдържание за разчитане и запознаване с конструкторска документация на детайли. Придобитите графичните знания и умения в шести клас се доразвиват и усъвършенстват.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разпознаване на изобразяване на прости тела върху проекционна равнина; различаване на чертежи и конструкторска документация на детайли с малка сложност; запознаване с документация, изготвена с програмни продукти за създаване на графични изображения.

Нови понятия: оразмеряване, конструкторска документация, сборен чертеж, компютърно графично изображение, програма за проектиране.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учениците се запознават с видовете изгледи и начините им на разполагане върху чертожния лист. Обяснява се понятието конструкторска документация. Разглежда се начинът на оразмеряване на детайлите, като кратката информация е онагледена с подходящи изображения в учебното помагало. Акцентира се върху процеса на проектиране и конструиране с използване на софтуер за създаване и обработка на графични изображения. Учениците се запознават с ролята на компютъра в проектирането, давайки пример с използване на графичния редактор Paint.

Работата върху примерните задачи е насочена към разчитане на чертежи на детайли с малка сложност.

Задача 1 е свързана с разпознаване, посочване и назоваване на основните изгледи.

Показани са три изгледа на детайл с малка степен на сложност. Учителят прочита задачата, насочва вниманието към показаните основни изгледи. Назовава всеки изглед и обяснява подробно какво е изобразено на него. Разчита размерите на детайла, като обяснява размерните линии, размерните числа, невидимите отвори. Акцентира върху мерната единица, използвана в чертежите – милиметри. При възможност може да се изработи дървен модел на детайла с цел онагледяване. Задачата има три подточки за изпълнение, като техните условия са с градация по сложност. Учениците от първо равнище изпълняват условието на подточка а), за второ равнище – условието на подточка б), за трето равнище – условието на подточка в). Препоръчва се различен начин на работа за различните равнища: за учениците от първо равнище се насочва погледът към всеки един от основните изгледи, като се назовава и обяснява какво е показано; за учениците от второ равнище се поставя насочващ въпрос: „Къде е изобразен главният изглед на детайла? Къде се разполагат изгледите отгоре и изгледът отстрани на чертожния лист?“, самостоятелно показване само на главния изглед на детайла; за учениците от трето равнище се очаква самостоятелно ориентиране и посочване на основните изгледи в чертежа.

Задача 2 включва прилагане на знания, свързани с оразмеряване на детайлите. Показано е изображение на оразмерени изпъкналости и вдлъбнатини на детайл. Необходимо е да се намерят и посочат от учениците на показаните размерни линии, стрелки и числа. По преценка и според индивидуалните възможности на учениците може да се обясни изобразяване на симетричен детайл в чертеж. Учителят прочита задачата и показва размерните линии, размерните числа, като използва схемата на фиг. 5. Препоръчва се следният начин на работа за различните равнища: за учениците от първо равнище се насочва погледът и се показват първо изпъкналите части, после вдлъбнатите,като се посочва всяка от размерните линии и всяко от размерните числа. Показва означените размери на всяка част и ширината им – 5 милиметра. За учениците от второ равнище се поставят насочващи въпроси: „Къде се изобразени изпъкналите части на детайл? Пребройте ги! Къде са изобразени вдлъбнатите части? Пребройте ги! Посочете ширината на изпъкналите и вдлъбнатите части! Изчислете общата им ширина!“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно ориентиране и показване на частите и размерите им в чертежа.

Задача 3 е свързана с намиране, посочване и отбелязване на графичните изображения, направени с компютър. Учителят прочита задачата и посочва изображенията, като обяснява показаното на тях. На първата снимка са показани цилиндър и изобразяване в проекционните равнини. Изображението е направено с помощта на компютър. На втората снимка е показана приложна програма за чертане и е изобразен изглед. На третата снимка е показан чертеж, чертан на ръка. Очакваните резултати за първо равнище са посочване на изображенията при назоваване от учителя; за учениците от второ и трето равнище – самостоятелно посочване и отбелязване на графичните изображения, направени с компютър.

ТЕХНИКА

Измервателни уреди

Градивни елементи на технически обекти

Подтемите „Измервателни уреди“ и „Градивни елементи на технически обекти“ са обединени в една, включваща адаптирано учебно съдържание за начина на измерване на различни величини и видовете градивни елементи на техническите обекти.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на начините за пряко измерване на физични величини: скорост, външни и вътрешни размери; познаване на основните свързващи елементи на техническите обекти и системи.

Нови понятия: измерителна единица, електронен шублер, микрометър, винт, болт, гайка, лагер, вал, ос, зъбно колело, механизъм.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите. Учителят организира дискусия, проверка и актуализиране на знанията на учениците за измерване на маса и линейни размери. Обяснява се понятието измервателен уред, дават се примери – шублер, скоростомер и микрометър, и съответните измервателни величини. Демонстрира се измерване и отчитане на дисплея на дигиталния уред. Класифицират се измервателните уреди според предназначението им. Запознават се с науката за единиците, начините и средствата за измерване и контрол. Уточнява се предназначението на шублера – с него се измерват външни и вътрешни размери, разглежда се неговото устройство и частите му, техните разположения и наименования. Така се продължава до разглеждане на на останалите предвидени за запознаване уреди и тяхното предназначение – скоростомер и микрометър.

Учениците се запознават градивните елементи на техническите обекти. Разглежда се схемата на **фиг. 4** за класификация на видовете машини според предназначението им. Обясняват се предназначението на машините, основните групи машини и техните градивни елементи. С работата върху посочените задачи в учебното помагало се затвърдяват и разширяват знанията за класификацията на техническите съоръжения, за основните неделими машинни елементи, съединенията и механизмите.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на три изображения на **фиг.1, фиг. 2 и фиг. 3** и посочване на тяхното приложение при измерване. Задачата е свързана с наблюдения, свързани с измерване на различни предмети от бита. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище: насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение – за първата снимка: „Това е шублер, използва се за измерване на външни размери – дължина, ширина, височина на детайлите, и вътрешни размери – измерване на ширина и дълбочина на отвори“, за втората снимка: „Това е скоростомер, служи за измерване на скоростта на движение на велосипед“, за третата снимка: „Това е микрометър, измерващ с най-голяма точност размерите на детайлите“. За учениците от второ равнище се използват насочващи въпроси: „Назовете имената на посочените измервателни инструменти! Виждали ли сте вашите близки да измерват детайли вкъщи с тях? Посочете с кой уред какви детайли се измерват?“. За учениците от трето равнище се предвижда самостоятелен прочит на задачата, назоваване, посочване и кратко обяснение за предназначението на измервателните инструменти.

Изпълнението на **Задача 2** изисква посочване и назоваване на неделимите машинни елементи, показани на **фиг. 5**. Изпълнява се от всички ученици. Целта е затвърждаване на имената на градивните елементи. Свързана е с разглеждане на седем изображения – болт, винт, гайка, ос, вал, зъбно колело, лагер. Учениците от първо равнище посочват машинните елементи при назоваване от страна на учителя, а тези от второ и трето равнище ги посочват и назовават според възможностите.

Изпълнението на **Задача 3** се извършва от учениците от второ и трето равнище. Свързана е с изброяването на видовете машини според предназначението им. За онагледяване се използва схемата, показана на **фиг. 4**. Целта на задачата е определяне на видовете машини, групирането им по признак и посочване на примери. Учителят задава помощни въпроси свързани с допълнителни примери, опирайки се на наблюденията. Отчита се наблюдателността на всеки ученик.

Изпълнението на трите задачи има за цел диференциране на понятията и термините, свързани с измерването на детайли, и разширяване на знанията за градивните елементи на техническите обекти.

ТЕХНИКА

Електронни елементи и схеми

Обработваща и монтажна техника

Подтемите „Електронни елементи и схеми“ и „Обработваща и монтажна техника“ са обединени в една, включваща адаптирано учебно съдържание за основни електронни елементи, използвани в техниката и бита, и видовете електромеханични инструменти за изпълнение на монтажни и довършителни операции.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване и разграничаване на основни електронни елементи, използвани в техниката и бита; познаване на устройството и принципа на действие на универсални машини за обработване на дървесина и метали.

Нови понятия: полупроводник, диод, транзистор, прободен трион, банциг, шлайфмашина, електрическо ренде, струг, електрическа отвертка.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учениците се запознават с основните електронни елементи, използвани в техниката и бита. Обяснява се понятието полупроводник, неговите свойства и предимствата му в електротехниката. Обясняват се електронните елементи – диод, резистор, транзистор и кондензатор, и тяхното приложение в различните устройства. Дават се определения за обработваща и монтажна техника, онагледени със снимки в учебното помагало. Разглеждат се инструменти и приспособления за обработване и съединяване на детайли и машини за обработване на материали. Акцентира се върху правилата за безопасна работа.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на четири изображения на различни инструментите за монтаж. Необходимо е да се посочат и назоват инструментите на показаните фотоси. Първо, учителят ги посочва, назовава и обяснява тяхното приложение – клещи за нитоване, поялник, отвертка и пробивна машина, след това учениците ги назовават. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно от изображенията и обяснение: „Това са клещи за нитоване, използват се за съединяване на метални детайли“; „Това е поялник, използва се при съединяване на електронни елементи в електрическите уреди“; „Това е отвертка, ръчен инструмент за съединяване на детайли с винтове и болтове“; „Това е пробивна машина – електрически инструмент, за пробиване на отвори“. За учениците от второ равнище се дават инструкции и се използват насочващи въпроси: „Какви ръчни инструменти са показани на снимките? Някой виждал ли е вкъщи тези инструменти, какви операции се изпълняват с тях?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно разпознаване, посочване и назоваване на инструментите за монтаж. Учителят окозва помощ при съставяне на кратките отговори, свързани с предназначението им.

Изпълнението на **Задача 2**, изисква свързване на ръчния инструмент с необходимия елемент при работа. Учителят обяснява приложението на пробивна машина, ключ и отвертка и елементите, които се използват при работа – свредло, винт и гайка. Свързване на двойките – ръчен инструмент с неговия работен орган, цели разпознаване на ръчните инструменти при обработка и монтаж на детайлите. Задачата се изпълнява от всички ученици, според възможностите.

Изпълнението на **Задача 3** е аналогично на **Задача 1**. Задачата се изпълнява от учениците от второ и трето ниво, според възможностите. Необходимо е учениците да разпознаят обработващите инструменти и машини на фиг.1 Целта е придобиване на знания за машините, обработващи дърво. Показани са четири машини – струг, прободен трион, банциг и електрическо ренде. Учителят назовава имената на показаните машини, обяснява за какво се използват. Използва насочващи въпроси, свързани с тяхното предназначение.

Поставените задачи са свързани с определяне на предназначението на съответните машини и механизирани инструменти. Учениците от второ и трето равнище отговарят с кратки и точни изречения при обясняване на начина им на действие.

ТЕХНОЛОГИИ

Монтажни и довършителни операции

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е свързана с извършване на монтажни и довършителни операции при работа с ръчни, електромеханични инструменти и приспособления при изработване на изделия от дървесина.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разпознаване на монтажни и довършителни операции с ръчни и електромеханични инструменти и приспособления; разбиране на значението на повърхностната обработка на материалите и осъществяването на операциите шлифоване, боядисване и лакиране.

Нови понятия: инструменти, болтово съединение, винтово съединение.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учениците се запознават с групите монтажни и довършителни операции, дават се примери с изработване на дървена рамка за снимки. Посочват се монтажните операции – съединяване на частите чрез зарязване и лепене и довършителните операции: шлифоване, боядисване и лакиране. Организира се дискусия, свързана с наблюдения в дома за начина на съединяване на детайлите от дървесина в обикновени рамки (рамки за снимки, рамки за картини, рамки за табла) и в рамки за кутии (дървени кутии за бижута и чекмеджета). Демонстрира се съединяване чрез шлиц и чеп, чрез зарязване, чрез зъби и чрез дибли. Дават се примери за болтово и винтово съединение, като начин за съединяване на греди на покриви и конструкции, изискващи голяма здравина. Акцентира се върху довършителните операции като начин за постигане на определени експлоатационни свойства на изделията.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на четири изображения, показани на **фиг. 1** – неразглобяеми дървени съединения. Необходимо е да се посочи и назове начинът на съединяване, показан на фотосите. Първо учителят ги посочва, назовава и обяснява тяхното приложение – в рамките за снимки, картини, съединяване на чекмеджета и шкафчета, след това учениците ги назовават. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно от изображенията, свързано с обяснение: „Това е съединяване чрез шлиц и чеп, използва се при изработване на шкафчета“; „Това е съединяване чрез зарязване, използва се при изработване на рамки за картини и снимки“; „Това е съединение чрез зъби, използва се при изработване на чекмеджета“; „Това е съединение чрез дибли, използва се при изработване на големи рамки“. За учениците от второ равнище се дават инструкции и се използват насочващи въпроси: „Къде сте виждали начините на съединяване, показани на снимките? Посочете дървени предмети в учебната стая, където има тези съединения?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно посочване и назоваване на начина при съединяване на неразглобяемите дървени съединения.

Изпълнението на **Задача 2** е свързано с разглеждане на две изображения, показани на **фиг. 2** – разглобяеми дървени съединения. Необходимо е да се посочи и назове начинът на съединяване, показан на фотосите. Първо учителят ги посочва, назовава и обяснява тяхното приложение – за съединяване на детайли, изискващи голяма здравина и подложени на натоварване, след това учениците ги назовават. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно от изо-

браженията, свързано с обяснение: „Това е винтово съединение, използва се при изработване на основната конструкция на гардероби“; „Това е болтово съединение, използва се при изработване на основата на покриви“. За учениците от второ равнище се дават инструкции и се използват насочващи въпроси: „Къде сте виждали начините на съединяване, показани на снимките? Посочете дървени конструкции, където са използвани тези съединения?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно посочване и назоваване на начина при съединяване на разглобяемите дървени съединения.

Изпълнението на **Задача 3** е свързано с разглеждане на три изображения на различни довършителни операции при обработване на изделия от дървени материали – боядисване с пистолет, машинно шлифоване със шкурка и машинно шлифоване с диск. Учителят ги посочва, назовава и обяснява тяхното приложение и начина на използване, след което учениците ги повтарят. За учениците от първо равнище се очаква посочване на снимката при назоваване на довършителната операция. За учениците от второ равнище се очаква посочване и назоваване на част от операцията според възможностите и наблюденията, които имат. Учителят ги насочва с въпроси, свързани с приложението на операциите при изработване на изделия от дърво: „При боядисване на гардероби и дървени предмети с голяма площ, какви инструменти ще използваме, за да намалим времето за боядисване? При изработване на какви дървени предмети ще използваме шлифоване? Какво постигаме с тази операция?“.

ТЕХНОЛОГИИ

Приготвяне на ястия чрез комбинирана топлинна обработка

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и е свързана с начините за приготвяне на ястия с комбинирана топлинна обработка.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на начините за приготвяне на ястия с комбинирана топлинна обработка; проследяване и разчитане, на елементарно ниво с опори, на технологични схеми за приготвяне на популярни ястия от националната и световната кухня.

Нови понятия: комбинирана топлинна обработка, топлинно обзавеждане.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Предвижда се формиране на знанията за приготвяне на ястия от националната и световната кухня чрез комбинирана топлинна обработка. Организира се дискусия, свързана със запознаване и припомняне на основните видове топлинна обработка – варене, печене и пържене. Учениците се запознават с комбинираната обработка на хранителните продукти при приготвяне на различни ястия. Дават се примери за ястия, приготвени чрез комбинирана обработка, онагледени със схема на **фиг. 1**. Обясняват се приликите при топлинните процеси – всички са свързани със загряване на хранителните продукти, и разликите – в температурата на загряване и продължителността на нагряване на продуктите. Обръща се внимание на онагледяването на процесите с технологична схема и технологичното оборудване.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на три изображения, показани на **фиг. 2**. Необходимо е да се посочи и назове готварският съд, използван при приготвяне на три вида ястия – супа, печено пиле и палачинки. Трите подусловия на задачата са свързани с разграничаване на основни ястия и десерти. Учителят посочва, назовава и обяснява готварските съдове и дава примери за тяхното използване, след което учениците ги назовават. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно от изображенията и обяснение: „Това е тенджера, използва се при приготвяне на супи и яхнии“, „Това е тава, използва се за приготвяне на печени основни ястия“; „Това е тиган, използва се за приготвяне на палачинки“. За учениците от второ равнище се използват насочващи въпроси: „Какви готварски съдове са показани на снимките? За приготвянето на какви видове ястия се използват?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно разпознаване на готварските съдове и използването им.

Изпълнението на **Задача 2** изисква предварително запознаване с рецептата за „Запеканка с картофи и сирене“ и разглеждане на технологичната схема за приготвяне, показана на фиг. 3. Необходимо е прочитане на задачата и операциите от схемата от учителя или ученика (за трето равнище). Проследяват се и се дискутират всяка от операциите, нейното изпълнение и изисквания. По този начин се разчита технологична схема за приготвяне на запеканка. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище: насочване на погледа към снимката на приготвената запеканка, посочват се необходимите продукти: „За приготвянето на запеканката са ни необходими картофи, сирене, кашкавал, чубрица, сол и олио. Това са всички необходими продукти за приготвяне на ястието“. За учениците от второ и трето равнище се използват насочващи въпроси, свързани с операциите от схемата: „Какво се прави първо, преди да се обелят картофите? Трябва ли да

внимаваме при рязането на картофите с нож? Картофите наситно или наедро ги нарязваме? Кои продукти смесваме, преди да поставим запеканката във фурната За да има хубав външен вид, с какво поръсваме запеканката?“ и т.н.. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно проследяване на операциите от **фиг. 3**. Посочването на топлинните процеси при комбинираната обработка са – варене и печене. Използват се насочващи въпроси: „Какво правим след нарязване на картофите? Какво правим след смесване на картофите със сиренето? Предварителното варене на картофите допринася за подобряване на вкусовите им качества. Печенето на сместа от картофи и сирене допринася за добрата консистенция на ястието“.

С поставената задача се определят необходимите продукти за приготвяне на рецептата и се дава количеството им за шест порции. Представя се последователността на операциите чрез технологичната схема.

ТЕХНОЛОГИИ

Съхраняване на хранителни продукти

Подтемата е адаптирано учебно съдържание и е свързана с основните методи за съхраняване на хранителните продукти.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на основните методи за съхраняване на хранителните продукти; спазване на правилата за съхраняване и запазване на качествата на хранителните продукти; прилагане на основни способи за съхраняване на плодове и зеленчуци, мляко, яйца, риба и месни продукти.

Нови понятия: охлаждане, замразяване, пастьоризация, стерилизация.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В тази тема се акцентира върху запознаване на учениците с основните методи за съхраняване на хранителните продукти и с правилата за съхраняване и запазване на качествата им. Организира се дискусия, свързана със съхраняване на хранителните продукти. Новите понятия са онагледени със снимки в учебното помагало. Обяснява се необходимостта от спазване на правила в кухнята, място за обработване на хранителните продукти. Разширяват се знанията на учениците за поддържане на хигиена при работа в кухня.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с разглеждане на снимката на подреден с хранителни продукти хладилник. Необходимо е да се посочат и назоват показаните хранителни продукти и мястото им за съхранение. Целта е формиране на знания за правилното подреждане на хранителните продукти при охлаждане. Изпълнява се от всички ученици според възможностите, наблюденията и натрупания житейски опит. Първо учителят показва отделението и кутиите за съхраняване на плодове и зеленчуци, после обяснява, че в долната част на хладилника е най-ниската температура, назовава имената на показаните плодове и зеленчуци. Показва първия рафт от долу нагоре и обяснява, че там се поставят месата и колбасите, на втория рафт се подреждат млечните продукти и на третия рафт – приготвените ястия. Акцентира се върху поставянето на хранителните продукти в пликове и кутии за съхранение. Очакваните резултати за учениците от първо равнище са разпознаване и посочване на продуктите при назоваване от учителя; за второ и трето равнище – разпознаване, посочване и назоваване на продуктите.

Изпълнението на **Задача 2** изисква предварително разглеждане на снимките на фиг.4. Изисква се разпознаване на миене на ръце преди работа в кухнята, символиката на готварската шапката като част от работното облекло, свързана с правилото за прибиране на косата, и подреждане и изсушаване на готварските съдове и посуда. Илюстрациите към задачата показват дейности, свързани с личната хигиена и хигиената в кухнята. Обсъждат се правилата в кухнята и при подходящи условия някои от правилата могат да се демонстрират – поставянето на кърпа или шапка на главата, обличането на работно облекло, подреждането на съдове и прибори, почистването на работните плотове, почистването на помещението.

КОМУНИКАЦИИ И КОНТРОЛ

Устройства и системи за комуникация

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, свързано с комуникационните технологии, със средствата за комуникация и контрол, използвани в ежедневието.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на техническите устройства и системите за комуникация.

Нови понятия: мрежови комуникации, мобилни комуникации.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учениците се запознават с понятието комуникация, с начините и средствата за осъществяване. Обясняват се понятията мрежови комуникации, мобилни комуникации, сателитни комуникации, онагледени със снимки в учебното помагало по темата. Акцентира се върху усвояване на знания за приложението на устройствата за комуникация в дома и бита.

Изпълнението на **Задача 1** е свързано с посочване и назоваване на устройствата за комуникация от учениците. На четирите фотоса се показани смартфон, стационарен телефон, радио и мишка за компютър. Необходимо е да се посочат първите три устройства – с тях се осъществява комуникацията. Не се посочва мишката за компютър – тя е периферно устройство за компютър. Учителят първо посочва, после назовава устройството за комуникация, учениците повторно го назовават. Препоръчват се три начина на работа. За учениците от първо равнище: учителят насочва погледа към снимките и обяснява: „Това е мобилен телефон, в днешно време е основно средство за комуникация“; „Това е стационарен телефон, използва се като средство за комуникация в офисите“; „Това е радио, то е средство за информация. Служи за информиране с новини и събития на голяма група от хора“; „Това е мишка за компютър, тя не е средство за комуникация и информация. Използва се за работа с компютър“. За учениците от второ равнище се дават инструкции и насочващи въпроси: „Какви устройства виждате на снимките? Кои от тях може да използвате вкъщи? Кое от посочените устройства не е устройство за комуникация?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно прочитане и изпълнение на задачата.

Изпълнението на **Задача 2** е свързано с прилагане на придобити знания от учениците, свързани с устройствата за комуникация. Необходимо е да се посочат, назоват и отбележат устройствата за комуникация, свързани със запаметяване на информация. Изпълнява се от всички ученици според индивидуалните им възможности. Поставената задача изисква три начина на работа с учениците. За учениците от първо равнище учителят насочва погледа към снимките и отново обяснява: „Това е стационарен телефон, използва се като средство за комуникация в офисите. Той може да записва разговорите, наречени „Гласова поща“; „Това е телевизор. Служи за информиране с новини и събития, не може да записва информация“; „Това е смартфон, може да записва информация – песни и клипове“. За учениците от второ равнище се дават инструкции и насочващи въпроси: „Какви устройства използвате за записване на видеоклип? Кое от посочените устройства не може да записва информация?“. Учителят помага при отбелязване на устройствата за комуникация. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно прочитане и изпълнение на задачата.

Чрез поставените задачи по темата учениците осмислят многообразието на техническите средства за комуникация и информация, свързани с интернет. Те ги посочват и назовават, като знаят тяхното предназначение, функции и области на приложение.

КОМУНИКАЦИИ И КОНТРОЛ

Електронни устройства за контрол и управление

Видеокамера

Подтемите „Електронни устройства за контрол и управление“ и „Видеокамера“ са обединени в една, включваща адаптирано учебно съдържание, свързано с формиране на представи за контрол, управление и регулиране на машините.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на компонентите на устройства за автоматичен контрол и управление; разпознаване на функционалните признаци на устройства за наблюдение; познаване принципа на действие на видеокамера.

Нови понятия: датчици, дистанционни устройства, видеокамера.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Акцентът в обучението се поставя при формирането на елементарни представи за контрол, управление и регулиране на работата на машините. Демонстрират се устройства и инсталациите за автоматичен контрол, управление и регулиране – дистанционно управление, електрическа кана за загряване на вода, часовник за варене на яйца и други. Дават се примери за устройства за управление, използвани в ежедневието, онагледени със снимки по темата в учебното помагало. Учениците се запознават с видеокамерата като електронно устройство, нейното приложение и начин на действие. Демонстрира се работа с видеокамера, заснемане и възпроизвеждане на видеоизображения.

Изпълнението на задача 1 е свързано с посочване и отбелязване на устройството, регулиращо звука на телевизор. Показани са три снимки към нея – ключ, дистанционно устройство и видеокамера. Необходимо е учениците да свържат условието на задачата с дистанционно устройство на телевизор и да го отбележат в посоченото квадратче. Учителят посочва и назовава предварително изображенията с техните имена, разяснява приложението им и начина на действие. Учениците повтарят. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно от изображенията и обяснява: „Това е ключ, използва се при съединяване на детайли“; „Това е дистанционно управление, с него сменяваме телевизионните канали, увеличаваме или намаляваме звука на телевизора“; „Това е видеокамера, използва се за запис на видеоклип“. Учителят помага на учениците да отбележат в квадратчето верния отговор. За учениците от второ равнище се дават инструкции сами да посочат и намерят дистанционното устройство. Насочващите въпроси са свързани с неговата функция: „Кое от показаните устройства се използва за увеличаване и намаляване звука на телевизора? Кое устройство използвате за смяна на телевизионните канали?“. За учениците от трето равнище се предвижда самостоятелен прочит на задачата, посочване и отбелязване на верния отговор.

Задача 2 е свързана с отчитане и записване в полетата на измерената величина на показаните уреди на снимките – термометър и скоростомер. Изпълнява се от всички ученици според индивидуалните възможности. С цел лесното ориентиране при изпълнението на задачата се дава пример с отчитане стойността на температура в учебната стая. Учителят посочва дисплея на електронния термометър и прочита стойността 37,5^{0}C, като се съобщава мерната единица – градус по Целзий. За учениците от първо равнище се очаква разпозна-

ване и посочване на термометър и скоростомер при назоваване от учителя. За второ и трето равнище се очаква самостоятелно отчитане и записване на стойностите, показани на електронния термометър и скоростомера.

Задача 3 е свързана с предварително разглеждане на снимките на фиг. 5. Показани са четири снимки към нея – телевизор, видеокамера, рулетка и шублер. Необходимо е учениците да разгледат снимките, да посочат и отбележат видеокамерата. Учителят посочва и назовава предварително изображенията с техните имена, разяснява приложението им и начина на действие. Учениците повтарят. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно от изображенията и обяснява: „Това е телевизор, устройство за информиране на хората“; „Това е видеокамера, използва се за запис на видеоклип“; „Това е рулетка, измервателен уред за определяне на размерите на изделията“; „Това е шублер, измервателен уред за измерване на външни и вътрешни размери на детайлите“. Учителят помага на учениците да отбележат в квадратчето верния отговор. За учениците от второ равнище се дават инструкции сами да посочат и намерят дистанционното устройство. Насочващият въпрос е свързан с нейната функция: „Кое от показаните устройства се използва за заснемане на клип?“. За учениците от трето равнище се предвижда самостоятелен прочит на задачата, посочване и отбелязване на верния отговор.

ИКОНОМИКА

Фирма

Бюджет

Двете подтеми „Фирма“ и „Бюджет“ са обединени. Включеното адаптирано учебно съдържание е свързано с информация за създаване на фирма, като организационна форма на бизнеса, и елементите на бюджета.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разпознаване на фирмата като стопанска единица за производство, търговия и услуги с цел печалба; запознаване на елементарно ниво с процедурите за създаване на фирма; познаване и назоваване на елементите на бюджета на фирма; разпознаване и групиране на приходите и разходите в бюджета на фирмата.

Нови понятия: предмет на дейност, реклама, фирмен знак, бюджет на фирма, разходи, приходи.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Акцентът в обучението е запознаване с дейностите в предприятие. Учениците се информират с процедурите за създаване на фирма – регистрация, седалище, предмет на дейност чрез обяснения и примери. Представя на елементарно ниво с цел разбиране и достъпност на информацията. Организира се дискусия, свързана с разпределяне на дейностите в предприятие и фирма. Учениците се запознават с характерните особености на бюджета на фирма, като се използват понятията приход, разход, себестойност, цена. Усвояването на теоретичната информация е чрез поставените разнообразни задачи. Чрез задачата за приходи и разходи във фирмения бюджет се формират се умения за определяне източниците на финансиране.

Задача 1 е свързана с разглеждане на картинката на фиг.1. Необходимо е да се определи каква е дейността на фирмата и видът на дейността, извършвана от всеки един работник. Учениците трябва да определят, че фирмата е свързана с услуги, защото няма показан продукт. Учителят прочита задачата и обяснява качествата, необходими на ръководителя на фирмата, и го показва на картинките. Обяснява, че част от служителите се занимават с дейности, изискващи работа с компютри, друга част обсъждат решения, обобщаване на данни. Очакваните резултати за първо равнище са при назоваване от учителя на дейностите – работа с компютър, вземане и обсъждане на решения, обобщаване на данни, да посочат хората от картинката. За второ равнище – самостоятелно намиране, показване и определяне на дейностите на работниците от картинката. За учениците от трето равнище – самостоятелно решаване на задачата. С помощта на насочващи въпроси от страна на учителя може да се състави кратък разказ по картинката.

Изпълнението на **Задача 2** е свързано с отбелязване в колонката на таблицата „Приход“ със знака „+“ или „Разход“ със знака „-“ дейността в зависимост от нейното значение за фирмения бюджет. Първо учителят прочита и посочва дейността, обяснява дали показаната дейност е приход, или разход. Препоръчват се различни начини за работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и прочитане на показаната дейност, съответстваща на всяка картинка. Очакваните резултати са разпознаване и по-

казване на картинката при прочитане на дейността, срещат се затруднения при определяне на приход или разход. За учениците от второ равнище се очаква разпознаване и посочване на дейността от картинките и определяне на част от тях за приход или разход. Учителят поставя насочващи въпроси към картинките, свързани с думите „Когато заплащаме дадена услуга, приход или разход ли е?“ или „Получаваме ли пари от този вид дейност?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно прочитане на всяка дейност, посочена на картинките и определяне на приход или разход. Поставената задача формира умения за разграничаване на видовете приходи и разходи във фирмения бюджет, на елементарно ниво.

ИКОНОМИКА

Професия и кариера

Подтемата включва адаптиране на учебното съдържание, свързано с избора на професия от различните професионални области и основните извършвани дейности.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разграничаване на професиите в производството, търговията и услугите според характера на извършваните дейности.

Нови понятия: професионално образование, професионално ориентиране, професионален избор, професионална кариера.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Учениците се запознават с характеристиките на съвременните професии чрез обяснение и беседа, онагледени с картинки на фиг.1 по темата от учебното помагало. Акцентира се върху овладяване на знания за професиите от различните професионални области и дейностите, извършвани в тях.

Задача 1 е свързана с посочване и назоваване на професиите, показани на картинките – фиг.1, по темата от учебното помагало. Необходимо е да се посочи дейността, извършвана от всеки един работник, упражняващ показаната професията. Изпълнява се от всички ученици според индивидуалните възможности. Посочените примери са свързани с 12 професии: секретарка, сервитьор, диригент, пожарникар, инженер, полицай, свещеник, готвач, лекар, певица, пилот, фермер. Учителят първо посочва, после назовава и обяснява показаната професия, като я свързва с нейната степен на важност в обществото и икономиката. Очакваните резултати за учениците от първо равнище са посочване на професията на картинката при назоваване от страна на учителя; за второ равнище – посочване и самостоятелно назоваване на част от професиите, затруднение при обяснение на дейностите; за трето равнище – прочитане, посочване и самостоятелно назоваване на професиите и дейностите.

Задача 2 е с практическо изпълнение и е необходимо да се свържат двойките – инструменти за работа с работника и неговата професия. Целта е разпознаване на професиите и инструментите, които се използват при работа с тях. Изпълнява се от всички ученици според индивидуалните възможности. Посочените примери са свързани с професии за придобиване на първа степен на професионална квалификация. Избрани са с цел професионалното ориентиране на учениците с умствена изостаналост и множество увреждания и възможността за упражняването им. Това са професиите готвач, шивач, строител, градинар. Очакваните резултати за учениците от първо равнище са посочване на професията на картинката при назоваване от страна на учителя, свързване с помощ от учителя на двойките картинки. За учениците от второ и трето равнище – разпознаване, посочване, самостоятелно назоваване на професиите и свързване по двойки.

Задача 3 е свързана с разглеждане на картинките на фиг.2. Необходимо е учениците да изберат и посочат професията, която искат да работят. Учителят задава насочващи въпроси, свързани с избора: „С коя от показаните дейности желаете да се занимавате? Наблюдавали ли сте тези дейности вкъщи?“. Очакваните резултати за учениците от второ и трето равнище са съставяне на кратък разказ и елементарно обосноваване на желанието.

ПРИРОДАТА В ДОМА

Агро- и зоотехнически дейности в личното стопанство

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание и включва запознаване със селскостопански дейности.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: посочване на начините за ръчна и механизирана обработка на почвата и селскостопанските култури; познаване на способите и съоръженията за хранене на животни в личното стопанство.

Нови понятия: трактор, комбайн, сеялка, торене, напоителни системи, лично стопанство, стопански животни.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Представянето на учебното съдържание е насочено към запознаване с основните агротехнически дейности, съобразени със сезона, вида и състоянието на почвата и климатичните условия. Те включват: обработване на почвата, засяване на семена, засаждане на разсад, подхранване, напояване, борба с вредителите и др. Чрез тях се подобряват свойствата на почвата и тя става по-плодородна. Акцентира се върху обработването на почвата като основна дейност при отглеждането на културни растения. Разглеждат се снимките на фиг.1 от учебното помагало, като се запознават учениците с механизирана обработка на почвата. Обяснява се кратко за дълбоката и плитката оран, устройствата и машините, с които се извършват. Пояснява се, че през есента се засяват пшеница, ечемик, ръж. Обясняват се начините на поливане – дъждуване, бразди или капково напояване. Организира се дискусия, свързана със зоотехническите дейности, като се прави междупредметна връзка с Човекът и природата. Пояснява се, че важен поминък за българите е отглеждането на селскостопански животни: рогат добитък (крави, биволи, овце, кози), дребни животни и птици (кокошки, зайци, гъски, патици), свине, коне. Отглеждането им може да става във ферми и лични стопанства. Храненето е чрез определени дажби с използването на съоръженията за хранене.

Задача 1 е свързвана с посочване, назоваване и отбелязване на последователността на извършваните през пролетта аграрни дейности. Изпълнява се от всички ученици. Вниманието се насочва към снимките на дейностите, извършвани през пролетта. Учителят първо посочва, после назовава, обяснява последователността на дейностите – оране с трактор, садене на разсад, капково поливане на царевица. Тази задача има за цел запознаване с аграрни дейности, извършвани през пролетта. За всяко равнище се препоръчва различен начин на работа. За учениците от първо равнище – насочване на погледа към всяко едно изображение и обяснение: „Това е засаждане на разсад, извършва се с помощта на трактор“; „Това е капково поливане на царевица, извършва се с помощта система от свързани тръби и подаване на малко количество вода“; „Това е оране на почвата, извършва се в началото на пролетта“; „Първата от агротехническите дейности е оране, втората е засяване и третата е поливане“. За учениците от второ равнище се дават инструкции и се използват насочващи въпроси: „Посочете снимката, на която е показано засаждане! На коя снимка се извършва оране? Какъв начин на поливане е показан на втората снимка?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно разпознаване на агротехническите дейности и надписване на цифрите за тяхната последователност.

Задача 2 изисква посочване и назоваване на съоръженията за хранене на животните показани на снимките. Изпълнява се от всички ученици. Необходимо е посочване и връзката между големината на животните и начина им на хранене. В основата на тези знания са наблюденията върху храненето на селскостопанските животни. Препоръчват се три начина на работа. За учениците от първо равнище учителят първо посочва, назовава и обяснява снимките: „Това са крави, те се хранят с фураж, поставен в хранилки с формата на улей“; „Това са прасета, те се хранят с фураж в специални хранилки, наречени корита“; „Това са кокошки, отглеждани подово, тяхната храна се поставя във висящи хранилки“. Очаква се при назоваване начина на хранене на животните учениците да посочат снимката. За второ равнище се очаква назоваване на животните на снимката. Учителят използва насочващи въпроси, свързани с храненето. За трето равнище се очаква самостоятелно изпълнение на поставената задача.

За изпълнението на **Задача 3** се изисква учителят да прочете и обясни правилата при отглеждане на селскостопански животни. Част от тях са верни, а другите са грешни. Учениците отбелязват самостоятелно с „Х“ верните, като спазва границите на квадратчето. Препоръчват се три начина на работа: за учениците от първо равнище – само слушат различните правила; за учениците от второ равнище – повтарят само верните отговори, насочвани от учителя, се опитват да отбележат с „Х“, като спазват границите на квадратчето; за учениците от трето равнище се очаква самостоятелно отбелязване на правила при отглеждане на селскостопанските животни.

ПРИРОДАТА В ДОМА

Екологично стопанство

Подтемата е адаптирана на ниво учебно съдържание, свързано със създаване на екологично стопанство и определяне на характерните особености на екологично чистата продукция.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: познаване на значението и начините за създаване на екологично стопанство; разграничаване на условията и начините за отглеждане на растения и животни в екологичното стопанство.

Нови понятия: екологично стопанство, екологичен проблем, екологична продукция.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Актуализират се знания за отглеждане на растения и животни, като се задават въпроси, свързани със създаване на екологична продукция. Посочват се условията за прилагането на безотпадъчните технологии при отглеждане на културни растения и животни. Учениците се запознават с екологично чистата продукция и стандартите за качество и безопасност на храните, с начина на произвеждане на земеделски продукти и храни и необходимостта от защита на околната среда и предпазване на почвите. Организира се дискусия, свързана с отбелязване и разпознаване на етикетите на екологична продукция.

Изпълнението на **Задача 1** изисква посочване, назоваване и отбелязване на екологичните аграрни и стопански дейности. Изпълнява се от всички ученици. Необходимо е посочване само на екологичните дейности – торене с естествена тор и овце на паша. На снимките са показани: торене с естествена тор, торене с изкуствена тор, овце на паша, овце, хранени с фураж. Препоръчват се три начина на работа. За учениците от първо равнище учителят посочва и обяснява дали дейността е екологична и защо. За учениците от второ равнище се дават насочващи въпроси: „При кои от двата начина на торене – с естествена или изкуствена тор, се получава екологична продукция? При кои начин на хранене – паша или с фураж, се получава екологично чисто мляко?“. За учениците от трето равнище се очаква самостоятелно посочване, назоваване и отбелязване на екологичните аграрни и стопански дейности.

Задача 2 е свързвана с разглеждане на етикетите на хранителните продукти и посочване, назоваване и отбелязване на екологичните продукти на снимките. Изпълнява се от всички ученици. Вниманието им се насочва към снимките и знака на етикета за обозначаване на екологичната продукция. Акцентира се върху зелените знаци на етикетите на хранителните продукти, обясняват се предимствата на използването им при приготвяне на различните ястия и влиянието върху здравето на човека. Очакваните резултати за учениците от първо равнище са разпознаване и посочване на етикетите със зелени знаци при прочитане от страна на учителя на името на продуктите. За учениците от второ и трето равнище се очаква посочване, назоваване и отбелязване на екологичните продукти на снимките с дозирана помощ от страна на учителя.

Задача 3 е свързана с разглеждане на картинката на фиг. 5 и съставяне на кратък разказ за живота във фермата. Изпълнява се от учениците от второ и трето равнище. Учителят задава насочващи въпроси: „Какво се произвежда във фермата на картинката? Как се отглеждат кокошките – в клетки или подово? С какво се хранят кокошките? За какви

ястия се използва продукцията от фермата? Екологични ли са произведените продукти във фермата?“.

С поставените задачи се придобиват елементарни знания за условията и начините на екологично отглеждане на растения и животни. Дава се възможност учениците да се запознаят със екологичното стопанство, неговите предимства и недостатъци.

ЛИТЕРАТУРА

Николова, Т., С., Гърневска, С., Ананиева, В., Ананиев. Книга за учителя Технологии и предприемачество VII клас, Варна, Бит и техника, 2017.

Караиванова, М. Социокогнитивно развитие при ученици с умствена изостаналост (интегрирани модули за общообразователна подготовка във възрастта 10 – 15 години) – Дисертация, Пловдив, ПУ „Паисий Хилендарски“, 2011.

Учебна програма по технологии и предприемачество за VII клас (Общообразователна подготовка), МОН, 2016.

Физическо възпитание и спорт V клас

Физическо възпитание и спорт VI клас

Физическо възпитание и спорт VII клас

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА, НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ

Законът за предучилищното и училищното образование регламентира равен достъп до образование и отговорността на образователните институции да предоставят подкрепа за личностно развитие и качествено образование на всяко дете и ученик, независимо от вида и степента на увреждания и специалните образователни потребности.

Настоящите учебно помагало и методическо ръководство са разработени на основата на различни научни подходи, дидактически принципи и методи и всички те – вплетени в предписанието за осигуряване на реципрочността в отношенията: преподаване, образователно съдържание, индивидуален капацитет, индивидуални потребности, формиране на компетентности за самостоятелен живот.

Акцентът е поставен върху подготовката и провеждането на учебния процес, организиран около индивидуалното ниво на развитие на учениците и приспособяващ се към техните интереси и очаквания – както учебни, така и социокултурни, и предпрофесионални. Регулирането на тази взаимовръзка освен че изисква поддържането на динамично равновесие между дидактическите и социалните аспекти на процеса, го поставя и в синхрон със специфичния ритъм и стил на осъществяване, за да бъде преподаването притегателно и атрактивно, знанието – разнообразно и полезно, а ученето – интересно и стимулиращо.

Научни подходи за регулиране и осъществяване на учебния процес

За създаване на научно-методическата рамка на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес, чиито допълнителни ресурси и инструменти са включени в настоящото учебно помагало за ученици и методическо ръководство за учители, избраните научни подходи са два – екологичният и компетентностният.

Навлизането на екологичните идеи в науките за образованието (в 90-те г. на XX век) води до съществени промени в разбирането за развитието на детето и на обучението на ученика. Благодарение на тях се стига и до обновяване на професионалния речник с термини и понятия като „индивидуални способности“, „специални образователни потребности“, „педагогическо взаимодействие“, „педагогическа ситуация“, „ресурси“, „фактори на образователната среда“, „индивидуални фактори“, „фасилитатори“, „бариери“, „рискове“…, които са в широка употреба в образователните практики. Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ООН, екологичният подход е избран за очертаване линиите на „осигуряване на приобщаващото и справедливото качествено образование, и насърчаване на възможностите за обучение през целия живот за всички“, в което се откриват концептуалните опори на съвременния образователен процес, представен в разделението на ролите, функциите и отговорностите на двете основни лица – учителя и ученика, и на двата основни процеса – преподаването и ученето.

С екологичната визия за **обучението (преподаването и ученето), респ. за педагогическата ситуация**, се осигуряват живата достъпност до класната стая и възможността да се стои лице в лице с действителния образователен процес, в който участието на ученика е пряко свързано с функционалното предназначение и влиянието на средата. Екосистемният модел на научна интерпретация създава предпоставките за разпознаване на всеки детайл от образователната среда и нейните субекти (дирекция, учители, педагогически специалисти), ресурси (професионални, материални, дидактически) и функционално организираната

обстановка, осигуряваща посрещането на потребностите на учители и ученици, и всички те – поставени във взаимодействие. От друга страна, екологичната визия осветлява новото разбиране за увреждания, в частност за състоянието на интелектуална недостатъчност (умствена изостаналост), като се показва значимостта както на ограниченията в начина на живот, произтичащи от индивидуалните фактори (недостатъчност, неспособности), така и на факторите на самата среда, действащи в този случай като фасилитатори или бариери на учебния процес. Екологичният подход съдейства още и за това учителят и педагогическите специалисти да се откъснат от разбирането за интелектуалната недостатъчност като за болест, за сбор от симптоми и процеси на комплексно изоставане в развитието, защото така те биха продължавали да я превръщат в оправдание и по този начин в отнемане на правото на естествено индивидуално развитие. Присъединяването им към еколого-антропологичния модел за тълкуване на увреждания, създаден от П. Фужейрола, се постига убедеността, че „не е възможно състоянието на увреждане да бъде редуцирано единствено до оценяването на ограничените функционални способности, без да бъде съобразявано влиянието на променливите на околната среда в условията на реалния живот“.[1]

Ролята на този подход е да осигури моделирането на учебния процес и да определи опорните точки за неговата реализация. Основавайки се на педагогическото взаимодействие на учителя и ученика, опосредствано от начините на преподаване и на процесите на усвояване на знания и умения, учебното помагало и методическите ръководства са в съответствие на:

– индивидуалния капацитет и способности (нива на развитие), придружавани от конкретните потребности, интереси и очаквания, на единството от ндивидуални фактори, които са „мярата“ за готовността на ученика за участие в учебния процес;

– начина и стила на преподаване и на функционалната реорганизация на образователната среда или на факторите на училищната среда и класната стая, които улесняват, окуражават, стимулират към активно участие.

На свой ред, позоваването на компетентностния подход при разработване на учебните програми по класове е основно изискване при определяне на образователното съдържание, цели, задачи и избора на дейности.

Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ЮНЕСКО, насочени към превръщането на разпространението на знания в двигател на икономическото и социалното развитие, компетентностният подход насочва към широкото разбиране на ефикасността и полезността на знанието, както и към обединяването на неговите дидактически и социални конотации. Изследванията показват, че той осигурява мобилизацията на индивидуалния капацитет и придобитите знания в полза на постигане на отчетливост на професионалната подготовка и квалификации.[2]

Ролята на този подход в процеса на разработване на учебни помагала и методически ръководства се открива в ясното „сливане“ на линиите на учебната със социалната и предпрофесионалната информираност и предвиденото упражняване на учениците в различни практически умения. Всяка тема включва разнообразни примери, предоставящи аргументи в полза на формиращите се умения, и преобразуването им в отчетливи компетенции. Освен тов, компетентностният подход е определящ по отношение на дизайна и организацията

1. Fougeyrollas, P. (2010) La funambule, le fil et la toile. Transformations réciproques du sens du handicap., ULaval.

2. Christian Chauvigné et Jean-Claude Coulet (2017) L’approche par compétences : un nouveau paradigme pour la pédagogie universitaire ? p. 15 – 28 https://doi.org/10.4000/rfp.2169

на педагогическото взаимодействие и на модификациите на взаимоотношенията учители – ученици – учебен клас. Той е в основата на непрекъснатото обновяване на учебния процес, дефинирано по отношение на случващото се като преподаване и обработване на знанието в момента и това, което трябва да бъде постепенно постигнато и да се прояви на следващ етап като умения. Обвързаността на екологичния и компетентностния подход е определяща по отношение на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес. И двата подхода са основани на взаимодействието на индивидуалния капацитет, впоследствие на уменията и силата на влияние на факторите на образователната среда, които са част от контекста на социалните и икономическите промени.

И двата подхода подкрепят очакванията на учителя и имат за цел тяхното взаимодействие в стимулирането на активното участие на учениците в учебния процес, насочвайки ги да предприемат инициативи, да бъдат самостоятелни в изпълнението на задачите, да показват отговорност и ангажираност, да се включват в работата по всички учебни дисциплини, да сменят дейностите, да проявяват очакваните емоции, задоволство и отношение към другите.

Цели и принципи на учебния процес

Разработените учебни ресурси по всяка дисциплина имат за цел подпомагане на обучението на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност и множество увреждания, като:

– подготвят, развиват и осигуряват уменията за тяхното активно участие в учебния процес;

– съдействат за развитие на социалния им потенциал;

– насочват към формиране на самостоятелност и постепенна готовност за поемане на отговорност по отношение на професионалната и житейската реализация.

Разработеното учебно помагало представлява референтната рамка за осъществяване на образователния избор от страна на специалистите, учениците и родителите.

Съдържанието му включва сбор от образователни теми, придружавани от конкретни образователни цели и очаквани, реално постижими резултати, очертаващи линиите на компетентностно развитие на ученика през съответния клас, както и през цялото му училищно обучение.

Образователното адаптирано учебно съдържание е основано на компетентностния подход и е съобразено с характеристиките и потребностите на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност, като следва да се има предвид, че „да бъдеш компетентен, означава да можеш да използваш съответните ресурси за ефективно справяне с различни ситуации“, в това число и с такива с образователен характер. „Връзката между ученика и неговото действие свидетелства за неговото намерение и за формата на практически разсъждения в съответствие с неговата мисловна структура. Показването на умишленост, дори в най-обикновени действия, означава, че той е наясно с това, което прави.“[3]

За да се постигне успешната реализация на учебния процес, е необходимо специалистите да се ползват от единни разбирания за взаимодействието на силните страни на всеки

3. Programme éducatif destiné aux élèves ayant une déficience intellectuelle profonde. Programme de formation de l’école québequoise (2011)

http://www.education.gouv.qc.ca/fileadmin/site_web/documents/dpse/formation_jeunes/ProgEducDestineElevesDefIntelProfonde_PFEQ_f.pdf

ученик и подходящите за него ресурси (осигурени от средата). За тази цел трябва да се посочат предварително създадените конкретни условия в образователната среда, но и специфичните **принципи и методи**, полезните начини на взаимодействие учител – ученик, за да може впоследствие да се формулират най-подходящите образователни задачи и да се изберат ефикасните начини на действие.

Действащи принципи

През последните години организираното обучение се основава на принципите на диференциация и индивидуализация, достъпност и последователност, нагледност, атрактивност и функционална полезност.

Да се **диференцира**, означава откъсване от „фронталната педагогика“ и създаване на организация на работа, която поставя всеки ученик в оптимална ситуация.[4] Тази организация се състои в използването на всички налични ресурси за провеждане на най-ползотворни дидактически ситуации, осигуряващи активното участие на всеки ученик. Изборът на знанието има индивидуално предназначение и неговата нарастваща трудност води към постигане на компетентности, които се проявяват в различни образователни и житейски ситуации.

От специален коментар се нуждае принципът на достъпност, придружаван от този на последователност. Принципът на достъпност се прилага както хоризонтално – чрез поетапно нарастване на сложността от задача към задача във всеки учебен ресурс, така и вертикално – в една и съща задача сумарно учениците от различните равнища работят на „етажи“. Принципът на последователност е свързан с процесите на преподаване и получаване на знания, на обработване, натрупване и усвояване на знания, които имат функционален смисъл с индивидуално предназначение. От особено значение са и принципите за **нагледност, атрактивност и функционална полезност**, поддържани в целия процес на боравенето със знания. Единствено чрез ползването на разнообразие от методи, на завладяваща комуникация и отношения може да се достигне и да се поддържа активното участие на ученика в учебния процес.

Организация и реализация на учебния процес

Методическото ръководство включва избирани теми, придружавани от образователно съдържание, цели и задачи, които ще се постигнат с учебното помагало.

В тази част се отделя внимание на професионалните умения на учителя, изразени в доброто познаване на силните страни и срещаните трудности, както и на основните подходи в преподаването.

Проведените изследвания посочват, че в условията на осигуреното разбираемо, достъпно и адаптирано педагогическо взаимодействие, поддържането на спокойни отношения и жива и окуражаваща комуникация, постоянната подкрепа и насърчаване се постига формирането на умения за активно участие на учениците с интелектуални затруднения в учебния процес.[5]

---

4. Филип Перену, За диференциалната педагогика, консултирано на 1.09.2020 г. https://www.unige.ch/fapse/SSE/teachers/perrenoud/php_main/OUVRAGES/Perrenoud_1997_A.html

5. Гърбачева, А. (2014). Хронотопография на прехода от образователна интеграция към инклузия. Импакт за познавателното и социалното развитие на 6 – 9-годишните деца в състояние на интелектуална недостатъчност. Дисертационен труд.

Изброените стратегии на преподаване разкриват начини за подготовка, организация и провеждане на педагогическото взаимодействие, те показват как силните страни и умения на ученика се превръщат в двигателя на активността и желанието за действие и как учителят „заобикаля трудностите“, за да придвижи ученика към успех и към показване на своите умения в различни ситуации. [6]

Първа стратегия – разбираемост на знанието

За да се създаде подходящата обстановка за обучение на учениците с интелектуални затруднения, е важно да се познават техните предпочитания за това къде и как да се провеждат различните дейности.

За тази цел е важно да се осигури подходящата за ученика функционално структурирана образователна среда за възприемане, обмисляне и действие със знанието, постъпващо от околната среда и света. Необходимо е образователната среда (физическа, материална, дидактическа) да бъде предварително подготвена, да отразява контекста на темата, да активира и разпредели ролите и отношенията на учениците в класа. Функционалната реорганизация на образователното пространство да бъде в подкрепа на разбирането на темата, целта, задачите за изпълнение. Аранжиментът на предметния и дидактично-материалния свят на класната стая, изборът на ресурси да бъдат адаптирани спрямо интересите, мотивацията и желанието за участие. Предварителното структуриране на пространството означава, че е определено работно място за всеки, като се позиционират и местата за групова и за индивидуална работа. Мястото на ученика е в близост до предлаганата подкрепа.[7]

Специфичният капацитет на познавателни способности на учениците често изисква да се провокира припомнянето на предварителните знания, което улеснява възприемането и разбирането на новото знание.

Учителят трябва да работи така, че съобщаваното да съответства на интересите на ученика, и да се стреми към резултати, които са полезни и функционални за него. Той може да преведе ученика през всички негови знания и различни учебни ситуации, за да се постигнат значими връзки между това, което знае, и това, което се изисква в новата ситуация. Едновременно с това, учителят може да поддържа интереса към приближаване на крайния резултат, като за тази цел е подготвил неговото изображение или непрекъснато показва и улеснява с припомнянето на познатите знания и умения.

Втора стратегия – избор на сложността на задачите

Изпълнението на поставените задачи се състои в приспособяването на ученика към различни условия и обстоятелства, за да постигне целта си. Естествено е, че една от неговите основни трудности е качеството на обработване на информация. Колкото е по-сложна една задача, толкова повече време е необходимо за нейното изпълнение, като непрекъснато се следи за осигуряването на необходимата подкрепа, за да не се нарушава последователността на действията. Учителят организира преподаването така, че то да следва стъпките на последователността на действието и да подчертава връзките между всяка стъпка, като ограничи възникването на всяка възможност за физически препятствия. С други думи, изборът

6. Названието и някои акценти в описанието на педагогическите стратегии са заимствани от Образователната програма за ученици с интелектуална недостатъчност от Министерството на образованието (2011). Квебек, Канада.

7. Гърбачева, А. (2015). Екологичният подход в инклузивното образование.

на сложността на задачата се определя от прага, до който ученикът може да бъде функционален, за да покаже своите постижения и самостоятелност.

Трета стратегия – привличане и поддържане на вниманието

Вниманието е основен познавателен механизъм, който позволява обработването и управлението на информацията. Вниманието е това познавателно умение, което е необходимо при научаване на нови неща.[8] Свойствата и характеристиките на вниманието определят силата и динамиката на познавателните процеси, неговата продължителност позволява на ученика да се съсредоточи върху дадена задача и да я изпълни в срок, въпреки проявите на разсейване. Учениците с интелектуални затруднения се отличават с трудности във вниманието, с честа загуба на концентрация и разсейване дори от най-малките шумове наоколо, което преминава в неспособност за поддържане на интерес, дори до загуба на интерес към предложената задача. Слабостите на селективното внимание при идентифициране на съществените информации се оказват основното предизвикателство за процесите на учене поради влиянието, което носят към разбирането и създаването на връзки.

Познавателните усилия, необходими за поддържане на продължително внимание, са предизвикателство дори при наличието на интересни и важни информации. Учениците трудно фиксират вниманието си, макар че случайно и спонтанно могат да се върнат безрезултатно към обекта на учене, поради разсеяност от някакъв предмет от околната среда или вътрешно усещане. Без подкрепата на учителя ученикът рискува да насочи вниманието си към други стимули и да загуби интерес към предложената задача.

Поради тези причини учителите трябва да изберат завладяващи интереса материали и атрактивно представяне на образователното съдържание. Подсилвайки комуникацията с използването на сигнални думи, произнесени заинтригуващо като „Погледни внимателно!“, или с интригуващи въпроси „Готови ли сте?“. Промяната в тона и гласа, както ускоряването или забавянето на говора също добавят интензитет към словесното послание, подкрепено с мимика и жестове.

Четвърта стратегия – подкрепа на мотивацията и поддържането на усилия

Мотивацията се определя като интереса и движещата сила към действие, към постигането на определени цели. Отнася се до началото, насочеността и постоянството в поведението, желанието и готовността да се извърши определена дейност. Мотивацията стимулира усилията към постигането на желаните цели. Учениците с интелектуални затруднения се отличават със слаба или специфична насоченост на мотивацията, разпознавана в липсата на инициатива за действие, при създадено впечатление за добра наблюдателност и информираност в зависимост от личните интереси (познаване на телевизионните предавания, непропускане на рождените дати на приятели, репертоара на предпочитани музиканти или неработните дни и празниците). Последвана от слабото самоуважение (предизвикано от перманентния неуспех в дейността), тези две характеристики се превръщат в мощен стимул на трайния неуспех в училище. При съчетание с лесно ранимия Аз-образ на децата се очертава необходимостта от постоянна и често доста интензивна подкрепа.

Очевидно е, че мотивацията за учене е външно зависима и до голяма степен в зависимост от способността на учителя да разпознава и най-малкия напредък от ученика и да му покаже признателност. Успехът е най-добрият подсилващ фактор!

---

8. https://neuro-english.eu/cognitive-skills/

Мотивацията се показва след най-малкия напредък и веднага след постъпилата положителна оценка.

Колкото повече са успехите, толкова повече ще бъдат насърчителните изрази и толкова по-силно ще бъде съгласието за участие в учебния процес и в изпълнението на предложените задачи.

Сред придружаващите преподаването методи се разпознават: съдействие, подкрепа, поощрение, похвала, игра, индивидуална работа, могат да се добавят словесното насърчаване, намигването или усмивката. Всички те са най-лесните начини за изграждане и поддържане на мотивацията на учениците. Тези жестовете придобиват още по- голямо значение, когато са придружени със словесни обяснения и публично съобщаване на положителните оценки и споделеното задоволство от изпълнението на задачата.

Пета стратегия – консолидиране на ученето

Ученето трябва да бъде интересно и предизвикателно, за да бъде по-лесно и да бъде търсено повторно. Ученикът с интелектуални затруднения среща значителни трудности при възприемането, обмислянето и съхраняването на информация. За да не се превръща във вътрешна бариера за активното участие в учебния процес, за тази цел учителят предвижда провеждането на многократни упражнения на дадено умение до устойчивост на неговата проява и превръщането ѝ в компетентност. Всяко повторение е съчетавано с влагане на усилия и упражняване на съзнателен контрол върху това, което прави, за да се научи. Учителят трябва да предложи на ученика множество възможности за упражняване на определени специфични умения, за да се превърнат в автоматизми, които подпомагат развитието на компетентности.

Учителят трябва да участва във всички упражнения, като използва стимули със стабилни форми и значения – например да представя фигури винаги по един и същи начин и да използва една и съща дума всеки път, за да обозначи една и съща реалност. Снимки, пиктограми и картини също могат да се използват, за да напомнят на учениците за това, което вече са направили или научили. Активното приложение на назоваваното, посочваното, повторението могат да преминат в поддържането на диалози и приложение на специфични методи като „четене за двама“, „рисуване и говорене“.

Шеста стратегия – предпочитаната визуална верига

Провеждането на учебния процес се основава на традиционните методи и средства на преподаване – инструкция, обяснение, наблюдение, упражнение, демонстрация, разказ, придружавани и от други техники, които показват висока ефикасност и полезност. Една от тях е обобщена в активната роля на нагледността и визуализацията.

В учебната ситуация възприемането на информациите се основава на преноса им през най-малко две сензорни вериги. Обикновено това са зрителната и слуховата. Всички знания постъпват на базата на сетивата. При учениците с интелектуални затруднения източник на информация са обикновените действия на помирисване, докосване, гледане и удряне. Поради тези причини учителят се ползва от различни средства, които осигуряват нагледност, демонстрация, показване на пиктографски инструкции, поставянето в зрителното поле на ученика на различни правила и предписания за конкретни действия. Разбира се, тази стратегия винаги е съчетана и с други.

Седма стратегия – улесняване на трансфера (преноса) на знания

Трансферът на знания се отнася до способността за използване на дадени знания и умения в дадена ситуация, когато те са придобити в друга. Това е една от основните техники в преподаването и осъществяването на учебния процес, чрез която учителите провокират учениците към преноса на знания и умения от една към друга ситуация и в различен контекст.

Преносът на знания и умения изисква и способността на ученика да се адаптира към нова ситуация.

Изследванията показват, че учителят не се ползва от една-единствена стратегия, напротив, преподаването винаги се основава на различни стратегии и включва широко разнообразие от методи, като най-видима е значимостта на използването на т.нар. хетерорегулаторни образователни стратегии и методи.

Например по време на работа с учениците учителят едновременно съчетава техники, за да се избегне разсейването на учениците, като следи за изпълнението на поставените цели, предоставя конкретни средства на всеки за изпълнение на задачата, като предварително е настроил нейната трудност спрямо успеха на всеки ученик. Други примери насочват към правилото, че показаният неуспех изисква повече подкрепа и обратно – показаният успех означава, че подкрепата трябва да се намали. На ученика трябва да се дава все по-висока отговорност и да бъде насърчаван към самостоятелно изпълнение на задачите, както и към полагане на непрекъснати усилия, за да се достигне до постижение. При учениците с интелектуални затруднения подкрепата е предоставена от учителя, тя е интерактивна и може да приеме формата на пряко насочване, проява на съвместно внимание, вербални или жестове за подкрепа. Когато той е приспособен към ситуацията, показва умения и става все по-инициативен при изпълнение на задачите, ръководната роля на учителя намалява.

Създаването на условия и боравенето с подходящите стратегии и методи на преподаване са основните фактори за стимулиране и поддържане на активното участие на учениците в учебния процес. Ученето е основен фактор за тяхното комплексно развитие и формирането на познавателни, социални и предпрофесионални компетентности.

Фронталната стратегия на преподаване невинаги се оказва приложима или ако тя се прилага, трябва да е придружавана и от индивидуална работа.

Изисква се заобикаляне на срещаните трудности и трябва да се знае, че ученикът бързо губи интерес. Освен това времето невинаги е достатъчно за изпълнението на дадена задача и в този случай учителят продължава работата до нейното завършване.

Обобщаващият подход за всички предложени стратегии е конструктивното обединяване на екологичния и компетентностния подход, създаващи последователност в процесите на преподаване и на получаване на знания, тяхното обработване, натрупване и усвояване, като насоката е към селекцията на тези, които имат функционален смисъл и значение.

Често се оказва, че учениците в състояние на интелектуална недостатъчност избързват, правят грешки, губят интерес и се отказват от изпълнението на задачата.

Атрактивна възможност за подтикване на ученика към продължаване на работата е предоставяне на възможността да избира с какво да се занимава и какви знания предпочита. Учителят знае, че децата предпочитат интензивната комуникация, демонстрират бързо запомняне на лесно достъпни и полезни информации, участват в учене чрез действие (извършване на дейности, които стимулират запомнянето) и педагогическото взаимодействие да е на тази основа. Поддържането на положителни емоционално-оценъчни отношения с детето е предпоставка за постигане на личностното му развитие. Сътрудничеството между

самите ученици и съвместната работа с другите са основните форми на т.нар. колективно учене. Те се изслушват, помагат си, изчакват реда си, изразяват се самостоятелно, поддържат интереса помежду си и взаимно се мотивират да изпълнят задачата докрай.

Адаптацията на обучението по учебната дисциплина изисква система от дейности, диференцирани от учителя на класа и адресирани към индивидуалните потребности на учениците с цел непрестанното активиране на тяхното участие в учебния процес.

Фокусът на професионалната дейност на спортния педагог е насочен към осъществяване на качествен учебно-възпитателен процес по физическо възпитание преди всичко чрез уроците, които той провежда. Независимо от многообразието на педагогическите подходи, които учителят може да използва в своята работа, урокът по Физическо възпитание и спорт трябва да отговаря на общи методически изисквания. Те могат да се променят и разширяват в зависимост от развитието на спортнопедагогическите науки.

Правилно трябва да са формулирани и подредени задачите за ефективно осъществяване на различните дейности в урока. Задачите трябва да са съобразени със степента на знанията и практическите умения на учениците, както и с цялостното им физическо и психическо състояние.

При подготовката и реализирането на урока се отделя и внимание на неговата организация. Всеки урок трябва да следва не само образователната цел, но и задачите, свързани с постигането на здравословен начин на живот. Необходимо е да се създават условия, при които физическите упражнения и свързаните с тях физически натоварвания да оказват положително въздействие в тази насока.

В V – VII клас се изисква овладяването на учебното съдържание по лека атлетика, гимнастика и на два отборни спорта от спортните игри. От избираемите области на учебното съдържание – на един спорт или на една двигателно-познавателна дейност.

В област на компетентност **„Лека атлетика“** темите са организирани в три двигателно-познавателни области – бягане, скачане и хвърляне.

В област на компетентност **„Гимнастика“** се включват упражнения от основната гимнастика и упражнения на земя от спортната гимнастика.

В област **„Спортни игри“** се включват основни технически елементи от два от отборните спортове – баскетбол, хандбал, футбол или волейбол.

В област **„Народни хора и танци“** ученикът се включва в изпълнение на отделни стъпки от изучаваните хора. Развива усет за темп и ритъм и споделя танцувален опит съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

В избираемата област **„Туризъм, ориентиране и зимни спортове“** се включва пешеходен туризъм и се изучава техниката на придвижване със/без помощ в група, опазване на природата. Прилага ориентиране по местни признаци – класната стая, спортната зала, училищен двор.

В избираемата област **„Ракетни спортове“** се включват основни технически елементи от тенис, тенис на маса или бадминтон – захвати, придвижвания, основни удари.

ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И СПОРТ

V
КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА,
НАУЧНИ ПОДХОДИ,ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ 693

ЛЕКА АТЛЕТИКА. БЯГАНЕ ИЛИ ХОДЕНЕ
НА КЪСО РАЗСТОЯНИЕ 30/50 МЕТРА
Нисък старт. Стартово ускорение. Спринтово бягане. Финиширане..... 705

ЛЕКА АТЛЕТИКА. СКОК НА ДЪЛЖИНА – НАЧИН „СВИТ“
Засилване. Отскок. Летежна фаза. Приземяване 707

ЛЕКА АТЛЕТИКА. ХВЪРЛЯНЕ НА МАЛКА ТОПКА
Хват на топката. Засилване. Кръстосана крачка. Финално усилие 708

ГИМНАСТИКА. ОСНОВНА ГИМНАСТИКА
Общоразвиващи упражнения от основна гимнастика.
Комплекс от 8-тактови общоразвиващи упражнения.
Общоразвиващи упражнения без уред 710

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. УПРАЖНЕНИЯ НА ЗЕМЯ
Стояща везна 711

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. УПРАЖНЕНИЯ НА ЗЕМЯ
Кълбо 712

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. УПРАЖНЕНИЯ НА ЗЕМЯ
Мост от тилен лег..... 713

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. УПРАЖНЕНИЯ НА ГРЕДА
Придвижване по греда. Видове стъпки. Равновесни стоежи
Обръщане след придвижване на 180° 715

НАРОДНИ ХОРА И ТАНЦИ
Право тракийско хоро. Тракийска ръченица..... 716

СПОРТНИ ИГРИ. БАСКЕТБОЛ. ОСНОВНИ ТЕХНИЧЕСКИ ПОХВАТИ
Ловене и подаване на топката 718

СПОРТНИ ИГРИ. БАСКЕТБОЛ. ОСНОВНИ ТЕХНИЧЕСКИ ПОХВАТИ
Водене на топката 719

СПОРТНИ ИГРИ. ФУТБОЛ. ОСНОВНИ ТЕХНИЧЕСКИ ПОХВАТИ
Подаване и овладяване на топката с различни части на ходилото..... 720

СПОРТНИ ИГРИ. ФУТБОЛ. ОСНОВНИ ТЕХНИЧЕСКИ ПОХВАТИ
Водене на топката с различни части на ходилото 721

ТУРИЗЪМ И ОРИЕНТИРАНЕ. ТУРИЗЪМ
Пешеходен туризъм. Техника на придвижване
Опасности сред природата. Оказване на първа помощ 722

ТУРИЗЪМ И ОРИЕНТИРАНЕ. ОРИЕНТИРАНЕ
Ориентиране на близкия терен 723

РАКЕТНИ СПОРТОВЕ. ТЕНИС НА МАСА.
ОСНОВНИ ЗАХВАТИ
Универсален захват 724

РАКЕТНИ СПОРТОВЕ. ТЕНИС НА МАСА.
ОСНОВНИ ТЕХНИЧЕСКИ ЕЛЕМЕНТИ
Придвижвания 725

РАКЕТНИ СПОРТОВЕ. ТЕНИС НА МАСА. УДАРИ
Дланен нападателен удар. Начален удар. Прав начален удар 726

ЛИТЕРАТУРА 727

ЛЕКА АТЛЕТИКА. БЯГАНЕ ИЛИ ХОДЕНЕ НА КЪСО РАЗСТОЯНИЕ 30/50 МЕТРА

Нисък старт. Стартово ускорение. Спринтово бягане. Финиширане

В леката атлетика условно бягането на късо разстояние се разделя на: старт, стартово ускорение, бягане по разстоянието и финиширане. Според правилата бягането на късо разстояние започва с нисък старт.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: включва се в бягане или ходене на късо разстояние.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от леката атлетика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– Учениците от първо равнище се включват в придвижване по права с помощ. Ходенето може да се извърши в коридор 20 – 30 метра. Ученикът трябва да бъде изцяло подпомогнат от учител/терапевт, за да измине нужното разстояние. Самият коридор може да бъде маркиран с конуси или да се начертае линия за старт и финал.

– При учениците от второ равнище се демонстрира какво се изисква от тях. Ходенето, а в някои случаи и бягането, може да се извърши отново в коридор 20 – 30 метра. Нужно е да се започне с ходене/бягане на цяло стъпало. Ако ученикът усвои упражнението, е възможно да му се даде задача да измине разстоянието, като ходи или бяга на пръсти. При тази група ученици също може да се помага, като се придържат за ръка и се насочват как правилно да изпълняват ходене/бягане по права с промяна на посоката или с промяна на темпа.

– При децата със сравнително добре развита двигателна активност за възрастта бягането на късо разстояние няма да създаде затруднения и ще могат самостоятелно да изпълняват упражнението. В началото на урока трябва да се извърши добро разгряване на глезени, колене и тазобедрени стави. В тази група е подходящо да се дадат повече бегови упражнения, като бягане на пръсти, бягане с повдигане на колене, бягане с изнасяне на подбедрици, с промяна на посоката или с промяна на темпа. Придвижване с промяна на посоката може да се осъществи, като предварително се начертаят линии, където да се сменя посоката на ходене. Възможно е да се извърши и ходене на зиг-заг, както и ходене със заобикаляне на препятствия. При упражнения с промяна на темпа е нужно да се поставят ориентири в коридор, конуси и др. като знак за смяна на темпа. Бягането се извършва в коридор 30 – 50 метра.

В някои от уроците може да се включи и обучение в техниката за нисък старт, като това включва демонстрация и обяснение на положението, което се заема след командите „По местата“ и „Готови“, първоначално без стартиране, а по-късно изпълнение на нисък старт с пробягване на 30 – 50 м. Включват се упражнения за усвояване техниката на финиширане с гърди:

– демонстрация на финиширането с ниска скорост;

– стремеж да се докосне окачена топка или друг предмет с гърди от ходом, а след това и от бегом;

– подходящ метод в началното обучение е поточен.

Общи указания

1. Подходящ метод за обучение: фронтален, посменен, според възможностите и съревнователен.

2. В първите уроци е добре да се планират по-лесни и достъпни упражнения за всяка група.

3. Ориентирите на коридорите е необходимо да се отличават цветово.

4. Според индивидуалните особености в следващите уроци могат да бъдат предвидени подвижни игри.

5. Много подходящо средство за обучение в бягане с променлив темп са подвижните игри.

ЛЕКА АТЛЕТИКА. СКОК НА ДЪЛЖИНА – НАЧИН „СВИТ“

Засилване. Отскок. Летежна фаза. Приземяване

Скоковете допринасят за развитието на мускулите на долните крайници, корема и тазобедрените стави. Скок на дължина, като техника, е лесен и достъпен за деца със специални потребности.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява част от подготвителните упражнения и елементи от скок на дължина – начин „свит“.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от леката атлетика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– Ученици от първо равнище изпълняват с помощ от учител или терапевт крачка напред от място. Възможно е да се направят няколко опита от място, като предварително се начертава линия къде да стои опорният крак. Започва се с малка крачка, но с течение на опитите е добре детето да се стимулира да изпълни по-голяма крачка. Може да се изпълнят като подготвителни упражнения и крачка встрани, както и да се направи крачка над препятствие.

– Второ равнище изпълняват същите гореописани упражнения, а при възможност – с помощ да изпълнят и различни скокови упражнения, като отскок с два крака от място (вариант е различно изходно положение на ръцете – напред, нагоре, встрани, на кръста). Като подготвително упражнение, може да се даде бавно ходене с големи крачки. Всички те трябва да бъдат предварително демонстрирани на учениците.

– При децата със сравнително добре запазена моторика задачата е да изпълнят достъпни скокови упражнения самостоятелно или при нужда – с насочване. Може да се повторят скоковите упражнения от втора група и да се надгради с подскоци на два крака с придвижване напред, назад, встрани. Изпълняват се последователни подскоци над препятствия (въже, нарисувани линии, предмети). Включват се упражнения за усвояване на засилването, отскока и летежната фаза.

За скок на дължина – начин „свит“, се включват и допълнителни упражнения според индивидуалните възможности, а именно:

– от напречен разкрачен стоеж отскачащият крак е напред, изпълнява се пренасяне на тежестта върху него и изнасяне на маховия крак напред-нагоре, свит в коляно и тазобедрена става;

– заема се положение да отскок след 2 – 3 крачки ходом;

– качване върху гимнастическа пейка и заемане на положение за отскачане;

– от 2 – 3 крачки засилване, отскок и докосване на висок предмет с глава;

– отскок от високо (пейка) и приземяване.

Общи указания

1. Да се създаде зрителна представа за упражнението посредством демонстрация.
2. Подходящ метод за обучение: посменен, игров.
3. Добра загрявка на мускулите на долните крайници.
4. В първите уроци е добре да се планират по-лесни и достъпни упражнения за всяка група.
5. В следващите уроци според индивидуалните възможности може да се използва игров метод.

ЛЕКА АТЛЕТИКА. ХВЪРЛЯНЕ НА МАЛКА ТОПКА

Хват на топката. Засилване. Кръстосана крачка. Финално усилие

Чрез обучението се развива силата на горните крайници, раменния пояс и торса. Хвърлянето на малка топка е спомагателна дисциплина в училищното образование.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява част от подготвителните упражнения и елементи от хвърляне на малка топка.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от леката атлетика, съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– На учениците от първо равнище с помощ от друго лице им се помага да обхванат топката, като по този начин добиват усет и се запознават с уреда. Изпълняват се въртеливи движения в китката, докато топката е в ръцете, движения нагоре, надолу и др. След това, с помощта на учител или терапевт, се придържа ръката на ученика и му се помага да изпълни хвърлянето на малка топка с една ръка. Това е възможност ученикът да възприеме и да извърши упражнението с помощ.

– Учениците от второ равнище се запознават с топката и се демонстрира упражнението. Може да се използват упражнения с топка като подхвърляне на топката нагоре и улавяне с две ръце, а после – подхвърляне на топката и улавяне с една ръка. С помощ или насочване ученикът може да изпълни хвърляне на малката топка с една ръка в далечина. Подходящо упражнение е хвърляне на топката срещу стена.

При децата със сравнително добре развита моторика може да се дадат повече разнообразни упражнения – особено по двойки. Преди това обаче може да се повторят всички упражнения с топка от втора група и да се включи хвърляне на малка топка с засилване. Упражняването по двойки с ловене на топката може да се извърши, като децата са на разстояние 2 – 3 метра едно от друго. Първоначално може да се хвърля топката с една ръка отдолу, отгоре, а после и от рамо. Другото дете може да хване топката първоначално с две ръце, а после да се опитва и с една. При деца, които добре усвояват упражнението, може да се приложи състезателно хвърляне.

Общи указания

1. Демонстриране на упражнението от учител.
2. Обяснението на упражнението може да бъде придружено с рисунки.
3. Подходящ метод за обучение: посменен.
4. В първите уроци е добре да се планират по-лесни и достъпни упражнения с топка без хвърляне, да се изпълни правилен хват на уреда под контрол на учител.
5. За добро загряване е добре да използвате и специалноподготвителни упражнения, като повдигане и отвеждане на раменете напред и назад, нагоре и надолу, кръгове с раменете, последователни кръгове с ръцете, опит за захващане на пръстите на ръцете отзад, махове с ръцете встрани, дясна ръка горе – лява долу и обратно.
6. При учениците от първа група захващането и хвърлянето на топката се осъществяват изцяло с помощ.
7. Учениците от втора и трета група могат да изпълняват първоначално имитационни движения със и без топка, а после да преминат към упражнения с топка без хвърляне.

8. Всички упражнения се изпълняват първо с удобната, а след това и с неудобната ръка.

9. Препоръчително е да се сменят ръцете през няколко опита за хармонично развитие на мускулатурата.

10. В следващите уроци и според индивидуалните възможности хвърлянето на малка топка може да се приложи и в игри.

ГИМНАСТИКА. ОСНОВНА ГИМНАСТИКА

Общоразвиващи упражнения от основна гимнастика. Комплекс от 8-тактови общоразвиващи упражнения. Общоразвиващи упражнения без уред

Общоразвиващите упражнения са група физически упражнения за въздействие както на отделни мускулни групи, така и върху целия организъм. Те са основно средство за разгряване на организма.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява общоразвиващи упражнения без уред.

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява упражнения съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– При първо равнище ученици се включва изпълнението на ОРУ пасивно или ако има запазени движения – активно-асистирано. Упражненията могат да се извършат за всяка става на горни и долни крайници във всички равнини на движение. Изходното положение може да бъде както седеж (в количката), така и тилен лег.

– Учениците от второ равнище могат да повтарят ОРУ по подражание на учителя. Целта е тяхното внимание да се задържи за изпълнение на упражненията. Подходящо е използването на музикален съпровод, като по този начин учениците слушат и изпълняват упражненията.

– Учениците с добре запазена за възрастта си моторика и възможност за самостоятелно изпълнение на ОРУ могат да изпълняват упражненията от различно изходно положение – седеж, стоеж, тилен лег, лег и др. При тях може да се включат и упражнения за профилактика на гръбначни изкривявания и плоскостъпие.

Общи указания

1. Препоръчително е упражненията да се демонстрират, за да се изгради двигателна представа.
2. Използват се за загрявка, за развитие на физически качества и при овладяването на нови упражнения.
3. Ако се използват за загрявка, се започва в последователност горни крайници, тяло, долни крайници.
4. Първоначално се включват упражнения, които обхващат по-малките мускулни групи и въздействат локално на организма.
5. Постепенно се включват и упражнения с общо въздействие и според индивидуалните възможности – преминаване към по-сложни в координационно отношение упражнения.
6. Препоръчителен метод – фронтален, помощно-двигателен.
7. За учениците от първа група пасивните или активноасистирани упражнения е добре да започнат от малките стави първо на горните крайници, а след това и на долните.

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. УПРАЖНЕНИЯ НА ЗЕМЯ

Стояща везна

Упражненията на земя се отличават със своето многообразие и заемат голям дял в съдържанието на учебните програми по гимнастика в училище. Те са лесни, достъпни и имат положително въздействие върху организма на подрастващите. Упражненията на земя подобряват гъвкавостта, координацията и пространствената ориентация.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява част от подготвителните упражнения и елементи от упражненията на земя.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от спортната гимнастика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– Ученици от първо равнище, изцяло подпомогнати, изпълняват 1 – 2 подготвителни упражнения за стояща везна от тилен лег. Първо упражнение: от тилен лег и ръце, сочещи нагоре – повдигане на ръцете и краката назад.

Второ упражнение: от тилен лег, отново ръцете сочат нагоре, се изпълнява повдигане на лява ръка и десен крак – задържане; връщане в изходно положение и изпълнение с противоположните ръка и крак. И двете упражнения се изпълняват пасивно, но при възможност и активноасистирано.

– При децата от второ равнище се включва изпълнение на подготвителни упражнения от изходно положение стоеж. Първо упражнение: учениците заемат опорен стоеж на гимнастическа стена и изпълняват последователни махове с един крак в предно-задна посока.

За второто упражнение отново изходното положение е опорен стоеж на гимнастическа стена, но с обтегнати ръце; от това положение се изпълнява повдигане на единия крак назад, задържане и връщане.

– Учениците със запазена моторика започват с подготвително упражнение от коленна опора – заемане на дясна и лява коленноопорна везна. Изпълняват и двете подготвителни упражнения от втората група. Те могат да надградят, като изпълнят изнасяне на крака назад, без торсът да се навежда и без да се задържат за стена. Следващите опити се състоят в цялостно изпълнение на „стояща везна“ с опора на стена или с помощ от учител. Възможно е да се включи и изпълнение по двойки.

Общи указания

– Да се разгреят добре тазобедрените стави и мускулатурата на гърба.

–Първите опити при децата с добре запазена моторика се състоят в изнасяне и повдигане на крака, без да се навежда тялото напред.

– В следващите опити се изпълнява цялостното упражнения с опора на уред.

– Упражнението се разучава последователно на десния и на левия крак.

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. УПРАЖНЕНИЯ НА ЗЕМЯ

Кълбо

Упражненията на земя се отличават със своето многообразие и заемат голям дял в съдържанието на учебните програми по гимнастика в училище. Те са лесни, достъпни и имат положително въздействие върху организма на подрастващите. Упражненията на земя подобряват гъвкавостта, координацията и пространствената ориентация.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява част от подготвителните упражнения и елементи от упражненията на земя.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от спортната гимнастика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– При първо равнище ученици е подходящо да се изпълни упражнението гръбно търкаляне от свит седеж, или така наречената гръбна люлка. То се изпълнява пасивно, с помощ от учител/терапевт, от свит седеж с ръце, обхванали коленете, а главата е наведена към гърдите. Тялото се търкаля назад до опиране на тила в постелката и се връща обратно.

– Второ равнище също включват упражнението гръбна люлка. Друго от упражненията, които може да включим тук, е от позиция клекнала опора да се повдигне тазът до свита опора.

– При учениците със запазена моторика могат да бъдат включени и изпълнени повечето подготвителни упражнения:

– заемане на изходно положение опорен седеж и преминаване към свит опорен седеж с обхващане на коленете с ръце; главата се навежда до гърдите;

– от свит опорен седеж изпълнение на гръбно търкаляне;

– от клекнала опора – повдигане на таза до свита опора;

– изпълнение на кълбо от клекнала опора до свит седеж.

Общи указания

Необходимо е след общата загрявка да се изпълнят и някои специални упражнения за мускулите на врата и гърба – наклони, кръгове с главата; ръце зад глава и натискат задната част на главата, за да се наклони тя напред.

1. Разучаването на кълбо започва с гръбни търкаляния.
2. Задължително е гръбното търкаляне и кълбото да се изпълняват върху постелка.
3. Предварително да се изпълнят съответните подготвителни упражнения.
4. Подходящи методи за организиране са фронтален и посменен.
5. Чакащите ученици не трябва да бутат напред изпълняващия в този момент упражнението.
6. Използване на помощно-двигателен метод при изпълнение на упражнението. Учителят е встрани, като с една ръка придържа тила и помага за навеждане на главата, а с другата – за повдигането на таза.
7. При учениците от първа група някои от подготвителните упражнения се оказват и основни движения за изпълнението на кълбо.
8. Възможно е да се включи цялостно изпълнение на кълбото върху наклонена плоскост.

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. УПРАЖНЕНИЯ НА ЗЕМЯ

Мост от тилен лег

Упражненията на земя се отличават със своето многообразие и заемат голям дял в съдържанието на учебните програми по гимнастика в училище. Те са лесни, достъпни и имат положително въздействие върху организма на подрастващите. Упражненията на земя подобряват гъвкавостта, координацията и пространствената ориентация.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява част от подготвителните упражнения и елементи от упражненията на земя.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от спортната гимнастика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– При ученици от първо равнище подготвителните упражнения за „мост от тилен лег“ се изпълняват пасивно. Препоръчително е да се направи разчленено, тъй като цялостното изпълнение ще бъде невъзможно поради това, че учениците нямат възможност съзнателно да обтегнат ръцете и да поемат опората. Започва се от положение тилен лег и свити крака, като се правят опити за повдигане на таза с помощ или самостоятелно.

След няколко опита може да се премине и към следващото упражнение – от положение лег ръцете са изнесени покрай тялото назад; изпълнява се повдигане на горната част на тялото с помощ от учител/терапевт, който придържа ученика под раменете. Възможно е и от положение лег със свити и поставени под раменете ръце следват разгъване и опит тялото да се повдигне и огъне нагоре и назад.

– Учениците от второ равнище може да изпълняват подготвителни упражнения под формата на игра:

– двама ученици са в изходно положение стоеж с гръб един към друг, хванати за ръце. Единият изпълнява лек водоравен наклон напред и връщане обратно, а другият се отпуска върху гърба му и следва плавно движенията на накланянето на торса;

– от тилен лег може да се изпълни сгъване на ръцете и краката до положение на мост и връщане, без да се повдига тялото.

– Учениците с добре развита моторика ще се включат в повечето от подготвителните упражнения. Включва се и упражнението по двойки от втора група. Друго упражнение, което се включва, е от положение лег с ръце, свити и поставени под раменете, следват разгъване и опит тялото да се повдигне и огъне нагоре и назад. Следващото е от изходно положение лег, ръцете се изнасят край тялото назад, хващат глезените и със силно напрягане се огъва тялото нагоре и назад. Цялостното изпълнение на упражнението е първоначално с помощ, а след това и самостоятелно.

Общи указания

1. Препоръчителни методи за организация на обучението са фронталният и посменният метод, а при оказването на помощ при изпълнението на упражненията – помощно-двигателният метод.

2. Упражнението изисква гъвкавост и сила. Затова е необходимо много добро разгряване.

3. Момчетата изпитват трудности при овладяване на упражнението поради по-ниско ниво на гъвкавост.

4. Възможно е да се включи изпълнението на мост с разкрачени крака поради това, че е по-лесен за изпълнение.

5. За тези, които могат да изпълнят изцяло упражнението, да не се изисква дълго задържане на мост, а само 3 – 4 сек.

6. При ученици с увеличена лордоза е препоръчително да се избягва упражнението.

7. При връщане в изходно положение главата трябва да се наклони напред така, че брадичката да е насочена към гърдите.

8. След приключване на упражнението е добре да се разтовари гръбната мускулатура чрез наклони напред и надолу.

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. УПРАЖНЕНИЯ НА ГРЕДА

Придвижване по греда. Видове стъпки. Равновесни стоежи

Обръщане след придвижване на 180°

Гредата е равновесен уред от спортната гимнастика. На нея се изпълняват разнообразни динамични и статични упражнения. Тяхното многократно изпълнение допринася за развитие на вестибуларния апарат, координацията и чувството за равновесие.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява част от подготвителните упражнения и елементи от упражненията на греда.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от спортната гимнастика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– При учениците от първо равнище и много често поради засягане на вестибуларния апарат запазването на равновесие, само по себе си, е трудна задача. Да говорим за запазване на равновесие на един крак, е немислимо. Поради това е възможно при тези ученици да се изпълни стоеж на два крака първоначално с помощ от учител/терапевт, а по-късно и с помощ – например близко до стена, на която учениците да се облегнат и да задържат самостоятелно стоежа. При възможност може да се използват проходилка или вертикализатор. Изпълнява се и ходене със стъпване в ориентири.

– За учениците от второ равнище се включват подготвителни упражнения като ходене със стъпване в ориентири, ходене с обръщане на 180°, равновесен стоеж на пръсти или един крак близо до стена, на която учениците опират ръце, и равновесен стоеж на пръсти с ръце встрани за 2 сек.

– Ученици с добре развита за възрастта си моторика могат да изпълняват всички упражнения от втора група, като се добавя и ходене с обръщане на 360°; заемане на равновесен стоеж на един крак с различно положение на другия (свит в коляно, повдигнат напред или встрани, изнесен назад); равновесен стоеж и равновесен стоеж на един крак с различно положение на ръцете.

Общи указания

1. При учениците със СОП упражненията на греда е най-подходящо да се изпълняват на земя, като се нарисува формата на гредата.
2. Добре да се овладеят подготвителните упражнения.
3. Разучава се първо равновесен стоеж на пръсти, а по-късно – и десен и ляв равновесен стоеж.
4. След усвояване на упражнението може да се променя положението на ръцете – напред, назад, едната напред, а другата встрани и др.
5. При учениците от първа група някои от подготвителните упражнения се оказват и основни движения за изпълнението на равновесен стоеж.
6. Включват се и упражнения за равновесно ходене, ходене с обръщане на 180°.

НАРОДНИ ХОРА И ТАНЦИ

Право тракийско хоро. Тракийска ръченица

Учебното съдържание от област „Народни хора и танци“ подпомага обогатяването на двигателната култура на учениците. Съчетаването на двигателната активност с музикален съпровод влияе положително върху централната нервна система и цялостното психоемоционално състояние на учениците. В пети клас учениците се запознават със стъпките в Тракийско хоро и Тракийска ръченица.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: включват се с елементи от Тракийско хоро и Тракийска ръченица.

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява отделни стъпки от изучаваните хора. Развиват усет за темп и ритъм и споделят танцувален опит съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– Учениците от първо равнище се включат в изучаването на Тракийско хоро и ръченица с изпълнение на отделни елементи. С помощ от учителя могат да изпълняват стъпка напред, назад, вляво или вдясно съответно с ляв и десен крак. Включват се още характерните движения на ръцете, изпълнявани отново с помощ – движение на свити в лактите ръце нагоре-надолу, люлеене на ръцете напред-назад, както и движения, наподобяващи месене. Всички те могат да се изпълняват в съответния темп и ритъм.

– Ученици от второ равнище и тези със запазена за възрастта си моторика в уроците по народни хора и танци могат да се включат и в общоразвиващи упражнения с музика, упражнения с долни крайници и потропване на крака, придвижване по двойки със заловени ръце в кръг и др. Чрез демонстрация могат да усвоят и изпълнят стъпки напред, назад, встрани, характерни за хорото и ръченицата.

Включват се за изпълнение и всички характерни движения от хорото и ръченицата, изпълнени самостоятелно или с помощ от учител/терапевт.

Общи указания

Разучаването на хората се подчинява на общоприетите дидактически принципи и методи на обучение съобразно възрастовите особености на учениците, но за учениците със специални образователни потребности се взимат предвид и индивидуалните възможности на детето.

1. Основен метод за онагледяване на обучението по хора и танци е демонстрацията от учителя.

2. В началото на обучението се овладява ритъмът, като се слуша музика и се пляска с ръце.

Преди да се пристъпи към разучаване на хорото, учениците е добре да са изпълнявали елементарни движения с музика, общоразвиващи упражнения с музика, пляскане с ръце, потропвания с краката.

3. В подготвителната част на урока може да се включат ходене, бягане, скачане, упражнения с музика, упражнения за долните крайници.

4. Хорото се изучава с помощта на разчленения и повторния метод и не е задължително всички движения да се изучават в един урок.

5. Обръща се индивидуално внимание на учениците. За някои клякането, опъването в коляното или скокът са невъзможни за изпълнение. Затова при тях ще се следи за изпълнение на главните движения – стъпка напред, встрани, назад.

6. След разучаването на движенията на краката се пристъпва към усвояване на тези с ръцете. При учениците с най-тежки двигателни затруднения упражненията с ръце могат да се окажат и основните изучавани движения от хорото и ръченицата. При тях се използва помощно-двигателният метод.

СПОРТНИ ИГРИ. БАСКЕТБОЛ. ОСНОВНИ ТЕХНИЧЕСКИ ПОХВАТИ

Ловене и подаване на топката

Обучението в техниката на игра с топка започва с обучаването на държането и ловенето ѝ. Следващите похвати са – подаване, стрелба и дрибъл. В пети клас се разглеждат основните технически елементи – ловене, подаване и водене (дрибъл).

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основните технически елементи от баскетбола.

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява ловене и подаване на топката. Участва в игри съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– При учениците от първо равнище е необходимо да се постигне формиране на усет към топката. Изпълняват се с помощ задържане на топката в две ръце, като се оказва натиск върху нея. Включват се манипулативни движения с топка в китките – нагоре/надолу, наляво/надясно, кръгови движения. С помощта от учител/терапевт се изпълнява имитационно хвърляне на топката с две ръце пред гърди и с две ръце над глава. Според индивидуалните възможности децата в колички могат да изпълняват хвърляне на топката нагоре и улавяне, а може и да се включи подаване на топката по двойки. Повечето упражнения, при нужда, се изпълняват пасивно или активноасистирано.

– За учениците от второ равнище усвояването на упражненията за ловене и подаване на топката може да се извърши с помощ или самостоятелно. За целта също се дават подготвителни упражнения според индивидуалните възможности на детето. Включват се свободни движения с топка, подхвърляне от едната в другата ръка; догонване на свободно търкаляща се топка, подхвърляне на топката на височина 50 см и ловене както от място, така и с придвижване. Може да се изпълни улавяне на топката след удар в земята от място и с придвижване.

– Учениците с добре запазена за възрастта си моторика могат да изпълняват всички по-горе описани упражнения, като се включат и упражнения срещу стена за хвърляне и улавяне на топката след подхвърляне с две ръце към стена или с една ръка от рамо. Включват се упражнения по двойки, тройки, четворки и звезда за подаване и ловене – с две ръце от гърди, с една ръка от рамо, с отразена от земята топка.

Общи указания

1. Топките, с които учениците ще изпълняват упражненията трябва да бъдат леки и съобразени с индивидуалните особености.

2. За препоръчване е да се осигури топка за всеки ученик.

3. Упражненията за формиране на усет към топката трябва да се изпълняват в началото, за да се формира увереност в движенията с нея и желание за игра.

4. Във всеки урок за ловене и подаване трябва да присъстват упражнения в подготвителната част с топка и свободна игра с топка.

5. При игра на двойки, тройки и т.н. разпределението на учениците да бъде според уменията им.

6. Ако учениците се затрудняват с ловене и подаване от място, да не се преминава към разучаването им в движение.

СПОРТНИ ИГРИ. БАСКЕТБОЛ. ОСНОВНИ ТЕХНИЧЕСКИ ПОХВАТИ

Водене на топката

Воденето на топката е основен технически похват в баскетболната игра. Прилага се в различни ситуации – за изнасяне на топката в полето, за индивидуална атака на коша и др.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основните технически елементи от баскетбола.

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява водене на топката и участва в игри съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– При учениците от първо равнище воденето на топката няма как да бъде осъществено. Затова е препоръчително в уроците за водене/дрибъл на топката да се спазва същата последователност от упражнения, както и в уроците за ловене и подаване. Възможно е да се изпълни с помощ или самостоятелно имитиране на тупане на топката (без топка). Според индивидуалните възможности, може да се изпълни и дрибъл с лява или дясна ръка на място, докато детето е седнало в количката.

– Усвояване на упражнението водене/дрибъл на топката при учениците от второ равнище може да се осъществи с повече свободни подготвителни упражнения. Включва се дрибъл на място първо с удобната, а после и с неудобната ръка, свободно водене на топката по терена с лява или дясна ръка по права линия, на зиг-заг, по дъга и др.

– Учениците с добре развита моторика могат да изпълняват всички подготвителни упражнения от по-горе описаните. Към тях може да се прибавят и прехвърляне на топката от лява към дясна ръка около главата, кръста, коленете, глезените на място и ходом. Упражнение с топка зад гърба и хвърляне напред, след което ученикът се опитва да я улови пред тялото с двете ръце. Включва се водене на топката със заобикаляне на конуси и ниско водене на топката на място и в движение. Може да се включи дрибъл с топката в стоеж, сядане на пода, ставане.

Общи указания

1. За разгряване се използват упражнения, максимално близки до техниката на вида спорт, който е тема на урока.
2. Упражненията за разгряване да се изпълняват със съответната на вида спорт топка, като по този начин се развива усетът на учениците към нея.
3. Демонстрира се висок и нисък начин на водене на топката и се обръща внимание на телодържанието и поставяне на ръката върху топката.
4. Обяснява се на учениците, че топката не се пляска, а се натиска към пода.
5. Топките, с които учениците ще изпълняват упражненията, трябва да бъдат леки и съобразени с индивидуалните особености.
6. За препоръчване е да се осигури топка за всеки ученик.
7. Топките за дрибъл да не са много напомпани и отскокливи.
8. Упражненията се изпълняват най-напред с удобната, а след това с неудобната ръка.

СПОРТНИ ИГРИ. ФУТБОЛ. ОСНОВНИ ТЕХНИЧЕСКИ ПОХВАТИ

Подаване и овладяване на топката с различни части на ходилото

Подаване и овладяване на топката са основни технически похвати с топка в играта футбол. Двата похвата се изпълняват с различни части на ходилото и в различни посоки.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основните технически елементи от футбола.

Очаквани резултати на ниво тема: подава и овладява топката с различни части на ходилото и участва в игри съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– При ученици от първо равнище овладяването на топката може да бъде невъзможна за изпълнение задача даже и пасивно подпомогната, защото се изисква спиране на топката с различни части на ходилото. Затова ще се наблегне на това ученикът да възприеме подаване на топката с различни части на ходилото по неподвижна топка. Това може да се извърши от място или след като ученикът направи с помощ 3 – 4 крачки, да нанесе удар по неподвижна топка.

– Второ равнище ученици започват с лесни упражнения за овладяване и подаване на топката. Изпълнява се овладяване на топката на място след търкалянето и с различни части на ходилото. Тук няма да спазим изискването да се тръгне към , защото това са две свързани действия и според индивидуалните възможности би се оказало трудна задача. Подходящо упражнение за подаване на топката са удари с различни части на ходилото по неподвижна топка срещу стена на разстояние 4 – 5 метра. Изпълняват се удари по търкаляща се топка, идваща отпред, отляво и отдясно от разстояние 6 – 8 метра.

За ученици с добре развита моторика горните упражнения са подходящи за начално разучаване на техниката с топка. Включва се упражнение за подаване на топката по двойки с изискване да се изпълнява подаване с различни части на ходилото. Може да се извърши и подаване в триъгълник или квадрат.

Общи указания

1**.** За разгряване се използват упражнения, максимално близки до техниката на вида спорт, който е тема на урока.

2. Упражненията за разгряване да се изпълняват със съответната на вида спорт топка, като по този начин се развива усетът на учениците към нея.

3. Двата технически похвата е добре да се изучават едновременно.

4. При овладяването на топката за децата от втора група няма да изискваме придвижване към топката.

5. При възможност овладяването да се извърши еднакво добре с различни части на ходилото.

6. Овладяването по възможност да се извърши с по-голяма площ на крака.

7. При подаване на топката глезенът трябва да бъде стегнат.

8. Да се следи за правилно позициониране на опорния крак по време на подаване.

9. При подаванията да се работи за целенасочен зрителен контрол върху топката.

10. Да се внимава да не се подава топката с пръстите на краката.

СПОРТНИ ИГРИ. ФУТБОЛ. ОСНОВНИ ТЕХНИЧЕСКИ ПОХВАТИ

Водене на топката с различни части на ходилото

След подаване и овладяване на топката, водене на топката е следващият важен похват във футбола. Воденето на топката се използва за придвижване на играча по терена, контролирайки топката.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основните технически елементи от футбола.

Очаквани резултати на ниво тема: води топката с различни части на ходилото и участва в игри съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– При първо равнище воденето на топката няма как да бъде осъществено. Затова е препоръчително в уроците за водене/дрибъл на топката да се спазва същата последователност от упражнения както и в уроците за овладяване и подаване.

– Второ равнище ученици изпълняват според индивидуалните особености упражнения за усвояване водене на топката. Изпълнява се водене на топката по права линия без изискване с коя част на ходилото да се води. Надграждане на упражнението може да бъде изискването за водене на топката с отдалечаване 1 – 1,5 м и отдалечаване на топката 3 – 4 м. Вариант е и водене на топката в кръг, който предварително е начертан.

– Ученици със запазена за възрастта си моторика изпълняват всички гореописани упражнения, като се включи и водене на топката между конуси. Тук се изисква топката да се води с определени части на ходилото – горната, горновъншната, горновътрешната. Според индивидуалните възможности се извършва водене на топката без зрителен контрол, като ученикът гледа към учителя и той му показва накъде да води топката.

Общи указания

1. Демонстриране на дрибъл, за да спомогне за създаване на по-пълна и точна представа за движението, като цяло.
2. За разгряване се използват упражнения, максимално близки до техниката на вида спорт, който е тема на урока.
3. Упражненията за разгряване да се изпълняват със съответната на вида спорт топка, като по този начин се развива усетът на учениците към нея.
4. За предпочитане е цялостният метод за овладяване на технически похват дрибъл на топката.
5. Всички упражнения за водене на топката да се изпълняват най-напред с удобния крак, а след това с неудобния.
6 .В началото на изпълнението погледът е насочен към движещата се топка, а след това напред.
7. Да се избягват упражнения, включващи продължително водене на топка.
8. Воденето да се извършва във взаимна връзка с останалите технически похвати.

ТУРИЗЪМ И ОРИЕНТИРАНЕ. ТУРИЗЪМ
Пешеходен туризъм. Техника на придвижване
Опасности сред природата. Оказване на първа помощ

Пешеходният туризъм, изучаван в V клас, е с най-широко приложение както в училището, така и в масовата практика. Това се дължи на неговата достъпност и неголемите изисквания към подготовката на участниците и към материалното им обезпечаване.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: включва се в туристическа разходка и спазва техниката на придвижване.

Очаквани резултати на ниво тема: прилага придвижване със или без помощ в група съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– Първо равнище ученици се придвижват с помощ в група. Теренът за придвижване не трябва да е сложен, за да не изпитват трудности в придвижването. Придвижването да бъде по един и същ път – отиване и връщане, както и кръгово преминаване по маршрут.

– При всички ученици и според възможностите се включва ходене по равнинен или слабо наклонен терен. По време на разходка се събират различни природни материали – листа, шишарки, пръчки, камъни и др.

Преди да се осъществи туристическата разходка, е необходимо да се вземат предвид някои правила за безопасност: предварителна подготовка и избор на терен в зависимост от индивидуалните възможности на учениците; учителят да е проверил прогнозата за времето; избор на екипировка; спазване на дистанция, темп, ритъм и почивка; оглеждане за трудности. Хранителните продукти, които учениците ще вземат със себе си по време на излета, да поддържат добра работоспособност на организма. Храната трябва да бъде достатъчна по количество, лесно усвоима от организма, да съдържа необходимите калории, витамини и минерали за съответния вид физическо натоварване.

Общи указания

1. Разходката е най-леката и достъпна форма на туризъм. Главното ѝ предназначение е здравно-хигиенно. Практикува се близко до местоживеенето и се характеризира с умерено натоварване. Дейността предизвиква положителни емоции и незабравими преживявания.

2. Пътят, по който ще преминават учениците, трябва предварително да е преминат от учителя.

3. Продължителността на разходката трябва да е съобразена с индивидуалните възможности на учениците.

4. Придвижването да се извършва с така наречената претъркаляща стъпка (пети – пръсти).

5. По време на ходенето не трябва да се яде, пее или говори, за да не се пречи на правилния ритъм на дишане.

6. С учениците от големите градове разходката се провежда до парк или квартална градинка.

7. Избира се по-малко натоварен път за отиване до тях.

8. При изкачване краката се поставят на цели стъпала, отведени навън. Колкото е по-голям наклонът, толкова ъгълът на отвеждане е по-голям.

9. При слизане тялото се поддържа вертикално и леко свито в тазобедрените стави. Ходи се с малки крачки.

10. Използват се словесни методи, помощно-двигателен и цялостен метод.

ТУРИЗЪМ И ОРИЕНТИРАНЕ. ОРИЕНТИРАНЕ

Ориентиране на близкия терен

За учениците с множество увреждания се предвижда да усвоят придвижване с/без помощ в група и ориентиране по схема – класната стая, спортната зала, училищен двор.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: формира умения за ориентиране на близкия терен.

Очаквани резултати на ниво тема: ориентира се по местни признаци – класната стая, спортната зала, училищен двор, съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– Въпреки че учениците от първо равнище са с тежки двигателни нарушения, при тях също е нужно да се възприеме ориентиране по схема в училищния двор, физкултурния салон и класната стая. Учителят може да постави 2 – 3 предмета на лист и да ги очертае. След това маха предметите и вижда очертаните форми и разположението им една спрямо друга. Така изработва схема на разположението на предметите. С помощ на учителя се хваща ръката на ученика и с пръста му се минава по контура на очертаните форми/предмети. Същите форми/предмети, които най-вероятно ще имат квадратна, правоъгълна или триъгълна форма, могат да се дадат в ръцете на учениците, за да може тактилно да се създаде представа за обекта.

– За второ равнище с помощ от учителя ученикът да очертае 2 – 3 предмета върху лист. След това с помощта и насочването от учител последователно ученикът ще отиде до всеки предмет и той ще му бъде посочен както върху схемата, така и на място. Така ученикът ще си създаде визуална представа за очертаните обекти и тяхното разположение.

– Ученици с добре развита моторика могат да изберат от физкултурния салон или в двора на училището 2 предмета с ясни очертания. В два от срещуположните ъгли на всеки предмет се поставят цветни ориентири от хартия – контролни знаци. Учениците трябва да нарисуват формите на предметите и да поставят кръгчета на мястото на контролните знаци.

Общи указания

1. Да се припомни понятието „ориентир“, като се покажат обекти и се обясни, че по тях човек може да се ориентира къде се намира.

2. Да се обясни и понятието „схема“, като се покаже графика на двора, салона, класната стая и се обясни, че схемата е чертеж, на който са изобразени различни обекти.

3. Дава се на учениците по свое желание да очертават и разполагат формите на моделите.

4 Ч ертежите трябва да съвпадат по форма и разположение с моделите.

5. След това им се дава възможност сами да намират разположението на предметите по предварително очертани форми (да се ориентират по схемата).

6. Задачата на учениците е да се ориентират по схемата.

7. Обучението може да се осъществи индивидуално или групово.

РАКЕТНИ СПОРТОВЕ. ТЕНИС НА МАСА. ОСНОВНИ ЗАХВАТИ

Универсален захват

Основен елемент от техниката на играта е начинът на държане на ракетата – „хватът“. Той оказва съществено влияние върху техниката на изпълнение на отделните удари и върху цялостно провеждане на игровите действия.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основни технически елементи от ракетни спортове

Очаквани резултати на ниво тема: усвоява технически елементи от тенис на маса съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– При деца от първо равнище основният начин за държане на ракетата се изпълнява пасивно, като се нагласят пръстите и ръката спрямо ракетата.

– При второ равнище ученици и тези, които имат добре запазена моторика, може да им се даде първоначално по една ракета, за да свикнат с нея. След това се показва начинът, по който се държи уредът. Учител или терапевт помагат на децата, които изпитват затруднения в разбирането на хвата. За способността правилно да държите ракетата и да извършвате различни движения с ракетата и топката, може да се използват и някои лесни упражнения:

– поставяме топчето върху ракетата и докато ученикът стои или седи, търкаля топчето върху ракетата от единия ръб до другия или в кръг;

– същото упражнение може да се използва при ходене по права линия или ходене около тенис масата;

– подхвърляне и улавяне на топчето с една или две ръце, а също така и по двойки без използването на ракета;

– включва се и хвърляне на топчето на пода, без да се хваща, а може да се удари няколко пъти с ракета, така че топчето да отскочи отново от пода;

– изпълнява се и дриблиране на топчето с ракета по пода на място, а според индивидуалните особености и в движение;

– подходящо занимание е хвърляне на топче/ракета в кош.

РАКЕТНИ СПОРТОВЕ. ТЕНИС НА МАСА. ОСНОВНИ ТЕХНИЧЕСКИ ЕЛЕМЕНТИ

Придвижвания

Играчите се придвижват в игрални условия от основно изходно положение за изпълнение на двигателните действия. В процеса на играта се използват следните основни начини на придвижване към топката: с нападi, с крачки, с подскоци.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основни технически елементи от ракетни спортове

Очаквани резултати на ниво тема: усвоява технически елементи от тенис на маса съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– При учениците от първо равнище принципът за усвояване на придвижванията е същият както ходене на късо разстояние и скок на дължина от място.

Напади се тренират, като се прави с помощ крачка напред и вдясно с десен крак и напред и вляво с ляв крак. За придвижването с крачки се изпълнява ходене около тенис масата в едната и другата посока. Подскоците се изпълняват, като се извърши крачка напред.

– На учениците второ равнище се демонстрират видовете придвижване. Може да се направят напади около масата напред и вдясно, напред и вляво. Да се упражняват къси и кръстосани крачки срещу тенис масата. Подскоци с придвижване на два крака около масата.

– За учениците с добре развита за възрастта им моторика упражненията по-горе биха били също много полезни. Към тях ще добавим и отскачане от единия крак и приземяване на същия или отскачане от единия крак и приземяване на другия.

Всички видове придвижване могат да се извършат и с ракета в ръка.

РАКЕТНИ СПОРТОВЕ. ТЕНИС НА МАСА. УДАРИ

Дланен нападателен удар. Начален удар. Прав начален удар

Началният удар е един от основните елементи на играта тенис на маса. Той е първата изпратена топка в полето на противника.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основни технически елементи от ракетни спортове

Очаквани резултати на ниво тема: усвоява технически елементи от тенис на маса съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– При първо равнище се т имитационни движения с удрящата ръка – замах за нанасяне на удара. За усложняване може да се извърши изпълнение на плосък удар на „висулка“ (висяща топка на конец).

– При учениците от второ равнище началният удар трябва да бъде демонстриран, за да разберат какво се изисква от тях. Имитационните движения за начален удар също се включват както без топка, така и на „висулка“. Първоначалните опити с ракета ще бъдат подпомогнати от учител/терапевт, след което ще се остави детето само да изпълнява удари. Може да се извърши и начален удар с дланната повърхност на ръката като игра, без да се включва държане на ракета. Подходящо е да се даде на детето да играе на „дървена стена“, а при липса на такава може и на обикновена.

– За децата с добре развита моторика начален удар може да се тренира с упражненията на маса – по права, по диагонал, по средата и срещу „дървена стена“. Имитационните упражнения също да бъдат включени преди всички останали. Може да се тренира и по двойки, като единият ученик изпълнява начален удар, а другият вместо да отвърне, хваща топчето.

Общи указания

1. В изучаването на ракетни спортове трябва да се следи за последователността на усвояване на материала.
2. Първоначално се усвоява техника на играта без топка/перо. Тя включва начин на държане на ракетата, основно изходно положение, правилен стоеж и придвижване с краката.
3. След това се усвояват и похватите с топка/перо. Те включват начините на изпълнение на различни удари.
4. В урока за изучаване на правилен хват на ракетата в подготвителната част се включва разгряване на малки мускулни групи на ръцете, упражнения с пръсти и китки.
5. В урока за изучаване на придвижвания се включват общоразвиващи упражнения за долните крайници, различни упражнения с бягане, както и упражненията от скок на дължина.
6. За усвояване на ударите се включват упражнения за мускулните групи на горните крайници и раменния пояс. Включват се имитационни движения с горните крайници, самостоятелни упражнения с топка/перо за дриблиране или срещу стена, а при възможност и упражнения по двойки – включващи удар по диагонал, по права и удар в средата на противниковото игрално поле на масата.

ЛИТЕРАТУРА

Теодора Давидова, Обучението по лека атлетика в училище, Велико Търново 2005, изд. Бойка.

Теодора Давидова, Основи на техниката по лека атлетика в училище, Велико Търново 2005, изд. Бойка.

Елена Джамбазова, Книга за учителя по физическо възпитание и спорт за I клас, изд. Булвест 2000, изд, къща Анубис, София 2017.

Елена Джамбазова, Силвана Ингелска, Книга за учителя по физическо възпитание и спорт за II клас, изд. Булвест 2000, изд, къща Анубис, София 2018.

Елена Джамбазова, Силвана Ингелска, Книга за учителя по физическо възпитание и спорт за III клас, изд. Булвест 2000, София 2011.

Елена Джамбазова, Силвана Ингелска, Книга за учителя по физическо възпитание и спорт за IV клас, изд. Булвест 2000, София 2005.

Стоян Денев, Аз преподавам футбол, Велико Търново 2018, изд. I&B ltd. (ай анд би)

Йото Дряновски, Исак Коен, Да играем тенис на маса, изд. Медицина и физкултура, София 1986.

Милена Алексиева, Баскетбол в училище, Велико Търново 2016, I&B ltd. (ай анд би)

Димитър Давидов, Гимнастиката в училищното физическо възпитание, Велико Търново 2016, изд. Бойка.

Нено Мирчев, Ежедневна гимнастика, изд. Медицина и физкултура, София 1985.

М. Каранешев, В. Янакиев, Единна програма по тенис на маса, София 1986, издателско-печатна база ЕПНПКФКС.

Димитринка Цонкова, Теория и методика на физическото възпитание, изд. ИВИС, Велико Търново, 2017.

Малчо Малчев, Чавдар Сотиров, Стефан Базелков, Туризъм, алпинизъм, ориентиране, изд. Фабер 2011, Велико Търново.

https://zdrave.to/zdravni-novini/nikoga-ne-dopuskayte-tezi-greshki-pri-prva-pomoshch-za-da-ne-zastrashite-svoya-i-chuzhdiya-zhivot

ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И СПОРТ

VI
КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

ЛЕКА АТЛЕТИКА. ХОДЕНЕ И БЯГАНЕ НА СРЕДНО РАЗСТОЯНИЕ 60 – 70 МЕТРА
Висок старт. Бягане по разстоянието. Финиширане с рамо 731

ЛЕКА АТЛЕТИКА. СКОК НА ДЪЛЖИНА – НАЧИН „ДЪГА“
Засилване. Отскок. Летежна фаза. Приземяване 733

ЛЕКА АТЛЕТИКА. ТЛАСКАНЕ
Тласкане на плътна топка с две ръце от различни изходни положения
Тласкане от място и със странично засилване..... 735

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. ПРЕСКОК НА КОЗА – НАЧИН „СВИТ“
Засилване. Отскок. Летежна фаза. Приземяване 737

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. ГРЕДА
Обръщане на 180° от стоеж и клек 738

ГИМНАСТИКА. ОСНОВНА ГИМНАСТИКА
Общоразвиващи упражнения с уреди..... 739

НАРОДНИ ХОРА И ТАНЦИ
Малешевско хоро 740

СПОРТНИ ИГРИ. ВОЛЕЙБОЛ. ИНДИВИДУАЛНИ ТЕХНИКОТАКТИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ
Придвижвания. Стоежи. Изходни положения 742

СПОРТНИ ИГРИ. ВОЛЕЙБОЛ
Подаване на топката с две ръце отдолу. Долен лицев начален удар 743

СПОРТНИ ИГРИ. ВОЛЕЙБОЛ
Подаване на топката с две ръце отгоре..... 744

СПОРТНИ ИГРИ. БАСКЕТБОЛ. ИНДИВИДУАЛНИ ТЕХНИКОТАКТИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ
Подаване с удар на топката в пода и ловене на отскочила от земята топка 745

СПОРТНИ ИГРИ. БАСКЕТБОЛ. ИНДИВИДУАЛНИ ТЕХНИКОТАКТИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ
Дрибъл с лява и дясна ръка на място и в движение
Стрелба в движение с една ръка над рамо 746

ТУРИЗЪМ И ОРИЕНТИРАНЕ
Придвижване по туристическа маркировка и опазване на природата 747

ТУРИЗЪМ И ОРИЕНТИРАНЕ
Бивакуване 748

РАКЕТНИ СПОРТОВЕ. ТЕНИС НА МАСА. ОСНОВНИ УДАРИ
Форхенд. Бекхенд. Удар по отскочила топка 749

ЛИТЕРАТУРА 750

ЛЕКА АТЛЕТИКА. ХОДЕНЕ И БЯГАНЕ НА СРЕДНО РАЗСТОЯНИЕ 60 – 70 МЕТРА

Висок старт. Бягане по разстоянието. Финиширане с рамо

Техниката на бягане на средни и дълги разстояния е съвкупност от движения, с които се осигурява бързо и икономично преодоляване на дистанцията, с най-малко загуба на енергия.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: включва се в бягане или ходене на средно разстояние

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от леката атлетика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– Учениците от първо равнище се придвижват на средно разстояние с помощ. Ходенето се извършва в коридор 30 – 40 метра. Ученикът трябва да бъде изцяло подпомогнат от учител/терапевт, за да измине нужното разстояние. Коридорът се маркира с конуси и се начертава линия за старт и финал.

– При второ равнище ученици най-напред да се демонстрира какво се изисква от тях. Ходенето , а в някои случай и бягането се извършва отново в коридор 30 – 40 метра. Използват се специалнобеговите упражнения като подготвителни за бягането на средно разстояние. При тази група ученици се помага, като се придържат за ръка и се насочват как правилно да изпълняват ходене/бягане по права.

– При децата със сравнително добре развита двигателна активност за възрастта бягането по права няма да създаде затруднения и ще могат самостоятелно да изпълняват упражнението. В началото на урока трябва да се извърши добро разгряване на глезени, колене и тазобедрени стави. В тази група е подходящо да дадем повече бегови упражнения като бягане на пръсти, бягане с повдигане на колене, бягане с изнасяне на подбедрици. Бягането се извършва в коридор 60 – 70 метра. Изпълнява се стартиране от различни изходни положения – седеж, клек, от основен стоеж, от напречен разкрачен стоеж и др.

Според индивидуалните възможности се включва и обучение в техниката за висок старт – демонстрира се високият старт, обяснява се положението, което се заема след командата „По местата“. Включват се и упражнения за усвояване техниката на финиширане с рамо:

– демонстрация на финиширането с ниска скорост;

– стремеж да се докосне окачена топка или друг предмет с рамо от ходом, а след това и от бегом;

– подходящ метод в началното обучение е поточният.

Общи указания

1. Трябва да се изгради точна и правилна представа за техниката на бягане, като могат да се използват описание и показване движението на ръцете, краката и др.

2. Подходящ метод за обучение: фронтален, посменен.

3. Изучаване техниката на бягане по права, подходящи са многократни пробягвания на разстояние от 30 – 40 м.

4. Имитационни упражнения за движението на ръцете на място.

5. Бягане, редувано с ходене на 30 – 40 м (10 м бягане, 10 м ходене).

6. Изучаване на бягане по завои, многократни пробягвания на дистанции по завои.

7. Бягане по крива с различен по големина радиус.

8. Да се следи за характерните проявления на умората – зачервяване или избледняване, задъхване, болки, нарушаване на координацията.

9. Според индивидуалните особености в следващите уроци могат да бъдат предвидени подвижни игри.

ЛЕКА АТЛЕТИКА. СКОК НА ДЪЛЖИНА – НАЧИН „ДЪГА“
Засилване. Отскок. Летежна фаза. Приземяване

Скоковете допринасят за развитието на мускулите на долните крайници, корема и тазобедрените стави. Скок на дължина, като техника, е лесен и достъпен за деца със специални потребности.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява част от подготвителните упражнения и елементи от скок на дължина – начин „дъга“.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от леката атлетика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

В обучението се включват подготвителните упражнения за усвояване скока на дължина от началните класове:

– добро разгряване на мускулите на долните крайници (бавно ходене с високо повдигане на единия крак, бавно ходене с големи крачки, ОРУ за долни крайници);

– махове с ръце напред и назад, от опорен седеж сгъване и разгъване на краката, клек, подскоци на място;

– имитационно изпълнение на скок на дължина;

– изпълнение на скок на дължина без засилване над ориентир – начертана линия, въже, летва.

– Учениците от първо равнище изпълняват с помощ от учител или терапевт крачка напред от място. Възможно е да се направят няколко опита от място като предварително се начертава линия къде да стои опорният крак. Първоначално крачката може да е малка, но с течение на опитите е добре да се стреми детето да изпълни по-голяма крачка. Изпълнява се като подготвителни упражнения и крачка встрани, както и да се направи крачка над препятствие.

– Второ равнище изпълнява същите упражнения като първа група, а при възможност с помощ да изпълни и различни скокови упражненя като отскок с два крака от място (вариант е различно изходно положение на ръцете – напред, нагоре, встрани, на кръста). Като подготвително упражнение може да се даде бавно ходене с големи крачки. Всички те трябва да бъдат предварително демонстрирани на учениците.

– При децата със сравнително добре запазена моторика задачата е да изпълнят достъпни скокови упражнения самостоятелно или при нужда с насочване. Повтарят се скоковите упражнения от втора група и да се надгради с подскоци на два крака с придвижване напред, назад, встрани. Изпълняват се последователни подскоци над препятствия (въже, нарисувани линии, предмети)

За скок на дължина – начин „дъга“, се включват и допълнителни упражнения според индивидуалните възможности, а именно:

– от изходно положение тилен лег се изпълнява мост;

– изпълнение на скок „дъга“ от място;

– изпълнение на скок „дъга“ от високо (пейка) и приземяване върху постелки;

– със засилване 3 – 4 крачки и изпълнение на скок „дъга“ от пейка с височина 20 – 30 см.

Общи указания

1. Да се създаде зрителна представа за упражнението посредством демонстрация.

2. Подходящ метод за обучение: посменен, игров.

3. Добра загрявка на мускулите на долните крайници.

4. В първите уроци е добре да се планират по-лесни и достъпни упражнения за всяка група.

5. Учениците от първа група изпълняват крачка напред, като двата крака са стъпили на предварително начертана линия и опорният крак остава на линията след крачката.

6. При учениците от втора група обучение може да започне с ходене с големи крачки и достъпни скокови упражнения.

7. Учениците от трета група може да изпълняват различни скокови упражнения от място над препятствия и скокови упражнения с придвижване.

8. В следващите уроци според индивидуалните възможности може да се използва игров метод.

ЛЕКА АТЛЕТИКА. ТЛАСКАНЕ

Тласкане на плътна топка с две ръце от различни изходни положения

Тласкане от място и със странично засилване

Хвърлянето на голяма плътна топка е упражнение от ацикличен тип. За да се усвои добре, обучаваните трябва да притежават определено ниво на развитие на качествата сила, бързина, добра координация и гъвкавост на раменния пояс.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява част от подготвителните упражнения за тласкане на плътна топка с две ръце.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от леката атлетика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– Учениците от първо равнище с помощта на друго лице обхващат топката, като по този начин се създава усет към нея. Изпълняват се движения нагоре – надолу в раменните и лакътните стави и др. След това – с помощта на учител или терапевт, като се придържат ръцете на ученика и му се помага се изпълнява хвърлянето на плътна топка с две ръце от различни изходни положения. Това е възможност ученикът да възприеме и да извърши упражнението с помощ.

– За учениците от второ равнище се включват имитационни движения за хвърляне на топката. Използват се упражнения за жонглиране с топка като подхвърляне на топката нагоре и улавяне с две ръце, прехвърляне на топката от ръка в ръка пред тялото, прехвърляне на топката от лява в дясна ръка около кръста. Подходящо упражнение е хвърляне на топката по различни начини срещу стена.

– При децата със сравнително добре развита моторика се повтарят всички упражнения с топка от втора група. Изпълняват се от различни изходни положения хвърляне с две ръце отдолу в посока напред, с две ръце отдолу в посока напред-нагоре, с две ръце отдолу в посока нагоре, с две ръце над глава в посока назад, хвърляне с две ръце от гърди. При деца, които добре усвояват упражнението, се организират състезателни игри. Хвърлянето по двойки не е препоръчително поради опасност от нараняване.

Общи указания

1. Да се създаде зрителна представа за упражнението чрез демонстрация.
2. Използване на различни материали за онагледяване – схеми, рисунки, видео.
3. Да се развие чувство към уреда.
4. Упражненията се изпълняват с тегло на топката 1 кг и в серии от 5 – 10 хвърляния.
5. Подходящи методи са повторният и посменният.
6. За добро загряване е добре да използвате и специалноподготвителни упражнения, като повдигане и отвеждане на раменете напред и назад, нагоре и надолу, кръгове с раменете, последователни кръгове с ръцете, опит за захващане на пръстите на ръцете отзад, махове с ръцете встрани, дясна ръка горе – лява долу и обратно.
7. При учениците от първа група захващането и хвърлянето на топката се осъществяват изцяло с помощ.

8. Учениците от втора и трета група могат да изпълняват първоначално имитационни движения със и без топка, а после да преминат към упражнения с топка без хвърляне.

9. Хвърлянето по двойки не е препоръчително поради опасност от нараняване.

10. В следващите уроци и според индивидуалните възможности хвърлянето на плътна топка може да се приложи и в игри.

11. Да се избягват упражненията с плътна топка по двойки заради опасност от нараняване.

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. ПРЕСКОК НА КОЗА – НАЧИН „СВИТ“

Засилване. Отскок. Летежна фаза. Приземяване

Гимнастиката разполага с разнообразни упражнения, чрез които се решават както частни, така и общи задачи. Практикуването на гимнастически упражнения в училище обогатява двигателните способности на децата, укрепва здравето им, повишава тяхната дееспособност и работоспособност.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява подготвителни упражнения и елементи от спортната гимнастика.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от спортната гимнастика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

В началното обучение се дават упражнения за пробягване на разстоянието без отскачане – 10– 20 м бягане.

– За учениците от първо равнище се изпълнява с помощ от учител или терапевт крачка напред от място. Правят се опити от място, като предварително се начертава линия къде да стои опорният крак. Първоначално крачката може да е малка, но с течение на опитите е добре да се стимулира детето да изпълни по-голяма крачка. Изпълняват се като подготвителни упражнения и крачка встрани, както и да се направи крачка над препятствие.

– Според индивидуалните възможности може да се изпълни от изходно положение клек, подскок напред с пълно разгъване на тялото, отблъскване с ръце до клек. Учениците, които се справят самостоятелно с първото упражнение преминават към второто като застават до скрин и изпълняват подскок до клекнала опора на скрина. Включваме прескоци през ниски препятствия. При ученици, които изпълняват целия прескок – начин „свит“ за по-голяма безопасност осигуряваме постелки/дюшеци, над които да се изпълни прескокът.

Общи указания

1. Да се създаде зрителна представа за упражнението чрез демонстрация.
2. Използване на различни материали за онагледяване – схеми, рисунки, видео.
3. Упражненията да се изпълняват с точната последователност.
4. Необходимо е при ученик, срещащ затруднения при изпълнение на определено упражнение, да не преминава към опит за изпълнение на следващото, а този, който изпълнява цялото упражнение, да му се обърне внимание на отблъскването.

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. ГРЕДА

Обръщане на 180° от стоеж и клек

Гредата е равновесен уред от спортната гимнастика. На нея се изпълняват разнообразни динамични и статични упражнения. Тяхното многократно изпълнение допринася за развитие на вестибуларния апарат, координацията и чувството за равновесие.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява част от подготвителните упражнения и елементи от упражненията на греда.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от спортната гимнастика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

При учениците със СОП упражненията за придвижване по греда могат да бъдат извършени най-безопасно на земя. Включват се подготвителни упражнения, като заемане на правилна стойка, различни видове ходене – на пръсти, пети, на външен и вътрешен ръб на ходило, с повдигане на коляно или изнасяне на подбедрица по различни ориентири. В предварителната подготовка може да се включат статични равновесни упражнения на един и на два крака, с опора, с помощ и др. Отскоци над различни ниски препятствия може да присъстват в часа по гимнастика.

Ходене и кръгомно обръщане от стоеж, както и кръгомно обръщане с мах на един крак при учениците от първо равнище се извършва изцяло с помощ на земя. Учител или терапевт подпомага детето в изпълнение на упражнението. При останалите ученици упражнението е добре да бъде демонстрирано, за да добият представа какво се изисква от тях. При придвижването по земя ръцете могат да бъдат в различни изходни положения – долу, напред, горе, горе-встрани, на хълбоците и т.н. Ако някои от учениците добре са овладели ходене и кръгомно обръщане от стоеж и с мах на един крак, при тях е възможно да се усложни упражнението, като се извърши на гимнастическа пейка, а при тези, които най-добре и сигурно се справят – и на гимнастическа греда с помощ.

Общи указания

1. Упражнението, което предстои да се разучи на греда, трябва добре да се изпълнява на земя.
2. Да се използват подготвителни упражнения, близки по структура на разучаващото се.
3. Постепенно да се преминава към изпълнение на упражнението от ниска към висока греда и от широка към по тясна.
4. Ако в действителност има ученици, които ще изпълняват упражнението на греда, да се спазват мерки за безопасност.
5. Ходенето по греда трябва да спазва определена последователност: ходене и кръгом на обръщане на земя, на гимнастическа пейка, на обърната гимнастическа пейка, на греда с помощ.
6. Кръгом на обръщане с мах на един крак се разучава след „кръгомно обръщане“ от стоеж на греда.

ГИМНАСТИКА. ОСНОВНА ГИМНАСТИКА

Общоразвиващи упражнения с уреди

Общоразвиващите упражнения с уреди въздействат както на отделни мускулни групи, така и върху целия организъм. Оказват въздействие на мускулите на ръцете и раменния пояс, мускулите на трупа и краката. С включването на уредите не се цели само разнообразие, а по-добър оздравителен ефект, подобряване на координацията и точността на движенията.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява общоразвиващи упражнения с уред.

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява упражнения съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– За ученици от първо равнище изпълнението на ОРУ с уреди е възможно да се извърши пасивно или ако има запазени движения – активноасистирано. Включват се уреди като знаменца, тояжка, топка, обръч и др. Упражненията се извършат за горни и долни крайници във всички равнини на движение. Изходното положение може да бъде както седеж (в количката), така и тилен лег.

– Учениците от второ равнище повтарят ОРУ с уреди по подражание на учителя. Целта е тяхното внимание да се задържи за изпълнение на упражненията. Подходящо е използването на музикален съпровод, като по този начин учениците слушат и изпълняват упражненията.

– Учениците с добре запазена за възрастта си моторика изпълняват упражненията от различно изходно положение – седеж, стоеж, тилен лег, лег и др. При тях се включват и упражнения за засилване на гръбната мускулатура и мускулите на ходилото като профилактика на изкривявания и плоскостъпие.

Общи указания

1. Препоръчително е упражненията да се демонстрират, за да се изгради двигателна представа.
2. Първоначално да се включат упражнения, които обхващат по-малките мускулни групи и въздействат локално на организма.
3. Постепенно да се включват и упражнения с общо въздействие и според индивидуалните възможности преминаване към по-сложни в координационно отношение упражнения.
4. Препоръчителен метод – фронтален, помощно-двигателен.
5. За учениците от първа група пасивните или активноасистирани упражнения е добре да започнат от малките стави първо на горните крайници, а след това и на долните.

НАРОДНИ ХОРА И ТАНЦИ

Малешевско хоро

Учебното съдържание от област „Народни хора и танци“ подпомага обогатяването на двигателната култура на учениците. Съчетаването на двигателната активност с музикален съпровод влияе положително върху централната нервна система и цялостното психоемоционално състояние на учениците. В VI клас учениците се запознават със стъпките в Малешевско хоро.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: включват се с елементи от Малешевско хоро.

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява отделни стъпки от изучаваните хора. Развиват усет за темп и ритъм и споделят танцувален опит съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– Учениците от първо равнище се включат в изучаването на Малешевско хоро с изпълнение на отделни елементи. С помощ от учителя могат да изпълняват стъпка напред, назад, вляво или вдясно съответно с ляв и десен крак. Включват се още характерните движения на ръцете, изпълнявани отново с помощ – движение на свити в лактите ръце нагоре-надолу, люлеене на ръцете напред-назад, както и движения, наподобяващи месене. Всички те могат да се изпълняват в съответния темп и ритъм.

– За ученици от второ равнище и тези със запазена за възрастта си моторика в уроците по народни хора и танци се включат и общоразвиващи упражнения с музика, упражнения с долни крайници и потропване на крака, придвижване по двойки със заловени ръце в кръг и др. Чрез демонстрация се усвояват и изпълняват стъпки напред, назад, встрани, характерни за хорото и ръченицата.

Включват се за изпълнение и всички характерни движения от хорото и ръченицата, изпълнени самостоятелно или с помощ от учител/терапевт.

Общи указания

1. Разучаването на хората се подчинява на общоприетите дидактически принципи и методи на обучение съобразно възрастовите особености на учениците, но за учениците със специални образователни потребности се взимат предвид и индивидуалните възможности на детето.

2. Основен метод за онагледяване на обучението по хора и танци е демонстрацията от учителя.

3. В началото на обучението се овладява ритъмът, като се слуша музика и се пляска с ръце.

Преди да се пристъпи към разучаване на хорото, учениците е добре да са изпълнявали елементарни движения с музика, общоразвиващи упражнения с музика, пляскане с ръце, потропвания с краката.

4. В подготвителната част на урока може да се включат ходене, бягане, скачане, упражнения с музика, упражнения за долните крайници.

5. Хорото се изучава с помощта на разчленения и повторния метод и не е задължително всички движения да се изучават в един урок.

6. Обръща се индивидуално внимание на учениците. За някои клякането, опъването в

коляното или скокът са невъзможни за изпълнение. Затова при тях ще се следи за изпълнение на главните движения – стъпка напред, встрани, назад.

7. След разучаването на движенията на краката се пристъпва към усвояване на тези с ръцете. При учениците с най-тежки двигателни затруднения упражненията с ръце могат да се окажат и основните изучавани движения от хорото и ръченицата. При тях се използва помощно-двигателният метод.

СПОРТНИ ИГРИ. ВОЛЕЙБОЛ. ИНДИВИДУАЛНИ ТЕХНИКОТАКТИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ

Придвижвания. Стоежи. Изходни положения

Обучението в техниката на игра с топка започва с обучаването на държането и ловенето ѝ. Следващите похвати са – стоежи, придвижвания, подавания. Целта е да се развият двигателни навици и умения, които са базови за играта волейбол.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основните технически елементи от отборните спортове.

Очаквани резултати на ниво тема: заема изходни положения, стоежи и изпълнява придвижвания съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

Според индивидуалните възможности, с помощ или не, учениците могат да изпълняват следните упражнения:

– хвърляне и хващане на топката от различни изходни положения;

– търкаляне на топката по пода и догонване в очертанията на волейболното поле;

– ритане на топката и догонване в очертанията на волейболното поле;

– подхвърляне и хващане на топката на място, като се изпълняват и различни допълнителни движения като пляскане с ръце;

– търкаляне и хващане на топката по двойки от седнало положение;

– търкаляне и хващане на топката по двойки след придвижване встрани;

– хвърляне и хващане на топката по двойки, като се търси подаване с две ръце отдолу, но топката се хваща .

За усвояване техниката на придвижване според индивидуалните възможности се изпълнява следното:

– придвижване с крачки вляво и вдясно, като се докосват средната и крайната линия;

– придвижване напред и назад с докосване на триметровата и средната линия;

– придвижване със спиране и заемане на стоеж;

– придвижване от различни изходни позиции и хващане на топката.

Стоежите са изходното положение за осъществяването на придвижване по игрището. Разглежда се статичен (висок, среден, нисък) и динамичен волейболен стоеж. В обучението може да се включат:

– многократно повторение на стоеж;

– преходи от един стоеж в друг;

– заемане на стоеж след различни придвижвания;

– използване на различен стоеж по време на игра.

Общи указания

1. Да се усвоят в нужната последователност.

2. Да се включват упражнения за придвижване с топка.

3. Да се включват упражнения за намиране на най-правилната изходна позиция за осъществяване на контакт с топката.

4. Да се включат упражнения по двойки, хващане и хвърляне между двама ученици.

СПОРТНИ ИГРИ. ВОЛЕЙБОЛ

Подаване на топката с две ръце отдолу. Долен лицев начален удар

Базовите елементи, които се отнасят до подаването с две ръце отдолу, са: придвижването към топката, изходното положение на ръцете, тялото и разгъването на краката, които обезпечават точното подаване.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основните технически елементи от отборните спортове.

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява упражнения за подаване на топката и начален удар съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания. Техниката на подаване с две ръце отдолу е от позиция среден и нисък волейболен стоеж. Възможните упражнения се подбират според индивидуалните възможности на обучаемите:

– разучаване на изходното положение при подаването с две ръце отдолу;

– имитационни движения с ръцете за посрещане на топката при всички деца и с помощ при учениците с тежки двигателни нарушения;

– посрещане на топката, която е подхвърлена от партньор в ръцете на изпълняващия;

– упражнения срещу стена за подаване с две ръце отдолу;

– подаване по двойки един срещу друг и над мрежата;

– изпълнение на долен лицев начален удар през мрежа.

Общи указания

1. За разгряване се използват упражнения максимално близки до техниката на вида спорт, който е тема на урока.

2. Упражненията за разгряване да се изпълняват със съответната на вида спорт топка, като по този начин се развива усетът на учениците към нея.

3. Изходната позиция е ръцете встрани с длани, сочещи леко напред.

4. Тежестта на тялото се прехвърля от единия на другия крак.

5. Трябва да се включат общоразвиващи упражнения за добра загрявка на горните крайници и раменния пояс.

6. Първоначално се усвоява изходното положение – среден или нисък стоеж.

7. Изпълнение на имитационни упражнения.

8. Упражнения срещу стена.

9. Упражнения по двойки.

СПОРТНИ ИГРИ. ВОЛЕЙБОЛ

Подаване на топката с две ръце отгоре

Подаването с две ръце отгоре обикновено е вторият контакт с топката. При него основната цел е да се подаде топката на следващ играч, който да я върне в противниковото поле.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основните технически елементи от отборните спортове.

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява упражнения за подаване на топката с две ръце отгоре съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания. Техниката се изпълнява от висок или среден стоеж. Упражненията, които могат да се включат според двигателните възможности, са:

– разучаване на изходното положение за подаване с две ръце отгоре;

– при децата с по-тежки двигателни затруднения ученик е заел изходно положение стоеж в количката с ръце нагоре, а учителят държи топката, като я поставя в ръцете му. Ученикът изпълнява усилие върху топката, а учителят противодейства. Упражнението може да се изпълни и от учениците по двойки;

– имитационни движения на подаването с две ръце отгоре;

– самостоятелни подавания над себе си;

– подаване в стена;

– подаване по двойки, като единият хвърля топката, а другият му я връща;

– подаване по двойки през мрежата.

Общи указания

1. За разгряване се използват упражнения, максимално близки до техниката на вида спорт, който е тема на урока.

2. Упражненията за разгряване да се изпълняват със съответната на вида спорт топка, като по този начин се развива усетът на учениците към нея.

3. Трябва да се включат общоразвиващи упражнения за добра загрявка на горните крайници и раменния пояс.

4. Първоначално се усвоява изходното положение – висок или среден стоеж.

5. При подаване с две ръце отгоре топката трябва да се удря с пръстите и никога с дланите.

6. Истинското движение да е съсредоточено в китките. Топката се изтласква само чрез китките, като не се използва силата на ръцете.

СПОРТНИ ИГРИ. БАСКЕТБОЛ. ИНДИВИДУАЛНИ ТЕХНИКОТАКТИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ

Подаване с удар на топката в пода и ловене на отскочила от земята топка

Техниката на изпълнение е като на подаването с две ръце от гърди, но топката се насочва към пода по посока на съиграч вместо директно срещу ръцете му.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основните технически елементи от баскетбола.

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява подаване с удар на топката в пода. Участва в игри съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

Обучението започва с подготвителни упражнения с топка, а според индивидуалните възможности се включва изпълнение на подаване със земя от място и в движение. Подготвителните упражнения включват свободни движения с топка, подхвърляне от едната в другата ръка, догонване на свободно търкаляща се топка, подхвърляне на топката на височина 50 см и ловене както от място, така и с придвижване. Припомнят се ловене и подаване на място с две ръце от гърди и се изпълняват упражнения с този елемент.

След тези упражнения учителят демонстрира начин на подаване със земя и ловене на отскочила топка. Първите опити се изпълняват срещу стена на разстояние 2 – 3 м от стената. При учениците с добре развита моторика изпълнението може да се включи по двойки, тройки и т.н. първоначално на място – успоредни подавания, подавания на зиг-заг, подаване в триъгълник, четириъгълник и др. При добро овладяване на техниката на подаване със земя на място упражненията ще се усложнят, като се изпълняват подаване при успоредно движение по игрището или при насрещно движещи се ученици.

Общи указания

1. Топките, с които учениците ще изпълняват упражненията, трябва да бъдат леки и съобразени с индивидуалните особености.

2. За препоръчване е да се осигури топка за всеки ученик.

3. Упражненията за формиране на усет към топката трябва да се изпълняват в началото, за да се формира увереност в движенията с нея и желание за игра.

4. Във всеки урок за ловене и подаване трябва да присъстват упражнения в подготвителната част с топка и свободна игра с топка.

5. При игра на двойки, тройки и т.н. разпределението на учениците да бъде според уменията им.

6. Ако учениците се затрудняват с ловене и подаване от място, да не се преминава към разучаването им в движение.

СПОРТНИ ИГРИ. БАСКЕТБОЛ. ИНДИВИДУАЛНИ ТЕХНИКОТАКТИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ

Дрибъл с лява и дясна ръка на място и в движение

Стрелба в движение с една ръка над рамо

Дриблирането осигурява придвижване по игрището с топка, а стрелбата в коша се явява най-важният технически похват в баскетбола, защото чрез нея се осъществява основната цел на играта – победата.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основните технически елементи от баскетбола.

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява дрибъл на топката и стрелба в движение с една ръка над рамо. Участва в игри съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

Обучението започва с подготвителни упражнения с топка, а след това според индивидуалните възможности те ще се надградят с упражнения по двойки и в движение. Упражненията за дрибъл се изпълняват първоначално с удобната, а после и с другата ръка на място и в движение според индивидуалните възможности. Също така начинът на стрелба зависи от двигателните възможности на учениците – с две ръце от гърди, с две ръце над глава или с една ръка от рамо.

Първоначално се демонстрира стрелбата от учител. Изпълнява се имитационна стрелба срещу стена, като се следи за правилното разгъване на ръката и траекторията на топката. Имитиране на стрелба, като се хвърля топката над въже самостоятелно и по двойки. Включва се хвърляне във вертикална цел, която да е според ръста на учениците – изобразен на стена квадрат, кръг или друг предмет. След това се включва и стрелба по хоризонтална цел – например в обръч. Преминава се към стрелба в кош от място на близко разстояние, като постепенно се увеличава разстоянието и се сменя мястото за стрелба.

При учениците с добре развита моторика може да се изпълнят и упражнения в движение – например с водене на топката в права посока, на зиг-заг, със заобикаляне на конуси или по очертанията на игрището и в крайната фаза на движението – стрелба в коша.

Общи указания

1. Урокът за дрибъл и стрелба е добре да бъде планиран след уроците за ловене и подаване.
2. За разгряване се използват упражнения, максимално близки до техниката на вида спорт, който е тема на урока.
3. Упражненията за разгряване да се изпълняват със съответната на вида спорт топка, като по този начин се развива усетът на учениците към нея.
4. Топките, с които учениците ще изпълняват упражненията, трябва да бъдат леки и съобразени с индивидуалните особености.
5. За препоръчване е да се осигури топка за всеки ученик.
6. При учениците с тежки двигателни нарушение могат да се изпълняват само част от подготвителните упражнения с топка, както и с помощ хвърляне на топката над въже или в обръч.
7. Упражненията за стрелба в коша в движение се извършват първоначално от дясната страна на коша, а след това и от лявата.

ТУРИЗЪМ И ОРИЕНТИРАНЕ

Придвижване по туристическа маркировка и опазване на природата

В днешно време ролята на туризма нараства все повече, като той е свързан с начина на живот и има съществено образователно, социално и културно значение. Туристическата маркировка има за цел да информира, да улесни и да намали рисковете при движението на туристи.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: включва се в придвижване по туристическа маркировка.

Очаквани резултати на ниво тема: придвижва се по туристическа маркировка според индивидуалните възможности на лица с увреждания.

Общи указания

Запознаването с туристическата маркировка започва в училище, преди деня на организираната туристическа форма, с показване на правилника за маркировка на туристическите пътища в България.

1. Информацията ще насочи към наблюдение и разпознаване на знаците.
2. Учителят може да задава въпроси за размера, цвета, мястото, на което са поставени.
3. Може да се поставят задачи за сравняване на пътните знаци.
4. Напомнят се екологични правила за поведение сред природата.

ТУРИЗЪМ И ОРИЕНТИРАНЕ

Бивакуване

Палатката се построява за временно или продължително пребиваване на едно място сред природата. Избира се равен и защитен терен.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: участва в построяването и прибирането на палатка.

Очаквани резултати на ниво тема: включва се в построяването на палатка според индивидуалните възможности на лица с увреждания.

Общи указания

1. Учителят показва и обяснява начина за построяване и прибиране на палатка.
2. Учениците разделени на групи се включват в построяването на палатка.
3. Показва се обзавеждането на палатката – място за раници, обувки и др.

РАКЕТНИ СПОРТОВЕ. ТЕНИС НА МАСА. ОСНОВНИ УДАРИ

Форхенд. Бекхенд. Удар по отскочила топка

Техниката на ракетните спортове се състои от разнообразни движения и действия, насочени към целесъобразни и точни отигравания на топката.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основни технически елементи от ракетни спортове

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява основни удари съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

В V клас учениците са се запознали с хват на ракетата, начини на придвижване, както и начален удар. Обучението на тема основни удари ще следва същата последователност, както и обучението за начален удар.

Първите и най-лесни за изпълнение упражнения са имитационните упражнения извън масата. Те са предназначени за всички ученици, но при някои от тях може да се окажат основни и единствени за изпълнение поради двигателните затруднения. При първото упражнение следва да се заеме изходно положение до масата за изпълнение на основен удар и имитиране на цялото движение. Упражнението може да се надгради, като обучаващият застане срещу „висулка“ и изпълнява удари с дланната и обратната повърхност на ракетата. Упражненията при нужда да се изпълняват с помощ от учител/терапевт.

За учениците, които са усвоили добре имитационните упражнения, се дават упражнения на маса. Ученикът застава в десния ъгъл на масата и след подхвърляне на топката със свободната ръка пред себе си и след като тя отскочи от масата, нанася удар по нея. Първоначално може да се изпълнява на „дървена стена“, а после и по двойки, като неговият партньор хваща топката с ръка и изпълнява същото упражнение. Изпълняват се последователно дланен и обратен удар по диагонал, по права, по средата на противниковото поле. Включва се нанасяне на удар по отскочила топка.

Общи указания

1. В изучаването на ракетни спортове трябва да се следи за последователността на усвояване на материала.

2. Методическата последователност при изучаване на основните удари е същата както при начален удар.

3. В началото е необходимо изпълнението на удара да става по високо отскачащи топки, а по-нататък постепенно да намалява отскокът.

4. Изпълнява се дланен и обратен удар от различни точки на игралната зона в последователност – близка, средна, далечна.

5. Изисква се и последователност в процеса на обучение по отношение посоката на топката – по диагонал, по права, последователно по диагонал и по права.

6. За усвояване на ударите в урока могат да се включат упражнения за мускулните групи на горните крайници и раменния пояс. Включват се имитационни движения с горните крайници, самостоятелни упражнения с топка/перо за дриблиране или срещу стена, а при възможност и упражнения по двойки, включващи удар по диагонал, по права и удар в средата на противниковото игрално поле на масата.

ЛИТЕРАТУРА

Светослав Стефанов, Волейбол – готови за голямата игра, Велико Търново 2015, изд. I&B ltd. (ай анд би)

Теодора Давидова, Обучението по лека атлетика в училище, Велико Търново 2005, изд. Бойка.

Теодора Давидова, Основи на техниката по лека атлетика в училище, Велико Търново 2005, изд. Бойка.

Елена Джамбазова, Книга за учителя по физическо възпитание и спорт за I клас, изд. Булвест 2000, изд, къша Анубис, София 2017.

Елена Джамбазова, Силвана Ингелска, Книга за учителя по физическо възпитание и спорт за II клас, изд. Булвест 2000, изд, къша Анубис, София 2018.

Елена Джамбазова, Силвана Ингелска, Книга за учителя по физическо възпитание и спорт за III клас, изд. Булвест 2000, София 2011.

Елена Джамбазова, Силвана Ингелска, Книга за учителя по физическо възпитание и спорт за IV клас, изд. Булвест 2000, София 2005.

Йото Дряновски, Исак Коен, Да играем тенис на маса, изд. Медицина и физкултура, София 1986.

Милена Алексиева, Баскетбол в училище, Велико Търново 2016, I&B ltd. (ай анд би)

Димитър Давидов, Гимнастиката в училищното физическо възпитание, Велико Търново 2016, изд. Бойка.

Нено Мирчев, Ежедневна гимнастика, изд. Медицина и физкултура, София 1985.

М. Каранешев, В. Янакиев, Единна програма по тенис на маса, София 1986, издателско-печатна база ЕПНПКФКС.

Димитринка Цонкова, Теория и методика на физическото възпитание, изд. ИВИС, Велико Търново, 2017.

Малчо Малчев, Чавдар Сотиров, Стефан Базелков, Туризъм, алпинизъм, ориентиране, изд. Фабер 2011, Велико Търново.

Интернет източници:

https://www.parvomai.net/news/497222/novi-ukazatelni-tabeli-nasochvat-turistite-po-atraktivni-marshruti-okolo-progled

https://bps-bg.org/polezno/pravilnik-za-turisticheskata-markirovka/

https://otzvuk.bg/desetki-preminaha-prez-kamanite-na-srutishteto-kraj-tikale-vapreki-zabranata/

https://welcome.bg/%D1%80%D1%8A%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0/%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B0/

https://pixabay.com/bg/

https://www.pinterest.com/pin/590393832370834989/

https://bazar.bg/obiava-22701869/palatka-himalayka

ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И СПОРТ

VII
КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО
РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

ЛЕКА АТЛЕТИКА. БЯГАНЕ. ЩАФЕТНО БЯГАНЕ
Основи на техниката на предаване
на щафета – начин „факелно“, „отдолу“ и „отгоре“ 754

ЛЕКА АТЛЕТИКА. СКОК ВИСОЧИНА. ОСНОВИ НА ТЕХНИКАТА
НА СКОК НА ВИСОЧИНА – НАЧИН „НОЖИЦА“
Засилване. Отскачане. Летежна фаза. Приземяване 755

ЛЕКА АТЛЕТИКА. ТЛАСКАНЕ. ТЛАСКАНЕ НА ПЛЪТНА ТОПКА
С ГРЪБНО ЗАСИЛВАНЕ
Изходно положение. Групиране. Подскок. Финално усилие..... 756

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. УПРАЖНЕНИЯ НА ЗЕМЯ
Кълбо назад с обтегнати крака до коленноопорна везна 758

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. ОПОРНИ ПРЕСКОЦИ
Прескок на коза – начин „разкрачка“ 759

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА.
УПРАЖНЕНИЯ НА ГРЕДА
Отскок – начин „обтегнат“ 760

ГИМНАСТИКА. ОСНОВНА ГИМНАСТИКА
Общоразвиващи упражнения с уреди..... 761

НАРОДНИ ХОРА И ТАНЦИ
Пайдушко хоро 762

СПОРТНИ ИГРИ. ВОЛЕЙБОЛ.
ИНДИВИДУАЛНИ ТЕХНИКОТАКТИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ
Горен лицев начален удар. Забиване по посока на засилването..... 764

СПОРТНИ ИГРИ. ВОЛЕЙБОЛ.
ИНДИВИДУАЛНИ ТЕХНИКОТАКТИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ
Подаване с две ръце отгоре над глава и с две ръце отгоре назад.
Подаване с две ръце отгоре встрани и назад 765

СПОРТНИ ИГРИ. ФУТБОЛ.
ИНДИВИДУАЛНИ ТЕХНИКОТАКТИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ
Водене на топката. Подаване на дълги разстояния
Овладяване на падаща топка с гърди/крак..... 766

ТУРИЗЪМ И ОРИЕНТИРАНЕ
Туристически преход в гористите части на планината
Опазване на природната среда 768

РАКЕТНИ СПОРТОВЕ. ТЕНИС НА МАСА.
ОСНОВНИ ТЕХНИЧЕСКИ ЕЛЕМЕНТИ
Дланен изтеглен нападателен удар.
Дланни и обратни отбранителни (сечени) удари 769

ЛИТЕРАТУРА 770

ЛЕКА АТЛЕТИКА. БЯГАНЕ. ЩАФЕТНО БЯГАНЕ

Основи на техниката на предаване на щафета – начин „факелно“, „отдолу“ и „отгоре“

Щафетното бягане е единствената колективна дисциплина в леката атлетика. Усвояването на техниката на щафетното бягане е възможно, след като вече е усвоена техниката на бягане на къси и средни разстояния.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: включва се в изпълнение на техниката на предаване на щафета.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от леката атлетика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– В началното обучение се включва ходене или бягане с палка в ръка, прехвърляне на палката от едната в другата ръка пред тяло, зад гърба и др. Предаването на щафетна палка ще се извърши на късо разстояние с ниска скорост на бягане. Начините на предаване на щафетна палка са три – факелен, от долу нагоре и от горе надолу. В началното обучение за предаване на щафета ще включим предаване на щафета по трите начина от място по двойки, като учениците са застанали един зад друг.

– След усвояване на предаването от място може да се изпълни предаване на щафета в ходом, без да определяме зона за подаване.

– При ученици с добре развита за възрастта си моторика след усвояване упражненията на място и в ходом ще се включи подаване на щафета с ниска скорост на бягане. Обучението в щафетно бягане се осъществява основно по двойки, което е наложено от същността на самата дисциплина – предаващ и приемащ щафетната палка.

Общи указания

1. Демонстрация на техниката на подаване и приемане на щафетната палка.
2. Предаване и приемане на щафетната палка от място.
3. Може да се изпълни насрещна щафета с предаване и приемане на щафетната палка – начин „факелно“.
4. Предаване и приемане на щафетната палка в ходом със зрителен контрол.
5. Предаване и приемане на щафетна палка в бегом със зрителен контрол.

ЛЕКА АТЛЕТИКА. СКОК ВИСОЧИНА. ОСНОВИ НА ТЕХНИКАТА НА СКОК НА ВИСОЧИНА – НАЧИН „НОЖИЦА“

Засилване. Отскачане. Летежна фаза. Приземяване

Скоковете допринасят за развитието на мускулите на долните крайници, корема и таз-обедрените стави.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява част от подготвителните упражнения и елементи от скок на дължина – начин „ножица“.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от леката атлетика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

В обучението се включват подготвителните упражнения според индивидуалните възможности на учениците:

– добро разгряване на мускулите на долните крайници (бавно ходене с високо повдигане на единия крак, бавно ходене с големи крачки, ОРУ за долни крайници);

– махове с ръце напред и назад, от опорен седеж сгъване и разгъване на краката, клек, подскоци на място;

– имитационно изпълнение на скок на височина;

– изпълнение на скок на височина без засилване над ориентир – начертана линия, въже, летва;

– скок на височина за докосване на предмет с пръстите на ръцете.

За усвояване на отскока, летежната фаза и засилването се започва от най-лесното и достъпно упражнение. С право засилване от 4 крачки се изпълнява скок над летва на ниска височина според възможностите на всички обучавани.

При ученици от първо равнище се изпълнява прескачане на нисък предмет с крачка. Учениците с добра моторика от три крачки ходом или бегом отскачат и се стремят да докоснат висок предмет (например топка в мрежа) с пръстите на маховия крак. Изпълнява се упражнение със засилване от 1 и 3 крачки изпълнение на „ножица“ над летва. След тези упражнение може да се включи и многократно изпълнение на скока на ниска височина, чието преодоляване е по възможностите на всички обучавани.

Общи указания

1. Да се създаде зрителна представа за упражнението посредством демонстрация.
2. Подходящ метод за обучение: посменен, игров.
3. Добра загрявка на мускулите на долните крайници.
4. В първите уроци е добре да се планират по-лесни и достъпни упражнения за всяка група.
5. Учениците от първа група изпълняват крачка напред, като двата крака са стъпили на предварително начертана линия и опорният крак остава на линията след крачката.
6. При учениците от втора група обучение може да започне с ходене с големи крачки и достъпни скокови упражнения.
7. Учениците от трета група може да изпълняват различни скокови упражнения от място над препятствия и скокови упражнения с придвижване.
8. В следващите уроци според индивидуалните възможности може да се използва игровият метод.

ЛЕКА АТЛЕТИКА. ТЛАСКАНЕ. ТЛАСКАНЕ НА ПЛЪТНА ТОПКА С ГРЪБНО ЗАСИЛВАНЕ

Изходно положение. Групиране. Подскок. Финално усилие

Хвърлянето на голяма плътна топка е упражнение от ацикличен тип. За да се усвои добре, обучаваните трябва да притежават определено ниво на развитие на качествата сила, бързина, добра координация и гъвкавост на раменния пояс.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява част от подготвителните упражнения за тласкане на плътна топка с гръбно засилване.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от леката атлетика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– За учениците от първо равнище първоначално с помощта на друго лице се обхваща топката, като по този начин се запознават с уреда. Изпълняват се движения нагоре-надолу в раменните и лакътните стави и др. След това с помощта на учител или терапевт, като се придържат ръцете на ученика и му се помага, се изпълнява хвърлянето на плътна топка с две ръце от различни изходни положения. Това е възможност ученикът да възприеме и да извърши упражнението с помощ.

– За учениците от второ равнище се включват имитационни движения за хвърляне на топката. Изпълняват се упражнения за жонглиране като подхвърляне на топката нагоре и улавяне с две ръце, прехвърляне на топката от ръка в ръка пред тялото, прехвърляне на топката от лява в дясна ръка около кръста. Подходящо упражнение е хвърляне на топката по различни начини срещу стена.

При децата със сравнително добре развита моторика се повтарят всички упражнения с топка от втора група. Имитира се изходното положение за тласкане на плътна топка и хвърляне на топката от място. След това се включват имитиране на тласкане със засилване без топка, а по-късно и тласкане на топка със засилване. При деца, които добре усвояват упражнението, може да се приложи състезателно хвърляне. Хвърлянето по двойки не е препоръчително поради опасност от нараняване.

Общи указания

1. Да се създаде зрителна представа за упражнението чрез демонстрация.
2. Използване на различни материали за онагледяване – схеми, рисунки, видео.
3. Да се развие чувство към уреда.
4. Упражненията се изпълняват с тегло на топката 1 кг и в серии от 5 – 10 хвърляния.
5. Подходящи методи са повторният и посменният.
6. За добро загряване е добре да използвате и специално-подготвителни упражнения, като повдигане и отвеждане на раменете напред и назад, нагоре и надолу, кръгове с раменете, последователни кръгове с ръцете, опит за захващане на пръстите на ръцете отзад, махове с ръцете встрани, дясна ръка горе, лява – долу, и обратно.
7. При учениците от първа група захващането и хвърлянето на топката се осъществяват изцяло с помощ.

8. Учениците от втора и трета група могат да изпълняват първоначално имитационни движения със и без топка, а после да преминат към упражнения с топка без хвърляне.

9. Хвърлянето по двойки не е препоръчително поради опасност от нараняване;

10. В следващите уроци и според индивидуалните възможности хвърлянето на плътна топка може да се приложи и в игри.

Да се избягват упражненията с плътна топка по двойки заради опасност от нараняване.

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. УПРАЖНЕНИЯ НА ЗЕМЯ

Кълбо назад с обтегнати крака до коленноопорна везна

Упражненията на земя се отличават със своето многообразие и заемат голям дял в съдържанието на учебните програми по гимнастика в училище. Те са лесни, достъпни и имат положително въздействие върху организма на подрастващите. Упражненията на земя подобряват гъвкавостта, координацията и пространствената ориентация.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява част от подготвителните упражнения и елементи от упражненията на земя.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от спортната гимнастика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

Подготвителните упражнения са същите както и при „кълбото“, като се акцентира върху това, че се изпълнява задно претъркаляне. Подходящо е да се изпълни упражнението гръбно търкаляне от свит седеж, или така наречената гръбна люлка. Удачно е да се изпълни гръбно търкаляне по наклонена плоскост. Нужно е, преди да се изпълни цялата комбинация, да се припомни упражнението коленноопорна везна.

Предварително е добре да се загреят мускулите на краката с нападі, махове и наклони. От позиция на коленна опора се изпълнява обтягане на единия крак назад без повдигане. След като се направи няколко пъти, се включва и повдигането на крака. При ученици с добре развита моторика може да се опита да се изпълни цялата комбинация, а при тези, които изпитват трудности, елементите от кълбото и везната може да се направят и повторят отделно.

Общи указания

1. Да се създаде зрителна представа за упражнението чрез демонстрация.
2. Използване на различни материали за онагледяване – схеми, рисунки, видео.
3. Упражненията да се изпълняват с точната последователност.
4. Ако даден ученик среща затруднения при изпълнение на определено упражнение, да не преминава към опит за изпълнение на следващото.
5. Използваният метод е фронтален или посменен.
6. Акцентира се върху задното претъркаляне.

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. ОПОРНИ ПРЕСКОЦИ

Прескок на коза – начин „разкрачка“

Гимнастиката разполага с разнообразни упражнения, чрез които се решават както частни, така и общи задачи. Практикуването на гимнастически упражнения в училище обогатява двигателните способности на децата, укрепва здравето им, повишава тяхната дееспособност и работоспособност.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява подготвителни упражнения и елементи от спортната гимнастика.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от спортната гимнастика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

В VI клас учениците са получили представа за упражнението прескок на коза – начин „свит“ (клек). В VII клас ще се използват подобни подготвителни упражнения, като при някои ученици те ще са единствените, които ще могат да направят.

Включват се засилване без отскок, опорни прескоци на пейка и подготвителни упражнения за отблъскването с ръце. Най-достъпно е срещу стена ученикът да изпълнява отблъскване с обтегнати ръце от място. Следващото по трудност е отблъскване с обтегнати ръце след подскок от място. Изпълнява се опорен прескок – разкрачка над нисък уред или модул.

Общи указания

1. Да се създаде зрителна представа за упражнението чрез демонстрация.
2. Използване на различни материали за онагледяване – схеми, рисунки, видео.
3. Упражненията да се изпълняват с точната последователност.
4. Ако даден ученик среща затруднения при изпълнение на определено упражнение, да не преминава към опит за изпълнение на следващото.
5. Най-важният момент, на който трябва да се обърне внимание, е отблъскването с ръцете и разтварянето на краката.

ГИМНАСТИКА. СПОРТНА ГИМНАСТИКА. УПРАЖНЕНИЯ НА ГРЕДА

Отскок – начин „обтегнат“

Гредата е равновесен уред от спортната гимнастика. На нея се изпълняват разнообразни динамични и статични упражнения. Тяхното многократно изпълнение допринася за развитие на вестибуларния апарат, координацията и чувството за равновесие.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява част от подготвителните упражнения и елементи от упражненията на греда.

Очаквани резултати на ниво тема: извършва двигателни действия от спортната гимнастика съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

Упражнението отскок – начин „обтегнат“, е лесно за разучаване, но височината на уреда, от който трябва да се скача, затруднява учениците. При учениците със СОП височината на уреда може да отговаря на височината на пейка. В началото се започва с добро разгряване на мускулите на краката и изпълнение на подскоци на място с два крака и напред за прескачане на ниски препятствия, като се изисква отскоците да наподобяват обтегнат отскок – прикляка се, изнасят се ръце назад, подскок нагоре-напред с обтегнати крака и ръце нагоре.

В зависимост от двигателните възможности може да се изпълни скок от пейка с приземяване върху постелка. За учениците с тежки двигателни нарушения може да се изпълняват стъпка над препятствие.

Общи указания

1. Да се създаде зрителна представа за упражнението чрез демонстрация.
2. Използване на различни материали за онагледяване – схеми, рисунки, видео.
3. Упражненията да се изпълняват с точната последователност.
4. Ако даден ученик среща затруднения при изпълнение на определено упражнение, да не преминава към опит за изпълнение на следващото.
5. Трябва да се включат отскоци и приземявания от уреди на различна височина.
6. Задължително да се осигурят меки постелки, като постепенно техният брой да намалява.

ГИМНАСТИКА. ОСНОВНА ГИМНАСТИКА

Общоразвиващи упражнения с уреди

Общоразвиващите упражнения с уреди въздействат както на отделни мускулни групи, така и върху целия организъм. Оказват въздействие на мускулите на ръцете и раменния пояс, мускулите на трупа и краката. С включването на уредите не се цели само разнообразие, а по-добър оздравителен ефект, подобряване на координацията и точността на движенията.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: изпълнява общоразвиващи упражнения с уред.

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява упражнения съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

За ученици от първо равнище изпълнението на ОРУ с уреди е възможно да се извърши пасивно или ако има запазени движения – активноасистирано. Включват се уреди като знаменца, тояжка, топка, обръч и др. Упражненията се извършат за горни и долни крайници във всички равнини на движение. Изходното положение може да бъде както седеж (в количката), така и тилен лег.

Учениците от второ равнище повтарят ОРУ с уреди по подражание на учителя. Целта е тяхното внимание да се задържи за изпълнение на упражненията. Подходящо е използването на музикален съпровод, като по този начин учениците слушат и изпълняват упражненията.

Учениците с добре запазена за възрастта си моторика изпълняват упражненията от различно изходно положение – седеж, стоеж, тилен лег, лег и др. При тях се включват и упражнения за засилване на гръбната мускулатура и мускулите на ходилото като профилактика на изкривявания и плоскостъпие.

Общи указания

1. Препоръчително е упражненията да се демонстрират, за да се изгради двигателна представа.
2. Първоначално да се включат упражнения, които обхващат по-малките мускулни групи и въздействат локално на организма.
3. Постепенно да се включват и упражнения с общо въздействие и според индивидуалните възможности преминаване към по-сложни в координационно отношение упражнения.
4. Препоръчителен метод – фронтален, помощно-двигателен.
5. За учениците от първа група пасивните или активноасистирани упражнения е добре да започнат от малките стави първо на горните крайници, а след това и на долните.

НАРОДНИ ХОРА И ТАНЦИ

Пайдушко хоро

Учебното съдържание от област „Народни хора и танци“ подпомага обогатяването на двигателната култура на учениците. Съчетаването на двигателната активност с музикален съпровод влияе положително върху централната нервна система и цялостното психоемоционално състояние на учениците. В VII клас учениците се запознават със стъпките в Пайдушко хоро.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: включват се с елементи от Пайдушко хоро.

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява отделни стъпки от изучаваните хора. Развиват усет за темп и ритъм и споделят танцувален опит съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

– Учениците от първо равнище се включат в изучаването на Пайдушко хоро с изпълнение на отделни елементи. С помощ от учителя могат да изпълняват стъпка напред, назад, вляво или вдясно съответно с ляв и десен крак. Включват се още характерните движения на ръцете, изпълнявани отново с помощ – движение на свити в лактите ръце нагоре-надолу, люлеене на ръцете напред-назад, както и движения, наподобяващи месене. Всички те могат да се изпълняват в съответния темп и ритъм.

– При ученици от второ равнище и тези със запазена за възрастта си моторика в уроците по народни хора и танци се включат и общоразвиващи упражнения с музика, упражнения с долни крайници и потропване на крака, придвижване по двойки със заловени ръце в кръг и др. Чрез демонстрация се усвояват и изпълняват стъпки напред, назад, встрани, характерни за хорото и ръченицата.

Включват се за изпълнение и всички характерни движения от хорото и ръченицата, изпълнени самостоятелно или с помощ от учител/терапевт.

Общи указания

Разучаването на хората се подчинява на общоприетите дидактически принципи и методи на обучение съобразно възрастовите особености на учениците, но за учениците със специални образователни потребности се взимат предвид и индивидуалните възможности на детето.

1. Основен метод за онагледяване на обучението по хора и танци е демонстрацията от учителя.

2. В началото на обучението се овладява ритъмът, като се слуша музика и се пляска с ръце.

3. Преди да се пристъпи към разучаване на хорото, учениците е добре да са изпълнявали елементарни движения с музика, общоразвиващи упражнения с музика, пляскане с ръце, потропвания с краката.

4. Подготвителната част на урока може да включва ходене, бягане, скачане, упражнения с музика, упражнения за долните крайници.

5. Хорото се изучава с помощта на разчленения и повторния метод и не е задължително всички движения да се изучават в един урок.

6. Обръща се индивидуално внимание на учениците. За някои клякането, опъването в коляното или скокът са невъзможни за изпълнение. Затова при тях ще се следи за изпълнение на главните движения – стъпка напред, встрани, назад.

7. След разучаването на движенията на краката се пристъпва към усвояване на тези с ръцете. При учениците с най-тежки двигателни затруднения упражненията с ръце могат да се окажат и основните изучавани движения от хорото и ръченицата. При тях се използва помощно-двигателният метод.

СПОРТНИ ИГРИ. ВОЛЕЙБОЛ. ИНДИВИДУАЛНИ ТЕХНИКОТАКТИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ

Горен лицев начален удар. Забиване по посока на засилването

Началният удар е средството за вкарване на топката в игра. За правилен се счита тогава, когато топката премине над мрежата и попадне в очертанията на противниковото поле.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основните технически елементи от отборните спортове.

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява упражнения за начален удар съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

Има два начина за подхвърляне на топката: с една и с две ръце. Начинът на подхвърляне може да се избере в зависимост от индивидуалните възможности на учениците. При учениците със СОП няма да изискваме отскок при нанасяне на удара. Упражненията, които са подходящи за разучаване на техниката и усвояване на начален удар, са:

– разучаване на изходното положение: ученикът е обърнат с лице към мрежата, като напред е разноименният крак на удрящата ръка;

– имитация на начален удар без топка;

– подхвърляне на топката от изходно положение;

– начален удар в стена;

– в началото и при ученици с двигателни затруднения начални удари могат да се изпълняват над ниска мрежа или пейка;

– при ученици с тежки двигателни затруднения с помощ от учител/терапевт може да се държи топката на удобна височина за нанасяне на удар с ръка от място (като имитационно изпълнение, но с топка, придържана от учител);

– при учениците с добре развита моторика може да изискваме отскок при удар на топката;

– включват се начален удар по права, по диагонал или в определени зони.

Общи указания

1. За разгряване се използват упражнения, максимално близки до техниката на вида спорт, който е тема на урока.

2. Упражненията за разгряване да се изпълняват със съответната на вида спорт топка, като по този начин се развива усетът на учениците към нея.

3. Да не се правят излишни движения с тялото при изпълнение на начален удар.

4. Да се използва камшично движение при удара по топката.

5. Трябва да се включат общоразвиващи упражнения за добра загрявка на горните крайници и раменния пояс.

6. Първоначално се усвоява изходното положение.

7. Изпълнение на имитационни упражнения.

8. Упражнения срещу стена.

9. Упражнения от ниска към висока мрежа.

10. Упражнения за начален удар към определени зони на игрището.

СПОРТНИ ИГРИ. ВОЛЕЙБОЛ. ИНДИВИДУАЛНИ ТЕХНИКОТАКТИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ

Подаване с две ръце отгоре над глава и с две ръце отгоре назад. Подаване с две ръце отгоре встрани и назад

Подаването с две ръце отгоре обикновено е вторият контакт с топката. При него основната цел е да се подаде топката на следващ играч, който да я върне в противниковото поле.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основните технически елементи от отборните спортове.

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява упражнения за подаване на топката с две ръце отгоре съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

Методиката на обучение ще е същата както при подаването с две ръце отгоре. Тук акцентът пада на това топката да бъде изпратена назад или встрани, а не напред. Упражненията, които могат да се включат според двигателните възможности, са:

– припомня се изходното положение за подаване с две ръце отгоре;

– при децата с по-тежки двигателни затруднения – ученик е заел изходно положение стоеж в количката с ръце нагоре, а учителят държи топката, като я поставя в ръцете му. Ученикът изпълнява усилие върху топката, а учителят противодейства. Упражнението може да се изпълни и от учениците по двойки, като този, който държи топката, е зад бутащия. Изпълняват се също:

– имитационни движения на подаването с две ръце отгоре назад и встрани;

– самостоятелни подавания над себе си;

– подавания с две ръце отгоре встрани на стена;

– с гръб към мрежата подхвърляне на топката и опит с подаване с две ръце отгоре и назад да я прехвърли.

Общи указания

1. За разгряване се използват упражнения, максимално близки до техниката на вида спорт, който е тема на урока.

2. Упражненията за разгряване да се изпълняват със съответната на вида спорт топка, като по този начин се развива усетът на учениците към нея.

3. Трябва да се включат общоразвиващи упражнения за добра загрявка на горните крайници и раменния пояс.

4. Първоначално се усвоява изходното положение – висок или среден стоеж.

5. При подаване с две ръце отгоре топката трябва да се удря с пръстите и никога с дланите.

6. Истинското движение да е съсредоточено в китките. Топката се изтласква само чрез китките, като не се използва силата на ръцете.

СПОРТНИ ИГРИ. ФУТБОЛ. ИНДИВИДУАЛНИ ТЕХНИКОТАКТИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ

Водене на топката. Подаване на дълги разстояния

Овладяване на падаща топка с гърди/крак

Подаването, овладяването и воденето на топка са основни технически похвати в играта футбол.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основните технически елементи от футбола.

Очаквани резултати на ниво тема: води, подава и овладява топката с различни части на ходилото и участва в игри съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

Първоначално в уроците по футбол ще включим упражнения за боравене с топката с цел развиване на усет към топката – подхвърляне на топката и свободна игра по терена. Включват се подавания на топката срещу стена и спиране с крак. За да се усложни в зависимост от индивидуалните възможности, се включват и подаване и овладяване по двойки. Водене на топката започва със свободно водене по терена, водене по права, на зиг-заг, между конуси, в кръг и др.

– При учениците от първо равнище воденето на топката няма как да бъде осъществено. Ще се наблегне на това ученикът да възприеме подаване на топката с различни части на ходилото по неподвижна топка. Това може да се извърши от място или след като ученикът направи с помощ 3 – 4 крачки, да нанесе удар по неподвижна топка.

– При ученици с добре развита моторика може да се изисква топката да се води с определени части на ходилото – горната, горновъншната, горновътрешна. Според индивидуалните възможности може да се извърши водене на топката без зрителен контрол, като ученикът гледа към учителя и той му показва накъде да води топката. При упражненията за подаване също да се изисква с коя част да се подаде топката. Първоначално се подава срещу стена, а по-късно и по двойки.

Общи указания

1. За разгряване се използват упражнения, максимално близки до техниката на вида спорт, който е тема на урока.

2. Упражненията за разгряване да се изпълняват със съответната на вида спорт топка, като по този начин се развива усетът на учениците към нея.

3. При овладяването на топката за децата от първа и втора група няма да изискваме придвижване към топката.

4. При възможност овладяването да се извърши еднакво добре с различни части на ходилото.

5. Овладяването по възможност да се извърши с по-голяма площ на крака.

6. За предпочитане е цялостният метод за овладяване на технически похват дрибъл на топката.

7. Всички упражнения за водене на топката да се изпълняват най-напред с удобния крак, а след това – с неудобния.

8. В началото на изпълнението погледът е насочен към движещата се топка, а след това напред.

9. Да се избягват упражнения, включващи продължително водене на топка.

10. Воденето да се извършва във взаимна връзка с останалите технически похвати.

11. Овладяването на топката може да се упражнява по двойки, като единият ученик хвърли топката, а другият я овладее с крак или гърди.

ТУРИЗЪМ И ОРИЕНТИРАНЕ

Туристически преход в гористите части на планината

Опазване на природната среда

Пешеходният туризъм оказва изключително благоприятно въздействие върху учениците. Отличителна черта е движението, в което човек се усъвършенства всестранно – физически и психически.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: прилага елементи от планинска техника.

Очаквани резултати на ниво тема: изпълнява правилно техника на ходене според индивидуалните възможности на лица с увреждания.

Последователността на обучението при планинския туризъм може да премине, като първо се разучи техниката на ходене – по равнинен терен, при изкачване и при слизане. При изкачване краката се поставят на цели стъпала, отведени навън. Колкото е по-голям наклонът, толкова ъгълът на отвеждане е по-голям. При слизане тялото се поддържа вертикално и леко свито в тазобедрените стави. Ходи се с малки крачки. Трябва да се регулират крачката и дишането, учениците да не избързват много от групата и да не задържат дишането си. Предварително трябва да е определен строят на придвижване – в колона, в група, във верига и др.

Учениците трябва да усвоят и техниката на придвижване по различен тревист терен и преодоляване на естествени препятствия. Техника на движение при изкачване на тревисти склонове се състои в това, че се стъпва на цяло стъпало, така че да се осъществява максимална опорна площ и същевременно да се увеличава сцеплението между подметката на обувката и тревата.

Видовете движение, които учениците трябва да прилагат в естествени условия, са:

– заобикаляне: на някакъв мокър участък, голям камък или храсталаци;

– прескачане: тези от тях, които са с по-малка ширина и височина, могат да бъдат прескочени;

– прекатерване: при големи дървета;

– провиране: при придвижването по тясна пътека, около която има храсти.

В зависимост от двигателните способности учениците могат да изпълняват придвижването по планински терен с помощ, с насочване и самостоятелно.

Общи указания

1. Пътят, по който ще преминават учениците, трябва предварително да е преминат от учителя.

2. Продължителността на разходката трябва да е съобразена с индивидуалните възможности на учениците.

3. Да се спазва техниката на ходене по равнинен терен при изкачване и слизане.

4. При учениците с тежки двигателни затруднения ходенето се извършва с помощ.

5. При останалите ученици при нужда – с насочване или самостоятелно.

6. По време на ходенето не трябва да се яде, пее или говори, за да не се пречи на правилния ритъм на дишане.

7. Използват се словесни методи, помощно-двигателен и цялостен метод.

РАКЕТНИ СПОРТОВЕ. ТЕНИС НА МАСА. ОСНОВНИ ТЕХНИЧЕСКИ ЕЛЕМЕНТИ

Дланен изтеглен нападателен удар. Дланни и обратни отбранителни (сечени) удари

Техниката на ракетните спортове се състои от разнообразни движения и действия, насочени към целесъобразни и точни отиграванията на топката.

Очаквани резултати на ниво учебна програма: умее да изпълнява основни технически елементи от ракетни спортове.

Очаквани резултати на ниво тема: Изпълнява основни удари съобразно индивидуалните възможности за участие на лица с увреждания.

Обучението на тема нападателни и отбранителни удари ще следва същата последователност както и обучението за плосък удар от VI клас.

Дланен „сечен“ отбранителен удар се изпълнява по топки, които са изпратени в дясната половина на масата от противника. Обратен „сечен“ отбранителен удар се изпълнява по топки, които са изпратени в лявата половина на масата от противника. Започва се с имитационни упражнения извън масата – заставане в основен стоеж и заемане на изходно положение за удара. Имитира се цялостното движение за изпълнение на нападателен удар. Същото упражнение се прави и на висулка. Включват се упражнения на маса срещу „дървена стена“ за удари по права, диагонал и в различни части на противника. При ученици с добре развита моторика упражнението може да е изпълни по двойки, като ученикът, който посреща топчето, го хваща, а не отвръща на удара.

Общи указания

1. В изучаването на ракетни спортове трябва да се следи за последователността на усвояване на материала.

2. Методическата последователност при изучаване на дланен изтеглен нападателен удар е същата както при плоските удари.

3. В началото е необходимо да изискваме изпълнението на удара да става по високо отскачащи топки, а по-нататък постепенно да намалява отскокът.

4. Изисква се изпълнението на нападателни удари от различни точки на игралната зона в последователност – близка, средна, далечна.

5. Изисква се и последователност в процеса на обучение по отношение посоката на топката – по диагонал, по права, последователно по диагонал и по права.

6. Успешно се включват и упражнения на „висулка“.

7. За усвояване на ударите в урока могат да се включат упражнения за мускулните групи на горните крайници и раменния пояс. Включват се имитационни движения с горните крайници, самостоятелни упражнения с топка/перо за дриблиране или срещу стена, а при възможност – и упражнения по двойки, включващи удар по диагонал, по права и удар в средата на противниковото игрално поле на масата.

8. При възможност и упражнения по двойки, включващи удар по диагонал, по права и удар в средата на противниковото игрално поле на масата.

ЛИТЕРАТУРА

Светослав Стефанов, Волейбол – готови за голямата игра, Велико Търново 2015, изд. I&B ltd. (ай анд би)

Теодора Давидова, Обучението по лека атлетика в училище, Велико Търново 2005, изд. Бойка.

Теодора Давидова, Основи на техниката по лека атлетика в училище, Велико Търново 2005, изд. Бойка.

Елена Джамбазова, Книга за учителя по физическо възпитание и спорт за I клас, изд. Булвест 2000, изд, къща Анубис, София 2017.

Елена Джамбазова, Силвана Ингелска, Книга за учителя по физическо възпитание и спорт за II клас, изд. Булвест 2000, изд, къща Анубис, София 2018.

Елена Джамбазова, Силвана Ингелска, Книга за учителя по физическо възпитание и спорт за III клас, изд. Булвест 2000, София 2011.

Елена Джамбазова, Силвана Ингелска, Книга за учителя по физическо възпитание и спорт за IV клас, изд. Булвест 2000, София 2005.

Стоян Денев, Аз преподавам футбол, Велико Търново 2018, изд. I&B ltd. (ай анд би)

Йото Дряновски, Исак Коен, Да играем тенис на маса, изд. Медицина и физкултура, София 1986.

Димитър Давидов, Гимнастиката в училищното физическо възпитание, Велико Търново 2016, изд. Бойка

Нено Мирчев, Ежедневна гимнастика, изд. Медицина и физкултура, София 1985.

М. Каранешев, В. Янакиев, Единна програма по тенис на маса, София 1986, издателско-печатна база ЕПНПКФКС.

Димитринка Цонкова, Теория и методика на физическото възпитание, изд. ИВИС, Велико Търново, 2017.

Малчо Малчев, Чавдар Сотиров, Стефан Базелков, Туризъм, алпинизъм, ориентиране, изд. Фабер 2011, Велико Търново.

Интернет източници:

https://pixabay.com/bg/

Човекът и природата V клас

Човекът и природата VI клас

Биология и здравно образование VII клас

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА, НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ

Законът за предучилищното и училищното образование регламентира равен достъп до образование и отговорността на образователните институции да предоставят подкрепа за личностно развитие и качествено образование на всяко дете и ученик, независимо от вида и степента на увреждания и специалните образователни потребности.

Настоящите учебно помагало и методическо ръководство са разработени на основата на различни научни подходи, дидактически принципи и методи и всички те – вплетени в предписанието за осигуряване на реципрочността в отношенията: преподаване, образователно съдържание, индивидуален капацитет, индивидуални потребности, формиране на компетентности за самостоятелен живот.

Акцентът е поставен върху подготовката и провеждането на учебния процес, организиран около индивидуалното ниво на развитие на учениците и приспособяващ се към техните интереси и очаквания – както учебни, така и социокултурни, и предпрофесионални. Регулирането на тази взаимовръзка освен че изисква поддържането на динамично равновесие между дидактическите и социалните аспекти на процеса, го поставя и в синхрон със специфичния ритъм и стил на осъществяване, за да бъде преподаването притегателно и атрактивно, знанието – разнообразно и полезно, а ученето – интересно и стимулиращо.

Научни подходи за регулиране и осъществяване на учебния процес

За създаване на научно-методическата рамка на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес, чиито допълнителни ресурси и инструменти са включени в настоящото учебно помагало за ученици и методическо ръководство за учители, избраните научни подходи са два – екологичният и компетентностният.

Навлизането на екологичните идеи в науките за образованието (в 90-те г. на XX век) води до съществени промени в разбирането за развитието на детето и на обучението на ученика. Благодарение на тях се стига и до обновяване на професионалния речник с термини и понятия като „индивидуални способности“, „специални образователни потребности“, „педагогическо взаимодействие“, „педагогическа ситуация“, „ресурси“, „фактори на образователната среда“, „индивидуални фактори“, „фасилитатори“, „бариери“, „рискове“…, които са в широка употреба в образователните практики. Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ООН, екологичният подход е избран за очертаване линиите на „осигуряване на приобщаващото и справедливото качествено образование, и насърчаване на възможностите за обучение през целия живот за всички“, в което се откриват концептуалните опори на съвременния образователен процес, представен в разделението на ролите, функциите и отговорностите на двете основни лица – учителя и ученика, и на двата основни процеса – преподаването и ученето.

С екологичната визия за **обучението (преподаването и ученето), респ. за педагогическата ситуация**, се осигуряват живата достъпност до класната стая и възможността да се стои лице в лице с действителния образователен процес, в който участието на ученика е пряко свързано с функционалното предназначение и влиянието на средата. Екосистемният модел на научна интерпретация създава предпоставките за разпознаване на всеки детайл от образователната среда и нейните субекти (дирекция, учители, педагогически специалисти), ресурси (професионални, материални, дидактически) и функционално организираната

обстановка, осигуряваща посрещането на потребностите на учители и ученици, и всички те – поставени във взаимодействие. От друга страна, екологичната визия осветлява новото разбиране за увреждания, в частност за състоянието на интелектуална недостатъчност (умствена изостаналост), като се показва значимостта както на ограниченията в начина на живот, произтичащи от индивидуалните фактори (недостатъчност, неспособности), така и на факторите на самата среда, действащи в този случай като фасилитатори или бариери на учебния процес. Екологичният подход съдейства още и за това учителят и педагогическите специалисти да се откъснат от разбирането за интелектуалната недостатъчност като за болест, за сбор от симптоми и процеси на комплексно изоставане в развитието, защото така те биха продължавали да я превръщат в оправдание и по този начин в отнемане на правото на естествено индивидуално развитие. Присъединяването им към еколого-антропологичния модел за тълкуване на увреждания, създаден от П. Фужейрола, се постига убедеността, че „не е възможно състоянието на увреждане да бъде редуцирано единствено до оценяването на ограничените функционални способности, без да бъде съобразявано влиянието на променливите на околната среда в условията на реалния живот“.[1]

Ролята на този подход е да осигури моделирането на учебния процес и да определи опорните точки за неговата реализация. Основавайки се на педагогическото взаимодействие на учителя и ученика, опосредствано от начините на преподаване и на процесите на усвояване на знания и умения, учебното помагало и методическите ръководства са в съответствие на:

– индивидуалния капацитет и способности (нива на развитие), придружавани от конкретните потребности, интереси и очаквания, на единството от ндивидуални фактори, които са „мярата“ за готовността на ученика за участие в учебния процес;

– начина и стила на преподаване и на функционалната реорганизация на образователната среда или на факторите на училищната среда и класната стая, които улесняват, окуражават, стимулират към активно участие.

На свой ред, позоваването на компетентностния подход при разработване на учебните програми по класове е основно изискване при определяне на образователното съдържание, цели, задачи и избора на дейности.

Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ЮНЕСКО, насочени към превръщането на разпространението на знания в двигател на икономическото и социалното развитие, компетентностният подход насочва към широкото разбиране на ефикасността и полезността на знанието, както и към обединяването на неговите дидактически и социални конотации. Изследванията показват, че той осигурява мобилизацията на индивидуалния капацитет и придобитите знания в полза на постигане на отчетливост на професионалната подготовка и квалификации.[2]

Ролята на този подход в процеса на разработване на учебни помагала и методически ръководства се открива в ясното „сливане“ на линиите на учебната със социалната и предпрофесионалната информираност и предвиденото упражняване на учениците в различни практически умения. Всяка тема включва разнообразни примери, предоставящи аргументи в полза на формиращите се умения, и преобразуването им в отчетливи компетенции. Освен тов, компетентностният подход е определящ по отношение на дизайна и организацията

1. Fougeyrollas, P. (2010) La funambule, le fil et la toile. Transformations réciproques du sens du handicap., ULaval.

2. Christian Chauvigné et Jean-Claude Coulet (2017) L’approche par compétences : un nouveau paradigme pour la pédagogie universitaire ? p. 15 – 28 https://doi.org/10.4000/rfp.2169

на педагогическото взаимодействие и на модификациите на взаимоотношенията учители – ученици – учебен клас. Той е в основата на непрекъснатото обновяване на учебния процес, дефинирано по отношение на случващото се като преподаване и обработване на знанието в момента и това, което трябва да бъде постепенно постигнато и да се прояви на следващ етап като умения. Обвързаността на екологичния и компетентностния подход е определяща по отношение на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес. И двата подхода са основани на взаимодействието на индивидуалния капацитет, впоследствие на уменията и силата на влияние на факторите на образователната среда, които са част от контекста на социалните и икономическите промени.

И двата подхода подкрепят очакванията на учителя и имат за цел тяхното взаимодействие в стимулирането на активното участие на учениците в учебния процес, насочвайки ги да предприемат инициативи, да бъдат самостоятелни в изпълнението на задачите, да показват отговорност и ангажираност, да се включват в работата по всички учебни дисциплини, да сменят дейностите, да проявяват очакваните емоции, задоволство и отношение към другите.

Цели и принципи на учебния процес

Разработените учебни ресурси по всяка дисциплина имат за цел подпомагане на обучението на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност и множество увреждания, като:

– подготвят, развиват и осигуряват уменията за тяхното активно участие в учебния процес;

– съдействат за развитие на социалния им потенциал;

– насочват към формиране на самостоятелност и постепенна готовност за поемане на отговорност по отношение на професионалната и житейската реализация.

Разработеното учебно помагало представлява референтната рамка за осъществяване на образователния избор от страна на специалистите, учениците и родителите.

Съдържанието му включва сбор от образователни теми, придружавани от конкретни образователни цели и очаквани, реално постижими резултати, очертаващи линиите на компетентностно развитие на ученика през съответния клас, както и през цялото му училищно обучение.

Образователното адаптирано учебно съдържание е основано на компетентностния подход и е съобразено с характеристиките и потребностите на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност, като следва да се има предвид, че „да бъдеш компетентен, означава да можеш да използваш съответните ресурси за ефективно справяне с различни ситуации“, в това число и с такива с образователен характер. „Връзката между ученика и неговото действие свидетелства за неговото намерение и за формата на практически разсъждения в съответствие с неговата мисловна структура. Показването на умишленост, дори в най-обикновени действия, означава, че той е наясно с това, което прави.“[3]

За да се постигне успешната реализация на учебния процес, е необходимо специалистите да се ползват от единни разбирания за взаимодействието на силните страни на всеки

3. Programme éducatif destiné aux élèves ayant une déficience intellectuelle profonde. Programme de formation de l’école québequoise (2011)

http://www.education.gouv.qc.ca/fileadmin/site_web/documents/dpse/formation_jeunes/ProgEducDestineElevesDefIntelProfonde_PFEQ_f.pdf

ученик и подходящите за него ресурси (осигурени от средата). За тази цел трябва да се посочат предварително създадените конкретни условия в образователната среда, но и специфичните **принципи и методи**, полезните начини на взаимодействие учител – ученик, за да може впоследствие да се формулират най-подходящите образователни задачи и да се изберат ефикасните начини на действие.

Действащи принципи

През последните години организираното обучение се основава на принципите на диференциация и индивидуализация, достъпност и последователност, нагледност, атрактивност и функционална полезност.

Да се диференцира, означава откъсване от „фронталната педагогика“ и създаване на организация на работа, която поставя всеки ученик в оптимална ситуация.[4] Тази организация се състои в използването на всички налични ресурси за провеждане на най-ползотворни дидактически ситуации, осигуряващи активното участие на всеки ученик. Изборът на знанието има индивидуално предназначение и неговата нарастваща трудност води към постигане на компетентности, които се проявяват в различни образователни и житейски ситуации.

От специален коментар се нуждае принципът на достъпност, придружаван от този на последователност. Принципът на достъпност се прилага както хоризонтално – чрез поетапно нарастване на сложността от задача към задача във всеки учебен ресурс, така и вертикално – в една и съща задача сумарно учениците от различните равнища работят на „етажи“. Принципът на последователност е свързан с процесите на преподаване и получаване на знания, на обработване, натрупване и усвояване на знания, които имат функционален смисъл с индивидуално предназначение. От особено значение са и принципите за **нагледност, атрактивност и функционална полезност**, поддържани в целия процес на боравенето със знания. Единствено чрез ползването на разнообразие от методи, на завладяваща комуникация и отношения може да се достигне и да се поддържа активното участие на ученика в учебния процес.

Организация и реализация на учебния процес

Методическото ръководство включва избирани теми, придружавани от образователно съдържание, цели и задачи, които ще се постигнат с учебното помагало.

В тази част се отделя внимание на професионалните умения на учителя, изразени в доброто познаване на силните страни и срещаните трудности, както и на основните подходи в преподаването.

Проведените изследвания посочват, че в условията на осигуреното разбираемо, достъпно и адаптирано педагогическо взаимодействие, поддържането на спокойни отношения и жива и окуражаваща комуникация, постоянната подкрепа и насърчаване се постига формирането на умения за активно участие на учениците с интелектуални затруднения в учебния процес.[5]

---

4. Филип Перену, За диференциалната педагогика, консултирано на 1.09.2020 г. https://www.unige.ch/fapse/SSE/teachers/perrenoud/php_main/OUVRAGES/Perrenoud_1997_A.html

5. Гърбачева, А. (2014). Хронотопография на прехода от образователна интеграция към инклузия. Импакт за познавателното и социалното развитие на 6 – 9-годишните деца в състояние на интелектуална недостатъчност. Дисертационен труд.

Изброените стратегии на преподаване разкриват начини за подготовка, организация и провеждане на педагогическото взаимодействие, те показват как силните страни и умения на ученика се превръщат в двигателя на активността и желанието за действие и как учителят „заобикаля трудностите“, за да придвижи ученика към успех и към показване на своите умения в различни ситуации. [6]

Първа стратегия – разбираемост на знанието

За да се създаде подходящата обстановка за обучение на учениците с интелектуални затруднения, е важно да се познават техните предпочитания за това къде и как да се провеждат различните дейности.

За тази цел е важно да се осигури подходящата за ученика функционално структурирана образователна среда за възприемане, обмисляне и действие със знанието, постъпващо от околната среда и света. Необходимо е образователната среда (физическа, материална, дидактическа) да бъде предварително подготвена, да отразява контекста на темата, да активира и разпредели ролите и отношенията на учениците в класа. Функционалната реорганизация на образователното пространство да бъде в подкрепа на разбирането на темата, целта, задачите за изпълнение. Аранжиментът на предметния и дидактично-материалния свят на класната стая, изборът на ресурси да бъдат адаптирани спрямо интересите, мотивацията и желанието за участие. Предварителното структуриране на пространството означава, че е определено работно място за всеки, като се позиционират и местата за групова и за индивидуална работа. Мястото на ученика е в близост до предлаганата подкрепа.[7]

Специфичният капацитет на познавателни способности на учениците често изисква да се провокира припомнянето на предварителните знания, което улеснява възприемането и разбирането на новото знание.

Учителят трябва да работи така, че съобщаваното да съответства на интересите на ученика, и да се стреми към резултати, които са полезни и функционални за него. Той може да преведе ученика през всички негови знания и различни учебни ситуации, за да се постигнат значими връзки между това, което знае, и това, което се изисква в новата ситуация. Едновременно с това, учителят може да поддържа интереса към приближаване на крайния резултат, като за тази цел е подготвил неговото изображение или непрекъснато показва и улеснява с припомнянето на познатите знания и умения.

Втора стратегия – избор на сложността на задачите

Изпълнението на поставените задачи се състои в приспособяването на ученика към различни условия и обстоятелства, за да постигне целта си. Естествено е, че една от неговите основни трудности е качеството на обработване на информация. Колкото е по-сложна една задача, толкова повече време е необходимо за нейното изпълнение, като непрекъснато се следи за осигуряването на необходимата подкрепа, за да не се нарушава последователността на действията. Учителят организира преподаването така, че то да следва стъпките на последователността на действието и да подчертава връзките между всяка стъпка, като ограничи възникването на всяка възможност за физически препятствия. С други думи, изборът

6. Названието и някои акценти в описанието на педагогическите стратегии са заимствани от Образователната програма за ученици с интелектуална недостатъчност от Министерството на образованието (2011). Квебек, Канада.

7. Гърбачева, А. (2015). Екологичният подход в инклузивното образование.

на сложността на задачата се определя от прага, до който ученикът може да бъде функционален, за да покаже своите постижения и самостоятелност.

Трета стратегия – привличане и поддържане на вниманието

Вниманието е основен познавателен механизъм, който позволява обработването и управлението на информацията. Вниманието е това познавателно умение, което е необходимо при научаване на нови неща.[8] Свойствата и характеристиките на вниманието определят силата и динамиката на познавателните процеси, неговата продължителност позволява на ученика да се съсредоточи върху дадена задача и да я изпълни в срок, въпреки проявите на разсейване. Учениците с интелектуални затруднения се отличават с трудности във вниманието, с честа загуба на концентрация и разсейване дори от най-малките шумове наоколо, което преминава в неспособност за поддържане на интерес, дори до загуба на интерес към предложената задача. Слабостите на селективното внимание при идентифициране на съществените информации се оказват основното предизвикателство за процесите на учене поради влиянието, което носят към разбирането и създаването на връзки.

Познавателните усилия, необходими за поддържане на продължително внимание, са предизвикателство дори при наличието на интересни и важни информации. Учениците трудно фиксират вниманието си, макар че случайно и спонтанно могат да се върнат безрезултатно към обекта на учене, поради разсеяност от някакъв предмет от околната среда или вътрешно усещане. Без подкрепата на учителя ученикът рискува да насочи вниманието си към други стимули и да загуби интерес към предложената задача.

Поради тези причини учителите трябва да изберат завладяващи интереса материали и атрактивно представяне на образователното съдържание. Подсилвайки комуникацията с използването на сигнални думи, произнесени заинтригуващо като „Погледни внимателно!“, или с интригуващи въпроси „Готови ли сте?“. Промяната в тона и гласа, както ускоряването или забавянето на говора също добавят интензитет към словесното послание, подкрепено с мимика и жестове.

Четвърта стратегия – подкрепа на мотивацията и поддържането на усилия

Мотивацията се определя като интереса и движещата сила към действие, към постигането на определени цели. Отнася се до началото, насочеността и постоянството в поведението, желанието и готовността да се извърши определена дейност. Мотивацията стимулира усилията към постигането на желаните цели. Учениците с интелектуални затруднения се отличават със слаба или специфична насоченост на мотивацията, разпознавана в липсата на инициатива за действие, при създадено впечатление за добра наблюдателност и информираност в зависимост от личните интереси (познаване на телевизионните предавания, непропускане на рождените дати на приятели, репертоара на предпочитани музиканти или неработните дни и празниците). Последвана от слабото самоуважение (предизвикано от перманентния неуспех в дейността), тези две характеристики се превръщат в мощен стимул на трайния неуспех в училище. При съчетание с лесно ранимия Аз-образ на децата се очертава необходимостта от постоянна и често доста интензивна подкрепа.

Очевидно е, че мотивацията за учене е външно зависима и до голяма степен в зависимост от способността на учителя да разпознава и най-малкия напредък от ученика и да му покаже признателност. Успехът е най-добрият подсилващ фактор!

---

8. https://neuro-english.eu/cognitive-skills/

Мотивацията се показва след най-малкия напредък и веднага след постъпилата положителна оценка.

Колкото повече са успехите, толкова повече ще бъдат насърчителните изрази и толкова по-силно ще бъде съгласието за участие в учебния процес и в изпълнението на предложените задачи.

Сред придружаващите преподаването методи се разпознават: съдействие, подкрепа, поощрение, похвала, игра, индивидуална работа, могат да се добавят словесното насърчаване, намигването или усмивката. Всички те са най-лесните начини за изграждане и поддържане на мотивацията на учениците. Тези жестовете придобиват още по- голямо значение, когато са придружени със словесни обяснения и публично съобщаване на положителните оценки и споделеното задоволство от изпълнението на задачата.

Пета стратегия – консолидиране на ученето

Ученето трябва да бъде интересно и предизвикателно, за да бъде по-лесно и да бъде търсено повторно. Ученикът с интелектуални затруднения среща значителни трудности при възприемането, обмислянето и съхраняването на информация. За да не се превръща във вътрешна бариера за активното участие в учебния процес, за тази цел учителят предвижда провеждането на многократни упражнения на дадено умение до устойчивост на неговата проява и превръщането ѝ в компетентност. Всяко повторение е съчетавано с влагане на усилия и упражняване на съзнателен контрол върху това, което прави, за да се научи. Учителят трябва да предложи на ученика множество възможности за упражняване на определени специфични умения, за да се превърнат в автоматизми, които подпомагат развитието на компетентности.

Учителят трябва да участва във всички упражнения, като използва стимули със стабилни форми и значения – например да представя фигури винаги по един и същи начин и да използва една и съща дума всеки път, за да обозначи една и съща реалност. Снимки, пиктограми и картини също могат да се използват, за да напомнят на учениците за това, което вече са направили или научили. Активното приложение на назоваваното, посочваното, повторението могат да преминат в поддържането на диалози и приложение на специфични методи като „четене за двама“, „рисуване и говорене“.

Шеста стратегия – предпочитаната визуална верига

Провеждането на учебния процес се основава на традиционните методи и средства на преподаване – инструкция, обяснение, наблюдение, упражнение, демонстрация, разказ, придружавани и от други техники, които показват висока ефикасност и полезност. Една от тях е обобщена в активната роля на нагледността и визуализацията.

В учебната ситуация възприемането на информациите се основава на преноса им през най-малко две сензорни вериги. Обикновено това са зрителната и слуховата. Всички знания постъпват на базата на сетивата. При учениците с интелектуални затруднения източник на информация са обикновените действия на помирисване, докосване, гледане и удряне. Поради тези причини учителят се ползва от различни средства, които осигуряват нагледност, демонстрация, показване на пиктографски инструкции, поставянето в зрителното поле на ученика на различни правила и предписания за конкретни действия. Разбира се, тази стратегия винаги е съчетана и с други.

Седма стратегия – улесняване на трансфера (преноса) на знания

Трансферът на знания се отнася до способността за използване на дадени знания и умения в дадена ситуация, когато те са придобити в друга. Това е една от основните техники в преподаването и осъществяването на учебния процес, чрез която учителите провокират учениците към преноса на знания и умения от една към друга ситуация и в различен контекст.

Преносът на знания и умения изисква и способността на ученика да се адаптира към нова ситуация.

Изследванията показват, че учителят не се ползва от една-единствена стратегия, напротив, преподаването винаги се основава на различни стратегии и включва широко разнообразие от методи, като най-видима е значимостта на използването на т.нар. хетерорегулаторни образователни стратегии и методи.

Например по време на работа с учениците учителят едновременно съчетава техники, за да се избегне разсейването на учениците, като следи за изпълнението на поставените цели, предоставя конкретни средства на всеки за изпълнение на задачата, като предварително е настроил нейната трудност спрямо успеха на всеки ученик. Други примери насочват към правилото, че показаният неуспех изисква повече подкрепа и обратно – показаният успех означава, че подкрепата трябва да се намали. На ученика трябва да се дава все по-висока отговорност и да бъде насърчаван към самостоятелно изпълнение на задачите, както и към полагане на непрекъснати усилия, за да се достигне до постижение. При учениците с интелектуални затруднения подкрепата е предоставена от учителя, тя е интерактивна и може да приеме формата на пряко насочване, проява на съвместно внимание, вербални или жестове за подкрепа. Когато той е приспособен към ситуацията, показва умения и става все по-инициативен при изпълнение на задачите, ръководната роля на учителя намалява.

Създаването на условия и боравенето с подходящите стратегии и методи на преподаване са основните фактори за стимулиране и поддържане на активното участие на учениците в учебния процес. Ученето е основен фактор за тяхното комплексно развитие и формирането на познавателни, социални и предпрофесионални компетентности.

Фронталната стратегия на преподаване невинаги се оказва приложима или ако тя се прилага, трябва да е придружавана и от индивидуална работа.

Изисква се заобикаляне на срещаните трудности и трябва да се знае, че ученикът бързо губи интерес. Освен това времето невинаги е достатъчно за изпълнението на дадена задача и в този случай учителят продължава работата до нейното завършване.

Обобщаващият подход за всички предложени стратегии е конструктивното обединяване на екологичния и компетентностния подход, създаващи последователност в процесите на преподаване и на получаване на знания, тяхното обработване, натрупване и усвояване, като насоката е към селекцията на тези, които имат функционален смисъл и значение.

Често се оказва, че учениците в състояние на интелектуална недостатъчност избързват, правят грешки, губят интерес и се отказват от изпълнението на задачата.

Атрактивна възможност за подтикване на ученика към продължаване на работата е предоставяне на възможността да избира с какво да се занимава и какви знания предпочита. Учителят знае, че децата предпочитат интензивната комуникация, демонстрират бързо запомняне на лесно достъпни и полезни информации, участват в учене чрез действие (извършване на дейности, които стимулират запомнянето) и педагогическото взаимодействие да е на тази основа. Поддържането на положителни емоционално-оценъчни отношения с детето е предпоставка за постигане на личностното му развитие. Сътрудничеството между самите ученици и съвместната работа с другите са основните форми на т.нар. колективно

учене. Те се изслушват, помагат си, изчакват реда си, изразяват се самостоятелно, поддържат интереса помежду си и взаимно се мотивират да изпълнят задачата докрай.

Адаптацията на обучението по учебната дисциплина изисква система от дейности, диференцирани от учителя на класа и адресирани към индивидуалните потребности на учениците с цел непрестанното активиране на тяхното участие в учебния процес.

Методическото ръководство по Човекът и природата е предназначено за прилагане при организиране на обучение и подкрепа за личностно развитие на обучаващите се ученици със специални образователни потребности V – VI клас в ЦСОП.

Методическото ръководство описва насоките при работа с учебното помагало, включващо разработки на теми/подтеми на учебното съдържание, структурирано и адаптирано според учебните програми по Човекът и природата за V и VI клас (общообразователна подготовка), утвърдени от МОН. Разработените учебни ресурси по теми/подтеми от учебното помагало покриват необходимия обем от предвидените нови знания със съответното терминологично облекчаване за ученици с умствена изостаналост и множество увреждания.

Методическото ръководство дава насоки за поставянето и работата по примерни задачи и упражнения с различни равнища по степен на сложност, насочени към овладяване на базисни знания, умения и отношения, свързани с учебния предметq и изграждането на елементарно равнище на здравна и екологична култура.

Всеки специалист при използване на методическото ръководство и учебното помагало има право да направи своя избор спрямо предложения учебен материал и да организира учебните часове по Човекът и природата съобразно възможностите и потребностите на учениците.

Познавателната активност на учениците със специални образователни потребности е различна. Условно е направено разделяне в очакванията на постигнатите резултати и успеваемостта при изпълнение на задачите и упражненията на три равнища по степен на сложност за всяка тема/подтема, съобразени с индивидуалните възможности и специалните потребности на учениците.

Контрол с поглед

Технологията за контрол с поглед дава възможност на ученика само с насочване и задържане на погледа да общува чрез синтезирана реч като обратна връзка; да пише; да учи; да рисува; да използва компютър; да свири на различни музикални инструменти; да използва интернет.

Учениците с двигателни затруднения с помощта на контрол с поглед могат да използват не само специализирани обучителни материали и софтуер, но и всички останали електронни обучителни материали (например електронни учебници, сайтове с видеоуроци, сайтове с адаптирано учебно съдържание и т.н.).

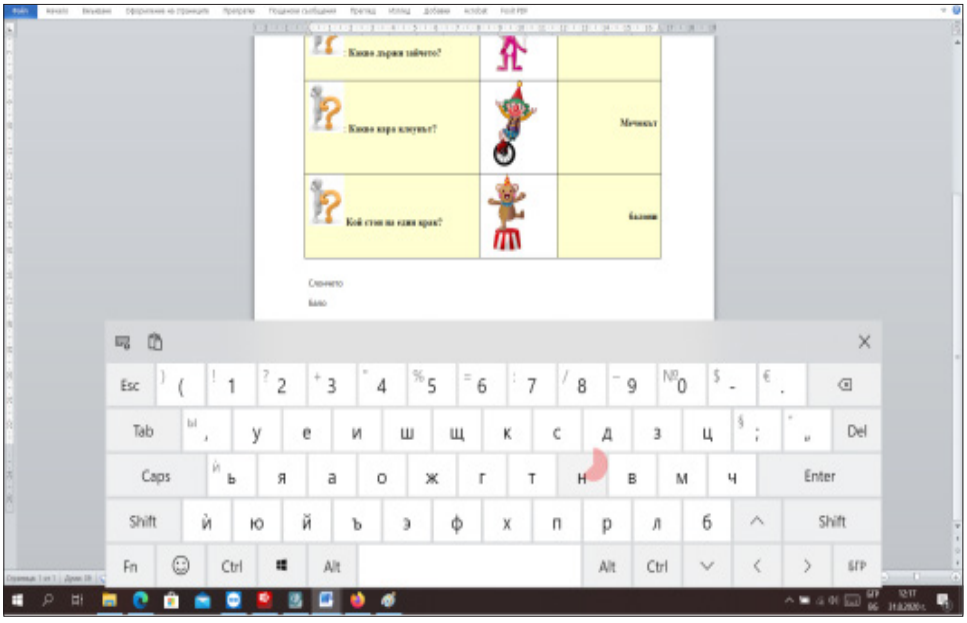

Фигура 1. Тестова задача

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[9] (червеното кръгче е мястото на погледа).

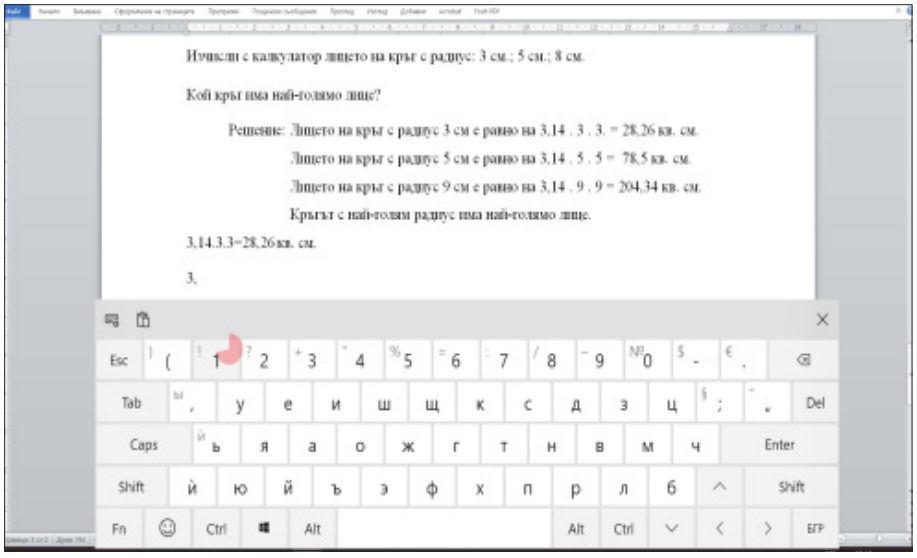

Фигура 2. Тестова задача

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[10] (червеното кръгче е мястото на погледа).

9. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

10. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

C5

Софтуер за комуникация и обучение

Софтуерът Communicator 5 (Tobii Dynavox)[11] дава възможност да създадете индивидуален профил на всеки ученик, да редактирате, да добавяте или създавате страници по съответния учебен предмет. Предлага различни модули, които позволяват комуникация чрез символи (графични изображения) или текст, като избраните/написаните думи, фрази, изречения се произнасят със синтезирана реч.

В зависимост от степента на увреждане, ученикът може да използва мишка, тъчскрийн или устройство за управление с поглед при работа с компютър.

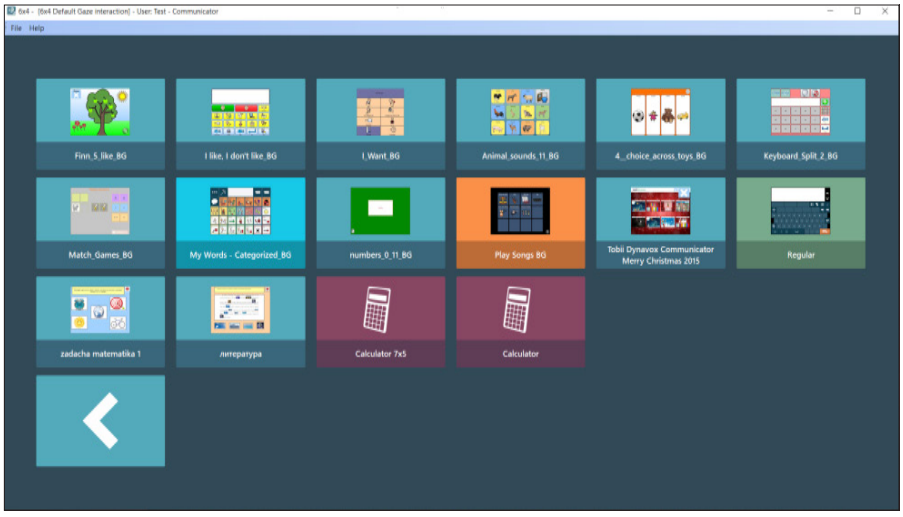

Фигура 3. Индивидуален профил на ученик

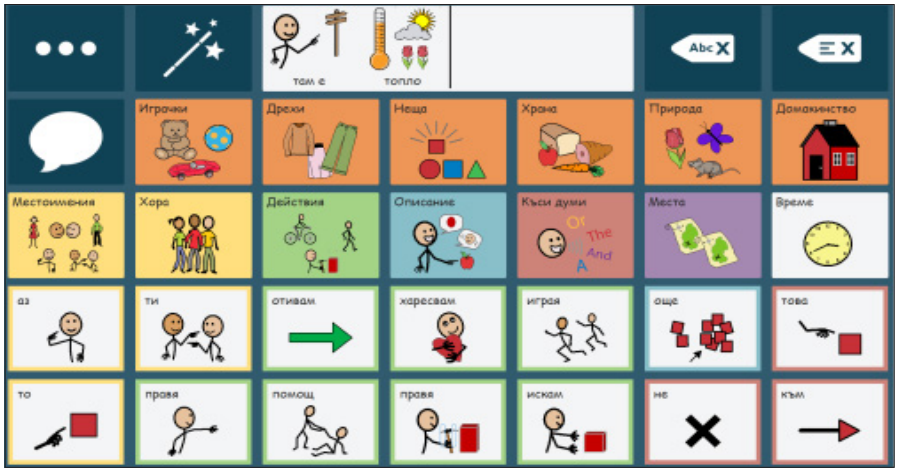

Фигура 4. Приложение за комуникация чрез символи от Communicator 5

11. https://www.tobiidynavox.com/software/windows-software/communicator-5/

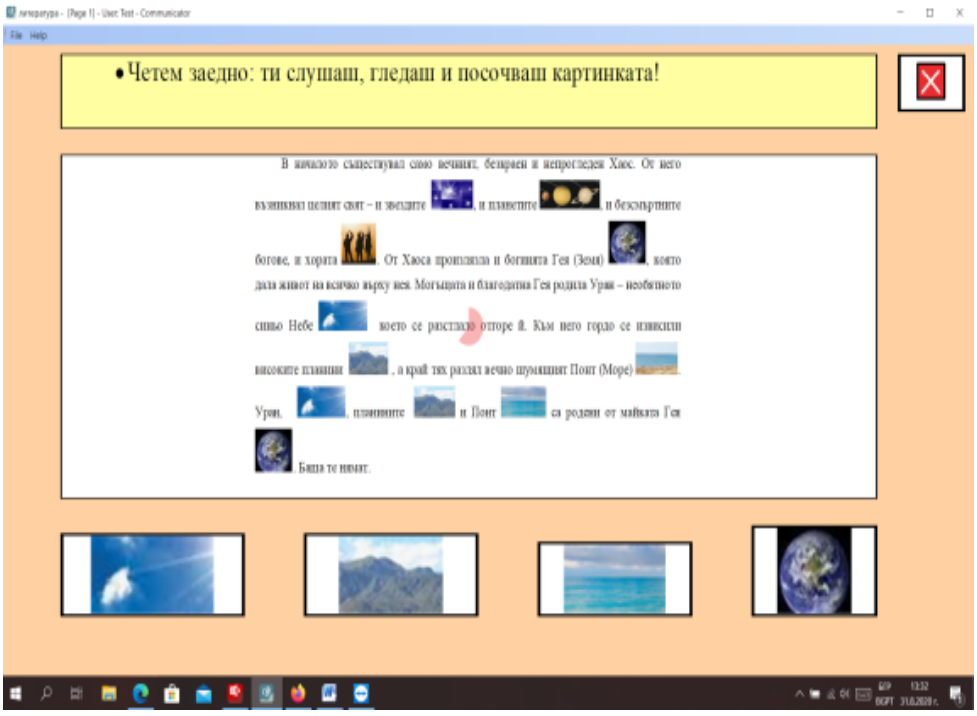

Фигура 5. Обучително занимание в Communicator 5

Фигура 6. Тестова задача в Communicator 5

Използваният софтуер за допълваща и алтернативна комуникация дава възможност на всеки педагогически специалист да го прилага в пряката си работа по съответния учебен предмет за определени задачи съобразно възможностите на ученика за развиване на различни познавателни функции.

ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА

V
КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО
РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА, НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ **772**

ТЕЛА И ВЕЩЕСТВА
Основни характеристики на телата и веществата. Строеж на веществата и движение на градивните частици **786**

ТОПЛИННИ ЯВЛЕНИЯ
Температура и топлина. Преходи между състоянията на телата и веществата **788**

ЗЕМЯТА И КОСМОСЪТ
Разпространение и отражение на светлината. Земята и Слънчевата система. Светът на звездите **790**

ВЪЗДУХ
Състав и свойства на въздуха **792**

ВЪЗДУХ
Значение на въздуха. Опазване чистотата на въздуха **794**

ВОДА И ВОДНИ РАЗТВОРИ
Свойства на водата. Водни разтвори Опазване чистотата на водата **796**

КЛЕТЪЧЕН СТРОЕЖ НА ОРГАНИЗМИТЕ **797**

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ МНОГОКЛЕТЪЧНИТЕ ОРГАНИЗМИ
Хранене **799**

МНОГОКЛЕТЪЧНИ ОРГАНИЗМИ
Дишане **801**

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ ЧОВЕКА
Хранене **803**

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ ЧОВЕКА
Дишане **805**

ЕДИНСТВО НА НЕЖИВАТА И ЖИВАТА ПРИРОДА **807**

ДВИЖЕНИЕ И СИЛИ
Движение на телата **812**

ТЕЛА И ВЕЩЕСТВА

Основни характеристики на телата и веществата. Строеж на веществата и движение на градивните частици

Формата, обемът и масата на телата се въвеждат в контекста на общото понятие характеристики на телата – т.е. те се разглеждат като белези, по които можем да описваме и сравняваме различни тела. Понятията маса и обем са сложни за учениците със специални образователни потребности. Тук отново се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети от обкръжаващата среда.

Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарна ориентация за маса и обем на телата, как и с какво се измерват. Въвеждат се нови понятия: маса, обем, литър и килограм. За да се подкрепи ученикът при усвояване на теза нелека материя, е необходимо в часовете по Човекът и природата да се използват материали от Монтесори стаята и други от ежедневните дейности, по преценка на учителя. Часовете е препоръчително да се провеждат в класна стая Монтесори среда, където са налични различни дървени везни, мерителни чаши, тежести с различно тегло, за да може всеки ученик, независимо от индивидуалните си възможности, да докосне, да усети, да измери и да участва в индивидуалните задачи.

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са предварително и могат да се разпознават по картинки от енциклопедии, илюстрации на електронен носител обекти с различна големина и тежест. Телата могат да са от класната стая, двора, хранителни продукти. За осъществяване на задачите се препоръчват следните материали от Монтесори класна стая:

– дървена везна – игри за баланс;

– мерителни мензури;

– теглилки с различна тежест;

– игри за пресипване на течности или бобови растения от един съд в друг.

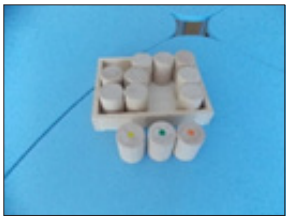

За изпълнението на представената в помагалото задача се препоръчват следните начини на работа.

– От учениците на най-ниско равнище с помощ от страна на учителя посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика.

– От учениците от второ равнище – с повече възможности за овладяване на знания, се изисква да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и с помощ от страна на учителя да отбележат кой е с по-голяма маса (кой тежи повече).

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания, се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори под задачата.

Учителят задава въпрос: „Какво виждаш на картинката?“. Ученикът отговаря: „На картинката виждам: слонче, а до него малко зайче“. След като ученикът опише какво вижда на всички картинки, учителят дава инструкция: „Отбележи под картинките кой тежи повече! Кой е с по-голяма маса?“.

Предвидените картинки в задачата са примерни. Всеки учител може да използва и други картинки и символи и да предложи задачата под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията обем и маса.

След като приключи устната работа с ученика, учителят предлага да постави верния номер под всяка картинка.

ТОПЛИННИ ЯВЛЕНИЯ

Температура и топлина.

Преходи между състоянията на телата и веществата

Темата за топлинните явления има важно значение за усвояването на понятията температура, топлинна енергия и свързаните с тях явления. Явленията се описват и обясняват на учениците със СОП на чисто практично равнище с примери, близки до тяхното ежедневие. Специално внимание се отделя на конкретните проявления на топлинните явления в живата и неживата природа и на практическите им приложения в бита и техниката. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети от обкръжаващата среда.

Температурата е понятие, което не може да бъде формирано изведнъж. Разкриването на неговата същност е дълъг и свързан с много практически задачи процес.

Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарна ориентация за температурата на телата, как и с какво се измерва. Въвеждат се нови понятия: температура, скала, градус, термометър. За да се подкрепи ученикът при усвояване на тази нелека материя, е необходимо в часовете по Човекът и природата да се използват материали от Монтесори класна стая и други от ежедневните дейности, по преценка на учителя.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка. Предварително всяко дете е запознато с термометъра, като уред за измерване на температурата. На учениците са представяни игри от рода: „Кога е най-топло навън и ходим на море? Кога водата замръзва, вали сняг и се возим с шейни? Кога мама казва, че сме болни?“ и др.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– От учениците на най-ниско равнище с помощ от страна на учителя да посочат на картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика. Пример: „Това е картинка на ярко слънце и термометър, който показва висока температура. През лятото слънцето грее ярко и температурата е висока (времето е топло)“.

– От учениците от второ равнище – с повече възможности за овладяване на знания, се изисква да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и с помощ от страна на учителя да свържат съответните сезони с картинките.

– От учениците от трето равнище – с най- добри възможности за овладяване на знания се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да свържат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

Учителят задава въпрос: „Какво виждаш на картинката?“. Ученикът отговаря: „На картинката виждам: дървета, сняг и термометър“. Следва въпросът: „Висока ли е температурата, която показва термометърът, или е под 0 градуса?“. След като ученикът опише какво вижда на картината, учителят дава инструкция: „Прочети и свържи картинката със сезона, за който се отнася!“.

Предвидените картинки в задачата са примерни. Всеки учител може да използва и други картинки и символи и да предложи задачата под форма на игра в часовете в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията топлинни явления.

Задача 2 е напълно с практическа насоченост, предимството на такива задачи е, че

учениците реално се докосват до изучаваните уреди и могат да извършат елементарно лабораторно упражнение, т.е. те сами, насочвани от учителя, да изследват, да откриват, да опознават.

ЗЕМЯТА И КОСМОСЪТ

Разпространение и отражение на светлината. Земята и Слънчевата система. Светът на звездите

В тази тема се изгражда обща начална представа за връзката между Земята и останалите планети в Слънчевата система. Ролята на Слънцето, като звезда, от която зависят всички процеси на планетата Земя. Знанията за космическите тела се конкретизират чрез разглеждане основните характеристики на Земята, Луната и Слънцето. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети от обкръжаващата среда.

Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарна ориентация за движението на Земята около Слънцето и защо се сменят сезоните. Въвеждат се нови понятия: земна ос, година, полюс. При усвояването на тази нелека материя е необходимо непрекъснато онагледяване. За да се подкрепи ученикът в часовете по Човекът и природата, учителят трябва да предлага материали, чрез които под формата на игра, достъпна за всички равнища, да достигне в най-голяма степен информацията до всяко дете. Часовете е препоръчително да се провеждат в класна стая Монтесори среда, където са налични различни материали, необходими за онагледяване и практическа работа с учениците.

Монтесори глобус

Монтесори глобус суша – вода

Макети на Земята, Луната, Слънчевата система с възможност за сглобяване и оцветяване

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка. Предварително всяко дете е запознато със земното кълбо, припомнено е за земната ос. На учениците са представяни игри за от рода: „Кога е най-топло навън и ходим на море? Кога водата замръзва, вали сняг и се возим с шейни?“. Припомнени са им цветовете, с които обикновено отбелязваме сезоните според методиката на Монтесори.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– От учениците на най-ниско равнище с помощ от страна на учителя да посочат на картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика. Пример: „Това е месец януари – в бял цвят. Значи е студено. Тогава ще го свържем със зимната картинка. Студено е, защото в нашата страна през януари слънцето е по-отдалечено и грее по-малко и за кратко време“.

– От учениците от второ равнище – с повече възможности за овладяване на знания, се изисква да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и с помощ от страна на учителя да свържат съответните месеци с картинките.

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да свържат, със или без помощ от страна

на учителя верните отговори на задачата.

Предвидените картинки в задачата са примерни. Всеки учител може да предвиди и други картинки и символи и да предложи задачата под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани със Земята и Слънчевата система.

ВЪЗДУХ

Състав и свойства на въздуха

В тази тема се изгражда обща начална представа за въздуха, неговия състав и значение за всички живи организми на планетата Земя. Основните образователни цели са свързани с конкретизиране на знанията за вещества и смеси чрез изследване на състава, състоянието, свойствата, разпространението и значението на въздуха; обогатяване на придобитите умения за безопасна работа с вещества и смеси; обогатяване на културата на умствения труд на учениците. Възпитателните акценти на учебното съдържание насочват към: откроряване на здравни и екологични проблеми, свързани със замърсяването и опазването на чистотата на въздуха; разкриване значението на въздуха за живота на Земята и човешката дейност; обогатяване на естетическите възприятия на учениците при наблюдаване на изучаваните обекти и явления, развиване на познавателните им интереси. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети от обкръжаващата среда.

Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарни познания за състава на въздуха, неговите свойства и необходимостта от опазване на чистотата му. Въвеждат се нови понятия: азот, кислород, въглероден диоксид. За да се подкрепи ученикът в часовете по Човекът и природата, учителят трябва да предлага материали, чрез които под формата на игра, достъпна за всички равнища, да достигне в най-голяма степен информацията до всяко дете.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка. Предварително всяко дете е запознато с понятието въздух. На учениците са представяни игри за от рода „В кое бурканче какво се намира?“.

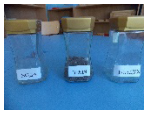 – материали от Монтесори класна стая.

Разглеждат се различни табла и картини със значението на въздуха за живите организми.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– От учениците на най-ниско равнище с помощ от страна на учителя да посочат на картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика.

– От учениците от второ равнище – с повече възможности за овладяване на знания, се изисква да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и с помощ от страна на учителя да свържат съответния газ с огъня.

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания, се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да свържат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата, както и да обяснят с помощ значението на огъня за човека.

Задача 2 от помагалото е предвидена за учениците от второ и трето равнище, с подобри възможности за учебна дейност, тъй като са необходими по задълбочени познания за свойствата и значението на въглеродния диоксид. Учителят е необходимо да насочи именно в тази посока вниманието на учениците, и с негова помощ всяко дете да посочи верния от-

говор и да го отбележи и да се обоснове, според възможностите си.

Предвидените картинки в задачата са примерни. Всеки учител може да и и други картинки и символи и да предложи задачата под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани с въздуха, неговия състав и значение.

ВЪЗДУХ

Значение на въздуха.

Опазване чистотата на въздуха

В тази тема се изгражда обща начална представа за въздуха, неговия състав и значение за всички живи организми на планетата Земя. Основните образователни цели са свързани с конкретизиране на знанията за вещества и смеси чрез изследване на състава, състоянието, свойствата, разпространението и значението на въздуха; обогатяване на придобитите умения за безопасна работа с вещества и смеси; обогатяване на културата на умствения труд на учениците. Възпитателните акценти на учебното съдържание насочват към: откриване на здравни и екологични проблеми, свързани със замърсяването и опазването на чистотата на въздуха; разкриване на значението на въздуха за живота на Земята и човешката дейност; обогатяване на естетическите възприятия на учениците при наблюдаване на изучаваните обекти и явления, развиване на познавателните им интереси. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети от обкръжаващата среда.

Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарни познания за състава на въздуха, неговите свойства и необходимостта от опазване на чистотата му. Въвеждат се нови понятия: азот, кислород, въглероден диоксид. За да се подкрепи ученикът в часовете по Човекът и природата, учителя трябва да предлага материали, чрез които под формата на игра, достъпна за всички равнища, да достигне в най-голяма степен информацията до всяко дете.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка. Предварително всяко дете е запознато с понятието въздух. На учениците са представяни игри за от рода „В кое бурканче какво се намира?“.

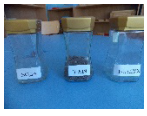 – материали от Монтесори класна стая.

Разглеждат се различни табла и картини със значението на въздуха за живите организми. Обсъждат се и се припомнят някои основни правила около поддържане на хигиена в жилището и класната стая.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– От учениците на най-ниско равнище с помощ от страна на учителя да посочат на картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика.

– От учениците от второ равнище – с повече възможности за овладяване на знания, се изисква да посочат и назоват с дума изображенията от картинките . Да отговорят на въпроса „Кой какво прави? Това води ли до замърсяване на въздуха, или не?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания, се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата, както и да обяснят с помощ

значението на определени действия за опазването на природата, или обратно – за нейното замърсяване.

При работа с **Задача 2** действията са сходни. Тази задача е по-близка до ежедневието на учениците и тези от трето равнище могат да разкажат и как почистват своята стая, как помагат на близките си в почистването на дома и какво е значението на това да поддържаме домовете си чисти.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да използва и други картинки и символи и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията свързани с въздуха, неговия състав, значение и опазване.

ВОДА И ВОДНИ РАЗТВОРИ

Свойства на водата

Водни разтвори

Опазване чистотата на водата

В тази тема се изгражда обща начална представа за водата, нейните свойства и значение за всички живи организми на планетата Земя. Основните образователни цели са свързани с: конкретизиране на знанията за водата, състоянието, свойствата, разпространението и значението на водата и водните разтвори; обогатяване на придобитите умения за безопасна работа с вещества и смеси; обогатяване на културата на умствения труд на учениците. Възпитателните акценти на учебното съдържание насочват към откроряване на здравни и екологични проблеми, свързани със: замърсяването и опазването на водата; обогатяване на естетическите възприятия на учениците при наблюдаване на изучаваните обекти и явления; развиване на познавателните им интереси. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети от обкръжаващата среда.

Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарни познания за водата, агрегатните и състояния и необходимостта от опазване на чистотата и. Въвеждат се нови понятия: агрегатно състояние, отпадъчни води, пречиствателна станция. За да се подкрепи ученикът в часовете по Човекът и природата, учителят трябва да предлага материали, чрез които под формата на игра, достъпна за всички равнища да достигне в най-голяма степен информацията до всяко дете.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка. Предварително всяко дете е запознато с понятието вода, нейното значение за растенията, животните и човека. Учениците са наблюдавали стайните растения, растенията в двора, поливали са ги с помощ от страна на учителя.

За изпълнението на представената в помагалото З**адача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– От учениците на най-ниско равнище с помощ от страна на учителя да посочат на картинките с помощ и ръка в ръка . В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика. Припомнят се вкусовете сладко, солено.

– От учениците от второ равнище – с повече възможности за овладяване на знания, се изисква да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя,верните отговори на задачата.

Предвидените картинки в задачата са примерни. Всеки учител може да предвиди и други картинки и символи и да предложи задачата под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани с водата, нейните агрегатни състояния и значение.

КЛЕТЪЧЕН СТРОЕЖ НА ОРГАНИЗМИТЕ

В тази тема се изгражда обща начална представа за клетъчния строеж на организмите. Основна цел на тази част от учебното съдържание е да формира у учениците обобщена представа за клетката като градивна единица на организмите. Основните идеи, заложени в тази част на учебното съдържание, са познаваемост на света, единство и многообразие на организмите, както и новата за учениците биологична идея за организма като единна система. Биологичното знание е ново за учениците, тъй като за първи път се разкрива клетъчното равнище на организация на живата материя. Това изисква специални грижи за онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.). В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети от обкръжаващата среда.

Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарни познания за клетъчния строеж на организмите, за практическото значение на някои видове едноклетъчни организми (бактерии, едноклетъчни зелени водорасли), както и за основни правила за поддържане на личната хигиена. Въвеждат се нови понятия: клетка, микроскоп, едноклетъчни организми, бактерии. За да се подкрепи ученикът, в часовете по Човекът и природата учителят трябва да предлага материали, чрез които под формата на игра, достъпна за всички равнища, да достигне в най-голяма степен информацията до всяко дете.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

Разглеждат се различни табла и картини, мултимедийни презентации. Наблюдават се под микроскоп текстилни материали, части от различни растения (цитрусови плодове, ябълка и др.). Обсъждат се и се припомнят някои основни правила около поддържане на личната хигиена.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– От учениците на най-ниско равнище с помощ от страна на учителя да посочат на картинките с помощ и „ръка в ръка“. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика. Припомнят се кратко основни моменти около личната хигиена.

– От учениците от второ равнище – с повече възможности за овладяване на знания, се изисква да посочат и назоват с дума изображенията от картинките. Да отговорят на въпроса „Кой какво прави? Това правилно ли е, или не?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата, както и да обяснят с помощ значението на определени действия за опазването на здравето на човека.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 2** се препоръчва следните начини на работа.

– От учениците на най-ниско равнище с помощ от страна на учителя да посочат на картинките с помощ и ръка в ръка. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика.

– От учениците от второ равнище – с повече възможности за овладяване на знания, се изисква да посочат и назоват с дума изображенията от картинките. Да отговорят на въпроса

„Какво е изобразено на картинката? То се състои от една клетка. Значи е едноклетъчно“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя верните отговори на задачата.

Задача 3 е предложена само за учениците от трето равнище. С помощ от страна на учителя се разяснява условието на задачата. Припомнят се някои знания за значението на едноклетъчните организми за живота на Земята. Накрая се предлага на ученика да огради само верния отговор.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да използва и други картинки и символи и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани с въздуха, неговия състав и значение и опазване.

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ МНОГОКЛЕТЪЧНИТЕ ОРГАНИЗМИ

Хранене

В тази тема се разширяват и обогатяват знанията за процеса хранене при растенията и животните. Основна цел на тази част от учебното съдържание е да формира у учениците обобщена представа за храненето като основен жизнен процес при различните групи организми – растения, животни. Основните идеи, заложени в тази част на учебното съдържание, са познаваемост на света, единство и многообразие на организмите, както и новата за учениците биологична идея за организма като единна система. Учениците е необходимо да придобият система от основни знания за разликата при храненето на растенията и животните. Понятията храна, хранителни вещества, органи на храносмилателната система са нови за тях, това изисква богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.). Знанията за значението на растенията, за тяхната роля в пречистването на въздуха, формира основите на екологичното възпитание на учениците. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарни познания за храненето като жизнен процес, за значението на растенията за човека и останалите живи организми. Въвеждат се нови понятия: хранителни вещества, хранопровод, растителноядни животни, хищници.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

Разглеждат се различни табла и картини, мултимедийни презентации, занимателни игри, интерактивни задачи. Обсъждат се и се припомнят знания за растенията и животните от начален курс.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– От учениците на най-ниско равнище с помощ от страна на учителя да посочат на картинките с помощ и „ръка в ръка“. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както и обяснява: „Това е корен. Той участва ли в храненето на растението? Да, чрез него растението всмуква вода от почвата“. Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства – почва в буркан, растение в саксия и др.

– От учениците от второ равнище – с повече възможности за овладяване на знания, се изисква да посочат и назоват с дума изображенията от картинките. Да отговорят на въпроса „Как е това? Коренът участва ли храненето на растението?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата, както и да обяснят с помощ участието на определения орган в процеса хранене при растенията.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 2** се препоръчват следните начини на работа.

– От учениците на най-ниско равнище с помощ от страна на учителя да посочат на картинките с помощ и „ръка в ръка“. В този момент учителят назовава всяко животно, изобразено на картинката. Следва въпросът: „С какво се храни това животно? С месо. Значи е хищник“.

– От учениците от второ равнище – с повече възможности за овладяване на знания, се изисква да посочат и назоват с дума изображенията от картинките. Да отговорят на въпросите „Какво е изобразено на картинката? С какво се храни? Значи животното е ...“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания, се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

Задача 3 е предложена само за учениците от трето равнище. С помощ от страна на учителя се разяснява условието на задачата. Припомнят се някои знания относно органите, с които животните се хранят. Накрая се предлага на ученика да огради само верния отговор. При изпълнението на тази задача е необходимо допълнително онагледяване с картини на животни и др.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да използва и други картинки и символи и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани с основните жизнени процеси.

МНОГОКЛЕТЪЧНИ ОРГАНИЗМИ

Дишане

В тази тема се разширяват и обогатяват знанията за процеса дишане при растенията и животните. Основна цел на тази част от учебното съдържание е да формира у учениците обобщена представа за дишането като основен жизнен процес при различните групи организми – растения, животни, процес, при който става обмяна на газове. Основните идеи, заложени в тази част на учебното съдържание, са познаваемост на света, единство и многообразие на организмите, както и новата за учениците биологична идея за организма като единна система. Учениците е необходимо да придобият система от основни знания за разликата при дишането на растенията и животните, разликата между процеса хранене и дишане при растенията. Понятията газообмен, дихателни движения, бели дробове, трахея, хриле са нови за тях, това изисква богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.). В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарни познания за дишането като жизнен процес.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

Разглеждат се различни табла и картини, мултимедийни презентации, занимателни игри, интерактивни задачи. Обсъждат се и се припомнят знания за растенията и животните от начален курс.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчва следните начини на работа.

– От учениците на най-ниско равнище с помощ от страна на учителя да посочат на картинките с помощ и „ръка в ръка“. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както и обяснява: „Това е пеперуда. Тя живее на сушата“ и др.

– От учениците от второ равнище – с повече възможности за овладяване на знания, се изисква да посочат и назоват с дума изображенията от картинките. Да отговорят на въпроса „Какво виждаш на картинката? Къде живее това животно?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата, както и да обяснят с помощ участието на определения орган в процеса хранене при растенията.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 2** се препоръчва следните начини на работа.

– От учениците на най-ниско равнище с помощ от страна на учителя да посочат на картинките с помощ и „ръка в ръка“. В този момент учителят назовава всяко животно, изобразено на картинката. Следва въпросът: „Къде живее това животно? Във водата. Значи диша чрез хриле“.

– От учениците от второ равнище – с повече възможности за овладяване на знания, се изисква да посочат и назоват с дума изображенията от картинките. Да отговорят на въпросите „Какво е изобразено на картинката? Къде живее? Значи животното диша чрез...“ и др.

Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

Задача 3 е предложена само за учениците от трето равнище. С помощ от страна на учителя се разяснява условието на задачата. Припомнят се някои знания относно органите, с които растенията се хранят, и тези, с които дишат. Накрая се предлага на ученика да огради само верния отговор. При изпълнението на тази задача е необходимо допълнително онагледяване с картини на животни и др.

Част от часовете по Човекът и природата е необходимо да бъдат заложени да се провеждат в класна стая Монтесори поради необходимостта от непрекъснато онагледяване и възможността всяко дете според възможностите си самò, по практически начин да стигне до определено решение.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да използва и други картинки и символи и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани с основните жизнени процеси.

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ ЧОВЕКА

Хранене

При разработването на тази тема са съчетани традиционни и съвременни дидактически методи и средства. Поставен е акцент върху дейности за формиране на ключови компетентности в областта на природните науки. Задачите са разработени в контекста на здравословния начин на живот и устойчивото развитие. Значително място е отделено на практическите упражнения и възможности за развиване на умения за работа с различни вещества. Използвани са междупредметни и вътрешнопредметни връзки. Осигурени са възможности на учениците да наблюдават, разчитат прости схеми и таблици, да работят в група.

Образователна цел: запознаване с органите от храносмилателната система на човек и със значението на здравословното хранене.

Компетентности като очаквани резултати от обучението: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; придобиване на основни практически познания и умения.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на устройството и работата на храносмилателните органи, на видовете храни, техния произход.

Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят и с помощ или самостоятелно да посочват картинките. Очакваният резултат е при зададена инструкция ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка;

– за вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата, според възможностите им;

– за вербалните огрaмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да се ориентират за правилното изброяване на храносмилателните органи и тяхната функция, за видовете храни и тяхното значение за човешкия организъм.

Новите понятия в темата изискват богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.) и много практически задачи. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– От учениците на най-ниско равнище с помощ от страна на учителя да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както и обяснява: „Това е стомах. Той смила храната“ (храносмилателни органи). Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– От учениците от второ равнище – с повече възможности за овладяване на знания, се изисква да посочат и назоват с дума изображенията от картинките. Да отговорят на въпроса „Какво е изобразено на картинката? Каква е неговата работа?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания, се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

За **Задача 2** на учениците им се припомнят основните правила за здравословно хранене. След беседата се пристъпва към отговорите на задачата.

Задача 3 е практическа. Учениците изслушват отново правилата и с помощ от страна на учителя изработват здравословно меню.

Задачите от темата за значението на храната се прилагат по сходен начин.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да използва и други картинки и символи.

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ ЧОВЕКА

Дишане

При разработването на тази тема са съчетани традиционни и съвременни дидактически методи и средства. Поставен е акцент върху дейности за формиране на ключови компетентности в областта на природните науки. Задачите са разработени в контекста на здравословния начин на живот и устойчивото развитие. Значително място е отделено на практическите упражнения. Използвани са междупредметни и вътрешнопредметни връзки. Осигурени са възможности на учениците да наблюдават, разчитат прости схеми и таблици, да работят в група.

Основни знания, умения и отношения

1. Назовава и посочва по схема и картинка органите, участващи в дихателната система.

2. Знае за ролята на кръвта за осъществяване на връзката между органите на дихателната система.

3. Знае за значението на процеса дишане за живота на организмите.

Образователна цел: запознаване с органите на дихателната система на човек.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; придобиване на основни практически познания и умения.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на устройството и работата на дихателните органи, на основните дихателни движения.

Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките. Очакваният резултат е при зададена инструкция ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка;

– за вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата, според възможностите им;

– за вербалните огрaмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да се ориентират за правилното изброяване на дихателните органи и тяхната функция, за видовете дихателни движения.

Новите понятия в темата изискват богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.) и много практически задачи. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1**, се препоръчват следните начини на работа.

– От учениците на най ниско равнище с помощ от страна на учителя да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както и обяснява: „Тези деца какво правят! Децата играят на открито. Игрите и разходките сред природата са полезни за здравето на човека“. Този процес може да бъде подкрепен и с до-

пълнителни нагледни средства.

– От учениците от второ равнище – с повече възможности за овладяване на знания се изисква да посочат и назоват с дума изображенията от картинките. Да отговорят на въпроса „Какво е изобразено на картинката? Това полезно ли е за здравето, или е вредно?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания, се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

За **Задача 2** на учениците им се предлагат варианти за любими места за разходки и след като устно се обсъди къде обичат да почиват и да се разхождат, се пристъпва към рисуване на мястото.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да използва и други картинки и символи.

ЕДИНСТВО НА НЕЖИВАТА И ЖИВАТА ПРИРОДА

„Жива и нежива природа“ е тема преговор от Човекът и природата V клас. Тук се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки.

Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарна ориентация какво ще се изучава по предмета през годината, да обогатят своите знания за живата и нежива природа, разпознават по картини кои елементи са част от живата и кои – част от неживата природа. Въвеждат се нови понятия: кислород, почва , живи организми.

За да се изпълни **Задача 1**, е необходима предварителна подготовка. Разглеждани са предварително и могат да се разпознават по картинки от енциклопедии, илюстрации на електронен носител, обекти от живата и нежива природа.

Препоръчват се следните начини на работа.

– От учениците на най-ниско равнище с помощ от страна на учителя да посочат кой елемент е представител на живата природа. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика.

– От учениците от второ равнище – с повече възможности за овладяване на знания, се изисква да посочат и назоват с дума кой елемент е представител на живата природа, а след това да го оградят.

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания, се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да запишат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори под задачата.

Учителят задава въпрос: „Какво виждаш на картинката?“.Ученика отговаря: „На картинката виждам: цвете, саксия, прозорец“. След като ученикът опише какво вижда на картинката, учителят пита за кой от всичките елементи е част от живата природа. След даване на правилния отговор следва инструкцията за записване на верните отговори под картинката.

В **Задача 2** са предложени 5 картинки с изображения на дърво, скали, океан, пате и заек. Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е дърво“. „Това е скала“, „Това е пате“. След това под инструкция и с помощ ученикът трябва да подреди в табличката картинките. Като учителя назовава всяко действие: „Това е пате. То е елемент от живата природа“.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои елементи са част от живата и кои – от неживата природа. След това предлага ученикът да попълни табличката със съответните картиники, и изисква от него да назовава всяко действие.

– За ученици на трето равнище се изисква работа задаване на въпрос и отговор с цяло изречение.

Учителят пита: „Какво виждаш на картинката?“, ученикът отговаря: „Това е дърво, а то е част от живата природа“. След като приключи устната работа с ученика, учителят предлага да се направи таблицата под задачата, като впише в правилната графа наименованието на елемента.

В **Задача 3** са предложени 2 картинки с изображения на животно и растение и са из-

броени необходимите условия, за да живеят тези представители на живата природа.

Препоръчват се следните начини на работа.

– С учениците на първо равнище учителят насочва погледа на ученика към всяка една от картинките и се посочва от самия него или от ученика (с помощ или самостоятелно). В този момент учителят назовава: „Това е цвете, за да расте и живее, са му необходими въздух, почва, вода, светлина“. След това с помощ се свързва съответната картинка с необходимите условия за живот.

– За ученици на второ равнище учителят дава инструкция самите те да назоват какво виждат на картинките. Учителят обяснява на учениците кои са необходимите условия за живот на живите организми. След това предлага ученикът да довърши изречението с дума. Учителя казва: „За да расте и живее едно растение, е необходимо ...“. Ученикът трябва да изговори всички необходими фактори. След това учителят дава инструкция картинките да се свържат с необходимите фактори за живот.

– За ученици на трето равнище се изисква работа относно откриване на връзката между живата и неживата природа. След като ученикът състави необходимите изречения по отделните картинки, учителят дава инструкция и ученикът самостоятелно или с дозирана помощ свързва съответния жив организъм с необходимите фактори за живот.

ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА

VI
КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО
РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

ДВИЖЕНИЕ И СИЛИ
Видове сили. Лост и макара.
Сили и налягане 814

ЕЛЕКТРИЧНИ И МАГНИТНИ ЯВЛЕНИЯ
Електрични сили и електрични заряди. Електричен ток 816

ВЕЩЕСТВА И ГРАДИВНИТЕ ИМ ЧАСТИЦИ
Атоми, молекули и йони.
Прости и сложни вещества 818

ВЕЩЕСТВА И ХИМИЧНИ РЕАКЦИИ
Химични реакции 820

ВЕЩЕСТВА И ХИМИЧНИ РЕАКЦИИ
Кислород.
Водород.
Желязо 822

ЗНАЧЕНИЕ И ПРИЛОЖЕНИЕ
НА ВЕЩЕСТВАТА И НА ХИМИЧНИТЕ РЕАКЦИИ
Горене. Горива. Химични реакции в природата и в практиката.
Опазване на околната среда..... 824

ДВИЖЕНИЕ НА ВЕЩЕСТВА В ОРГАНИЗМИТЕ 826

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ МНОГОКЛЕТЪЧНИТЕ ОРГАНИЗМИ
Дразнимост и движение 828

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ МНОГОКЛЕТЪЧНИТЕ ОРГАНИЗМИ
Размножаване, растеж и развитие 830

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ МНОГОКЛЕТЪЧНИТЕ ОРГАНИЗМИ
Размножаване, растеж и развитие 832

ДВИЖЕНИЕ НА ВЕЩЕСТВАТА В ЧОВЕШКИЯ ОРГАНИЗЪМ 834

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ ЧОВЕКА
Дразнимост и движение 836

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ ЧОВЕКА
Размножаване.
Растеж и развитие 838

ДВИЖЕНИЕ И СИЛИ

Движение на телата

В учебната програма темата „Движение на телата“ е първа подтема на основна тема „Движение и сили“. Движението е основно свойство на материята. То е присъщо на живите и неживите тела. Знания за движението учениците усвояват от ежедневните си дейности.

В предложената адаптация на тази тема се придобиват знания за видовете движение на телата. Основни умения – слушане, разбиране, наблюдаване, разпознаване, класифициране, за невербалните – посочване по картинка или схема. За всички вербални ученици: чрез използване на зрителни опори – говорене, отговор на зададен въпрос с една дума или изречение, разказване по схема, обясняване на хигиенни правила.

Образователна цел: запознаване с видовете движения.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението:

– разширяване на речниковия фонд;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– придобиване на основни познания за хигиенни правила и норми.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на движението като физична величина.

Следва запознаване с видовете движения, илюстрирани с картинки. Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите траектория, права линия. Очакваният резултат е при зададена инструкция, – например „Посочи картинката със самолета, който лети в права линия“, ученикът да се ориентира и да посочи картинката;

– за отчасти вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата според възможностите им;

– за вербалните ограмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да четат и да отговарят на поставените въпроси, които да бъдат насочени към отделните видове движения, както и да коментират какви движения се наблюдават около нас ежедневно .

Понятията траектория, скорост са нови за учениците и изисква богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.). В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда. Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарни познания за движението като физична величина. Да умеят самостоятелно, по инструкция да обясняват видовете движения според траекторията.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както и обяснява: „Това е слон. Той е тежък и се движи бавно. Неговата скорост не е голяма“. Този

процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Как се движи това животно? Каква е неговата скорост?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата, както и да обяснят с помощ кое животно от картинките е най-бързо и кое се движи с най-малка скорост.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да предвиди и други картинки и символи и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани с движението и видовете движения.

ДВИЖЕНИЕ И СИЛИ

Видове сили.

Лост и макара.

Сили и налягане

В тази тема се обогатява понятието *сила* като мярка за взаимодействие между телата и се въвеждат понятия за прости механизми и налягане.

В предложената адаптация на тази тема се придобиват знания за видовете сили и прости механизми. Основни умения – слушане, разбиране, наблюдаване, разпознаване, класифициране, за невербалните – посочване по картинка или схема. За всички вербални ученици: чрез използване на зрителни опори – говорене, характеризиране на силите, обясняване на случаи от практиката, в които се използват простите механизми.

Образователна цел: запознаване с видовете сили, с простите механизми и тяхното приложение в практиката.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението:

– разширяване на речниковия фонд;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– придобиване на основни практически познания и умения.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на видовете сили, като физична величина.

Следва запознаване с видовете сили, илюстрирани с картинки. Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите тежест, триене, лост, макара. Очакваният резултат е при зададена инструкция, ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка;

– за отчасти вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата, на действието, според възможностите им;

– за вербалните ограмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да се ориентират адекватно при определяне и диференциране на различните видове сили, както и за приложението им в практиката. Да отговарят с цели изречения на поставените въпроси. С помощ от страна на учителя да дават кратки определения за видовете сили.

Новите понятия в темата изискват богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.) и много практически задачи. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда. Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарни познания за видовете сили, за простите механизми и за приложението им в практиката.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както и обяснява: „Това е стол. Той е тежък, но не е по-тежък от пералнята. Неговата сила на триене ще е по-малка от тази на пералнята, него го преместваме по-лесно, отколкото пералнята“. Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Какво е това? Кой предмет ще поместим по-лесно?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата, както и да обяснят с помощ при кой предмет силата на триене ще е най-голяма и защо.

Задача 2 е предвидена за учениците от второ и трето равнище. Вниманието на учениците се насочва към основните характеристики на простите механизми, към предмети от заобикалящата ги среда. Учителят подпомага с насочващи въпроси, учениците сами да стигнат до верния отговор и да открият предмети, които са създадени на принципа на простите механизми.

ЕЛЕКТРИЧНИ И МАГНИТНИ ЯВЛЕНИЯ

Електрични сили и електрични заряди. Електричен ток

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да предвиди и други картинки и символи и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани с видовете сили.

Магнитни сили

Електричните и магнитните явления се изучават на качествено равнище във физичната част от учебното съдържание. Магнитните сили се споменават в *Човекът и природата* в IV клас като сили, с които се привличат железни тела. Електричните и магнитните явления се обясняват от наличието на електрични заряди и магнити, при взаимодействието между които се появяват електрични и магнитни сили. От електричните явления се изучават – наелектризирането на телата, взаимодействието между заредени тела и протичане на ток в метали. Магнитните явления са в резултат от взаимодействието между постоянни магнити, намагнитването на материали и магнитното действие на електричния ток.

Основни знания, умения и отношения

1. Познава наелектризирането на телата, взаимодействието на електричните заряди, протичането на електричен ток и разликата между проводници и изолатори.

2. Познава и спазва основни правила за безопасна работа с електрически уреди.

3. Наблюдава и познава явления в природата с електрически заряди.

4. Спазва правила за безопасна работа с вещества, лабораторни съдове, прибори и уреди.

Образователна цел: запознаване с електричните и магнитни явления.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; придобиване на основни практически познания и умения.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на електричните заряди и сили, илюстрирано с картинки и прости схеми.

Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите положителен заряд, отрицателен заряд, наелектризиране. Очакваният резултат е при зададена инструкция ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка;

– за отчасти вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата, на действието, според възможностите им;

– за вербалнитеограмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да се ориентират адекватно при определяне и диференциране на електрическите заряди. Да отговарят с цели изречения на поставените въпроси. С помощ от страна на учителя да дават кратки определения за наелектризирането, електричните заряди, проводниците на електричество, да извършват самостоятелно прости практически опити и задачи.

Новите понятия в темата изискват богато онагледяване на съдържанието и много практически задачи. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което

да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка. За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както и обяснява: „Това е печка. На нея си приготвяме храна. За да се свари супата, е необходимо да включим печката. Печката работи с електрически ток“. Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Кой уред за какво служи и за неговата работа необходимо ли е електричество?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата. При изпълнението на втора и трета задача е необходимо учителят да припомни правилата за безопасност при работа с електроуреди.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да предвиди и други картинки и символи, както и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани с видовете сили.

ВЕЩЕСТВА И ГРАДИВНИТЕ ИМ ЧАСТИЦИ

Атоми, молекули и йони.
Прости и сложни вещества

При разработването на тази тема са съчетани традиционни и съвременни дидактически методи и средства. Поставен е акцент върху дейности за формиране на ключови компетентности в областта на природните науки. Задачите са разработени в контекста на здравословния начин на живот и устойчивото развитие. Значително място е отделено на практическите упражнения и възможности за развиване на умения за работа с различни вещества. Използвани са междупредметни и вътрешнопредметни връзки. Осигурени са възможности на учениците да наблюдават, разчитат прости схеми и таблици, да работят в група.

Основни знания, умения и отношения

1. Познава веществата и техните градивни частици.
2. Да разграничава прости и сложни вещества.
3. Спазва правила за безопасна работа с вещества, лабораторни съдове, прибори и уреди.

Образователна цел: запознаване с градивните частици на веществата.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; придобиване на основни практически познания и умения.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на градивните частици на веществата, илюстрирано с картинки и прости схеми.

Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите атом, молекула, съединение. Очакваният резултат е при зададена инструкция ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка;

– за отчасти вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата, според възможностите им;

– за вербалните грамотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да се ориентират адекватно при определяне на градивните частици, при разграничаването на прости вещества и химични съединения. Да отговарят с цели изречения на поставените въпроси. С помощ от страна на учителя да дават кратки определения за химични съединения и да дават примери за такива.

Новите понятия в темата изискват богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.) и много практически задачи. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както

и обяснява: „Това е мляко. То е течно“. Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Млякото е в течно агрегатно състояние“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

При изпълнението на втора задача е необходимо учителят да припомни правилата за безопасност при работа със стъклени предмети и различни видове вещества.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да предвиди и други картинки и символи и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията свързани с видовете сили.

ВЕЩЕСТВА И ХИМИЧНИ РЕАКЦИИ

Химични реакции

При разработването на тази тема са съчетани традиционни и съвременни дидактически методи и средства. Поставен е акцент върху дейности за формиране на ключови компетентности в областта на природните науки. Задачите са разработени в контекста на здравословния начин на живот и устойчивото развитие. Значително място е отделено на практическите упражнения и възможности за развиване на умения за работа с различни вещества. Използвани са междупредметни и вътрешнопредметни връзки. Осигурени са възможности на учениците да наблюдават, разчитат прости схеми и таблици, да работят в група.

Основни знания, умения и отношения

1. Познава метали, неметали, изходни вещества и продукти на химични реакции.
2. Наблюдава и познава химични реакции в природата.
3. Спазва правила за безопасна работа с вещества, лабораторни съдове, прибори и уреди.

Образователна цел: запознаване с видовете химични реакции.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; придобиване на основни практически познания и умения.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на видовете вещества и основните химични реакции, илюстрирано с картинки и прости схеми.

Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите метал, неметал. Очакваният резултат е при зададена инструкция ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка;

– за отчасти вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата, според възможностите им;

– за вербалните огрaмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да се ориентират адекватно при определяне на градивните частици, при разграничаването на прости вещества и химични съединения. Да отговарят с цели изречения на поставените въпроси. С помощ от страна на учителя да дават кратки определения за химични реакции и да дават примери за такива.

Новите понятия в темата изискват богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.) и много практически задачи. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както

и обяснява: „Това е кислород. Кислородът е газ. Той не е метал“. Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Какво е това? Метал ли е?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

Задача 2 е предвидена за учениците от трето и отчасти второ равнище. Преди да се изпълни задачата, е необходимо учителят отново да припомни видовете реакции и да насочи вниманието на учениците.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да използва и други картинки и символи и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията свързани с видовете сили.

ВЕЩЕСТВА И ХИМИЧНИ РЕАКЦИИ

Кислород.

Водород.

Желязо

При разработването на тази тема са съчетани традиционни и съвременни дидактически методи и средства. Поставен е акцент върху дейности за формиране на ключови компетентности в областта на природните науки. Задачите са разработени в контекста на здравословния начин на живот и устойчивото развитие. Значително място е отделено на практическите упражнения и възможности за развиване на умения за работа с различни вещества. Използвани са междупредметни и вътрешнопредметни връзки. Осигурени са възможности на учениците да наблюдават, разчитат прости схеми и таблици, да работят в група.

Основни знания, умения и отношения

1. Познава метали, неметали, изходни вещества и продукти на химични реакции.

2. Познава най-основните характеристики на кислорода, водорода и желязото.

3. Спазва правила за безопасна работа с вещества, лабораторни съдове, прибори и уреди.

Образователна цел: запознаване с химичните съединения на кислорода, водорода и желязото.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; придобиване на основни практически познания и умения.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на основните характеристики и употреба на химичните елементи кислород, водород и желязо, илюстрирано с картинки и прости схеми.

Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите кислород, водород, желязо. Очакваният резултат е при зададена инструкция ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка;

– за отчасти вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата, според възможностите им;

– за вербалнитеограмотени ученици (трето равнище)очакваният резултат е да се ориентират адекватно при определяне на основните характеристики на отделните химични елементи, както и за практическото им приложение. Да отговарят с цели изречения на поставените въпроси.

Новите понятия в темата изискват богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.) и много практически задачи. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както и обяснява: „Това е вилица. С нея се храним. Тя е направена от метал“. Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Какво е това? От какво вещество е изградено?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

Задача 2 е предвидена за учениците от трето и отчасти второ равнище. Преди да се изпълни задачата, е необходимо учителят отново да припомни основните характеристики и приложения на кислорода.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да използва и други картинки и символи, както и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани с видовете сили.

ЗНАЧЕНИЕ И ПРИЛОЖЕНИЕ НА ВЕЩЕСТВАТА И НА ХИМИЧНИТЕ РЕАКЦИИ

Горене. Горива. Химични реакции в природата и в практиката. Опазване на околната среда

При разработването на тази тема са съчетани традиционни и съвременни дидактически методи и средства. Поставен е акцент върху дейности за формиране на ключови компетентности в областта на природните науки. Задачите са разработени в контекста на здравословния начин на живот и устойчивото развитие. Значително място е отделено на практическите упражнения и възможности за развиване на умения за работа с различни вещества. Използвани са междупредметни и вътрешнопредметни връзки. Осигурени са възможности на учениците да наблюдават, разчитат прости схеми и таблици, да работят в група.

Основни знания, умения и отношения

1. Знае приложението на веществата с техни свойства.
2. Знае за въздействието на някои вещества върху околната среда и здравето на човека.
3. Дава примери за процеса горене в природата.
4. Спазва правила за безопасност при работа с огън и с вещества, които са лесно запалими.

Образователна цел: запознаване с процеса горене, с неговото значение за хората, както и с някои основни правила за опазване на околната среда.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; придобиване на основни практически познания и умения.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на основните характеристики и употреба на химичните елементи кислород, водород и желязо, илюстрирано с картинки и прости схеми.

Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите горене, видове горива. Очакваният резултат е при зададена инструкция ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка;

– за отчасти вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата, според възможностите им;

– за вербалните огрмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да се ориентират за приложението на процеса горене в практиката, както и да знаят основните правила за безопасна работа. Да отговарят с цели изречения на поставените въпроси.

Новите понятия в темата изискват богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.) и много практически задачи. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както и обяснява: „Това са комини, които отделят черен пушек. Те замърсяват въздуха“. Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Какво е това? Замърсява ли въздуха?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

Втора задача е предвидена за учениците от трето и отчасти от второ равнище. Преди да се изпълни, задачата е необходимо учителят отново да припомни основните правила за пожарна безопасност.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да използва и други картинки и символи и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани с процеса горене.

ДВИЖЕНИЕ НА ВЕЩЕСТВА В ОРГАНИЗМИТЕ

При разработването на тази тема са съчетани традиционни и съвременни дидактически методи и средства. Поставен е акцент върху дейности за формиране на ключови компетентности в областта на природните науки. Задачите са разработени в контекста на здравословния начин на живот и устойчивото развитие. Значително място е отделено на практическите упражнения и възможности за развиване на умения за работа с различни вещества. Използвани са междупредметни и вътрешнопредметни връзки. Осигурени са възможности на учениците да наблюдават, разчитат прости схеми и таблици, да работят в група.

Основни знания, умения и отношения

1. Назовава и посочва върху изображение органи и системи при многоклетъчни организми.

2. Показва върху изображение устройство на органи, системи от органи и жизнени процеси при многоклетъчни организми.

3. Разпознава в изображение жизнени процеси при растения и животни.

4. Разграничава жизнени процеси при растенията и животните.

5. Извършва наблюдения на обекти и явления в природата.

Образователна цел: запознаване с движението на веществата в живите организми.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; придобиване на основни практически познания и умения

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на основните характеристики на движението на веществата в живите организми, илюстрирано с картинки и прости схеми.

Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите кръвоносни съдове, сърце. Очакваният резултат е при зададена инструкция ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка;

– за учениците от второ равнище очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата, според възможностите им;

– за вербалните огрaмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да се ориентират за същността на движението на веществата в живите организми, както и да знаят значението му. Да отговарят с цели изречения на поставените въпроси.

Новите понятия в темата изискват богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.) и много практически задачи. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото Задача 1 се препоръчват следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да оцветят дървото

Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат пътя на движение на веществата и да оцветят дървото.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да оцветят дървото, следвайки указанията на учителя.

За изпълнението на **Задача 2** от учениците на най-ниско равнище се изисква да посочат картинките, а учителят назовава това, което е посочено. Очакваният резултат е при зададена инструкция ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка. Учениците с по-добри обучителни възможности (второ и трето равнище), освен да посочат и назоват, е необходимо да се изисква от тях и да обяснят най-общо и функцията на сърцето като орган.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да използва и други картинки и символи, както и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани с движението на веществата.

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ МНОГОКЛЕТЪЧНИТЕ ОРГАНИЗМИ

Дразнимост и движение

При разработването на тази тема са съчетани традиционни и съвременни дидактически методи и средства. Поставен е акцент върху дейности за формиране на ключови компетентности в областта на природните науки. Задачите са разработени в контекста на здравословния начин на живот и устойчивото развитие. Значително място е отделено на практическите упражнения и възможности за развиване на умения за работа с различни вещества. Използвани са междупредметни и вътрешнопредметни връзки. Осигурени са възможности на учениците да наблюдават, разчитат прости схеми и таблици, да работят в група.

Основни знания, умения и отношения

1. Назовава и посочва върху изображение органи и системи при многоклетъчни организми.

2. Показва върху изображение устройство на органи, системи от органи и жизнени процеси при многоклетъчни организми.

3. Разпознава в изображение жизнени процеси при растения и животни.

4. Разграничава жизнени процеси при растенията и животните.

5. Извършва наблюдения на обекти и явления в природата.

Образователна цел: запознаване с процесите дразнимост и движение при растенията и животните.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; придобиване на основни практически познания и умения.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на жизнените процеси дразнимост и движение.

Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите движение, дразнител. Очакваният резултат е при зададена инструкция ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка;

– за отчасти вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата, според възможностите им;

– за вербалните огрмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да се ориентират за процесите дразнимост и движение.

Новите понятия в темата изискват богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.) и много практически задачи. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както

и обяснява: „Това е щъркел. Той се движи, като лети“. Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Какво е това? Как се движи?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

Задача 2 е предвидена за учениците от трето и отчасти второ равнище. Преди да се изпълни задачата, е необходимо учителят отново да припомни основните видове дразнители.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да използва и други картинки и символи, както и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани с дразнимост и движение.

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ МНОГОКЛЕТЪЧНИТЕ ОРГАНИЗМИ

Размножаване, растеж и развитие

При разработването на тази тема са съчетани традиционни и съвременни дидактически методи и средства. Поставен е акцент върху дейности за формиране на ключови компетентности в областта на природните науки. Задачите са разработени в контекста на здравословния начин на живот и устойчивото развитие. Значително място е отделено на практическите упражнения и възможности за развиване на умения за работа с различни вещества. Използвани са междупредметни и вътрешнопредметни връзки. Осигурени са възможности на учениците да наблюдават, разчитат прости схеми и таблици, да работят в група.

Основни знания, умения и отношения

1. Назовава и посочва върху изображение органи и системи при многоклетъчни организми.

2. Показва върху изображение устройство на органи, системи от органи и жизнени процеси при многоклетъчни организми.

3. Разпознава в изображение жизнени процеси при растения и животни.

4. Разграничава жизнени процеси при растенията и животните.

5. Извършва наблюдения на обекти и явления в природата .

Образователна цел: запознаване с процесите размножаване, растеж и развитие при растенията и животните.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; придобиване на основни практически познания и умения.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на жизнените процеси дразнимост и движение.

Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите размножаване, растеж, развитие. Очакваният резултат е при зададена инструкция ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка;

– за отчасти вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата, според възможностите им;

– за вербалните огрмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да се ориентират за процесите размножаване, растеж и развитие.

Новите понятия в темата изискват богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.) и много практически задачи. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват кар-

тинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както и обяснява: „Това е лале. То се размножава чрез луковица“. Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Какво е това? Как се размножава?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

Задача 2 е изцяло практическа. Учениците могат да направят този опит и в класната стая, като тези от трето равнище могат да си направят табличка с развитието на тяхното растение, като опишат как то се променя..

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да използва и други картинки и символи, както и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани с размножаване, растеж, развитие.

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ МНОГОКЛЕТЪЧНИТЕ ОРГАНИЗМИ

Размножаване, растеж и развитие

При разработването на тази тема са съчетани традиционни и съвременни дидактически методи и средства. Поставен е акцент върху дейности за формиране на ключови компетентности в областта на природните науки. Задачите са разработени в контекста на здравословния начин на живот и устойчивото развитие. Значително място е отделено на практическите упражнения и възможности за развиване на умения за работа с различни вещества. Използвани са междупредметни и вътрешнопредметни връзки. Осигурени са възможности на учениците да наблюдават, разчитат прости схеми и таблици, да работят в група.

Основни знания, умения и отношения

1. Назовава и посочва върху изображение органи и системи при многоклетъчни организми.

2. Показва върху изображение устройство на органи, системи от органи и жизнени процеси при многоклетъчни организми.

3. Разпознава в изображение жизнени процеси при растения и животни.

4. Разграничава жизнени процеси при растенията и животните.

5. Извършва наблюдения на обекти и явления в природата.

Образователна цел: запознаване с процесите размножаване, растеж и развитие при растенията и животните.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; придобиване на основни практически познания и умения.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на жизнените процеси дразнимост и движение.

Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите размножаване, растеж, развитие. Очакваният резултат е при зададена инструкция ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка;

– за отчасти вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата, според възможностите им;

– за вербалните огрмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да се ориентират за процесите размножаване, растеж и развитие.

Новите понятия в темата изискват богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.) и много практически задачи. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както

и обяснява: „Това е куче. То е бозайник. Майката ражда малкото си и го кърми“. Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Какво е това? Как се размножава?“. и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най- добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

За **Задача 2** на учениците им се представя изображение на жизнен цикъл на някой бозайник, на птица и на земноводно. След като се коментират и внимателно разгледат изображенията, се пристъпва към отбелязване на верния отговор в задачата.

Задача 3 е практическа. На учениците от първо равнище се предоставят макети на жизнен цикъл на кокошката (магнитни табла), а останалите ученици сами рисуват жизнения цикъл, като учителят изисква от тях да обясняват какво рисуват.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да използва и други картинки и символи, както и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани с размножаване, растеж, развитие.

ДВИЖЕНИЕ НА ВЕЩЕСТВАТА В ЧОВЕШКИЯ ОРГАНИЗЪМ

При разработването на тази тема са съчетани традиционни и съвременни дидактически методи и средства. Поставен е акцент върху дейности за формиране на ключови компетентности в областта на природните науки. Задачите са разработени в контекста на здравословния начин на живот и устойчивото развитие. Значително място е отделено на практическите упражнения и възможности за развиване на умения за работа с различни вещества. Използвани са междупредметни и вътрешнопредметни връзки. Осигурени са възможности на учениците да наблюдават, разчитат прости схеми и таблици, да работят в група.

Основни знания, умения и отношения

1. Назовава и показва върху изображение органи, изграждащи кръвоносната система (сърце и кръвоносни съдове) на човека.

2. Проследява на схема движението на кръвта в човешкия организъм.

3. Знае за значението на кръвта като преносител на вещества в организма и привежда примери.

4. Изброява фактори, които влияят благоприятно, и такива, които влияят неблагоприятно върху кръвоносната система.

5. Знае рискови ситуации, свързани със заразяване по кръвен път, и отговорността на всеки за собственото му здраве и за здравето на околните.

Образователна цел: запознаване с органите от кръвоносната система на човек, както и със значението на кръвта.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; придобиване на основни практически познания и умения.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на движението на кръвта и кръвоносната система на човек.

Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите кръв, сърце. Очакваният резултат е при зададена инструкция ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка;

– за отчасти вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата, според възможностите им;

– за вербалните ограмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да се ориентират за процесите размножаване, растеж и развитие.

Новите понятия в темата изискват богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.) и много практически задачи. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.:

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както и обяснява: „Това е око. С очите ние гледаме. Това е сърце, то тупти и изтласква кръв“. Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Какво е това? Каква е неговата работа в човешкия организъм?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

За **Задача 2** на учениците им се припомня за кръвоносните съдове, по които тече кръвта. След като се назове функцията на всеки от предложените органи, се пристъпва към отбелязване на верния отговор.

Задача 3 е практическа. На учениците от първо равнище се предоставят магнитни карти с дневния режим и с помощ от страна на учителя се подреждат. Останалите ученици устно, с картинна опора, разказват своя дневен режим и тези, които са ограмотени, изготвят групово с помощ табло. Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да предвиди и други картинки и символи, както и да предложи задачите под форма на игра в часовете.

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ ЧОВЕКА

Дразнимост и движение

При разработването на тази тема са съчетани традиционни и съвременни дидактически методи и средства. Поставен е акцент върху дейности за формиране на ключови компетентности в областта на природните науки. Задачите са разработени в контекста на здравословния начин на живот и устойчивото развитие. Значително място е отделено на практическите упражнения и възможности за развиване на умения за работа с различни вещества. Използвани са междупредметни и вътрешнопредметни връзки. Осигурени са възможности на учениците да наблюдават, разчитат прости схеми и таблици, да работят в група.

Основни знания, умения и отношения

1. Назовава и разпознава върху схема и илюстрация органи на нервната и опорно-двигателната система.

2. Знае основни функции на нервната и опорно-двигателната система.

3. Изброява фактори, които влияят благоприятно, и такива, които влияят неблагоприятно на функцията на нервната система (наркотици, алкохол и др.).

4. Знае основни правила за здравословен начин на живот, осигуряващи нормално функциониране на нервната система.

5. Изброява увреждания на опорно-двигателната система.

6. Знае значението на двигателния режим за нормалното функциониране на опорно-двигателната система.

7. Знае кои ситуации са рискови за здравето.

Образователна цел: Ззапознаване с органите от нервната и опорно-двигателната система на човек.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; придобиване на основни практически познания и умения.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на движението на кръвта и кръвоносната система на човек.

Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават наименованията на отделните органи от двете системи. Очакваният резултат е при зададена инструкция ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка;

– за отчасти вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата, според възможностите им;

– за вербалните ограмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да се ориентират по схема и илюстрация за устройството на отделните органи и кой орган към коя система е.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват кар-

тинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, и да се обяснява неговото значение. Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките. Да отговорят на въпросите и накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

При **Задача 2** от учебното помагало (опорно-двигателна система) начините на работа са същите както и при **Задача 1**.

Задача 2 от учебното помагало (нервна система) учениците от второ и трето равнище с помощта на учителя след беседа изработват постер с правила.

Задача 3 е практическа. На учениците от първо равнище се предоставят магнитни карти с различни видове спорт. С помощ на преподавателя се подреждат и се обяснява защо е необходимо да спортуваме. Останалите ученици устно, с картинна опора, разказват за своя любим спорт и защо е необходимо да спортуваме.

ЖИЗНЕНИ ПРОЦЕСИ ПРИ ЧОВЕКА

Размножаване.

Растеж и развитие

При разработването на тази тема са съчетани традиционни и съвременни дидактически методи и средства. Поставен е акцент върху дейности за формиране на ключови компетентности в областта на природните науки. Задачите са разработени в контекста на здравословния начин на живот и устойчивото развитие. Значително място е отделено на практическите упражнения и възможности за развиване на умения за работа с различни вещества. Използвани са междупредметни и вътрешнопредметни връзки. Осигурени са възможности на учениците да наблюдават, разчитат прости схеми и таблици, да работят в група.

Основни знания, умения и отношения

1. Назовава и означава полови клетки и органи на мъжката и женската полова система.
2. Назовава с картинна опора последователни етапи от развитието на човека.
3. Знае риска за здравето на израстващия организъм при ранни сексуални контакти.
4. Изброява правила за опазване на репродуктивното здраве.

Образователна цел: запознаване с органите от половата система на човек, както и с етапите в развитието му.

Компетентности, като очаквани резултати от обучението: разширяване на речниковия фонд; диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане; придобиване на основни практически познания и умения.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на движението на кръвта и кръвоносната система на човек.

Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките. Очакваният резултат е при зададена инструкция ученикът да се ориентира и да посочи правилната картинка;

– за отчасти вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата, според възможностите им;

– за вербалните огрaмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да се ориентират за процесите размножаване, растеж и развитие.

Новите понятия в темата изискват богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.) и много практически задачи. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчва следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както

и обяснява: „Това е бебе. Бебета сме в ранна детска възраст“. Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Какво е изобразено на картинката? В каква възраст са децата?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

За **Задача 2** на учениците им се припомня за промените в организма през възрастта на пубертета. След беседата се пристъпва към отговорите на задачата.

Задача 3 е практическа. Учениците изслушват отново правилата и с помощ от страна на учителя изработват табло.

Предвидените картинки в задачите са примерни. Всеки учител може да предвиди и други картинки и символи, както и да предложи задачите под форма на игра в часовете, в които се предвижда да се работи за усвояване на понятията, свързани с размножаване, растеж, развитие.

БИОЛОГИЯ И ЗДРАВНО ОБРАЗОВАНИЕ

VII КЛАС

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

СЪДЪРЖАНИЕ

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА,
НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ 842

МНОГООБРАЗИЕ И КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОРГАНИЗМИТЕ 854

ЕДНОКЛЕТЪЧНИ ОРГАНИЗМИ
Царство Монера 856

МНОГОКЛЕТЪЧНИ ОРГАНИЗМИ
Царство Растения..... 858

МНОГОКЛЕТЪЧНИ ОРГАНИЗМИ
Царство Гъби 860

МНОГОКЛЕТЪЧНИ ОРГАНИЗМИ
Царство Животни.
Безгръбначни животни 862

МНОГОКЛЕТЪЧНИ ОРГАНИЗМИ
Царство Животни.
Гръбначни животни..... 864

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКА РАМКА, НАУЧНИ ПОДХОДИ, ПРИНЦИПИ И МЕТОДИ

Законът за предучилищното и училищното образование регламентира равен достъп до образование и отговорността на образователните институции да предоставят подкрепа за личностно развитие и качествено образование на всяко дете и ученик, независимо от вида и степента на увреждания и специалните образователни потребности.

Настоящите учебно помагало и методическо ръководство са разработени на основата на различни научни подходи, дидактически принципи и методи и всички те – вплетени в предписанието за осигуряване на реципрочността в отношенията: преподаване, образователно съдържание, индивидуален капацитет, индивидуални потребности, формиране на компетентности за самостоятелен живот.

Акцентът е поставен върху подготовката и провеждането на учебния процес, организиран около индивидуалното ниво на развитие на учениците и приспособяващ се към техните интереси и очаквания – както учебни, така и социокултурни, и предпрофесионални. Регулирането на тази взаимовръзка освен че изисква поддържането на динамично равновесие между дидактическите и социалните аспекти на процеса, тя го поставя и в синхрон със специфичния ритъм и стил на осъществяване, за да бъде преподаването притегателно и атрактивно, знанието – разнообразно и полезно, а ученето – интересно и стимулиращо.

Научни подходи за регулиране и осъществяване на учебния процес

За създаване на научно-методическата рамка на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес, чиито допълнителни ресурси и инструменти са включени в настоящото учебно помагало за ученици и методическо ръководство за учители, избраните научни подходи са два – екологичният и компетентностният.

Навлизането на екологичните идеи в науките за образованието (в 90-те г. на XX век) води до съществени промени в разбирането за развитието на детето и на обучението на ученика. Благодарение на тях се стига и до обновяване на професионалния речник с термини и понятия като „индивидуални способности“, „специални образователни потребности“, „педагогическо взаимодействие“, „педагогическа ситуация“, „ресурси“, „фактори на образователната среда“, „индивидуални фактори“, „фасилитатори“, „бариери“, „рискове“…, които са в широка употреба в образователните практики. Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ООН, екологичният подход е избран за очертаване линиите на „осигуряване на приобщаващото и справедливото качествено образование, и насърчаване на възможностите за обучение през целия живот за всички“, в което се откриват концептуалните опори на съвременния образователен процес, представен в разделението на ролите, функциите и отговорностите на двете основни лица – учителя и ученика, и на двата основни процеса – преподаването и ученето.

С екологичната визия за **обучението (преподаването и ученето), респ. за педагогическата ситуация**, се осигурява живата достъпност до класната стая и възможността да се стои лице в лице с действителния образователен процес, в който участието на ученика е пряко свързано с функционалното предназначение и влиянието на средата. Екосистемният модел на научна интерпретация създава предпоставките за разпознаване на всеки детайл от образователната среда и нейните субекти (дирекция, учители, педагогически специалисти), ресурси (професионални, материални, дидактически) и функционално организираната

обстановка, осигуряваща посрещането на потребностите на учители и ученици, и всички те – поставени във взаимодействие. От друга страна, екологичната визия осветлява новото разбиране за увреждания, в частност за състоянието на интелектуална недостатъчност (умствена изостаналост), като се показва значимостта както на ограниченията в начина на живот, произтичащи от индивидуалните фактори (недостатъчност, неспособности), така и на факторите на самата среда, действащи в този случай като фасилитатори или бариери на учебния процес. Екологичният подход съдейства още и за това учителят и педагогическите специалисти да се откъснат от разбирането за интелектуалната недостатъчност като за болест, за сбор от симптоми и процеси на комплексно изоставане в развитието, защото така те биха продължавали да я превръщат в оправдание и по този начин в отнемане на правото на естествено индивидуално развитие. Присъединяването им към еколого-антропологичния модел за тълкуване на увреждания, създаден от П. Фужейрола, постига убедеността, че „не е възможно състоянието на увреждане да бъде редуцирано единствено до оценяването на ограничените функционални способности, без да бъде съобразявано влиянието на променливите на околната среда в условията на реалния живот".[1]

Ролята на този подход е да осигури моделирането на учебния процес и да определи опорните точки за неговата реализация. Основавайки се на педагогическото взаимодействие на учителя и ученика, опосредствано от начините на преподаване и на процесите на усвояване на знания и умения, учебното помагало и методическите ръководства са в съответствие на:

– индивидуалния капацитет и способности (нива на развитие), придружавани от конкретните потребности, интереси и очаквания, на единството от индивидуални фактори, които са „мярата" за готовността на ученика за участие в учебния процес;

– начина и стила на преподаване и на функционалната реорганизация на образователната среда, или на факторите на училищната среда и класната стая, които улесняват, окуражават, стимулират към активно участие.

На свой ред, позоваването на компетентностния подход при разработване на учебните програми по класове е основно изискване при определяне на образователното съдържание, цели, задачи и избора на дейности.

Като отличителен белег на образователните политики, подкрепени от ЮНЕСКО, насочени към превръщането на разпространението на знания в двигател на икономическото и социалното развитие, компетентностният подход насочва към широкото разбиране на ефикасността и полезността на знанието, както и към обединяването на неговите дидактически и социални конотации. Изследванията показват, че той осигурява мобилизацията на индивидуалния капацитет и придобитите знания в полза на постигане на отчетливост на професионалната подготовка и квалификации.[2]

Ролята на този подход в процеса на разработване на учебни помагала и методически ръководства се открива в ясното „сливане" на линиите на учебната със социалната и предпрофесионалната информираност и предвиденото упражняване на учениците в различни практически умения. Всяка тема включва разнообразни примери, предоставящи аргументи в полза на формиращите се умения и преобразуването им в отчетливи компетенции. Освен

1. Fougeyrollas, P. (2010) La funambule, le fil et la toile. Transformations réciproques du sens du handicap., ULaval.

2. Christian Chauvigné et Jean-Claude Coulet (2017) L'approche par compétences : un nouveau paradigme pour la pédagogie universitaire ? p. 15-28 https://doi.org/10.4000/rfp.2169

това, компетентностният подход е определящ по отношение на дизайна и организацията на педагогическото взаимодействие и на модификациите на взаимоотношенията учители – ученици – учебен клас. Той е в основата на непрекъснато обновяване на учебния процес, дефинирано по отношение на случващото се като преподаване и обработване на знанието в момента и това, което трябва да бъде постепенно постигнато и да се прояви на следващ етап като умения. Обвързаността на екологичния и компетентностния подход е определяща по отношение на подготовката, организацията и провеждането на учебния процес. И двата подхода са основани на взаимодействието на индивидуалния капацитет, впоследствие на уменията и на силата на влияние на факторите на образователната среда, които са част от контекста на социалните и икономическите промени.

И двата подхода подкрепят очакванията на учителя и имат за цел тяхното взаимодействие в стимулирането на активното участие на учениците в учебния процес, насочвайки ги да предприемат инициативи, да бъдат самостоятелни в изпълнението на задачите, да показват отговорност и ангажираност, да се включват в работата по всички учебни дисциплини, да сменят дейностите, да проявяват очакваните емоции, задоволство и отношение към другите.

Цели и принципи на учебния процес

Разработените учебни ресурси по всяка дисциплина имат за цел подпомагане на обучението на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност и множество увреждания, като:

– подготвят, развиват и осигуряват уменията за тяхното активно участие в учебния процес;

– съдействат за развитие на социалния им потенциал;

– насочват към формиране на самостоятелност и постепенна готовност за поемане на отговорност по отношение на професионалната и житейската реализация.

Разработеното учебно помагало представлява референтната рамка за осъществяване на образователния избор от страна на специалистите, учениците и родителите.

Съдържанието му включва сбор от образователни теми, придружавани от конкретни образователни цели и очаквани, реално постижими резултати, очертаващи линиите на компетентностно развитие на ученика през съответния клас, както и през цялото му училищно обучение.

Образователното адаптирано учебно съдържание е основано на компетентностния подход и е съобразено с характеристиките и потребностите на учениците в състояние на интелектуална недостатъчност, като следва да се има предвид, че „да бъдеш компетентен, означава да можеш да използваш съответните ресурси за ефективно справяне с различни ситуации“, в това число и с такива с образователен характер. „Връзката между ученика и неговото действие свидетелства за неговото намерение и за формата на практически разсъждения в съответствие с неговата мисловна структура. Показването на умишленост, дори в най-обикновени действия, означава, че той е наясно с това, което прави.“[3]

За да се постигне успешната реализация на учебния процес, е необходимо специалистите да се ползват от единни разбирания за взаимодействието на силните страни на всеки

3. Programme éducatif destiné aux élèves ayant une déficience intellectuelle profonde. Programme de formation de l’école québequoise (2011)

http://www.education.gouv.qc.ca/fileadmin/site_web/documents/dpse/formation_jeunes/ProgEducDestineElevesDefIntelProfonde_PFEQ_f.pdf

ученик и подходящите за него ресурси (осигурени от средата). За тази цел трябва да се посочат предварително създадените конкретни условия в образователната среда, но и специфичните **принципи и методи**, полезните начини на взаимодействие учител – ученик, за да може впоследствие да се формулират най-подходящите образователни задачи и да се изберат ефикасните начини на действие.

Действащи принципи

През последните години организираното обучение се основава на принципите на диференциация и индивидуализация, достъпност и последователност, нагледност, атрактивност и функционална полезност.

Да се **диференцира**, означава откъсване от „фронталната педагогика“ и създаване на организация на работа, която поставя всеки ученик в оптимална ситуация.[4] Тази организация се състои в използването на всички налични ресурси за провеждане на най-ползотворни дидактически ситуации, осигуряващи активното участие на всеки ученик. Изборът на знанието има индивидуално предназначение и неговата нарастваща трудност води към постигане на компетентности, които се проявяват в различни образователни и житейски ситуации.

От специален коментар се нуждае принципът на достъпност, придружаван от този на последователност. Принципът на достъпност се прилага както хоризонтално – чрез поетапно нарастване на сложността от задача към задача във всеки учебен ресурс, така и вертикално – в една и съща задача сумарно учениците от различните равнища работят на „етажи“. Принципът на последователност е свързан с процесите на преподаване и получаване на знания, на обработване, натрупване и усвояване на знания, които имат функционален смисъл с индивидуално предназначение. От особено значение са и принципите за **нагледност, атрактивност и функционална полезност**, поддържани в целия процес на боравенето със знания. Единствено чрез ползването на разнообразие от методи, на завладяваща комуникация и отношения може да се достигне и да се поддържа активното участие на ученика в учебния процес.

Организация и реализация на учебния процес

Методическото ръководство включва избирани теми, придружавани от образователно съдържание, цели и задачи, които ще се постигнат с учебното помагало.

В тази част се отделя внимание на професионалните умения на учителя, изразени в доброто познаване на силните страни и срещаните трудности, както и на основните подходи в преподаването.

Проведените изследвания посочват, че в условията на осигуреното разбираемо, достъпно и адаптирано педагогическо взаимодействие, поддържането на спокойни отношения и жива и окуражаваща комуникация, постоянната подкрепа и насърчаване, се постига формирането на умения за активно участие на учениците с интелектуални затруднения в учебния процес.[5]

---

4. Филип Перену, За диференциалната педагогика, консултирано на 1.09.2020 г. https://www.unige.ch/fapse/SSE/teachers/perrenoud/php_main/OUVRAGES/Perrenoud_1997_A.html

5. Гърбачева, А. (2014). Хронотопография на прехода от образователна интеграция към инклузия. Импакт за познавателното и социалното развитие на 6 – 9-годишните деца в състояние на интелектуална недостатъчност. Дисертационен труд.

Изброените стратегии на преподаване разкриват начини за подготовка организация и провеждане на педагогическото взаимодействие, те показват как силните страни и умения на ученика се превръщат в двигателя на активността и желанието за действие и как учителят „заобикаля трудностите“, за да придвижи ученика към успех и към показване на своите умения в различни ситуации. [6]

Първа стратегия – разбираемост на знанието

За да се създаде подходящата обстановка за обучение на учениците с интелектуални затруднения е важно да се познават техните предпочитания за това къде и как да се провеждат различните дейности.

За тази цел е важно да се осигури подходящото за ученика функционално структурирана образователна среда за възприемане, обмисляне и действие със знанието, постъпващо от околната среда и света. Необходимо е образователната среда (физическа, материална, дидактическа) да бъде предварително подготвена, да отразява контекста на темата, да активира и разпредели ролите и отношенията на учениците в класа. Функционалната реорганизация на образователното пространство да бъде в подкрепа на разбирането на темата, целта, задачите за изпълнение. Аранжиментът на предметния и дидактично-материалния свят на класната стая, изборът на ресурси да бъдат адаптирани спрямо интересите, мотивацията и желанието за участие. Предварителното структуриране на пространството означава, че е определено работно място за всеки, като се позиционират и местата за групова и за индивидуална работа. Мястото на ученика е в близост до предлаганата подкрепа.[7]

Специфичният капацитет на познавателни способности на учениците често изисква да се провокира припомнянето на предварителните знания, което улеснява възприемането и разбирането на новото знание.

Учителят трябва да работи така, че съобщаваното да съответства на интересите на ученика, и да се стреми към резултати, които са полезни и функционални за него. Той може да преведе ученика през всички негови знания и различни учебни ситуации, за да се постигнат значими връзки между това, което знае, и това, което се изисква в новата ситуация. Едновременно с това учителят може да поддържа интереса към приближаване на крайния резултат, като за тази цел е подготвил неговото изображение или непрекъснато показва и улеснява с припомнянето на познатите знания и умения.

Втора стратегия – избор на сложността на задачите

Изпълнението на поставените задачи се състои в приспособяването на ученика към различни условия и обстоятелства, за да постигне целта си. Естествено е, че една от неговите основни трудности е качеството на обработване на информация. Колкото е по-сложна една задача, толкова повече време е необходимо за нейното изпълнение, като непрекъснато се следи за осигуряването на необходимата подкрепа, за да не се нарушава последователността на действията. Учителят организира преподаването така, че то да следва стъпките на последователността на действието и да подчертава връзките между всяка стъпка, като ограничи възникването на всяка възможност за физически препятствия. С други думи, изборът

6. Названието и някои акценти в описанието на педагогическите стратегии са заимствани от Образователната програма за ученици с интелектуална недостатъчност от Министерството на образованието (2011). Квебек, Канада.

7. Гърбачева, А. (2015). Екологичният подход в инклузивното образование.

на сложността на задачата се определя от прага, до който ученикът може да бъде функционален, за да покаже своите постижения и самостоятелност.

Трета стратегия – привличане и поддържане на вниманието

Вниманието е основен познавателен механизъм, който позволява обработването и управлението на информацията. Вниманието е това познавателно умение, което е необходимо при научаване на нови неща.[8] Свойствата и характеристиките на вниманието определят силата и динамиката на познавателните процеси, неговата продължителност позволява на ученика да се съсредоточи върху дадена задача и да я изпълни в срок, въпреки проявите на разсейване. Учениците с интелектуални затруднения се отличават с трудности във вниманието, с честа загуба на концентрация и разсейване дори от най-малките шумове наоколо, което преминава в неспособност за поддържане на интерес, дори до загуба на интерес към предложената задача. Слабостите на селективното внимание при идентифициране на съществените информации се оказва основното предизвикателство за процесите на учене поради влиянието, което носят към разбирането и създаването на връзки.

Познавателните усилия, необходими за поддържане на продължително внимание, са предизвикателство дори при наличието на интересни и важни информации. Учениците трудно фиксират вниманието си, макар че случайно и спонтанно могат да се върнат безрезултатно към обекта на учене, поради разсеяност от някакъв предмет от околната среда или вътрешно усещане. Без подкрепата на учителя ученикът рискува да насочи вниманието си към други стимули и да загуби интерес към предложената задача.

Поради тези причини учителите трябва да изберат завладяващи интереса материали и атрактивно представяне на образователното съдържание. Подсилвайки комуникацията с използването на сигнални думи, произнесени заинтригуващо като „Погледни внимателно!“, или с интригуващи въпроси „Готови ли сте?“. Промяната в тона и гласа, както ускоряването или забавянето на говора също добавят интензитет към словесното послание подкрепено с мимика и жестове.

Четвърта стратегия – подкрепа на мотивацията и поддържането на усилия

Мотивацията се определя като интереса и движещата сила към действие, към постигането на определени цели. Отнася се до началото, насочеността и постоянството в поведението, желанието и готовността да се извърши определена дейност. Мотивацията стимулира усилията към постигането на желаните цели. Учениците с интелектуални затруднения се отличават със слаба или специфична насоченост на мотивацията, разпознавана в липсата на инициатива за действие, при създадено впечатление за добра наблюдателност и информираност в зависимост от личните интереси (познаване на телевизионните предавания, непропускане на рождените дати на приятели, репертоара на предпочитани музиканти или неработните дни и празниците). Последвана от слабото самоуважение (предизвикано от перманентния неуспех в дейността), тези двете характеристики се превръщат в мощен стимул на трайния неуспех в училище. При съчетание с лесно „ранимия“ Аз-образ на децата се очертава необходимостта от постоянна и често доста интензивна подкрепа.

Очевидно е, че мотивацията за учене е външно зависима и до голяма степен в зависимост от способността на учителя да разпознава и най-малкия напредък от ученика и да му покаже признателност. Успехът е най-добрият подсилващ фактор!

---

8. https://neuro-english.eu/cognitive-skills/

Мотивацията се показва след най-малкия напредък и веднага след постъпилата положителна оценка.

Колкото повече са успехите, толкова повече ще бъдат насърчителните изрази и толкова по-силно ще бъде съгласието за участие в учебния процес и в изпълнението на предложените задачи.

Сред придружаващите преподаването методи се разпознават: съдействие, подкрепа, поощрение, похвала, игра, индивидуална работа, могат да се добавят словесното насърчаване, намигването или усмивката. Всички те са най-лесните начини за изграждане и поддържане на мотивация на учениците. Тези жестове придобиват още по-голямо значение, когато са придружени със словесни обяснения и публично съобщаване на положителните оценки и споделеното задоволство от изпълнението на задачата.

Пета стратегия – консолидиране на ученето

Ученето трябва да бъде интересно и предизвикателно, за да бъде по-лесно и да бъде търсено повторно. Ученикът с интелектуални затруднения среща значителни трудности при възприемането, обмислянето и съхраняването на информация. За да не се превръща във вътрешна бариера за активното участие в учебния процес, за тази цел учителят предвижда провеждането на многократни упражнения на дадено умение до устойчивост на неговата проява и превръщането ѝ в компетентност. Всяко повторение е съчетавано с влагане на усилия и упражняване на съзнателен контрол върху това, което прави, за да се научи. Учителят трябва да предложи на ученика множество възможности за упражняване на определени специфични умения, за да се превърнат в автоматизми, които подпомагат развитието на компетентности.

Учителят трябва да участва във всички упражнения, като използва стимули със стабилни форми и значения – например да представя фигури винаги по един и същи начин и да използва една и съща дума всеки път, за да обозначи една и съща реалност. Снимки, пиктограми и картини също могат да се използват, за да напомнят на учениците за това, което вече са направили или научили. Активното приложение на назоваването, посочването, повторението могат да преминат в поддържането на диалози и приложение на специфични методи като „четене за двама“, „рисуване и говорене“.

Шеста стратегия – предпочитаната визуална верига

Провеждането на учебния процес се основава на традиционните методи и средства на преподаване – инструкция, обяснение, наблюдение, упражнение, демонстрация, разказ, придружавани и от други техники, които показват висока ефикасност и полезност. Една от тях е обобщена в активната роля на нагледността и визуализацията.

В учебната ситуация възприемането на информациите се основава на преноса им през най-малко две сензорни вериги. Обикновено това са зрителната и слуховата. Всички знания постъпват на базата на сетивата. При учениците с интелектуални затруднения източник на информация са обикновените действия на помирисване, докосване, гледане и удряне. Поради тези причини учителят се ползва от различни средства, които осигуряват нагледност, демонстрация, показване на пиктографски инструкции, поставянето в зрителното поле на ученика на различни правила и предписания за конкретни действия. Разбира се, тази стратегия винаги е съчетана и с други.

Седма стратегия – улесняване на трансфера (преноса) на знания

Трансферът на знания се отнася до способността за използване на дадени знания и

умения в дадена ситуация, когато те са придобити в друга. Това е една от основните техники в преподаването и осъществяването на учебния процес, чрез която учителите провокират учениците към преноса на знания и умения от една към друга ситуация и в различен контекст.

Преносът на знания и умения изисква и способността на ученика да се адаптира към нова ситуация.

Изследванията показват, че учителят не се ползва от една-единствена стратегия, напротив, преподаването винаги се основава на различни стратегии и включва широко разнообразие от методи, като най-видима е значимостта на използването на т.нар. хетерорегулаторни образователни стратегии и методи.

Например по време на работа с учениците учителят едновременно съчетава техники, за да се избегне разсейването на учениците, като следи за изпълнението на поставените цели, предоставя конкретни средства на всеки за изпълнение на задачата, като предварително е настроил нейната трудност спрямо успеха на всеки ученик. Други примери насочват към правилото, че показаният неуспех изисква повече подкрепа и обратно – показаният успех означава, че подкрепата трябва да се намали. На ученика трябва да се дава все по-висока отговорност и да бъде насърчаван към самостоятелно изпълнение на задачите, както и към полагане на непрекъснати усилия, за да се достигне до постижение. При учениците с интелектуални затруднения подкрепата е предоставена от учителя, тя е интерактивна и може да приеме формата на пряко насочване, проява на съвместно внимание, вербални или жестове за подкрепа. Когато той е приспособен към ситуацията, показва умения и става все по-инициативен при изпълнение на задачите, ръководната роля на учителя намалява.

Създаването на условия и боравенето с подходящите стратегии и методи на преподаване са основните фактори за стимулиране и поддържане на активното участие на учениците в учебния процес. Ученето е основен фактор за тяхното комплексно и формирането на познавателни, социални и предпрофесионални компетентности.

Фронталната стратегия на преподаване невинаги се оказва приложима или ако тя се прилага, трябва да е придружавана и от индивидуална работа.

Изисква се заобикаляне на срещаните трудности и трябва да се знае, че ученикът бързо губи интерес. Освен това времето невинаги е достатъчно за изпълнението на дадена задача и в този случай учителят продължава работата до нейното завършване.

Обобщаващият подход за всички предложени стратегии е конструктивното обединяване на екологичния и компетентностния подход, създаващи последователност в процесите на преподаване и на получаване на знания, тяхното обработване, натрупване и усвояване, като насоката е към селекцията на тези, които имат функционален смисъл и значение.

Често се оказва, че учениците в състояние на интелектуална недостатъчност избързват, правят грешки, губят интерес и се отказват от изпълнението на задачата.

Атрактивна възможност за подтикване на ученика към продължаване на работата е предоставяне на възможността да избира с какво да се занимава и какви знания предпочита. Учителят знае, че децата предпочитат интензивната комуникация, демонстрират бързо запомняне на лесно достъпни и полезни информации, участват в учене чрез действие (извършване на дейности, които стимулират запомнянето) и педагогическото взаимодействие да е на тази основа. Поддържането на положителни емоционално-оценъчни отношения с детето е предпоставка за постигане на личностното му развитие. Сътрудничеството между самите ученици и съвместната работа с другите са основните форми на т.нар. колективно учене. Те се изслушват, помагат си, изчакват реда си, изразяват се самостоятелно, поддър-

жат интереса помежду си и взаимно се мотивират да изпълнят задачата докрай.

Адаптацията на обучението по учебната дисциплина изисква система от дейности, диференцирани от учителя на класа и адресирани към индивидуалните потребности на учениците с цел непрестанното активиране на тяхното участие в учебния процес.

Методическото ръководство по Биология и здравно образование е предназначено за прилагане при организиране на обучение и подкрепа за личностно развитие на обучаващите се ученици със специални образователни потребности VII клас в ЦСОП.

Методическото ръководство описва насоките при работа с учебното помагало, включващо разработки на теми/подтеми на учебното съдържание, структурирано и адаптирано според учебните програми по Биология и здравно образование за VII клас (общообразователна подготовка), утвърдени от МОН. Разработените учебни ресурси по теми/подтеми от учебното помагало покриват необходимия обем от предвидените нови знания със съответното терминологично облекчаване за ученици с умствена изостаналост и множество увреждания.

Методическото ръководство дава насоки за поставянето и работата по примерни задачи и упражнения, с различни равнища по степен на сложност, насочени към овладяване на базисни знания, умения и отношения, свързани с учебния предмет и изграждането на дигитални компетентности на ученика, интегрирани и прилагани в различни предметни области.

Всеки специалист при използване на методическото ръководство и учебното помагало има право да направи своя избор спрямо предложения учебен материал и да организира учебните часове по Биология и здравно образование съобразно възможностите и потребностите на учениците.

Познавателната активност на учениците със специални образователни потребности е различна. Условно е направено разделяне в очакванията на постигнатите резултати и успеваемостта при изпълнение на задачите и упражненията на три равнища по степен на сложност за всяка тема/подтема, съобразени с индивидуалните възможности и специалните потребности на учениците.

Контрол с поглед

Технологията за контрол с поглед дава възможност на ученика само с насочване и задържане на погледа да общува чрез синтезирана реч като обратна връзка; да пише; да учи; да рисува; да използва компютър; да свири на различни музикални инструменти; да използва интернет.

Учениците с двигателни затруднения с помощта на контрол с поглед могат да използват не само специализирани обучителни материали и софтуер, но и всички останали електронни обучителни материали (например електронни учебници, сайтове с видеоуроци, сайтове с адаптирано учебно съдържание и т.н.).

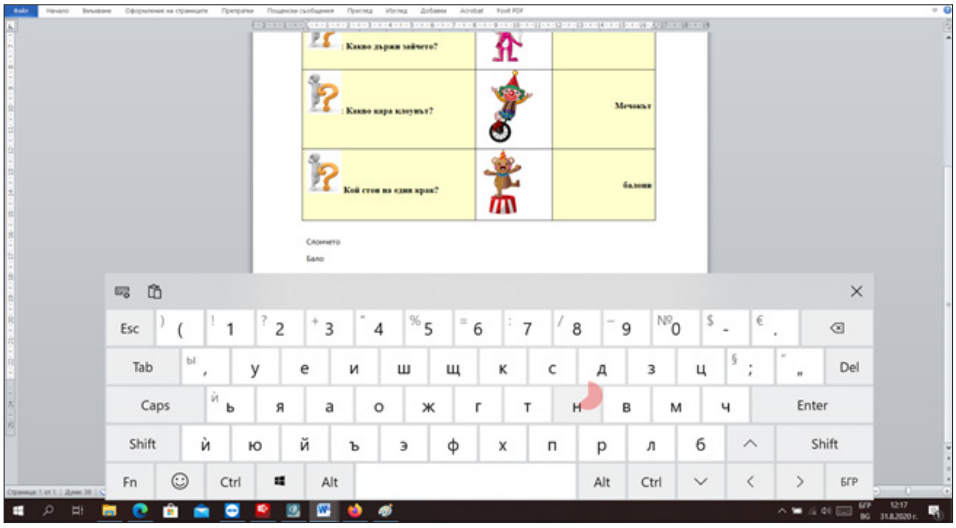

Фигура 1. Тестова задача

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[9] (червеното кръгче е мястото на погледа).

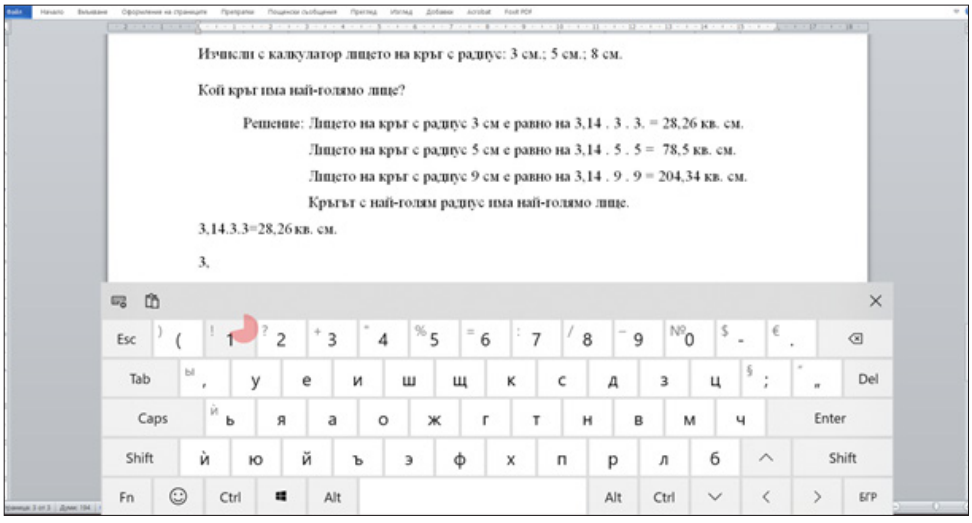

Фигура 2. Тестова задача

Ученикът изписва отговорите на задачата с клавиатура чрез устройство за контрол с поглед[10] (червеното кръгче е мястото на погледа).

Софтуер за комуникация и обучение

Софтуерът Communicator 5 (Tobii Dynavox)[11] дава възможност да създадете индивидуален профил на всеки ученик, да редактирате, да добавяте или създавате страници по съответния учебен предмет. Предлага различни модули, които позволяват комуникация чрез

9. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

10. https://www.tobiidynavox.com/devices/eye-gaze-devices/PCEye-Mini/

11. https://www.tobiidynavox.com/software/windows-software/communicator-5/

символи (графични изображения) или текст, като избраните/написаните думи, фрази, изречения се произнасят със синтезирана реч.

В зависимост от степента на увреждане, ученикът може да използва мишка, тъчскрийн или устройство за управление с поглед при работа с компютър.

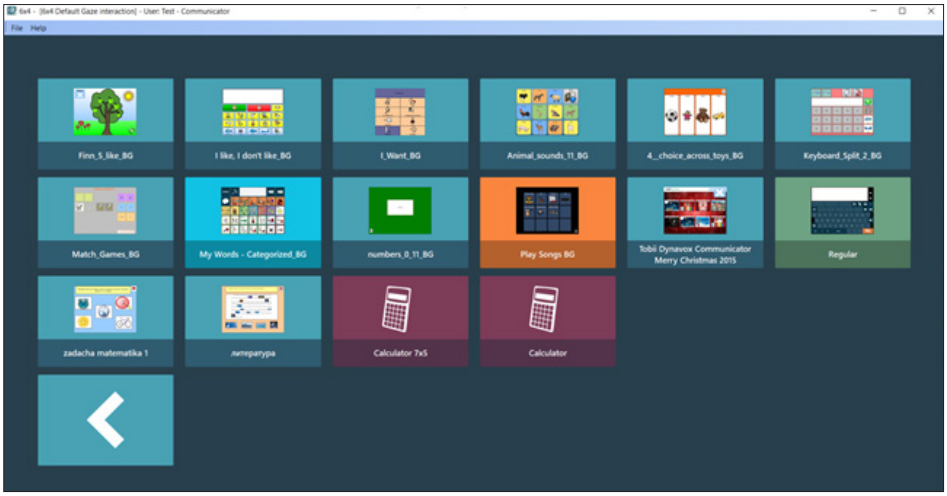

Фигура 3. Индивидуален профил на ученик

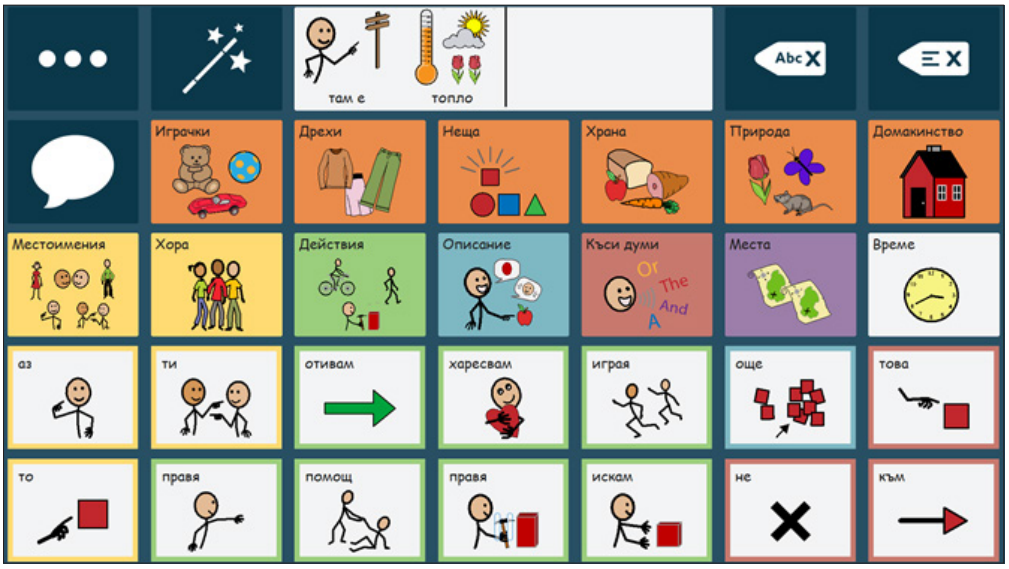

Фигура 4. Приложение за комуникация чрез символи от Communicator 5

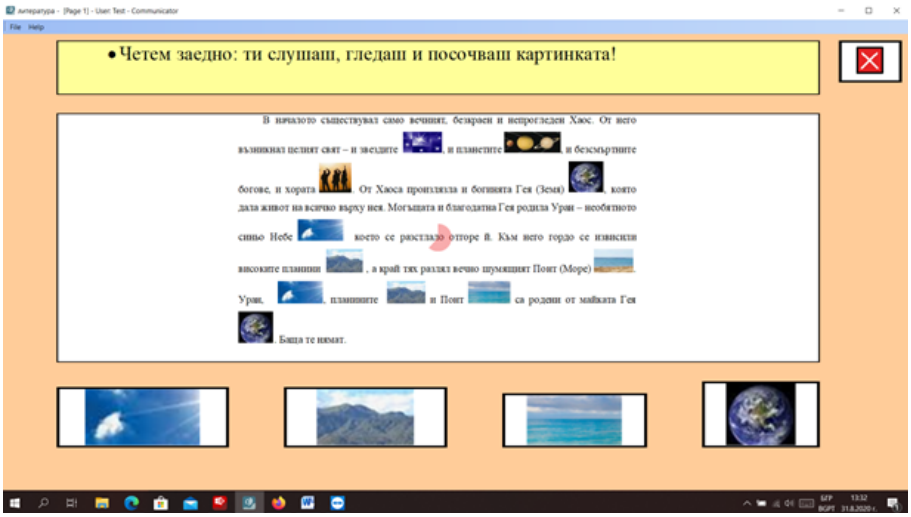

Фигура 5. Обучително занимание в Communicator 5

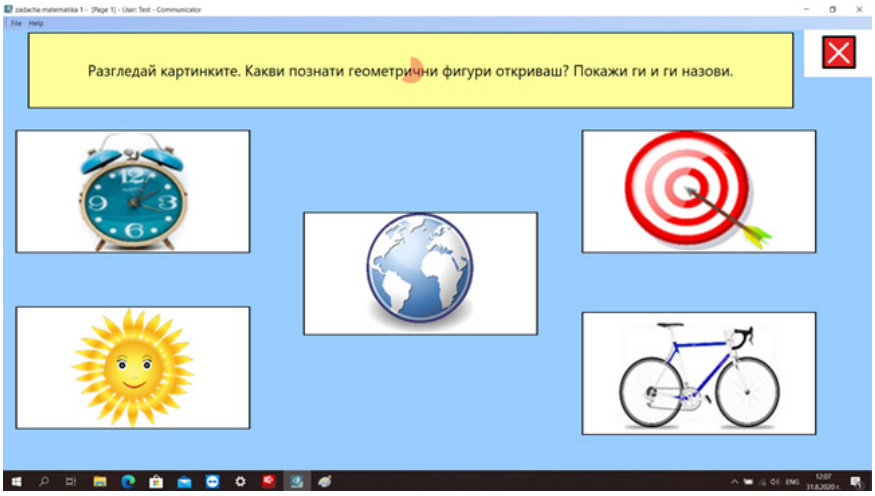

Фигура 6. Тестова задача в Communicator 5

Използваният софтуер за допълваща и алтернативна комуникация дава възможност на всеки педагогически специалист да го прилага в пряката си работа по съответния учебен предмет за определени задачи съобразно възможностите на ученика за развиване на различни познавателни функции.

МНОГООБРАЗИЕ И КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОРГАНИЗМИТЕ

В учебната програма темата „Многообразие и класификация на организмите“ е първа основна тема. В предложената адаптация на тази тема се придобиват знания за многообразието на живите организми. Основна цел на тази част от учебното съдържание е да формира у учениците знания за класифициране на организмите. Основните идеи, заложени в тази част на учебното съдържание, са познаваемост на света, единство и многообразие на организмите, както и новата за учениците биологична идея за организма като единна система. Основни умения – слушане, разбиране, класифициране, за невербалните – посочване по картинка или схема. За всички вербални ученици: чрез използване на зрителни опори – говорене, отговор на зададен въпрос с една дума или изречение, разказване по схема.

Образователна цел: запознаване с класификацията на живите организми и тяхното многообразие.

Компетентности като очаквани резултати от обучението:

– разширяване на речниковия фонд;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– развитие на уменията за групиране по общи белези.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

Запознаване с петцарствената класификация на организмите, илюстрирана с картинки. Изображенията на представителите на петте царства са познати на учениците. Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложената схема, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите царство животни, царство растения, царство гъби. Очакваният резултат е при зададена инструкция –например „Посочи царство животни“, ученикът да се ориентира и да посочи картинката.

– за отчасти вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата според възможностите им;

– за вербални, но нечетящи ученици (второ равнище) очакваният резултат е да слушат и следят, а като се стигне до картинката, те сами да назоват какво виждат, като след това учителят разказва, а на подходящото място ученикът допълва с думата по картинката. Или следваща стъпка: задава се въпрос, а ученикът с помощ или самостоятелно отговаря с една дума или цяло изречение;

– за вербалните ограмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да четат и да отговарят на поставените въпроси, които да бъдат насочени към отделните царства, както и да коментират общи белези, които поставят организмите в едно и също царство.

Понятията класификация, царство, едноклетъчни, многоклетъчни организми са нови за учениците, това изисква богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.). В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда.

Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарни познания за класифицирането на организмите. Да умеят самостоятелно, по инструкция, да определят по

външни белези принадлежността към определено царство на даден организъм.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчва следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както и обяснява: „Това е гъба. Гъбата е от царство гъби. Гъбата не е от царство животни“. Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Какво е това? Към кое царство се отнася?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат – със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата, както и да обяснят с помощ принадлежността на определен организъм към съответното царство.

Задачи 2 и **3** са за ученици от второ и трето равнище, като учителят предварително разяснява условието на задачата, а учениците работят с помощ или самостоятелно.

ЕДНОКЛЕТЪЧНИ ОРГАНИЗМИ

Царство Монера

В учебната програма темата „Царство Монера“ е първа подтема на основна тема „Едноклетъчни организми“. В предложената адаптация на тази тема се придобиват знания за многообразието на едноклетъчните организми, тяхното значение и начините да се предпази човек от бактериални инфекции. Основна цел на тази част от учебното съдържание е да формира у учениците знания за едноклетъчните организми от царство Монера, като най-първо появилите се живи организми на Земята. Основни умения – слушане, разбиране, разпознаване, класифициране, за невербалните – посочване по картинка или схема. За всички вербални участници: чрез използване на зрителни опори – говорене, отговор на зададен въпрос с една дума или изречение, разказване по схема, обясняване на хигиенни правила.

Образователна цел: запознаване с представителите на царство Монера и с тяхното значение.

Компетентности и очаквани резултати:

– разширяване на речниковия фонд;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– придобиване на основни познания за хигиенни правила и норми.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на многообразието на едноклетъчните организми от царство Монера, като най-първите представители на живите организми на Земята.

Следва запознаване с особеностите на едноклетъчните организми от царство Монера, илюстрирани с картинки. Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите зелени водорасли, бактерии. Очакваният резултат е при зададена инструкция например: „Посочи картинката със зелени водорасли“, ученикът да се ориентира и да посочи картинката;

– за отчасти вербалните ученици (второ равнище) очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата според възможностите им;

– за вербалнитеограмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да четат и да отговарят на поставените въпроси, които да бъдат насочени към отделните представители на царство Монера, както и да коментират полезните и вредните бактерии, кои от тях човекът използва, кои вредят на здравето и начините да се предпазим от вредни бактерии .

Понятията класификация, царство Монера, прокариотна клетка, цианобактерии са нови за учениците, това изисква богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.). В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда. Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарни познания за представителите на царство Монера. Да умеят самостоятелно, по инструкция, да разказват за използването на едноклетъчните за получаване на определени хранителни продукти, както и за вредните бак-

терии – до какви заболявания водят, и основните хигиенни правила, които трябва да се спазват.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, както и обяснява: „Това е кисело мляко. То се произвежда от прясното мляко. Полезна бактерия е причината за това прясното мляко да се превърне в кисело“. Този процес може да бъде подкрепен и с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Каква храна е това? Участва ли някаква бактерия в превръщането и в тази храна?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата, както и да обяснят с помощ коя храна каква е и какво се изисква, за да бъде приготвена в този краен вид.

МНОГОКЛЕТЪЧНИ ОРГАНИЗМИ

Царство Растения

В учебната програма темата „Царство Растения“ е първата подтема на основна тема „Многоклетъчни организми“. В предложената адаптация на тази тема се придобиват знания за многообразието на растителния свят и значението на растенията за живите организми на Земята. Основна цел на тази част от учебното съдържание е да формира у учениците знания за основните групи растения. Основни умения – слушане, разбиране, разпознаване, класифициране, за невербалните – посочване по картинка или схема. За всички вербални ученици: чрез използване на зрителни опори – говорене, отговор на зададен въпрос с една дума или изречение, разказване по схема, обясняване на значението на растенията и начините за тяхното опазване

Образователна цел: запознаване с представителите на царство Растения и с тяхното значение.

Компетентности и очаквани резултати:

– разширяване на речниковия фонд;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– придобиване на основни познания за екологията и опазването на растителния свят.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на многообразието на растителния свят, както и класифицирането им.

Следва запознаване с основните групи растения и с тяхното устройство, илюстрирани с картинки. Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите корен, листа, плод и семе. Очакваният резултат е при зададена инструкция – например „Посочи корена на дървото“, ученикът да се ориентира и да посочи картинката.

– за учениците от второ равнище очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата според възможностите им;

– за вербалнитеограмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да четат и да отговарят на поставените въпроси, които да бъдат насочени към отделните представители на царство Растения, да класифицират отделните растения, както и да коментират значението на растенията за планетата Земя.

Понятията царство Растения, талусни растения, растителни органи, кормусни растения са нови за учениците и изискват богато онагледяване на съдържанието (динамични цветни рисунки на класната дъска, макети, табла, мултимедийни презентации и др.). В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда. Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарни познания за представителите на царство растения. Да умеят самостоятелно, по инструкция, да разказват за устройството и значението на отделните органи на растението, както и за значението на растенията за живите организми на нашата планета.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчва следните на-

чини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика и обяснява с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Какво е това? Каква е функцията на този орган?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата, както и да обяснят с помощ кой орган каква функция изпълнява.

Задачи 2 и **3** са за ученици от второ и трето равнище, като учителят предварително разяснява условието на задачата, а учениците работят с помощ или самостоятелно.

МНОГОКЛЕТЪЧНИ ОРГАНИЗМИ

Царство Гъби

В учебната програма темата „Царство Гъби“ е втората подтема на основна тема „Многоклетъчни организми“. В предложената адаптация на тази тема се придобиват знания за специфичните характеристики на гъбите и значението им за човека. Основна цел на тази част от учебното съдържание е да формира у учениците знания за основните групи живи организми. Основни умения – слушане, разбиране, разпознаване, класифициране, за невербалните – посочване по картинка или схема. За всички вербални ученици: чрез използване на зрителни опори – говорене, отговор на зададен въпрос с една дума или изречение, разказване по схема, обясняване на значението на гъбите, кои гъби са полезни и кои са вредни за човека.

Образователна цел: запознаване с представителите на царство Гъби и с тяхното значение.

Компетентности и очаквани резултати:

– разширяване на речниковия фонд;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– придобиване на основни познания за екологията и опазването на растителния свят.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на многообразието на гъбите, тяхната специфика, както и класифицирането им.

Следва запознаване с основните групи гъби и с тяхното устройство, илюстрирани с картинки. Обяснението за учениците от трите равнища е различен, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите мухълови гъби, плесенни гъби. Очакваният резултат е при зададена инструкция – например „Кой плод не бива да се яде?“, ученикът да се ориентира и да посочи картинката;

– за учениците от второ равнище очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата според възможностите им;

– за вербалните огрaмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да четат и да отговарят на поставените въпроси, които да бъдат насочени към отделните представители на царство Гъби. Да класифицират отделните гъби по външни белези. Да умеят да разкажат за вредата, която нанасят определени видове гъби на растенията, животните и хората. Новите понятия са сапрофитно хранене, царство Гъби. При тяхното усвояване е необходимо богато онагледяване – картинки, учебни табла, снимки в интернет. В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда. Очакваните резултати по темата са учениците да получат елементарни познания за представителите на царство Гъби.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.:

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, и

обяснява с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Какво е това? Този плод става ли за храна, или е увреден от плесен или мухъл?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– Учениците от трето равнище (с най-добри възможности за овладяване на знания) се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

Задачи 2 и **3** са за ученици от второ и трето равнище, като учителят предварително разяснява условието на задачата, а учениците работят с помощ или самостоятелно.

МНОГОКЛЕТЪЧНИ ОРГАНИЗМИ

Царство Животни.

Безгръбначни животни

В учебната програма темата „Царство Животни“ е третата подтема на основна тема „Многоклетъчни организми“. Тази подтема е разделена на две: безгръбначни и гръбначни животни. В предложената адаптация на тази тема се придобиват знания за специфичните характеристики на животните, тяхното разнообразие и значението им за човека. Основна цел на тази част от учебното съдържание е да формира у учениците знания за основните групи живи организми. Основни умения – слушане, разбиране, разпознаване, класифициране, за невербалните – посочване по картинка или схема. За всички вербални ученици: чрез използване на зрителни опори – говорене, отговор на зададен въпрос с една дума или изречение, разказване по схема, обясняване значението на животните, за това кои животни са полезни и кои вредители.

Образователна цел: запознаване с представителите на царство Животни и с тяхното значение.

Компетентности и очаквани резултати:

– разширяване на речниковия фонд;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– придобиване на основни познания за екологията и опазването на животинския свят.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на многообразието на животните, тяхната специфика, както и класифицирането им.

Следва запознаване с основните групи животни и с тяхното устройство, илюстрирани с картинки. Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават думите медуза, червеи, насекомо, охлюв. Очакваният резултат е при зададена инструкция – например „Намери ми медузата на картинката?“, ученикът да се ориентира и да посочи картинката;

– за учениците от второ равнище очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата според възможностите им, както и с допълнителни картинки да се ориентира кое животно къде живее – в морето (предлага се картинка с изображение на море) и др.;

– за вербалните огрaмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да четат и да отговарят на поставените въпроси, които да бъдат насочени към отделните представители на царство Животни. Да класифицират отделните животни по външни белези. Да умеят да разкажат за някои вредители, както и за полезните насекоми.

Новите понятия са – безгръбначни животни, червеи, ракообразни, паякообразни, насекоми, мекотели, главоноги. При тяхното усвояване е необходимо богато онагледяване – картинки, учебни табла, снимки в интернет.

В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда. Очакваните резултати по темата са учениците да получат елемен-

тарни познания за представителите на царство Животни.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото Задача 1 се препоръчва следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, и обяснява с допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Какво е това? Калинката спада ли към клас охлюви?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

Задачи 2 и **3** са за по-самостоятелните ученици, като предварително се разяснява условието на задачата, след което учениците работят индивидуално или в група.

МНОГОКЛЕТЪЧНИ ОРГАНИЗМИ

Царство Животни.

Гръбначни животни

В учебната програма темата „Царство Животни“ е третата подтема на основна тема „Многоклетъчни организми“. Тази подтема е разделена на две: безгръбначни и гръбначни животни. В предложената адаптация на тази тема се придобиват знания за специфичните характеристики на животните, тяхното разнообразие и значението им за човека. Основна цел на тази част от учебното съдържание е да формира у учениците знания за основните групи живи организми. Основни умения – слушане, разбиране, разпознаване, класифициране, за невербалните – посочване по картинка или схема. За всички вербални ученици: чрез използване на зрителни опори – говорене, отговор на зададен въпрос с една дума или изречение, разказване по схема, обясняване на значението на животните, за това кои животни са полезни и кои вредители.

Образователна цел: запознаване с представителите на царство Животни и с тяхното значение.

Компетентности и очаквани резултати:

– разширяване на речниковия фонд;

– диференциране и връзка между слухово и зрително възприемане;

– придобиване на основни познания за екологията и опазването на животинския свят.

Ход на работата за овладяване на учебното съдържание с анализ на задачите и методите

В началото се предлага достъпен вариант за обяснение на многообразието на животните, тяхната специфика, както и класифицирането им.

Следва запознаване с основните групи животни и с тяхното устройство, илюстрирани с картинки. Обяснението за учениците от трите равнища е различно, а именно:

– за невербалните ученици (първо равнище) – да имат насочено внимание към предложените картинки, да слушат какво разказва учителят, и с помощ или самостоятелно да посочват картинките, от които се научават имената на определени животни. Очакваният резултат е при зададена инструкция – например „Намери ми костенурката на картинката?“, ученикът да се ориентира и да посочи картинката;

– за учениците от второ равнище очакваният резултат е, освен посочването, и назоваване на думата според възможностите им, както и с допълнителни картинки да се ориентира кое животно къде живее – в морето (предлага се картинка с изображение на море) и др.;

– за вербалните неграмотени ученици (трето равнище) очакваният резултат е да четат и да отговарят на поставените въпроси, които да бъдат насочени към отделните представители на царство Животни. Да класифицират отделните животни по външни белези. Да умеят да разкажат за някои вредители, както и за животни, полезни за човека.

Новите понятия са – гръбначни животни, птици, бозайници, влечуги, земноводни. При тяхното усвояване е необходимо богато онагледяване – картинки, учебни табла, снимки в интернет.

В учебното помагало се предлага адаптирано учебно съдържание, което да се възприема и овладява чрез картинки, елементарни практически задачи с предмети и изображения от обкръжаващата среда. Очакваните резултати по темата са учениците да получат елемен-

тарни познания за представителите на царство Животни.

За да се изпълнят задачите от помагалото, е необходима предварителна подготовка.

За изпълнението на представената в помагалото **Задача 1** се препоръчват следните начини на работа.

– Учениците на най-ниско равнище, с помощ от страна на учителя, да посочват картинките. В този момент учителят назовава всеки елемент, който е посочен от ученика, и обяснява допълнителни нагледни средства.

– Учениците от второ равнище (с повече възможности за овладяване на знания) да посочат и назоват с дума изображенията от картинките и да отговорят на въпросите: „Какво е това? Костенурката спада ли към земноводните животни?“ и др. Накрая с помощ от страна на учителя да отбележат под картинките верните отговори.

– От учениците от трето равнище – с най-добри възможности за овладяване на знания се изисква да отговарят с цяло изречение, както и да отбележат, със или без помощ от страна на учителя, верните отговори на задачата.

Задачи 2 и **3** са за по-самостоятелните ученици, като предварително се разяснява условието на задачата, след което учениците работят индивидуално или в група.